MİR'ÂTÜ'L-FEVÂ'İD FÎ TERÂCİMİ MEŞÂHÎRİ ÂMİD

Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfı

Cilt II

ALİ EMÎRÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 11

Edebiyat ve Sanat Serisi : 2

Kitabın Adı : MİR'ÂTÜ'L-FEVÂ'İD FÎ TERÂCİMİ MEŞÂHİRİ ÂMİD DİYARBAKIR ULEMÂ VE EŞRÂFI

Müellifi : ALİ EMÎRÎ (1857-1924)

Yayına Hazırlık : Prof. Dr. Günay Kut, Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi; Mesud Öğmen (Tarihçi-Arşiv Uzmanı); Abdullah Demir (Araştırmacı-Arşiv Uzmanı)

Editör : Prof. Dr. İbrahim Çapak

Arşiv Kayıt : Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, No. 750

Kapak Görseli : Ali Emîrî'nin mührü

Kitap Tasarım : Abdusselam Ferşatoğlu

Yapım : Fotografika Ltd. Şti.

Baskı : ACAR BASIM ve CİLT SAN. TİC. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Caddesi No:26 34524
Haramidere Beylikdüzü İSTANBUL
Tel: +90 212 422 18 34 Sertifika No:11957

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2014

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Ali Emîrî
Mir'âtü'l-Fevâ'id Fî Terâcimi Meşâhiri Âmid
Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfı

1. Edebiyat, 2.Tarih, 3. Diyarbakır, 4. Biyografiler, 5. Ali Emîrî, 6.Ulema 7. Şairler

ISBN: 978-975-17-3663-5

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Ticarethane Sok. No: 12 34410 Sultanahmet / Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

MİR'ÂTÜ'L-FEVÂ'İD
FÎ TERÂCİMİ MEŞÂHÎRİ ÂMİD

DİYARBAKIR ULEMÂ VE EŞRÂFI

CİLT II

(İNCELEME - METİN - TIPKIBASIM)

ALİ EMÎRÎ
(1857-1924)

Yayına Hazırlayanlar
Günay Kut
Mesud Öğmen
Abdullah Demir

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve işbirliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm

insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
T. C.
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4

ÖNSÖZ 13

GİRİŞ 15

Mukaddime 18

Mir'âtü'l-Fevâ'id Fî Terâcimi Meşâhiri Âmid 20

METİN 23

HARFÜ'L-ELİF 24

Kıdvetü'l-'Ârifîn, 'Umdetü'l-Vâsılîn, Pîr-i Tarîkat-i Gülşeniyye, Mevlânâ es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm Gülşenî el-Âmidî kuddise sırruhu 24

Cenâb-ı Şeyh Şehâbeddîn Âmidî 24

Eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî 25

Es-Seyyid eş-Şeyh Mevlânâ Muhammed el-Âmidî 28

Eş-Şeyh 'Alî el-Âmidî 29

Mevlânâ Şerefeddîn 'Ayntâbî 30

Vâlide-i Hazret-i Gülşenî, Fahrü'l-Muhadderât Hediyyetullâh Hanım 31

Pîr-i Tarîkat Hazret-i İbrâhîm Gülşenî 32

Nazm-ı Celîl-i Cenâb-ı İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî 38

'Amûd-ı Neseb-i Celîl-i Hazret-i Gülşenî 39

Eş-Şeyh el-Muhakkık el-Kâmil el-Mevlâ es-Seyyid İbrâhîm Efendi, İbni Hafîd-i Hazret-i Gülşenî 40

El-Mevlâ İbrâhîm el-Karamânî, el-'arîf bi-Tezkireci, Kādî-i Âmid Sâbıkā 43

El-Mevlâ el-Muhakkık el-Kâmil eş-Şeyh İbrâhîm el-Hânefî el-Âmidî en-Nakşibendî 44

El-‘Âlim el-Fâzıl el-Üstâz Mevlânâ İbrâhîm el-Karamânî mevliden ve’l-Âmidî mavtınan 46
Sâhibü’ş-Şehm ve’s-Sa‘âde Sûfî İbrâhîm Paşa 51
El-Mevlâ el-Müceddid el-Hâfız İbrâhîm el-Hanefî, Re’îsü’l-‘Ulemâ-i Rûm ve Kādî-‘asker-i Rûmeli Sâbıkā 51
El-Mevlâ İbrâhîm Âmidî-i Gülşenî, Hattât 56
El-‘Âlim el-Kâmil el-Fâzıl Mevlânâ İbrâhîm bin Hüseyin el-Âmidî 57
Ağâ-yı Gılmânân-ı Âmid İbrâhîm Ağa 60
İbrâhîm Ağa 63
Târîh 63
El-‘Âlimü’l-Müfliku’l-Edîb ve’l-Üstâdü’l-Kâmilü’l-Vahîdü’l-Erîb, el-Mevlâ İbrâhîm Hâsim el-Âmidî 63
İbrâhîm, Hafîd-i Lebîb-i Âmidî 64
El-Mevlâ İbrâhîm el-Kayserî el-Âmidî, Hattât 68
Çukadâr Hâcî İbrâhîm Ağa 69
İbrâhîm Bey 71
El-Mevlâ el-Fâzıl el-Hasîb el-Edîb İbrâhîm Cehdî el-Âmidî İbn es-Seyyid Süleymân el-Âmidî İbn es-Seyyid Kāsım el-Âmidî 71
El-‘Âlim el-Fâzıl el-‘Âmil el-Mevlâ İbrâhîm el-Âmidî 72
Eş-Şehm es-Sındîd el-Asîl İbrâhîm Hafîd Paşa el-Âmidî, el-‘arîf bi-Şeyh-zâde 72
El-Mevlâ İbrâhîm er-Reşîdî el-Âmidî, Hattât 73
İbrâhîm “İbiş” Ağa, Sipâhî 73
El-‘Âlim el-Fâzıl el-‘Âbid el-Mevlâ Ebûbekir bin Ebûbekir el-Âmidî 74
El-‘Âlim el-Kâmil el-Fakîh el-Hâc Ebûbekir el-Çermîkî el-Âmidî 77
El-Mevlâ Seyyid Ebûbekir el-Âmidî, Hattât 80
El-Ecved en-Necîb Seyyid Ebûbekir el-Âmidî 81

El-‘Âlimü’l-Fâzıl el-Kâmilü’l-‘Âmil ve’l-Üstâzü’l-Mudakkıku’l-Muhakkık, Re’îsü’l-‘Ulemâ-i Âmid, Mevlânâ Ebûbekir Efendi, el-ma‘rûf bi-Küçük Ahmed-zâde 85
El-Mevlâ Ebûbekir Efendi, Müftî Kâtibi 98
Hâcî Ebûbekir Ağa, Hâcî Vefâ-zâde 98
Ebûbekir Ağa, Sa‘îd Ağa-zâde 99
El-Mevlâ Hâfız Ebûbekir el-Âmidî, Şeyhü’l-Kurrâ 100
Ebûbekir Bey, Şeyh-zâde 101
Ebû ‘Abdullâh Sâlih el-Âmidî 101
El-Mevlâ el-Hakîm el-Edîb el-‘Âlim el-‘Allâme eş-Şeyh Ahmed el-Berdahî el-Âmidî, sâhib-i kitâb-ı *Câmi‘u Envâ‘i’l-Edeb* 102
Kısm-ı pencüm der-kavâ‘id-i şi‘riyye ve tecnîsât ve teşbîhât-ı gazeliyyât ve mecâzât-ı mürsel ve ‘arûz ve asl-ı ta‘miyye 104
Dil-âver-i Rüstem-iktidâr, saff-der-i bî-nazîr-i rûzigâr, Cenâb-ı Hâcî Yiğid Ahmed Ağa 117
Eş-Şeyh el-Asîl el-Ecell es-Seyyid el-Mevlâ Ahmed Çelebi el-Halvetî el-Âmidî 120
Ahmed Hayâlî, Gülşenî-zâde 125
İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa 125
Melek Ahmed Paşa, Sâhib-i Câmi‘ 132
Eş-Şeyh Seyyid Ahmed Urmevî, el-mülakkab bi-Ahî Mahmûd 132
Ahmed Hicâzî 132
Ahmed Vücûdî 133
Ahmed Mürşidî Hazretleri 133
Ahmed Çelebi 145
Ahmed Çelebi, Lâle-zârî-i Meşhûr 147
Melek Ahmed Paşa, Sâhib-i Câmi‘-i’ş-Şerîf 151
Üstâd-ı Zer-ger Ahmed Çelebî-i Şehîr 156
El-Mevlâ Müvezzi‘ Ahmed Efendi, Kādî-i Âmid 161

El-Mevlâ Kūrî(Lagarî)-zâde Ahmed Efendi, Kādî-i Medîne-i Âmid 162
Çorlulu ʿAlî Paşa Kethudâsı el-Mevlâ Ahmed Efendi, Kādî-i Âmid 164
El-ʿÂlim el-Fâzıl el-Mevlâ es-Seyyid Ahmed Efendi el-Âmidî 165
El-ʿÂlim el-Fâzıl el-Mevlâ Ahmed Efendi, el-ʿarîf bi-ʿÜryânî 166
Bursa'nın ʿÜryânî-zâde silsile-i hânedânı 167
Küçük Ahmed Ağa 167
Emîrî-zâde Seyyid Ahmed Ağa 171
Hâşim-zâde Ahmed Bey 173
El-Mevlâ Ahmed Efendi, Kādî 173
El-Mevlâ Şâfiʿî Ahmed Efendi 174
Seyyid Ahmed Efendi, Ricâlden 174
Ahmed Bey, Mütevellî 175
Ahmed ʿAzmî Efendi 176
Es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Âmidî, el-maʿrûf bi-Hânnân-zâde 176
El-ʿÂbid el-Hâfız el-ʿÂmil en-Nakî es-Seyyid el-Mevlâ Ahmed Efendi 176
Eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Âmidî 180
El-Fâzıl el-Kâmil Ahmed Efendi 180
Es-Seyyid eş-Şeyh Ahî Mahmûd bin Şeyh Muhammed Urmevî 181
Seyyid Âdem Efendi, Hattât-ı Eşher 182
El-Mevlâ İshak Sünûhî Efendi 185
El-Mevlâ Esʿad 185
Hâfız Esʿad Efendi 186
İskender Paşa 187
Kasîde-i Belîga-i Razıyyüddîn Halebî der-hakk-ı Gāzî-i müşârün-ileyh İskender Paşa 212

İsmâʿîl Çelebi 219
El-ʿÂlim el-ʿÂmil el-Fâzıl el-Mevlâ İsmâʿîl Efendi 224
İsmâʿîl Fedâyî 225
İsmâʿîl Efendi, Kādî 225
El-Mevlâ el-Fâzıl İsmâʿîl, Kādî Efendi 226
İsmâʿîl Çelebi, Çuvalduz-zâde 227
Seyyid İsmâʿîl Ağa, Voyvoda 228
El-Mevlâ İsmâʿîl Efendi, Kādî 230
Seyyid İsmâʿîl Ağa, Şeyh-zâde 231
İsmâʿîl Ağa, Hindî-zâde 236
Âsaf 236
Âgâh 238
El-Mevlâ Emrullâh, Kādî 241
Âmidî 242
Nazm-ı Celîl-i Cenâb-ı İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî 243
Emîr Çelebi, Gûyende 244
Es-Seyyid eş-Şeyh Emîr Ağa 244
Müderris-zâde Emîn Efendi 245
Emîn Paşa, ʿAbdülcelîl-zâde 246
Emîn Efendi, Lebîb-zâde 246
Emîn Ağa 246
Emîn Ağa 247
Hâcî Emîn (Çelebi) Ağa 247
İncili Çavuş, Ayrancılı 247
Eyyûb Ağa, Millî 249
SÖZLÜK 253
DİZİN 306
TIPKIBASIM 325

ÖNSÖZ

Ali Emîrî, hayatını ilme ve milletinin kültürünü yükseltmeye adayan çok önemli bir ilim adamıdır. Emîrî; yaşadığı sürece İslam âleminin kültür merkezlerini dolaşarak büyük bir özveriyle pek çok değerli kitap toplamış, kendisine tahsis edilen Feyzullah Efendi Medresesi'nde bir kütüphane kurmuş ve bütün ısrarlara rağmen kütüphaneye kendi ismini değil de "Ben bu kitâbları milletim için topladım ve milletime vakfediyorum." diyerek kütüphanenin adını Millet Kütüphanesi koymuştur.

Diyarbakır'da daha çocukluk yıllarında okuduğu şiirlerden bu şehirde çok sayıda şair ve yazar bulunduğunu tespit ederek bunların kimler olduklarını araştırmaya başlayan Ali Emîrî, araştırmaları neticesinde bu şehrin bir ilim merkezi olduğunu görmüş, burada yetişen ve unutulan veya değerleri anlaşılamayan şairler, yazarlar, âlimler ve şeyhlerin isim, eser ve kabirlerinin ortaya çıkarılması için genç yaşında önemli bir çalışma içerisine girerek *Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid* ile *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli biyografik çalışmalarını yapmıştır. Bu eserlerin yanı sıra *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi* ile *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli mukaddimeleri geniş bilgiler içermektedir.

Çeviri yazısını sunduğumuz *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi ve Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid* adlı çalışmalarda Diyarbakır'da yetişen âlimler, yazarlar, şairler ve şeyhler hakkında çok önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıca söz konusu eserler Diyarbakır'ın kültürel tarihine kısa notlar halinde dahi olsa ışık tutmakta, unutulan eserlerin ve tarihi şahsiyetlerin yeniden hatırlanmasına vesile olmaktadır.

Ali Emîrî, *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi* ile *Mir'âtü'l-Fevâ'id* adlı çalışmalarını iki ayrı eser halinde yazmıştır. Ancak biz ilkini *Mir'âtü'l-Fevâ'id-Mukaddime* şeklinde birinci cilt, ikincisini de *Mir'âtü'l-Fevâ'id* şeklinde ikinci cilt olarak yayınlamanın daha uygun olacağını düşündük. Ayrıca eserlerin daha iyi anlaşılmasına vesile olması amacıyla her iki cildin arkasına indeks ve sözlük ekledik.

Bu vesile ile Ali Emîrî'nin *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi* ve *Mir'âtü'l-Fevâ'id* adlı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserinin latinize edilmesinin faydalı olacağını söyleyip, bizi teşvik eden Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Sayın Prof. Dr. Muhittin MACİT'e, Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Sayın Yrd. Doç.

Dr. Ferruh ÖZPİLAVCI'ya, Millet Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Melek GENÇBOYACI'ya, eserin çeviri yazısını özverili bir çalışma ile ortaya koyan Sayın Prof. Dr. Günay KUT, Sayın Abdullah DEMİR ve Sayın Mesud ÖĞMEN'e; özellikle şahıs, eser ve yer isimleri için pek çok matbu ve yazma kaynağı tarayarak eserin redaksiyonunda ve yayımlanması sürecinde ciddi emekler sarf eden Uzman Yardımcıları Muhammed Said GÜLER ve İsmet İPEK'e, Arapça kısımların dizgisini yapan Abdurrahman OSMAN'a ve bu kısımların çevirisini yapan Uzm. Yrd. Zehra GÖKGÖZ'e, Farsça kısımların çevirisini yapan Uzm. Yrd. Abdullah OKAL'a, ayrıca eserin çeşitli aşamalarında desteklerini esirgemeyen dostlara teşekkür ederiz

Prof. Dr. İbrahim Çapak

GİRİŞ

Osmanlı son döneminde yetişmiş büyük şahsiyetlerden olan Ali Emîrî, Sâim Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi'nin torunlarından Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin oğlu olarak Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Kendisi doğum yılı ve yeri ile ilgili *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi* isimli eserinde "Velâdetim hicrî 1274 ve mîlâdî 1857 senesindedir. Diyârbekir (Âmid) şehrinde dünyâya geldim." demekte, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde ise doğum tarihini sadece yıl olarak "Velâdet-i 'âcizânem 1274 sene-i hicriyyesindedir." şeklinde ifade etmektedir. Ancak doğum tarihi gün ve ay olarak bilinmemektedir. Dünyaya geldiğinde babası Mehmed Şerif Efendi'nin altmış yaşını geçmiş bulunduğu ve Diyarbakır-Bağdad arasında kervan işleten bir tüccar olduğu kaynaklarda yer almaktadır.

İlköğrenimini Sülûkiyye Mescidi Mektebi'nde amcası Feyzullah Feyzî Efendi'nin yanında tamamlamış ve bilahare Şirvân'a giderek burada Muhammed Emîn Efendi'den dersler almıştır. 1870 yılında Diyarbakır'a gelerek Şaban Kâmî Efendi'nin yanında ilim tahsil etmiş ve hat meşki dersleri almıştır. Mardin'de Kasım Padişah Medresesi müderrisi Ahmed Hilmî-i Âmidî'nin yanında üç seneden fazla ilim tahsiline devam etmiştir. 1296 senesinde Diyarbakır'da memuriyete başlamış, daha sonra Selanik'e gitmiş, Kozan Sancağı Aşar Müdüriyetinde, Adana Aşar Nezareti Başkitabeti'nde, Leskovik, Kırşehir ve Trablusşam muhasebeciliklerinde, Elazığ ve Erzurum defterdarlıklarında, Yanya ve İşkodra maliye müfettişliklerinde, Haleb defterdarlığında, Yemen maliye müfettişliğinde bulunmuş ve Meşrutiyet'in ilanından sonra da emekli olmuştur. 23 Ocak 1924 tarihinde Şişli'deki Fransız hastanesinde vefat eden Ali Emîrî'nin kabri Fatih Camii haziresinde bulunmaktadır.

Ali Emîrî; gerek katip ve defterdar olarak çalıştığı Diyarbakır, Selanik, Adana, Leskovik, Erzurum, Yanya, İşkodra, Haleb ve Yemen'den, gerekse Osmanlı coğrafyasında gittiği her bölgeden kitap toplamış ve parasının yetmediği veya sahibi satmadığı için alamadığı kitapları istinsah etmiştir. Neşir ve istinsah ettiği otuzu aşan kitabı ve makalesi bulunmaktadır. Memuriyet hayatı boyunca ilmi ve edebi faaliyetlerini ara vermeden sürdüren Ali Emîrî 1908 yılında emekliye ayrıldıktan sonra Millî Tetebbular Encümeni, Tasnîf-i Vesâ'ik-i Târîhiyye Encümeni Başkanlığı ile Tarih-i Osmanî Encümeni üyeliği yapmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Tasnif Komisyonu'nun başında bulunduğu sırada da kendi adına izafe edilen Ali

Emîrî Tasnifi'ni oluşturmuştur.

Ali Emîrî, hayatı boyunca toplamış olduğu çok önemli kitaplardan oluşan şahsi kütüphanesini 17 Nisan 1916 yılında kurduğu Millet Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Söz konusu kütüphanede, Kaşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu Lugāti't-Türk* adlı eserinin yanı sıra ferman ve beratlar, padişah divanları, tezhipli-minyatürlü tek nüsha yahut nadir eserler, dil, edebiyat, tarih, coğrafya, tıp, sanat ve pozitif bilimlerle ilgili el yazması ve matbu eserler bulunmaktadır.

Kültürel mirasımızdan olup tarihin derinliklerinden günümüze ulaşan ve sayıları yüz binlerle ifade edilen yazma eserlerin insanlarımızın istifadesine sunulması, onları bize kazandıranların isimlerinin unutulmaması ve eserlerinin korunması için üzerimize düşen görevi titizlikle yerine getirmemiz gerekmektedir. Ali Emîrî'nin *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi* ve *Mir'âtü'l-Fevâ'id* adları ile iki ayrı cilt olarak telif ettiği ve bizim çeviri yazısını sunacağımız bu eser, Diyarbakır vilayetinin kültür tarihi için çok farklı ve önemli bilgileri içermektedir.

Ali Emîrî'nin *Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid* isimli eseri, Millet Yazma Eser Kütüphanesi AE Tarih 750 numarada kayıtlıdır. Ancak kütüphane kayıtlarında "Diyarbakırlı A'yânın Menâkıb ve Eşrâfının Terceme-i Hâli: *Mir'âtü'l-Fevâ'id*" şeklinde geçmekte, Tarih-Coğrafya Yazmalar Kataloğu'nda ise sadece *Mir'âtü'l-Fevâ'id* olarak yer almaktadır. Bu eserin mukaddimesi olan *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi* ise Millet Yazma Eser Kütüphanesi ALİ EMİRİ EDEBİYAT 562 numarada kayıtlıdır. Yazar eserin *Mukaddime*'sinin 43. sahifesinde; "Kitâbımın ismi müsemmasına mutabık olarak *Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid* tesmiye eyledim." diyerek eserin adını da belirtmektedir.

Günümüz harflerine aktarılan *Mukaddime* ile *Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid*'de çeviri yazı metodu takip edilmiş, kelimelerin yazılışında genel olarak Türkçe imla kuralları uygulanmıştır. Buradaki amaç eserin okuyucu tarafından kolay okunabilmesini sağlamaktır. Bu çalışmada uygulanan imla esasları ile genel olarak kullanılan metot şu şekildedir:

1-*Mukaddime*'de varak değil de sahife numaraları verildiğinden bu sahife numaraları tarafımızdan köşeli parantez içerisinde metnin aslına göre yazılmıştır. [s. 1], [s. 2] gibi. *Mir'âtü'l-Fevâ'id*'de ise müellif tarafından varak numaraları verilmiş olup,

bu numaralar tarafımızdan köşeli parantez içerisinde [1-a], [1-b], [2-a] şeklinde yazılmıştır.

2-Arapça ve Farsça kelimeler asıllarına uygun yazılmıştır. Bu kelimelerdeki uzatmalar, mümkün olduğunca kelimelerin asıllarına bağlı kalınarak gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerde geçen ayın (ع) harfleri (‘), hemzeler (ء) ise (’) şeklinde gösterilmiştir. Kaf (ق) ve gayın (غ)'dan sonra gelen ve uzun okunması gerekli seslerde (^) yerine (¯) düz çizgi kullanılmıştır. ʿukūl ve gāyet gibi.

3-*Mir'âtü'l-Fevâ'id*'de tekrar edilmiş uzun bir bölüm bulunmaktadır. Bu tekrar kısım [178-b] ile [202-a] sahifeleri arasındadır. Müellif burada İskender Paşa ve İsmâ'îl Çelebi'nin hal tercümlerini bir kez daha yazmıştır. Müellifin bu kişilere ait önceden yazmış olduğu hal tercümeleri ile sonradan tekrar yazdığı hal tercümeleri arasındaki farklılık birkaç cümleden ibaret olduğundan, müellifin ilk olarak yazdığı kısımlar ile mükerrer kısım arasındaki farklılıkları dipnotlarda göstermeyi yeterli gördük.

4-Harf-i târifler paragraf veya cümle başlarında büyük harfle (Es-Seyyid, Eş-Şeyh) yazılmış cümle ortalarında ise küçük harfle (es-Seyyid, eş-Şeyh) yazılmıştır.

5-Türkçe fiillerde gerindium eklerinde son hece “up”, “üp” yerine “ıp”, “ip” tercih edilmiştir. (edüp, alup, verüp yerine edip, alıp, verip gibi).

6-Eserde az olmakla birlikte sonradan tamamlanmak üzere müellif tarafından bazı cümlelerde boşluklar bırakıldığı görülmektedir. Bu boşluklar (…) işaretiyle gösterilirken, cilt aralarına gelen ve okunamayan kelimeler ise (---) şeklinde gösterilmiştir.

7-Müellif, metin içinde vermiş olduğu dipnotların başına (1) işaretini koymuş olup, bunlar tarafımızdan aynı şekilde gösterilmiştir. Prof. Dr. Günay Kut ve uzmanlar tarafından konulan dipnotların müellif dipnotundan ayırt edilmesi için bu notların sonuna (haz.) yazılmıştır.

8-Hicri tarihlerin tamamı miladi tarihe çevrilmiş olup olup ay ve günü kesin olarak belirtilmemiş tarihlerde hicri tarihin sadece miladi karşılığı köşeli parantez içerisinde verilmiştir. 1200 [1785-86] gibi. Günü ve ayı kesin olarak belirtilmiş tarihlerin miladi gün ve ayları da tespit edilerek yazılmıştır. Müellifin yazıyla verdiği

tarihler ise müellif imlasına uyularak yazıyla verilmiştir.

9-Yazmada Ali Emîrî tarafından parantez içinde yazılan isimlerin tamamı günümüz imlasına uyularak italik olarak yazılmıştır. Ali Emîrî tarafından yazar ve yer isimleri için konulan parantezler de -Diyârbekir (Âmid) hariç- tamamen kaldırılmıştır. Ayrıca müellif tarafından kullanılan noktalama işaretleri günümüz imlasına uymadığından bu işaretler dikkate alınmamıştır.

10-Eserin sonunda yer alan sözlükte bulunan kelimeler metinde geçen anlamları ile verilmiştir. Ayrıca birkaç anlama gelen veya yazımı aynı olmakla birlikte sadece uzun okunması gereken harflerle anlamları değişen kelimeler ayrı ayrı sözlüğe dâhil edilmiştir. (Örnek: târik, tarîk gibi)

Bu bölümde, *Mukaddime* (Cilt I) ve *Mir'âtü'l-Fev'â'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid* (Cilt II) adlı eserlerin Diyarbakır'ın tarihi şahsiyyetleri hakkında geniş bilgiler vermenin yanı sıra bu şehrin medeniyet ve kültür tarihlerine de ışık tutabileceği ve bu nedenle dikkatle okunması gerektiğine inanarak eserin içeriğiyle ilgili kısaca bilgi vermekle yetineceğiz.

Mukaddime

Ali Emîrî *Mukaddime*'nin son kısmında, bu kitabı on yedi yaşında yazmaya başladığını ifade etmektedir. Burada yazdığı şiirde; esere 1293 [1876-77] yılında başladığını ve Allah'tan tamamlamayı nasip etmesini dilediğini, gençlik döneminin ham bir mahsulü olduğunu yanlış ve hatalarından dolayı Allah'ın affına sığındığını dile getirmektedir. Ali Emîrî'nin çok genç yaşta başladığı bu eserinde genç yaşına rağmen kelimeleri çok büyük bir ustalıkla kullandığını eseri okuyunca görmekteyiz.

Eser 113 sahifeden ibaret olmakla birlikte eserin son sahifesinde "Ahîren 'ilâveler icrâ olunmuştur" şeklinde müellif tarafından bir not konulduğu görülmektedir. Bununla; biyografi çalışmalarından hariç olarak sahifeler arasına sıkıştırılmış veya dipnot şeklinde yazılmış şukkalar kastedilmekte ve bu şukkalarda da şehirlerin tarihi ve mimari yapıları, bazı şahsiyetler, sanatlar vs. değişik konularda geniş bilgiler verilmektedir. Belirtilen şukkalarla birlikte eser 140 sahifeye çıkmaktadır. Eserdeki bazı sahifelerin Ali Emîrî tarafından üzerinin çizilerek iptal edildiği görülmektedir. Ancak iptal edilen sahifelerde bulunan bilgilerin diğer sahifelerde paragraflar halin-

de yer aldığı ve yazarın mükerrer yazılan sahifeleri iptal ettiği anlaşılmaktadır. İptal edilen sahife numaralarına aşağıda yer verilmiştir.

Ali Emîrî; eserin yazımına başladığında çektiği zorlukları, kendisine yapılan yardımları ve ulaşabildiği bilgilerden duyduğu heyecanı uzun uzun anlatmıştır. Müellif; cami, mescit, medrese ve diğer tarihi yapıların üzerinde bulunan yazıları okuyarak edindiği bilgiler ile müracaat ettiği memleketin hanedanlarından aldığı sözlü bilgileri kaydettiğini, ayrıca bu konu ile ilgili bulabildiği mecmua, divan ve kitap varsa topladığını, mezarlıkları tek tek dolaşarak biyografilerini yazacağı kişilerin mezarlarını bulmaya çalıştığını, mezarlarını bulduklarının mezar taşlarından bilgiler edinmeye çalıştığını ifade etmektedir.

Ali Emîrî eserde Ümnî, Edîb, Âgâh, Çâker, Hâsim, Hâmî, Hamdî, Şûrî, Şehdî, 'İzzetî, Fâmî, Kâmî, Lebîb, Mucîb, Nisbetî, Nusretî, Vâlî ve Yüsrî gibi şairlerden bahsetmekte ve bazılarının beyitlerinden örnekler vermektedir. *Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid*'de biyografileri yazılı idareciler, şair ve yazarlar, ileri gelenler ve meşhurların hal tercümeleri hakkında uzun bilgiler vermektedir. Onların hangi medresede eğitim gördükleri, hangi konuda başarılı oldukları ve memlekete olan yararlılıkları anlatılmaktadır. Ali Emîrî'nin Diyarbakırlı olmadığı halde orada yetişen ve oraya yerleşen bazı şahıslar ve eserleri hakkında da bilgiler verdiği görülmektedir.

Eserdeki şukka ve dipnotlarda, adı geçen yer, şahıs, medrese veya camiler hakkında uzun bilgiler yer almaktadır. Parlı Camii, İskender Paşa Camii, Câmi'-i Kebîr, Kara Cami, Bıyıklı Mehmed Paşa Camii gibi ibadethanelerin nerede bulundukları, mimari özellikleri, süslemeleri ve diğer hususlar hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Bunların yanı sıra Mesudiyye, Zenciriyye, Kasımiyye, Dilaveriyye, Hüsamiyye, Zât-ı Semânîn, Hüsreviyye Medreseleri gibi ilim merkezlerinden ve buralarda yetişen âlimlerden ve meşhurlardan söz edilmektedir. Yine Cizre kazası ve burada yetişen Mollâ Ahmed-i Cezerî, Ahmed-i Hânî ile Mardin ve Mardin'de bulunan medreseler, Çermik ve daha birçok yerin yanı sıra Sarı 'Abdurrahmân Paşa Kütüphanesi hakkında geniş bilgiler verilmektedir. Bunlardan başka Diyarbakır şehri, Dicle Köprüsü, surlar ve daha birçok yer ile Câmi'-i Kebîr civarında bulunan ve zamanında bir milyon kırk bin cilt kitap mevcuduna ulaşan kütüphaneden ve şehrin nasıl bir ilim merkezi olduğundan bahsedilmektedir. Eserin konusu olmamasına rağmen camilerin süslemeleri hakkında bilgiler verilirken kâşî ve mozayik sanatları ve bunla-

rın ulaştığı sanatsal değer üzerinde özellikle durulmuştur.

Eserde sahifeler arasına sıkıştırılmış notları ve açıklamaları içeren sahifelere numara verilmemiştir. Bu notlar metnin içerisinde (1) şeklinde işaretlenerek, bulundukları sahifenin alt kısmında veya kitaba sonradan yapıştırılan şukka üzerine yazılmıştır. Bunların bulundukları sahifenin alt tarafında tarafımızdan dipnot olarak bu açıklamaların çeviri yazısı yapılmıştır. Bazı kısımlar müellif tarafından başka sahifelerde tekrar yazılmış olup, bu tekrar kısımların çeviri yazısı yapılmamıştır.

Ali Emîrî'nin bu eserinde Arapça veya Farsça nazım veya nesir yazılara da sıklıkla yer verdiğini görmekteyiz. Eserin daha rahat okunabilmesini sağlamak amacıyla ayet, hadis, dua veya hikmetli sözlerden ibaret olan kısa yazıların çevirileri dipnotlarda verilmiştir.

Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid

Öncelikle belirtmek gerekir ki, müellif *Mukaddime*'de izlediği usulü *Mir'âtü'l-Fevâ'id*'de de takip etmiştir. Burada da müellif dipnotu (1) işaretiyle göstermiş, bazı kısımlar tekrarlanmış, bazı ibareler müellif tarafından üstleri çizilmek suretiyle iptal edilmiştir. Ancak metinde de görüleceği üzere Ali Emîrî burada *Mukaddime*'den farklı olarak dipnotları kısa tutmuştur. Yine *Mir'âtü'l-Fevâ'id*'de *Mukaddime*'ye nispetle daha çok şiir bulunmaktadır.

Ali Emîrî'nin, *Mir'âtü'l-Fevâ'id* isimli eserinin altı cilt olduğu söylense de eserin sadece bir cildi bulunmaktadır. Eserde bazı kişilerin biyografilerinin "harf-i mîm'de (م) mestûrdur" veya "harf-i hâ'da (ح) mestûrdur" şeklinde yazılı olduğu bildirilmekte ise de eser elif harfinden başlayarak yine elif harfinde bittiğinden ve eserin diğer ciltleri bulunamadığından o kişilerin biyografileri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Eser, Diyarbakır'da yetişen veya Diyarbakırlı olmadığı halde oraya yerleşen yüz kişiyi aşan meşhur tarihi şahsiyetlerin alfabetik sırayla biyografilerini içermektedir. Burada dikkati çeken başka bir husus da yazarın eserde kadınların biyografilerine de yer vermiş olmasıdır.

Eser 237 varaktan ibaret olup, 71 sahifesi boştur. Müellif eseri [1-b]'de Şeyh İbrâhîm Gülşenî ile başlatıp [237-b]'de Millî Aşireti Reisi Timur Paşa'nın oğlu Eyyûb Ağa ile bitirmiştir. Eserde bazı sahife numaraları verilmekle birlikte numara-

lar tam olarak birbirini takip etmediğinden varakların sol tarafında bulunan varak numaraları esas alınmıştır. Boş bırakılan sahifeler numaraları ile birlikte yazılarak bunların müellif tarafından boş bırakıldığı dipnotlarda gösterilmiştir.

Kitabın bazı sayfalarında kişi isimleri yazılıp bu kişiler hakkında bilgi verilmemiş, bazı bölümlerinde ise aynı kişiye ait bilgiler tekrar edilmiştir. Örneğin eserin içinde İskender Paşa ve İsmâ'îl Çelebi'nin hal tercümeleri iki defa yazılmıştır. Bu kısımlarda çok az miktarda cümle değişik olmakla birlikte metin aralarında da birkaç kelimeden ibaret değişiklikler mevcuttur.

Bu eserden anlaşıldığı gibi Ali Emîrî Efendi'nin, çeşitli alanlardaki yazarlığı yanında biyografi yazarlığı da önemli bir yer tutmaktadır. Müellif eserde özellikle İbrâhîm Gülşenî, Ahmed Mürşidî, İskender Paşa ve Ahmed el-Berdahî gibi kişiler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca hal tercümesini yazdığı bazı müelliflerin eserlerinden uzun alıntılar yapmıştır. Mesela Ahmed el-Berdahî'nin *Câmi'u Envâ'i'l-Edeb* adlı eserinden dokuz varak civarında alıntı yapılmıştır. Müellif, İskender Paşa'ya atfen yazılmış beş ayrı kasideye de yer vermektedir. 'Irâk ed-Dımaşkî, Razıyyüddîn el-Halebî, Ebi'l-Feth Muhammed bin Sâlih gibi isimler tarafından kaleme alınan bu Arapça kasidelerin sadece birebir tercümeleri verilmiş olup herhangi bir yorum katılmamıştır. Ayrıca müellif Diyarbakır'da yaşamış olan meşhur bazı ailelerin soyağacını da vermektedir.

Yayına hazırladığımız *Mir'âtü'l-Fevâ'id* ile ilgili birkaç noktaya dikkat çekmek faydalı olacaktır. Yazar, Diyârbekir ve Âmid isimlerini "Diyârbekir (Âmid) şeklinde kullandığından bu ifade olduğu gibi bırakılmıştır. Şiirlerde mümkün olduğunca o şiirlerin yazıldığı günün diline yakın bir imla kullanılmıştır. Eserde müellifin boş bıraktığı yahut yazdıktan sonra üstünü çizmek suretiyle iptal ettiği çok sayıda ibare bulunmaktadır. Bunlarla ilgili dipnotlarda bilgi verilmiştir.

Yayına Hazırlayanlar

METİN

[1-b]

HARFÜ'L-ELİF

Kıdvetü'l-'Ârifîn, 'Umdetü'l-Vâsılîn, Pîr-i Tarîkat-i Gülşeniyye, Mevlânâ es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm Gülşenî el-Âmidî kuddise sırruhu

Kutbü'l-kâmilîn, gavsü'l-vâsılîn, Mevlânâ İbrâhîm Gülşenî kuddise sırruhu'l-ganî Hazretlerinin âbâ vü ecdâd-ı kirâmları kâbiren 'an kâbir muktedâ-yı a'yân ü ekâbir ve ashâb-ı kemâlât-ı zevi'l-mefâhir bir silsile-i celiyye olup, esâmî-i 'aliyyeleri şöylecedir:

Mevlânâ İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî, anın pederi Mevlânâ eş-Şeyh Muhammed el-Âmidî, anın pederi eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî, anın pederi Mevlânâ eş-Şeyh Şehâbeddîn el-Âmidî, anın pederi Aydoğmuş, anın pederi Gündoğmuş, anın pederi Kutludoğmuş Hazerâtıdır.

Bundan yukarı silsile-i ensâb-ı mürşidâneleri, vâzı'-ı lugat-i Türkî olan Oğuz Ata'ya resîdedir.

[2-a]

Cenâb-ı Şeyh Şehâbeddîn Âmidî

Bâlâdaki silsilede Cenâb-ı Gülşenî kuddise sırruhu'l-ganî Hazretlerinin üçüncü tabakada cedd-i 'âlîleri olan Şeyh Şehâbeddîn Âmidî kuddise sırruhu's-Samedî Hazretleri, hicret-i seniyye-i Hayrü'l-Beriyye'nin tahmînen 670 [1271] hudûdunda Aydoğmuş Hazretlerinin sulb-i pâkinden lem'a-nümâ-yı ufk-ı şühûd olmuş ve ekmel hasâ'ile mâlik ve ecmel fezâ'ile sâlik bir zât-ı kemâlât-şemâ'il zuhûr eylemiştir.

Zamân-ı hayât-ı gıtrîfânelerinde fazl ü kemâlinden tena"um ve enfâs-ı tayyibesiyle teberrük olunur idi.

'İlm ü 'ibâdete şedîdü'l-iştigāl ve zikr ü tevhîd ile varak-gerdân-ı eyyâm ü leyâl iken, takrîben 750 [1349] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de şeh-bâz-ı rûh-ı revânı târik-i dâmgâh-ı nâsût ve tâ'ir-i âşiyâne-i evcgâh-ı lâhût oldu.

Ma'âlî-i enzâr-ı 'âlîleri hem-kıymet-i ekber[1] olan şeyh-i müşârün-ileyhin merkad-i sâmîleri mürûr-ı zamân hasebiyle her ne kadar sarâhaten gayr-i mu'ayyen ise de, mahdûm-ı takvâ-rüsûmları es-Seyyid el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî ve anın mahdûm-ı kemâlât-mevsûmları es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed el-Âmidî Hazerâtıyla sâ'ir hânedân-ı kirâmlarının Diyârbekir (Âmid)'de Mardinkapusı hâricinde el-ân ma'lûm ve meşhûr olan merâkıd-ı 'aliyyeleri civârında defîn-i hâk-i gufrân bulunmuş olması maznûndur.

[2-b][2]

Eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî

Şeyh-i müşârün-ileyh Mevlânâ Şehâbeddîn Âmidî Hazretlerinin mahdûm-ı kemâlât-'unvânı ya'nî pîr-i tarîkat İbrâhîm Gülşenî Hazretlerinin cedd-i 'âlîleri, tâk-ı bülend-eyvân-ı takvânın şem'-i münevveri, eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî Hazretleri tahmînen 710 [1310] hududunda (1)[3] şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de vâsıl-ı şehristân-ı şühûd olmuştur.

Müşârün-ileyh, 'ilm ü kemâlde 'asrının vahîdi ve zühd ü takvâda dehrinin ferîdi idi. Envâr-ı fazl ü kemâli şark ve garba vâsıl olarak, *Menâkıbnâme*'de muharrer olduğu üzere bilâd-ı 'Acem ve diyâr-ı Rûm'dan 'allâme-i müşârün-ileyh hazretlerinden istiftâya gelirlerdi.

Nice nice kimseleri tahsîl-i 'ulûm u kemâlâta sevk etmiş ve terbiye-i mürîdîn içün müte'addid halvethâneler binâ ettirip pek çok ebnâ-yı beşerin zâhir u bâtınını ma'mûr eylemiştir.

[3-a]

Akkoyunlu mülûkünden Sultân Hamza (1)[4] ve haremleri cenâb-ı şeyhe inâbet

---

1 Burada "ekber" kelimesi ile kastedilen kişi, Şeyh-i Ekber olarak bilinen Muhyiddîn-i 'Arabî Hazretleridir. (haz.)

2 [2-b] yüzünün başına "hâk-i gufrân bulunmuş olması maznûndur" ibaresi sehven tekrar yazılmıştır. (haz.)

3 (1) Müşârün-ileyhin târîh-i tevellüdü *Menâkıbnâme* rivâyâtından müstenbat olup, fakat siyâk ve sibâk-ı ifâdeye nazaran bu târîhten yirmi sene sonra ya'nî 730 [1329] hudûdunda olmak, hesâba daha muvâfık gibi geliyor.

4 (1) Sultân-ı müşârün-ileyh 836 [1432-33] senesinden 847 [1443-44] senesine kadar Diyârbekir

etmiş ve ʻumûm ekâbirin merciʻi ve muʻtekadi bulunmuş olduğu hâlde, dünyâ umûruna aslâ müdâhale etmeyip evrâd ü ezkâr ve neşr-i ʻulûm-ı ʻâliye ile meşgûl bulunmuştur.

Hattâ sultân-ı müşârün-ileyhin vâkiʻ olan fevkaʼl-ʻâde ilhâh u ibrâmı üzerine Diyârbekir (Âmid)'in kādîlığını kabûl etmiş ve birkaç gün icrâ-yı ahkâm-ı şerʻ-i şerîf ederek, haftasına varmadan taleb-i ʻafv eylemekle sultân-ı müşârün-ileyh ile aralarında şu musâhabe cereyân eylemiştir:

Sultân Hamza: - Sen sadâkatte ve ʻilmde münferidsin, senin üzerine kazâ farzdır.

Cenâb-ı Şeyh İbrâhîm: - Kazâ farz-ı kifâyedir. Bu kadar kazâ bize kifâyet eder.

Şu cevâb-ı müskitâne ile sultân-ı müşârün-ileyhi iknâʻ ve irzâ ederek; Diyârbekir kādîlığı, şâkirdânından Kara Kādî nâm zâta tevcîh olundu.

ʻÂşık-ı cân-sûz-ı ʻaşk-ı hakîkî olan olʻârif-i billâh, tavâf-ı Beytullâh-ı Aʻzam [3-b] ve rûy-mâl-i Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Habîb-i Ekrem'e niyet edip Diyârbekir (Âmid)'den yaya ve yalın ayak hareket etmiş ve Mîkāt'tan Beyt-i Muʻazzam'a varıncaya kadar on bin rekʻat namâz kılmıştır.

Baʻdehu Mekke-i Mükerreme'de bir yıl mücâvir kalarak ekser zamânlarda harîm-i Beyt-i Aʻzam'da imrâr-ı evkāt eylediği hâlde, ʻibâdetin teşehhüd zamânlarından başka ol makām-ı mükerrem ve muʻazzamı tekrîmen dâ'imâ ayak üzere durup aslâ oturmamıştır. Vaktâ ki Medîne-i Münevvere'ye yaʻnî Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Habîbullâh'a müteveccih oldu, esnâ-yı tarîkte nice bin rekʻat namâz kılarak tamâm altı mâhta Medîne-i Tayyibe'ye vâsıl olmuştur.

Haremeyn-i Muhteremeyn arasında varıp gelenler olʻâşık-ı Kibriyâ'nın mihrâb-ı melekûta cândan teveccühünü gördükçe kemâl-i hey'et ve fart-ı istiğrâkından mehâbet alarak derhâl piyâde olup cenâb-ı şeyhe karşı âsâr-ı taʻzîm gösterirler idi.

Hazret-i mürşid-i aʻzam katʻiyyen mültefit olmaz ve Erhamü'r-Râhimîn ile

---

ve ol havâlîde icrâ-yı hükûmet ederek Diyârbekir (Âmid)'de vefât etmiştir. Bu ʻâ'ilenin merâkıdı Diyârbekir (Âmid)'in Dağkapusı hâricinde Koyunşâh Mezarlığı diye el-ân maʻrûftur. Müşârün-ileyhin Âmid'de kalʻa derûnunda binâ eylediği bir mescid-i şerîf mevcûd ve maʻmûr ve nâmlarına nisbetle zebân-zed ve mezkûrdur.

olan sohbet-i hakîkiyyesi ve mi'râc-ı kemâlâtı arasına kimsenin duhûl ve ihlâl-i huzûrunu ârzû buyurmazlar idi.

[4-a]

Bu sûretle edâ-yı farîza-i hacc-ı a'lâ ve istikmâl-i ziyâret-i Rûhu's-Sakaleyn ile ihrâz-ı şeref ve sa'âdet-i evfâ eyledikten sonra memleketlerine 'avdet ve dîdâr-ı bâ-kemâllerine müştâk olan ahâlîyi müstağrak-ı meserret ederek kemâ-kân neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ve îsâr-ı füyûzât-ı sermediyye ile güzârende-i rûz ü leyâl olmakta idiler.

Cenâb-ı şeyh-i ecell, zâten zamân-ı hayâtında موتوا قبل أن تموتوا[1] sırr-ı celîline mazhar olmağla şu kâşâne-i muvakkatten diğer hâne-i kadîmine 'azîmet buyurması zamânını nûr-ı bâsıra-i hakāyık-bîn ile keşf ederek kimsenin ihtiyâr-ı zahmetine hâcet bırakmayıp, vücûd-ı celîli nûr-ı mübîn şeklini almış olan o nahl-i revân-ı ravza-i melekût kefenini kendi eliyle biçti, dikti. Suyunu kendi eliyle getirdi, ısıttı, halk ile helâlleşti. Kendi helâline de hakkını verip vedâ'ı icrâ etti. Andan hücre-i nûr-efşânına girip guslünü icrâ ve kefene bürünüp tilâvet-i âyât-ı Kur'ân ederek, sinn-i gavsâneleri yüz on seneye bâliğ olduğu hâlde takrîben 820 [1417] senesinde (1)[2] irtihâl-i huzûr-ı [4-b] Cenâb-ı Rabb-i Perverdigâr eyledi.

Merkad-i[3] mu'attarı Mardinkapusı hâricinde kasabaya on beş dakîkalık mesâfede İstiskā Musallâsı nâm mahalde ve çilehâne-i mürşidâneleri dahi merkad-i mu'attarları yanında hâlâ mevcûd ve bâkîdir.

Ahâlî-i memleket, zükûr ü inâs, ekser zamânda merkad-i mübârekini ziyâret ve teberrükle istimdâd-ı rûhâniyyet ederler.

Fıkh-ı şerîfte mesâ'il-i müşkile hallinde *Fekkü'l-Muğlak* nâmıyla bir kitâb-ı celîl te'lîf buyurduktan başka, *Ferâ'iz*'i şerh etmiş ve ma'kūlâtta nice nice kütüb ü [r]esâ'il-i mu'tebere tasnîf ve 'ulûm-ı zâhir ve bâtında bir 'ankā-yı zü'l-cenâheyn olduğu cihetle 'ilm-i celîl-i tasavvufta dahi kütüb-i kesîre-i ceyyide te'lîf buyurmuşlar idi.

---

1 "Ölmeden önce ölünüz." *Tirmizî*, Zühd, 25; *İbn Mâce*, Zühd, 3; *Müsned*, 2 / 24, 41, 131.

2 (1) Şu târîh-i vefât, *Menâkıbnâme*'den istinbât sûretiyledir. Fakat bâlâda Sultân Hamza ile geçen muhâvereye bakılırsa vefâtı bundan otuz sene kadar sonra olmak lâzım gelir. Veyâhud o muhâvere Sultân Hamza'nın pederi Kara 'Osmân Bayındırî ile sebk etmiş bulunması îcâb eder.

3 Müellif sehven "merkad-i" yerine "merkadi" yazmıştır. (haz.)

Müşârün-ileyh hazretlerinin iki mahdûm-ı ʿâlîleri olup, biri pîr-i tarîkat İbrâhîm Gülşenî Hazretlerinin peder-i ʿâlî-güherleri Şeyh Muhammed el-Âmidî ve diğeri anın küçük birâderi ve Cenâb-ı Şeyh İbrâhîm Gülşenî'nin ʿamm-i muhteremi Şeyh ʿAlî el-Âmidî Hazerâtıdır.

Es-Seyyid eş-Şeyh Mevlânâ Muhammed el-Âmidî

Mevlânâ Şeyh Muhammed el-Âmidî Hazretleri aradan dört buçuk ʿasırdan ziyâde bir zamân-ı [5-a] medîd geçmiş olduğu hâlde el-ân ahâlî-i memleket ʿindinde celâlet-i kadr ü şân ile maʿrûf ve nebâhat-i fazl ü kemâl ile mevsûf bir veliyyullâh-ı mükerrem olup, hâlâ merkad-i mübâreki ziyâretgâh-ı ebrâr ü berâyâdır. Ol veliyy-i mufahham 760 [1358] hudûdunda zîver-i mihr-i hayât olmuştur.

Peder-i ʿâlî-güherlerinden ahz-ı feyz-i kemâlât ve tahsîl-i ʿilm ü ʿirfân-ı bî-gāyât-ı hakāyık [u] beyyinât ederek mihr-i bedr-efrûz-ı âsumân-ı kerâmet ve berk-ı şûʿletâb-ı iklîm-i velâyet, serv-i ser-çeşme-i riyâz-ı tevhîd ve bülbül-i hakāyık-elhân-ı gülşen-i temcîd bir mürşid-i kâmil-i mükemmel zuhûr etmişler idi.

Her bir mehâsin-i ʿâliye ve ahlâk-ı tâhire ile müzeyyen ve mümtâz olan bu zât-ı ʿâlî-kadr dahi peder-i velâyet-eserleri gibi pek çok kimseleri tahsîl-i fezâ'il ve kemâlâta tergîb ü teşvîk ve nice nice mürîdânı vâsıl-ı derecât-ı tahkîk eyledi.

Diyârbekir (Âmid)'de neşr-i ʿulûm-ı ʿâliye ile meşgūl olan Mevlânâ Şerefeddîn ibni Mevlânâ ʿAynî-i ʿAyntâbî'nin kerîme-i ʿiffet-vesîmesi Hediyyetullâh Hanım ile tezevvüc ederek, şu iki zât-ı takvâ-simâtın ictimâʿından pîr-i tarîkat-i ʿaliyye İbrâhîm Gülşenî Hazretleri bu hâk-dân-ı hestîyi tezyîn eylemiş ve peder-i ʿâlî-güherlerine olan kemâl-i hulûs ve muhabbeti hasebiyle [5-b] anın ism-i vâlâ-resm-i ʿâlîleriyle tevsîm etmiştir.

Müşârün-ileyh hazretleri selâtîn-i Bayındıriyye nezdinde mergūb u muvakkar ve celâlet-i şân ve mehâbet-i ʿilm ü ʿirfân ile mütehallî ve münevver bir rûh-ı muʿattar-ı kerâmet ve bir nûr-ı mücessem-i velâyet idi.

Mülûk-i Bayındıriyye'den Sultân Hamza ile olan baʿzı menâkıb-ı celîlesi *Menâkıb-ı Gülşenî*'de revnak-tırâz-ı sahâyiftir.

Nazar-ı iksîr-eserlerine müsâdif olan saʿâdet-i dâreyni bulur ve dâ'ire-i ezkâr ü

tevhîdine duhûl ile şeref-yâb olan füyûzât-ı kevneyne vâsıl olur idi.

Cihân-ı bî-bekā ol kutb-ı yektâ ve ol mürşid-i bî-hemtâya da vefâ etmemekle, 828 [1424] hudûdunda ʿazm-i mülk-i lâ-yeblâ eylediler.

Bu kutb-ı kerâmet-eser, peder-i ʿâlî-güherleri eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm Hazretlerinin cenbine defn olundu. Fakat araları bir dîvâr ile müfrezdir.

Çilehâne-i ʿâlîleri, merkad-i muʿattarları ittisâlinde bir küçük ve zarîf kubbeyi ve gāyet küçük bir kapuyı hâvî olarak hâlâ mevcûddur.

Mezâr-ı pür-envârları ziyâretgâh-ı erbâb-ı recâ ve nişângâh-ı tîr-i duʿâ olmağla, zükûr ü inâs ʿumûm ahâlî-i memleketin hâlâ ziyâretgâh-ı ʿazîmidir.

[6-a]

Kırk gün sabâhleyin erken gidip sabâh namâzını orada kıldıktan sonra Cenâb-ı Kibriyâ'ya niyâz edenlerin vâsıl-ı âmâl ü merâm oldukları tevâtüren mücerreb ve meşhûr olduğu cihetle, türbe-i ʿâlîlerine sabâhleyin erken devâm eylemek el-ân bâkî ve merʿîdir.

Kendileri âmir ve nâhî-i bi'l-hak olmakta seyf-i kātıʿ olmakla mevsûf oldukları gibi, mü'ellifîn-i kirâm-ı fezâ'il-ittisâmdan dahi olmaları hasebiyle fıkh-ı şerîf ve usûl-ı kelâm ve mantıkta mü'ellefât-ı celîleleri vardır.

Merkad-i muʿattarları, ki pek ferah-fezâ bir mevkiʿdedir, gerek kendilerinin ve gerek âbâ vü ecdâdının cesîm zâviyeleri de burada idi. El-ân türbeleri civârında toprak yığıntısından müteşekkil bir tepecik, zâviyenin mevkiʿini irâ'e ediyor.

Diyârbekir (Âmid)'den oraya nakledilmiş olan mâ-i cârînin baʿzı âsâr ve ʿalâyim-i mecrâsı yakın vakitlere kadar müşâhede olunmakta idi.

Eş-Şeyh ʿAlî el-Âmidî

Müşârün-ileyh Şeyh Muhammed Âmidî Hazretlerinin birâder-i ʿâlî-kadrleri yaʿnî İbrâhîm Gülşenî kuddise sırruhu'l-ʿâlî Hazretlerinin ʿamcaları eş-Şeyh es-Seyyid ʿAlî el-Âmidî Hazretleri, 800 [1397] hudûdunda vâsıl-ı nişîmen-i ʿâlem-i şühûd olmuştur.

[6-b]

Gāyet müttakî ve kâmil ve ehl-i hâl ve kesîrü'l-hayr bir zât-ı 'âlî-kadr idi. *Menâkıbnâme*'de mestûr olduğu üzere, yanında dâ'imâ iki yüzden mütecâviz mürîdân mevcûd idi.

Ashâb-ı Suffe gibi kemâl-i kanâ'atle geçinip hudûd-ı şer'ullâha ri'âyet ve savm u salâta devâm ile dâ'imâ 'ibâdet ve riyâzet üzere idiler.

Cenâb-ı şeyh ise kemâliyle âmâl-i dünyeviyyeden müctenib ve tecelliyât-ı hafiyye-i Cenâb-ı Rabbü'l-'Âlemîn ile müncezib idi.

Şeyh 'Alî Hazretlerinin bin dâneli bir tesbîhi var idi. Her gece mürîdânını cem' ederek envâ'-ı tehlîl ü tevhîd ile ihyâ-yı leyâl ederlerdi.

Hazret-i Şeyh İbrâhîm Gülşenî henûz iki yaşında iken pederleri intikāl etmekle işbu 'amm-i muhteremleri müşârün-ileyhi pederi gibi kemâl-i hürmet ü ri'âyet ve tahsîl ü terbiye ile besleyip büyütmüş idi.

Binâ'en-'aleyh Gülşenî Hazretleri Tebrîz'e 'azîmetle evâ'il-i hâlinde Kādî-'asker Mevlânâ Hasan Çelebî-i Âmidî'nin makbûlü ve vekîl-i umûru ve bu vesîle ile Uzun Hasan'ın dahi manzûru oldukta; 'amcalarının, hakkında sebk eden mu'âmele-i hizmet-güzârânelerine mukābil def'aten beş yüz altun göndermiş idi. Cenâb-ı Şeyh 'Alî'nin vefâtı takrîben 870 [1465] hudûdundadır.

[7-a]

Kezâlik Mardinkapusı hâricinde peder-i emced ve cedd-i erşedleri yanında defîn-i hâk-i gufrândır.

Mevlânâ Şerefeddîn 'Ayntâbî

Kıdvetü'l-'ârifîn Mevlânâ İbrâhîm Gülşenî Hazretlerinin vâlidelerinin pederi, 'ulemâ-yı a'lâm ve meşâyih-i kirâmdan Mevlânâ Şerefeddîn Hazretleridir. Fuzalâ-yı meşhûreden 'Aynî-i 'Ayntâbî'nin mahdûm-ı fezâ'il-rüsûmu idi. Pederlerinden sonra 'Ayntâb beldesinde müderris-i şehîr olmağla ol etrâfta bir haylî zamân anın fetvâsıyla 'amel edilmekte olduğu gibi, fart-ı fakāhet ve kemâl-i sehâ vü hulkundan nâşî, bir gece misâfirsiz yemek yemez ve misâfir gelmez ise kendisi bi'z-zât çıkıp taharrî ederek mutlakā bir veyâ birkaç misâfir bulur getirir ve berâberce yemek yer idi.

Menâkıbnâme rivâyetindendir ki, bir gece gâyet soğuk olduğu cihetle kimse gelmemiş ve soğuğun şiddetinden kendisi de çıkıp misâfir taharrî edememiş olduğu hâlde uyumuştur.

'Âlem-i menâmda kendilerine: "Sen istirâhatle ve karnın tok bir hâlde uyuyasın da mahallende bir insân aç ve susuz soğukta titreye, bu lâyık mıdır!" hitâbı vâki' olmağla derhâl nısfü'l-leylde [7-b] yatağından kalkıp mahallesini[n] etrâfını dolaştıkta, bir gayr-i müslim kimsenin merkeb üstünde titremekte olduğunu görüp mübârek elleriyle merkebin başını çekerek hânesine götürmüş ve yemek yedirip ve şerbet içirip yatacak yer ta'yîn ve misâfirinin her sûretle istirâhatini te'mîn eyledikten sonra uyumuştur.

Sekiz yüz [1397] hudûdunda 'Ayntâb'dan Diyârbekir (Âmid) şehrine gelerek[1] fazl ü takvâ ve 'ilm ü kemâl ve 'ibâdetle meşhûr-ı dünyâ olmuştur.

Âmid'de kırk sene mikdârı neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile meşgûl olmuş ve kerîme-i 'iffet-vesîmelerini Şeyh Muhammed Âmidî Hazretleri tezevvüc ve pîr-i tarîkat İbrâhîm Gülşenî Hazretlerinin vâlidelik şerefini ihrâz ederek Hazret-i Şerefeddîn dahi vâlide cihetinden Hazret-i Gülşenî'nin cedd-i 'âlîleri olmuştur. Tahmînen 840 [1436] hudûdunda şehr-i Âmid'de 'azm-i gül-zâr-ı câvidânî eylemiştir.

Mülûk-i Bayındıriyye bu zât-ı 'âlî-kadre fevka'l-'âde müteveccih ve mu'tekid idiler. *Menâkıbnâme*'de ba'zı hikâyeleri vardır.

Müttakî-i müşârün-ileyh Mevlânâ Şerefeddîn Hazretleri intikāl eyledikte na'ş-ı gufrân-nakşını nakl esnâ[sın]da tâbût-ı şerîfi havâda giderek kimsenin eli yetişmediği ve bunu cümle halk görüp hayrette kaldıkları [8-a] ve mezâr-ı mübâreki Diyârbekir (Âmid)'de müteberrik idüğü *Menâkıbnâme* rivâyâtındandır.

Vâlide-i Hazret-i Gülşenî, Fahrü'l-Muhadderât Hediyyetullâh Hanım

Müşârün-ileyh Mevlânâ Şerefeddîn Hazretlerinin kerîme-i 'iffet-vesîmeleri ya'nî İbrâhîm Gülşenî kuddise sırruhu'l-ganî Hazretlerinin vâlideleri Hediyyetullâh Hanım, fahrü'l-muhadderât ve şerefü'l-muvakkarât bir veliyyetullâhtır. Takrîben 800 [1397] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de gehvâre-zîb-i velâdet olmuştur.

---

1 Müellif tarafından "muhâceret ederek" ibaresi yazılmış fakat sonra "muhâceret" kelimesinin üstü çizilmiş ve bu kelimenin üstüne "gelerek" kelimesi yazılmıştır. (haz.)

Velâdet-i ʻafîfânelerinden mukaddem, pederleri Mevlânâ Şerefeddîn Hazretlerine ʻâlem-i menâmda "sana bir kız hediyye verildi" diye tebşîr olunmağla, ol sebebden nâmını Hediyyetullâh komuştur.

Dâ'im sâ'ime ve ʻibâdette kā'ime idi. Dünyâ zînetinden berî idi. Ârâyiş-i ʻâlem-i zâhire katʻâ meyl ü irtibâtı yok idi. Hattâ on ikiden yukarı ʻadedi bilmezdi. Sayı saymak lâzım gelse ancak on ikiye kadar sayabilirdi.

Sâhib-i *Menâkıbnâme* der ki: "Bu fakîr, Şeyh Ahmed Hayâlî ibni Gülşenî'nin birbirinden sonra iki kerîmesini aldım. İkisine dahi on beşten ziyâde [8-b] öğretemedim. Altun ve incü ve cevâhire meyl edip bir nesne teklîf etmediler. Maʻa-hâzâ, pederlerinden nice kerre nice bin altun kaldı."

İşte *Menâkıbnâme*'nin beyân eylediği şu iki kerîmeler, işbu Hediyyetullâh Hanım'ın hafîd-zâdeleridir. -Nasıl parlak bir tevâlî-i füyûzât- Vâlide-i Hazret-i Gülşenî müşârün-ileyhâ Hediyyetullâh Hanım işte bu sûretle ʻâbide, zâhide, müttakiyye bir veliyye olduğu hâlde takrîben 830 [1426] hududunda (1)[1] şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de gunûde-i lahd-i gufrân olmuştur.

Pîr-i Tarîkat Hazret-i İbrâhîm Gülşenî

Kutbü'l-ʻârifîn, gavsü'l-vâsılîn, pîr-i tarîkat, maʻden-i hakîkat, es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm Gülşenî kuddise sırruhu'l-ganî Hazretleri; eltâf-ı Cenâb-ı Hakk'ın hâmidi eş-Şeyh Muhammed el-Âmidî Hazretlerinin sulb-i pâkinden şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de revnak-ârâ-yı ʻâlem-i şühûd olmuştur.

Târîh-i velâdet-i mürşidâneleri *Menâkıbnâme*'de sarâhaten gösterilmiyor ise de, 114 yaşında olduğu hâlde 940 [1534] senesinde vefât eylediği musarrah olduğuna nazaran velâdet-i bâ-kemâlleri 826 [1422-23] senesinde olmak lâzım geldiği gibi, *Tibyânu Resâ'ili'l-Hakāyık fî Beyâni Selâsili't-Tarâ'ik* nâm kitâbda [9-a] dahi velâdet-i velâyet-penâhîlerinin bu hesâba muvâfık olarak 826 senesinde olduğu musarrahtır.

Cenâb-ı İbrâhîm Gülşenî iki yaşında iken pederinin vefât eylediği *Menâkıbnâme*

1 (1) Bu târîh, *Menâkıbnâme* tertîbine nazaran gösteriliyor. Yoksa sâ'ir vukūʻâta bakılırsa veliyye-i müşârün-ileyhânın vefâtı 860 [1455] hudûdunda olmak lâzım geliyor.

rivâyâtından olup, hâlbuki pederi ve ceddi Akkoyunlu mülûkünden Sultân Hamza bin Kara 'Osmân Bayındırî zamânını idrâk eyledikleri yine *Menâkıbnâme* rivâyâtındandır.

Sultân Hamza'nın hükûmeti ise 836 [1432-33] senesinden sonradır. Ve kezâlik *Menâkıbnâme*'de Hazret-i Gülşenî'nin sinn-i 'âlîleri on beş sularında olduğu hâlde Diyârbekir'den Tebrîz'e 'azîmet ve mülûk-i Bayındıriyye'den Uzun Hasan'ın kādî-'askeri Mevlânâ Hasan Çelebî-i Âmidî Hazretleri kendilerine fevka'l-'âde ri'âyetle evlâd-ı ma'nevî eylediği mestûrdur.

'Umûm tevârîh kitâblarında musarrah olduğu üzere, Uzun Hasan'ın Tebrîz'i zabtı ve merkez-i hükûmetini Diyârbekir (Âmid) şehrinden oraya nakli 872 [1467-68] senesindedir.

Binâ'en-'aleyh Hazret-i Gülşenî'nin o sene zarfında Tebrîz'i teşrîf buyurmuş olduğu farz olunsa, sinninin on beş râddesin[d]e olmasına nazaran tevellüd-i kerâmet-ârâları 857 [1453] olmak lâzım gelir. Veyâhud Tebrîz'e 'azîmetinde sinn-i [9-b] kerem-kârîleri on beş olmayıp kırk altı olmak îcâb eder. Fakat Tebrîz'e 'azîmetlerinde hadîsü's-sinn oldukları Tebrîz'deki ahvâl ve vukū'âtları münâsebetiyle *Menâkıbnâme*'nin daha birçok mahallinde mezkûr olmasına göre, sinn-i 'âlîlerinin öyle kırk altı râddesinde olmadığı ta'ayyün ediyor.

İşte gerek *Menâkıbnâme* ve gerek müşârün-ileyhten bahseden sâ'ir kitâblar her nasılsa bu noktaları nazar-ı dikkate almamışlardır. Gerçi *Lemezât*'ta ve andan naklen ba'zı tabakātta vefât-ı 'âlîleri 962 [1554-55] gösteriliyor ise de yine sinn-i sâmîleri 114'e bâliğ olmayacağı gibi, 940 [1534] senesinde vefât eylediği şübheden vâreste ve muhakkak olduğu cihetle *Lemezât*'ın irâ'e eylediği târîh-i vefât külliyen gayr-i muvâfık bir sehvden 'ibârettir. Binâ'en-'aleyh tevellüd-i 'âlî-i Hazret-i Gülşenî 826 [1422-23] senesinde olmayıp bundan otuz sene sonra ya'nî 856 [1452-53] senesinde olmak lâzım geliyor ki, ol hâlde gerek pederlerinin ve gerek cedd-i 'âlîlerinin Sultân Hamza zamânını idrâk etmiş olmaları ve kendilerinin hadîsü's-sinn iken Tebrîz'e 'azîmet buyurmaları gibi vekāyi' dahi muvâfık düşüyor. Binâ'en-'aleyh ya vefâtlarında sinn-i 'âlîleri 114 olmayıp seksen dört râddesinde olmak veyâhud Tebrîz'e 'azîmeti Akkoyunluların Tebrîz'i teshîrinden [10-a] otuz

sene kadar mukaddem bulunmak lâzım geliyor. "El-'ilmu 'indallâh".[1] Mürşid-i müşârün-ileyh hazretlerinin 'ulüvv-i şân-ı kerâmet-nişânlarına bürhân-ı bâhir ve celâlet-i kadr ve 'azm-i makām-ı velâyet-iktirânlarına delîl-i maddî vü zâhir bu yeter ki; kâşif-i esrâr-ı Kayyûmî, mu'tekif-i bârgâh-ı kurb-ı Deyyûmî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî efâzanallâhu min berekâtihi[2] Hazretleri, Cenâb-ı Gülşenî'nin henûz 'âlem-i sübûttan lem'a-rîz-i meydân-ı vücûd olmasından iki yüz sene mukaddem hâlât-ı vecd ü istiğrâklarının birinde bâsıra-i basîretleri temâşâ-yı gülşen-i 'âlem-i lâhût buyurdukları esnâda ol hazretin nûr-ı velâyet ve meş'ale-i irşâd ü hidâyetle 'âlem-i eşbâhta zuhûr edeceğine işâret ve zümre-i 'uşşâka beşâret olarak:

Dîdem ruh-ı hûb-ı Gülşenî râ
Ân çeşm ü çerâğ-ı Rûşenî râ[3]

matla'ını muhtevî bulunan ebyât-ı kerâmet-âyâtı ol gül-i gülşen-i velâyet hakkında sahîfe-pîrâ-yı inşâd buyurmuşlardır ki; Diyârbekir'den zuhûru ve Mısır'da tavattun ve ihtiyâr-ı ikāmet etmiş gibi ahvâl-i âtiye-i kutb-ı efhamîlerini câmi' olmağla berâber, Hazret-i Mevlânâ'nın gerek Hindistân'da tab' olunan ve gerek gayr-i matbû' olarak mütedâvil bulunan bi'l-'umûm *Dîvân-ı Kebîr*'inde mevcûddur. Ve hattâ Hazret-i Gülşenî'nin teşrîf-i 'âlem-i şühûd etmesinden mukaddem yazılan [10-b] birçok devâvîn-i kadîme-i Hazret-i Mevlânâ'da dahi meşhûdumuz olmuştur ki, 'ayn-ı kerâmet ve mahz-ı velâyet olduğu her şübheden vârestedir. Matla'-ı envâr-ı rûşenî, pîr-i tarîkat İbrâhîm Gülşenî Hazretlerinin yâdigâr-ı ahlâf eyledikleri âsâr-ı kudsiyye ve te'lîfât-ı celîleleri pek kesîr ise de, teberrüken burada ba'zılarını yâd ü ta'dâd eyleriz:

1. *Evrâd-ı Hazret-i Gülşenî*: Âyât-ı mübâreke-i Kur'âniyye'yi câmi' evrâd-ı şerîfleridir. Mürîdân ve muhibbânının ve sâ'ir ashâb-ı îkānın vird-i lisân ve hırz-ı emânlar[ı] bir eser-i celîl ü nâfi'dir. Defa'âtle tab' olunmuştur.

2. *Ma'nevî-i Şerîf*: E'âzım-ı te'lîfâtındandır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-Kayyûmî Hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf*lerine cevâb-gûne olan kitâb-ı meşhûr-ı müşgîn-erkāmdır ki, kırk bin beyttir. Kâffesi rumûzât-ı Kur'âniyye ve

1 İlim Allah katındadır.

2 Allah bizi onun bereketinden feyizlendirsin.

3 Rûşenî'nin gözünün nuru olan Gülşenî'nin güzel yüzünü gördüm.

dakāyık-ı hadîs-i Nebeviyye'yi hâvî ve câmi'dir. Kitâb-ı şerîf-i mezkûru Tebrîz'den 'avdetlerinde vatan-ı 'âlîleri olan Diyârbekir (Âmid) şehrinde te'lîf buyurdular.

Tahrîrleri hengâmında ba'zen bir günde bin iki yüz beyt tahrîr buyururlardı. [11-a]

Ve kemâl-i şevk ü cezebât sâ'ikasıyla

"Başladıkça ben söze başlar hücûma kâ'inât"

sırr-ı hafîsi zuhûr ederek sîne-i safvet-defînelerinde hâsıl olan gürültüden mehâbet alarak yanında kimse oturmaya cesâret edemezdi. On üç mâhta hitâma resîde olmuş fakat şu on üç mâh zarfında yalnız kırk gün *Ma'nevî-i Şerîf* te'lîfiyle iştigāl buyurulmuştur ki, kırk günde ikmâl edilmiş demek olmağla derece-i gāyâtü'l-gāyât-ı kemâlleri ve mertebe-i şân-ı kerâmet-nişân-ı 'âlü'l-'âlleri bundan da zâhir olur. Kitâb-ı celîl-i mezkûr hakkında *Mesnevî-i Şerîf*'te bir nice yerde şöylece işâret-i kerâmet-âyât vardır.

Mesnevî-i Şerîf'ten:

Pîşkeş mî âremet ey Ma'nevî
Kısm-ı sâdis der temâm-ı Mesnevî[1]

Dîger

Ferce'î kün der Cezîre (1)[2] Mesnevî
Ger şüdî 'atşân-ı bahr-i ma'nevî[3]

Dîger

Ferce kün çendân ki ender her nefes
Mesnevî râ ma'nevî bînî vü bes[4]

---

1 Ey Ma'nevî! Mesnevî'nin bitirilişi olan altıncı kısmı sana armağan ediyorum.

2 (1) Sâhib-i *Ma'nevî* Hazret-i Gülşenî'nin maskat-ı re'si ve *Ma'nevî*'nin mahall-i te'lîfi olan Diyârbekir (Âmid) şehri, Cezîre kıt'ası dâhilindedir.

3 Mana denizine susamışsan Mesnevî adasından o denize bir yol aç.

4 O yolu o derece aç ki, her an Mesnevî'yi mana denizi göresin.

[11-b]

Ve mahdûm-ı mükerrem-i Cenâb-ı Mevlânâ, Hazret-i Sultân Veled kaddese sırrahu'l-Ehad dahi âsâr-ı kerâmet-âyâtlarının ba'zı mahallerinde işâret buyurmuşlar.

Bir eser-i 'ayn-ı kerâmet budur:

Sun'-ı âsâr-ı velî şüd ma'nevî
Hemçü takrîr-i rumûz-ı mesnevî
Herkesî der-hâl kâleş key resed
Z'anki bîrûnest ez rûh u cesed
Pâk cân mî bâyed ü bârîk bîn
Tâ küned û fehm-i în sırr-ı metîn[1]

Kitâb-ı Ma'nevî-i Şerîf, müftiyyü's-sakaleyn 'allâme-i Rûm İbni Kemâl Hazretlerinin şu takrîz-i garrâsıyla da müzeyyendir:

"Takrîz-i İbni Kemâl der-hakk-ı *Ma'nevî-i Şerîf*

Bu *Kitâb-ı Ma'nevî* ki Şeyh İbrâhîm Gülşenî'nindir, hakāyık-ı kudsiyyeden inşâ ve dakāyık-ı ünsiyyeden ibnâ olunmağın ehl-i sûret bunun ma'nâsına vâkıf olmaz ve ıstılâhât u te'vîlâtına muttali' olmayan işârâtına 'ârif olmaz. Ekserî tefsîr-i Kur'ân-ı 'Azîm ve te'vîl-i Kelâm-ı Kadîm ve şerh-i hadîs-i Nebevî ve keşf-i kelimât-ı Mustafavî ma'nâsını muhtevîdir ki, anda nice esrâr-ı İlâhî matvîdir. Pes ehlullâhın ahvâline i'tikād ve rûhâniyyetlerinden istimdâd mühimdir. Efâzanallâhu min berekâti ânârihim ve enârallâhu kulûbenâ min mişkâti envârihim."[2]

[12-a]

Ma'nevî-i Şerîf-i mezkûrun mukaddimesinden altı yüz beyt mikdârını cenâb-ı mürşid-i müsta'lî, Şeyh Mehmed Fenâyî-i La'lî Hazretleri şerh ü îzâh ederek *Mektûbât-ı Sezâyî* ile berâber 1289 [1872-73] senesinde Der-sa'âdet'te tab' ve neşr

1 Mesnevî'deki remizlerin açığa çıkmasıyla birlikte Ma'nevî, o velinin eserlerinden biri oldu. Ruh ve beden kaydından beri olan kimse içinde bulunduğu hali nasıl söze döksün? Bu metin sırrı anlamak için temiz bir gönül ve ince bir görüş gerekir.

2 Cenab-ı Allah bizleri onların nurunun bereketiyle feyizlendirsin ve kalplerimizi onların nurlarının kandiliyle aydınlatsın.

olunmuştur.

3. *'Ankānâme* nâm kitâb-ı müstetâbları Fârsiyyü'l-'ibâre olarak otuz bin beyttir. Bu eser-i 'ankā-âşiyâne-i belâgat henûz meşhûdumuz olmamıştır.

4. 'Arabî dîvân-ı fesâhat-beyânı beş bin beyttir. Bu dahi henûz meşhûdumuz olmamıştır.

5. Fârsî dîvân-ı belâgat-'unvânı on yedi bin beyttir. Mebde'inden makta'ına kadar bu hakîr mütâla'asıyla müşerref olmuştur.

6. Lisân-ı Türkî'deki dîvân-ı selâset-iktirânları on beş bin beyttir. Bu dahi ser-â-pâ mütâla'a-güzâr-ı 'abd-i hakîr olmuştur.

[12-b]

7. Fârsî ve 'Arabî ve Türkî *Rubâ'iyyât*'ı on iki bin beyttir. Bunlar dahi vâsıl-ı nazargâh-ı 'abd-i hâk-sâr olmuştur.

8. Âsâr-ı manzûme-i sâ'ireleri on bir bin beyttir. Ekserîsi meşhûd-ı çeşm-i iftihârımız olmuştur. Cümlesi yüz otuz bin beyt olur.

9. *Kıdemnâme*: Birkaç yüz beyti hâvî Türkçe bir manzûme-i celîleleridir. Bu hakîrde mevcûddur.

10. *Nazîretü Tâ'iyye'i İbni Fârız*: 'Arabiyyü'l-'ibâre ve gāyet meşhûr bir kasîde-i ber-güzîdeleridir.

11. *İntihâb-ı Makālât-ı Gülşenî*: Dîvân-ı 'âlîlerinden intihâb edilmiş bir mecmû'a-i nefîsedir. Bu hakîrin meşhûdu olmuştur.

12. *İntihâb-ı Rubâ'iyyât-ı Gülşenî*: Bu dahi rubâ'î-i 'âlîlerinden iktitâf [13-a] olunmuş bir mecmû'a-i latîfedir. Mütâla'a-güzârımız olmuştur.

Bunlardan başka nesren dahi kütüb ü resâ'il ve safâyih ü nasâyihi gāyet çoktur.

Pîr-i tarîkat-i 'aliyye Gülşenî Hazretlerinin ism-i vâlâ-resm-i muhakkıkāneleri İbrâhîm olmağla teberrüken kendilerinin ve ecdâd-ı 'âlîlerinin ahvâlinden ibtidâ-i kitâbımızda bu kadarcık bahsolundu.

Cenâb-ı pîr-i ekremin mahlas-ı şerîfleri Gülşenî olmak hasebiyle terceme-i ahvâl-i gavsâne ve etvâr-ı hakāyık-iştimâl-i muhakkıkāneleri harf-i kâf'ta (ك)

mahlas-ı celîl-i mezkûr ile mufassalan mestûrdur. Tafsîlât-ı ahvâl-i kerâmet-me'âllerine kesb-i ıttılâ'ı ârzû buyuran zevâtın oraya mürâca'at buyurmaları muktezîdir.

Pîr-i muhakkık-ı müşârün-ileyh hazretleri Âmidî oldukları cihetle işbu ebyât-ı 'âliye Türkî *Dîvân-ı Kebîr*'inde vatan-ı mürşidânelerine işâreten "Âmidî" mahlasıyla tevşîh buyurdukları bir gazel-i muhakkıkānelerinden teberrüken ve teyemmünen bu mahalle derc ü tastîr ile tezyîn-i sutûr-ı âsâr kılınır:

Nazm-ı Celîl-i Cenâb-ı İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî

Hevâ-y-ile hevesden perverişden
Harîsin derd olur dilde gıdâsı

[13-b] Olur münkir Hakk'ın muhlis kulına
Kılup öz fi'line andan kıyâsı

Gice gündüz virüp gönlüni mâla
Diler bâtıl! Unudur hakk-ı nâsı

İgen çokdur dilek çi hasra gelmez
Tama'dan 'izz uman zül mübtelâsı

Cefâdur âdeme bildim sınayup
İrişen dehr-i fânînin vefâsı

Gönül 'ışka viren bilür ki 'aklın
Savâb-içün nedür fi'l-i hatâsı

N'idem ey Âmidî terk itmeden de
Fenânın dârını çün yok bekāsı

'Amûd-ı Neseb-i Celîl-i Hazret-i Gülşenî

Kutludoğmuş'un pederinin Oğuz Ata olduğu *Menâkıbnâme*'de muharrer ise de, Oğuz Ata otuz kırk derece bu ka[dar] ceddi olmak iktizâ eder.

Menâkıbnâme bu zâtı tahrîr etmekle berâber evlâdı olup olmadığına dâ'ir sükût etmiştir. [14-a]

Menâkıbnâme bunda sükût edip ötesini yazmıyor.

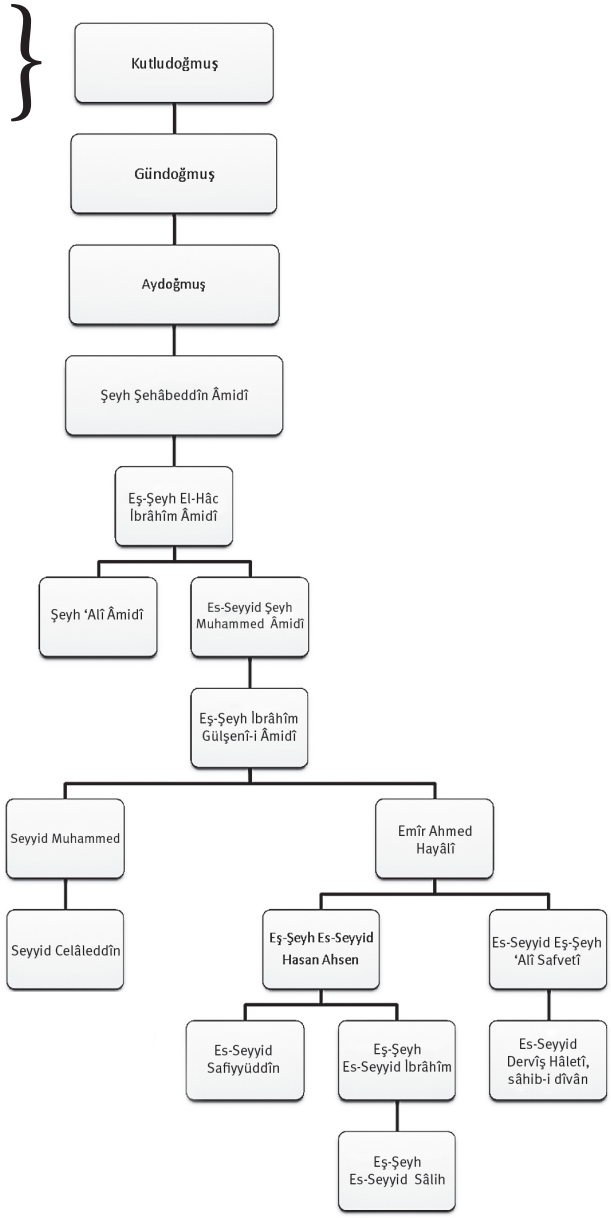

[14-b]

Eş-Şeyh el-Muhakkık el-Kâmil el-Mevlâ es-Seyyid İbrâhîm Efendi, İbni Hafîd-i Hazret-i Gülşenî

Zülâl-i ser-çeşme-i vefâ, nûr-ı çeşm-i etkıyâ, mensûb-ı neseb-i tâhir, mazhar-ı esrâr-ı bâtın u zâhir, vâsıl-ı feyz-i İlâhî, hâ'iz-i füyûzât-ı nâ-mütenâhî, hafîd-zâde-i Hazret-i Şeyh İbrâhîm Gülşenî, es-Seyyid eş-Şeyh Mevlânâ İbrâhîm Efendi Hazretleridir.

Müşârün-ileyhin silsile-i ecdâd-ı sâmîleri şöylecedir:

Eş-Şeyh es-Seyyid İbrâhîm Efendi ibn es-Seyyid eş-Şeyh Hasan Efendi ah-i Şeyh 'Alî Safvetî ibn eş-Şeyh es-Seyyid Emîr Ahmed Hayâlî ibn es-Seyyid eş-Şeyh sâhibü't-tarîkati'l-'aliyyeti'l-meşhûre Mevlânâ İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî ibn es-Seyyid eş-Şeyh [15-a] Mevlânâ Muhammed el-Âmidî ibn eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm el-Âmidî ibn eş-Şeyh Şehâbeddîn el-Âmidî Hazerâtıdır. İşbu silsilede esâmîsi mestûr olan zevâtın kâffesinin ve bu 'â'ile-i celîleye mensûb daha pek çok zevât-ı kirâmın terceme-i ahvâl-i fezâ'il-iştimâlleri, mahallerinde mestûrdur.

İşte sâhib-terceme es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm Hazretleri dahi bu 'â'ile-i celîleden es-Seyyid eş-Şeyh Hasan Ahsen Hazretlerinin sulb-i pâkinden takrîben 1080 [1669] hudûdunda zîver-i efrûz-ı sâha-i şühûd olmuştur.

Henûz bir nûr-ı mücessem-i ma'sûmiyyet iken

إنّ الهلالَ إذا رأيتَ نُموَّه أيقنتَ أن سيصير بدرًا كاملًا[1]

beyt-i belîğinin mazmûn-ı hakāyık-nümûnu her hâl ü tavr-ı 'ulviyyet-nümâsından lem'a-dâr olmakta idi.

Ol vakit mürşid-i seccâde-i tarîkat-i Gülşeniyye, 'amm-i vâlâ-güherleri hurşîd-i âsumân-ı velâyet es-Seyyid eş-Şeyh 'Alî es-Safvetî Hazretleri idi. Evvelâ andan iktibâs-ı nûr-ı füyûzât eylemiş ve 1005 [1596-97] târîhinde şeyh-i müşârün-ileyhin müteveccih-i ufk-ı bekā olması üzerine peder-i vâlâ-güherleri câ-nişîn-i mesned-i tarîkat olmağla perverde-i nazar-ı iksîr-eserleri olarak bedr-i kâmil-i

1 Hilalin büyüdüğünü gördüğünde anlarsın bir gün dolunay olacağını.

[15-b] maşrık-ı fazîlet olmuşlar idi.

Hattâ Cenâb-ı Şeyh İbrâhîm'in velâyetine dâll olmak üzere sâhib-i *Lemezât* Mahmûd Hulvî Efendi, müşârün-ileyh hakkında şu kıt'ayı keşîde-i silk-i sutûr-ı tekrîm eylemiştir:

Evliyâ içre kim halîl-i Hudâ
Bil ki 'âlemde Şeyh İbrâhîm
Kıl mahabbet ana dil ü cândan
Yakmaya tâ ki anda nâr-ı cahîm

1024 [1615-16] senesinde vâlid-i mâcidleri Seyyid Hasan Ahsen Hazretlerinin 'azm-i gülşen-i bekā etmesi üzerine Mısr-ı Kāhire'de kâ'in zâviye-i kebîre-i Şeyh İbrâhîm Gülşenî'de pederleri makāmına kā'id ve nâşir-i le'âlî-i esrâr-ı Rabb-i vâhid oldular. Dergâh-ı Cenâb-ı Gülşenî, ki meşhûr-ı 'âlem ve mahall-i ilticâ-yı âyende vü revendegân-ı dervîşân ve seyyâhân-ı 'Arab u 'Acem'dir, ol cây-ı feyz-nâkte on seneden ziyâde murabba'-nişîn-i mesned-i peder ü ecdâd olup bir taraftan terbiye-i sâlikîne ibtidâr ve bir taraftan mücâhedât ve riyâzât ve 'ibâdât ile imrâr-ı evkāt-ı füyûzât ederek ahvâl-i 'acîbe izhâr ve keşf ü kerâmetle şöhret-şi'âr-ı her diyâr olmuşlar idi.

1035 [1625] hudûdunda rû-be-râh-ı hân-kāh-ı bekā ve vâsıl-ı ziyâfetgâh-ı Rabb-i a'lâ oldu. Merkad-i mübâreki Kāhire'de hân-kāh-ı [16-a] bî-nazîr-i mezkûr derûnundadır.

Menâkıb-ı 'aliyye ve kerâmât-ı celîlesine dâ'ir rivâyât ü hikâyât ekser min entuhsâ olup, bir 'adedi teberrüken terceme-i hâlleri zîrine derc olunur:

Lemezât'ta mestûrdur ki, şeyh-i müşârün-ileyh hazretleri[nin] zâkirlikten çıkarmış olduğu bir kimse "niçün beni zâkirlikten çıkardı" diye bir gün mecâlis ü mahâfilde cenâb-ı şeyh hakkında söz söylemeğe cür'et-yâb olur.

Ol gece ağzı eğilir, söz söylemeğe liyâkati kalmaz. Ferdâsı ol hâl ile gelerek cenâb-ı şeyhe ilticâ ve tevbe vü istiğfâr ile ağzının doğrulmasını niyâz ve recâ eyler.

Cenâb-ı şeyh kemâl-i keremlerinden kusûrunu 'afv ile kırk sabâh mübârek paşmaklarıyla her gün yedişer kerre urur. Kırkıncı gün bi-iznillâhi Te'âlâ tamâmiyle sıhhat bulur.

Bu kerâmetin beyne'l-ihvân meşhûr olduğunu Cenâb-ı Mahmûd Hulvî Efendi sebt ü tahrîr eyledikten sonra şu kıt'a ile de tahdîs-i şükrân eyliyor:

Hamdulillâh mazhar-ı enzâr-ı İbrâhîm olup
Nâr-ı 'ışkın dilde yandırdı münevver eyledi
Merd-i kâmil eyledi esrâr-ı nûrullâh ile
Semt-i irşâdı sana Hulvî mukarrer eyledi

[16-b]

Şeyh-i müşârün-ileyh hazretleri şeyhü't-tarîka, şeyhü'l-hakîka, bahreyn-i vâbil, kâmil ibni kâmil, bedr-i semâ-i kerâmet, dürr-i girân-bahâ-yı velâyet, mazhar-ı esrâr-ı tecelliyât, mahrem-i hâlvet-serâ-yı füyûzât, bedreka-i şeh-râh-ı kāfile-i kümmelîn, bârika-i meş'al-i ehl-i yakîn, rûh-ı sîne-i ahyâr, nûr-ı dîde-i ebrâr, sâ'imü'l-eyyâm, mütecennibü'l-âsâm, kesîrü'l-lutfi ve'l-in'âm, kā'imü'l-leyâl, şâkirü'l-gudüvvi ve'l-âsâl bir seyyid-i eyyid-i 'âlî-cenâb ve bir şeyh-i ecell ü müstetâb idi.

Şîve-i Tarîkat nâm kitâb-ı fevâ'id-nisâbda muharrer olduğu üzere müşârün-ileyh Şeyh İbrâhîm Efendi Hazretlerinin câ-nişînleri es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi Hazretleri, andan sonra es-Seyyid eş-Şeyh 'Alî Efendi, andan *Menâkıbnâme* sâhibi Şeyh Muhyî Efendi-zâde Emîr Hasan Efendi, andan eş-Şeyh es-Seyyid Hasan Efendi, andan es-Seyyid eş-Şeyh İsmâ'îl Efendi, andan es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm Efendi Hazerâtı olup; 1100 [1688] hudûdunda bu zât-ı 'âlî-kadr âsitâne-i pîr-i ma'nâ ya'nî hân-kāh-ı Hazret-i Gülşenî'de bâlâ-nişîn-i seccâde-i tarîkat-i ecdâd idi. Meşâyih-i müşârün-ileyhimin cümlesi evlâd-ı zükûrdandır. Yalnız *Menâkıbnâme* sâhibi Şeyh Muhyî Efendi-zâde Emîr Hasan Efendi, kerîme-zâde-i Emîr Ahmed Hayâlî bin eş-Şeyh İbrâhîm Gülşenî'dir. [17-a] (Kaddesallâhu esrârahum)

Sâhib-terceme Şeyh İbrâhîm Hazretlerinin Der-sa'âdet'te Hân-kāh-ı Gülşeniyye'de vekîl ve câ-nişînleri Şeyh Mahmûd Hulvî-i İstanbûlî'dir ki, *Lemezât* gibi bir kitâb-ı kıymet-dârı mürşid-i 'âlîleri şeyh-i müşârün-ileyh nâmına tahrîr ve 1030 [1620-21] târîhinde ikmâl eylemiştir. El-hak, eyâdî-i rağbet-i 'urefâda hâlâ bir yâdigâr-ı bâkîdir.

El-Mevlâ İbrâhîm el-Karamânî, el-'arîf bi-Tezkireci, Kādî-i Âmid Sâbıkā

Diyârbekir (Âmid)'de mesned-nişîn-i kazâ iken 1038 [1628-29] senesinde vefât ederek memleketimizde âhiret komşusu olan fuzalâdandır.

Karamâniyyü'l-asl olup 1000 [1591] hudûdundan mukaddem tevellüd eylemiş ve memleketinde ba'zı 'ulemâdan ta'allüm-i 'ulûm-ı 'âliye eyledikten sonra âsitâne-i 'izzet-âşiyâneye gelerek orada dahi ba'zı 'ulemâ-i kirâmdan ahz-ı 'ulûm-ı 'âliye eyledikten sonra tarîk-i feyz-i refîk-i tedrîse 'âzim ve Ahî-zâde Yahyâ Efendi merhûmdan mülâzım olmuş idi.

Ba'zı bikā'-ı 'ilmiyyeye müdâvim olarak 'ale'l-usûl kırk akçeden [17-b] ma'zûl olduktan sonra 1028 Muharrem'inde [19 Aralık 1618-17 Ocak 1619] Pervîz Efendi Medresesi'ne ta'yîn olundu. Sene-i mezkûre Şa'bân'ında [14 Temmuz-11 Ağustos 1619] sadr-ı Anadolu ile mübeccel olan Mehmed Bahşî Efendi Hazretlerinin tezkirecilikleri hizmetiyle şeref-yâb olarak yine medrese-i mezkûre 'uhde-i 'âlîlerinde ibkā buyuruldu. Ve fakat 1029 Receb'inde [2 Haziran-1 Temmuz 1620] ba'zı kenâr medreseleri teklîf olundukta 'azl ihtiyâr eyledi.

Sene-i mezkûre Cemâziye'l-ûlâ'sında [4 Nisan-3 Mayıs 1620] müşârün-ileyh Yûsuf Bahşî Efendi[1] Hazretleri Anadolu sadrından infisâl eylemekle sâhib-terceme dahi tezkireciliklerinden tabî'atiyle münfekk oldu.

1031 [1621-22] senesinde Nişâncî-i Cedîd Medresesi 'uhde-i fâzılânelerine 'inâyet olunmasına iktisâb-ı muvaffakıyyet ve 1032 senesi Şevvâl'inde [29 Temmuz-26 Ağustos 1623] Ca'fer Ağa pâyesine vâsıl olarak tecdîd-i berât-ı meserret ve 1035 senesi Safer'inde [2-30 Kasım 1625] Edirnekapusı Medresesi'ne vaz'-ı kadem-i fazîlet eyledi.

1036 senesi Receb'inde [18 Mart-16 Nisan 1627] Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân 'aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân Hazretlerinin Sahn-ı Semân nâmıyla ma'rûf olan medrese-i celîlelerinin birisiyle tesrîr ve tebcîl edildi.

Sene-i mezkûre Ramazân'ında [16 Mayıs-14 Haziran 1627] 'uhde-i 'âlîlerine Diyârbekir (Âmid) kazâsı tevcîh olundu.

---

1 Müellif aynı şahsı yukarıda "Mehmed Bahşî Efendi" adıyla yazmış olmasına rağmen burada "Yûsuf Bahşî Efendi" şeklinde yazmıştır. (haz.)

[18-a]

Şehrimizi bâ-teşrîf kemâl-i tahâret ve nezâhetle müddet-i ʻörfiyyesi olan bir buçuk seneyi ikmâle karîb bir sırada hastalanarak 1038 senesi Safer'inde [30 Eylül-28 Ekim 1628] târik-i ʻâlâyık-ı mâ-sivâ ve ʻâzim-i kurbgâh-ı Cenâb-ı Kibriyâ oldu.

Mevlânâ-yı merhûm sâhib-i ʻilm ü kemâl ve insâniyet ü mekrümetle müzeyyenü'l-hısâl ve ebnâ-yı cinsine hayr-hâh ve muʻâvenet-îsâl bir zât-ı fezâ'il-iştimâl idi.

Merhûmun terceme-i hâlî *Zeyl-i Şakāyık-ı ʻAtâyî*'de mestûr olup nihâyette şu ʻibâre ile hakkında senâ ve hüsn-i şehâdet ediliyor:

"Mevlânâ-yı merkūm, dâhil-i ʻidâd-ı erbâb-ı ʻulûm olup Anadolu Sadrı Bahşî Efendi'ye müzekkir olmağla hayr ile mezkûr ve hizmeti meşkûr idi."

El-Mevlâ el-Muhakkık el-Kâmil eş-Şeyh İbrâhîm el-Hânefî el-Âmidî en-Nakşibendî

Gürûh-ı nâsıye-i meşâyih-i kirâmdan ʻumde-i ashâb-ı sâlikîn, kıdve-i erbâb-ı vâsılîn, şeyh-i sedîd-i kerâmet-nihâd, mürşid-i nebîl-i sahîhü'l-iʻtikād, Şeyh İbrâhîm el-Âmidî el-Hânefî en-Nakşibendî Hazretleridir.

Hicret-i seniyye-i Hayrü'l-Beriyye'nin 980 [1572] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de [18-b] ʻâlem-i gaybdan kadem-nihâde-i manassa-i vücûd ve ser-halka-i meclis-i şühûd olmuştur.

-Vâsıl-ı mertebe-i sinn-i şebâb oldukta- ʻulûm-ı şerʻiyye ve merʻiyyeyi tahsîl eyledikten sonra "cezbetün min cezebâti'r-Rahmân"a[1] mazhar olup, ol tîğ-i cevhernümâ-yı kerâmeti mıknâtîs-i irâde-i Cenâb-ı Zü'l-Celâl semt-i hakîkate cezb eylemekle 1010 [1601] hudûdunda tarîkat-i ʻaliyye-i Nakşibendiyye meşâyih-i zevi'l-ihtirâmının ser-bülendi ve mürşidân-ı hidâyet-karîn-i mutasavvıfenin serbâz ve ercümendi, mazhar-ı sırr-ı maʻnevî Mevlânâ ʻAzîz Mahmûd Urmevî Hazretlerinden tevbe ve inâbet ve ahz-ı dest-i irâdet eyledi.

Birçok mücâhedât u riyâzât ve ikmâl-i şerâ'it-i hidemât ile tasfiye-i vicdâna mu-

1 Rahman'ın cezbelerinden bir cezbe.

vaffak olduktan sonra şeyh-i müşârün-ileyh hazretlerinden lâbis-i libâs-ı meşîhat olarak bir şeyh-i 'âlî-cenâb oldu.

Bir taraftan tahliye-i mürşidâna şâ'î ve bir taraftan mürşid-i 'âlîlerinin nazar-ı iksîr-eser-i muhakkıkānelerinin hakkında mütevâliyü't-tezâyüd olmasına râ'î ve sârif-i mesâ'î idi.

1048 [1638-39] senesinde şeyh-i 'âlîlerinin nâgehânî bir sûrette ecel-i kazâ ile 'azm-i diyâr-ı câvidânî eylemesi üzerine kendilerini kemâl-i istiğrâk ve hayret ihâta ederek ihtiyâr-ı muhâceret eyledi.

[19-a]

Esnâ-yı tarîkte birçok pîrân-ı sâhib-tarîkat ve ehl-i hâl zevât-ı pür-meymenetle görüşerek Der-sa'âdet'e muvâsalat ve ol esnâda bostancıbaşı olan Diyârbekrî (Âmid) Sûfî İbrâhîm Paşa (1)[1] hânesinde bir müddet ikāmet ve Der-sa'âdet'te bulunan cevâmi' ve zevâyâ ve merâkıd-ı mübârekeyi ziyâret ve halka-bend-i zikr ü tehlîl olarak 'ibâdet ve tâ'at-i Cenâb-ı Rabb-i 'izzet eyledi.

Bir müddet sonra Der-sa'âdet'ten tayy-ı seccâde-i beytûtet ve mahrûse-i Bursa'ya imâle-i rûy-i 'azîmet etti.

Şehr-i mezkûrda sâkin ve mutavattın olup gâh telkîn-i tarîk-i esmâ ile nice nice sâlikîne irâ'e-i sebîl-i necât ve gâh şeyh-i kerâmet-eserlerinin birâder-zâdeleri olup Bursa'da ikāmet eden Açıkbaş [19-b] şöhretiyle be-nâm, âti't-terceme, pîr-i muhakkık Şeyh Mahmûd Resmî Efendi ve Orhâniye Câmi'-i şerîfi ve Câmi'-i Kebîr şeyh-i kürsî-nişîni, fâzıl-ı şehîr, âti't-terceme Hüseyin Nâcî-i Âmidî Hazerâtı gibi zevât-ı 'âliye ile sohbet ve muvâneset eyledi.

Belde-i mezkûrede dahi on seneden ziyâde neşr-i kerâmât-ı celiyye ve keşf-i füyûzât-ı 'aliyye ile güzârende-i leyl ü nehâr ve taklîb-i evrâk-ı rûzigâr eylemek-

1 (1) **Sûfî İbrâhîm Paşa:** Âmidiyyü'l-asldır. Sinn-i kemâle resîde oldukta Der-sa'âdet'e 'azîmet ederek sevk-i tecellî-i baht ile Enderûn-ı feyz-meşhûna dâhil ve tedrîcen bi't-terakkî bostancıbaşılık me'mûriyyet-i mühimmesine vâsıl oldu. 1060 [1650] senesinde Van vâlîliğiyle çerâğ olmuş idi. Daha sâ'ir ba'zı vilâyetlerde bulunduktan sonra 1076 [1665-66] senesinde Adana vâlîsi oldu. 1080 [1669-70] senesinde târik-i meşgale-i cihân ve 'âzim-i istirâhatgâh-ı cinân olmuştur. Sâdık ve müdebbir ve hayr-hâh ve insâniyet-kâr bir vâlî-i vâlâ-şân-ı 'adalet-iktirân idi. Müşârün-ileyhin gerek tab'an muttasıf olduğu hilm ve tevâzu'u ve gerek vera' ve ittikā ve mahârimden kemâl-i ictinâbı, nâm-ı nâmîlerine Sûfî lakabını 'ilâve ettirmiştir.

te olduğu hâlde, 1060 [1650] senesinde temâşâ-yı nukūş-ı mâ-sivâyı terk ederek ʻâzim-i dârü'l-mülk-i melekût ve vâsıl-ı naʻmâ-yı ziyâfethâne-i hâssü'l-hâss-ı ceberût oldu. Naʻş-ı mağfiret-nakşı mürîdân ve muhibbânı tarafından ihtifâlât-ı kâmile ile kaldırılıp Bursa'da Pınarbaşı makberesinde vedîʻa-i hâk-i mağfiret-medâr edildiği, terceme-i hâliyle berâber Belîğ-i Bursevî'nin *Güldeste-i Riyâz-ı Dâniş-verân* nâm eser-i belîğinde muharrerdir.

ʻAzîz-i müşârün-ileyh, kibâr-ı meşâyih-i Nakşibendiyye'den olup hilye-i salâh u takvâ ile müzeyyen ve ʻunvân-ı zühd ü mekrümetle muʻanven, sâhib-i vecd ü hâl ve zamîr-i münîri ʻaşk u muhabbetle mâl-â-mâl, müstecâbü'd-duʻâ, mazhar-ı esrâr-ı tecelliyât-ı evfâ, nâ'il-i ʻatâyâ-yı hafiyye-i Cenâb-ı Kibriyâ, sâlik-i şerîʻat-ı Muhammediyye, menâhic-i tarîkat-i Ahmediyye bir zât-ı sütûde-gāyât ve bir şeyh-i hidâyet-âyât idi.

[20-a]

Terceme-i ahvâl-i şeyhâneleri *Şakāyık-ı Nuʻmâniyye*'nin zeylü'z-zeyli olan *Vakāyiʻü'l-Fuzalâ-i Şeyhî*'de dahi mestûr olup; "merhûm-ı merkūm kesret-i mücâhede ve riyâzetle maʻlûm pîr-i sâlih-i saʻâdet-mend-i müflih idi" diye hakkında hüsn-i senâ eylemiştir.

[20-b]

El-ʻÂlim el-Fâzıl el-Üstâz Mevlânâ İbrâhîm el-Karamânî mevliden ve'l-Âmidî mavtınan

Hey'et-i İslâmiyye nâm kitâbın mü'ellif-i ʻâlî-kadri, üstâzü'l-esâtîz-i ʻulemâ-yı Rûm bir ʻallâme-i bî-nazîrdir.

ʻUlemâ-yı zevi'l-ihtirâmın talebe-i kirâma icâzet verdikleri esnâda okunan silsilenâmelerin ekserîsinde takrîben sekiz on tabaka yukarıda

"El-Mevlâ el-ʻÂlim el-Fâzıl İbrâhîm el-Karamânî el-Âmidî"

ʻibâresine tesâdüf olunur ki, işte terceme-i hâlini yazmakta olduğumuz bu zât-ı ʻâlî-kadrdir.

Şöyle bir üstâzü'l-esâtîz olduğu ve *Hey'et-i İslâmiyye* kitâbı her kütübhânede mevcûd ve ʻulemâ-yı kirâm arasında mütedâvil ve mergūb bulunduğu hâlde şurası

garîbdir ki, terceme-i hâli velev bir satırlık olsun şimdiye kadar yazılmamıştır.

Zamânında pek ziyâde iştihâr etmiş olan bu fâzıl-ı yektâ on birinci karn-ı hicrî fuzalâsından olup, hicret-i seniyyenin elf-i kâmil [1591] hudûdunda Karaman'da dîde-küşâ-yı 'âlem-i hestî oldu.

[21-a]

Sinn-i şerîfleri temyîz-i beyâz ü sevâd ve tefrîk-i noksân ü ziyâd derecesine vâsıl oldukta mebâdî-i kırâ'ati her müslime dînen elzem olan resâ'il ü mesâ'il-i İslâmiyye'yi okuduktan sonra 1020 [1611] hudûdunda mecma'-ı 'ulemâ olan şehr-i Diyârbekir (Âmid)'e gelerek üstâd-ı ferîd Mevlânâ Süleymân Şirvânî Hazretlerinin ders-i füyûzât-gāyâtına ittisâl eyledi.

Metîn bir isti'dâda, serî' bir zekâya mâlik olan bu küçük tâlib üstâd-ı 'âlî-kadrinin câlib-i enzâr-ı takdîrî olacak bir sûrette çalışmakta idi.

Bir haylî zamân zânû-zede-i iştigāl olarak hikmet, hendese, hey'et, mantık, ma'ânî, tefsîr, hadîs ve sâ'ir kütüb-i 'âliye ve âliyeyi ma'a-havâşî ahz u telakkî ile itmâm-ı külliyyât-ı 'ulûm ve ikmâl-i 'ulûmât-ı mantûk u mefhûm ederek 'allâme-i müşârün-ileyhten bir cem'iyyet-i kübrâ-yı 'ilmiyye arasında ahz-ı şeref-i icâzet eyledi.

Müşârün-ileyhin Süleymân Şirvânî Hazretlerinden hangi senede icâzet aldığı ta'ayyün ettirilemiyor ise de, şu kadar ki; te'lîfât-ı 'aliyyesinden olan *Hey'et-i İslâmiyye* nâm kitâbı bundan bir buçuk 'asır evvel *Gülşen-i Hulefâ* mü'ellifi Nazmîzâde Murtazâ-yı Bağdâdî, Bağdâd Vâlîsi Hasan Paşa merhûmun emriyle Türkçe'ye terceme ederek kitâb-ı mezkûrun mukaddimesinde; "'ulemâ-yı a'lâmdan merhûm İbrâhîm el-Karamânî sümme'l-Âmidî, bu kitâb-ı râ'ik[1] ve eser-i fâ'ikı[2] sultân-ı Rûm Sultân İbrâhîm merhûm Hazretlerine i'tikād-ı ehl-i sünnet üzere bir tuhfe-i muthaf olmak üzere te'lîf eyledi" diye beyân eylemiş [21-b] olmasına ve sultân-ı müşârün-ileyhin müddet-i saltanatı 1049 [1639-40] senesinden 1057 [1647-48] senesine kadar olmağla berâber, fâzıl-ı müşârün-ileyh kitâbın mukaddimesini

1 Müellif "râyık" şeklinde yazmıştır. (haz.)
2 Müellif "fâyık" şeklinde yazmıştır. (haz.)

فيقول الفقيرُ إلى ربّه الغنيّ إبراهيم القرماني ثم الآمدي[1] ‘ibâresiyle tevşîh etmiş bulunmasına nazaran 1050 [1640] hudûdundan bir haylî zamân mukaddem icâzet aldığı tahmîn olunabilir.

Üstâd-ı müşârün-ileyh bu sûretle sadr-ı medrese-i tedrîse ku‘ûd edince pîşgâh-ı dersine ilticâ eden talebe mümtâzü’l-akrân olmakta ve gittikçe şöhret-i şâyi‘ası artmakta idi. Hazâ’in-i fazîletin mahfûzât-ı ihtirâmından olan te’lîfât ve sâ’ir âsârında vatan-ı aslîsi ile vatan-ı sânî ittihâz eylediği Âmid’i cem‘ ile vaz‘-ı imzâ ederek “İbrâhîm el-Karamânî sümme’l-Âmidî” diye tezyîn eylerdi.

1048 [1638-39] senesinde kâşifü’l-esrâr ve’l-hakāyık ‘Azîz Mahmûd Urmevî Hazretlerinin kazâ-zede-i rûzigâr olması üzerine şeyh-i müşârün-ileyhin dâmâdı üstâdü’l-küll Mevlânâ Mollâ Çelebî-i Âmidî’nin Der-sa‘âdet’e ‘azîmeti îcâb eylemekle üstâd-ı müşârün-ileyhin talebesinin bir haylîsi dahi ders-i ‘âlîlerine iltihâk ederek tilmîzânı hadd ü ihsâdan bîrûn oldu.

Dilâveriyye (1)[2] ve Zencîriyye gibi birçok medârisimizde neşr-i ‘ulûm-ı ‘âliye eyleyerek [22-a] takrîrindeki letâfet, te’lîfindeki metânet gibi dil-rübâ olmak hasebiyle âsitânı merci‘-i dil-teşnegân-ı ‘ulûm-ı şettâ olmuş idi.

Efdal-i bâkıyât-ı sâlihât ve ahsen-i tâ‘ât-ı hayrât olan neşr-i ‘ulûm-ı dîniyye ve inâre-i mihr-i envâr-ı yakîniyye ve sâ’ir tâ‘ât-ı seniyye ve raziyye ve a‘mâl-i hayriyye ve marziyye ile güzârende-i sâ‘ât u evkāt olduğu hâlde 1080 [1669] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)’de zîr ü bâlâ-yı mâ-sivâdan kat‘-ı nazar ve ‘âzim-i kurbgâh-ı Cenâb-ı Hâlık-ı şems ü kamer oldu.

---

1 Herşeyden müstağni olan Rabbine her daim muhtaç İbrâhîm el-Karamânî nam-ı diğer el-Âmidî şöyle diyor.

2 (1) **Dilâveriyye Medresesi:** 1025 [1616-17] ve 1028 [1618-19] târîhlerinde iki def‘a Diyârbekir vâlîsi ve ba‘dehu sadr-ı a‘zam olup 1031 [1622] târîhinde vefât eden Hırvatiyyü’l-asl Dilâver Paşa merhûmun âsâr-ı hayriyyesindendir. Melek Ahmed Paşa Câmi‘-i şerîfi mukābilindedir. Ve câmi‘-i şerîfin câmi‘ yemîninde bir de cesîm hânı vardır ki, bu medresenin evkāfından idi. Medresenin ba‘zı mahalleri ve gerek hânın kapusı pek zarîf oymalar ve rakîk nakışlarla müzeyyen ve ‘uyûn-ârâdır. Bu medrese târîh-i binâsından bi’l-i‘tibâr yetmiş senelik bir müddet zarfında pek çok ‘ulemâ ve fuzalâ yetiştirmekle 1099 [1687-88] senesinde medâris-i resmiyye ‘idâdına bi’l-idhâl müderrislerine ibtidâ-i hâric ve dâhil ve merhale-i Sahn i‘tibârları verildi. Fuzalâ-yı meşhûreden sâbıkan Emîn-i Fetvâ Hısn-ı Mansûrî-zâde Ahmed Efendi merhûm müftîlikle berâber 1093 [1682] senesinden 1120 [1708-09] senesine kadar bu medresede müderris bulunduğu ve sene-i mezkûrede Bağdâd’da meşhûr Mercâniyye Medresesi’ne nakl olunduğu hâlde kabûl eylemediği, *Zeylü’l-Zeyl-i Şeyhî*’de muharrerdir.

Üstâd-ı müşârün-ileyh; kıdve-i ʿulemâ-yı mütebahhirîn, bedreka-i ezkiyâ-yı ʿârifîn, ʿumde-i ʿulemâ-yı ʿâmilîn, mecmaʿ-ı bahreyn-i fazîlet ü hakikat, mevridü'n-nehreyn-i kemâl ü maʿrifet, merdümek-i dîde-i erbâb-ı mantûk u mefhûm, vâkıf-ı dakāyık-ı ʿamîka-i maʿârif ü ʿulûm ve ʿilm-i celîl-i tefsîrde keşşâf-ı bî-müdânî ve ʿilm-i hadîs-i şerîfte sebak-dâş-ı Kastallânî olduğundan hengâm-ı ders ü ifâdeleri tâlibîn-i ʿulûm ve kemâlâta [22-b] gülşen-i fazl ü hikmet ve takrîr-i cân-bahşâları selsebîl-i füyûzât-ı mevhibet olmağla "ravzatun min riyâzi'l-cinân"[1] olan dârü'l-ifâdeleri pîşgâhı, mahşer-i tâlibîn-i dil-teşne-i ʿulûm idi.

Üstâd-ı müşârün-ileyhin ders-i füyûzât-gars-ı nihrîrânelerinden zuhûr eden meşâhîrden biri Kayseriyye müftîsi el-ʿâlim el-fâzıl Mevlânâ ʿAlî en-Nisârî Hazretleridir ki, ʿulemâ-yı Rûm'un silsile-i icâzetnâmelerinin ekserîsinde zîver-i sutûr olan

"El-fâzıl el-kâmil el-ʿâlim ʿAlî en-Nisârî el-müftî bi-Kayseriyyeti'r-Rûm, tilmîz-i Mevlânâ Receb el-Âmidî ve İbrâhîm el-Karamânî el-Âmidî"

ʿibâresinden dahi anlaşılacağı üzere ʿAlî en-Nisârî Hazretleri hem Mevlânâ Receb el-Âmidî'den ve hem ʿallâme-i müşârün-ileyhten mücâzdır.

Kendilerinin üstâd-ı vâlâ-nejâdları olan Mevlânâ Süleymân Şirvânî Hazretleri dahi fâzıl-ı nihrîr Mevlânâ Mîr Yahyâ-yı Tebrîzî'den, o da el-ʿâlimü'l-ʿallâme Habîbullâh Mîrzâcân-ı Şîrâzî Hazretlerinden me'zûn olup, andan Seyyid Şerîf Cürcânî Hazretlerine ve andan İmâm-ı hümâm Cenâb-ı İmâm-ı Aʿzam Ebû Hanîfe Nuʿmân ibni Sâbit Efendimize ve andan da birkaç vâsıta-i ʿaliyye ile mefharü's-sakaleyn, rûhü'l-kâ'inât, Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem Sallallâhu ʿAleyhi ve Sellem Efendimiz Hazretlerine iktisâb-ı şeref-i ittisâl etmiştir.

İşte ʿallâme-i müşârün-ileyh; ʿulemâ-yı kirâm-ı müte'ahhirîn-i bilâd-ı Rûm'dan ekserîsinin üstâdiyetini [23-a] ihrâz eylemiş bir fâzıl-ı şeref-medâr olduğu hâlde terâcim-i ahvâl kitâblarının hîçbirisinde isminin bile görülmemesi hasebiyle bu ʿabd-i hakîr otuz kadar icâzetnâme cemʿ eyledikten başka, hakk-ı müşârün-ileyhte lâzım gelen tahkîkāt ve tetebbuʿâtı bi'l-icrâ baʿzı te'lîfât-ı ʿaliyyesine de dest-res olunmuş ve ol üstâd-ı fuzalânın terceme-i ahvâlinin dahi şu sûretle tahrîrine

1 Cennet bahçelerinden bir bahçe.

iktisâb-ı muvaffakıyyet edilmiştir.

Te'lîfât-ı 'aliyyesinden mütâla'asıyla tenvîr-i 'uyûn eylediğimiz *Hey'et-i İslâmiyye* nâm kitâb-ı fezâ'il-nisâblarının mukaddimesi şudur:

الحمد لله الذي خلق السماوات والأرض وجميع العالم، وعلّمنا بفضله ما لم نكن نعلم، والصلاة والسلام على رسولنا وسيدنا ومولانا محمد خاتم النبيين وعلى آله وصحبه الطيبين الطاهرين. وبعدُ؛ فيقول الفقيرُ إلى ربّه الغنيّ إبراهيم القرماني ثم الآمدي: لمّا اطلعتُ على كتاب الهيئة على طريق السنة والجماعة للمولى العلامة أبي الفضل جلال الدين السيوطي، ووجدت مباني مباحثها مطابقًا لمضمون الأحاديث والآثار، وموافقًا لمفهوم كلام التابعين الأخيار انتخبت فيه ومن الكتب المعتبرة نحو تفسير الإمام أبي الليث السمرقندي وتفسير الإمام القرطبي وتفسير الإمام البغوي وتفسير الإمام الثعلبي وتفسير الإمام القشيري [23-b] وتفسير الإمام العلامة عثمان سعيد دارمي وتفسير الشيخ جمال الدين ابن الجزري وتفسير العلامة ابن أبي طالب المكي وتفسير الشيخ الفاضل عماد الدين ابن كثير وتفسير العلامة الكرماني وتفسير العلامة صاحب الوسيط وتفسير الإمام محمد بن محمود السمرقندي وكتاب بستان العارفين لأبي الليث السمرقندي وكنز الأسرار للقاضي الصنهاجي وشرح المشارق وشرح الصدور للعلامة السيوطي وشرح العقائد للعلامة التفتازاني والشفاء للقاضي عياض وخلاصة الفتاوى والكتاب المسمى بالفتاوى الكبير والكتاب المسمى بتعليم المتعلم للإمام الفاضل المتورع وهو برهان الإسلام وشيخه الإمام المرغيناني هو صاحب الهداية، ما هو لازمٌ اعتقادُه، مرتبًا على أبواب وفصول وخاتمة.[1]

---

1 Hamd; yeri, göğü ve bütün âlemi yaratan; fazlıyla bize bilmediklerimizi öğreten Allah'a mahsustur. Salat ve selam; efendimiz, önderimiz ve peygamberimiz Hazret-i Muhammed (S.A.V)'e, onun pak ve temiz ailesi ve ashabının üzerine olsun. Bundan sonra, her şeyden müstağni Rabbine daima muhtaç olan İbrâhîm el-Karamânî diğer adıyla el-Âmidî diyor ki: "Faziletli el-Mevla Allame Celâleddîn es-Suyûtî'nin ehl-i sünnet ve'l-cemaat usülüne uygun el-Hey'e adlı kitabını mütalaa ettiğimde, konularının hadisler ve diğer rivayetlerle temelde birebir örtüştüğünü, güzide tabiinin sözlerine mefhum olarak uygun olduğunu gördüğümde bu kitaptan ve bazı muteber kitaplardan seçmeler yaptım. O kitaplardan bazıları şunlardır:

İmâm Ebi'l-Leys es-Semerkandî'nin *Tefsîr*'i, İmâm Kurtubî'nin *Tefsîr*'i, İmâm Bagavî'nin *Tefsîr*'i, İmâm Sa'lebî'nin *Tefsîr*'i, İmâm Kuşeyrî'nin *Tefsîr*'i, Allame İmâm 'Osmân Sa'îd Dârimî'nin *Tefsîr*'i, Şeyh Cemâleddîn İbnü'l-Cezerî'nin *Tefsîr*'i, Allame İbni Ebî Tâlib el-Mekkî'nin *Tefsîr*'i, faziletli Şeyh 'İmâdeddîn ibni Kesîr'in *Tefsîr*'i, Allame el-Kirmânî'nin *Tefsîr*'i, *Vasît* adlı kitabın sahibi Allame [İmâm Gazzâlî]'nin *Tefsîr*'i, İmâm Muhammed ibni Mahmûd es-Semerkandî'nin *Tefsîr*'i, Ebi'l-Leys Semerkandî'nin *Bostânü'l-'Ârifîn*'i, Kādî es-Sanhâcî'nin *Kenzü'l-Esrâr*'ı, Allame Suyûtî'nin *Şerhü'l-Meşârık* ve *Şerhü's-Südûr*'u, Allame et-Teftâzânî'nin *Şerhü'l-'Akā'id*'i, Kādî 'İyâz'ın *eş-Şifâ*'sı, faziletli ve müttaki İmâm Burhânü'l-İslâm [Zernûcî]'nin *Ta'lîmü'l-Müte'allim, Hulâsatü'l-Fetavâ* ve *Fetâvâ'l-Kebîr* adındaki kitapları ve onun şeyhi İmâm Mergînânî'nin *Hidâye*

[24-a]

Sâhibü'ş-Şehm ve's-Sa'âde Sûfî İbrâhîm Paşa

Şehrimizde nümâ-yâfte olan zevât-ı 'âliyedendir. Sinn-i vâlâları kemâle resîde oldukta Der-sa'âdet'e 'azîmet ederek sevk-i tecellî-i baht ile Enderûn-ı feyz-meşhûna dâhil ve tedrîcen bi't-terakkî bostancıbaşılık me'mûriyyet-i mu'tenâ-bahâsına vâsıl oldu.

1060 [1650] senesinde Van[1] eyâleti vâlîliğiyle çerâğ edildi. Daha sâ'ir ba'zı vilâyetlerde bulunduktan sonra 1076 [1665-66] senesinde Adana vâlîsi oldu. 1080 [1669-70] senesinde târik-i meşgale-i cihân ve 'âzim-i istirâhatgâh-ı cinân olmuştur.

Sâdık ve müdebbir, hayr-hâh ve insâniyet-kâr bir vâlî-i vâlâ-şân-ı 'adâlet-iştihâr idi.

Müşârün-ileyhin hâ'iz olduğu vera' vü tevâzu' ve hilm ü ittikā, nâm-ı nâmîlerine Sûfî lakab-ı 'âlîsini 'ilâve ettirmiştir.

[24-b]

El-Mevlâ el-Müceddid el-Hâfız İbrâhîm el-Hanefî, Re'îsü'l-'Ulemâ-i Rûm ve Kādî-'asker-i Rûmeli Sâbıkā

Selâtîn-i mu'azzama-i 'Osmâniyye'den Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri zamânında sadâret ve imâmet ve riyâset-i 'ulemâyı cem' ile mazhar-ı tekrîm olan, ser-âmedân-ı hüner-verân ve sadâ-yı rûh-efzâda bî-misl ü akrân ve fenn-i sürûd ve mûsikîde sâhib-i beste vü makām olan Rûmeli kādî-'askeri ve Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî ve Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazerâtının mu'allimlik şerefiyle de mübâhî el-Mevlâ İbrâhîm Efendi Hazretleridir ki; [25-a] mavtınan Âmidî, mevliden Edirnevî, meskenen İstanbûlî, medfenen Kıbrısî'dir.

Pederleri, şehrimiz ahâlîsinden el-Hâc Mehmed nâm zât olup bezzâzlık san'atıyla imrâr-ı evkāt eylediği hâlde sâ'ik-i takdîr-i Kadîr kendisini berây-ı ticâret

adlı kitabıdır. Bu kitaplardan itikadı gerekli olan bilgileri bablar, fasıllar ve bir hatime şeklinde düzenledim."

1 Müellif sehven "Van" kelimesini tekrarlamıştır. (haz.)

Edirne cânibine sevk ve tesyîr eylemiş ve sâhib-terceme 1038 [1628-29] senesinde mahmiye-i mezkûrede sulb-i pederden gehvâre-pîrâ-yı ʻâlem-i hestî olmuştur.

Pederlerinin en birinci ârzûsu evlâdını hâfız-ı Kelâmullâh görmek ve anın lisânından kırâ'at-i sebʻa üzere âyât-ı celîle istimâʻ ile şeref-yâb-ı dâreyn olmak kaziyye-i münciyyesi olduğundan, ciğer-pâresinin yerlere sürünmek zamânı geçince hıfz-ı Kelâmullâh'a başlattırdı.

Evlâdı ise bülbülleri hayrân, tûtîleri nâlân edecek bir hüsn-i sadâya mâlik olduğu tezâhür eylediğinden; te'yîd-i ezel hüsn-i niyyetinin âyînesi olmak kaziyyesi bu husûsta dahi sûret-nümâ-yı tecellî oldu.

Maʻsûm cevher-i celî-i şaʻşaʻa-i istiʻdâd-ı mâder-zâda mâlik olduğundan, az vakitte hıfz-ı Kelâmullâh eyledikten başka ʻilm-i kırâ'ate devâm ve himmet ederek kırâ'at-i sebʻayı da nakş-tırâz-ı hâfıza ile bir kurrâ-yı şehîr oldu.

[25-b]

Fenn-i mûsikînin ʻilmî ve ʻamelî husûslarına meyl ve rağbet ederek, anda dahi Fârâbî-i zamân ve Fisagores-i devrân derecesini ihrâz eyledi.

İşte pederi, ciğer-pâresini bu sûretle okuyup yazmak ve kesb-i hüner ve maʻârif etmeğe çalıştırmış ve istikbâlen ihrâz edeceği mesânid-i celîlenin mukaddemât-ı maddiyyesini tehyi'e ve ihzâr eylemiştir ki; bahtiyâr pederinin şu meslek-i ʻulviyyesine bakılırsa takdîr-i ʻazîme lâyık olacak adamlardan sayılır.

Evlâdı dahi pederinin şu sûretle sarf-ı nakdîne-i himmet eylemesinin kadr ve şükrünü bilerek meşrûbât-ı müskirenin yüzüne bakmamış ve fuhşiyyât-ı şenîʻanın semtine uğramayıp kendi ders ü devriyle ve hüsn-i ahlâkının muhâfazasıyla meşgûl olmuştur.

Baʻdehu Edirne ʻulemâsından Çelebi Yahyâ Efendi'nin dâ'ire-i ders ü telkîni şerefini ihrâz ile tahsîl-i maʻârif-i edebiyye ve teksîr-i bidâʻa-i ʻilmiyye eyledi. Andan mahmiye-i merkūmede vâkiʻ Sultân Selîm Câmiʻ-i şerîfinin imâmeti hizmetiyle tekrîme sezâ ve dâhil-i mihrâb-ı muʻallâ oldular.

1068 senesi hilâlinde [1657-58] yine medîne-i mezkûrede Sultân Bâyezîd Hân Câmiʻ-i şerîfi hitâbeti dahi ol kāri'-i bî-nazîre ihsân olundu.

[26-a]

Hatîb-i müşârün-ileyh gülşen-i Edirne'nin bir bülbül-i destân-serâ-yı nagamâtı olduğundan, gıdâ-yı ervâh olan hitâbet-i bî-nazîrini istimâ' ile tenvîr-i vicdân etmek içün Cum'a günleri Edirne ahâlîsi Bâyezîd Hân Câmi'-i şerîfine şitâbân olurlar idi.

Hüner ve ma'rifet; zamân-ı münâsibi geldikçe insânı feyz-yâb-ı kemâl edeceği bedîhî olduğundan, 1071 [1660-61] senesinde pâdişâh-ı 'adâlet-lâmi' Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretlerinin dârü'n-nasr Edirne'ye teşrîfleri fâzıl-ı müşârün-ileyhin gonce-i tâli'inin birdenbire küşâd ve handân olmasına vesîle oldu.

Edirne['ye] vâsıl olan pâdişâh-ı zamân, hatîb-i müşârün-ileyhin velvele-ârâ-yı devrân olan nagamât-ı 'acîbe-i hitâbetini gûş ederek istimâ'a rağbet ve Cum'a selâmlığını Sultân Bâyezîd Hân Câmi'-i şerîfine tertîb ile 'azîmete himmet buyurduklarından elhân-ı cenâb-ı hatîbi fevka'l-'âde takdîr ve i'tâ-yı ihsân-ı vefîr ile 'avdet-i hümâyûn buyurdular.

Hatîb-i müşârün-ileyhi defa'âtle huzûr-ı şâhânelerine kabûle 'inâyet ve ehviye-i sadâ-yı rûh-efzâlarına havâle-i semâh-ı rağbet ederler idi. Hazret-i pâdişâh-ı zî-şânın bir sene müddet Edirne'de ikāmetleri esnâsında bu sûretle hakk-ı 'âlîlerinde iltifât-ı girân-bahâ-yı şâhâne tevâlî eyledi.

[26-b]

1072 [1661-62] senesinde cenâb-ı şehriyâr Der-sa'âdet'e 'avdetle berâber hatîb-i müşârün-ileyhin sadâ-yı dil-firîbinin dem-güzâr-ı hâtırâtı olmağla 1073 senesi Şevvâl'inin yirmi birinci günü [29 Mayıs 1663] İmâm-ı sultânî Hâfız Mehmed Efendi'ye karîha-i hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîden sadr-ı Anadolu pâyesinin ihsânıyla vâsıl-ı emânî ve yerine sâhib-terceme İbrâhîm Efendi Hazretleri def'aten İstanbul pâyesiyle be-kâm edilerek imâm-ı sultânî ve muktedâ-yı mihrâb-ı cihânbânî oldu.

Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' gibi bir pâdişâh-ı zî-şânın bu sûretle imâmet-i müstelzimü'l-mefharetine nâ'iliyyetle farak-ı mefharet-i hem-ser-i âfâk eyledikten fazla, deryâ-yı sehâvet-iltivâ-yı pâdişâhî hurûşa gelerek Mihaliç ma'a Kirmasti arpalıklarıyla da mazhar-ı tebcîl ü ikrâm edildiler.

1083 senesi Receb'inde [23 Ekim-21 Kasım 1672] Kamaniçe Kal'ası'nın fethinden sonra 'uhde-i istîhâl-i fâzılânelerine Rûmeli kādî-'askerliği pâyesi ihsân ve Dimetoka ma'a Dağardı kazâları dahi zamîme-i revâtible mesrûr u şâdân olundu.

1091 [1680-81] senesinde arpalıklarının bir kısmı olan Mihaliç ma'a Kirmasti kazâları daha ziyâde hâsılât veren Antalya kazâsıyla tebdîl olundu.

1097 senesi Muharrem'inde [28 Kasım-27 Aralık 1685] bi'l-fi'l Anadolu sadâretiyle bülend-kadr oldular. Sene-i mezkûre Cemâziye'l-âhire'si evâhirinde [15-23 Mayıs 1686] Erzurûmî Seyyid Feyzullâh [27-a] Efendi (1)[1] yerine şehzâdegân-ı civân-bahttân Sultân Mustafâ ve Sultân Ahmed Hân Hazretlerine mu'allim-i 'âlî-şân ta'yîn olunup selefleri üzerinden Sultân Ahmed Hân-ı Evvel medresesi dahi ihsân olundu.

1098 senesi Ramazân'ında [11 Temmuz-9 Ağustos 1687] selefleri Seyyid Feyzullâh Efendi yerine bi'l-fi'l Rûmeli sadâretiyle be-kâm ve tırâz-bahşâ-yı câme-i 'izz ü ihtişâm oldu.

İşte bu sûretle müsâ'ade-i baht ü tâli' kendilerine her sûretle yâr ü yâver bulunmuş ve bâlâdaki me'mûriyyetler 'uhdesinde olduğu hâlde tamâm yirmi altı sene Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretlerinin imâmeti hizmetini îfâ ederek ser-firâz-ı akrân u emâsil olmuştur.

Sene-i mezkûre Zi'l-hicce'sinde [8 Ekim-6 Kasım 1687] ihtiyâr-ı tekā'üdle eyyâm-şümâr ve 1099 senesi Cemâziye'l-evvel'inde [4 Mart-2 Nisan 1688] Üsküdar kazâsı arpalığı 'uhde-i sındîdânelerine ihâle ile vâyedâr ve 1100 senesi Cemâziye'l-evvel'inde [21 Şubat-22 Mart 1689] arpalıkları Tokat kazâsına tebdîl ile 'ömr-güzâr oldu.

[27-b]

1102 Şa'bân'ında [30 Nisan-28 Mayıs 1691] ahîren şeyhü'l-İslâm olan Mîrzâ Mustafâ Efendi ile me'mûren Kıbrıs cânibine râhile-bend-i 'azîmet ve orada mizâc-ı nezâket-imtizâcı münharif olarak sene-i mezkûre Zi'l-hicce'sinde hulûl-ı ecel-i mev'ûdiyle 'âzim-i dârü'l-hulûd ve bi'l-hâssa hüsn-i savt ü nağmede 'adîmü'n-nazîr

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

olan ol fâzıl-ı be-nâmın ziyâ'-ı ebedîsi kadr-şinâsâna mûcib-i melâl ve keder-i nâma'dûd olmuştur. Cezîre-i mezkûrenin merkezi olan Lefkoşe kasabasında vâki' Ayasofya Câmi'-i şerîfi sâhasında defîn-i hâk-i gufrân kılınmıştır.

Müşârün-ileyhin terceme-i ahvâli *Zeylü'z-Zeyl-i 'Uşşâkî-zâde* ile *Vakāyi'ü'l-Fuzalâ-i Şeyhî*'de münderic ve mesned ü me'mûriyyeti i'tibârıyla o zamâna 'â'id târîhlerde dahi mestûr ve mündemic olduktan başka, fenn-i mûsikîde zamânında misl ü nazîri bulunmayan bir âyet-i kübrâ olmaları hasebiyle Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri ol üstâd-ı ekmeli dâ'ire-i hümâyûnlarından ayırmayıp her encümen-i edeb ve meclis-i tarabda ehviye-i dil-pezîr ve nagamât-ı sadâ-yı bî-nazîrini istimâ'a rağbet buyurdukça dâmen dâmen ihsân eyledikleri sîm ü zer ve cihân cihân ettikleri iltifât-ı mükerrer Hârûn er-Reşîd ile İbrâhîm Mavsılî hikâyâtına berâber ve belki andan dahi bâlâ vü berter idi.

Şeyhü'l-İslâm Es'ad Efendi merhûm fenn-i latîf-i mûsikîye ihtisâs-ı tâmmı [28-a] olan zevâtı mutazammın *Atrabü'l-Âsâr fî Ma'rifeti 'Urefâ'i'l-Edvâr*[1] nâm tezkire-i nefîselerinde müşârün-ileyhin kemâlâtı ve âsâr-ı nagamâtı hakkında şu satırları tahrîr ile senâ ediyor:

"Fâtiha-i zuhûrlarından hâtime-i 'ömürlerine varınca bi'l-ihlâs mihrâb-nişîn-i fezâ'il ve muktedâ-yı sunûf-ı huffâz-ı şeref-hasâ'il ve câmi'-i kemâlât-ı şettâ, ser-mahfil-i güzînân-ı ma'ârif-i lâ-yuhsâ, hüsn-i savt-ı rikkat-bahşâsı nagamât-ı hezâr sûziş-kârdan bülend ve lezzetdâr ve fenn-i mûsikînin 'ilmî ve 'amelîsinde fazl ü ma'rifetleri müsellem-i rûzigâr ve pesendîde-i 'urefâ-yı fenn-i edvâr olup tetebbu'-ı kütüb-i fen ve istimâ'-ı esâtîz-fiken etmekle 'âric-i süllem-i makāmât ve zîver-i minber-i 'ilm-i nagamât olmağın hattâ cümle-i tarab-şi'ârlarından makām-ı Hüseynî'de usûl-ı devr-i revânda

Bitmez yüreğim yâreleri işler o gelmez

ve makām-ı Evc'de usûl-ı hafîfte

Cennet safâsı vuslat-ı cânân degil midür
Dûzah belâsı mihnet-i hicrân degil midür

murabba'ları ol zât-ı behiyyü's-simâtın âsâr-ı enfâs-ı enfeslerindendir ki; nükte-

1 Bu eserin asıl ismi *Atrabü'l-Âsâr fî Tezkireti 'Urefâ'i'l-Edvâr*'dır. (haz.)

sencân-ı fenn-i elhân, kavâ'id-i 'ilm üzere tenâsüb-i nagamât ve imtizâc-ı [28-b] şa'b-ı nakarât-ı pesendîde kılıp üstâdiyetlerine hükm etmişlerdir.

Bundan mâ-'adâ daha bir mikdâr eser-i letâfet-güsterleri vardır. Lâkin kibâr-ı tarîkat-i 'ilmiyyeden olduklarına binâ'en işâ'at buyurmamışlardır."

İşte müşârün-ileyhin nasıl üstâd-ı yegâne-i Baykara-tahsîn oldukları cenâb-ı şeyhü'l-İslâm'ın 'aynen derc olunan şu 'ibâresinden de müstebân olur. Müşârün-ileyhin evlâd-ı zükûru ve devâm-ı silsile-i a'kābı ma'lûm değil ise de, Kıbrıs'a esnâ-yı 'azîmetinde dâmâdı müderrisîn-i kirâmdan Hasan Efendi nâm zâtın birlikte 'azîmet eylediği *Târîh-i Râşid*'de muharrerdir.

El-Mevlâ İbrâhîm Âmidî-i Gülşenî, Hattât

Mûmâ-ileyh, Diyârbekir (Âmid)'de bulunan Gülşenî-zâdelerdendir. Hüsn-i hatta mâlik, 'ârif ve zarîf ve muhibb-i tasavvuf bir zât idi. Lisân-ı 'azbü'l-beyân-ı Fârsî'ye vâkıf ve eş'âr-ı nev-bâve-i şu'arâya mâ'il idi. Birçok mecmû'alar, dîvânlar nigâşte-i kalem-i güher-rîz ve sâ'ir âsâr-ı nâdire-i dil-âvîz tahrîriyle mütâla'ahâne-i ma'rifetini leb-rîz eylemişti.

'Örfî ve Tâlib ve 'İsmet gibi meşâhîr-i şu'arâ dîvânları elinden düşmez ve 'urefâ-yı memleketle tarh-ı encümen-i safâ-yı ülfet eylemekten hâlî kalmazdı.

[29-a]

Bununla berâber tarîk-i Cenâb-ı Gülşenî'de nice zamân hizmet etmekle gonce-i maksûdu küşâde ve gubâr-ı 'alâ'ik-ı fâniyeden âzâde olarak devâm-ı savm u salât ve tedârik-i sermâye-i necât eylediğinden, salâbet-i dîniyye ile ma'rûf ve hubb-ı ma'rifet ve ebnâ-yı cinsine hüsn-i mu'âmele ve insâniyetle mevsûf olmuş idi.

Tevbe vü istiğfâr ve tâ'ât u hasenât-ı hamiyyet-şi'âr ile hayât-güzâr olduğu hâlde takrîben 1120 [1708] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de vedâ'-ı 'âlem-i fânî ve 'azm-i cânib-i kâşâne-i câvidânî eyledi.

Şu 'ârif-i ma'rifet-pîrânın yâdigâr-ı hâme-i 'irfân-câmeleri olan müstensehât-ı âsâr-ı nâdireden kitâbet-i nesih hattıyla bir 'aded *Sâ'ib Dîvânı* bu hakîrde mevcûddur ki, nihâyetindeki ketebe 'aynen şöyledir:

"Temâm şüd be-dest-i Dervîş İbrâhîm ed-Diyârbekrî-i Gülşenî

Gafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi.[1] Cemâziye'l-ûlâ, sene 1083" [Ağustos-Eylül 1672]

Sâ'ib-i İsfahânî merhûmun ber-hayât olduğu bir zamânda istinsâh edilmiş olduğu, târîh-i mezkûrdan müstebândır.

[29-b], [30-a][2]

[30-b]

El-'Âlim el-Kâmil el-Fâzıl Mevlânâ İbrâhîm bin Hüseyin el-Âmidî

Müşârün-ileyh, 'asrının ferîdi ve vaktinin vahîdî olan 'ulemâ-yı kirâmdan ve müderrisîn-i zevi'l-ihtirâmdan *Velediyye* nâm kitâbın şârih-i sâhib-fazîleti bir mü'ellif-i 'âlî-kadrdir.

Şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de takrîben 1090 [1679] hudûdunda Hüseyin el-Âmidî nâm zâtın sulbünden nûr-bahş-ı 'âlem-i şühûd olmuştur.

Vâsıl-ı mertebe-i temyîz-i yemîn ü şimâl ve fârik-i rüşd ü dalâl oldukta ba'zı mekâtib-i sıbyâniyyede mukaddemâta ibtidâr ve mebâdî-i ferâ'iz-i dîniyye tahsîline himmet-i bisyâr eyledikten sonra memleketin 'ulemâ-yı kirâmı dersine tâlib oldu.

Birçok zamân sa'y ü verziş ve tahsîl ü ta'allüme ikdâm ve kûşiş ederek tabaka-i 'ulyâ-yı 'ulûm ve kemâlâta vâsıl ve üstâzü'l-esâtîz-i memleketten âti't-terceme Müftî 'Abdülkerîm Efendi Hazretlerinden ahz-ı icâzete nâ'il oldu.

1120 [1708] hudûdunda Der-sa'âdet'e tevcîh-i veche-i 'azîmet ve neşr-i 'ulûm-ı 'âliyeye mübâşeret eyledi.

[31-a]

1122 [1710-11] senesinde *Şerh-i Velediyye*'yi şeyhü'l-İslâm-ı vakt olan Paşmakçı-zâde Mevlânâ 'Alî Efendi Hazretlerinin mahdûmları 'Abdullâh Efendi nâmına te'lîf ve ismini *Tuhfetü'l-Mahdûm* vaz' ederek takdîm ve bu vesîle ile

---

1 Diyârbekirli Derviş İbrâhîm Gülşenî'nin eliyle tamam oldu. Allah ona, anne ve babasına mağfiret etsin.

2 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

cenâb-ı şeyhü'l-İslâm'a kesb-i nisbet eylediğinden müderrisîn-i kirâm-ı vâlâ-makām zümresine dâhil oldu.

Cevâmi' ve medâris-i 'âliyede neşr-i 'ulûm-ı celîle ile evkāt-güzâr ve birçok talebe-i kirâm yetiştirmekle karîn-i ihtirâm ü iştihâr olduğu hâlde 1150 [1737] hudûdunda terk-i ders ve dûr-ı hayât ve tayy-ı sicill-i evkāt ederek nüsha-i kübrâ-yı rûh-ı revânı 'âzim-i bezm-i hâssü'l-hâss-ı Rabb-i Gaffâr ve nâ'il-i mâ'ide-i rahmet-i Perverdigâr oldu.

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh efâzallâhu Te'âla zülâle rahmetihi 'aleyhi[1] zamân-ı tedrîste 'allâme-i Bercîs-cenâb ve her su'âl ve cevâb-ı fezâ'il-ihtivâsı *Faslü'l-Hitâb* gibi bir kitâb ve takrîr-i cân-bahşâları 'azb ü letâfette nümûne-nümâ-yı Kevser ve tahrîr-i rûh-efzâları lezzet ü halâvette kıymet-şiken-i kand-i mükerrer, tefsîr ve hadîste yektâ ve mantık u ma'ânî vü beyânda bî-hemtâ ve 'ulûm-ı 'âliye ve âliye-i sâ'irede sâhib-i yed-i tûlâ bir fâzıl-ı kâmilü'l-'ayâr ve bir 'âlim-i celîlü'l-iktidâr idi.

[31-b]

Cenâb-ı şeyhü'l-İslâm'ın mahdûmu nâmına şerh ve tenmîka âdâbdan *Kitâb-ı Velediyye*'yi intihâb etmesi ve te'lîf-i 'âlîlerine de *Tuhfetü'l-Mahdûm* tesmiye eylemesi 'irfân-ı fâzılânelerine delâlet ettiği gibi mahdûm-ı müşârün-ileyh hakkında mukaddime-i kitâbda îfâ eylediği وأوصله إلى مراتب أبيه بالفضل والإجلال[2] du'âsı dahi karîn-i hedef-i icâbet olarak hakîkaten pederleri gibi 1130 [1717-18] senesinde nakîbü'l-eşrâf ve ba'dehu Anadolu ve Rûmeli kādî-'askeri olup, te'lîf-i kitâblarından yirmi bir sene sonra da mesned-i celîl-i şeyhü'l-İslâmî ile mübeccel olmuş idi.

Sicill-i 'Osmânî'de şu 'ibâre ile:

"İbrâhîm Efendi Diyârbekirli Hüseyin oğludur. Müderris olup bu senelerde -ya'nî 1253 ile 1255 seneleri arasında- irtihâl eylemiştir; fuzalâdandır. *Velediyye Risâlesi*'ni te'lîf eyledi." beyân olunan zâttan maksad bu ise târîh-i vefâtı andan bir 'asır mukaddem olduğu gibi, *Velediyye Risâlesi*'ni de te'lîf etmeyip şerh etmiştir. Hattâ nihâyet-i mukaddimede tahrîr buyurdukları وعليك توكلتُ وإليك أُنيبُ[3] târîh-i te'lîfidir ki, 1122 [1710-11] senesine müsâdiftir.

---

1 Yüce Allah onu rahmet damlalarıyla feyizlendirsin.

2 (Yüce Allah) onu fazilet ve yücelikte babasının derecesine ulaştırsın.

3 "Ya Rab, sana tevekkül ettik ve sana yöneldik." Hud Suresi 88. ayetten muktebes duadır. (haz.)

Kitâb-ı mezkûrun mukaddime-i belîgası teberrüken terceme-i hâl-i nihrîrâneleri zîrine derc olunur:

[32-a]

سبحان من زَيَّنَ سماء المشاعر بكواكب مناظرة الأفكار، وجعل شمس العقل متلألئة عن أُفُقِ الأدلّة بأنوار الأذكار، وعلَّمَ الإنسان وظائف البحث في نظام آداب الكلام، وأفاض زلال الفكر عن العقول من مجاري إفحام الأفهام.

والصلاة على مَنْ أبرزَ الحُججَ القاطعةَ، دعاؤه النافعة للإنس والجان، وأسكت مَنْ تحدَّى به بسورة من الفرقان، من أكابر فصحاء البيان، وعلى الذين منعوا نقوصَ المشركين عن حدود الإسلام، ونقضوا أباطيل الكفر من الأوثان والأصنام، من آله الكرام وأصحابه الفخام، ما تعاقب النور والظلام واليقظة والمنام.

فإنَّ مِن توفيقِ الله تعالى لعبده الفقير إبراهيم بن حسين الآمدي أحسن الله مآبهما، التعليق بالاستعجال على طريق الارتجال من تراكم سُحُب الحرمان في جوّ الآمال وتلاطم أمواج الغموم في سواحل البال، على رسالة في آداب الكلام للأديب الفاضل الهمام الشيخ حسين الآدنوي من الكلام، عليه الرحمة والسلام. تحفة إلى حضرة من استنار نيّر السيادة عن بهجته واستشرق كوكب السعادة عن جبهته واستبلج آثار الفضل والكمال عن حيرة عقله واستنبح مضمون العدل عن سرّ أبيه من قياسِ شكلِه. [32-b] وهو المخدوم المُكَرَّمُ والمولى المضخَّم، زاده الله عمره بالدولة والإقبال، وأوصله إلى مراتب أبيه بالفضل والإجلال، وهو من استضاء آفاق الشريعة الغراء بضياء فضله، واستحشى خضراء البلاد وغبراؤها بعين عدله، وانتضر زهراء العلوم ونجوم الفضائل من رياض العرفان بكمال تربيته وتربية كماله واختضرَ مزرعةَ الآمال لأرباب الحاجات بنوال سحابه وسحاب نوالِه، وكان سَمِيّ من في حقه قال نبيُّ الإله (مَنْ كُنْتُ مَولاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلاهُ) أعني به حضرة شيخ الإسلام ومفتي الأنام، زيَّنَ اللهُ تعالى بآثار معاليه وحدة عرائس الأيام، وربطَ أطناب دولته بأوتاد الخلود والدوام، طال بقاه من مسند الشريعة المصطفوية وزاد إجلاله في إطباق الأحكام النبوية. وهذه باكورةُ تحصيلي من روضةِ العلوم موسومةً (بتُحْفَةِ المَخْدُوم) اللهم منكَ التوفيق على استقامة الترتيب وبك أعتصِمُ فيه عمَّا يصم ويعيبُ، وشرعتُ للتأليف بتاريخ غريب: وعليك توكلتُ وإليك أنيب. يا مَنْ وفَّقَنَا. [1]

---

1 İdrak melekelerinin semasını fikirlerin münazara yıldızlarıyla süsleyen, müzakerenin nuruyla akıl güneşini delillerin ufkunda ışıldatan, insana konuşma adabında meseleleri ele alma kaide-

[33-a][1], [33-b]

Ağâ-yı Gılmânân-ı Âmid İbrâhîm Ağa

Sâhib-terceme takrîben 1100 [1688] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de tevellüd eylemiştir.

Gerçi ağa lakabını hâ'iz ise de bu 'unvân ümmî olmasından ileri gelmeyip, ol vakit devletin elkāb-ı ihtirâmiyye-i resmiyyesinden idi. Yoksa kendisi mekâtib-i memlekette tahsîl görmüş zekî ve kâtib ve muktedir bir zât idi.

Sâ'ik-i takdîr-i ezelî 'askerlik cihetine sevk ederek görmüş olduğu tecârib-i 'adîde ve zâtında olan isti'dâd-ı tabî'iyye sâ'ikasıyla ol zamân hükmünce mükemmel bir erkân-ı harb zuhûr etmiş idi.

1122 [1710-11] senesinde Baltacı Mehmed Paşa merhûmun Deli Petro ile icrâ eylediği Prut Muhârebe-i gālibesinde bulunmuş ve anı müte'âkib sadr-ı es-

---

lerini öğreten, aklın duru ırmaklarını idrakleri hakikate boyun eğme vasıtasıyla akıldan taşıran Allah eksiklerden münezzehtir. Salat ve selam -aydınlık ve karanlık, uyanıklık ve uyku devam ettiği sürece- insanları ve cinleri; daveti güçlü delilleri ortaya çıkaran, kendisine meydan okuyan beyan ilminin en büyük fesahat ehlini Kur'an'dan okuduğu bir sureyle aciz bırakan peygambere, müşriklerin kusurlarını İslam'ın sınırlarından uzaklaştıran ve küfrün putlaşmış hurafelerini çürüten ehl-i beytinin aziz mensuplarına ve yüce ashabına olsun. Mahrumiyet bulutları emel semalarında birikse ve keder dalgaları zihin sahillerine vursa da, Yüce Allah fakir kulu Âmidli Hüseyin oğlu İbrâhîm'i (Allah onun ve babasının akıbetlerini güzel eylesin) himmet ve fazilet sahibi Adanalı Şeyh Hüseyin'in *Konuşma Âdâbı* adlı risalesine alelacele irticali bir şekilde notlar yazmaya muvaffak eyledi. Bu eser; güzel yüzü hükümranlığa ve pak alnı saadet yıldızlarına ışık kaynağı olan, aklı erdem ve kemale ve babasının esrarını taşıyıp onun usûlünü takip etmesi adalete ilham kaynağı olan zata ithaf ederim. Aziz bir evlat, muhterem bir efendidir o. Allah ömrünü devlet ve ikbal ile uzatsın, fazilet ve yücelik bakımından onu babasının mertebelerine ulaştırsın. O, faziletinin ışıltısını yüce şeriatin ufuklarındaki ışıktan almıştır. Yüce şeriatin ulaştığı ufuklar, onun ışıltısıyla aydınlanmıştır. Ülkenin yeşil ve çöl alanları onun adalet pınarlarıyla dolmuştur, ilimlerin en görkemlileri ve fazilet yıldızları irfan bahçelerinde onun tam riayeti ve riayetinin tamlığı ile parlamıştır. Kerem yağmurları ve yağmurlarının keremiyle muhtaçların ihtiyaçları için ümit tarlasını yeşillendirendir o. Nebi (S.A.V)'in, hakkında: "Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır." söylediği kimsenin adaşıdır o. Bununla kulların müftüsü ve şeyhülislamını kastediyorum. Allah o zatın eserleri ile önemli gün ve gecelerin duvaklı gelinlerini süslesin, devletinin sürekliliğini ebedîlik ve sonsuzluk sütunlarına bağlasın, Hz. Peygamber'in şeriatinin destekçisi olarak varlığı daim olsun. Nebevî hükümlerin uygulanması noktasında yüceliğini artırsın. Bu benim ilim bahçesinden derlediğim, eserlerimin turfandası *Tuhfetü'l-Mahdûm* (*Hizmet Ehline Hediye*) adlı çalışmamdır. Allah'ım; düzgün tertip ettirmeye güç yettiren Sen'sin, bu eserde ayıp ve kusur işlemekten Sana sığınıyorum. Telife başlarken ilginç bir tarih kullandım: Ey bizi muvaffak kılan Allah'ım! Sana tevekkül ediyor ve Sana yöneliyorum.

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

bak merhûm Şehîd 'Alî Paşa['nın] Mora fütûhâtında dahi hüsn-i hizmeti sebkat eylemişti.

[34-a]

Müşârün-ileyh, 'Alî Paşa'nın sebeb-i şehâdeti olan Macaristân Muhârebesi'nde dahi ibrâz-ı vücûd eylemiştir.

El-hâsıl 1130 [1717-18] senesine kadar devâm eden muhârebâtın kâffesinde bulunarak nişâne-i şecâ'at ve sadâkat olmak üzere birçok yaralar almış ve bi-hakkın ibrâz-ı liyâkat ve ehliyyetle berâber birçok tecârib ve tedkîkāt ile ser-âmedân-ı erbâb-ı 'askeriyyeden olmak üzere kesb-i iştihâr eylemişti.

Fi'l-hakîka harb içün intihâb eylediği ma'reke pek ehemmiyeti hâ'iz ve hücûm içün irâ'e eylediği mevki' feth ve zaferi müntic olur ve tahassun içün ihtiyâr eylediği nokta-i menî'a a'dâ tarafından bir vechile teshîr edilemez idi.

1134 [1721-22] senesinde ser-zede-i zuhûr olan Îrân Muhârebâtı'nda dahi icrâ-yı kerr ü ferr ederek Gürcistân kıt'asının fethiyle 1135 [1722-23] senesinde Tiflîs şehrine paşa-yı müşârün-ileyhle birlikte girmiş ve 1137 [1724-25] târîhinde Köprülü 'Abdullâh Paşa'nın feth u teshîr eylediği Tebrîz şehrine paşa-yı müşârün-ileyh ile berâber dâhil olmuş idi.

1144 [1731-32] târîhine kadar devâm eden Îrân Muhârebâtı'nın kâffesinde sît ü şöhreti 'inân-ı semâya vâsıl olmuş ve tertîbât-ı harbiyyesi [34-b] darb-ı mesel şeklini almıştır.

"Cedel reft ez-miyân-i şehriyârân ittihâd âmed"[1]

târîhini nâtık olduğu üzere 1144 [1731-32] senesinde Tahmasb Şâh ile vâki' olan müsâlaha üzerine cenâb-ı ağa da seyf-i şecâ'atini der-niyâm etmiş ise de, bir iki sene geçmeksizin Nâdir Şâh'ın ihlâl-i sulh u salâh etmesi cihet[iy]le 1147 [1734-35] senesinde Köprülü-zâde 'Abdullâh Paşa kumandasıyla sevk olunan ordu-yı hümâyûna serdâr-ı müşârün-ileyhin vâki' olan talebi üzerine ağâ-yı müşârün-ileyh bâ-fermân-ı hümâyûn-ı mahsûsa celb ü da'vet olunmuştur.

---

1 Muammalı bir tarih olan bu ifadede "şehriyârân" kelimesinin sayısal değeri olan 767'den "cedel" kelimesinin değeri olan 37 çıkarılacak ve "ittihâd" kelimesinin ebced değeri olan 414 eklenecektir. Böylece savaşın bittiği yıl olan 1144 sayısı elde edilir. (haz.)

Muhârebe-i mezkûrede dahi pek çok yararlığa muvaffak olmuş ise de, ahvâl-i nâgehânî-i harbiyye îcâbınca vâki‘ olan ba‘zı ahvâl sevkiyle 1148 [1735-36] senesinde efendisi Köprülü ‘Abdullâh Paşa gibi bir kahramân-ı ‘âlî-sîretle birlikte şârib-i şehd-i şehâdet olarak rûh-ı revânı ‘azm-i mele-i a‘lâ eylemiştir.

Müşârün-ileyh hengâme-i harb u darbda bir saff-der-i gazanfer-nihâd ve meydân-ı kâr-zârda bir Rüstem-i sâhib-re’y-i sedâd idi. Eğer tâli‘i yâver olup bir müddet daha yaşamış olsa idi [35-a] hâ’iz olduğu mevki‘ ü mesned ve ihrâz eylediği sît ü şöhret ve iktidâr ü liyâkate nazaran vâki‘-i mertebe-i a‘lâ-yı câh ü celâl olması me’mûl-ı kavî idi.

Müşârün-ileyhin iktidâr ve ehliyyetine ve nazar-ı devlette olan vak‘ ve haysiyyetine bu delîl kâfîdir ki, hâkān-ı esbak Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri gibi bir pâdişâh-ı zî-şân-ı kadr-dân tarafından bâ-fermân-ı zî-şân-ı mahsûs Îrân hudûdundaki ordu-yı hümâyûna sebük-bâr olarak celb ve da‘vet olunmuş idi.

Ba‘zı vesâ’ikte manzûr-ı a‘yün-ibtihâcımız olan işbu fermân-ı hümâyûn-ı ma‘âlî-meşhûnun bir sûret-i ‘aliyyesinin ‘aynen derciyle iktifâ eyleriz:

“Sûret-i Fermân-ı ‘Âlî-şân

Gılmânân-ı Âmid Ağası İbrâhîm zeyyede-mecdehu’ya

Hâlâ ordu-yı hümayûnda müctemi‘ olan ‘asâkir-i mansûreme Musul’dan nehzat ü hareket ve Cezîre’yi tecâvüz ve dağ yolundan Bitlîs [35-b] taraflarına gidilmek musammem iken, eyyâm-ı şitâ bi-emrillâhi Te‘âlâ kesret üzere olduğundan bârân vukū‘u sebebiyle ol taraftan ‘azîmet bir vechile mümkün olmamağla Mardin yolundan Beşîrî ve Sâvur üstünden gidilmek cümle ittifâkıyla enseb ve evlâ görülmekle ve muktezâ-yı vakt ü hâle göre sen de bir ân evvel gelip ordu-yı hümâyûnumda ba‘zı hidemât-ı ‘aliyyemde bulunman lâzım gelmekle işbu emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmuştur. İmdi sen ki mûmâ-ileyhsin, sebük-bâr bir iki âdeminle ‘ale’l-‘acele kalkıp ordu-yı hümâyûnuma bir sâ‘at akdem mülhak ve mülâkî olmağa bezl-i tâb ü tâkat ve hilâfından mücânebet eylemek bâbında fermân-ı ‘âlî-şânım sâdır olmuştur.

Fî evâsıtı Cemâziye’l-âhir, sene 1147 [8-17 Kasım 1734]”

[36-a]

İbrâhîm Ağa

Mu'teberân-ı memleketten olup Saçlı-zâde diye ma'rûf ve semîh, sahî, vefâdâr bir zât idi.

Sinn-i pîrîye vâsıl olmadan kühûlet-i hayâtı zamânında 1149 [1736-37] senesinde 'azm-i na'îm-i câvidânî eyledi.

Sülâlenin devâm-ı mevcûdiyyeti ma'lûm değildir. Meşâhîr-i fuzalâ-yı memleketten âti't-terceme 'Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî merhûm, sâhib-tercemenin vefâtına bu kıt'a-i târîhi inşâd eylemiştir:

Târîh

Feryâd ki İbrâhîm Ağa'ya devrân
Aldırmadı kâm-ı ömrüni dünyâda
Yaz levhine bu du'âyı târîh Lebîb
Cennetde duta mekânı Saçlı-zâde
Sene 1149 [1736-37]

[36-b]

El-'Âlimü'l-Müfliku'l-Edîb ve'l-Üstâdü'l-Kâmilü'l-Vahîdü'l-Erîb, el-Mevlâ İbrâhîm Hâsim el-Âmidî

Müşârün-ileyh şi'r ü inşâda yektâ ve fazl ü kemâlde bî-hemtâ olup şâ'ir-i meşhûr Ahmed Hâmî-i Âmidî Hazretlerinin üstâdü'l-esâtîzidir.

Cenâb-ı Hâmî'nin

Re'fet-i kalb ile ezâ-yı halîm
Mükrim-i dayf-i Kerîm İbrâhîm

Zihn-i vakkādına nisbet-bâzî
Eser-i hâme-i Fahrü'r-Râzî

Hikmet-i terceme-i Fârâbî
'Aklının arıdılmış hâbı

‘Akl-ı küll medrese-i fazlına bâb
İbni Hâcib ana olmaz bevvâb

İbni Sînâ ile sâhib-i *Tecrîd*
Olamaz ana muzâf ile mu‘îd

Virse eşkâl-i fünûna te’sîs
Ana şâkir[d] olamaz Oklidîs

Nazm-ı eş‘âra olurdu tâ’ib
Şevket-i re’yini görse Sâ’ib

[diye] mertebe-i ‘ulyâ-yı fazl ü kemâlini ta‘rîf eylediği bu zât-ı ‘âlî-kadr, zâde-i tabî‘atleri olan âsâr-ı mü’eyyidesini Hâsim imzâsıyla tevşîh ve tezyîn buyurdukları cihetle terceme-i ahvâl-i nihrîrâneleri harf-i hâ’da (ح) ârâyiş-i sahâyif-i âsâr kılınmıştır.

[37-a]

İbrâhîm, Hafîd-i Lebîb-i Âmidî

Meşâhîr-i fuzalâ ve ser-âmedân-ı şu‘arâ-yı Âmid’den meşhûr ‘Abdülgafûr Lebîb Efendi merhûmun ilk hafîdidir.

Henûz on bir ve on iki yaşlarında sâhib-i hüsn ü cemâl ve burc-ı melâhatte bir hilâl iken 1163 [1749-50] senesinde vefât eylemiştir. Cedd-i ‘âlîleri Lebîb-i edîbi nâlân ü giryân ederek bu mersiye-i dil-hırâş ve hüzn-âveri hafîd-i mûmâ-ileyhin âteş-i ihtirâkıyla keşîde-rişte-i telehhüf ve tahassür eylemiştir:

Mersiye

Râhat oldun mı felek kim beni giryân itdin
Gülşen-i ‘işretimi külbe-i ahzân itdin

Kârımı bülbül-i şûrîde-veş efgān itdin
Nüsha-i hâtırım evrâk-ı perîşân itdin

Beni mecnûn-ı ser-endâz-ı beyâbân itdin
Dest-i bî-dâdın atup çâk-i girîbân itdin

Cigerim yâresini bezmine büryân itdin
Dili zehr-âba çeş-i kâse-i devrân itdin

Nâr-ı Nemrûd-ı kederle ney-i sûzân itdin
Beyt-i ma'mûr-ı dil-i zârımı vîrân itdin

Kıldın âmâc-ı hazân ol varak-ı tekrîmi
N'işledin gonce-i bâğ-ı dilim İbrâhîm'i

[37-b] Bana rahm eylemeyüp aldın elimden yâri
Gönlüm eğlencesi tûtî-i şeker-güftârı

Külhan itdin gözüme cilvegeh-i gül-zârı
Yanayım yakılayım eyleyem âh u zârı

Gezeyim arayım ol dilber-i gül-ruhsârı
Ağlayam akıdayım dîde-i hûn-efşârı

Almayam destime min-ba'd gül-i pür-hârı
Gelmesün hâtırıma bâğ-ı behişt-âsârı

İtmesün şîve-i dil-sûzına çerh inkârı
Sorayım söyledeyim bâri ben ol gaddârı

Tohm-ı ümmîdimi hâk ile idüp zîr ü zeber
Akdı bârân-ı sirişkim sana bundan ne biter

Kırdın ol gül-bün-i nev-reste vü nâzendemi âh
Tâze bâline bedel oldı bana hâr ü giyâh

Hâk-i tîreyle olup sîm-teni simsiyâh
Gil-i merg ile yâhûd münhasif oldı ol mâh

Bu kazâdır kim olur kimseye bir kimse penâh
Bilür ahvâl-i dil-i gam-zede vü zârı İlâh

Kût-ı cânım idi takbîl-i şeker-hande şifâh
İmtizâcıyla gelüp sîneye sadr-ı hubb u refâh

Cümle etvârı olup tab'a muvâfık her gâh
Nutk-ı cân-perveri olmuşdı be-vefk-i dil-hâh

Şimdi bî-behredir ol zemzemelerden gûşum
Bülbülü uçdı tehîdir kafes-i âgûşum

Gözler âhûları ol gözleri âhûyı müdâm
Oldular kebk ü kebûterleri âvâre-i bâm

Bozdu bâzîçesini şu'bede-bâz-ı eyyâm
Kalmadı meclis-i ünsümde benim zerre nizâm

Kaçdı destimdeki sermâye-i sabr u ârâm
Sûd ümîdinde ziyân oldı bana kâle-i kâm

[38-a] Lîk yokdur burada fâ'ide-i istirhâm
Hemân Allâh vire sabr-ı cemîl üzre kıyâm

Gitdi ol Yûsuf-ı şîrîn-dehen [ü] sîm-endâm
Vâdi-i "*yerta' ve yel'ab*"de[1] çün oldı güm-nâm

Bula mer'â-yı behişt içre devâ-yı tesnîm
Ta'me-i gürg-i fenâ oldı kuzum İbrâhîm

Gülşen-i behcete ruhsârı gül-i âlim idi
Leb-i handîdesi hod gonce-i ikbâlim idi

Nazar-ı çehre-i mes'ûdu benim fâlim idi
Sohbeti bâ'is-i âsâyiş-i ahvâlim idi

Cünbiş-i dil-keş ü nâzı şegaf-ı bâlim idi
Rüşd-i nâdîdesi sermâye-i âmâlim idi

1 "Gezip oynasın" anlamında Yusuf Suresi 12. ayetten iktibas olan bu ibare yazmada ve *Lebîb Dîvânı*'nın ALİ EMİRİ MNZ 382'de kayıtlı nüshasında "nerta' ve nâhîde" şeklinde yazılmıştır. (haz.)

Gam hayâtında reh-i şevkde pâ-mâlim idi
'Ömrüm âyînesine sûreti timsâlim idi

Çerb ü şîrîni safâ-yı dil-i pür-hâlim idi
Lezzeti kaldı damâğımda oğul bâlim idi

Meyve-i vaslına ben doymayup oldum mahrûm
Doya bâri semer-i hulde o tıfl-ı ma'sûm

Lâm-veş kāmetimi kıldı elif kaddin lâ
Harf-i nefyim ki idüp nefy-i sivâ-yı Mevlâ

İdemem kimseye isnâd-ı havâdis hâşâ
İ'tikādım bu ki Hak virdi Hak aldı hakkā

Mâlikü'l-Mülke nice vârid olur çûn ü çırâ
Bendeyem bendenin ancak işi teslîm-i rızâ

İderem sûz-ı derûnumla belî hayr du'â
Seni Mevlâ ide 'usfûr-ı cinân-ı a'lâ

Hemân olsun sana nüzhetgeh-i me'vî me'vâ
Olayım ben gam ü endûh ile mersiyye-serâ

Vuslatından beni nâ-kâm iden İbrâhîm [38-b]
Hicr ile subhumu ahşâm iden İbrâhîm

Kandesin kande ey ârâmiş-i cism ü cânım
Kandesin ey dil-i perverde benim dermânım

Eşkime itdi refâkat ciğerimden kānım
Kızılırmağa dönüp dîde-i hûn-efşânım

Âteş-i firkat ile yandı dil-i sûzânım
San harîk içün ezân oldı benim efgānım

Terk idüp girye vü şîvende Lebîb'i tenhâ
Kûşe-i mâteme itdin anı eyvâ eyvâ

[39-a]

El-Mevlâ İbrâhîm el-Kayserî el-Âmidî, Hattât

Meşâhîr-i hattâtîn-i memlekettendir. Aslen medîne-i Kayseriyye'den olduğu hâlde evâ'il-i hâlinde Diyârbekir (Âmid)'e nakl ve rıhlet ederek esâtize-i hutût-ı mütenevvi'a-i memleketten ta'allüm-i hüsn-i hatta kûşiş ve sâ'ir ma'ârif ü fünûna da verziş ederek Âmid'de tavattun ve temekkün eyledi.

Hüsn-i hat, sülüs ve nesihte fâ'iku'l-akrân olarak birkaç kelâm-ı kadîm ve bir haylî en'âm ü ahzâb-ı şerîf ve murakka'ât-ı latîf ve âsâr-ı sâ'ire-i kıymet-i elîf tahrîr ve yâdigâr-ı rûzigâr eyledi.

Pederi ibdâ'-ı hutût-ı müstahsene ve mahsûl-ı dest-i mübârekiyle te'mîn-i ma'îşet-i hasene eylemekte iken takrîben 1170 [1756] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de terk-i kalem ve kalem-dân ve rûh-ı revânı gülşen-i cinânda âşiyân eyledi.

Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi merhûm hattâtîn-i meşhûrenin [39-b] terceme-i ahvâline mahsûs olan *Tuhfetü'l-Hattâtîn* nâm eser-i mu'teberinde bu zâtı zikr ve imlâ [ederek]: "Hüsn-i hat ve sülüs ve nesihte fâ'ik ve berekât-ı Halîliyyeden behre-yâb ve mudakkık eylemiştir." diye dakāyık-ı hüsn-i hattını senâ eylemiştir.

[40-a]

Çukadâr Hâcî İbrâhîm Ağa

Şeyhü'l-Harem-i Nebevî ve Cidde vâlîsi iken vefât eden vüzerâ-yı 'izâmdan Kel Ahmed Paşa'nın mahdûmu ve Sadr-ı a'zam Çorlulu 'Alî Paşa'nın kerîme-zâdesi vezîr-i mükerrem Hâcî 'Alî Paşa'nın iç çukadârı idi. Hayr-hâh ve halûk ve paşa-yı müşârün-ileyhin tahsîl-i hüsn-i rızâsına sâ'î ve emektârı bir zât idi.

Paşanın Diyârbekir vâlîliği esnâsında 1180 [1766-67] târîhinde vefât eyledi. Vefâtına Lebîb-i Âmidî şu târîhi inşâd eylemiştir:[1]

Gaflet-âbâd-ı cihâna ey hıred-mend olma bend
Çeşm-i 'ibretle bakup bil n'eydügin encâm-ı kâr

1 Müellif metnin burasına bir işaret koyarak yukarıdaki beyitleri derkenarda yazmıştır. (haz.)

Pend yetmez mi sana kim Hâcî İbrâhîm Ağa
Almadan ol kâmın oldı kâmin-i künc-i mezâr

Enderûn-ı Hazret-i Hâcî 'Alî Paşa da ol
Tavr-ı sencîdeyle oldı çukadâr-ı nâm-dâr

Bâğ-ı 'âlemde henûz açılmamış bir gül iken
Tünd-bâd-ı merg ile söndürdi anı rûzigâr

Hüsn-i ahlâkın görüp gûş eyleyenler ser-be-ser
Kıldılar ol nâm-dâr-ı nev-res içün âh u zâr

Gel oku bir Fâtihâ bu merkad üzre kıl du'â
Rahmet ile kasr-ı cennet ide kabrin Kirdigâr

Harf-i sâdeyle Lebîbâ düşdi bir târîh ana
İde İbrâhîm Ağa dâr-ı na'îm içre karâr
Sene 1180 [1766-67]

Diyârbekir'in Mardinkapusı civârında Payas Su denilen âb cârî olup o civârda âb-ı lezîz-i Hamravât olmadığından paşa-yı müşârün-ileyh hazretleri mahalle-i mezkûreye mikdâr-ı kâfî âb-ı Hamravât nakl ve isâle ederek Paşa Câmi'-i şerîfi ittisâlinde el-ân mevcûd ve ma'mûr olan çeşme-i bülendi çukadâr-ı mûmâ-ileyhin eser-i hayrı olmak üzere inşâ ve rûh-ı merhûmu ihyâ eyledi. Lebîb-i Âmidî'nin şu târîhi, bâlâ-yı çeşmede muharrer ve mahkûkdur:

[40-b] Sehâb-ı feyz-i nîsân-ı kerem düstûr-ı ferruh-dem
Vezîr ibni vezîr ü yemm-himem Hâcî 'Alî Paşa

Anın iç çukadârı Hâcî İbrâhîm Ağa çünkim
Olup cûyâ-yı cûy-ı cennet oldı 'âzim-i 'ukbâ

Emekdâriyçün İskenderlik işrâbıyla 'azm itdi
Ki ide rûhına âb-ı hayât-ı Hamravât icrâ

Münâsib bir mahallin cüst ü cûyın eyledi fermân
Ki merhûm içün anda oluna bir çeşme-sâr inşâ

Civâr-ı Mekke ya'nî Cidde-i ma'mûrede bir sâl
Olup vâlî furât-ı 'azb-i 'adlin eyledi icrâ

Görüp 'arz-ı Hicâz'ın harr ü tâbın kıllet-i âbın
Misâl-i bi'r-i zemzem niyyetin sâf itdi ol esnâ

Ki âba ihtiyâc olan mahalde yapdıra bi'z-zât
İde 'atşânı irvâya sebîl-i mâ-i rûh-efzâ

Ahâlîsi bu sûk u mescidin mihrâb idi âba
Bu câya vaz' idüp leb-teşnegânı eyledi irvâ

Hudâ ol menba'u'l-birr-âsafın ecrin ide efzûn
Hem ol merhûmı cûy-ı rahmet ü gufrân ie iskā

Lebîb ol kâ'betü'l-hayrın oku su gibi târîhin
'Atâşı sa'y ile zemzemledi Hâcî 'Alî Paşa
Sene 1180 [1766-67]

[41-a][1], [41-b]

İbrâhîm Bey

Âtiyeti't-terceme fahrü'l-muhadderât Hadîce 'İffet ve Râhile Sırrî Hanımlar gibi iki şâ'ire-i mâhirenin cedd-i a'lâsı ve hânedânân-ı memleketin hâ'iz-i mevki'-i a'lâsı olan İbrâhîm Bey merhûmdur. Diyârbekir hânedân-ı kadîminden Mustafâ Bey nâm zâtın mahdûmudur. Diyârbekir (Âmid) şehrinde vâki' Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi tevliyeti âbâ vü ecdâdından bu zâta intikāl ederek câmi'-i şerîfe hizmet ve ta'mîr ve termîmine dikkat eylemiştir.

Bu 'â'ilenin bânî-i câmi'-i şerîf Behrâm Paşa merhûmun kerîme-zâdeleri olduğuna dâ'ir bir rivâyet var ise de hakîkati mechûl olup, şu kadar ki; mezkûr câmi'-i şerîfin tevliyeti bi'z-zât Behrâm Paşa tarafından ecdâdına tevdî' edildiği akvâ-yı rivâyâttandır.

Sâhib-terceme, âti't-terceme mahdûmu Ahmed Bey'i terk ile 1200 [1785] hudûdunda 'azm-i bekā eylemiştir.

---

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[42-a][1]

El-Mevlâ el-Fâzıl el-Hasîb el-Edîb İbrâhîm Cehdî el-Âmidî İbn es-Seyyid Süleymân el-Âmidî İbn es-Seyyid Kāsım el-Âmidî

Esbak müftî-i Âmid Seyyid Kāsım Efendi merhûmun hafîdi ve fahrü'l-fuzalâ sa'âdetlü Sa'îd Paşa-yı Âmidî Hazretlerinin cedd-i fezâ'il-te'yîdidir. Bu 'â'ile-i mübecceleden pek çok fuzalâ ve şu'arâ ve üdebâ zuhûr eylediğinden bir haylîsi mahallerinde revnak-ârâ-yı sahâyiftir. Bu zât-ı 'âlî-kadr Cehdî mahlasını hâ'iz oldukları cihetle terceme-i hâl ve ba'zı âsâr-ı bihînleri harf-i cîm'de (ج) nakş-tırâz-ı sutûrdur.

El-'Âlim el-Fâzıl el-'Âmil el-Mevlâ İbrâhîm el-Âmidî

Müşârün-ileyh, fuzalâ ve 'ulemâ-yı kirâm-ı memleketten olup ba'zı cevâmi'-i şerîfede imâm ve muktedâ-yı cemâ'at-i vâlâ-makām olmaları hasebiyle [42-b] beyne'n-nâs İmâm İbrâhîm Efendi denmekle ma'rûf bir zât-ı ma'âlî-vukūf idi. 1150 [1737] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de kadem-zen-i 'âlem-i hestî olmuştur.

Hadâset-i sinninde tahsîl-i ma'ârif-i firâvân ile mümtâz-ı akrân ve zübde-i mücevvidîn-i Kur'ân olmuş ve ba'dehu Mardin'e 'azîmet ederek orada Câmi'-i Kebîr imâm-ı sânîsi, fuzalâdan el-Hâc 'Ömer Efendi'den ikmâl-i tahsîl eylemiştir. Diyârbekir (Âmid)'e 'avdetle ba'zı cevâmi'de imâm ve ba'zı medâriste müderris-i hâ'izü'l-ihtirâm olarak birçok zamân bu sûretle ibrâz-ı fezâ'il-i celiyye ve neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile birçok talebenin ahz-ı 'ulûm-ı 'âliye eylemesine vâsıta-i zâhire olmuştur.

Tâ'if-i Beyt-i Mükerrem ve cebîn-sûde-i Ravza-i Mutahhara-i Habîb-i Ekrem olmak emniyye-i 'âliyesiyle 1216 [1801-02] senesinde Hicâz-ı mağfiret-tırâza 'azîmet ve ol cânib-i mefharet-câlibde dürdâne-i rûh-ı revânı hâzin-i gencîne-i 'âlem-i ervâha teslîme muvâfakat eylemiştir.

Müşârün-ileyh; nihrîr-i Harîrî-beyân, fâzıl-ı bî-nazîr-i devrân, ser-âmed-i

---

1 [42-a] yüzünün başında **"**"behre-yâb ve mudakkık olmuştur." diye dakāyık-ı hüsn-i hattını senâ eylemiştir.**"** ibaresi bulunmaktadır. Ancak bu ibare "El-Mevlâ İbrâhîm el-Kayserî el-Âmidî, Hattât" başlığı altında yazılmış olan ve [39-b] yüzünde yer alan ibarenin tekrarından ibaret olup, zaten müellif tarafından üstü çizilmek suretiyle iptal edilmiştir. (haz.)

emsâl ü akrân, mecmû'a-i kemâlât u 'irfân bir nâdire-i bedî'a-i zamân idi.

[43-a]

Şeyhü'l-İslâm-ı esbak merhûm 'Ârif Hikmet Beyefendi Hazretleri *Tabakāt-ı 'Ulemâ*'sında bu zât-ı fezâ'il-simâtı tahrîr ve العالم الكامل المدَرِّس بآمد وكان متمكِّنا في العربية وآيةً في الذكاء[1] 'ibâresiyle zekâ ve 'ilm ü kemâlâtını hüsn-i senâ ile tevkîr eylemiştir.

Eş-Şehm es-Sındîd el-Asîl İbrâhîm Hafîd Paşa el-Âmidî, el-'arîf bi-Şeyh-zâde

Müşârün-ileyh hazretleri vüzerâ-yı 'izâm-ı saltanat-ı seniyyeden ve kâbiren 'an kâbir memleketimizin hânedânından sâhib-i dîvân-ı belâgat-'unvân olan meşhûr Şeyh-zâde İbrâhîm Hafîd Paşa Hazretleridir.

Vezîr-i müşârün-ileyhin gerek ecdâd-ı vâlâ-nejâd ve gerek evlâd u ahfâd-ı asâlet-nihâdından pek çok 'ulemâ ve meşâyih ve şu'arâ ve üdebâ zuhûr eylediğinden ekserîsi mahallerinde mestûr oldukları gibi müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa Hazretleri de âsâr-ı celîlelerini Hafîd mahlas ve imzâsıyla tevşîh ve tezyîn eylediklerinden terceme-i ahvâl-i düstûrâneleri harf-i hâ'da (ح) revnak-pîrâ-yı sahâyiftir.

[43-b]

El-Mevlâ İbrâhîm er-Reşîdî el-Âmidî, Hattât

Şehrimiz hattâtîn-i vâlâ-şânındandır. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i fünûn ve ma'ârif eyledikten başka esâtize-i hattâtîn-i memleketten âti't-terceme Mollâ Mustafâ-yı Âmidî'den tahsîl-i hutût ve tekmîl-i rüsûh-ı fenn-i mezkûr eyledi.

Kelâmullâh-ı Şerîf'i ve ba'zı en'âm-ı latîf ve murakka'ât-ı münîfe tahrîr ve terkîmi ve vücûh u ekâbir-i memleket evlâd u encâline dakāyık-ı hutût-ı dilpezîr tefhîm ve ta'lîmi ile te'mîn-i ma'îşet ve güzâriş-i vakt ü sâ'at eylemekte olduğu hâlde 1250 [1834] hudûdunda târik-i nukūş-ı kitâbhâne-i cihân ve vâsıl-ı ziyâfetgâh-ı Cenâb-ı Rabb-i Mennân olmuştur.

Bu hattât-ı ma'ârif-irtibâtın şâkirdânından 'Abdurrahmân Vehbî ibni Mollâ

1 Âlim ve kamil olup Âmid'de müderristi. Arapça'da temkin sahibi olup mucizevî bir zekaya sahipti.

İbrâhîm er-Reşmelî nâm zât tarafından 1288 [1871-72] senesinde ikmâl edilip Mardin'de Kāsım Pâdişâh Medresesi'ne vakf olunmuş bir kelâm-ı kadîm, Dersa'âdet'te Ayasofya Câmi'-i şerîfi kelâm-ı kadîmleri meyânında mevcûddur.

[44-a]

İbrâhîm "İbiş" Ağa, Sipâhî

Kirazlı-zâde Alaybeyi 'Alî Ağa merhûmun küçük birâderidir. Kirazlı, Diyârbekir (Âmid) civârında bir karyedir ki; ecdâdı aslen karye-i mezkûreden olmağla bu nisbetle kesb-i iştihâr eylemişlerdir.

Kendisi mu'teberân-ı memleketten ve ser-âmedân-ı sipâhiyândan ve 'Alîpaşa Mahallesi ağavâtından idi.

Kâşânesi erbâb-ı mürâca'ate rûz u şeb küşâde ve ni'meti âyende vü revendegâna âmâde bir zât-ı insâniyet-kâr idi.

1255 [1839] hudûdunda 'azm-i diyâr-ı âhiret eyledi. Merhûm üç erkek evlâd terk etmiş ise de, makām-ı pedere kā'im olacak isti'dâdı hâ'iz olamadıkları cihetle hânesi kapanmış ve evlâdları nâ-ma'lûm olmuştur.

[44-b][1], [45-a]

El-'Âlim el-Fâzıl el-'Âbid el-Mevlâ Ebûbekir bin Ebûbekir el-Âmidî

Fâzıl-ı müşârün-ileyhin pederinin ismi dahi Ebûbekir'dir. Memleketin sulehâsından idi. Sulb-i pederden takrîben 1070 [1659] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de kadem-nihâde-i 'âlem-i zuhûr oldu.

Fârik-i nîk ü bed ve vâsıl-ı rüşd-i hıred olduğu esnâda fuhûl-ı 'ulemâ-yı beldeden âti't-terceme Tavîl ve Kasîr Receb Efendilerden tahsîl-i ma'ârif ve kemâlât-ı 'aliyye ve tekmîl-i nüsah-ı 'ilmiyye ederek ahz-ı icâzet eyledi.

Ba'dehu sadr-nişîn-i medrese-i fazîlet olarak neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile birçok talebe yetiştirdi.

1110 [1698] hudûdunda Diyârbekir (Âmid)'e otuz sâ'at mesâfede bulunan

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

medîne-i Ruhâ'dan (1)[1] vâki‘ olan mürâca‘at ve da‘vet üzerine medîne-i mezkûreye [45-b] ‘azîmet ve kemâ-kân tedrîs-i ‘ulûm ile meşgûl oldu. Belde-i mezkûre ahâlîsinin kendisine vâki‘ olan ihtirâm ve i‘tikādları ve ma‘îşet-i fâzılânelerinin mükemmelen te'mîni hasebiyle tavattun ve temekkün ederek orada dahi pek çok talebeyi vâsıl-ı derecât-ı fezâ'il ve ‘ulûm eyledi. Hazâ'in-i fazîletin mahfûzât-ı ihtirâmından olan âsâr-ı ‘aliyyesine Medrese-i Ruhâ'da temekkününden sonra şöylece vaz‘-ı imzâ eylemekte idi:

"Ebûbekir bin Ebûbekir el-Âmidî mevliden, er-Ruhâvî meskenen"

Evkāt u evânı eşref-i tâ‘at ve ahsen-i ‘ibâdet olan neşr-i ‘ulûm-ı ‘âliyeye masrûf olduğu hâlde 1140 [1727] hudûdunda medîne-i mezkûrede taleb-kâr-ı iklîm-i cinân ve vâsıl-ı ni‘methâne-i câvidân olmuştur.

Fâzıl-ı müşârün-ileyh; şeyhü'l-‘Arabiyye, üstâd-ı fünûn-ı edebiyye, ‘aynü'l-a‘yân-ı ‘ulemâ-yı tahrîr ü tenmîk, revnak-pîrâ-yı sadr-ı medrese-i ders ü tahkîk, sîne-i bî-kîneleri mecmû‘a-i nefâ'is-i[2] kavâ‘id ve sahîfe-i mütehayyile-i ilhâm-mukābili fihrist-i mecmû‘a-i fevâ'id, hizâne-i hâfızaları meşhûn-ı cevâhir-i menkūlât ve mir'ât-ı mutasavvireleri suver-bend-i hakāyık-ı ma‘kūlât, ‘arsa-i tefsîr ve hadîste yektâ-süvâr, sâha-i hikmet ve hey'ette vâsi‘ü'l-iktidâr, deryâ-yı güherrîz-i dakāyık u hakāyık, müctenibü'l-âmâl-i dâmgâh-ı ‘alâ'ik, ‘âlim ve fâzıl ve ‘âbid ve kâmil ve muhakkık idi.

[46-a]

Te'lîfât-ı ‘aliyyelerinden *Necâtü'l-Musallîn* nâm kitâb-ı müstetâb, bu hakîrin mütâla‘asıyla tenvîr-i bâsıra-i ibtihâc eylediği âsâr-ı nefîsesindendir.

Bu kitâb, Ramazân-ı şerîfte tedrîs olunmak üzre hakk-ı Nebiyy-i zî-şânda salavât-ı şerîfe getirmenin fezâ'il ve fevâ'idinden ve ol bâbdaki ehâdîs-i celîle-i Nebeviyye'den bâhis ve beş fasl üzerine mürettebdir.

Manzûrumuz olanlardan bir nüsha 1127 [1715] senesinde yazılmıştır ki, fâzıl-ı müşârün-ileyhin zamân-ı hayâtına müsâdiftir.

---

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

2 Müellif "nefâyis" şeklinde yazmıştır. (haz.)

Ramazân-ı şerîf gāyesinde hitâma erdiğini şu zarîf 'ibâre ile beyân ediyorlar ki, hakîkaten 'ilm ü kemâlinden başka 'irfânına dahi delâlet eyliyor:

لأجلِ التدريس والتعليم في أيام شهر رمضان بحيث يصادف الختم بالختم[1]

Zikr olunan *Necâtü'l-Musallîn* kitâb-ı fevâ'id-karîninin mukaddimesi, hadîs-i şerîfin ismâ' ve istimâ'ı husûsundaki kavâ'id-i 'aliyyeyi dahi mu'arrif olduğundan 'aynen ve teberrüken tahrîr olunur:

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على جميع الأنبياء والمرسلين خصوصًا على محمد الذي كان وجوده رحمة للعالمين وعلى آله [46-b] وأصحابه وأزواجه وأهل بيته ما دامت المخلوقات في السموات والأرض. وبعد؛ فيقول العبد الضعيف المذنب المفتقر إلى رحمة الباري تعالى أبو بكر بن أبي بكر الآمدي مولدًا، الرهاوي مسكنًا:

هذه رسالة جليلة مشتملة على الأحاديث الموروده من مفخر الموجودات عليه الصلاة والسلام، في شأن الصلوات المنجية لقائلها من غمرات الموت وشدائد الدنيا والآخرة والفزع الأكبر في يوم الحشر والنشر والعقبات، ولذلك سميتُ هذه الرسالة نجاة المصلين مأخوذة من الكتب المعتبرات التي تبيّن أسامي كل واحد منها في كل حديث من الأحاديث المذكورة في هذه الرسالة بلفظ كذا إن شاء الله تعالى لأجل التدريس والتعليم في أيام شهر رمضان بحيث يُصادَفُ الختم بالختم.

الفصل الأول في آداب الشيخ. الفصل الثاني في آداب المطالب. الفصل الثاني في آداب المكاتب. الفصل الرابع في إتيان الصلوات، على سيد السادات. الفصل الخامس في أحاديث الموروده في حق الصلوات.

وملتمَسي من الله تعالى أن يجعلها سببًا لحسن خاتمتي، وأن يغفر لي ولوالدَيَّ ولأستاذي ولجميع المؤمنين والمؤمنات[47-a] والمسلمين والمسلمات الأحياء منهم والأموات بحرمة جميع الأنبياء وسيد الكائنات.

اعلم أن الحديث علم شريف يناسب مكارم الأخلاق ومحاسن الشيم وهو من علوم الآخرة لا من علوم الدنيا، فمن أراد التصدي لإسماع الحديث أو لاستماعه، أو لإفادة شيء من علومه أو لاستفادته فليتقدم صحيح النية وإخلاصها، وليطهّر قلبه من الأغراض الدنيوية وأدناسها، وليَحذَر من

1 Hatm-i şerif ile birlikte sona erecek surette, Ramazan ayı günlerinde tedris ve talim içindir.

نية حبّ الرئاسة ورعوناتها وطلب مالٍ وغير ذلك ممّا لا يراد له وجه الله تعالى.[1]

[47-b]

El-'Âlim el-Kâmil el-Fakîh el-Hâc Ebûbekir el-Çermîkî el-Âmidî

Müşârün-ileyh aslen Diyârbekir (Âmid)'e on altı sâ'at mesâfesi bulunan Çermik kasabasından es-Seyyid Tâhir Efendi nâm zâtın sulbünden 1080 [1669] hudûdunda gehvâre-zîb-i cihân-ı hestî olmuştur.

Diyârbekir 'ulemâsından kesb-i 'ulûm ve kemâlât ederek kibâr-ı 'ulemâ-yı kirâm sunûf-ı nâciyesine dâhil oldu.

Bir müddet Diyârbekir (Âmid) şehrinde neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile meşgūl olduktan sonra Hicâz-ı mağfiret-tırâza müteveccih olup Beytullâh-ı A'zamı ziyâret ve ba'dehu Medîne-i Münevvere'ye 'azîmetle ruh-sûde-i Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Resûlullâh-ı Ekrem olarak istimdâd-ı şefâ'at eyledikten sonra Diyârbekir'e 'avdetle kemâ-kân neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile mütevaggıl oldu.

---

1 Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Yerde ve gökte mahlukat hayatlarına devam ettiği sürece salat ve selam, gönderilmiş nebiler üzerine ve özellikle varlığı bütün âlemlere rahmet olan Hazret-i Muhammed'e (S.A.V); onun ailesi, ashabı, zevceleri ve ev halkı üzerine olsun. Âmid doğumlu ve Urfa'da ikamet eden, Yüce Bari'nin rahmetine muhtaç aciz kul ve günahkar Ebûbekir bin Ebûbekir, şöyle der:

İşbu yüce risale Peygamberimiz'den *Salât-ı Münciye* hakkında nakledilen hadisleri ihtiva etmektedir. *Salât-ı Münciye*; okuyanları ölümün şiddetinden, dünya ve ahiret zahmetinden, diriliş, haşir ve zorluk gününün korku ve dehşetlerinden kurtarır. Bundan dolayı kitabımın ismini *Necâtü'l-Musallîn* koydum. Her bir hadisle beraber, varid olduğu kitabın ismini de zikrettim. Risaleyi, Allah'ın izniyle Ramazan ayı günlerinde okutulmak ve öğretilmek üzere hazırladım ki, okunan hatimle birlikte o da hatmedilsin.

Birinci bölüm şeyhe karşı takınılacak adap, ikinci bölüm öğrencilerin eğitim adabı, üçüncüsü okullardaki eğitim adabı, dördüncüsü Hz. Peygamber'e salat ve selamın adabı, beşincisi salavat hakkında varid olan hadisler hakkındadır.

Allah'tan dileğim; bu hayırlı çalışmanın benim için güzel bir sona vesile olması ve Allah'ın bütün peygamberler ve kainatın efendisi olan Peygamberimiz hürmetine bana, anne babama, üstadıma, bütün erkek ve kadın müminlerin ve müslümanların hayatta olanlarına ve ölenlerine mağfiret etmesidir.

Bil ki; hadis ilmi en güzel ahlaka ve huylara uygun olan şerefli bir ilimdir. O; ahiret ilmidir, dünya ilmi değildir. Kim ki hadis ilmini almak veya vermek yahut bu ilimden istifade etmek isterse iyi ve halis bir niyetle dünyanın kirlerinden ve önem vermeye değmeyen menfaatlerinden kalbini temizlesin. İdarecilik belasından, mal talebinden ve amacı Allah rızası olmayan buna benzer şeylerden kaçınsın.

1120 [1708] hudûdunda Diyârbekir (Âmid)'e on altı sâ'at mesâfede kâ'in medîne-i Malatya'dan vâki' olan mürâca'at üzerine medîne-i mezkûreye 'azîmet ve orada dahi neşr-i 'ulûm-ı 'âliyeye müdâvemet eyledi.

Bi'l-âhare belde-i mezkûrenin mesned-i inşâsı inhilâl etmekle müftîlik vazîfe-i celîle-i şer'iyyesi dahi 'uhde-i kemâlât-'ulyâlarına tevcîh olundu.

[48-a]

Medîne-i Malatya'da (1)[1] artık temekkün ve tavattun ederek ders-i füyûzât-garsına hâzır olan talebe-i kirâm ahz-ı füyûzât-ı ber-devâm eylemekte oldukların-dan her taraftan birçok talebe takrîr ü tedrîs-i gıtrîfâneleriyle feyz-yâb ve iktisâb-ı envâr-ı 'ulûm-ı 'âliye ile kâm-rân ve kâm-yâb oldular.

Medâris-i kemâlât-ı kevniyyenin mahfûz mevâki'-i tebcîli olan âsâr-ı 'aliyyesi-ne andan sonra şöylece vaz'-ı imzâ buyururlar idi:

"Es-Seyyid el-Hâc Ebûbekir bin es-Seyyid et-Tâhir el-Çermîkî el-Âmidî mev-liden sümme'l-Malâtî mavtınan"

İşte fâzıl-ı müşârün-ileyh hem neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ve hem de hizmet-i iftâ-yı şer'iyye ile evkāt-güzâr olarak 1150 [1737] hudûdunda mezkûr Malatya kasaba-sında cânib-i ravza-i Rıdvân'a hırâmân ve ni'am-ı cennât-ı 'âliyât ile kâm-rân oldu.

[48-b]

Mevlânâ-yı müşârün-ileyh; 'ulûm-ı 'Arabiyye'nin bahr-i zehhârı ve fünûn-ı edebiyyenin cevvâl-i sâha-i vâsi'ü'l-kenârı, deryâ-yı envâr-ı ehâdîs-i Nebeviyye'nin nâzım-ı silkü'l-le'âl-i müselseli ve ebkâr-ı efkâr-ı tefâsîr-i Kur'âniyye'nin mû-şikâf-ı mücmel ve mufassalı, eşi'a-i diyânet ü takvâ ile tenevvür-nümâ ve envâr-ı 'iffet ve salâh ile mütehallî ve mücellâ, usûl-ı dîn ve usûl-ı şer'in müşeyyedü'l-erkânı ve fürû'-ı mesâ'il-i dîniyyenin kavî-sâz-ı bünyânı, bahr-i kâmil, cebr-i şâmil, fahr-i zamâne, zahr-ı yegâne bir fâzıl 'allâme olduğundan Malatya diyârının riyâset-i 'ilmiyyesi, zamânında anlara müntehî olmuş idi. Fetvâları metîn ü muhkem ve resâ'il-i mesâ'ili müsellem-i 'âlemdir. Cevâhir ile vezn olunmağa lâyık ta'lîkātı

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

kesîrdir.

Bu kadar fazl ü kemâliyle berâber terceme-i ahvâl-i fâzılâneleri hîçbir kütüb-i edebiyyede mestûr olmayıp, yalnız vefâtına karîb yazılmış olan bir hâşiye-i tefsîrleri zahrında şu ‘ibâre-i mübeccele görülmüştür:

هذا ممّا جمعه وألّفه المولى الأكمل السامي الأنبل قدوة أرباب الكمالات العلمية والعملية المفتي بمدينة ملطية السيد أبو بكر بن السيد طاهر الجرميكي الآمدي مولدًا ثم الملطي موطنًا على تفسير القاضي لأول السور من القرآن العظيم وهي سورة المثاني فاتحة الكتاب [49-a] الكريم، جعله الله تعالى ممّا ينتفع به الأنام بالنبي وآله الكرام، وغفر له ولوالديه والمؤمنين والمؤمنات، آمين يا رب العالمين، يا إلهنا وإله الخلق جميعًا إلهًا واحدًا لا إله إلا أنت يا حي يا قيوم يا ذا الجلال والإكرام.[1]

Kādî Beydâvî beyyedallâhu vechehu Hazretlerinin *Fâtiha Tefsîri* üzerine olan şu hâşiye-i mükemmelesi, bu hakîrin manzûru olan te’lîfât-ı mu‘teberesindendir. Bu kitâbı 1127 [1715] senesinde ikmâl ederek nihâyetinde:

وأرجو من الله أن أضمّها الحاشية متعلقة بسورة البقرة بعونه وقدرته تعالى.[2]

demiş ve fakat şu ikinci hâşiye henûz meşhûdumuz olmamıştır. Bunlardan başka kezâlik *Kādî Beydâvî Tefsîri* üzerine Sûre-i Nebe’den başlayarak gāyet-i Kur’ân-ı ‘Azîmü’ş-şân’a kadar olan otuz yedi suver-i şerîfe üzerlerine mükemmel havâşî-i latîfesi vardır ki, bu hakîr tamâmen mütâla‘asıyla tenvîr-i ‘uyûn eyledim.

1132 [1719-20] senesinde ikmâl eylediği, nihâyetine tahrîr buyurdukları şu ‘ibâreden müstebândır:

تمّت في يوم الأحد من أواسط رجب المُرجَّب في سنة اثنين وثلاثين ومائة وألف من هجرة

---

1 İlimde ve amelde kemalat sahiplerinin önderi Malatya Müftüsü es-Seyyid Ebûbekir bin es-Seyyid Tâhir, Âmid Çermik doğumlu olup Malatya’da ikamet etmektedir. Bu, adı geçen şahsın *Kâdî Beydâvî*’nin *Fâtiha Sûresi Tefsîri* üzerine yazdığı şerhtir. Cenab-ı Allah, bu telifini Nebi ve aziz ehl-i beyti hürmetine insanların faydalandıkları şeylerden kılsın. Ona, anne babasına ve inanan bütün erkek ve kadınlara mağfiret eylesin. Âmîn yâ Rabbe’l-‘Âlemîn. Ey İlahımız, ey bütün mahlukatın İlahı! Sen birsin ve Sen’den başka ilah yoktur; ancak Sen varsın. Ey Rabbim; Hayy’sın, Kayyum’sun, celal ve ikram sahibisin.

2 Yüce Allah’tan dileğim, O’nun yardım ve kudretiyle Bakara Suresi üzerine bir haşiye yazarak bunu ona eklemektir.

من له العزّ والشرف، وأنا الفقير إليه تعالى [49-b] السيد الحاج أبو بكر بن السيد طاهر الجرميكي الآمدي مولدًا والمفتي الملطي موطنًا.[1]

Mezkûr *Fâtiha-i Şerîfe Tefsîri*'nde yalnız "الحمد" lafz-ı şerifi üzerine yazmış olduğu hâşiye-i mergūbe, teberrüken terceme-i ahvâl-i nihrîrâneleri zîrine tahrîr ile iktifâ olundu:

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله محمد وآله أجمعين (قوله) الحمد لله الذي نزَّل الفرقان على عبده ليكون للعالمين نذيرًا. فيه اقتباس من مواضع من القرآن بتغيير يسير معنى أو لفظا وبغيره. ومنها قوله تعالى: (الذي نزَّل الفرقان) الآية. ومنه: (تبارك الذي نزّل الفرقان) ومنها: (الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب) أو غير ذلك. وكل من الكثرة، أو تبعيض. والتدبر المنفهم من التنزيل راجع إلى التعلق. والمتعلق الذي هو الكل واعتبار كل منها فيهما غير خفي. أما على نسخة نزل الفرقان فلانفصال بعض أجزائه عن بعض في الإنزال من سماء الدنيا إلى النبي صلى الله عليه وسلم، وأما على نسخة نزل الفرقان فلكونه مشتركًا بين المجموع ثباتاً ما بين دفتي المصاحف [50-a] و بين كل بعض من إيضاحه. وهذا هو المقصود ههنا بقرينة نزَّل. ونسبة التنزيل إليه تعالى باعتبار كونه سببا آمرًا ثم كونه منَزَّلا بتبعية حامله لا بالذات. وهو ظاهر هذا كله إذا كان المنزل هو الكلام اللفظي الحادث على ما هو الظاهر من السوق ويدل عليه قوله فتحدى إلى إنما يكون به وأما إذا كان هو الكلام النفسي القديم فكونه منزلًا وفرقانًا وقرأنًا باعتبار عباراته الدالة عليه.[2]

---

1 Receb ayının ortalarında bir Pazar günü, izzet ve şeref sahibi olan kimsenin hicretinin 1132. senesinde, Allah'ın rahmetine muhtaç bu fakir Âmid doğumlu ve Malatya'da ikamet edip buranın müftüsü olan es-Seyyid el-Hâc Ebûbekir bin es-Seyyid Tâhir el-Çermîkî'nin kitabı sona ermiştir.

2 Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Allah'ın selamı ve rahmeti, O'nun elçisi olan Hz. Muhammed ve ehl-i beytinin ve tüm ashabının üzerine olsun. "Allah'a hamd olsun ki, kuluna (Hz. Peygamber) Furkan'ı indirdi. Onu hak ile batılı ayırt etmek için âlemlere uyarıcı elçi ve rehber olarak gönderdi." Burada Kur'an'ın birkaç yerinden mana, lafız veya başka bir yönden birbirinden az bir farklılık arz eden bazı ayetlerden iktibas vardır. İktibas edilen ayetler "Elhamdulillâhillezi nezzele 'alâ 'abdihi'l-kitâbe" ve "Tebârekellezi nezzele'l-Furkāne" ve "ellezi nezzele'l-Furkān" ve daha başka ayetlerdir. Bu ayet, hepsini içeren bir bütündür. Değişiklikler ile birlikte mana, ifade şekli ile bağlantılıdır. İfade şekli ise şüphesiz Allah'ın kelamıdır. Bu ayetlerin her birinin iki formda (enzele / nezzele) bulunması şöyle yorumlanır. Şöyle ki: "nezzele'l-Furkān" ayeti çerçevesinde düşündüğümüzde, Kur'an ayetlerinin dünya semasından Hz. Muhammed'e (S.A.V) birbirlerinden ayrı ayrı indiği ifade edilmektedir. "Tebârekellezi nezzele'l-Furkān" ayetinde ise, Kur'an'ın bir bütün olarak iki kapak arasında toplu indiği ifade edilmektedir. Ayette geçen "nezzele" fiilinin işaretiyle burada kastedilen de budur. Burada "indirdi" anlamını veren "nezzele" kelimesinin Allah'a nispet edilmesi Kur'an'ın indirilmesini emrettiğinden dolayıdır. Yoksa Allah'ın Kur'an'ı bizzat indirmeyip Cebrail vasıtasıyla indirdiği bir gerçektir. Bütün bunlar, sözün gelişinden anlaşıldığı üzere, indirilenin ortaya çıkan lafzî kelam olması itibarıyladır.

[50-b]

El-Mevlâ Seyyid Ebûbekir el-Âmidî, Hattât

Sâdât-ı kesîrü'l-berekâttan Seyyid Sâ'id Âmidî'nin mahdûmu hattât-ı şehîr Seyyid Ebûbekir Efendi'dir.

Birâderi Seyyid 'Ömer Efendi dahi meşâhîr-i hattâtînden olmağla terceme-i hâli âtîde mündericdir.

Sâhib-terceme Seyyid Ebûbekir Efendi takrîben 1100 [1688] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de tevellüd eyledi.

Tahsîl-i ferâ'iz-i şer'iyye ve ta'lîm-i sünen-i seniyye eyledikten sonra hüsn-i hatta leyl ü nehâr sa'y ü kûşiş ile me'zûn olarak şehrimizin ser-âmedân-ı hattâtîn-i kirâmı sunûf-ı mümtâzesine dâhil oldu.

Bi'l-hâssa sülüs ve nesihte üstâd-ı mâhir olduğundan ba'zı kelâm-ı kadîm ve birçok en'âm-ı şerîf ve murakka'ât-ı nefîs tahrîr ve güzel levhalar ibdâ' ve teşhîr eyledi.

Birâder-i 'âlî-kadrleri Seyyid 'Ömer Efendi ile berâber vakt ü zamânlarını neşr-i hüner ve kemâlâta masrûf ve vücûh u ekâbir-i memleket evlâdına ta'lîm-i hutût-ı mütenevvi'a ile meşgūl ve me'lûf olduğu hâlde bi'l-âhare seyr ü seyâhati ârzû ederek 1162 [1748-49] senesinde Der-sa'âdet'e [51-a] 'âzim olmuştur.

Şu 'azîmetine "intikāl-i şark sene 1162" târîh vâki' olduğu, Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi merhûmun *Tezkiretü'l-Hattâtîn*'inde muharrerdir.

Âsitâne-i 'izzet-âşiyânede misâfireten sâkin ve tahrîr-i elvâh-ı nâdire ile evkāt-güzîn iken terk-i nukūş-ı bî-bekā-yı cihân ve vâsıl-ı da'vethâne-i Cenâb-ı Rabb-i Deyyân olmuştur.

Güzel hat ile muharrer ve müzeyyen olarak yâdigâr-ı cihân eyledikleri birçok âsâr ve elvâh-ı kıymet-dârları hâlâ erbâbı 'indinde mahfûz-ı mevki'-i i'tibâr ve ihtirâmdır.

"Meydan okudu" ifadesi buna delildir ki, bu ancak lafızla olur. Ancak eğer kastedilen kadim kelam ise, bu durumda "indirilmiş", "Furkan" ve "Kur'an" olması, ona delalet eden ibarelerin dikkate alınmasıyladır.

[51-b]

El-Ecved en-Necîb Seyyid Ebûbekir el-Âmidî

Meşâhîr-i eshıyâ-yı memleket ve küremâ-yı şeref-iktirân-ı ashâb-ı himmetten ʻaynü'l-aʻyân bir zât-ı sehâvet-ʻunvân idi.

Pederi İsmâʻîl Ağa hânedân-ı kadîm ve erbâb-ı yesârdan olup eyâlet-i Diyârbekir'de voyvoda olan meşhûr Mehmed Emîn Ağa-zâde Vehhâb Ağa merhûmun müteʻallikāt ve mensûbâtından idi.

Pederleri dahi bir haylî vakt eyâlet-i Diyârbekir voyvodalığında bulunarak ibrâz-ı kifâyet ve sadâkat eylemiş ve mahdûmları sâhib-terceme Ebûbekir Ağa sâye-i peder ve müsâʻade-i kaderle mükemmel terbiye görerek cevâd ve sahî ve merhamet-kâr bir zât-ı maʻâlî-girdâr zuhûr eylemiş idi.

Pederinin pîr ü ihtiyâr olarak voyvodalık mansıbından infikâkini müteʻâkib kendileri Der-saʻâdet'e ʻazîmet ederek memleketin voyvodalık mesned-i muʻteberini nâm-ı şeref-ittisâmına icrâ ve tevcîh ettirip, kemâl-i muvaffakıyyetle memlekete ʻavdet eylemiş ve "bâ dostân telattuf bâ düşmenân müdârâ"[1] meslek-i müstahsenine sülûk ederek yâr u ağyârı ahkâmına râm ve te'mîn-i istirâhat-i enâm ederek sehâvet ve hânedânlığın bi-hakkın maʻâlî-i mazmûnunu hall ü icrâ eylemişti.

[52-a]

Bâb-ı sehâsı erbâb-ı ihtiyâc ve fukarâya meftûh ve ʻulemâ vü şuʻarâ ile şeb ü rûz sohbet ve teşkîl-i encümen-i ülfet eylediğinden herkes nazarında makbûl ve memdûh idi.

İhdâ-yı âsâr eden şuʻarâ, cevâ'iziyle mesrûr ve ʻarz-ı ihtiyâc eyleyen fukarâ, ihsânıyla hâ'iz-i rehîn-i Sabûr idi.

Kâşânesi misâfirîn ve seyyâhîne küşâde ve niʻmet-i firâvânı her zamân keşîde vü âmâde olduğundan civân-merdlik şiʻârını lâyıkıyla îfâ ve hânedânlık merâsimini hakkıyla icrâ ederek insâniyetten kâm almış ve şîme-i Hâtemâne ile kesb-i nîk-nâm eylemişti.

---

1 Dostlara nazik muamele, düşmanlarla hoş geçim.

Beşûş, halûk, vecîh, mütevâzı‘ idi. 1185 [1771] hudûdunda ziyâfethâne-i Rabb-i A‘lâya rû-be-râh ‘azîmet ve ziyâ‘-ı ebedîsi birçok eytâm ü erâmil ve zu‘afâya bâ‘is-i ahzân u küdûret oldu. Merhûm-ı müşârün-ileyhin ta‘mîr ve inşâ eylediği hâne-i sa‘âdet-âşiyâne vesîlesiyle ekâbir-i fuzalâ ve ser-âmedân-ı şu‘arâ-yı memleketten âti’t-terceme Mevlânâ ‘Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî Hazretlerinin keşîde-i silkü’l-le’âl-i sutûr eyledikleri şu manzûme-i belîga, evsâf ve iktidârlarını mu‘arriftir:

[52-b] Himem-tev’em semiyy-i yâr-ı gār-ı Seyyid-i ‘Âlem
Mükerrem muhterem revnak-resân-ı resm-i ağayî

Reşîd-i kâm-ver ferheng-perver mekrümet-güster
Basîr-i bâ-haber zînet-fezâ-yı hurde-bînâyî

Biçilmiş câme-i çespân anın-çün asl-ı fıtratta
Fetânet tîz-fikret cell-i himmet kâr-dânâyî

Meseldür kutlu gün dirler tulû‘undan nümâyândur
Olup ‘ahd-i sabâdan bunda zâhir feyz-i Mevlâyî

Hadîs-i “*utlibû’l-hayr*” ile nutk-ârâ olur lâ-büd
Gören ol hüsn-i tal‘at hüsn-i hilkat hüsn-i sîmâyı

Cebîn-i pâki olmuş gurre-i nûr-ı nebâhatle
Ziyâ-perdâz mücedded pertev-endâz-ı şeref-zâyî

Hatâdan saklasun Hak vâkı‘â zâten zuhûr itdi
Mehâdîm-i kirâmın pîşvâ-yı sâhibü’r-re’yi

Diyâr-ı Bekr’e oldı voyvoda geldi sa‘âdetle
Senâ-kâr eyledi vâdîsine a‘lâ vü ednâyı

İdüp herkesle hüsn-i zindegânî eyledi taltîf
Latîf ü dil-şikâr etvâr ile ahbâb ü a‘dâyı

Kimin zerle kimin sükkerle kimin tatlu dillerle
Telattuf gümrüğünden aldılar gûyâ çerâpâyı

Ana kimse dimez tut yükümü al bâcını zîrâ
Bilir kim dîde-bân re'yi der-hâl eyler icrâyı

Kimin de bahş idüp rukyesin semt-i zarâfetle
Biraz müddet ʻabes gezdirdi deşt ü kûh u sahrâyı

Diyâr-ı Bekr anınla oldı gûyâ kim Diyâr-ı Bekr
Hayâl et irtibât-ı lafz-ı esmâ vü müsemmâyı

Muhassal cünbiş ü cevlân-ı vazʻ-ı kâmilâneyle
Sülûkünde pesend itdirdi yek-ser pîr ü bernâyı

Hoş üslûb öyle kim meydân-ı ʻakl u rüşd ü fikretde
Geçirdi vâlidi Devletlü İsmâʻîl Ağa'yı

Fe-emmâ kim rızâ-yı vâlidinden bir kadem bir dem
Tecâvüzden te'eddüb eyler idi cünbiş-i pâyı

Olup menkūş-ı gûş-ı hûşu nazm-ı "*lâ-tekul uffin*"[1]
Ana itmişdi bu kavl-i şerîfin nehy-i inhâyı [53-a]

Sitanbul'dan gelince Âmid'e ikbâl ü ʻizzetle
Anın hakkında itdi vâlidi îmâ bu maʻnâyı

Ana çünkim virildi cânib-i devletden istîhâl
Gerekdür her cihetden ana istîhâl ü yektâyî

Bu niyyetle o mahdûm-ı felek-kadrin idüp tahsîs
Anın-çün müstakillen yapdı bu dâr-ı dil-ârâyı

Zihî etvâr-ı aʻyânı da fâ'ik vâlid-i müşfik
Ki mahdûmiyçün eyler ictihâd-ı vakʻ-ı vâlâyı

Himem-pîrâ peder bir ser-firâz-ı muʻteberdür kim
Bulunmaz aʻyün-i aʻyân-ı büldân içre hemtâyî

1 "(Anne ve babana) öf bile deme." (Kur'an-ı Kerim, İsra / 23.)

Ma'âlî-menkıbet merd-i mürüvvet sâdık-ı devlet
Tevâzu'-pîşe ammâ de'b-i tab'-ı râst-gûyâyî

Riyâ bilmez sipâhî söyler itmez kimseden pervâ
Olur sâ'ik sevâba müftî vü monlâ vü paşayı

Anın âsârıdur çünkim bu hurrem dâr; dûr olmaz
Hümâ-yı meymenet her gün ziyâret itse bu câyı

Esâsı ol kadar kuvvet-pezîr-i yümn-i himmet kim
Atar 'usfûr bâm-ı Kāf'tan cebr ile 'ankāyı

Hilâl-i nev dime gördükçe gerdûn parmağın dişler
Bu eyvân-ı felek-bünyânı bu tâk-ı felek-sâyı

İderler i'tirâf-ı 'acz tarhında mühendisler
Sinimmâr[1] idemez görse o da da'vâ-yı bennâyî

Duhûl-ı 'azm-i Firdevs ile ferdâsı ider ta'bîr
Gören rü'yâda bu dil-keş-serây-ı behcet-efzâyı

Sabâhen yâ revâhen devri esnâsında bir kerre
Görürse havz içinde in'ikâs-ı sakf-ı vâlâyı

Olup âyîne-veş çespîde-i tâvân-ı eyvânı
Felek eylerdi ihdâ âfitâb-ı 'âlem-ârâyı

Kıyâs-ı vasfı çünkim gāyeti müntic degil anın
Hemân tayy itmek evlâ oldu bu suğrâ vü kübrâyı

Lebîb altun kalemle ketb olunsun ana bu târîh
Mübârek eylesün Mevlâ bu dâr-ı hûb u ra'nâyı

1 Nu'mân ibni Münzir'in Havernak adıyla yaptırdığı köşkün mimarı. Köşk tamamlandıktan sonra bu köşkün bir benzerini yapmaması için damdan atılarak öldürülmüştür. (haz.)

[53-b]

El-'Âlimü'l-Fâzıl el-Kâmilü'l-'Âmil[1] ve'l-Üstâzü'l-Mudakkıku'l-Muhakkık, Re'îsü'l-'Ulemâ-i Âmid, Mevlânâ Ebûbekir Efendi, el-ma'rûf bi-Küçük Ahmed-zâde

On ikinci 'asr-ı hicrî kibâr-ı fuzalâsından olan bu nihrîr-i yektâ, mu'teber ve necîb bir 'â'ileye mensûb olmağla berâber 'ulûm ve kemâlât-ı külliyyenin derece-i kusvâsına vâsıl olarak zamânında pek ziyâde iştihâr eylemiş ve üstâd-ı 'âlî-kadrleri Mevlânâ 'Abdülkerîm Âmidî Hazretlerinin vefâtından sonra Diyârbekir vilâyetinin riyâset-i tedrîs-i 'ulûmu 'allâme-i müşârün-ileyh hazretlerine müntehî bulunmuş idi.

Hicret-i seniyyenin 1110 [1698] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de revnak-tırâz-ı kâşâne-i hestî oldu.

Vâlid-i mâcidleri Küçük Ahmed Ağa nâmıyla zebân-zed-i sigār ü kibâr bir zât-ı takvâ-şi'âr ve vâlideleri de bir 'afîfe-i 'ismet-disâr olmaları hasebiyle emrâz ü 'illeden sâlim böyle iki vâsıtatü'l-hayâtın mahsûl-ı 'ömr-i girân-mâyeleri olan Mevlânâ Ebûbekir Hazretleri sâlim bir vücûda mâlik olarak yetişmeğe başladı.

Tefrîk-i sevâd ü sefîde muktedir olacak bir sinne gelince vâlideyninin gösterdiği âsâr-ı terbiye kâr-ger-i te'sîr olduğundan her şeyden ziyâde tahsîl-i 'ulûm-ı şettâya sa'y ü ikdâm eyledi.

[54-a]

Kudret-i Fâtıra bir âdemi bahtiyâr-ı kemâlât edip yetiştirmek isterse henûz avân-ı sabâvetinde birtakım hasâ'is-i 'âliye-i mümtâzeye mazhar edegelmekte olduğunu cenâb-ı mollânın her hâl ü şân-ı ma'sûmânesi göstermekte idi.

Eğlence ve mel'abe mahallerine devâmdan ictinâb eyler, rufekā ile ihtilât-ı mâ-lâ-ya'nîyi sevmez, dâ'imâ mütâla'a ile telzîz-i dimâğ-ı mes'adet ederdi.

Ta'tîl günleri pederinin veyâ üstâdının refâkatiyle ba'zı tenezzüh mahallerine 'azîmet etse bile ya cihân-ı dîde-pîrânın sohbet-i hakîmânesini istimâ' eder ve yâhud koynunda getirdiği ders kitâbını mütâla'a ve tekrâr eylerdi. Nitekim *Hâşiye-i Muhtasar-ı Müntehâ*ları mukaddimesinde:

---

1 Müellif burada sehven tekrar "el-'Âlim" yazmıştır. (haz.)

قد أضْمَرْتُ في طَوِيَّتي، مُذْ شعرتُ بهُوِيَّتي، أن أُبلِيَ رداءَ الشباب، في اقتناءِ أنواعِ العلوم الآلِيَّةِ، لنَيْلِ فحوى السنة والكتاب.[1]

'ibâresiyle kendüleri dahi beyân buyuruyorlar.

Herkes ber-şevk ü şetâret bedâyi'-i bahârı seyr ü temâşâya, istimâ'-ı nagamât-ı 'andelîb-i hoş-nevâya cân atarlar iken müşârün-ileyhin nüzhetgâh-ı râhatü'r-ravzı o zamânda dahi dâ'ire-i gülşen-i tedrîs-i üstâd idi.

Orada duyduğu bûy-ı kemâl ve 'irfânı en latîf gülistânlarda bulamaz, [54-b] istimâ'ıyla teşnîf-i âzân eylediği üstâdının takrîr-i dil-pezîrini bin zemzeme-i 'andelîb-i dil-keş ile değiştiremez idi.

Zemîn ve âsumâna baktıkça cihâna ne içün geldiğini fikr ederek öylece çalışırdı.

İbtidâ-i emrde hıfz-ı Kelâmullâh'a muvaffak ve ba'dehu tekmîl-i dakāyık-ı kırâ'at ederek mazhar-ı esrâr-ı kelâm-ı Feyyâz-ı Mutlak olduğundan Hâfız Ebûbekir el-Kārî' şöhretini aldı.

Cenâb-ı üstâd-ı vâlâ Mahmûd el-Ofî Hazretlerinin ders-i füyûzât-gāyâtına devâm ile nahv, mantık, ma'ânî gibi 'ulûm-ı 'âliyeyi tahsîl eyledi. Andan fâzıl-ı kavî Mevlânâ 'Abdülhalîm el-Konevî Hazretlerinin meclis-i ders-i 'ulûmuna dâhil olarak orada dahi fıkh, bedî', hey'et, hikmet gibi 'ulûm-ı 'âliye ve âliyeyi ikmâl eyledi.

Bununla berâber şu'arâ-yı 'Arab ve üdebâ-yı Fürs'ün âsâr-ı hakîmânelerine ve terâcim-i ahvâl-i meşâhîr-i fuzalâ ve 'ulemâya da mütemâyil olduğundan hâlî bulabildiği zamânları da bu kabîl âsâr-ı nefîse mütâla'asına ma'tûf idi. Andan sonra 'allâme-i şehîr 'Abdülkerîm Âmidî Hazretlerinin dâ'ire-i füyûzât-ı bâhiresine devâm ile mütebâkî 'ulûm-ı 'âliyenin kâffesini [55-a] itmâma iştigāl-ı 'azîm ve mücâhede-i cesîm göstererek nâ'il-i füyûzât-ı aksâ oldu.

'Allâme 'Abdülkerîm Hazretleri bu ciddî talebesiyle iftihâr ederek hâmil olduğu 'ulûm-ı 'âliyenin kâffesini müşârün-ileyhe telkîn ve üç kıt'a icâzetnâme i'tâ eyledi ki;

Birincisi: 'Ulûm-ı 'akliyye ve nakliyyeye dâ'ir olarak 'Osmân ed-Divrîgî ve Şeyh 'Alî en-Nisârî el-Kayserî vâsıtasıyla sâbıku't-terceme İbrâhîm el-Karamânî el-

1 Kendimi bildim bileli gönlümde, gençliğimi Kur'an ve Sünnet'in manasına erebilmek için yüce ilimleri öğrenerek geçirme arzusu taşıdım.

Âmidî ve âti't-terceme Şeyh Receb el-Âmidî silsile ve vâsıtalarıyla İmâm-ı A'zam Efendimiz Hazretlerine vâsıl idi.

İkincisi: 'İlm-i tefsîr ve fıkha münhasır olup bu dahi 'Abdülkerîm Âmidî Hazretlerinin diğer üstâdı eş-Şeyh Muhammed el-Ezherî ve anın üstâdı Mevlânâ 'Abdülhayy vâsıtalarıyla kezâlik İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı efham Efendimiz Hazretlerine vâsıldır.

Üçüncüsü: Metnen ve usûlen 'ilm-i hadîs-i şerîfe müte'allik olup bu da 'Abdülkerîm Hazretlerinin üstâdı eş-Şeyh Muhammed el-Yemânî el-Ezherî ve anın diğer üstâdı 'allâme-i şehîr Halîl el-Lakānî ma'rifetleriyle imâmü'l-e'imme Ebî 'Abdullâh Muhammed bin İsmâ'îl el-Buhârî Hazretlerine vâsıldır ki, her üç silsilenin dahi sened-i ittisâl-i mübâhâtı Efdalü'l-Enbiyâ [55-b] 'aleyhi ekmelü't-tahâyâ Efendimiz Hazretleridir.

İşte müşârün-ileyh hazretleri bir cem'iyyet-i kübrâ-yı 'ilmiyye arasında üstâd-ı vâlâ-nejâdlarından bu sûretle ahz-ı icâzete nâ'il ve revnak-bahş-ı sadr-ı a'lâ-yı tedrîs olup iftihârü'l-e'âlî ve'l-emâsil oldu.

Zâten aksâm-ı 'ulûmun kâffesinde teferrüd ve tebahhur eyledikten fazla, devâvîn-i eş'âr-ı 'Arab'a tamâmiyle vâkıf ve mezâmîn-i âsâr-ı 'Acem'e lâyıkıyla 'ârif olduğundan rahle-i tedrîse geçince;

"Buhârâ'dan gelir dinler hadîsin tâlib-i ma'nâ"

mazmûnuna mâ-sadak olarak kemâl-i rağbet ve fevka'l-'âde kesret-i talebeye mâlik oldu.

Diyârbekir (Âmid) şehrinin Mardinkapusı ittisâlinde kâ'in Hazret-i 'Ömer Câmi'-i şerîfi dâ'iresindeki medresede neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile seccâde-nişîn-i mihrâb-ı feyz ü kemâl olarak halka-i tedrîsinden binlerle efâzıl-ı 'ulûm ahz-ı nûr-ı füyûzât etmekte bulunmuş ve bir taraftan kemâl-i tahâret-i vicdân ve sâ'ika-i şevk-i îmân ile 'ibâdât ve tâ'ât-ı Cenâb-ı Kibriyâ'ya hasr-ı mâ-hasal-ı iktidâr ederek kā'imü'l-leyl ve'n-nehâr olmuş idi.

Müşârün-ileyhin şöhret-i 'ilm ve kemâli bir dereceye vâsıl oldu ki, halka-i tedrîsine [56-a] vâsıl olmak tâlib-i tahsîl-i 'ulûm olanlara ahass-ı âmâl olduğundan etrâf memâlikten talebe akıp gelmekte idi.

Cenâb-ı Ebûbekir el-Âmidî hakîkaten bir üstâd-ı hakîm olduğundan şâkirdânına telkînât-ı ʻilmiyye ve ʻulviyyesi yalnız esnâ-yı derse ve medreseye münhasır değil idi. Kâʼinâtın her zerresi anın içün bir kitâb-ı hikmet ve mâ-sivânın her noktası kendisi içün bir mekteb-i hakîkat idi.

Kimseden bir gûnâ ücret kabûl eylemez ve taleben li-merdâtillâh neşr-i ʻulûm-ı ʻâliye eylerdi.

Müşârün-ileyh gāyet müttakî ve hayr-hâh bir zât olduğundan fuzalâ-yı meşâyih-i kirâm haklarında riʻâyeti ber-kemâl ise de, henûz şerâʼit-i İslâmiyyeʼsini lâyıkıyla öğrenmemiş oldukları hâlde birtakım zevâyâ ve tekâyâda imrâr-ı evkāt eden sâde-dilân cühelâ haklarında muʻteriz-i şedîdüʼl-batş idi.

Bu hâl birçok kîl u kāli müstelzim olduğundan ol fihris-i kitâb-ı ʻilm ü kemâl bir müddet Mardinʼe ʻazîmet ederek orada neşr-i ʻulûm-ı celîle eyledi. Fakat müşârün-ileyh gibi bir mecmûʻa-i ʻulûmun Diyârbekir (Âmid)ʼden infikâki lâyık görülmediğinden rızâ-yı nihrîrâneleri biʼt-tahsîl altı mâh sonra yine memleketlerine ʻavdetle kemâ-kân sâʻî-i neşr-i ʻulûm ve kemâlât oldu. [56-b] Müşârün-ileyhin şehrimizde müddet-i tedrîs-i feyz-nâki yarım ʻasrı tecâvüz eylediği hâlde 1190 [1776-77] senesinde الموتُ بابٌ وكلُّ الناس داخِلُه[1] medlûlünce müteveccih-i rahmet-i Perverdigâr ve ʻâzim-i kurbgâh-ı Cenâb-ı Rabb-i Gaffâr oldu.

Merkad-i gufrân-mersadı Rûmkapusı hâricinde üstâd-ı ekberleri ʻAbdurrahmân el-Fâzıl el-Âmidîʼnin mezâr-ı ʻâlîleri civârında ʻâʼile-i necîbelerine mahsûs olan hazîrededir. Bu hakîr defaʻâtle ziyâret-i merkad-i ʻâlîleriyle müşerref olmuşumdur.

Şeyhüʼl-İslâm-ı şehîr merhûm ʻÂrif Hikmet Beyefendi, esâtize-i fuzalâ-yı Rûmʼa mahsûs olan *Mecmûʻatüʼt-Terâcim* (sene 1234 [1818-19]) nâm ʻArabiyyüʼl-ʻibâre kitâb-ı muʻteberlerinde ʻallâme-i müşârün-ileyhi esâtize-i ʻizâm-ı meşhûre meyânında zikr ü taʻdâd eylemiştir.

Hilye-i menâkıb-ı kirâmın yektâ-süvâr-ı meydân-ı fezâʼil-istînâsı, fâzıl-ı şehîr ve müftî-i bî-nazîr Mevlânâ ʻAbdurrahîm el-Amâsî Hazretleri *Kitâbüʼl-Mecmûʻ fiʼl-Meşhûd veʼl-Mesmûʻ* nâm eser-i muʻteberlerinde müşârün-ileyhin hakkında hüsn-i senâ ve medhinde ıtrâ edip;

---

1 Ölüm bir kapıdır, bütün insanlar o kapıdan girer.

[57-a]

كان حافظا قارئًا مفسرًا محدثًا نحويًا منطقيًا متكلمًا حنفيًا سنيًا صحيح العقيدة ذا هيبة، متصلبًا في الدين والتقوى ومحققًا في العلوم، سيّما الفقه والفتوى، فعاش على عيش رَغَدٍ وحُسْنِ حالٍ إلى أن استوفى عمره. وله تصانيف كثيرة في أنواع العلوم. وتخرَّجَ عليه جمع كثير من العلماء، انتهت إليه رئاسة التدريس في تلك البلاد. [1]

buyurmuşlardır.

'Allâme-i müşârün-ileyh; hâtimetü'l-havâtîmi'l-muhakkıkîn, dürretü't-tîcân-ı efâzılü'l-mütebahhirîn, deryâ-yı vesî'-i 'ulûm-ı 'Arabiyye, şeh-bâz-ı bâlâ[-yı] pervâne-i fezâ-yı edebiyye, riyâziyâtta râyiz-i meydân-ı cedel, rüsûm-ı 'akliyyede sânî-i 'akl-ı evvel, fenn-i tefsîrde mücâhid, mesâ'il-i fıkhiyyede müctehid, 'ulûm-ı hadîste mahâreti vâsıl-ı mertebe-i hüccet, 'allâme-i ekber-i medrese-i ma'rifet, cümle-i menkūlât hizâne-i hâfızasında menkūş ve matmûr ve kâffe-i müfredât âyîne-i endîşesinde suver-bend-i zuhûr, dakāyık-ı ma'ânî vü beyân hakāyık-ı lafz ü ma'nâsından kinâyet ve sanâyi'-i bedî'iyye kelimât-ı bedî'iyyesinden 'ibâret, vâdî-i belâgatın Lebîd ve Ferazdak'ı, meydân-ı fesâhatin bahr-i 'amîki, ebkâr-ı efkâr-ı 'ilmiyyenin velîsi, fenn-i hikmetin Fârâbî [ve] Bû 'Alî'si, 'ulûm-ı âliyenin vâkıf-ı serâ'ir-âşinâsı, gālib-i nefs-i le'îm, [57-b] meşgūl-ı cihâd-ı ekber-i emmâre-i zemîm, dilteşne-i selsebîl-i riyâz-ı lâhût, şâyeste-i duhûl-ı meclis-i hâss-ı ceberût, mehâmid-i 'aliyyesi bâ'is-i şeref-i sohbet-i her encümen, mazhar-ı teşrîfât-ı tayyibe-i hulk-ı hasen, mehâbet-i 'ilmiyye ile mütehallî, mazhar-ı envâr-ı hurşîd-i tecellî, zâhir ve bâtında mes'adet-ârâ-yı feyz-i celî, mütemessik-i şerî'at-ı mutahhara-i Cenâb-ı Resûlullâh, etkā-yı ekrem-i 'indallâh olup; el-hâsıl kâffe-i esmâr-ı 'âliyeyi câmi' bir şecer-i mübârek-i bî-misâl ve bir tûbâ-yı memdûdü'z-zıll-ı ma'mûre-i firdevs-i fezâ'il ü vera' ve kemâl idi. Fezâ'il ve kemâlâtını hakkıyla tasvîr ü beyâna bu 'abd-i 'âciz 'adîmü'l-iktidâr olduğundan Akıska ve Kars ve Erzurûm'da tahsîl-i 'ulûm ve tekmîl fezâ'il ü rüsûm ile 'ulûm-ı 'âliyeden icâzet aldıktan sonra Diyârbekir (Âmid)'e 'azîmetle 'allâme-i müşârün-ileyhten ve sâ'ir 'ulemâ-yı Âmid'den dahi

1 Hafız, kari, müfessir, muhaddis, nahivci, mantıkçı, kelamcı, Hanefî, Sünnî, sahih akideli ve heybet sahibi, dinde ve takvada manevî kuvvet sahibi, özelikle fıkıh ve fetva ilimlerinde tahkik ehlidir. İyi hal ve bolluk üzerine bir ömür sürdü. Değişik ilimlerde yazmış olduğu birçok kitabı vardır. Onun önünde diz çökerek ders alıp mezun olan birçok âlim bulunmaktadır. Bulunduğu memlekette baş müderrislik kendisine verilmiştir.

tahsîl-i ʻulûm eylemiş olan Ebû Muhammed ʻAbdullâh bin ʻAbdullâh Ziyâ'eddîn Ebû İshâk Hazretlerinin *Revâmîzü'l-Aʻyân fî Mezâmîri'l-ʻUhûdi ve'l-Ezmân* nâm kitâb-ı muʻteberlerinde ʻallâme-i müşârün-ileyh Ebûbekir Efendi hakkında[1] yazmış olduğu satırları ʻaynen yazarak fezâ'il-i ʻâliye ve ahlâk-ı celîle ve etvâr-ı müstahsenesi kāri'în-i kirâma bir de fâzıl-ı müşârün-ileyhin lisân-ı ʻazbü'l-beyânından dinlettirmeyi [58-a] münâsib gördüm. İşte şu satırlar ʻaynen Mevlânâ Muhammed Ziyâ'eddîn Akıskavî Hazretlerinin ifâde-i meşhûdesidir:

ثـمَّ قَدِمْتُ آمدَ من بلاد الجزيرة وتردَّدتُ على من كان بها ومشايخها، وحضرتُ دروسَ العالم العلامة والقدوة الفهامة أبو بكر بن أحمد المعروف بكوجك أحمد زاده ولازمته مدة وقرأتُ عليه شرح مختصر ابن الحاجب في الأصول للقاضي عضد الدين وما عليه من حواشي السيد الجرجاني والسعد التفتازاني وغيرهما، وسمعتُ منه قطعةً من أوائل صحيح البخاري وغير ذلك.

وكان رحمة الله عليه آيةً في الورع والتقوى، وغاية في تحقيق العلوم والفتوى، بارعًا في الأصول والفروع والمنقول والمعقول كلها، حافظًا للقرآن عارفًا بوجوه القراءات مُجَوِّدًا لها، محدثًا مفسرًا جدليًا متكلمًا حنفيًا سيدًا صحيح العقيدة حجة ثَبتاً، شديدًا على أهل البدع قاهرًا لهم، كثير الوقيعة في جهلة المتصوفة، ذا هيبة وجلالة وصولة.

انتهت إليه رئاسة التدريس والإقراء في تلك البلاد وأقبلت عليه الطلبة من كل وجه، مُتَعَظِّمًا جدًّا على الظلَمَةِ [58-b] وأكابر المجرمين لا يَلْوِي إلى أحدٍ منهم ولا يهابُهم، وهم يهابونه ويخشون منه، وكان لأهلِ آمِدَ عليه إقبالٌ عظيمٌ واعتقادٌ، وكانوا يحبونه ويعظّمونه ويطيعونه طاعة الرعية لأميرِها، وكان يقولُ: ما مُدِدتُ قطُّ بأعمال الخير، ولا تناولتُ الطعام من قصعة الغير. وكان ذا جاه وثروة عظيمة ووقارٍ، وكان مجلسُه مجلس هيبةٍ غاشية لأهلها كأنَّ على رؤوسهم الطير صامتين له، لا يلوي أحدٌ منهم إلى أحدٍ ولا يتكلم إلّا بإذنه.

وله تصانيف وتعاليق كثيرةٌ في علوم شتَّى وكتب كثيرة، وكان رحمه الله كثير الاعتراض والتحامل على العلماء والمشايخ والوزراء، وكانوا يأتون إليه زائرين له وهو لا يلتفِتُ إليهم ولا يقوم لهم، وهم يتحمّلون ذلك منه، ثم إنَّ بعضًا من حُسَّاده وأعدائه وَشَى به إلى وليِّ الدين شيخ الإسلام القسطنطوي بأنه يكثر الوقيعة في مشايخ الصوفية فيكَفِّرُهم، فكَلَّمَ وليُّ الدين السلطانَ مصطفى فأمَرَ بنفْيه وتغْريبه، فغرَّبوه إلى بلدة ماردِين فكان بها مدةً يَروي بها ويدرّس، ثم أطلقوه فعاد إلى بلده

1 Müellif sehven "hakları hakkında" yazmıştır. (haz.)

فعاش مدة على رَغَدِ عَيْشٍ وسَعَةٍ [59-a] حال يدرِّس العلوم ويُفيد الطلبةَ حتى تُوفِّي بها روَّح الله روحَه ونوَّر ضريحَه. انتهى.[1]

'Allâme-i müşârün-ileyhin mahdûmları e'âzım-ı fuzâla ve kibâr-ı 'ulemâdan Müftî Sıbgatullâh Efendi Hazretleridir ki, bu zât da peder-i ekremleri gibi pek çok fuhûlîn-i talebe yetiştirmeğe muvaffak olmuş bir zât-ı ecelldir. Birâder-i âlî-kadrleri dahi mu'teberân-ı memleketten 'Osmân Efendi merhûmdur ki; 1183 [1769-70] senesinde binâ eyledikleri hâne-i necâbet-âşiyâneye âb-rû-yı üdebâ-yı Âmid, fâzıl-ı kesîrü'l-mehâmid, âti't-terceme Mevlânâ 'Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî şu târîhini tanzîm etmişti:

---

1 Daha sonra Âmid (Diyârbekir) şehrinden Cizre memleketine geldim. Orada ders veren âlimlerin ve şeyhlerin meclislerinde bulundum. Hafız, âlim ve her yönüyle önder Küçük Ahmed-zâde ismiyle tanınan Ebûbekir bin Ahmed'in dersinde hazır bulundum. Kaldığım süre zarfında usülde İbni Hâcib'in *Muhtasar*'ı üzerine Kādî 'Adudüddîn'in *Şerh*'ini ve es-Seyyid el-Cürcânî, Sa'd et-Teftâzânî *Hâşiye*lerini ve bunlar dışında bazı kitapları okudum. *Sahîh-i Buhârî*'nin baş kısmından biraz ders dinledim.

Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Zühd ve takvada seçkin, ilmî araştırmada ve fetvada son merci olup aklî, naklî ilimler ile usül ve furu ilimlerinin tamamında mahirdi. Kur'an'ı ezberlemişti ve kıraatin her çeşidine en güzel surette vakıf; aynı zamanda muhaddis, müfessir, münazaracı, kelamcı, Hanefî, Sünnî, sağlam bir akideye sahip, her sözü hüccet kabul edilen, ehl-i bidata karşı gayet sert olan ve onlara karşı mücadele veren, cahil tasavvufçularla mücadele eden bir zattı. O diyarların baş müderrisliği ve Kur'an okuyanların reisliği kendisine verilmiş ve her taraftan ilim talipleri onun meclisine akın etmişlerdir. O; halka zulmeden ve kibirlenen zalimlere karşı azameti takınır, onların hiçbirini umursamaz, hiçbirinden çekinmez ama onlar bu zattan çekinir ve korkarlardı. Âmid halkı tarafından çokça rağbet görür ve güvenilirdi. Bir tebaanın yöneticisine itaat ettiği gibi insanlar tarafından sözü dinlenir, sevilir ve yüceltilirdi. Şöyle derdi: "Hayır ve hasenatı kendime medet edinmedim ve asla başkasının kabında yemek yemedim". Mevkii büyüktü, servet ve vakar sahibiydi. Meclisi; orada bulunanları kendinden geçiren, başlarının üzerinde kuşlar varmış gibi sessizce onu dinledikleri, kimsenin kimseyle ilgilenmediği ve sadece onun izniyle konuştukları heybetli bir meclisti.

Birçok ilim dalında farklı kitap, tasnif ve açıklamaları vardır. Allah kendisine rahmet etsin; âlimlere, şeyhlere ve vezirlere çokça itiraz eder ve onlara yüklenirdi. Bu kimseler sık sık onun ziyaretine gelirler ama o onlara iltifat etmez, önlerinde ayağa kalkmaz ve onlar da bunu hoş görürlerdi. Daha sonraları onu çekemeyenler ve düşmanları Şeyhülislam Veliyyüddîn Konstantinevî'ye onun mutasavvıf şeyhleri sürekli eleştirdiğini ve onları tekfir ettiğini öne sürerek şikayette bulundular. Veliyyüddîn bunları Sultan Mustafâ'ya anlattı; Sultan Mustafâ da onun sürgün edilip uzaklaştırılmasını emretti. Onu Mardin bölgesine sürdüler, orada bir süre hadis rivayet etti ve öğretimde bulundu. Daha sonra onu salıverdiler ve memleketine döndü. Bir süre orada bolluk içinde huzurlu bir hayat yaşayarak ilim öğretti ve talebe yetiştirdi. Allah onun ruhunu şad etsin ve mezarını nurlandırsın.

Necîb-i muhterem ʻOsmân Efendi
Sezâdır ʻakl-ı evvel dense zîrâ

Ki kıldı tabʻ-ı miʻmârîsi anın
Bu raʻnâ menzile bu hüsni iʻtâ

Lebîbâ geldi bir târîh zihne
Zihî nev-tarh-ı dil-keş dâr-ı raʻnâ
Sene 1183 [1769-70]

ʻAllâme-i müşârün-ileyhin ʻâ'ile-i necîbelerinden pek çok ʻulemâ ve fuzalâ ve şuʻarâ ve kuzât-ı şerʻ-i şerîf ve müftî-i sâhib-i iftâ ve sâ'ir ashâb-ı mesânid ü rüteb yetişmiştir ki, bunlardan pek çoğu işbu kitâbımızın mevâkiʻ-i müteʻaddidesinde mezkûr olarak tezyîn-i sahâyif-i âsâr kılınmıştır.

[59-b]

Te'lîfât-ı makbûle ve resâ'il-i mergūbesi elli ʻadede karîb olup her biri ʻulemâyı kirâm ve talebe-i zevi'l-ihtirâm nezdinde makbûl ve muʻteberdir. Ammâ bu hakîrin henûz müsâdif-i nazar-ı mefhareti olanlar şu dört ʻadeddir ki, ʻale'l-esâmî zikr ve beyân olunur:

1- *Hâşiye ʻalâ Envâri't-Tenzîl li-Nâsırüddîn el-Beydâvî*: Tefsîr-i şerîf-i İmâm Beydâvî evâ'iline mahsûs bir te'lîf-i elîftir.

2- *Tefsîr-i Şerîf ʻale'l-Fâtiha*: Fâtiha-i şerîfenin tefsîrine mahsûs bir kitâb-ı fevâ'id-nisâbdır.

3- *El-Hâşiye ʻale'l-Hüseyniyye*: Âdâb-ı kelâmdan *Hüseyniyye* üzerine tahşiye-i latîfe ve muʻteberedir.

4- *Hâşiye ʻalâ Muhtasari'l-Müntehâ*: ʻAllâme İbni Hâcib'in usûlden *Muhtasar-ı Müntehâ*'sı üzerine havâşî-i basîte ve ʻâliyeyi hâvî bir kitâb-ı mergūbedir. *Muhtasar-ı Müntehâ*'yı *Müntehe's-Sûl ve'l-Emel fî ʻİlmi'l-Usûli ve'l-Cedel* nâm kitâbdan ve anı da ʻallâme-i şehîr ve ekber İmâm Seyfeddîn Âmidî (1)[1] Hazretlerinin

1 (1) ʻAllâme-i müşârün-ileyhin ismi ʻAlî, şöhreti Seyfeddîn, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. ʻİlm-i kelâm ve usûl-ı dînde bir seyf-i kātıʻ olduğundan Seyf-i Âmidî ve Seyfeddîn lakablarıyla müştehir-i kâ'inât olmuştur. Bu ʻallâme-i bî-nazîrin gerek fezâ'il-i zâtı ve gerek te'lîfâtı hakkında eʻâzım-ı

[60-a] *İhkâmü'l-Ahkâm* nâm kitâb-ı celîlinden ahz u ihzâr eylemiş. Ebûbekir Âmidî Hazretleri şu hâşiye-i mergûbelerinde bunu îzâh ederek هو مختصرٌ من إحكام الأحكام للآمدي[1] demiştir.

Binâ'en-'aleyh kitâbın ibtidâsı bir 'allâme-i Âmidî'nin olduğu gibi Kutbüddîn

---

'ulemâ ve meşâhîr-i fuzalâ pek büyük ta'zîm ve ihtirâm göstermişler ve 'azm-i evsâfında pek 'âlî cümleler sarf etmişlerdir. Şöhret-i fezâ'il-hârikası 'âlem-gîr olan ol imâm-ı hümâm'ın terceme-i ahvâli pek mufassal olduğundan burada îrâdından sarf-ı nazarla berâber ma'a-mâ-fîh mertebe-i 'aliyyü'l-a'lâ-yı ka'b-ı münferidi anlaşılmak için ba'zı e'âzım-ı fuzalâ ve ser-âmedân-ı ekâbir-i meşâhîrin bu bâbda ba'zı muhtasar cümleleri teberrüken tahrîr olunur:

1- "Seyfeddîn Âmidî'den güzel ders telkîn eden bir ferdi ne gördüm ne işittim. Gûyâ ki minber-i belâgatin bir hatîb-i bî-misâli idi."

El-'Allâme Şeyhü'l-İslâm 'İzzeddîn bin 'Abdüsselâm

2- "Seyfeddîn Âmidî'nin *Kitâbü'l-İhkâm*'ının nazîri ne mukaddem te'lîf olunmuş ve ne de sonra te'lîf olunacaktır."

El-'Allâme İbnü'l-Hâcib el-meşhûr

3- "Seyfeddîn Âmidî; evhad-i fuzalâ, seyyid-i 'ulemâ ve ezkâ-yı ehl-i zamân idi. 'Ulûm-ı şer'iyye ve hikemiyye ve sâ'irede ana bir kimse mümâsil olamamıştır."

El-'Allâme Muvaffakuddîn ibni Ebî Eci'a

4- "İmâm Seyfeddîn Âmidî vahîd-i ezkiyâ-yı 'âlem idi."

El-'Allâme Tâceddîn 'Abdülvehhâb Sübkî

5- "İmâm Seyfeddîn Âmidî 'asrında 'ilm-i ma'kūlâtta andan a'lem kimse gayr-i mevcûd idi."

El-'Allâme Cemâleddîn Kureyşî

6- "İmâm Seyfeddîn Âmidî, misli nâdir bir fâzıl-ı şehîr idi."

El-'Allâme Ebü'l-Fidâ-yı meşhûr

7- "İmâm Seyfeddîn Âmidî'nin te'lîfât-ı râyıkası yirmiden mütecâviz olup cümlesi münakkah ve bî-misâldir."

El-'Allâme Taşköprülü-zâde 'Üsâmeddîn

8- "Seyfeddîn Âmidî'nin karîha ve kuvve-i hâfızası pek vâsi' olup 'ilm-i cedel ve hilâf ve ma'kūlâtta zamânında ondan daha ahfaz bir kimse zuhûr etmemiştir."

El-'Allâme İbni Hallikân el-meşhûr

9- "Seyfeddîn Âmidî, Mısır ve Dımaşk Câmi'-i Kebîrlerinde Salı ve Cum'a akşamları 'akd-i meclis-i münâzara ettikçe kâffe-i ekâbir-i 'ulemâ ve e'âzım-ı fuzalâ cem' olup müteneffi' ve müstefîd olurlar idi."

El-'Allâme Şeyh el-'Âlim Sirâceddîn İbnü'l-Mülakkan

10- "'İlm-i kelâmda yazılan kitâbların en mükemmel ve bî-nazîri Seyfeddîn Âmidî ve Fahreddîn Râzî gibi iki imâm-ı hümamın *el-İhkâm* ve *el-Muhassal* nâm te'lîf-i celîlleridir. Fakat İmâm Seyfeddîn Âmidî'nin *İhkâm*'ı İmâm Fahreddîn Râzî'nin *Muhassal*'ına da müreccahtır."

El-'Allâme İbni Haldûn el-meşhûr

1 Âmidî'nin İhkâmü'l-Ahkâm'ından muhtasardır.

Şîrâzîler, ʻAllâme Teftâzânîler, Seyyid Şerîf Cürcânîler [60-b] dahi dâhil olduğu hâlde eʻâzım-ı fuzalâ-yı şark ve garb tarafından yazılan şürûh ve havâşî binden mütecâviz olduğu hâlde bunun en sonunda yazılanı da sâhib-terceme ʻAllâme Ebûbekir Âmidî'nindir.

Kütüb-i muʻtebereye taʻlîkātı dahi hadd ü ihsâdan bîrûn olup üstâd-ı ekremimiz eş-Şeyh Muhammed Şaʻbân Kâmî el-Âmidî Hazretlerinin kütübhâne-i ʻâlîlerinde mevcûd baʻzı kütüb-i[1] [61-a] celîle ve mutavvelât-ı nefîse hevâmişinde ʻallâme-i müşârün-ileyhin hatt-ı destleri ve imzâ-yı ʻâlîleriyle birçok şürûhât ve taʻlîkātın müşâhede ve ziyâretiyle bu muharrir-i ʻâciz karîrü'l-ʻayn olmuştur.

Ol üstâz-ı fezâ'il-iʻtilânın tilmîzân-ı celîlü'l-iştihârı dahi pek kesîr olup bunların cümlesini tahrîre kitâbımızın hacmi müsâʻid olmadığından yalnız on iki ʻadedinin tahrîriyle iktifâ olunur:

[61-b]

1- El-ʻÂlim el-Fâzıl el-Edîb ʻAbdurrahmân Efendi el-Âmidî, el-maʻrûf bi-Kurrâzâde: ʻAllâme-i müşârün-ileyh Ebûbekir Âmidî Hazretlerinden telemmüz eylediği *Kitâbü'l-Mecmûʻ*'da muharrerdir. Terceme-i hâli âtîde gelecektir, inşâ'allâhu Teʻâlâ.

2- El-ʻÂlim en-Nihrîr el-Fâzıl ʻAbdülvehhâb el-Âmidî: Müşârün-ileyhten telemmüz eylediği Şeyhü'l-İslâm ʻÂrif Hikmet Bey'in *Mecmûʻatü't-Terâcim* nâm kitâbında muharrerdir. Terâcim-i ahvâli âtîde gelecektir.

3- El-ʻÂlimü'l-ʻÂmil ve'l-Fâzılü'l-Kâmil Ziyâ'eddîn Ebû ʻAbdullâh bin Muhammed Ziyâ'eddîn Ebû Muhammed el-Ahıshavî el-Azgûrî el-Urpalavî: Üstâd-ı müşârün-ileyhten okuduğu kendi te'lîfâtında mahkî ve *el-Mecmûʻ*'da muharrerdir. Mısır ve Bosna'ya ve Hicâz-ı mağfiret-tırâza gittikten sonra Der-saʻâdet'te ikâmet ederek te'lîfât ve neşr-i ʻulûm-ı ʻâliyât ile meşgūl olduğu hâlde 1218 [1803-04] senesinde vefât ederek Üsküdar'da medfûndur. Te'lîfât-ı kesîre sâhibidir. Yalnız *Revâmîzü'l-Aʻyân fî Mezâmîri'l-ʻUhûdi ve'l-Ezmân* nâm kitâbı beş cild-i kebîrdir. Talebesi fazl ü kemâli gibi kesîr idi.

4- El-ʻÂlim el-ʻÂmil el-Fâzıl ʻÖmer Efendi el-Âmidî, el-maʻrûf bi-Kurşunlu: Müşârün-ileyhten telemmüz eylediği *Kitâbü'l-Mecmûʻ*'da muharrerdir. Terceme-i

1 "kütüb-i" kelimesi [61-a] yüzünün başında sehven tekrar edilmiştir. (haz.)

ahvâli mevki'inde gelecektir.

[62-a]

5- Eş-Şeyh el-'Âlim el-'Âbid el-Hâc 'Abdullâh Efendi bin el-Hâc Ahmed Efendi et-Tânzî, min kurâyı Çarsancak, min a'mâli Âmid: Müşârün-ileyhten telemmüz eylediği *el-Mecmû'*'da mezkûrdur. Ahz-ı icâzet eyledikten sonra Diyârbekir (Âmid)'de ve sâ'ir ba'zı mevâki'de neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile evkāt-güzâr olarak pek çok talebe füyûzât-ı ders ü telkîninden müstefîd olmuş ve 1210 [1795] hudûdunda vefât eylemiştir. 'Âlim ve fâzıl ve kâmil bir zât idi.

6- Eş-Şeyh el-'Âlim el-'Âmil el-Kâmil 'Alâ'eddîn Efendi, min kasaba'i Palu, min a'mâli Âmid: Üstâd-ı müşârün-ileyhin talebesinden olduğu *el-Mecmû'*'da muharrerdir. Maskat-ı re'si olan Palu kasabasında bir medrese binâ ederek orada tedrîs ile meşgūl olduğu hâlde 1185 [1771] hudûdunda elli yaşında kasaba-i mezkûrede vefât etmiştir. 'Ulemâ-yı 'âmilîn ve fuzalâ-yı müttakînden idi. Ol havâlîde pek çok telâmîz yetiştirmiştir.

7- Eş-Şeyh el-'Âlim el-'Âmil 'Alî Efendi el-Perçencî, min a'mâli Harput: Üstâd-ı müşârün-ileyhten telemmüz eylediği *el-Mecmû'*'da mezkûrdur. Ol havâlîde birçok talebe yetiştirip elli yaşında olduğu hâlde [62-b] 1190 [1776-77] senesinde vefât etmiştir.

8- El-'Âlim el-'Âmil el-Fâzıl Mustafâ el-Âmidî, el-ma'rûf bi-'Alîpaşalı Hâfız Efendi: Üstâd-ı müşârün-ileyhten telemmüz eylediği *el-Mecmû'*'da mestûr ve ahvâli âtîde mezkûrdur.

9- Eş-Şeyh el-'Âlim el-Fâzıl es-Seyyid Muhammed Es'ad el-'Ayntâbî: Üstâd-ı müşârün-ileyhten telemmüz eylediği Cenâb-ı Şeyhü'l-İslâm 'Ârif Hikmet Bey merhûmun *Mecmû'atü't-Terâcim* nâm eserinde mahkîdir. Kesret-i talebeye mâlik bir fâzıl-ı celîlü'l-mesâlik idi.

10- El-'Âlim el-'Âmil Mustafâ Efendi el-Bosnevî: Müşârün-ileyhten telemmüz eylediği *el-Mecmû'*'da muharrerdir. Erzincan'da tedrîs ile iştigāl etmiş ve ba'dehu Erzincan niyâbetine ta'yîn olunmuş idi. Ahmed ve Mehmed isimlerinde fuzalâdan iki hayrü'l-halef terk ile 1208 [1793-94] senesinde Erzincan'da vefât etmiştir.

11- El-'Âlimü'l-'Âmil el-Fâzılü'l-Kâmil Muhammed bin Muhammed el-

İskilibî, el-ma'rûf bi-Soğan-zâde: Üstâd-ı müşârün-ileyhten telemmüz eylediği e*l-Mecmû'*'da muharrerdir. İskilip ve Kastamonu kasabaları medreselerinde müderrislik ettikten sonra İskilip müftîsi oldu ve *Beydâvî* tedrîs [63-a] ederek iki def'a hatm eyledi. Talebesi kesretli idi. Pek çok 'ulemâya icâzet verdi. 1190 [1776] hudûdunda Kastamonu'da vefât eyledi. Mahdûmu 'Osmân Efendi 'âlim ve fâzıl bir genç olduğu hâlde 1196 [1781-82] senesinde yirmi beş yaşında vefât etmiştir. Bunun mahdûmu da 'Osmân Efendi'dir. Tahsîl-i 'ilm ile meşgūl idi.

12- El-'Âlimü'l-Fâzıl ve's-Sındîdü'l-Kâmil Sıbgatullâh Efendi el-Âmidî: 'Allâme-i müşârün-ileyhin veled-i necîbidir. Pederlerinden telemmüz eylediği, Şeyhü'l-İslâm 'Ârif Hikmet Beyefendi merhûmun *Tabakātü'l-'Ulemâ* ve *Kitâbü't-Terâcim* nâm eserlerinde muharrerdir. Müftî-i belde idi. Bu dahi pederleri gibi pek çok 'ulemâ ve fuzalâ yetiştirmiştir. Bir fâzıl-ı celîlü'l-mefâhir-i bî-nazîrdir. Terceme-i hâli âtîde gelecektir, inşâ'allâhu Te'âlâ.

'Allâme-i müşârün-ileyh Ebûbekir Efendi Hazretlerinin manzûrumuz olan âsâr-ı celîlelerinin her birinden birer nümûne tahrîri mûcib-i tafsîl olacağından *Muhtasar-ı Müntehâ*'ya olan hâşiye-i bî-nazîrlerinin mukaddime-i bedî'a ve murassa'ası teberrüken bu mahalle tastîr ile iktifâ olunur:

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

ثناءً سامِيا لِرَبٍّ رِضاهُ مُنتهَى السُّؤال والأمَلِ، ومُبتغى الراغبين في علمَي الأصولِ والجدَلِ؛ حارَ في عباب إدراكِه عن العوم كل [63-b] ذي حِجًى ونُهْيَةٍ، وحاز محصولًا نافعًا مَن جَنى سنابلَ منهجِهِ البهيةِ، والصلاة مع السلام على نبيّه الذي بُعِثَ لإحكامِ الأحكامِ بالتوضيحِ والتلويحِ للدَّلالات والإشارات من فحْوى الكلام في شرح صدرِ الشريعةِ العليا، والطريقة المُثْلى، أفْلح من انتهج بها واستعْلى، وخاب من تناءى عنها وتولَّى، وعلى آله وصحبه أُسْوةِ الراسخين في الاجتهاد والإجماع ودَارِي فَلَكِ الإسلام بالتنوير والإلماع، أمّا بعدُ؛ فيقول العبد الفقيرُ أبو بكر الآمديُّ المدعُوُّ بكوجك أحمد زاده أسبغَ اللهُ أفضالَه عليه وزادَه: قد أضمرتُ في طويَّتي مذْ شعرتُ بهُويَّتي أن أُبْلِيَ رداءَ الشبابِ في اقتناء أنواعِ العلوم الآلِيَّةِ لنيْلِ فَحْوى السنة والكتاب، ولمَّا بلغتُ بتوفيق عالمِ الغيبِ والعِيانِ أُمْنِيَةَ خَلَدي، وله الحمد بالجَنانِ والبالِ، نبَّقتُ بعض التعليق على بعضِ زُبُر العلم ونِبْراسِ التحقيق، سِيّما على أنوارِ التنزيلِ، ثمّ وشَّيتُ الحواشي الشريفيَّةَ على شرح مختصَرِ الأصولِ بوِشاحِ أبْكارِ الفِكرِ لعلَّها عَقِيلَةُ أترابِها وهي: كَضَرائِرِ الحسناءِ قِلنَ لها، ونتَأمَّلُ من ذي العرش الكريم، تقبُّلَه

بقَبُولٍ حَسَنٍ للأعمال والرُّقِيَّ إلى درجاتِ الكمالِ بالكمالِ حتى الحضور لحظيرة القدُسِ بالعَفْوِ والنَّوال، إنه تعالى مُحْسِنٌ أَزَلِيٌّ بلا زوال.[1]

[64-a]

El-Mevlâ Ebûbekir Efendi, Müftî Kâtibi

'Ulemâ-yı kirâm-ı memleketten bir zât-ı 'âlî-kadrdir. Tahsîl-i 'ulûm ve kemâlât eyledikten sonra memleket müftîlerinin kitâbet hizmet-i mübeccelesiyle imrâr-ı evkāt u ezmân eylemekte idi.

'Ulûm-ı mütedâvilenin ekser aksâmında sâhib-i yed-i tûlâ olduktan başka bi'l-hâssa evfâk ve sîmyâ ve tılısmât ve nârenciyât gibi fünûn-ı garîbede dahi hâ'iz-i mahâret-i kübrâ olup, zamânının 'âdetâ Müseylime el-Mecrîtî'si[2] idi. Müşârün-ileyhin 'ulûm-ı garîbede olan kemâlâtına dâll olmak üzere Diyârbekir müsellimi âti't-terceme meşhûr Nûh Ağa hakkında bir hikâye-i 'acîbesi mütevâtir ve meşhûrdur. Hikâye-i mezkûreyi ve sâhib-tercemenin evsâf-ı fezâ'il ve kemâlâtını 1207 [1792-93] târîhinde tevellüd ederek kitâbımızın ibtidâ-yı mübâşereti târîhine

---

1 Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. O'ndan yardım dileriz. Rızası isteklerin ve umutların son noktası olan, kelam ve usül ilimleriyle uğraşanların da tek muradı olan Rabb'e yüce övgüler olsun. Bütün akıl ve anlayış sahibi usta dalgıçlar, O'nun idrak denizinde aciz kalır. Onun rev-naklı yolunun başaklarını biçen, faydası büyük bir hasada nail olur. Yüce kelamın manasının işaretlerini açıklayarak şeriatin en yücesini ve yolun en iyi örneğini anlaşılır kılıp böylece dinin hükümlerini muhkem kılmak için gönderilen peygambere salat ve selam olsun. Onun yolunu takip eden kurtuluşa erer ve yücelir. Ondan ayrılan ve yüz çevirenler ise hüsrana uğrar. Aynı şekilde icma ve içtihatta derin ilim sahiplerinin öncüleri, İslam feleğinin yıldızları olan ehl-i beytine ve ashabına da salat ve selam olsun. Naçiz kul nam-ı diğer Küçük Ahmed-zâde Âmidli Ebûbekir – Allah iyiliklerini artırsın- der ki: "Kendimi bildim bileli gönlümde, kitap ve sünnetin manalarını anlayabilmek için gerekli bütün alet ilimlerini elde etme yolunda gençliğimi harcama arzusu barındırdım. Kalben ve bedenen O'na hamd ve senalar olsun ki; gaybı ve şehadeti bilen Allah'ın tevfikiyle gönlümün muradına ulaşınca başta *Envârü't-Tenzîl* (*Vahyin Nurları*) kitabı olmak üzere, ilim özetlerine ve tahkik ölçülerine notlar düşmeye başladım. Daha sonra Seyyid Şerîf'in *Muhtasarü'l-Usûl Şerhi*'ne yazdığı hâşiyeyi en özgün düşüncelerden oluşan gerdanlık mesabesinde bir açıklama ile süsledim. Bu düşünceler; akranları arasında mürüvvete ulaşmış, kumalarının hasedine layık bir dilber misalidir. Yüce arşın sahibinden umarız ki, kutlu meclisine bağışlanmış ve ikrama mazhar olmuş olarak ulaşmamız için bu ameli güzel bir kabul ile kabul buyursun ve bizi kemal ile kemal derecelerine yükseltsin. Zevali olmayan, ezelî ihsan sahibi sadece Yüce Allah'tır."

2 Müellif, meşhur Endülüslü matematik ve astronomi âlimi Mesleme el-Mecrîtî'nin ismini "Müseylime" şeklinde yazmıştır. (haz.)

kadar ber-hayât olan müftî-i esbak Bahâ'eddîn Efendi ibni müftî-i şehîr Halîl Efendi ibni 'Allâme Sıbgatullâh Efendi ibni 'allâme-i şehîr Küçük Ebûbekir Efendi merhûmdan işitmiştim. Hâne-i fâzılâneleri Câmi'-i Kebîr'in cânib-i yemîninde ve Zencîriyye Medrese-i 'âliyesi civârında olup yakın vakte kadar mevcûd ve nâmına mensûb olarak söylenmekte idi. Vefâtı takrîben 1220 [1805] senesindedir.

Müşârün-ileyh 'âbid, zâhid, fâzıl, müttakî, 'âlim, mer'iyyü'l-hâtır, husûsiyle 'ilm-i fıkh ve 'ulûm-ı sâ'irede nazîri nâ-yâb bir zât idi.

[64-b]

Hâcî Ebûbekir Ağa, Hâcî Vefâ-zâde

Diyârbekir (Âmid) şehrinin mu'teberân ve hânedânından olup Hâcî 'Abdülvefâ-zâde şöhretiyle be-nâm idi.

Memleketin, ebvâbı dâ'imâ âyende vü revendeye küşâde olan a'yân-ı zevi'l-ihtirâmından idi.

Beyt-i Hudâ ve Ravza-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ'yı ziyâretle de müşerref ve kâm-yâb olmuş idi. Hâne-i vefâ-âşiyânesi Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi civârında ve 'Abdurrahmân Mescidi karşısında olup el-ân ahfâdı yedinde mevcûddur. Ebnâ-yı cinsine insâniyet ve rahm ü şefkatle mevsûf ve etvâr-ı hayr-hâhı ile ma'rûftur. 1230 [1814] hudûdunda nişîmen-i 'ukbâya hırâmân olmuştur. Sâhib-tercemenin Hadîce Hanım nâmında bir kerîme-i 'iffet-vesîmesi bu hakîrin pederinin 'amucası [ve] vücûh-ı memleketten âti't-terceme Emîrî-zâde Mehmed Ağa'nın hibâle-i izdivâcında olup büyük 'amucamızın vefâtını müte'âkib ve henûz pederleri hayâtta iken 1220 [1805-06] senesinde vefât etmiş idi. İsmâ'îl Ağa nâmında mahdûmları pîr ü ihtiyâr olduğu hâlde yakın vakitlere kadar ber-hayât idi. Bu hakîre nerede tesâdüf etse âdâb ve terbiyeye dâ'ir birçok nasâyih icrâ ve ibrâz-ı âsâr-ı asâlet ve vefâ ederdi. Takrîben 1285 [1868] senesinde[1] vefât eyledi. Bu İsmâ'îl Ağa'nın dahi Ebûbekir Efendi ve Tevfîk Efendi isimlerinde iki mahdûmuyla bir kerîmesi vardır. El-hak nâmûs ve terbiye ile muttasıf ve halûk zâtlardır. Bir 'asrı tecâvüz eden bir karâbeti 'âdetâ birâderi mertebesine îsâl ile bu hakîre dâ'imâ ibrâz-ı nevâziş ve

1 Müellif metnin burasına bir işaret koyarak, buradan [65-a] yüzüne kadar devam eden ibareyi derkenarda yazmıştır. (haz.)

iltifât ile vefâ-zâdelik şi'ârını ibrâz ve isbât ederler. Bu Ebûbekir Efendi mahkeme-i şer'iyye müdâvimlerinden ve 'ulemâ-yı memlekettendir. Bi'l-hâssa fıkh ve ferâ'izde nâdirü'l-emsâldir.

[65-a]

Ebûbekir Ağa, Sa'îd Ağa-zâde

Hânedân-ı memleketten Sa'îd Ağa merhûmun mahdûmudur. Hâne-i hayr-âşiyânesi Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi civârında olup ceddimiz âti't-terceme Emîrî-zâde Ahmed Ağa'nın yârânından ve cîrânından idi.

Halûk ve mu'teber ve insâniyetle mevsûf ağavât-ı memlekettendir. 1240 [1824] hudûdunda vefât eylemiştir.

Hâfız Ağa, 'Abbâs Ağa, Hâcî İsmâ'îl Ağa, Mustafâ Efendi nâmlarında dört mahdûmu ile Hadîce ve Hamîde isimlerinde iki kerîmesi kalmıştır.

Hadîce Hanım birinci evlâdı olup âti't-terceme meşhûr Serdâr Ağa'nın haremi idi. Pek mu'ammere olduğundan el-ân ber-hayâttır ve mahdûmlarından Mustafâ Efendi terakkî ederek Meclis-i Kebîr-i Eyâlet başkâtibi olduğu hâlde bilâ-veled vefât eyledi. İhvân-ı erba'a-i mezkûreden bu hakîr yalnız Hâfız Ağa'ya yetiştim. Seksenlik bir pîr-i muhterem idi. Sâhib-terceme Ebûbekir Ağa'nın ahfâdı mevcûd ve ekserîsi zî-servettirler. Merhûmun nakş-ı hâtemi bir vesîkada manzûrumuz oldu. [1] ربّ سهِّل أمورَ أبي بكر 'ibâresi menkūş ve mahkûktur.

[65-b]

El-Mevlâ Hâfız Ebûbekir el-Âmidî, Şeyhü'l-Kurrâ

Diyârbekir (Âmid)'in fuzalâ ve sulehâsından ve bi'l-hâssa 'ilm-i kırâ'at ve usûl-ı tecvîdde ferîd bir zât-ı mevhibet-te'yîd idi. Cenâb-ı Ebûbekir'in dâ'imâ lisânında Kelâmullâh cârî ve her encümende okuduğu 'aşr-i şerîfleri vücûd-ı etkıyâya bir rûh-sârî idi. 'İlm-i kırâ'atte temehhür ve teşehhür etmesi üzerine her taraftan akıp gelen birçok hafaza-i kirâm kendisinden ta'allüm-i fevâ'id-i kırâ'ate tâlib ve usûl-ı ma'lûme-i seb'a üzerine ahz u zabt-ı Kelâmullâh etmeğe bin şevk ile hâhiş-ger ve

1 Ya Rabbi, Ebûbekir'in işlerini kolaylaştır.

râgıb idiler. Gûyâ ki dâ'ire-i tedrîs bir gülşen-i letâfet-resân ve andaki huffâzın her biri birer bülbül-i gûyâ-yı hoş-elhân idi.

Cevâmi'de âyet-hân-ı ilahî oldukça 'âşıkân-ı muhabbet-i Kibriyâ olan dil-rîşânı mest-i bükâ ve mihrâb-ı imâmete geçtikçe bulunduğu câmi' kesret-i cemâ'atten mahşer-nümâ olur idi. El-hâsıl sohbet-i latîfi Kelâmullâh, ülfet-i şerîfi Kelâmullâh, dâd ü sited-i kudsî-i hayâtiyyesi hep ta'allüm-i Kelâmullâh idi. Sâhib-terceme Ebûbekir el-Kārî' Hazretlerinin gıbta olunacak ve daha doğrusu herkes içün mûcib-i emsâl-i bahtiyârî olacak ahvâlinden biri de; 'ömrünün en kıymet-dâr zamânı olan âvân-ı şebâb ü civânîde ve daha sonraları, aksâm-ı sefâhetin hîçbirine tenezzül ve rağbet eylemediğinden fuhşiyyât netîce-i elîmesi olan ve nice nice nâzenîn vücûdları genç yaşında hâk-i siyâha îsâl veyâhud daha bir müddet yaşamış olsa bile o misillü bedbahtları cânından bîzâr eyleyen emrâz-ı müdhişe-i sâriyenin kâffesinden tâhirü'z-zeyl ve masûnü'l-vücûd olarak sinni sekseni mütecâviz olduğu hâlde evâhir-i 'ömrüne kadar ten-dürüstî [66-a] ve ni'met-i zindegânî ile mütelezziz bir sûret-i mütena"imede imrâr-ı hayât-ı zindegânî eylemiştir. İşte bu fâzıl-ı bâhtiyâr-ı dâreyn 1160 [1747] hudûdunda Diyârbekir (Âmid)[1] şehrinde suver-bend-i 'âlem-i şühûd olmuştur. Mukaddemât-ı sıbyâniyyeyi okuduktan sonra hıfz-ı Kelâmullâh'a sarf-ı nakdîne-i himmet eylemiş ve sadâsı dahi güzel olduğundan daha mebâdî-i teşebbüsünde 'âmmenin mazhar-ı takdîri olmağa başlamıştır.

Memleketimiz 'ulemâ ve fuzalâsından tahsîl-i 'ulûm ve kemâlât ederek bi'l-hâssa tecvîd ve kırâ'atte memleketin vahîdi ve belki 'asrının ferîdi olmak derecesini ihrâz ile şeyhü'l-kurrâ-yı memleket olmuştur.

Bu sûretle re'îs-i encümen-i huffâz-ı şerâfet-ittisâf ve celîs-i bezmgâh-ı ekâbir ü eşrâf olarak îfâ-yı hidemât-ı kelâm-ı celîl-i Hazret-i Bârî ve imrâr-ı evkāt-ı bahtiyârî eylemekte olduğu hâlde 1240 [1824] hudûdunda 'azm-i ziyâfethâne-i Cenâb-ı Rabb-i Müte'âl ve ziyâ'-ı ebedîleri şehrimizi mâtem-kede-i hüzn ü melâl eyledi.

Na'ş-ı mağfiret-nakşı yetiştirdiği birçok hamele-i Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'dan ve sâ'ir fuzalâ ve ekâbir ve erkândan mürekkeb bir cemm-i gafîr ile kaldırılıp hâric-i sûrda kâ'in medfen-i mahsûsuna îsâl ve tevdî'-i niyâzgâh-ı gufrân-ı Cenâb-ı Zü'l-

1 Sahife başından buraya kadar yazılan kısmın üzeri müellif tarafından çizilmiş ve sonuna "sahh" yazılmıştır. (haz.)

Celâl ve'l-Kemâl edildi. Merkad-i 'âlîleri Dağkapusı hâricinde hayrât-ı Cenâb-ı Süleymân Hânî [66-b] olan Hamravât Suyu kemerleri ile Seyrân Köşkü civârına yeni yapılan vilâyet-i hükûmet konağı arasında vâki' bir mahall-i ferah-efzâdadır. Ser-levha-i merkad-i 'âlîlerinde ba'zı elfâz-ı du'â'iyye ve ihtirâmiyyeden sonra "Şeyhü'l-Kurrâ Hâfız Ebûbekir Efendi" 'ibâresi muharrerdir.

Ebûbekir Bey, Şeyh-zâde

Vüzerâ-yı 'izâmdan merhûm Şeyh-zâde İbrâhîm Hafîd Paşa-yı Âmidî'nin ahfâd-ı vâlâ-nejâdındandır. İsmine olan münâsebeti hasebiyle "Bekrî" mahlasını ihtiyâr eylediğinden terceme-i ahvâl-i necîbâneleri bâ harfinde (ب) mestûrdur.

Ebû 'Abdullâh Sâlih el-Âmidî

On birinci 'asr-ı hicrî 'ulemâsından bir fâzıl-ı zû-fünûndur. *Fevâ'idü'l-İnsiyye fî Şerhi Endelüsiyye* ve *Şerh-i Dîvân-ı Firişte* nâm kitâb-ı fevâ'id-nisâbları meşhûdumuz olan te'lîfât-ı nihrîrânelerindendir. İsimleri gibi sâlih olan zât-ı 'âlîleri manzûm âsâr-ı 'aliyyelerinde "Sâlih" imzâsıyla tezyîn eylemekte olduklarına binâ'en tafsîl-i ahvâl-i fâzılâneleri harf-i sad'da (ص) tahrîr olunmuştur.

[67-a]

El-Mevlâ el-Hakîm el-Edîb el-'Âlim el-'Allâme eş-Şeyh Ahmed el-Berdahî (1)[1] **el-Âmidî, sâhib-i kitâb-ı *Câmi'u Envâ'i'l-Edeb***[2]

Bu zât-ı fâzıl-ı bî-misâl bundan dört 'asır mukaddem, ya'nî hicret-i seniyyenin tamâm dokuz yüz [1494] hudûdunda şehrimizin pîşvâ-yı kemâlât ve üstâd-ı edebiyyâtı idi.

907 [1501-02] senesinde te'lîfini ikmâl eylediği *Câmi'u Envâ'i'l-Edeb* nâm kitâb-ı kıymet-dârı beş yüz büyük sahîfeden mütecâviz ve müşârün-ileyhin hatt-ı dest-i nefîsiyle muharrer olarak bir nüshası nezdimizde mevcûddur.

---

1 (1) Berdah (Bardak).

2 Ali Emîrî, Şeyh Ahmed el-Berdahî'nin eseri olan *Câmi'u Envâ'i'l-Edeb*'in Millet Kütüphanesi'nde ALİ EMİRİ LGT koleksiyonu 39 numarada bulunan müellif hatlı nüshasının zahriyesine Berdahî kelimesiyle ilgili olarak kendi hatt-ı destiyle şu ibareyi yazmıştır: "Berdahî-Bardaklı: Diyârbekir (Âmid) şehrinin Kal'a Kapusı'yla Dağkapusı arasında el-yevm dahi Bardaklı nâmıyla ma'rûf bir mahalle ismidir." (haz.)

Bu kitâb-ı bî-nazîr Türkî ‘ibâre ile beş kısm-ı mühimmi câmi‘ olup, her kısmı da birçok enva‘ ve fusûlü mutazammındır. Ehemmiyet-i mündericâtı anlaşılmak içün aksâm-ı hamse-i müştemilesini burada muhtasaran beyân eyleriz:

Birinci Kısım: Fârsî lugatlerin ma‘nâsını ve Türkçe’ye tercemesini muhtevî başlıca bir kitâb-ı kebîrdir.

İkinci Kısım: Ef‘âl-i Fârsiyye’yi ve kavâ‘id ve emsilesini mu‘arrif ve müştemildir.

[67-b]

Üçüncü Kısım: Hurûf-ı hecâ denilen yirmi dokuz harf-i aslînin her birinin manasını[n] ve mevki‘ ve sûret-i isti‘mâllerini[n] ve îrâd-ı ebyât ile birtakım misâllerin ve hurûf-ı mezkûre üzerine icrâ olunan sıfatların îzâhât ve ta‘rîfâtıdır.

Dördüncü Kısım: Esmâ-i şuhûr-ı Rûmiyye ve Fürsiyye ve Celâliyye’yi ve her birinin sûret ve zamân vaz‘ı ve sâ’ir ta‘rîfâtı ve ‘aded-i eyyâm-ı müsteraka ve kebîseyi ve mezkûr şuhûra mahsûs olan a‘yâd ve eyyâm-ı meşhûre-i ümemi ve seyyârât-ı mu‘tebere-i semâviyyenin esâmîsini ve bunların burûc ve mevâki‘-i sûret-i seyr ü hareket ve her birinin tesmiye edildikleri isimlerin esbâb ve vech-i münâsebeti ve eyyâm-ı mahzûrâtı ve hicâmet etmenin fâ’ide ve mazarratı ve cedvelinin ‘aynen derciyle berâber şuhûr-ı ‘Arabiyye gurrelerini bulmak ve bilmek usûlünün ta‘rîfâtı gibi fevâ’idi muhtevîdir.

Beşinci Kısım: Kavâ‘id-i şi‘riyye ve tecnîsât ve teşbîhât ve gazeliyyât ve mecâz-ı mürsel ve kavâ‘id-i ‘arûz ve evzân ve buhûr ve mu‘ammâ ve lugaz ve bunların ta‘rîfât ve misâl ve îzâhâtı beyânındadır.

Ma‘lûmdur ki evzân-ı eş‘âr ve ‘arûz ve edebiyyât-ı Türkiyye ta‘rîfâtına dâ’ir Rûm’da en evvel yazılan kitâb Sürûrî-i Kadîm’in *Bahrü’l-Ma‘ârif* ’idir ki; [68-a] te’lîfi 960 [1552] hudûdunda olduğu hâlde, şu bahseylediğimiz kitâbın ikmâl-i te’lîfi 907 [1501-02] senesinde olmasına nazaran andan dahi yarım ‘asırdan mütecâviz bir zamân mukaddemdir.

Bu zât kitâbını Âmid’de te’lîf ederken ‘Irâk’ta Fuzûlî edebiyat ile kesb-i ma‘ârif edecek bir sinne vâsıl olmamış ve Rûm’da Bâkî henûz dünyâya gelmemişti.

Bu kitâbın bir kıymet-dârlığı dahi Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri-

nin Diyârbekir (Âmid)'i feth ve teshîr buyurmalarından on dört sene mukaddem yazılmasıdır ki, şehrimizin o târîhten daha evvelki Türkçesiyle edebiyyât-ı 'Osmâniyye'nin duhûlünden sonra hâsıl olan fark-ı terakkîye bir mikyâs demek olduğundan şu kitâbımıza pek büyük bir ta'alluk ve münâsebeti vardır.

İşte şu mündericât-ı kitâbdan mü'ellif-i 'âlî-kadrin 'ârif, 'âlim, müneccim, hakîm, ehl-i lugat, ehl-i hey'et, ehl-i lisân, şâ'ir, münşî olduğu ta'ayyün etmekle berâber; beş yüz bu kadar sahîfelik bir kitâb-ı nefîsi nesih hattıyla yazmış ve aralıktaki fasl ve taksîmâtı da sürh mürekkebiyle ve sülüs hatla kayd etmiş olduğundan cenâb-ı musannifin bir hattât-ı hüner-ver olduğu da tezâhür ediyor.

[68-b]

Lisân-ı Türkîmizin şîve-i 'atîkası ve imlâsı hakkında bu kitâbdan edilen istifâdenin derecâtı kābil-i ta'rîf olamadığı gibi, mündericâtındaki tenevvu' o zamândaki aksâm-ı ma'ârife de bir nümûnedir.

Sâhib-tercemenin nasıl bir üstâd-ı kadîm ve 'âlî-kadr olduğunu zevk-yâb-ı edeb ü 'irfân olanlara uzun uzadıya ta'rîf ve beyândan ise, hem o zamânki Türkçe 'ibâre ve imlâ ve edebiyyât ve ebyâta nümûne olmak ve hem de müşârün-ileyhin kemâlâtına delîl bulunmak üzere şi'r ve 'arûza 'â'id kısmından ba'zı parçaları hîçbir kelime ve imlâsına dokunmaksızın 'aynen tahrîrine ibtidâr ve derecât-ı takdîri eserin nefâsetiyle mündericâtına cevâben ve hakk-ı 'âlîlerinde bundan ziyâde hâ'iz-i fevâ'id-i mühimme ıtnâb-ı makāl eylemekten keff-i kalem eylemeği münâsib gördüm:

"Kısm-ı pencüm der-kavâ'id-i şi'riyye ve tecnîsât ve teşbîhât-ı gazeliyyât ve mecâzât-ı mürsel ve 'arûz ve asl-ı ta'miyye [1]

Ammâ bilgil ki ba'zılar demişler ki, tab'-ı vakkād ve zihn-i nakkād kimesnelere kavâ'id-i şi'riyye ve 'arûz hâcet değildir. Zîrâ ki vicdân-ı insân ebyâtın rekâketin ve sakāmetin kuvve-i tab' ile temyîz edebilir. Velâkin biz eydiriz: Kavâ'id-i şi'riyye ve 'arûz bilmekte iki dürlü fâ'ide vardır. Biri oldur ki; şi'rin kānûnun ve 'arûzun ıstılâhâtın bilir, kankı beyt kankı bahirdendir ve ne vezn [i]düğün taktî'

1 Şiir kuralları, cinaslar, gazellerdeki teşbihler, mecaz-ı mürseller, aruz ve muamma usülü hakkındaki beşinci kısım.

[69-a] edip çıkarabilir. İkinci oldur ki; sâhib-i tab‘ olmayanlara ‘arûz kuvvettir. ‘Arûz bilmek sebebiyle beyti mevzûn okur, zîrâ ki ‘arûz mîzândır; ya‘nî şi‘rin terâzûsudur. Pes her beyti mîzânla muvâzene eyler, dahi hiffetten ve sıkletten bilir. Ve dahi beyt olur ki, ‘arûzîler katında mevzûndur ammâ sâhib-i tab‘ katında mevzûn gelmez, tabî‘ate sakîl gelir. Zîrâ ki ‘Arab şâ‘irleri bir beytte asıldan fer‘a ve fer‘den asla nakl ederler. Beytin bir mısrâ‘ı asıl veznine ve bir mısrâ‘ı fer‘ veznine olur. Dahi tabî‘at anı temyîz edemez, nâ-mevzûn sanır.

Misâl bi’ş-şi‘r

فانْظرْ إلى دمْعٍ جرى في مُقْلتي من مُهْجَتي أبْلى الهوى أسفًا يوم النَّوَى بدني[1]

Ve işte bu beytin bir mısrâ‘ı bir veznedir ve bir mısrâ‘ı bir veznedir. Mevzûndur, ma‘nevîdir ammâ tabî‘ate rekîk gelir. ‘Arab şâ‘irleri şi‘rlerinde bunun gibi çoktur. Pes ma‘lûm oldu ki, şi‘re hem tabî‘at ve hem ‘arûz gerekmiş.

Hâzâ fî beyâni’l-kavâ‘idi’ş-şi‘riyye:

[69-b]

Şi‘r: İmdi bilgil kim, şi‘r deyu şol beyte derler kim; mevzûn [ve] ma‘nevî ola. Ve ba‘zılar derler ki, mübâlağa dahi kasd oluna.

Beyt deyu şol iki mısrâ‘a derler ki; âhirleri kāfiyede gerekse birbirine mutâbık olsun, gerekse olmasın.

Mesnevî deyu şol beytlere derler ki; mısrâ‘ının âhirleri birbirine muvâfık gele. Kāfiyede destânlar beyti gibi.

Rübâ‘î deyu çehâr mısrâ‘a derler, ya‘nî iki beyte derler ki; âhirleri kāfiyede bir ola.

Kıt‘a deyu üç beytten dokuza varınca beytlere derler ki; evvel mısrâ‘ı beyt âhirine kāfiyede mutâbık olmaya.

Kasîde deyu dokuz beytten ziyâde olan şi‘re derler; ne denli ziyâde olur ise olsun.

---

1 Ruhumdan akan göz pınarlarımdaki yaşı gör, firak günü aşk cismimi harap eyledi

Tercî' deyu üç şi're derler veyâhud beş şi're derler veyâhud yedi şi're derler ki; her şi'rin arasında bir beyt ola ve ana *tercî'-i bend* derler.

Gazel deyu mahbûbun hüsnünü öğmeğe derler şi'rle. Şöyle ki, 'arz-ı iştiyâk ve muhabbet ve şikâyet ve hasret ve firâk [70-a] göstermeğe dahi derler.

Medh deyu mahbûbun veyâhud bir kimesneyi evsâf-ı hamîdeyle zikr etmeğe derler.

Hicv deyu zemme derler. Ya'nî evsâf-ı kabîhayla anmağa derler.

Mersiye ölüyü medh etmeğe derler.

Neşîd deyu eydilmiş gazele derler ve şi'ri 'unfile[1] okumağa derler.

Terceme deyu sözü bir dilden bir dile döndürmeğe derler; gerekse nazm olsun, gerekse nesr olsun.

Nazm deyu sözü vezne getirip şi'r eylemeğe derler.

Nesr deyu nazmın 'aksine derler.

Nazîre deyu bir kimsenin şi'ri kafiyesinde, anın kasdlarını bir 'ibâret-i uhrâ ile şi'r etmeğe derler.

Nakîza deyu birekünün şi'ri kafiyesinde, anın şi'ri kasdının 'aksiyle şi'r etmeğe derler; ciddî hünerle döndürmeğe derler.

Muvaşşah deyu şol şi're derler ki; her beytin evvelinden bir harf alalar, bir âdem adı çıka.

Müstezâd deyu şol şi're derler kim; her mısrâ'ın âhirinde ziyâdesi [70-b] ola. Ol ziyâde dahi; ya kāfiye düşe, ya redîf vâki' ola.

Kāfiye deyu şi'rin âhiri hangi harf üzerine binâ olunur ise ana derler ve andan sonra gelen lafızlara *redîf* derler.

Misâl

Niçe bir hecr odına bağrımı biryân edesin
Beni yola bakıdup gözümi giryân edesin

1 Müellif sehven "gunfile" yazmıştır. (haz.)

Meselâ "giryân" beytin kāfiyesidir. Bundan sonra "edesin" lafzı mükerrer geldiği redîftir. Ammâ "giryân, biryân" lafzı ki kāfiye vâki' olmuştur; kaçan bunların "yâ"sı yerinde tâ şi'r âhir olunca kāfiyede "yâ" harfi ri'âyet oluna. Meselâ "'üryân" ve "reyyân" ve "Deyyân" gibi. Harf-i yâ mukābelesinde gayr[ı] harf getirmeseler, "'atşân" ve "handân" misâllü kāfiye halt etmeseler ana *revî* derler. Kangı harfle gerekse olsun hemân yâ'ya mahsûs değildir. Meselâ "imâmı, hümâmı" gibi kim; mîm-i evvel yerinde gayrı harf getirmeyesin. Şöyle kim; "selâmı, hüsâmı, kıyâmı" gibi. İşte revînin san'atı budur.

Matla' deyu şi'rin evvel beytine derler.

Mahlas deyu şi'rin âhir beytine derler ki; anda şâ'ir adı [71-a] gele. Ve mahlas diyecek yerde *tahallüs* dahi derler.

Tâc-beyt deyu şâ'ir adı gelen beytten sonra gelen beyte derler.

Şeyh deyu beyti üç pâre kılıp birbirine kāfiye gibi uydurmağa derler.

Misâl bi'ş-şi'r

Gözündür câdû-yı sehhâr kaşındur fitne-i mekkâr
Bugün zülfün-durur tarrâr gönül sayd etmeğe ey cân

Ve bu san'ata *musammat* dahi derler.

Tarsî' oldur ki; birbirine müşâbih elfâzla beyti tezyîn edeler.

Misâl bi'ş-şi'r

Ey Sikender-der Süleymân-satvet ü Dârâb-dâr
Vey Gazanfer-fer Nerîmân-rütbet ü Sührâb-dâr

Reddü'l-'acüz 'ale's-sadr deyu şol san'ata derler ki; beyt-i evvelinde kankı lafız anılır ise âhir mısrâ' evvelinde dahi anı analar.

Misâl bi'ş-şi'r

Garîbem lutfun uma geldim ey şâh
Garîb olmaya lutf it sen garîbe

Îhâm deyu şuna derler ki; bir beytin ya bir 'ibâretin ma'nâsı zü'l-vecheyn ola. Ya'nî ma'nâ-yı mevzû'un-lehusundan gayrı bir ma'nâ-yı âhere dahi mevhûm oluna.

Misâl bi'ş-şi'r

[71-b]

Gün yüzüne müşterî mihr ile mâh
Müşk saçun bendine bende esîr

Hâzâ fî-beyâni't-tecnîsât: İmdi bilgil kim, tecnîs iki lafzın birbirine münâsib olmasıdır, ekser hurûf müttefik olmak üzerine. Bu dahi istikrâyla yedi nev'dir: Tecnîs-i tâm, tecnîs-i nâkıs, tecnîs-i zâ'id, tecnîs-i mükerrer, tecnîs-i mürekkeb, tecnîs-i mutarraf, tecnîs-i hattır.

Evvelkisi: *Tecnîs-i tâm*'dır. Ve tecnîs-i tâm deyu ana derler ki; iki lafız veyâ dahi ziyâde telaffuzda ve kitâbette ve sekenâtta ve 'aded-i hurûfta bir ola ve hîçbir nesnede terkîb olmaya ve ma'nâları[1] mugāyir ola. Meselâ iki yerde "har" lafzı gele, iki ma'nâya delâlet ede. Nitekim Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu Te'âlâ sırrahu buyurdu:

Beyt

Gûş-i har be'frûş dîger gûş har
İn sühan râ der neyâyed gûş-i har[2]

Misâl bi't-Türkî beyt

Garîb mi dökerise gözüm çü dürr-i yetîm
Ki gözi yaşlu olur her k'ola garîb ü yetîm

Evvelki misâlde birisi isim ve birisi fi'ildir, ya'nî emirdir. Ez harîden [72-a] bir nev'den değildir, *müstevfî* derler. İkinci misâlde bir nev'dendir, *mütemâyil* derler.

İkincisi: *Tecnîs-i nâkıs*'tır ve tecnîs-i nâkıs oldur ki; iki lafız hurûfta bir olalar ve harekâtta ve sekenâtta muhâlif olalar. "Pür" ve "per" ve "şükür" gibi. Ve ba'zı fuzalâ

1 Bu kelime, eserin ALİ EMİRİ LGT 39 numarada bulunan yazma nüshasında "mu'tâdı" şeklinde yazılmıştır. Ancak ŞEHİD ALİ PAŞA 2616 numaradaki nüshada "ma'nâları" şeklindedir. (haz.)

2 Eşek kulağını sat ve başka bir kulak al, bu sözü eşek kulağı anlayamaz.

buna *tecnîs-i muharref* dedi. Hey'etlerinde inhirâf olduğu sebebden tecnîs-i nâkısı 'âmm tuttu tecnîs-i zâ'idden ve mükerrerden.

Üçüncüsü: *Zâ'id*'dir ki, *müzeyyel* dahi derler. Ve tecnîs-i zâ'id oldur ki; harekâtta tamâm müttefik olduktan sonra birisinin âhirinde ziyâde harfi gele. "Çeşm ve çeşme" ve "pervâ ve pervâne" gibi, zâ'iddirler. Ziyâde harfi olunduğundan ötürü müzeyyeldirler, ziyâde ötekinde olduğundan ötürü. Ve ba'zılar müzeyyel adını iki harf ziyâde olana tahsîs eylerler.

Dördüncü[sü]: *Tecnîs-i mükerrer*'dir ve tecnîs-i mükerrer ana derler [ki]; birisinin evvelinde ziyâde harf ola. "Dem ve âdem" ve "sâk ve mesâk" ve "şek ve eşek" gibi. Ve ba'zı fuzalâ tecnîs-i nâkıs lakabını ziyâde harf olan sûrette ıstılâh edinip, tecnîs-i zâ'idden ve tecnîs-i mükerrerden 'âmm tuttular ve ziyâde ortasında olmağı dahi anın aksâmından kıldılar. "Ced ve cehd" ve "şer ve şehr" gibi.

[72-b]

Beşincisi: *Tecnîs-i mürekkeb*'dir. Bu hânı, (1)[1] tecnîs-i tâm gibidir, belki hakîkatte anın aksâmındandır. Telaffuzda ve harekâtta ve sekenâtta ve 'aded-i hurûfta ikisi birdir ammâ bir tarafından veyâ iki tarafından terekküb var, iki lafızdan veyâ üç lafızdan mürekkebdir. Bir tarafında olanın misâli "dilâver ve dil-âver" ve "mercân ve mer cân" gibi. Evvelki misâl ki; resm-i kitâbette ikisi bir değildir, mefrûkturlar. Ve ikinci misâl ki; resm-i kitâbette birdirler, müteşâbihtirler. Ve iki harfte olanın misâli; "der-deti ve derdeti" gibi, "ber-âteş ve berâteş" gibi. Ve iki lafızdan ziyâdeden mürekkeb olanın misâli:

Şi'r

Biz ki yüz bendle müşkîn saçının bendesiyüz
Biz neyüz olmuş anın bir kılının bendesiyüz

Altıncısı: *Tecnîs-i mutarraf*tır ve tecnîs-i mutarraf oldur ki; âhirlerinde bir harf mugāyir ola. "Gāfir ve gafil" gibi ve "hûb ve hûn" gibi ve "bâlen ve bâliş" gibi. Ve eğer her birisinde iki harf mugāyir ola, tecnîs fevt olur. "Gāfil ve gāşık" gibi ve "hûb ve hûred" gibi. Zîrâ ki tecnîsin ekser hurûfunda ittifâk şarttır. Bu söz sülâsîde

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

ve rübâ'îde müsellem ammâ humâsîde ve südâsîde [73-a] ve sübâ'îde âhirinden birisinin iki harf mugāyir olmağla tecnîs-i mutarraf bulunmak ba'îd değildir. "Sefercel ve seferşeh" ve "müstahrec ve müsta'dem" gibi. Lâkin i'tibâr etmemişlerdir. Ve ba'zı fuzalâ tecnîs-i mutarraf adını tecnîs-i zâ'id deyu nakl ettiğimize dedi ve: "Mugāyeret-i harfle olan; gerekse ol mugāyeret evvelde olsun, gerekse ortada olsun, gerekse âhirde olsun iki hâlden hâlî değildir. Ya budur ki, ol iki mugāyir gelen harfler arasında kurb-ı mahrec ola veyâ olmaya; eğer kurb-ı mahrec olacak olursa *tecnîs-i muzâri'* derler." dedi. "Ecel ve 'acel" gibi ve "cebr ve cifr" gibi. "Ve eğer kurb-ı mahrec olmayacak olur ise, *tecnîs-i lâhik* derler." dedi. "Hemze ve lemze" gibi ve "sefer ve seher" ve "hased ve hasen" gibi. Ve kalb-i küll ve kalb-i ba'z sûretlerini dahi "feth ve hatf" ve "'avrât ve rev'ât" gibi tecnîs envâ'ından tuttular, *tecnîs-i kalb* dediler.

Yedincisi: *Tecnîs-i hat*'tır ve tecnîs-i hat oldur ki; hey'ette ve sûrette ve resm-i kitâbette iki lafız veyâ dahi ziyâde bir ola ammâ noktada mugāyir olalar. "'Âkil ve gafil" ve "bir [ve] ter" gibi. Buna *tecnîs-i tashîf* dahi derler.

[73-b]

Hâzâ fî beyâni't-teşbîhât: Ey birâder, bilgil kim sanâyi'-i şi'riyyeden ve bedâyi'-i muhsineden birisi ki teşbîhtir. Tetebbu' ve istikrâyla yedi nev'dir. Bu dahi tecnîsât gibi; teşbîh-i mutlak ve teşbîh-i meşrût ve teşbîh-i kinâyet ve teşbîh-i tesviye ve teşbîh-i 'aks ve teşbîh-i ızmâr ve teşbîh-i tafdîl[dir].

Ammâ mutlak oldur ki; bir nesneyi bir nesneye benzedeler mutlakā.

Misâl bi'ş-şi'r

Yüzün güldür saçın sünbül dişin dürr
Ve-lîkin 'âşık öldürmek işindür

Teşbîh-i meşrût oldur ki; bir nesnenin vücûdunu şart edip benzedeler. Meselâ; "servin cânı ve nâzla salınması olsaydı boyun ana benzerdi."

Misâl bi'ş-şi'r

Mâh derdüm haddine ey nûr-ı 'âlem lîk mâh
Serv-kāmet şekkerîn-leb 'anberîn-perçem degil

Ve *teşbîh-i kinâyet* oldur ki; müşebbeh kinâyetli ve gizli telaffuz oluna ve edât-ı teşbîh zikr olunmaya. Meselâ "gonçe" deyip dudak kasd oluna ve "nergis" deyip göz murâd oluna ve "serv" deyip boy kasd oluna ve "dürr" deyip diş kasd oluna ve "la'l" deyip leb murâd oluna ve "cennet" deyip yüz kasd oluna.

Misâl bi'ş-şi'r

[74-a]

La'lün deminde mu'ciz-i 'Îsâdır ârzûm
Vaslun sözünde cennet-i a'lâdır ârzûm

Ve *teşbîh-i tesviye* oldur ki, 'âşık bir nesnesini ma'şûkun bir nesnesine benzede. Meselâ; "belin ve saçın gibi inceldim" ve "ağzın gibi hâlim teng oldu" diye.

Misâl bi'ş-şi'r

Düşeli 'ışkuna hâlim keşâkeş
Kaşun yâyı gibi kaddim ham oldı

Ve *teşbîh-i 'aks* oldur ki; bunu ana benzettiğinden sonra dönüp anı buna benzedeler, her birine vech-i şebeh beyân edeler.

Misâl bi'ş-şi'r

Ten vuslatın cefâsıyıla cân gibi latîf
Cân firkatin küdûretile ten gibi kesîf

Ve *teşbîh-i ızmâr* oldur ki; teşbîh garaz olmaya. Belki ta'rîfiyle bir nesne nisbet etmek garaz ola, "nişe" ve "niçün" demekle.

Misâl bi'ş-şi'r

Hûnî gözün tutam ki harâmî degil senün
Yağmalayup gönül evini nite kan döker

Ve *teşbîh-i tafdîl* oldur ki; teşbîh ettikten sonra müşebbeh, evvelinde fazl isbât eyleye.

Misâl bi'ş-şi'r

[74-b]

Bâ zülf-i türâ müşk-i Hatâ güft dilem
Dîdem be-yakînî hatâ güft dilem[1]

(1) *Hâzâ fî beyâni kavâ'idi'l-'arûzi ve kavâ'idi'l-evzâni ve 'adedi'l-buhûr*:[2]

İmdi bilgil kim, 'arûz deyu mîzân-ı şi're derler; netekim geçti. Ve dahi 'arûzun asıl rüknü sekiz rükündür. Ve ol sekiz rükün dahi iki kısımdır. Birisi humâsî ve birisi sübâ'îdir. Ve humâsî oldur ki; anın rüknü beş harf üzerine mebnî ola. Mefâ'îlün, fâ'ilâtün, müfâ'aletün, müfte'ilün, müstef'ilün, mütefâ'ilün, mef'ûlât gibi. Eğerçi cevher katında mef'ûlât bu rükünlerden değildir, lâkin ba'zılar i'tibâr etmişlerdir. Ve müfte'ilün dahi bu evzândan değildir, lâkin Türkî'de ve Fârsî'de olan ebyâtta ba'zı bulunduğu ecilden zikr olundu. Ve bu sekiz bahirden on altı bahir çıkar. 'Aded-i buhûr: 1- *Hezec* 2- *Recez* 3- *Remel* 4- *Muzâri'* 5- *Münseric* 6- *Serî'* 7- *Mütekārib* 8- *Hafîf* 9- *Müctess* 10- *Tavîl* [75-a] 11- *Medîd* 12- *Basît* 13- *Kâmil* 14- *Vâfir* 15- *Muktedab* 16- *Mütedârik*. Bu on altı buhûrun fürû'u çoktur, ba'zısın getirdik. Ve ol ki Türkî'de ve Fârsî'de iken müsta'mel değildir; anı terk ettik. Ve dahi kā'ide-i 'arûz oldur ki; beyti taktî' edicek mîzân-ı hurûfla beyt hurûfunu sayıp muvâzene kılmak dürüst değildir. Zîrâ ki şi'rde gâh olur ki, iki sâkin bir harf sayılır. "Yâr ve cân" gibi ve "şâh ve mâh" gibi. Ve gâh olur, üç sâkin bir harf menzilesine olur. "Dost" ve "ûst" ve "hâst" gibi. Ve gâh olur, bir harf-i müteharrikle ve bir harf-i sâkin ve bir harf-i müteharrik sayılır. Meselâ, "ne" ve "kih" ve "cû" ve "mih" gibi. Ve gâh olur ki, teşdîd bir harf sayılır; ya'nî bir harf yerine durur. "Kerret" ve "merret" ve "şiddet" ve "kuvvet" gibi. Ve gâh olur ki, medle bir sâkin bir harf-i müteharrik 'addolunur; "halâs" gibi. Pes ma'lûm oldu ki 'aded-i hurûfa i'tibâr yoğmuş; asıl, vezni gözetmekmiş.

Bahr-i hezec-i sâlim-i müsemmen: Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün [mefâ'îlün] veznidir.

---

1 Zülfün için Hıta miskidir dedi gönlüm, yakinen gördüm ki hata eyledi gönlüm. [Müellif bu beyitten sonra "Misâl-i Türkî bi'ş-şi'r" başlığı altında Türkçe bir beyitle de örnek vermişse de bilahare bu beytin üstünü çizmiştir. (haz.)]

2 Müellif başlığın hemen öncesine yukarıdaki (1) işaretini koymuştur. Ancak bu rakamın gerek dipnot işareti, gerekse sıralama için kullanılan bir numara olmadığı görülmektedir. (haz.)

Misâl bi'l-Fârsî ve taktî'uhu

Sabâ peygâ	m-ı ferverdîn	zi sûy-ı gül	-sitân dâred
. . / . / . /	. . / . / . /	. . / . [. /]	. . / [. / . /]

[75-b]

'Arûs-ı gül	nikāb-ı gon	çe âmed hâ	r-ber-dâred[1]
. . / . . /	. . / . . /	. . / . / . /	. . / . / . /

Bahr-i hezec-i mahzûf-ı müseddes: Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün veznidir.

Misâl bi'l-Fârsî

Tü ey dilber çünîn şîrîn-zebânî
Ki der güft 'aceb sükker zebânî[2]

Bahr-i hezec-i müseddes-i makbûz: Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün veznidir.

Misâl bi'l-Fârsî

Zülfet zi dilem be-bürd ârâm
Ber men nazarî kün ey dil-ârâm[3]

Bahr-i hezec-i müseddes-i makbûz: Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün veznidir.[4]

Misâl bi't-Türkî

Zülfüni gören dâ'ire-i hüsnüne akreb
Dedi ki yine olmuş ayın menzili 'akreb

Bahr-i hezec-i ahreb-i maksûr-ı mahbûn-ı müsemmen: Mef'ûlü mefâ'îlü[n] mef'ûlü mefâ'îlün veznidir.

---

1 Saba, gülistandan ferverdînin haberini getirdi. Gül gelini goncadan duvakla geldi, dikenler baştan atıldı.

2 Ey dilber, sen öyle tatlı dillisin ki; konuşunca acaba şeker lisanınca mı konuşursun?

3 Zülfün gönlümden rahatlığı götürdü, bana bir nazar eyle ey gönül eğlencesi.

4 Yukarıda verilen bahir tekrarlanmıştır. Bu bahirde misal olarak verilen beytin vezni de mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün'dür. Bahri ise hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-ı mahzûftur. (haz.)

Misâl bi'l-Fârsî

Lutfet bedil-ârâmî pîrâye-i cân âyed
Destet be-güher-bahşî sermâye-i can âyed[1]

Bahr-i recez-i sâlim-i müsemmen: Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün veznidir.

Misâl bi'l-Fârsî

Ez sebze der her cânibî ferş-i zümürrüd sâhte
V'ez lâle der her gûşe'î la'l ü 'akîk endâhte[2]

Fer'-i recez: Fa' müfte'ilün mefâ'ilün fa' veznidir.

Misâl bi't-Türkî

[76-a]

Dil bende sana vü cân çâker
Vâlih yanağuna şems-i hâver

Bahr-i remel-i müsemmen-i mahzûf: Fâ'ilât[ün] fâ'ilât[ün] fâ'ilât[ün] fâ'ilün veznidir.

Misâl bi'l-Fârsî

Dest ü tab'-ı tüst çerh-i himmet ü bahr-i hüner
Nazm u nesr-i tüst 'ıkd-i lü'lü' ü genc-i güher[3]

Bahr-i remel-i mahzûf-ı müseddes: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün veznidir.

Misâl bi'l-'Arabî

صاحبٌ في الجود معنى باذل محسِنٌ في المَنْح مُزْنٌ هاطل[4]

1 Lütfun gönül eğlendirmede can süsü gibidir, elin ise cevher bahşetmede canın sermayesidir.
2 Her tarafa yeşillikten zümrüt bir yaygı açıldı, her köşeye laleden yakut ve akik saçıldı.
3 Senin elin bir himmet göğü, sanatkar tabiatın ise hüner denizidir. Nazmın inci bir gerdanlık, nesrin ise kıymetli bir hazinedir.
4 Bir dost ki cömertliği sınırsız, bir ihsan sahibi ki ikramı durmaksızın yağan yağmur

(1) *Hâzâ fî beyâni asli't-ta'miyye:* [1]

Ya'nî mu'ammânın kavâ'idi beyânındadır ki; makālât-ı fusahâ içre anın cevâmi'ü'l-kelim ve kelâm-ı mu'cizle şirketi vardır ki, zâhir murâddır ve bâtın murâddır ve bâtınının bâtını murâddır, ilâ haysu yumkin.[2] Ve dahi bilgil kim, mu'ammâ ta'miyyeden müştaktır. Ta'miyye lafzında bir nesneyi pinhân etmeğe derler ki, isim şi'r içinde gizlenmiş ola. Ve ol şi're dahi *mu'ammâ* derler. Mecâz-ı mürsel tarîkince ve kesret-i isti'mâlle ve şüyû'la hakîkat-i 'örfiyye oldu. Ve dahi bilgil kim, ta'miyye olan nesne âdem ismi olacak olur ise ana *hümâ* derler ve eğer âdem [76-b] isminin gayrı olursa ana *lugaz* derler. Şöyle ki; anda işâret ola bir müsemmâya, 'alâmetlerini ve lâzımlarını 'addetmekle.

Misâl bi'ş-şi'r

Nedür ol kim anındır rengi kara
Teni başdan başa hep pâre pâre
Ayağından asakomuşlar anı
El ursan saçılur üstüne kanı

Ve *lugaz* deyu asl-ı lugatte sıçan delüğüne derler ki, sağlı ve sollu eğri büğrü delüğü ola. Sonradan, zikr olunan şi'r misillüye nakl olundu. Ve dahi bilgil kim; ba'zı erbâb-ı mu'ammâ kavâ'id-i mu'ammâyı yirmi dört asıl kılmışlar ki, zikr olunur:

Asl-ı evvel der-beyân-ı hesâb-ı cümel
Asl-ı düvüm der-beyân-ı erkām-ı hendesiyye
Asl-ı süvüm der-beyân-ı erkām-ı rûz
Asl-ı çehârüm der-beyân-ı kevâkib-i seb'-i seyyâre
Asl-ı pencüm der-beyân-ı erkām-ı burûc
Asl-ı şeşüm der-beyân-ı sâl ü mâh
Asl-ı heftüm der-beyân-ı lugat
Asl-ı heştüm der-beyân-ı sûret ü şekl
Asl-ı nühüm der-beyân-ı kalb ü 'aks

1 Müellif başlığın hemen öncesine yukarıdaki (1) işaretini koymuştur. Ancak bu rakamın gerek dipnot işareti, gerekse sıralama için kullanılan bir numara olmadığı görülmektedir. (haz.)

2 İmkan dahilinde.

Asl-ı dehüm der-beyân-ı teşbîhât

Asl-ı yâz-dehüm der-beyân-ı esâmî-i evvel-i kelime

Asl-ı devâz-dehüm der-beyân-ı esâmî-i evâsıt-ı kelime

Asl-ı sîz-dehüm der-beyân-ı esâmî-i evâhir-i kelime

Asl-ı çehâr-dehüm der-beyân-ı leb-i etrâf-ı kelime

Asl-ı pâz-dehüm der-beyân-ı tasgîr

Asl-ı şâz-dehüm der-beyân-ı iskāt-ı hurûf [77-a]

Asl-ı heft-dehüm der-beyân-ı elfâz-ı müşrike

Asl-ı heşt-dehüm der-beyân-ı ân ki ba'zı ez eczâ-yı kelime bâ-kelime-i dîger cem' kunend.

Asl-ı1 nüvâz-dehüm der-beyân-ı esmâ-i a'dâd

Asl-ı bistüm cezr meczûr

Asl-ı bist-yeküm der-beyân-ı ka'b ve müke"ab

Asl-ı bist-düvüm der-beyân-ı kutr-ı dâ'ire

Asl-ı bist-süvüm der-beyân-ı esâmî-i mebâdî-i a'dâd

Asl-ı bist-çehârüm der-beyân-ı zıdd ü nakîz (1)[2]

Sekizinci asıl oldur ki, *nakş* ve *sûret* ve *şekl* ve *hey'et* ve *tecnîs* derler. *Tashîf-i kelime*, ya'nî *tağyîr-i kelime* derler.

Misâl

Der pây-ı sûret-i tü serv-i sehî rûz u şeb

Çün sâye ser-nihâde ki bürdi güzer künî[3]

Ve bu mu'ammânın tevcîhi budur ki; sûret-i tû'dan "yû" maksûd olur. Sehî serv'den "sin" ve ser-i sâye'den, ki 'Arabîsi "fî"'dir, "fe" maksûd olur. Çün dönlin cem' edesin, "Yûsuf" olur.

Misâl-i dîger

Sefer ehliyidüm ammâ gelicek şehrine ben

Sende bu şekli görüp rây-ı seferden geçdüm [77-b]

---

1 Burada "Asl" kelimesi müellif tarafından sehven "Ehl" şeklinde yazılmıştır. (haz.)

2 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

3 Servi ağacı senin ayağın ucuna gölge gibi baş koymuş, nereye gitsen onu da götürürsün.

Ve bu mu'ammânın tevcîhi oldur ki; lafz-ı "bu"nun şekli "yû"dur. Seferin "râ"sından geçicek; "Yûsuf" olur.

Ve ba'de-zâlik ma'lûm ola ki, mu'ammâda letâfet ve zarâfet oldur ki; hem ma'nâ-yı beyt ve hem ma'nâ-yı mu'ammâ ola ve hem ma'nâ-yı beyt ol nâmın sâhibine münâsib ola. İntehâ.**"**

Ebyât-ı Türkî 18
Fârsî 8
'Arabî 2
+_____
28

[78-a]

Dil-âver-i Rüstem-iktidâr, saff-der-i bî-nazîr-i rûzigâr, Cenâb-ı Hâcî Yiğid Ahmed Ağa

Ser-âmed-i mücâhidân, sernâme-i defter-i dil-âverân, kahramân-ı rûz-ı heycâ, saff-der-i bî-nazîr-i mîrân-ı harb u vegā, Cenâb-ı Yiğid Ahmed Ağa Hazretleridir ki; Diyârbekir (Âmid) şehrinin Yavuz Sultân Selîm Hân 'aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân Hazretleri tarafından feth ve teshîrinde 'azîm hizmet-i saff-derâne ve şecâ'at-i Rüstemânesi sebk etmiş ve derûn-ı memlekette inşâ eylediği bir mescid-i şerîfle bir mahalle el-ân nâm-ı 'âlîlerine mensûbiyyetle zebân-zed ve mevcûd ve ma'mûr bulunmuştur.

Cenâb-ı saff-der-i nerîmân-nihâdın zamân-ı tevellüdü Akkoyunlu zamânında ise de; ibtidâ şehrimizden muhâceretle ol vakit Trabzon vâlîsi bulunan Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin dergâhına ilticâ ve dil-âverân-ı Rûm'a iltihâk ederek, zîrde tafsîlâtı gösterileceği üzere, birçok muhârebâtta bulunmuş ve şehrimiz ahâlî-i sâdıkası Şâh İsmâ'îl-i Safevî'den rû-gerdân olarak Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin 'atebe-i 'ulyâlarından istimdâd ile tamâm bir buçuk sene müddet Şâh İsmâ'îl tarafından beliyye-i muhâsaraya uğrayıp elli binden mütecâviz nüfûsun cânlarından kat'-ı ümîd ettikleri bir zamânda [78-b] sultân-ı müşârün-ileyhin müsâ'ade-i şâhâneleriyle ma'iyyetine aldığı yüz elli kadar dil-âverân-ı Rûm ile en evvel imdâd-ı ahâlîye şitâbân olup, burc u bârû-yı memleket üzerine râyet-i

zafer-âyet-i 'Osmânî'yi rekze muvaffak olan kahramân-ı kesîrü'l-mehâmiddir.

Müşârün-ileyhin târîh-i tevellüdü pek de kestirilemiyor ise de, dokuz [yüz] târîhinden mukaddem ya'nî 880 [1475-76] ile 890 [1485-86] miyânesinde tahmîn olunmak lâzım geleceğini cereyân-ı vukū'ât-ı ahvâli irâ'e eyliyor.

'Âlem-i râhatü'l-ervâhtan ayrılan Cenâb-ı Ahmed-i şîr-nihâd, nihâl-i gülistân-ı ebediyyetten kopan sâ'ir gül-çehre ma'sûmlar gibi ıztırâb-ı lerziş-nümâ-yı fenâya alışmak içün vâlidesi tarafından birçok aylar gehvârelerde sarstırılmış ve kendisi de lisân-ı hâl-i ma'sûmane ile birçok feryâd ü enînler koparmış ise de ne çare ki! Sâ'ik-i hakîkînin emrine inkıyâd ile sabr-ı bilâ-ârâmdan başka çâre olmamağla, sinn-i necîbâneleri müsta'idd-i tahsîl-i hüner bir hâle gelince mebâdî-i tahsîle sarf-ı tâb ü iktidâr eylemiş ve fakat tâb-ı bâzû ve hey'et ve kāmette bahâdırlık ve pehlivânlığa daha ziyâde isti'dâd[ı] olduğundan silahşörlük ve ceng-âverlik vâdîsine sülûk eylemiştir. Bir müddet Akkoyunlu mülûkü hizmetinde bulunmuş ise de; bunların yek-dîgeriyle uğraşmaları [79-a] fıtrat-ı merdânesine dokunduğu gibi, ol esnâda Yavuz Sultân Selîm Hân'ın Trabzon vâlîliğinde velvele-ârâ-yı cihân-ı ceng-âverlik ve silahşörlüğü kendisini meftûn ve bî-karâr eylediğinden Trabzon'a 'azîmet ve bendegânı 'idâdına duhûle kesb-i muvaffakıyyet eylemiştir.

Şâh İsmâ'îl'in zuhûruyla Îrân cihetinin herc ü merc ve ehl-i sünnetin hâli ve dîger-gûn olması üzerine birçok ehl-i sünnet Trabzon cihetine ilticâ etmiş ve Şâh İsmâ'îl ise Akkoyunlu mülûkünü ta'kîb ile Erzurûm'a kadar gelip, şehr-i mezkûru harâbe-zâra döndürmüş ise de Bayburd ve Erzincan cihetleri sâhib-terceme Ahmed Ağa ve âti't-terceme Ferruhşâd Beyler vâsıtasıyla zabt ve teshîr ve muhâfaza edildiğinden Şâh İsmâ'îl Erzurûm'dan beriye geçemeyip 'avdet etmiştir.

Yiğid Ahmed Ağa'nın gösterdiği sadâkat ve şecâ'at Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin nazar-ı dikkatini celb eylediğinden, kendisini ahass-ı kurenâsı sınıfına dâhil etmiş ve her bir kâr ü zârda ma'iyyet-i Selîmî ile mübeccel bulunmuştur.

Mesned-i celîl-i hilâfet vücûd-ı Selîmî ile mübeccel olunca her bir sefer ve hazarda gösterdiği hizmet ve sadâkate mükâfâten [terfî'] eylemiştir.

Andan sonraki muhârebâtta ve husûsiyle Şâh İsmâ'îl ile vukū' bulan Çaldıran Muhârebesi'nde gerek dil almak ve gerek rehberlik ve karağolluk eylemek husûsunda büyük yararlıklar gösterdiği Çaldıran Muhârebe-i 'azîmesinde dahi

ma'iyyet-i pâdişâhîde yararlık gösterenler[in] en birincilerinden idi.

[79-b]

İşte Cenâb-ı Ahmed, Sultân Selîm Hân gibi bir pâdişâh-ı cihângîr ile böyle her muhârebede bulunarak iktisâb-ı meleke ve mahâret-i harbiyye ile sahîfe-i şehâmetini tezyîn ve birçok muhârebelerde kavâ'id ü fünûn-ı harbiyyeye muvâfık bir sûrette ceng-âverlik göstermiş ve kahramânların korktuğu ve arslanların ürktüğü en dehşetli mevâki'de bilâ-pervâ hücûm ve metânet-güster ibrâz eylemiş olduğundan, öyle bir pâdişâh-ı sâhib-kırân tarafından bizim Ahmed'in ismine hamâset ve şecâ'at ve dil-âverliğinin bir nişâne-i 'âlîsi olmak üzere "Yiğid" lafzı ilâve buyurularak andan sonra "Yiğid Ahmed" diye meşhûr-ı cihân olmuştur.

920 [1514-15] senesinde ahâlî-i Diyârbekir (Âmid)[1] Şâh İsmâ'îl'den rû-gerdân olarak kıblegâh-ı hilâfet-i 'Osmânî'ye teveccüh-i sadâkat-kârâne ile şâdân olarak bu vesîle ile 'umûm Kürdistân ahâlîsinin Şâh İsmâ'îl'in tâbi'iyyetini[ni] terk etmesi şâh-ı müşârün-ileyhi iğdâb eylediğinden, mukaddimede tafsîlen beyân olunduğu üzere Diyârbekir (Âmid) şehrini bir buçuk sene muhâsara eylemiş ve elli bin bu kadar nüfûsu şâmil bir memleket ahâlîsi artık cânlarından ümîdi kat' etmiş iken; bizim Yiğid Ahmed Ağa Sultân Selîm Hân Hazretleri tarafından mukaddimetü'l-ceyş olarak imdâd-ı memlekete yetişmiştir.

Ahmed Ağa bir karanlık gecede Îrân ordusunu yarıp, kahramânları hayrân edecek [80-a] şecâ'at-i fevka'l-gâye ibrâzıyla mevcûd ma'iyyetiyle berâber Rûmkapusı semtinden kal'a derûnuna duhûle muvaffak olarak iltifât-ı şâhâneyi teblîğ ve saltanat-ı seniyye cânibinden küllî imdâd geleceğini mahsûrlara tebşîr eylemiştir.

Müşârün-ileyh Yiğid Ahmed Ağa'nın şecâ'atini ve 'Acem ordusunu yarıp Diyârbekir'e duhûlü vukū'âtını Cenâb-ı İdrîs-i Bidlîsî *Zeyl-i Heşt Behişt*'te 'aynen şu 'ibâre ile yazıyor:

"Sultân-ı İslâm evvelâ cihet-i dildârî-i ehl-i Âmid mahrûse Hâcî Yiğid Ahmed râ ki ez zümre-i Gulâmân-ı Dergâh bûd feemmâ [asl-ı] vatan ve menşe'-i û Âmid bûd [ve] ez medâhil ve mehâric-i Diyârbekir husûsâ Âmid mahrûse habîr ve miyân-ı ekfâ ve akrân vahîd be-hüsn-i tedbîr ve a'mâl-i tîğ u şemşîr bâ cemi'î

1 Burada "ahâlî" kelimesi müellif tarafından sehven tekrar edilmiştir. (haz.)

ez dil-âverân-i çâlâk ve şecâ'at-i pîşgân-ı bî-bâk ta'yîn kerde fürüstâd ve îşân bâ ma'dûdî[1] şebî ez-taraf-ı Rumkapusı şeb-hûn âverde ez miyân-ı gürûh-i enbûh-i Kızılbaş mânend-i berk-ı hâtıf güzeşte hod râ be-derûn-ı Âmid endâhtend ve râyet-i cihân-ârâ-yı sultânî râ ber şevâhık-ı kulel ve burûc-ı hisâr-ı Âmid ber-efrâhtend."[2]

İşte Ahmed Ağa'nın şehrimize ya'nî vatanına olan hizmet-i 'âliyesiyle re'îs-i asdikā-yı dil-âverân-ı memleket ve imâm-ı şüc'ân-ı sâhib-hamiyyet-i vatan olmak şeref-i mübeccelini ihrâz eylemiştir. [80-b] Andan sonra muhâsara-i müdhişe-i mezkûrenin hitâmına kadar taş yasdanıp toprak taşıtarak her sûretle çalışmıştır.

Bir buçuk sene sonra Bıyıklı Mehmed Paşa'nın 'asâkir-i 'Osmâniyye ile vürûdu ve memleketin muhâsaradan istihlâsı gibi bir muvaffakıyyet-i cihân-kıymete nâ'iliyyetten sonra Kerc ve Cusak ve Mardin taraflarındaki muhârebâtın cümlesinde ibrâz-ı merdânegî etmiş ve andan ma'iyyet-i Cenâb-ı Selîm Hân'a şitâb ederek Mısır Meliki Sultân Gavrî ile Haleb civârında Mercidâbık'ta ve ba'dehu civâr-ı Mısır'da Sultân Tomanbay ile vukū' bulan muhârebelerin cümlesinde îfâ-yı hidemât-ı cân-siperâne eylemiş ve cenâb-ı pâdişâh-ı 'âlî-cenâb Mısır'dan 'avdet eyledikten sonra sâhib-tercemenin sadâkat ve hüsn-i hizmet ve şecâ'atine mükâfâten sancak beyliğine terfî' olunmuştur.

[81-a], [81-b], [82-a][3]

---

1 Ali Emîrî bu kelimeyi "ma'zûrî" olarak yazmıştır. Ancak kelimenin doğrusu yukarıdaki şekildedir. Bkz. *Zeyl-i Heşt Behişt*, LALA İSMAİL, no. 348, vr. 106a.

2 İslam sultanı öncelikle Âmid halkını kurtarmak için Gulaman-ı Dergah zümresinden olmakla birlikte asıl vatanı ve menşei Âmid olan, Diyârbekir'in ve özellikle Âmid şehrinin giriş ve çıkışlarından hakkıyla haberdar bulunan ve bir işi iyi idare etmede ve savaş sanatında akranı ve emsalleri arasında yegane olan Hacı Yiğid Ahmed'i bir grup çevik savaşçı ve korkusuz öncü yiğitlerin başına tayin edip göndermişti. Bunlar bir bölükle Rumkapısı tarafından gece baskını düzenlediler. Kızılbaş güruhu arasından göz kamaştırıcı bir şimşek gibi geçtiler ve kendilerini Âmid şehrinin içine attılar. Sultanın cihanı süsleyen sancağını kulelerin tepelerine ve Âmid hisarının burçlarına diktiler.

3 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[82-b]

Eş-Şeyh el-Asîl el-Ecell es-Seyyid el-Mevlâ Ahmed Çelebi el-Halvetî el-Âmidî

Müşârün-ileyhin âbâ vü aʻmâmı ve sâʼir erkân-ı kirâmı kâbiren ʻan kâbirin şehrimizin kadîm mütehayyizân-ı hânedân ve efâhim-i ʻulemâ-yı zî-şân ve ekâbir-i meşâyih-i vâlâ-şân ve mülûk-i zamânesinin eʻâzım-ı erkânından idiler.

Sâhib-terceme es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Çelebi Hazretleri dahi fazl ü kemâl ve husûsiyle saltanat-ı muʻazzama-i ʻOsmâniyye'ye hâʼiz-i mübâhât olduğu cevher-i celî-i şaʻşaʻa-i sadâkat-i ʻâlüʼl-ʻâl îcâbınca, Diyârbekir (Âmid) şehrinin Şâh İsmâʻîl-i Safevî tarafından bir buçuk sene şedâʼid-i muhâsarasına tahammül ederek bâlâdaki fasl-ı mahsûsta tafsîlen beyân olunduğu üzere Yavuz Sultân Selîm Hân ʻaleyhiʼr-rahmetu veʼl-gufrân Hazretleri cânib-i şehâmet-câlibinden şehrin feth ve teshîri üzerine reh-yâb-ı belâyâ olan efrâd-ı ekâbir-i mücâhidînden bir şeyh-i maʻâlî-simâttır.

Peder-i kemâlât-makarrları meşâyih-i kirâm-ı Halvetiyye'den Mevlânâ Hüseyin Çelebî-i Âmidî ve birâderleri kezâlik ekâbir-i Halvetiyye'den Şeyh ʻAbdüllatîf Çelebî-i Âmidî ve bunun mahdûmu şeyh-i celîl-i Halvetî Mevlânâ Fethullâh Çelebî-i Âmidî ve kezâlik sâhib-terceme Şeyh Ahmed Çelebi Hazretlerinin ʻamcaları Kādî-ʻasker Hasan Çelebî-i Âmidî ve anın mahdûm-ı fezâʼil-rüsûmu kezâlik Kādî-ʻasker Yaʻkūb Çelebî-i [83-a] Âmidî ve anın birâderi efâzıl-ı ekâbirden es-Seyyid Mehmed Çelebî-i Âmidî Hazerâtı olduğundan ve peder ve ʻamca ve ʻamcazâdeleri Diyârbekir (Âmid)'in dâhil-i havza-i ʻâdile-i ʻOsmâniyye olmasından mukaddem vefât eylediklerinden, müşârün-ileyh Ahmed Çelebi Hazretlerinin terceme-i hâl-i asîlânelerinden evvel maʻlûmât olmak üzere bu bâbda anlar hakkında baʻzı îzâhât iʻtâsıyla bast-ı fevâʼid olunması münâsib görüldü.

(1)

Peder-i ʻâlîleri eş-Şeyh es-Seyyid Hüseyin Çelebî-i Halvetî-i Âmidî ʻâlim ve kâmil ve fâzıl bir zât-ı asîl olup, mülûk-i Bayındıriyye zamânında Diyârbekir kādîlığında bulunmuş ve baʻdehu Tebrîz'de meşâyih-i kirâm-ı Halvetiyye'den meşhûr Dede ʻÖmer Rûşenî kuddise sırruhuʼs-senî Hazretlerine inâbetle nâʼil-i rütbe-i meşîhat olarak şeyh-i müşârün-ileyh hazretleri tarafından Diyârbekir (Âmid)'e gönderilip

neşr-i tarîkat-i Halvetiyye eylemiştir.

Bir müddet sonra Seyyid Mehmed Timurtaş Hazretlerini refâkatine alarak cânib-i seyâhate 'azîmet eylemiş ve Mısr-ı Kāhire'de bir zâviye inşâsıyla orada icrâ-yı âyîn ve tasfiye-i kulûb-ı sâlikîn ile meşgūl bir şeyh-i celîl olduğu hâlde 910 [1504] hudûdunda vefât ederek zâviyesi derûnunda defîn-i hâk-i mu'attar-ı gufrân edilmiştir. Şeyh-i kerâmet-medâr-ı müşârün-ileyh şehrimizin böyle asîl ve kadîm bir hânedânından iken [83-b] garîbdir ki ba'zı tabakâtta 'Ayntâbî denilmesi müşârün-ileyhin Diyârbekir'den 'Ayntâb'a, oradan Mısır'a 'azîmet etmesinden ve hafîdi 'Abdüllatîf Çelebi'nin dahi ahîren 'Ayntâb'a 'azîmetle orada câmi' ve medrese ve zâviye inşâ eylemesinden mütevellid olarak bir yanlışlıktan ileri gelmiştir.

Hattâ müşârün-ileyhin Âmidî oldukları, mahdûm ve hafîd-i 'âlîleriyle mu'âsır olup anların terceme-i hâllerini tahrîr eden Mevlânâ Razıyyüddîn el-Halebî *Dürrü'l-Hubeb* nâm te'lîf-i ceyyidlerinde hafîdi Fethullâh Çelebi hakkında:

"Fethullâh bin 'Abdüllatîf bin Hüseyin Çelebi el-Âmidî"

ve mahdûmları 'Abdüllatîf Çelebi hakkında dahi:

"'Abdüllatîf Çelebi bin Hüseyin Çelebi el-Âmidî"

diye sarâhaten tahrîr eyledikleri gibi, 'Abdüllatîf Çelebi'nin vefâtını dahi وفاتُه كانتْ ببلده آمِد[1] 'ibâresiyle tasrîh eylemiştir. Ve *Menâkıb-ı Gülşenî*'de dahi müşârün-ileyh Hüseyin Çelebî-i Âmidî Hazretleri hakkında mevâki'-i müte'addidede ba'zı menâkıb ve hikâyât ve tafsîlât vardır. Vefâtlarında yerlerine refîk-i şefîki bulunan müşârün-ileyh Seyyid Mehmed Timurtaş Hazretleri kā'im olmuştur.

[84-a]

(2)

Sâhib-terceme Ahmed Çelebi'nin 'amca-i 'âlîleri fâzıl-ı bî-nazîr Mevlânâ Hasan Çelebî-i Âmidî dahi mülûk-i Bayındıriyye'nin müftî ve kādî-'askeri ve müdebbir-i umûru idi. 'Âdil, fâzıl, kerîm, ebnâ-yı cinsine hayr-hâh ve insâniyet-kâr bir zât-ı şerîf olup Uzun Hasan tarafından 873 [1468-69] senesinde Tebrîz'in feth ve teshîri üzerine sultân-ı müşârün-ileyh ile berâber medîne-i mezkûreye 'azîmet

1 Memleketi olan Âmid'de vefat etmiştir.

eylemiş ve Uzun Hasan'dan sonra mahdûmları Sultân Halîl ve Sultân Ya'kūb zamânlarında kemâ-kân müftîlik ve kādî-'askerlik makām-ı mübeccelinde bulunmuştur. Mesned-i mezkûrda müttekâ-yı visâde-i 'izz ü i'tibâr iken 890 [1485] hudûdunda Tebrîz'de vefât eyledi. *Menâkıbnâme*'de ahlâk-ı hasene ve ba'zı etvâr-ı müstahsenesi mestûrdur.

(3)

Kādî-'asker ve müftî-i müşârün-ileyh Hasan Çelebi'nin dahi Ya'kūb Çelebi ve Mehmed Çelebi isimlerinde 'âlim ve fâzıl ve rükn-i a'zam-ı devlet iki mahdûm-ı güzîni var idi. Mahdûm-ı kebîri bulunan Mevlânâ Ya'kūb Çelebi 'ilm ü fazl ile mütehallî bir zât-ı nâdirü'l-vücûd olması hasebiyle, mülûk-i Bayındıriyye'den Rüstem Hân zamânında bu dahi kādî-'askerlikle müftîlik makām-ı refi'ine revnaktırâz-ı fazîlet ve iclâl olmuş [84-b] ve 901 [1495-96] târîhine kadar icrâ-yı ahkâm-ı şerî'at-ı garrâ eyledikten sonra Rüstem Hân'ın vefâtını müte'âkib ecel-i kazâ ile 'azm-i diyâr-ı âhiret eylemiştir.

(4)

Müşârün-ileyh Kādî-'asker ve Müftî Ya'kūb Çelebi'nin birâderi Mehmed Çelebi dahi e'âzım-ı erkân-ı Bayındıriyye'den olup birâderinin ecel-i kazâ ile vâki' olan vefâtı üzerine vatanı olan Diyârbekir (Âmid)'e çekilmiştir. Ol vakit Diyârbekir meliki bulunan Kāsım Pâdişâh ibni Cihângîr Şâh ibni 'Alî Bey ibni Kara 'Osmân Bey'in mukarrebânından oldu.

907 [1501-02] târîhinde Elvend Hân ibni Maksûd Bey ibni Uzun Hasan'ın Tebrîz'den Diyârbekir (Âmid)'e vürûdu üzerine anın[la] da enîs ve celîs bulunmuş ve 915 [1509] hudûdunda rûh-ı revânın kābızu'l-ervâha teslîm etmiştir.

(5)

İşte terceme-i hâlini yazmakta olduğumuz Mevlânâ Ahmed Çelebi Hazretleri böyle bir hânedân-ı kadîm ve 'â'ile-i necîbenin erkânından olan müşârün-ileyh Hüseyin Çelebî-i Âmidî Hazretlerinin mahdûm-ı fezâ'il-rüsûmudur.

Sekizinci karn-ı hicrî evâsıtında ya'nî takrîben 860 [1455] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de dünyâya gelmiş ve tahsîl-i 'ulûm-ı 'âliye ederek [85-a] bir fâzıl-ı sâhib-i'tibâr olmuştur.

Bir müddet peder ve ʻamcalarıyla Tebrîz-i dil-âvîzde imrâr-ı vakt ü sâʻat ederek mülûk-i Bayındıriyye'nin baʻzı hidemât-ı mühimmesinde bulunduktan sonra tarîkat-i ʻaliyye-i Halvetiyye'ye intisâb ile peder-i ʻâlî-güherlerinden müstahlef olmuştur.

915 [1509] hudûdunda peder-i fezâ'il-güsterlerinin ihtiyâr-ı seyâhat etmesi üzerine şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de makāmına kā'im oldu.

Kesret-i mürîdâna mâlik bir şeyh-i büzürg-vâr olmağla berâber, ol vakit Diyârbekir meliki bulunan Kāsım Pâdişâh bin Cihângîr Şâh'ın mukarrebânından olmuş ve baʻdehu Elvend Hân'ın Tebrîz'den vürûduyla nâ'il-i hükûmet oldukta anın zamânında dahi bir mevkiʻ-i iʻtibâr ve ihtirâmda mütemekkin bulunmuştur.

Elvend Hân'ın 910 [1504-05] senesinde Diyârbekir (Âmid)'de vâkiʻ olan vefâtından sonra zuhûr eden fetret, müşârün-ileyhi bir müddet ser-gerdân-ı hayret eylemiş ve temâdî eden o mahşer-âşûb içinde iken Yavuz Sultân Selîm Hân ʻaleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân Hazretlerinin 921 [1515] senesinde Diyârbekir (Âmid)'i feth ve teshîr buyurmaları sâ'ir ahâlî-i memleket misillü müşârün-ileyhi dahi vâsıl-ı firdevs-i sürûr u kâm-rânî etmiştir. ʻAvâtıf-ı celîle-i Cenâb-ı Selîm Hânî'ye mazhariyyetle kâm-yâb olmuş [85-b] ve Diyârbekir'in şu sûretle feth ve teshîrinden sonra birinci vâli taʻyîn olunan Bıyıklı Mehmed ve baʻdehu vâlî olan Hüsrev Paşaların mazhar-ı ihtirâm ve hürmeti olarak imrâr-ı evkāt eylemekte bulunmuş olduğu hâlde, 930 [1523] hudûdunda ʻâzim-i sûy-ı hoş-bû-yı cinân olmuştur.

İbrâhîm Gülşenî kuddise sırruhu's-senî Hazretleri Tebrîz'den 906 [1500-01] târîhinde Diyârbekir (Âmid)'e ʻavdet buyurduklarında müşârün-ileyh Ahmed Çelebi ile ʻamca-zâdeleri Mehmed Çelebi, Kāsım Pâdişâh ve baʻdehu Elvend Hân'a baʻzı ilkā'âtta bulundukları *Menâkıbnâme*'de muharrer ise de; şu iki ʻâ'ile-i mübeccelenin âbâ vü ecdâdı bir mıntıkadan zuhûr ederek yek-dîgerine muʻâvenet ve muzâheret eylemiş ve hattâ İbrâhîm Gülşenî Hazretleri evâ'il-i hâlinde Diyârbekir (Âmid)'den Tebrîz'e ʻazîmet eylediklerinde müşârün-ileyh Şeyh Ahmed Çelebi'nin ʻamcaları kādîʻasker ve müftî-i fâzıl Hasan Çelebi Hazretlerinin evlâd-ı maʻnevîsi ve her husûsta mazhar-ı teveccühü olarak yetişmiş ve sonra da bu ʻâ'ile efrâdına *Menâkıbnâme*'de mestûr olduğu üzere pek çok muʻâvenet-i mürşidâneleri vukūʻa gelmiştir.

Menâkıbnâme'nin o yolda olan ba'zı temhîdâtı ise gürûh-ı şenî'anın zuhûruyla ehl-i sünnetin havâlî-i Îrâniyye'den Diyârbekir semtine iktihâm-ı vürûdlarına müsâdif olmasına binâ'en ol vakitki ahvâl-i perîşânî ve fetret-i ser-gerdânînin [86-a] sûret-i cereyânıyla red ve kabûl-ı mu'âmeleye dâ'ir mebâhis-i zarûriyyeden olup; yoksa şu iki 'â'ile-i muhteremenin âbâ vü ecdâdının yek-dîgeri meyânında cereyân eyleyen mu'âvenet ve münâsebet ve hürmet ve ri'âyet, evlâd u ahfâdı meyânında dahi devâm ve tevâlî eylemiştir.

Müşârün-ileyhin birâder-i 'âlî-kadrleri eş-Şeyh 'Abdüllatîf Çelebi ve anın mahdûm-ı kerâmet-rüsûmu eş-Şeyh Fethullâh Çelebi dahi bu 'â'ilenin erkân-ı vâlâ-şân ve ashâb-ı kemâlât-ı zevi'l-'irfânından olduklarından, mahallerinde mestûrlardır.

[86-b]

Ahmed Hayâlî, Gülşenî-zâde[1]

[87-a][2], [87-b]

İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa

Şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de vâki' ve nâmına mensûb câmi'-i şerîfin ve ahfâdı yedinde el-ân mevcûd olan hâne-i cesîmin ve Dağkapusı hâricinde Hammâmlı Köşkü diye ma'rûf olan kasr-ı dil-küşânın bânîsi ve Diyârbekir vâlî-i esbakı meşhûr Çerkes İskender Paşa merhûmun mahdûm-ı şecâ'at-rüsûmu, vülât-ı 'izâmdan Ahmed Paşa Hazretleridir.

Pederleri Diyârbekir'e vâlî olmazdan evvel ya'nî evâ'il-i hâlinde dahi bir haylî vakit mütenevvi' hizmetlerle şehrimizde bulunmuş ve hattâ 928 [1521-22] senesinden 935 [1528-29] senesine kadar yedi seneden mütecâviz şehrimizde vâlîlik ederek câmi' ve medrese gibi hayrât ve müberrât yâdigâr bırakan

---

1 Müellif buraya yukarıdaki başlığı yazmış fakat bu başlığın altına metin yazmamıştır. Bu başlığın hemen sonrasında gelen İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa'nın hal tercümesinde müellif, Ahmed Hayâlî'nin terceme-i halinin ileride olduğunu söylemektedir. Ancak mezkur hal tercümesi *Mir'âtü'l-Fevâ'id*'in elde var olan bu tek cildinde de bulunmamaktadır. (haz.)

2 [86-a] yüzüne yazılan ibarelerin aynısı müellif tarafından [87-a] yüzüne de yazılmış, ancak sonradan [87-a] yüzündeki ibarelerin üstü çizilmiştir. (haz.)

Sokollu hânedânından merhûm Hüsrev Paşa'nın akrabâsından olmağla, vâlî-i müşârün-ileyh ile berâber Diyârbekir'de imrâr-ı evkāt eylediği esnâda 933 [1526] hudûdunda sâhib-terceme Ahmed Paşa Hazretleri gehvâre-zîb-i şühûd olmuştur.

Müşârün-ileyh fârik-i yemîn ü yesâr ve hâ'iz-i tâb ü iktidâr oldukta peder-i 'âlî-güherlerinin sevk ve himmetiyle mukaddemât-ı dîniyye ve edebiyyeyi tahsîle bezl-i nakdîne-i gayret eylemiş ve husûsiyle silahşörlük ve ceng-âverlikte müşârün-bi'l-benân olmuştur.

[88-a]

Vâlid-i mâcidleri 957 [1550-51] senesinde Diyârbekir vâlîliğine ta'yîn olunarak on altı sene icrâ-yı vezâ'if-i hall ü 'akd etmekle berâber, el-hâletü hâzihi mevcûd olan hâne-i cesîmi inşâ ve sâhib-terceme ile birâderleri âti't-terceme Dervîş ve Mehmed Beyleri bu konakta iskân ve îvâ ederek hâneleri civârında hâlâ neşât-bahş-ı kulûb-ı müslimîn olan câmi'-i şerîfi binâ eyleyip Van ve Revân ve Ruhâ taraflarında olan birçok emlâk ve 'akārı câmi'-i şerîfe vakf ederek Diyârbekir (Âmid)'de tavattuna karâr verdi.

İskender Paşa Hazretlerinin terceme-i hâlinde görüleceği üzere kendisi fâzıl-ı bî-nazîr ve bahâdır-ı şîr-dil olmağla berâber, bâb-ı âsafâneleri ashâb-ı 'ulûm ve kemâlâta küşâde ve bi'l-hâssa hüner-mendân-ı rûzigâr ve ma'ârif-perverân-ı sâhib-iktidâra dil-dâde olduğundan mahdûmları da eser-i pedere sülûk ile bir haylî fezâ'il ihrâz ve hele üç lisânda tanzîm-i eş'âr-ı fesâhat-disâr ile kesb-i imtiyâz eylemişler idi.

Kabr-i şerîfleri Diyârbekir (Âmid)'de hâlâ ziyâretgâh-ı fuzalâ olan Hâce-i Şehriyâr-ı Hindistân, âti't-terceme Muslihuddîn Lârî Hazretleri 964 [1556-57] senesinde Diyârbekir'i teşrîf eyledikte *'Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzılı'r-Rûm* nâm zeyl-i *Şakāyık*'ta:

فلمّا وصل إلى آمد وشاع له المحاسنُ والمحامد استدعاه [88-b] أميرُ اسكندر باشا وصاحبه فاستحسنه وأعجبه وبالغ في ثنائه وعطائه وعيَّنَه معلمًا لنفسه وأبنائه، وزاد عليه وظيفته وأبرم عليه بالإقامة في البلدة المسفورة. ثم قلد المدرسة التي بناها خسرو باشا في البلدة المزبورة. وأرسل إليه المنشور من جانب السلطان بأن يلتحق به بزمرة الموالي فتعين كل نوبة ثلاثة من طلبته لخلافة الباب

العالي فدام على الدرس والإفادة.[1]

‘ibâresiyle beyân olunduğu üzere İskender Paşa tarafından hakkında hürmet-i evfâ bi’l-icrâ hem Hüsrev Paşa Medresesi’ne müderris ve hem de kendilerine ve mahdûmlarına mu‘allim ta‘yîn etti.

Ahmed Paşa bundan da bi’l-istifâde, ‘allâme-i müşârün-ileyhten tekmîl kemâlâta himmet ederek ‘ulûm ve fünûnda kudret-i ‘ulyâ hâsıl eyledi.

Bu kemâlâtıyla berâber eşkıyâ-yı Ekrâd’ın te’dîbi ve gerden-keşânın tenkîli gibi ahvâlde dahi pederinin yed-i yemîn-i satveti makāmına kā’im olarak şecâ‘at ve celâdetle de fazl ü kemâli gibi kesb-i iştihâr etti.

Her ne mahalle sevk-i seriyye olunmak lâzım gelse paşanın râyet-i zaferi anda temevvüc-nümâ idi. Celâdetle ılgarda nâm-dâr ve sür‘atle yetişip ve ‘ale’l-gafle eşkıyâyı basmakta çâpük-süvâr-ı rûzigâr idi.

[89-a]

Gerek pederinden görmekte olduğu ders-i ta‘lîm-i şehâmet ve gerek mübâreze meydânlarında ibrâz eylemekte olduğu me’âsir-i mütevâliye-i necdet kendisini emsâl ü akrânından mümtâz bir kumandan, tecrübe-i umûr-ı harb u gavgā eylemişti.

Paşa, memleketi şu‘arâsıyla pey-â-pey teşkîl-i encümen-i dâniş eylemekte olduğu gibi etrâf ü enhâ şu‘arâ ve fuzalâsını da müstağrak-ı in‘âm ü iltifât eylerdi. Hattâ ‘İzârî-i Karamânî perverde-i hizmeti ve Lisânî-i Adanevî vâsıl-ı şeref-i musâhabeti olmağla, ser-firâz-ı mefharet olan şu‘arâdan ve hey’et-i encümen-i edebiyyesinin iki eşref a‘zâsından idiler.

974 [1566-67] senesinde peder-i vâlâ-güherleri Bağdâd-ı behişt-âbâd vâlîliğine

---

1 Âmid’e ulaşıp güzel ve övgüye layık hasletleriyle ün salınca Âmid Emiri İskender Paşa onu çağırttı, refakatine aldı. Ondan hoşnut olup, onu övgü ve ikrama boğdu. Onu kendisi ve çocukları için öğretmen tayin etti. Kendisine yüksek bir maaş bağladı ve misafir olarak geldiği bu beldede ikametini kesin hale getirdi. Daha sonra (Muslihuddîn Lârî) söz konusu bölgede Hüsrev Paşa tarafından inşa edilen medresenin idaresine tayin edildi. Sonra sultandan kendisine ulaşan ve tebaasından bir grubun gönderilmesini isteyen özel bir yazı üzerine talebelerini sırayla üçerli gruplar halinde kendisine halifelik yapmaları için Bâb-ı Âlî’ye gönderdi. Kendisi ise ders vermeye ve faydalı hizmetlerine devam etti.

ta'yîn edilmekle, ma'iyyet-i pederle 'azm-i sûy-ı Bağdâd eyledi.

Orada vâki' olan 'Arab muhârebelerinde dahi ibrâz-ı me'âsir-i celâdet eylemiş ve berk-ı hâtıf gibi her taraf serkeşânını hûn ü hayrette bırakarak itâ'at ettirmiştir. 'Irâk 'ulemâsıyla da sohbet ve ülfetten geri durmamış ve şu'arâ ve üdebâsıyla münâzara ve müşâ'are-i kesîre icrâ eylemiştir.

Şu cümleden olarak bu münâzara-i Fârsiyye sâhib-i tezkire 'Ahdî-i Bağdâdî ile vâki' olmuştur:

Ahmed Paşa, sâhib-terceme:

[89-b]

Dil giriftâr-ı kemend-i zülf-i 'anber-bûy-i tüst
Ger dil-i mârâ küşâdî himmet ez ebrûyı tüst[1]

'Ahdî-i Bağdadî:

Dem-be-dem dil gark-ı hûn ez hançer-i dil-cûy-ı tüst
Sürhî-i rû-yi şehîd-i 'ışk ez pehlû-yı tüst[2]

Kānûnî Sultân Süleymân Hân zamânında itâ'at edip, şâ'ir-i mümtâzü'l-akrân Fuzûlî merhûm[un]

Şübhe yokdur ki bu nusret nusret-i İslâm'dur
Padîşâhın mülküne âsâr-ı istihkâmdur

beytini hâvî olan tercî'-i bend-i mufassalıyla hem tebrîk ve hem de ehemmiyet-i mevki'iyyesini beyân eylediği Cezâyir kıt'ası emîri meşhûr 'Ulyânoğlu ref'-i livâ-yı şekāvet eylediğinden, gerek anın te'dîb ve tenkîlinde ve gerek o kıt'a-i vâsi'ada feth ve teshîr olunan birçok mahallerin muhârebelerinde serdâr-ı mukaddimetü'l-ceyş sâhib-terceme Ahmed Paşa olduğu hâlde kıt'a-i mezkûre feth ve teshîr olunmuş ve 'Ulyânoğlu kefen ber-gerden olarak ilticâ ve dehâlet eylemiş ve bu gazâ-yı garrâya

1 Gönül anber kokulu zülfünün kemendine tutulmuştur, eğer gönlümüzü ondan çözersen bu senin kaşlarının himmetindendir.

2 Gönül senin devamlı gönle kasteden hançerinden kana boğulmuştur. Aşk şehidinin yüzündeki kızıllık sendendir.

(Feth-i diyâr-ı ʻArab, sene 975 [1567-68]) târîh vâkiʻ olmuştur. 977 [1569-70] senesinde Yemen'e me'mûr edilen Sinân Paşa'ya sevkiyyât-ı umûr-ı mühimme-i serîʻasında bulunmak üzere Mısır vâlîliğine taʻyîn olunan peder-i ʻâlî-güherlerinin vâkiʻ olan ʻarz ve talebi üzerine Mısır'da pederleri refâkatine iʻzâm kılınmış ve Yemen muhârebât ve fütûhâtının sevkü'l-ceyş muʻâmelâtında hidemât-ı memdûhe ibrâz eylemiştir. [90-a] Orada terceme-i hâlleri âtide münderic, mazhar-ı esrâr-ı zü'l-minne, Şeyh İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî Hazretlerinin mahdûmu Emîr Ahmed Hayâlî ve anın mahdûmları Şeyh ʻAlî Safvetî ve Şeyh Hasan Ahsen Hazerâtıyla ülfet ve sohbet ederek, menâkıb-ı Cenâb-ı Gülşenî'de muharrer olduğu üzere, sene-i mezkûre zarfında vefât eden Emîr Ahmed Hayâlî Hazretlerinin muʻâmele-i tedfîniyyesinde hâzır bulunmuştur.

Bir sene on mâh pederiyle berâber Mısır'da bulunmuş ve 979 [1571-72] senesinde Yemen vukūʻâtı hüsn-i hitâm bularak Sinân Paşa'nın me'mûriyyet-i sâbıkası olan Mısır vâlîliğine nehzatı hasebiyle pederleriyle maʻan ʻavdet eylemiştir.

Elli seneden mütecâviz devlet-i ebed-müddeti ve velî-niʻmeti uğrunda sâdıkâne kılıç sallayan ve hangi semte teveccüh etmiş ise mazhar-ı feth ve zafer olan peder-i şîr-dilleri sene-i mezkûre zarfında vefât eylemekle mahdûm-ı maʻâlî-rüsûm-ı müşârün-ileyhi âlâm ve ekdâr içinde bırakmış ve sâye-i peder ve ʻinâyet-i kaderle kırk seneden beri sebkat eden taʻallüm ve tecâribin tek başına îfâ ve icrâsı zamânı hulûl eylemiştir. Oralarca olan vukūf ve maʻlûmâtı ve zamân-ı pederlerinde vukūʻa gelen feth ve teshîri esnâsında sebkat eden cân-siperâne hidemâtı hasebiyle Lahsa vilâyeti vâlîliğine taʻyîn ile kâm-bîn ve îfâ-yı me'âsir-i hasâfet ve rü'yet ederek mazhar-ı takdîr ü tahsîn oldu. [90-b] 985 [1577-78] senesinde zuhûr eden Îrân Muhârebâtı'nda paşa maʻzûl olduğu hâlde kendi kapusı halkı ve pederinin asdikāyı mensûbînini toplayarak mükemmel alay ile Îrân seferine şitâb eylemiş ve ibrâz eylediği şecâʻat ve celâdet defaʻâtle taltîfini istilzâm etmiş ve husûsiyle Gürcistân kıtʻasına vâkiʻ olan muhâcemâtta paşa ʻâdetâ insân kıyâfetinde bir arslan kesilerek, nişâne-i şecâʻat ve zafer olmak üzere, yaralandığı hâlde ecelini hayrette bırakacak bir şehâmetle Tiflîs'e dâhil olmuştur.

Taleb ve ârzûsu vechile vatanına civâr olan Rakka vilâyeti vâlîliğine taʻyîni icrâ olunduğu gibi, îcâb eden sûretlerle de mazhar-ı tekrîmât olmuştur.

Mezkûr Rakka vilâyeti vâlîliğinde icrâ-yı hüsn-i hizmet ve ibrâz-ı me'âsir-i

'adâlet eylemekte olduğu ve müşârün-ileyhin müsellem-i yar ü ağyâr olan fart-ı şecâ'at ve merkez-i hilâfet-i kibriyâ olan kemâl-i sadâkati hasebiyle, dîn ve devletine daha pek çok hidemât-ı nâfi'a ibrâzıyla nasb-ı nefs-i ihtimâm etmekte bulunduğu hâlde, 996 [1587-88] senesi evâ'ilinde vefât ve şitâb-ı cennât-ı 'âliyât eyledi. Müşârün-ileyh; me'âsir-i kemâlât ve tecârib ve iktidârının tamâm-ı mevsim-i iktitâfı olan bir zamânda vefât etmeyip hudûd-ı 'ömr-i tabî'îye kadar mu'ammer olsaydı, hâ'iz olduğu fezâ'il ü kifâyet ve muttasıf bulunduğu şecâ'at ü celâdet-i 'âlü'l-'âl îcâbınca velî-ni'met[i] ve sebeb-i 'izz ü rif'ati olan devlet-i ebed-müddet-i saltanat-ı seniyyeye daha pek çok hidemât-ı sâdıkāne ve cân-siperâne [91-a] ibrâz edeceğine şübhe yok idi.

Yine her hâlde sa'yi meşkûr ve himmeti mebrûr olan zevât-ı 'âliyeden olmağla, bu sûretle vukū'-ı vefâtı zâyi'ât-ı 'azîme-i müte'essifeden ma'dûddur.

Müşârün-ileyhin târîh-i vefâtı *Sicill-i Osmânî*'de 987 [1579-80] senesi gösterilmiş ve *Hadîkatü'l-Cevâmi'*'de Der-sa'âdet'te Kanlıca'da medfûn bulunan Gāzî İskender Paşa ve cenbindeki oğlu Ahmed Paşa şu zâtlar olması me'mûl ve merkadlerinin târîh-i rakamîleri olmadığı muharrer bulunmuş ise de, sıhhati bâlâda yazdığımız vechiledir. Hattâ Selanikî Mustafâ Efendi merhûm kendisinin mu'âsırından olup, vefâtından az bir müddet sonra yazdığı târîh-i mu'teberinde bizim beyân eylediğimiz târîhi müsbit olmak üzere 'aynen şu 'ibâre muharrerdir:

"Bu esnâda merhûm Çerkes İskender Paşa-zâde mümtâzü'l-akrân Rakka Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın intikāli 'arz olunmağın Rakka Beylerbeyliği, sâbıkan Özbek Hânı 'Abdullâh Hân Hazretlerine varıp gelen Kürd Piyâle Paşa'ya fermân olundu. Fî evâhiri Rebî'ü'l-evvel, sene 996 [19-28 Şubat 1588]."

Müşârün-ileyh; neheng-i deryâ-yı şecâ'at ve peleng-i küh-sâr-ı celâdet, meydân-ı harb u darbda çâpük-süvâr ve fetk ü retk-i umûrda engüşt-nümâ-yı rûzigâr, câmi'-i seyf ü kalem, münşî-i mu'ciz-rakam, şâ'ir-i âteş-zebân-ı mülhem, cûd u sehâ vü mekârimde sânî-i Hâtem, fazl ü kemâl ile müsellem ve 'ilm ü 'irfân ile müzeyyen ve muhterem, sâhib-i 'akl-ı etemm, [91-b] hamiyyet ve 'adâletle mevsûf, mürüvvet ve vefâ ile ma'rûf, hallâl-ı müşkilât ve keşşâf-ı mufassalât, tedbîr ve tasavvurda kâmil, muhabbet-i 'ulemâya mâ'il, lisân-ı tasavvufta bâhirü'l-fezâyil, merkez-i mu'azzam-ı hilâfet-i kübrâya hakkıyla sâdık ve meziyyât-ı mükemmele

ile emsâl ü akrânına fâ'ik, kerîm ibni kerîm ve kibâr ibni kibâr bir vücûd-ı kesîrü'l-me'âsir-i bî-nazîr ve bir düstûr-ı vakūr-ı ma'âlî-semîr idi.

Müşârün-ileyhin bu sûretle fazl ü kemâli ve latîf eş'âr-ı âb-dârı olduğu hâlde, garîbdir ki *Tezkire-i 'Ahdî-i Bağdâdî*'den başka tezâkir-i Rûm'un hîçbirinde ne ismi ve ne de bir beyti görülüyor. *Tezkire-i 'Ahdî*'nin te'lîfi ise müşârün-ileyhin evâsıt-ı eyyâmına müsâdif olan 971 [1563-64] târîhinde olduğundan, pederinin Bağdâd vâlîliğinden ve kendisinin beylerbeyliğinden mukaddemdir. Ma'a-mâ-fîh, 'Ahdî'nin hakk-ı müşârün-ileyhte yazdığı satırları 'aynen bu mahalle derc eyleriz:

"Pâdişâh-ı kâm-bahş ve Süleymân-ı bâd-rahş Hazretlerinin eyyâm-ı sa'âdet-fercâmlarında beylerbeyiler sınıfında leşker-keş-i rûz-ı heycâ, a'nî Kara Âmid paşası olan İskender Paşa'nın oğludur. [1]الولد سِرُّ أبيه muktezâsınca fâris-i meydân-ı şecâ'at ve mükemmel-i fazîlet ve derk-i ferâsetle sâhib-verâset ve tâli'-i meymenet-makrûn ve ikbâl-i rûz-efzûn ile sultân-ı cihângîr ve hâkān-ı bî-nazîr beyleri silkinde şümâr ve altunbaşlı sancak ile mîr-i bâ-vakār ve lâyık-ı eyâlet-i emâret birle sâhib-i'tibâr ve sâ'ir akrân içinde 'adâletle nâm-dâr ve merkez-i dâ'ire-i kevn ü mekânda azharun mine'ş-şems ve ebyenün mine'l-ems oldukları tâli' ve lâmi'dir. Ve hadd-i zâtında vücûd-ı şerîfi ve tab'-ı latîfi tahsîl-i envâ'-ı fazîlet etmeden bir ân ve bir sâ'at hâlî olmayıp dâ'imâ dest-i cûdiyle [92-a] sânî-i Hâtem ve hulk-ı 'azîm ile makbûl-ı ehl-i 'âlem ve leylen ve nehâren tûtî-i şîrîn-makāl olup, üç lisân ile eş'âr-ı zebân-ı hâl dimeğe tâlib ve râgıb ve her birinde fâzıl ü kâmildir. İntehâ."

İşte 'Ahdî-i Bağdâdî'nin şu satırlarından dahi müşârün-ileyhin nasıl bir fâzıl-ı zû-fünûn ve nasıl bir saff-der-i sehâvet-nümûn olduğu tamâmiyle nümâyân olacağından, müşârün-ileyhin Fârsî ve Türkî âsâr-ı nâm-dârlarından nümûne olarak ba'zılarının tahrîriyle iktifâ olunur. Şu ebyât-ı belîga Eğri fâtihi Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis'in şehzâdelikleri zamânında 990 [1582-83] senesinde vâki' olan sûr-ı hitân-ı hümâyûnlarında vezîr-i râbi' Cerrâh Mehmed Paşa ma'rifetiyle emr-i hitânlarının icrâsı hakkında çekîde-i kalem-i fesâhat-rakamları olan âsârdandır:

Âfitâb-ı dîn ü devlet hazret-i şâh-ı cihân
Sâye-i Perverdigâr ü mâye-i emn ü emân

1 Çocuk babasının esrarını taşır.

Hüsrev-i encüm-haşem şâhen-şeh-i Keyvân-gulâm
Pâdişâh-ı kâm-bahş ü kâm-bîn ü kâm-rân

Hazret-i şehzâdeyi kasd itdi sünnet itmeğe
Eyledi bir sûr; mislin görmedi çeşm-i zamân

Hazret-i Sultân Mehemmed ol nihâl-i bâğ-ı dil
Dürr-i yektâ-yı celâlet gonce-i gül-zâr-ı cân

Dest-i hâric irmesün ol dâmen-i pâke deyu
Sünnete ta'yîn olundı hazret-i Âsaf-mekân

Ol Mehemmed nâm paşa-yı vezîr-i çârümîn
Bende-i hâss u harîm-i hizmet-i şâh-ı cihân

Matla'-ı Fârsî

Cihân çü bâdiye men teşne-i harâb-ı derd
Neşât-ı âb büved ser-be-ser serâb-ı derd[1]

Dîger Matla'-ı Türkî

Benim bir zülfi cîm ebrûsı nûn eğlencem olmuşdur
'Aceb dil-besteyem bend-i nûn eğlencem olmuşdur

[92-b]

Melek Ahmed Paşa, Sâhib-i Câmi'[2]

[93-a][3], [93-b]

1 Dünya bir çöl gibi, ben dertten harap olmuş susuzum. Suya kavuşma sevinci baştan başa dert serabı oluverir.

2 Başlıktan sonrası müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

3 Bu sahifedeki metin [115-a] ve [115-b] yüzlerinde aynen yer almakta olup "Üstâd-ı Zer-ger Ahmed Çelebî-i Şehîr" başlığı altında gelecektir. Bu ifadeler müellif tarafından buraya da yazılmış fakat metin sonradan üstü çizilmek suretiyle iptal edilmiştir. (haz.)

Eş-Şeyh Seyyid Ahmed Urmevî, el-mülakkab bi-Ahî Mahmûd

'Azîz Mahmûd Urmevî el-Âmidî kuddise sırruhu's-Samedî Hazretlerinin birâder-i 'âlî-güherleridir. Birâder-i vâlâsına nisbet olunarak Ahî Mahmûd lakabıyla be-nâm olup, ismi tedâvülden kalmış idi. Birçok vesâ'ikte ismi zikr olunmayıp yalnız Ahî Mahmûd diye gösterilmekte olduğu cihetle, biz de terceme-i hâl-i necîbânelerini "Ahî Mahmûd" ser-levhası tahtında zikr eyledik, oraya mürâca'at buyurula.

Ahmed Hicâzî

Terceme-i ahvâl-i üstâdâneleri içün "Hicâzî" kelimesine mürâca'at buyurula.

Ahmed Vücûdî

Terceme-i ahvâl-i şâ'irâneleri içün "Vücûdî" mahlasına mürâca'at oluna.

[94-a]

Ahmed Mürşidî Hazretleri

Vera' ve takvâda ferîd-i aktâr olan Ahmed Mürşidî-i Âmidî Hazretleridir. Hizâne-i edebin şâyân-ı ihtirâm ve tevkîr-i mahfûzâtından olan âsârını Ahmed ve Ahmedî, ba'zen dahi Mürşidî imzâlarıyla tezyîn eylerdi.

On bin beytten mütecâviz olup, meşhûr-ı dünyâ olan *Pendnâme* müşârün-ileyhin olduğu gibi, binlerle ebyâtı ve hikâye-i Cenâb-ı Yûsuf [u] Züleyhâ'yı hâvî diğer bir eser-i pür-'iber-i kıymet-dârı dahi meşhûdumuz olmuştur.

Müşârün-ileyh *Pendnâme*lerinde kendisinin şâ'ir olmadığını ve mâ-lâ-ya'nî ile evkāt-güzâr olan kavvâlân-ı bilâ-fâ'ide hakkında *Fî Beyâni Nefsi Nâtıkıyye* ser-levhası tahtındaki güftâr-ı dürer-bârlarında şâ'ir-i hakîkî nasıl olmak lâzım geleceğini şu yolda beyân buyuruyorlar:

Tutdı nefs-i nâtıkaya ba'zı hâm
Bu bölükde yok salât ile selâm

Emr-i Hakk'ı eylemez bî-vâyedür
Bunlara dîl bir ulu sermâyedür

[94-b] Hoş sühan kılmış Hudâ ihsân ana
İşiden kimse olur hayrân ana

Bu bölükden geldi ekser şâ'irîn
Saymadı makbûle anı şâri'în

Anların zîrâ olur mezhebi bol
Ba'zı şi'rinde kılar küfri kabûl

Şâri'in medh itdiğin ol kadh ider
Zemm olan fi'l-i şenî'i medh ider

'Âlim ü sâlihlere îzâ ider
Zâhid ü takvâyı istihzâ ider

Medh ider fıskı mey ü meyhâneyi
Hicv ider mescid 'ibâdethâneyi

Kendini 'ârif bilür illâ ki yâr
Bulmadı râh-ı hakîkat içre dâr

Bu gürûhun Hakk'a yokdur tâ'ati
Şi'r ile bulmuş fenâda şöhreti

Ahmedî şükr eyle şâ'ir olmadın
Öyle hezliyyâta mâhir olmadın

Öyle lağviyyât-ı şi'ri söyleme
Uymayan şer'e kelâmı eyleme

Şâri'e uygun kelâmı söyle sen
Nazm ile halka anı şây eyle sen

Nazm ile vech-i sühan mellâh olur
Böyle kimse şâri'e meddâh olur

Nazm ile söyle şerî'at sözlerin
Var rızâsı Hâlık'ın Peygamber'in

Müşârün-ileyh zevât-ı kesîrenin mûcib-i irşâdı olan bu kitâbı 1249 [1833-34] senesinde te'lîf eylediğinden, andan sonraki yirmi beş senelik hâl-i hayâtında pek çok iştihâr [etmiş] ve bugüne kadar aradan bir buçuk 'asırdan mütecâviz bir zamân geçmiş olduğu hâlde kazandığı şöhret el-ân devâm eylemekte bulunmuştur.

[95-a]

Matbû'âtın zuhûrundan evvel hattâtlar nüsah-ı kesîresini yazarak pek çok istifâde eyledikleri gibi, basmanın zuhûrundan beri de yirmi otuz def'a tab' olmuş ve kâffe-i nüshaları satılmıştır.

Ba'zı kitâbcıların birinci istifâdesi bu kitâba münhasırdır denilse mübâlağa edilmemiş olur. Çünki senevî takrîben yüz bin nüsha satılmakta olduğunu ba'zı kitâbcılar rivâyet eylemektedir. 'Avâm arasında mazhar olduğu rağbet ve i'tibâra hîçbir kitâb yetişmemiştir. Lisân-ı Türkî'nin isti'mâl ve telaffuz edildiği ufak bir karye bulunmaz ki anda mevcûd olmasın. Hakîkaten hem hulûs-ı niyyetle ve hem öyle sâde elfâz ve açık 'ibârât ile yazılmıştır ki, henûz bu yolda bir daha kitâb görülmemiştir.

Köylülerimizin ahlâk-ı sâfiyesi, insâf u hakkāniyyet ve zulm ve gadrden mücânebet ve hüsn-i hulk ve hayâya mazhariyyetleri bu kitâb[ın] nasâyih-i mü'essirânesiyle hâsıl olmaktadır.

Gece köylülerimiz bir araya cem' oldu mu hocaları bu kitâbı okur, anlar cân ile dinlerler. Cenâb-ı fâzıl öyle rakîk bir sûrette inleyerek nefsine hitâb eyler ki, ağlamamak kābil olamaz.

İnsâniyeti, ebnâ-yı cinsine mu'âveneti öyle mü'essir bir sûrette tasvîr eder ki insânın yüreği pûlâd olsa yumuşar.

[95-b]

Fikr-i 'âcizânemce Ahmed Mürşidî Hazretleri ol büyük âdemlerdendir ki, eğer ebnâ-yı cinsine hizmet eden insânlara heykel rekzi içün bir müsâbakat cedveli açılmış olsa bu zâtın birinciliği kazanacağında şübhe yoktur.

Şurası garîbdir ki; o Hudâ-pesendâne sözlerin, o 'âli-cenâbâne hikâyât ve temsîlâtın mü'ellif-i 'âlîsi olan böyle bir zâtın terceme-i hâline dâ'ir hîçbir kitâbda

bir satırlık olsun bir şey görülmüyor; yalnız matbû' *Pendnâme*leri zîrinde. Bu da kitâbdaki sâfiyyet ve 'ulviyyet i'tibârıyla olmalıdır. "'Ârif, kâmil, evhadî ve bâri', fâzılü'l-ma'î, Diyârbekrî es-Seyyid Ahmed Efendi kaddese'l-Mevlâ sırrahu ve efâdâ 'aleyhi lutfehu Hazretlerinin *Kitâb-ı Mürşid-i Pend-i Ahmediyye* nâm te'lîf-i elîf ve tasnîf-i latîfi" 'ibâresi vardır ki, işte şimdiye kadar müşârün-ileyhin ta'rîf-i zâtîleri bundan 'ibâret kalmıştır. Şu satırları yazarken kitâbları yanımda idi. Nümûne olmak üzere ba'zı ebyât-ı nasâyih-âmîzini derc etmeği ârzû ettim.

Fakat hangi hikâyesini derc etmeği bir türlü kestiremedim, çünki cümlesi birbirinden parlak. Gönül hîçbirini intihâbdan hâric bırakmak istemiyor. Nihâyet tesâdüf sûretiyle kitâbı açtım. Misâfir-perverlik ve insâniyet bahsine 'â'id kısmın baş sahîfesinde şu hikâye tesâdüf eyledi:

[96-a] Bir rivâyet var münâsib dinle sen
Hep 'ibâdullâha iylik eyle sen

Kurulunca yârın ol mahşer demi
Bir karınca araya bir âdemi

Bulmaya mahşer yerinde anı ol
Ol cehennem cânibine vara yol

Ol cahîm üzre anı varup bulur
Ol sırât üstünde ditreyü durur

Ol karınca Hak dîvânına vara
Ol niyâz idüp yere yüzin süre

Cânib-i Hak'dan ire ana nidâ
"Söyle yâ nemle sözin eyle edâ"

Eyide: "Yâ Rab niyâzım var sana
Bir za'îf kulum! 'Atâ eyle bana

Bir kişinin bende vardur iyliği
Dilerim senden eyâ 'âlem beyi

Bana lutf et ruhsatı yâ Ze'l-Kerem
Ben dahi ana bir iylik eyleyem"

Hak Te'âlâ eyde: "Yâ nemle kulum
İyliği nedir anın söyle görem"

Ol diye: "Dünyâda olduğum zamân
Gezer idim suya düşdüm nâgehân

Garka varır dem o demde yâ Ehad
Ol kulun irdi bana kıldı meded

Bana bir çöp uzadup tutdum anı
Ol suyun bir yanına koydu beni

Ol necâtıma sebeb oldı benim
Kim halâs oldı benim cân u tenim

Ya İlâhî ol beni kurtaranın
Hâli müşkildür bu gün bî-çârenin

Görmişem anı sırât üzre bugün
Ditreyü durmuşdur ahvâli zebûn

Ben su üzre olduğum gibi işi
Havf ider ki nâra düşer ol kişi [96-b]

Onca kuvvet vir bana yâ Ze'l-Kerem
Varup anı ol sırâtı geçürem"

Onca kuvvet viriser Allâh ana
Alup anı koya cennetden yana

İtdiği iylik anı anda bula
Cenneti Rıdvân'ı anınla bula

Ahmedî Hak kullarına iylik et
Râzı et herkesi hâtırınca git

Bir karınca seni kurtaran kulı
Gör ki nice kurtara yarın Ganî

İylik ile halkı sana eyle yâr
Ol bahâne idüp anı yarlıgar

Ol Resûlullâh'a kıl iylik kelâm
Virelim ana salât ile selâm

Ey kāri'! İhtimâl ki yukarıda yazdığım satırları pek mübâlağa ve iksâr edip, ta'yîb ediyordun. Elbette Cenâb-ı Ahmed Mürşidî Hazretlerinin şu hikâyesi senin de yüreğini yumuşattı.

Ya on bin 'aded ebyâtı hâvî olan bu misillü 'âlî-cenâbâne ve safvet-kârâne sözler köylülerimiz, kadınlarımız, evlâdımız üzerlerinde nasıl bir hüsn-i te'sîr hâsıl edeceğini şu nümûne ile tefekkür et!

Ol zamân Ahmed Mürşidî Hazretlerinin meslek-i ciddî erbâbından nasıl bir zât olduğunu anlar ve sözlerimi tasdîk edersin. İşte cenâb-ı fâzılın bütün sözleri böyle!

[97-a]

Binâ-yı kudret-i İlâhiyye olan vücûd-ı insânînin ne gibi ahlâk-ı 'âliye ve fezâ'il-i celîle ile murassa' ve müzeyyen ve nasıl vezâ'if-i hakîkiyye ve envâr-ı lâhûtiyye ile mülemma' ve münevver olması lâzım geleceğini ve vahşîlikteki sakāmet ve nedâmeti ve mehâsin-i civân-merdîdeki necât ve sa'âdeti bir sûrette beyân ve hikâyet ve 'aşk-ı cân-sûz-ı Muhammedî ve muhabbet-i şevk-efrûz-ı Ahmedî ile tasvîr ve rivâyet eylemiştir ki; gözlerinden müddet-i 'ömr eşk-i nedâmet akıtmamış olan bir kimse birkaç sahîfesini dikkatle okur veyâ dinlerse, elbette ağlar ve tâ'ib ve müstağfir olur.

Binâ'en-'aleyh, şe'â'ir-i insâniyeti bildiren ve me'âsir-i îmânı bünyân-ı mersûs gibi gönülde köklendiren bu kitâb-ı mübînin her kelimesi nûr-ı dîde-i ehl-i yakîn ve her sahîfesi hulâsa-i mu'cizât-ı Fahrü'l-Mürselîn olduğundan, her satırı levha-i vicdâna nûr ile yazılsa lâyıktır.

E'âzım-ı selâtîn-i 'Osmâniyye'den cennet-mekân Kānûnî Sultân Süleymân Hân

Hazretleri gibi bir pâdişâh-ı hakāyık-iktinâh, nefsü'l-emre mutâbık bir kelâm-ı hak olmak üzere buyurmuşlar ki:

"Dünyâda bize ve sâhibine fâ'ideli hüner, 'avâm-pesend olan hünerdir. Zîrâ 'avâm-pesend olmayan hünerin tâlib ve râgıbı binde bir bulunmaz."

İşte Ahmed Mürşidî Hazretlerinin kitâbının bu mertebe mü'essir ve dest-i rağbette dâ'ir olması, kitâbının mevzû'unun 'ulviyyetiyle berâber; cenâb-ı pâdişâh-ı hikmet-penâh-ı müşârün-ileyhin irâde-i mülûkâneleri vechile 'avâmın anlayacağı bir sûrette gāyet açık ve sâde olarak [97-b] ve hattâ elfâzın asl u iştikākına bakmayıp, elsine-i 'avâmda ne sûretle isti'mâl olunursa öylece yazmağa ri'âyet eylemesidir ki, harc-ı 'âlem bir kitâb-ı fevâ'id-nisâb olmuştur. Şu kitâba baktıkça, gûyâ ki bu muharrir-i 'âcizin bu nazm-ı nâçîzi Ahmed Mürşidî Hazretleri lisânından söylenmiştir:

Her me'âli dahi mutlakdır beyân-ı feyzimin
Her sözü bürhân-ı hikmetdir dehân-ı feyzimin

Oldu âsârım nukūş-ı kudretin Şehnâme'si
Mâ-sivâ hayrânıdır Şehnâme-hân-ı feyzimin

Pertev-i ilhâm-cûy-ı fikrimin seyyâlidir
Nûrdur âb-ı revânı nâv-dân-ı feyzimin

Şeb-çerâğ-ı ma'rifet yâkūt-ı mazmûn bendedir
Tab'ıma ihsânıdır bunlar cihân-ı feyzimin

Katresi tûfân-ı ma'nâdır yemm-i 'irfânımın
Zerresi mihr-i zekâdır âsumân-ı feyzimin

Mâ-verâ-yı mâ-sivâdan kalbe 'aks-endâz olur
Yok 'avâlimde mekânı lâ-mekân-ı feyzimin [98-a]

Bir kitâb-ı kâ'inât-ı sun'a! Şerh-i beyyinât
Oldı her fasl-ı mübîni dâstân-ı feyzimin

Seyr idin ezhâr-ı gûnâ-gûn-ı bâğ-ı tab'ımı
Mevsim-i nev-rûzudur şimdi zamân-ı feyzimin

İtmedi insâf idüp bir kimse tehzîb-i zamîr
Gûş-dârı yok mu nutk-ı tercümân-ı feyzimin

Nûr akar her bir sözümden ey Emîrî öyle kim
Âfitâb olmuş gedâsı âsitân-ı feyzimin

Sâhib-terceme Ahmed Mürşidî Hazretleri Diyârbekir (Âmid) mu'teberânından ve sulehâdan 'Osmân Ağa nâm zâtın sulb-i pâkinden hicret-i seniyye-i Hayrü'l-Beriyye 'aleyhi ekmelü't-tahiyyennin bin yüz hudûdunda [1688] kadem-nihâde-i sâha-i şühûd olmuştur. Gerek pederleri ve gerek kendileri *Pendnâme*lerinde tasrîh eyledikleri üzere, şehrimizin ekser ahâlîsi gibi mezheb-i mümtâz-ı Ebû Hanîfeti'n-Nu'mân ile münevverü'l-vicdân idiler.

Peder ve vâlidesi "Ahmedî ma'sûm iken kaldın yetîm" mısrâ'-ı 'âlîsi vechile, henûz ma'sûm iken vefât eyledi; dürr-i yetîm gibi yetîm kaldı.

[98-b]

Tahsîl-i 'ulûm ve kemâlâta hasr-ı enfâs-ı hayât eylediğinden, 'ulûm-ı şer'iyye ve mer'iyyeye fâ'iku'l-akrân ve kütüb-i 'akliyye ve nakliyyede râsihü'l-erkân oldu.

Meşâyih-i Nakşibendiyye'den mürşid-i muhakkık, kâşifü'l-esrâr ve'l-hakāyık, Birecikli Şeyh Ebûbekir Hazretlerinden ahz-ı yed-i inâbet ve rüsûm-ı bâtına [ve] dahi izhâr-ı yed-i tûlâ-yı kudret etti. Nefs-i Diyârbekir'de Yenikapu semtinde kâ'in, el-ân Mürşidî Ahmed Efendi Hânesi demekle ma'rûf olan hâne-i feyz-âşiyânelerinde ikāmet ve 'alâ'ik ve halâ'ikten 'uzlet ve âlâyiş-i kevniyyeden ferâgatle 'ibâdet ü tâ'at ve ahkâm-ı şer'ullâha tatbîk-i hareketle imrâr-ı evkāt ve ezmân eyledi. Ba'dehu edâ-yı farîza-i hacc-ı şerîfe niyyetle kāfile-bend-i hareket olarak Beyt-i Muazzam'a ruh-sûde-i darâ'[at] ve Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Fahrü'l-Mürselîne rûy-mâl-i 'ubûdiyyet olup, mesûbat-ı 'azîme ve füyûzât-ı kesîreye iktisâb-ı muvaffakıyyet etti.

Bu vesîle-i mübâreke ile sâ'ir birçok makāmât-ı mübârekeyi dahi ziyâret ve nice nice 'ulemâ ve fuzalâ ve ehlullâh ile teşerrüf ve musâhabet eyledikten sonra vatan-ı aslîsine rücû' etti.

Mertebe-i ittikānın derece-i kusvâsına ve derece-i zehâdet ve nezâhetin mertebe-i ʻulyâsına vâsıl olmağla ʻilm ü ʻamelde ʻasrının meşhûru ve zühd ü veraʻda şehrinin Bâyezîd ve Tayfûr'u mesâbesinde mütezehhid, mütecehhid, müteʻabbid bir zât-ı celîlü'l-me'âsir olarak derûn-ı şehirdeki hânede [99-a] ikāmet eylemekte olduğu hâlde, evâhir-i ʻömrüne karîb bir zamânda Diyârbekir (Âmid)'e yarım sâʻat mesâfede kâ'in ʻAlîpınarı nâm karyeye nakl ve rıhlet ve orada ihtiyâr-ı beytûtet eyledi. Müşârün-ileyhin Diyârbekir'den karye-i mezkûreye rıhleti, mûzî bir kedinin yüzünden vukūʻa geldiği rivâyât-ı mevsûka-i mütevâtireden olup; tezkâra şâyân bir fıkra-i latîfe olmağla derc ve hikâye olunur.

Şöyle ki; hâne-i fâzılânelerinde her nasılsa bir müzʻic kedi peydâ olur. Bilâfâsıla refʻ-i sadâya âgāz ile, neşr-i kemâlât ve mevâʻiz ile meşgūl bulunan zihn-i muhakkıkānelerini teşvîş ederek ârâm ü râhat-ı ʻâlîlerini selb ve memleketin hangi cihetine defʻ olunursa derhâl hâne-i kadîmine rücûʻ ile ke'l-evvel tazyîk-i kalb eder.

Gürbe-i küstâh-edâ bir gün nagamât-ı muʻtâde-i nefret-nümâsını icrâya devâmdan başka, hazret-i fâzıl-ı takvâ-şiʻârın hengâm-ı kıyâmında mübârek ayakları altına koştuğundan az kaldı ki ol ʻamûd-ı nûranî-i rahmeti ilkâ-yı zemîn edecek kadar bir fezâhatte dahi bulunacaktı.

Bunun üzerine baʻzı talebe mezkûr kediyi ayaklarından bir tahta pâre üzerine rabt edip, kenâr-ı memlekette vâkiʻ Dicle nehrine bırakırlar. Tesâdüften olarak, Diyârbekir vâlîsi bulunan zât o gün civâr-ı Şat'da vâkiʻ kasırların birinde idi. Gürbe-i mezkûru hâmil olan zevrakçe, pîşgâhından geçerken meşhûd-ı âsafâneleri olur. Derhâl nehirden ihrâcı emr ile: "Bu gürbe tarafımızdan ʻafv u ıtlâk olundu, baʻde-mâ dilediği mahalde serbestâne gezip tozmağa me'zûndur. Gerek sâhibi ve gerekse âheri tarafından kendisine taʻarruz ve müdâhale olunmaya." me'âlinde bir âzâdnâme tahrîr ve küçük nüsha şeklinde bir atlas kîse derûnuna [99-b] vazʻ olunup kedinin gerdenine taʻlîk olunur.

Kedi, ʻâdet-i me'lûfesi vechile hânesine ʻavdet edince hazret-i fâzıl-ı bî-müdânî: "Yedinizde emriniz yoğ iken sizinle başa çıkamıyorduk. Şimdi emir de istihsâl ettiniz. Artık şu hâneyi size terk ile mahall-i âhere nakl edelim." zemîninde bir hitâb ile ʻAlîpınarı karyesine nakl ve rıhlet eylediler.

El-ân ahâlî beyninde "Ahmedî kedisi gibi" veyâ "Ahmed Mürşidî kedisi gibi"

darb-ı meseli bundan yâdigâr kalmıştır. Hattâ ba'zı mahallerde bunu tahrîf ile "Ahmed-i Bîcân kedisi gibi" dahi derler. Bakınız bu zât-ı 'âlî-kadrin mertebe-i insâf ve inkıyâdına!

Bir sinnevr-i za'îfi bile incitmemek ve husûsiyle büyük ve küçük her bir işte emr-i ulü'l-emr ve vekîl-i ulü'l-emre itâ'at eylemek işte böyle olmalıdır!

Karye-i mezkûrede dahi ahâlî-i memleket tarafından ziyâret ve vücûd-ı 'âlîleriyle teberrük olunmakta iken 1174 [1760-61] senesinde 'âzim-i gülşen-serây-ı dârü'l-hulûd ve şârib-i zülâl-i havz-ı mevrûd olarak, ziyâ'-ı ebedîsi 'umûm ahâlî içün mûcib-i hüzn-i elîm oldu.

Merkad-i mübâreki Diyârbekir'e yirmi dakîka mesâfede ve mezkûr 'Alîpınarı karyesi reh-güzârında[dır]. Zamân-ı hayât-ı mürşidânelerinde enfâs-ı şerîfeleriyle teberrük olunduğu gibi, el-ân kabr-i şerîfi ziyâretgâh-ı hâss u 'âmmdır. İşbu tezkire-i 'âcizînin esnâ-yı tahrîrinde levha-i mezârından târîh-i vefâtını [100-a] ahz içün ba'zı ahibba ile merkad-i şerîfine 'azîmet ve ziyâret olundukta, levha-i mezâr-ı mübâreki vâki' olduğu mahall-i mürtefi'den mürûr-ı zamân hasebiyle hâke sukūt etmiş ve kabr-i feyz-nâkinin her ciheti ta'mîre muhtâc bir hâle geldiği kemâl-i esefle müşâhede olunmuştur.

Ma'a-mâ-fîh mezâr-ı 'âlîsinin etrâfı taharrî olunarak zemîne sukūt ile topraklar içinde nihân olmuş olan ser-levha-i kabr-i şerîfi bulunup, pederi ismi ve hâccü'l-Haremeyn olması ve târîh-i vefâtı menkūş ve muharrer olduğu fart-ı meserretle görülmekle andan ahz ve terkîm edilmiştir.

Ashâb-ı hayrât ve hasenâttan ta'mîr ve termîmi me'mûldür.

Müşârün-ileyhin merkadini görünce garîb bir hayrete daldım. Bunun sebebi de, şu ziyâretimden yedi sekiz sene evvel henûz on bir yaşında olduğum hâlde akrabâdan iki kimse ile hacdan gelen bir zâtın istikbâline gitmiş idik. Zamân-ı şitâ olduğundan zemîn ser-â-pâ bir câme-i sefîd-fâma bürünmüş idi. 'Alîpınarı'na vardığımızda şiddet-i berf ve sermâdan dolayı hâcînın o gün gelemeyeceği anlaşılmakla 'avdet eyledik. Yolda bir mahalle vâsıl olduk ki, dört dâne cesîm gürg-i gazanfer-peyker yolumuz üstünde imiş, bağteten üzerlerine çıkageldik. O târîhe kadar kurt görmemiş olduğum için köyün müdhiş köpekleri zan ediyordum. Arkadaşlarımın renkleri uçmuş olduğu hâlde, bunların kurt olduklarını bize anlat-

tılar. Bir kadem ileri gitmek mümkün olmadığı gibi, anlara arka vermek de kābil olamıyordu. Kurtlar bize bakıyorlar fakat yerlerinden kımıldamıyorlardı.

[100-b]

Bu hâlden biraz cesâret alarak yavaş yavaş geri çekildik, yolumuzu saptırdık. Hâlâ kurtlar sâkin bir hâlde durmakta idiler. Arkadaşlarımız henûz dünyâda yaşamak mukadder olduğunu, yoksa pek [büyük] bir tehlike geçirdiğimizi dehşetli bir sûrette hikâye ediyorlardı.

İşte bu kere merkad-i ʻâlîlerini görünce yedi sene evvel kurtlar bize tesâdüf etmiş oldukları hâlde dendân-ı sibâʻânelerinden necât bulduğumuz mahallin burası olduğunu derhâl der-hâtır eylediğimden, o garîb (---) ʻavn-ı İlâhî ile müşârün-ileyhin imdâd-ı rûhâniyyetine uğranılmış olduğu lâ-reyb olduğundan rûh-ı ʻâlîlerine kemâl-i hulûs ile Fâtiha ihdâ eyledim.

Harem-i ʻâlîlerinin iki olduğu *Pendnâme*lerinin bir mahallinde bi'l-münâsebe muharrer ve istihlâf-ı encâl ettikleri;

"Ahmedî evlâdını ver mektebe"

mısraʻ-ı zîbâsıyla emr-i azhar ise de, şimdi ahfâdının mevcûd olması maʻlûm değildir. Bir mecmûʻa[da]:

Gāfil olma gözün aç sen seni insân ide gör
Hem-dem-i ehl-i dil ol şu tenini cân ide gör

matlaʻlı tercîʻ-i bend müşârün-ileyh nâmına yazılmış ise de, ahîren kadîm bir mecmûʻada görülmekle müşârün-ileyhin olmayıp sehven nâm-ı ʻâlîlerine yazıldığı ve baʻzı mecmûʻalarda dahi kezâlik "Gazel-i Ahmed Mürşidî" ser-levhası [tahtında]:

Âsitânın Ahmed'e dârü'ş-şifâdır dostum
Kâkülün zincîrini dûr itme ol dîvâneden

maktaʻlı gazel müşârün-ileyh nâmına muharrer ise de, bâlâda *Fî Nefsi Beyâni Nâtıka* ser-levhası tahtında [101-a] makāle-i ʻulyâlarından anlaşılacağı üzere müşârün-ileyhin bu vâdîde gazel inşâd buyurmaları meslek-i ʻâlîlerine muhâlif olduğu gibi; ahîren gazel-i mezkûr şâʻir-i Rûm Ahmed Paşa merhûmun dîvânında

manzûr olduğundan bunun dahi müşârün-ileyh Ahmed Mürşidî yazılması sehv ve galattan münba'is idüğü nümâyân olmuştur.

Bâlâda zikri sebk eden *Pendnâme* ve *Hikâye-i Yûsuf [u] Züleyhâ* nâm iki 'aded kitâb-ı 'âlîleri meşhûdumuz olmuş ve henûz meşhûdumuz olmayan başka te'lîfât-ı celîlesinin mevcûd olması da me'mûl bulunmuştur.

Bu na't-ı şerîf-i sûz-nâk, ol 'âşık-ı Mahbûb-ı Kibriyâ'nın zâde-i tab'-ı hakāyık-ı neb'-i bî-nazîrlerinden sudûr eden âsâr-ı belîga-i hakāyık-ihtivâdandır:

Sana kurbân ola cânım Muhammed
İki 'âlemde dermânım Muhammed

Seni görmezden evvel şevk-i 'ışkın
Bana kâr itdi cânânım Muhammed

Hayâlin gönlüme nakş oldı çıkmaz
Cemâlin oldı seyrânım Muhammed

Yakar 'ışkın odı cism ile cânı
İrersin dermâna Lokmân'ım Muhammed

Olursam ger yolunda pâre pâre
Fedâ olsun sana cânım Muhammed

Visâlin teşnesiyim eylerim âh
Dem-â-dem zâr u giryânım Muhammed

N'olaydı irebilsem hâk-i pâye
Geçürsem anda devrânın Muhammed

Diler Ahmed; ganî ümmet fakîri
Göre mahşerde sultânım Muhammed

[101-b], [102-a][1]

1 Müellif tarafından [101-b] yüzüne "Ahmed Paşa" ve [102-a] yüzüne de "Ahmed Çelebi, 'Azîz-zâde" başlıkları atılmış ve bunların altına bazı notlar yazılmışsa da, sonradan bu başlıklar ve altındaki yazılar silinmiştir. (haz.)

[102-b]

Ahmed Çelebi

Vâsıl-ı serâ'ir-i gaybî, 'ârif-i dakāyık-ı lâ-reybî, şeyh-i ekmel-i tarîk-i Nakşibendî, mürşid-i a'zam-ı şüyûh-ı ercümendî, âti't-terceme 'Azîz Mahmûd Urmevî kuddise sırruhu'l-ganî Hazretlerinin hafîd-i 'âlî-kadri ve kezâlik âti't-terceme 'Azîz-zâde İsmâ'îl Çelebi'nin mahdûm-ı vâlâ-rüsûm-ı erşed ü dil-pesendi, dürr-i deryâ-yı kerâmet, gavs-ı cihân-ı fazîlet, mütemessik-i tarîk-i nâcî-i Cenâb-ı Resûl-i 'Arabî, 'azîz-i celîlü'l-kadr Seyyid Ahmed Çelebi merhûmdur.

Âbâ vü ecdâdı ser-â-pâ 'âlim ve fâzıl ve tarîk-i celîl-i Nakşibendî'ye mensûb, muhakkık ve kâmil zâtlar olup; silsile-i neseb-i şerîfi pîr-i seccâde-i kutbiyyet, kâşif-i füyûzât-ı kudsiyyet, es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Babâ-yı Nakşibendî Hazretlerine bu vecihle vâsıldır:

Eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Çelebi ibn eş-Şeyh es-Seyyid İsmâ'îl Çelebi ibn eş-Şeyh es-Seyyid evlânâ ve Mevlânâ 'Azîz Mahmûd Urmevî ibn eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed ibn eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed ibn eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Babâ-yı Nakşibendî kaddesallâhu esrârahum.

[103-a]

Müşârün-ileyh Ahmed Çelebi 1040 [1630] hudûdunda gehvâre-zîb-i velâdet olarak âbâ vü ecdâdına mevhibe-i İlâhiyye olan nûr-ı zekâ, müşârün-ileyhin dahi nâsıye-i isti'dâdında leme'âna başlamış olmağla efâzıl-ı memleketten 'ulûm-ı 'âliye ve envâ'-ı fünûn-ı âliye ahzına verziş ve şitâb eylediğinden, feyz-yâb-ı fezâ'il ve kemâlât olup bî-nazîr-i rûzigâr olmuştur.

Andan şi'r ve inşâya meyl ve rağbet ederek anda dahi mümtâz-ı akrân ü emâsil olduktan sonra, fıtrat-ı mâder-zâdında meknûz olan 'aşk-ı cân-sûz ve muhabbet-i hânümân-efrûzun sevk ve ilcâsıyla fenn-i neşât-efzâ-yı mûsikî tahsîline sa'y-i firâvân ve ihtimâm-ı bî-pâyân ederek fenn-i mezbûrda dahi ferîd-i zamân ve Farâbî-i devrân zuhûr eylemiştir.

Makāmât-ı mütenevvi'a-i latîfede bestelediği âsârı Cenâb-ı 'Abdülkādir Merâgî görse, gulâm-ı fazliyyeti olmağı ârzû ve fenn-i sürûd ve gınâdaki kıt'a-i nefîselerini

Abdülmü'min İsfahânî müşâhede eylese, mertebe-i yektâ-yı üstâdiyetini imzâ içün tekâyüd ederdi.

'Ulûm ve fünûn-ı zâhirede bu sûretle ibrâz-ı yed-i tûlâ ederek bir müddet ümerâ-yı be-nâm ile hem-sohbet ve 'ale'l-husûs vülât-ı 'izâm ile nedîm-i musâhabet [103-b] olduktan sonra cezebât-ı Rahmânî'ye mazhar olup ol tîğ-i samsâm-ı kerâmeti mıknâtîs-i irâde-i Zü'l-Celâl semt-i hakîkate cezb eylediğinden, peder-i 'âlî-güherleri İsmâ'îl Çelebi Hazretlerinden tevbe ve inâbet ve ahz-ı dest-i irâdet ve ikmâl-i şerâ'it-i hizmetle zamîr-i tâb-nâkleri gencîne-i esrâr-ı İlâhî ve dil-i rûşenleri hazîne-i ma'ârif-i nâ-mütenâhî olarak sâha-i cennet-fezâ-yı kerâmetin bir serv-i hırâmân-ı sâye-efşânı ve 'âlem-i vâsi'ü'l-enhâ-yı velâyetin bir mihr-i dirahşânı zuhûr eyledi.

1080 [1669] hudûdunda peder-i kerâmet-eserlerinin 'azm-i gül-zâr-ı vahdet eylemesi üzerine seccâde-i zâviye-i irşâda revnak-bahş ve terbiye-i mürşidâneleriyle nice nice dervîşân-ı dil-rîşân vâsıl-ı derece-i 'ulyâ-yı safvet ü safâ olmuştur.

Şöhret-i kerâmet-ârâsı dillerde dâstân ve fezâ'il-i feyz-bahşâsı zîver-i elsine-i cihâniyân idi.

Dâhil-i memlekette bulunan fuzalâ ve 'urefâ ve üdebâ ile hem-meclis-i hakîkat oldukları gibi; etrâf ü eknâfta bulunan fuzalâ ile de mükâtebe eyler ve her taraftan erbâb-ı 'irfân ve zekâ, pâyına akıp gelerek va'z u nasîhat ve feyz-i 'inâyetlerine mazhariyyetle ser-firâz olup 'avdet ederlerdi.

[104-a]

Gâh cedd-i 'âlîlerinin meşhûr-ı cihâniyân olan zâviye-i füyûzât-âşiyânelerinde telkîn-i tarîk u esmâ ile sâlikîne irâ'e-i tarîk-i necât ile mukayyed ve gâh vasat-ı memlekette cedd-i 'âlîlerinin yâdigârı olan 'Azîziye Câmi'-i şerîfinde halka-bend-i zikr ü mahmedet ve gâhîce de memlekete yarım sâ'at mesâfede Dicle kenârında Kırklardağı nâm mahall-i mübârek civârındaki kasr-ı füyûzât-hasr-ı kadîmlerinde halka-bend-i tehlîl ve irâdet olarak binlerce sâlikîni vâsıl-ı tabâkāt-ı keşf ü hidâyet eder.

Ve ahâlî-i memleket pây-i mübârekine su gibi akıp, enfâs-ı müteberrikesinden isti'âne ve istimdâd eylerler idi.

İksîr-i teveccühünden istimdâd ve ed'iye-i feyyâzânelerini istirhâm ile iğtinâm eylemek, ezkiyâ-yı etrâf ü enhânın 'âdet-i me'lûfeleri hükmünü almıştı.

Buna nümûne olmak ve ol şeyh-i kerâmet-i'tiyâdın mertebe-i kemâlâtı anlaşılmak üzere istimdâd ve isti'âne-i ma'neviyyeyi hâvî, hâk-i pây-i müşârün-ileyhe takdîm olunan darâ'atnâmelerden melikü'ş-şu'arâ-yı zamânî olan Nâbî merhûmun bir kıt'a 'arîzasını derc ediyoruz ki, müşârün-ileyh Nâbî merhûmun *Münşeât*'ı meyânında şu ser-levha ile muharrerdir:

[104-b]

"Meşâyih-i tarîkat-i Nakşibendiyye'den Diyârbekir'de seccâde-nişîn-i irşâd ve kerâmet 'Azîz-zâde Ahmed Efendi Hazretlerine isticlâb-ı du'â içün yazılmıştır.

Râz-dân-ı medâric-i ceberût, pâ-zenân-ı ma'âric-i lâhût, mahrem-i dergâh-ı Ehadî, mahzen-i esrâr-ı Samedî, 'inâyetlü, semâhatlü efendim sultânım. Çelebi Efendi دام ظِلُّ إرشاده على مَفارق الطالبين[1] Hazretlerinin hâşiye-i seccâde-i hidâyet-endûzlarına gül-âb-dân-ı dü-dîde-i sirişk-âyîn nihâde-i vaz'-ı dervîşâne kılındığı siyâkta, hâtır-ı ilhâm-ı elyakları pürsiş-i satr-ı dîbâce-i ihlâs kılındığı zemînde, berdâşte-i senâ-verî-i dîrîn budur ki; 'âtıfetlü, mekrümetlü efendim sultânım cânib-i şerîfine olan incizâb-ı derûnumuz vâreste-i kayd-ı beyândır. Her-bâr niyâznâme irsâli tasmîm-kerde-i muhlisânemiz olduğu meşhûd-ı zamîr-i serâ'ir-dânîleridir. Ancak cevâb dâ'iyyesiyle evkāt-ı 'azîzlerini tazyî' ve kalb-i şerîfinizi işgāl etmek vâhimesi, mâni'-i tahrîr olmaktadır.

Ez-cân u dil muhlis ve senâları hizmetinde mütefahhıs olduğumuz hasebiyle; sa'âdetlü, semâhatlü, 'inâyetlü efendimin dahi kârgâh-ı teveccüh-i bâtınlarından bu dil-besteleri ifrâz-ı hisse-i gā'ible ser-firâz buyurulmak çeşm-dâşt-ı âmâlimizdir."[2]

---

1 İrşadının gölgesi talebelerin üzerinde daim olsun.

2 Müellif, Nâbî'den yaptığı bu iktibasa [105-a] yüzünde devam edeceğine alamet olmak üzere [104-b] yüzünün alt kısmına "ümîddir ki" şeklinde bir müşir koymuş; ancak [105-a] yüzünde Nâbî'nin mektubuna devam etmeyerek yeni bir hal tercümesine başlamıştır. (haz.)

[105-a]

Ahmed Çelebi, Lâle-zârî-i Meşhûr

Diyârbekir üdebâ ve hânedânından gāyet hüner-ver ve bi'l-hâssa esmâr ve fevâkihe ve üşkûfe-i gûnâ-gûn yetiştirmekte nâdirü'l-emsâl bir zât-ı 'âlî-kadrdir.

Pederi Diyârbekir (Âmid)'in Dağkapusı hâricinde vâki' Kayalıbâğçe nâm ravza-i cesîm ü dil-ârânın sâhibi idi.

Fakat fasl-ı mahsûsta beyân olunduğu üzere, Şâh İsmâ'îl-i Safevî tarafından 921 [1515-16] senesinde Diyârbekir'de vâki' olan bir buçuk sene kadar bir muhâsara-i medîdesinde etrâf-ı memlekette olan kasr ve ravzalar ve bâğ ve bâğçeler harâb u yebâb edilmiş ve o latîf eşcâr-ı meyve-dârın enkâz-ı maktû'ası muhâsara işinde ve sâ'ir şeylerde kullanılmış olduğundan, bu meyânda şu Kayalıbâğçe dahi harâbe-zâra dönmüş idi.

Sâhib-terceme Ahmed Çelebi'nin nihâl-i nev-bâve-i vücûdu takrîben 935 [1528] hudûdunda revnak-pîrâ-yı ravza-i şühûd olarak âb-yârî-i feyz ve nesîm-i tevfîk ile hânedânlığa lâyık bir sûrette terbiye görmüş ve tahsîl-i berg ü bâr-ı 'irfân ve kemâlât ile bi-hakkın insân olmağa meyl ü rağbet ederek ba'zı 'ulemâ-yı memleketten iktitâf-ı fevâkihe-i 'ilm ve edeb eyledikten sonra الولد الحرّ يقتدي بآبائه الغُرّ[1] mâ-sadakınca bâğçevânlığa ve eşcâr-ı müsmire yetiştirmeğe fevka'l-'âde heveskâr olmuştur.

Karn-ı 'âşir-i hicrî evâsıtında pederinin vukū'-ı vefâtı ve ol esnâda selâtîn-i [105-b] mu'azzama-i 'Osmâniyye'den Kānûnî Sultân Süleymân Hân 'aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân Hazretleri tarafından Âb-ı Hamravât'ın Diyârbekir (Âmid) şehrine Dağkapusı'na karîb bir mahalden isâle ve icrâ buyurulması hasebiyle, sâhib-terceme Ahmed Çelebi bundan bi'l-istifâde âb-ı latîf-i mezkûrdan bâğçesine bir cedvel açarak bâğçesinin her tarafını iskā ve bâğçesinde mevcûd olmayıp da nâmını işittiği ne kadar meyve ve fevâkihe var ise anların cümlesini bulup yetiştirmeğe kıyâm eyledi. Bir derecede ki; bir memleketten celb eylediği bir fidan veyâ tohumu tutturup yetiştirmek imkânını bulamaz ise, kendisi bi'z-zât o memlekete 'azîmet ederek usûl ve erkân-ı gars ve terbiyesini öğrenir ve gelip bâğçesinde yetiştirir idi. Mardin'e mahsûs olup dünyânın hîçbir tarafında bulunmayan bıttûm nâm

1 Hür evlat alnı açık ve yüzü ak olan ecdadının yolunu takip eder.

meyvenin (1)[1] yetiştirilmesi içün senelerle uğraşmış ve defa'âtle Mardin'e 'azîmet ve 'avdet etmiş ve nihâyet bâğçesinde bunu yetiştirmeğe muvaffak olmuştur.

[106-a]

Bir şecerde hâsıl olan meyveyi diğer şecere aşılamak ve semere-dâr olmayan bir şecerde birkaç eşcâr-ı müsmire meyvesi yetiştirmek gibi fenn-i bâğçevânînin terakkîsine hâdim olan husûslara fevka'l-'âde merâk eylediğinden kuvâ-yı efkârı dâ'imâ bunlarla meşgūl ve mütevaggıl idi.

Bu bâbda tecârib-i kesîre ve medîde icrâ eylemiş ve bir şecerde aşı sûretiyle bir haylî meyve yetiştirmeğe muvaffak olarak meslek-i bedî'asıyla bir bâğçevân-ı üstâd-ı bî-nazîr olduğunu herkese i'tirâf ettirip esbâb-ı infirâd eylemiştir.

Limon ve portakal gibi menâzır-ı bedî'ayı hâ'iz ve bilâd-ı hârreye mahsûs olan meyveleri mevsim-i şitâda mahrûs[2] odalarda besleyip yaz mevsiminde bâğçesinin münâsib mevki'lerine çekerek bâğçe-i bî-misâlini bunlarla da tezyîn ederdi. Çekirdeksiz meyve yetiştirmeğe de hasr-ı âmâl ü evkāt ederek birçok tecârib ve tedkîkāttan sonra dut ve enâr gibi ba'zı esmâr-ı latîfeyi çekirdeksiz yetiştirmeğe iktisâb-ı muvaffakıyyet etmiştir. Bâğçesinin bir kısmında mükemmel bir gülistân, yanında da üşkûfe-i bedî'a-i gûnâ-gûnu hâvî bir de şükûfe-zâr-ı latîf yetiştirmişti. Gerek fevâkihe-i mütenevvi'a ve gerek üşkûfe-i gûna-gûndan pek büyük istifâde ederek servet ü sâmânı fevka'l-'âde bir râddeye vâsıl olmuştur.

[106-b]

Nümûne-i envâ'-ı bedâyi' olan ravza-i dil-ârâsına mürâca'atle usûl-ı gars ve nümüvvü öğrenmek isteyen erbâb-ı san'ata gerek gûnâ-gûn meyve yetiştirmenin ve gerek envâ'-ı şükûfe-i bedî'a meydâna getirmenin usûl ve kavâ'idini çekinmeyip ta'rîf eder ve nümûne ve fidan ve tohum dahi dirîg etmeyip i'tâ ederdi.

İşte müşârün-ileyhin şu himmet-i 'âliyesiyle Diyârbekir (Âmid) şehrinin etrâf-ı erba'asında gûnâ-gûn bâğçeler ve şükûfe-zâr ve gülistânlar yetişmiş ve Şâh İsmâ'îl'in heder eylediği bâğ u bâğçeler yarım 'asrı tecâvüz etmeksizin daha mü-

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

2 Müellif "mahrûs" yazacağı yerde sehven "mahrûz" yazmıştır. (haz.)

kemmel bir sûrette memleketin etrâfını tezyîn ve ta'tîr eylemiştir.

Ahmed Çelebi edîb ve nüktedân ve sâhib-i 'irfân olduğundan 'urefâ ve şu'arâ ve erbâb-ı mûsikî ve fuzalâ ile rûz u şeb hem-sohbet olarak imrâr-ı evkāt-ı zindegânî eder ve ser-âmedân-ı şu'arâ-yı 'asrından tercemeleri âtîde muharrer Humârî-i Âmidî ve Tufeylî-i Âmidî ve meşâhîr-i erbâb-ı mûsikî ve üdebâdan Ülfetî-i Âmidî gibi 'urefâ-yı nâdire, yanından ve bâğ ve gülistânından bülbül-i şeydâ gibi infikâk etmezler ve eşrâf ve ekâbir ve vülât-ı kirâm, ravza-i dil-ârâsını ziyâret ve temâşâdan hâlî kalmazlar idi. İşte şecere-i 'ömr-i 'azîzini gûnâ-gûn fevâkihe-i ma'ârif ile pürzîb ü zînet eden şu muhterem Ahmed Çelebi, ebnâ-yı cinsine ihdâ-yı esmâr-ı mu'âvenet [107-a] ve ithâf-ı külliyyesine mülâtafet ve ibzâl-i şükûfe-i insâniyetle imrâr-ı evkāt eylemekte olduğu hâlde 'âkıbet felek-i kîne-cû bâğıstân-ı hüner ve ma'rifeti dahi 1010 [1601] hudûdunda sarsar-ı hazân-ı merg ile terk-i diyâr-ı âmâl ve gülşen-i bî-hazân-ı 'ukbâya îsâl eyledi.

Sincar müftîsinin mahdûmu olup Diyârbekir (Âmid)'de tahsîl-i 'ulûm ve kemâlât ederek müderris olmuş ve aralıkta bir müddet Sincar'a 'azîmetle oradan ba'zı fuzalâ-yı Âmid'e yazmış olduğu mektûbun bir fıkrasında sâhib-tercemeyi de zikr etmiş olan âti't-terceme fâzıl-ı şehîr Mehmed Sânî Efendi'nin şîve-i ifâdesine bakılırsa, bizim üstâd-ı besâtîn Ahmed Çelebi'nin şâ'ir olması da mahsûs oluyor ve fi'l-hakîka Ahâmide nâmına birçok eserler de manzûrumuz bulunuyor ise de; müşârün-ileyhin ya âsârı bize vâsıl olmamış veyâhud vâsıl olanlar içinde anın sözleri bulunsa bile, bu zâtın olduğu tefrîk edilememiş demek oluyor. Ma'a-zâlik; müşârün-ileyhin san'at-ı bâğçevânî ve lâle-zârîde olan 'ulüvv-i kâ'b ve hidemât-ı münferidesi, ashâb-ı şi'r ve âsâr olmasa bile ism-i mûcidânelerinin şu mecellemize dercine bâliğan-mâ-belağ ve ma'a'l-iftihâr kâfî ve vâfîdir. Şununla berâber Sincar müftîsi-zâde Mehmed Sânî Çelebi'nin mektûbunda bu zâta dâ'ir olan 'ibâre ve ebyât, sâhib-tercemenin san'at ve mesleğine muvâfık olarak bâğ u bostâna dâ'ir sözleri [107-b] ve selîs bir ifâdeyi hâ'iz olduğundan bu mahalle 'aynen tahrîr eyleriz:

"Sâhib-i bâğ u gülşen-i handân ve çeşm ü çerâğ-ı niyâz-mendân, cânlar tarabı, gönlüm talebi, nûr-ı 'ayn-ı sa'âdetim efendim Ahmed Çelebi Hazretlerinin hâk-i pâylarına selâm ve bu mazmûn ile du'âlar olunur:

Bâğ-ı ʻömret hemîşe hurrem bâd
Bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-emcâd[1]

Müşârün-ileyh efendinin fi'l-hakîka gül-i bî-nazîr-i nev-şüküfte-i meclis-i yârân idüğünde şübhe yoktur:

Çü gül be hande der-âyed leb ez emel be-safâ
Eger zi gülşen-i lutfet vezed nesîm-i kabûl[2]

Ve bu dahi şân-ı şerîflerine muvâfıktır:

Şevk u zevk ile her sözün Ahmed
Bâğ-ı ʻışk içre yâdigâr okunur"

[108-a][3]

[108-b]

Melek Ahmed Paşa, Sâhib-i Câmiʻ-i'ş-Şerîf

Diyârbekir (Âmid) hânedânından ve fevka'l-gâye ashâb-ı yesâr ve servetten olup şehrimiz derûnunda ve Rûmkapusı civârında el-hâletü hâzihi "tesurru'n-nâzırîn"-i[4] sigār ü kibâr ve nâmına nisbetle şöhret-şiʻâr olan ve şehrimizin nefâ'is-i âsâr ve bedâyiʻ-i kıymet-dârından bulunan câmiʻ-i nûr-lâmiʻin ve hammâm-ı kebîrin bânî-i ʻâlîsi merhûm Melek Ahmed Paşa Hazretleridir.

Bu câmiʻ-i şerîf 1048 [1638-39] senesinden 1056 [1646-47] senesi zarfında üç defʻa Diyârbekir vâlîsi ve baʻdehu sadr-ı aʻzam olan diğer Melek Ahmed Paşa'nın olduğu kıyas olunmuş ve hattâ baʻzı Diyârbekir sâlnâmelerinde vâlîlerin esâmîsini hâvî cedvelde vâlî-i müşârün-ileyhin ismi hizâsında gösterilmiş ise de, bu câmiʻ-i şerîf anın zamân-ı me'mûriyyetinden yarım ʻasırdan mütecâviz bir zamân mukaddem bu zât-ı sâhibü'l-hayrât tarafından binâ olunmuştur.

Sâhib-terceme Melek Ahmed Paşa-yı Âmidî takrîben 930 [1523] hudûdunda

---

1 Peygamber ve onun kutlu ailesi hürmetine senin ömrünün bağı daima sevinçli olsun.
2 Lütfun gülşeninden kabul rüzgarları eserse, dudak sevincinden gül gibi handeye gelir.
3 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)
4 "Bakanların içini açan." Bakara Suresi 69. ayetten muktebes ibaredir. (haz.)

şehrimizde gehvâre-pîrâ-yı 'âlem-i eşbâh olmuş ve 'unfuvân-ı civânîde iken tahsîl-i nakdîne-i kemâlâta sarf-ı himmet eylemiştir.

Hüsn ü cemâlde "mâ-hâzâ beşer"[1] sırrına mazhar, hoş-hûy ve melek-manzar [109-a] bir hüsn-i ekber zuhûr eylediği cihetle "Melek Ahmed Bey" diye zebânzed-i sagîr ü kebîr olmuş idi.

Fıtrat-ı zâtîsinde 'âlim ve dâd ü sited-i ticârette fevka'l-'âde bir isti'dâd[ı] olduğundan pederinden tevârüs eden servet-i cesîmeyi hüsn-i isti'mal ederek destgâhlar inşâ ve emti'a-i nefîse-i harîriyye ve sâ'ire nesc ve i'mâl ettirip etrâf memâlike ihrâc ve îsâl ve Diyârbekir (Âmid)'e mahsûs olan meşhûr harîr-i Şîrvî'nin birinci nefâseti hâ'iz olan kısmını istihsâl ettirip kasabât ve büldâna ib'âs ve ihrâc eyleyerek mensûcât ve ma'mûlât-ı mahalliyyenin terakkî ve revâcına büyük hizmetler eyledi.

Ol eyyâmda emvâl-i 'umûmiyyeyi ze'âmet ve mukāta'a sûretiyle ve birkaç sene müddetle iltizâm eylemek usûlü cârî olduğundan Diyârbekir eşrâfından ve ashâb-ı servetten 'Alâ'eddîn Bey ile birleşerek vilâyet emvâlinin birkaç seneliğini birden iltizâma devâm eyledi. Bey, bunda dahi tedâbîr-i sâ'ibe ve himmet-i 'âliyesini ibrâz ederek çift hayvânâtı olmayanlara öküzler ve tohumu bulunmayanlara tohumlar vermiş ve pamuk ve pirinç ve sisam gibi mahsûlâtı yetiştirmeğe müsâ'id olan mahalleri de mu'âyene ederek her mahsûlü yerli yerine zer' ettirmiştir.

Toprağın terbiye ve ıslâhı çârelerini düşünerek bu bâbda dahi çiftçilere [109-b] lâzım gelen ta'rîfât ve mu'âvenâtı icrâ eylediğinden zirâ'at-i mahalliyye fevka'l-gāye terakkî etti.

Mîr-i muhterem zirâ'ate müsâ'id olmayan mahallerde ve orman aralarında ve sâ'ir kayalık pırnallık yerlerde mukîm olup da fakr u zarûreti hasebiyle ağnâm tedârik edemeyenlere yağından ve yoğurdundan bir fiyât-ı münâsibe ile istifâde eylemek şartıyla ganem ve keçiler i'tâ etmiştir ve kıraç mahallerde de bâğlar yetiştirmeğe çalışmıştır. Melek Ahmed Bey kurâ ve bâdiye ahâlîsine böyle nakdî ve fennî sûretler [i]le her bir mu'âvenât ve mu'âmelâtı icrâya nasb-ı nefs-i ihtimâm eylemesi hasebiyle hem memleketin servet ü sâmânı artmış ve hem de beyin servet-i 'azîmesi bir dereceye vâsıl olmuştur ki, cihânın birinci erbâb-ı yesârından ma'dûd

1 "Bu bir insan değil (ancak şerefli bir melektir)." Yusuf Suresi 31. ayetten muktebes ibaredir. (haz.)

bulunmuş idi. Bey, kerem ve sehâda dahi Ma'n[1] ve Hâtem'i tahsîn-hân edecek bir râddede ibrâz-ı me'âsir-i civân-merdî ederek yetîmlere ve beylere ve hâlini kimseye arz etmeğe alışmayan hânedân düşkünlerine ve dul ve sâhibsiz kadınlara her mu'âveneti icrâ eylemiş ve ashâb-ı zarûret ve ihtiyâcın hîçbir kısım ve ferdinden lutfunu dirîg etmemiş ve ashâb-ı sanâyi' ve erbâb-ı kesb u kârdan olup da şedâ'id-i muzâyakaya giriftâr olanlara bir müddet-i münâsibe ile sermâyeler i'tâ eylemiştir.

[110-a]

Ahmed Bey'in kitâbet mu'âmelâtında ve sâ'ir umûr ve husûsâtta istihdâm eylediği zâtlar da ashâb-ı iktidâr ve kemâlâttan ve hüsn-i hat ve hüsn-i hâl erbâbından idiler. Hattâ fâzıl, kâmil, şâ'ir, edîb ve mâhir âti't-terceme İsmâ'îl Fedâ Bey dahi bu cümleden idi ki; yedimizde mevcûd bulunan ve doğrusu o zamânın edebiyyât ve âsârı hakkında misli nâ-mevcûd olan bir mecmû'a-i kebîre ve nefîsenin birçok kısmı bu zâtın hatt-ı nefîsiyle müzeyyen bulunmuş ve birkaç mahallinde dahi ketebe vaz' eylemiştir ki birisi 'aynen şudur:

"Ketebehu [el-]hakir el-fakîr Fedâyî der Âmid el-mahrûse, sene 989 [1581-82] za'îm-i merdüm Melek Ahmed Bey"

Melek Ahmed Bey'in müte'addid dâ'ireleri olup sunûf-ı ashâb-ı fezâ'il ü 'irfân ve gürûh-ı seyyâhân ve misâfirân ve sâ'ir berâyâ vü fakîrânın her biri kendilerine mahsûs olan dâ'irede mütena"im-i ni'met-i firâvân olurlar idi.

973 [1565-66] senesinde idi ki, bey bir câmi'-i şerîf inşâ eylemeği tasavvur eyledi ve evvel emirde el-ân Melek Ahmed Paşa Hammâmı diye meşhûr ve ma'mûr olan ve Aylak (Eblak) (1)[2] Mescid-i şerîfi karşısında bulunan [110-b] hammâm-ı latîfi binâya ibtidâr ederek 975 [1567-68] târîhinde karîn-i itmâm oldu. Şu'arâ-yı âteş-zebân-ı memleketten âti't-terceme Humârî-i Âmidî, Türkî ve Fârsî şu târîh-i nefîsleri hammâm-ı mezkûrun inşâ ve itmâmı hakkında inşâd eyledi:

---

1 Şeybânî kabilesine mensup ve Araplar arasında cömertliğiyle şöhret bulmuş olan Ebû Velîd Ma'n b. Zâ'ide b. 'Abdillâh. (haz.)

2 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

Humârî:
Didi târîh ana hâtif semâdan
Behişt-âyînli hammâm oldu peydâ
sene 975[1]

Dîger târîh

Ülfetî:
Görüp hâtif didi târîhin anın
Yeri pâkîze âbı hûb hammâm
sene 975[2]

Diğer Fârsî târîh

Halîfe:
Sâl-i târîh-i binâyeş hatm âmed in nidâ
Sâhib-i hammâm yâ Rab bad demsâz tebân[3]
sene 975

Diğer Fârsî târîh

Tufeylî:
Bî sakıt geşt târîheş çünin şüd
Hacer lülüst zemzem mâ-yi hammâm[4]
sene 975

Bey'atî (Fedâyî):
Dir isem cennet-i dünyâ lâ'ik[5]
214 + 111 + 453 + 65 + 132 = 975

---

1 Bu beytin üzeri müellif tarafından çizilmiştir. (haz.)

2 Bu beytin üzeri müellif tarafından çizilmiştir. (haz.)

3 İkinci mısranın harfleri, hamamın inşa tarihi olan 975'i vermektedir. (haz.)

4 İkinci mısranın harfleri toplamı 977 etmektedir. Şairin ilk mısrada dediği gibi "be" harfinin değeri olan iki, beytin toplam sayı değerinden çıkarılınca 975 elde edilmektedir. (haz.)

5 Bu mısra ve devamındaki tarih hesabı derkenardadır:
Dir isem cennet-i dünyâ lâ'ik
214 + 111 + 453 + 65 + 132 = 975 (haz.)

Bey, bundan sonra câmi‘-i şerîfin levâzımını tehyi’e ve ihzâra nasb-ı nefs-i ihtimâm edip evvelâ câmi‘-i şerîfin ve derîn [ve] muhît olan mahallin sâhiblerini esmân-ı muzâ‘afe ile irzâ ederek iştirâ eyledi.

[111-a]

Mîr-i muhterem, câmi‘-i şerîfi fevkānî ve minâresini iki tarîkli binâ eylemeği tasavvur eylediği cihetle erbâb-ı fenn-i mîkāt vâsıtasıyla semt-i kıbleyi güzelce ta‘yîn ettirdikten sonra taksîmâtı bi’l-icrâ zebh-i karâbîn ederek gavr-ı zemîne varınca temelleri attırmış ve ‘ale’l-usûl ba‘zı nukūd-ı mütenevvi‘a-i ‘asriyye konulduktan sonra temel taşı vaz‘ edilmiştir.

‘Amele ve üstâdlar her gün ‘ale’s-sabâh evvelce binâ buyurdukları hammâma giderek meccânen gusl eder ve andan sonra pâk ve tâhir olarak câmi‘-i şerîfin ‘ameliyyâtına mübâşeret ederlerdi.

Tırâşîde ve rasîn ve mükemmel taşlarla pek müstahkem bir sûrette inşâ’ata devâm edilerek câmi‘-i şerîf o cesâmet ve irtifâ‘ıyla berâber kurşunlu ve kubbeli ve pek latîf ve fevkānî olarak binâ ve minâresi gāyet yüksek ve zarîf olduğu hâlde iki tarîkli inşâ ve çeşme ve fevvârelerinin âb-ı latîfi ayrıca bir mecrâ ile hâric-i şehirden âb-ı latîf-i Hamravât’tan nakl ile icrâ edildi.

Cenâb-ı mîr-i sâhibü’l-hayr, câmi‘-i şerîfin böyle mükemmel sûrette i‘mâr ve inşâsına ne kadar büyük himmet sarfetmiş ise müzeyyen çînî ve kıymet-dâr kâşîler tedârikine de o nisbette büyük himmetler sarf ederek mihrâb ve minberini [111-b] mülevven ve mücellâ mermerlerle tezyîn ve derûn-ı câmi‘-i şerîfin etrâf-ı erba‘asını ve hattâ murabba‘u’ş-şekl olan kā’imelerini bile kemerlerine ve sâ’ir mahallerini tâ sakf ve revâka ve zîr-i kubbeye varıncaya kadar ser-â-pâ o kıymet-dâr kâşî ve müzeyyen çînîlerle bir sûrette tarsî‘ ve telmî‘ eylemiştir ki; câmi‘-i şerîfe gidenler reşk-endâz-ı bedâyi‘-i Çîn olan o nukūş-ı reng-â-rengi ve o âsâr-ı bedî‘ayı görünce câmi‘-i şerîfin şâ‘ir-i bî-nazîr Humârî-i Âmidî tarafından târîh-i itmâmı olan

Cennet-i dünyâ der isem lâyıkı, sene 994 [1585-86]
453+65+214+116+151 toplam 999[1]
453+65+204+111+142 toplam 975[2]

mısrâ'-ı bedî'ini kemâl-i takdîr ve mefharetle bî-ihtiyâr tekrâr ederlerdi. Cenâb-ı mîr-i mükerrem e'imme ve hutebâ ve mü'ezzinler ve cüz-hânlar ve müderrisler ve müfessirler ve muhaddisler ta'yîn ederek her birine birer yevm ve vakt tahsîs eyledi. Evkāt-ı hamsede cehrî ve sırrî vakitlerin imâmlarını başka başka olarak ta'yîn etti.

Dekâkîn ve 'akārât ve büyût-ı kesîre vakf ederek şa"âl, ferrâş, kennâs, na't-hân, bevvâb gibi hademenin kâffesini ta'yîn ve masârifin cümlesini ma'a ziyâde te'mîn eyledikten başka; musluklarından yaz mevsiminde mütemâdiyen buzlu su içmek ve kışta îcâb eden mevâki'de kömür yakmak içün de mebâliğ karşılığı[3]

[112-a]

Üstâd-ı Zer-ger Ahmed Çelebî-i Şehîr

Diyârbekir (Âmid)'in mu'teberân-ı ahâlîsinden hüner ve ma'rifetle nâm-dâr ve bi'l-hâssa kuyumculukta ser-âmed-i rûzigâr ve hurde-kârî san'atında hâ'iz-i 'acâyib-i mahâret bir zât-ı meşhûrü'l-iktidârdır.

Takrîben 940 [1533] hudûdunda güher-i vücûdu ârâyiş-i ma'den-i şühûd oldu. Pederi dahi kuyumcu esnâfının hüner-verânı ve mu'teberânından idi.

Vâlid-i müşfiki güher-pâresini mebâdî-i neş'etinde tahsîl-i cevâhir-i 'ulûm ve ma'ârife sevk eylediğinden sarf-ı nakdîne-i himmetle istihsâl-i yevâkît-i kemâlât eyledi.

Fakat kudret-i Fâtıra çocuğa resim yapmak husûsunda fevka'l-'âde bir semâhat-i

---

1 Tarihi hesaplarken Ali Emîrî dalgınlıkla bir yanlışlık yapmış, "isem" kelimesinin harf değerlerini 116 olarak hesaplamış ve böylece tarih "994" değil, 5 fazlasıyla "999" çıkmıştır. İsem: elif=1, ye=10, sin=60, mim=40 =111. Böylece tarih 994 çıkmaktadır. (haz.)

2 Müellif; burada harflerin değerlerini toplarken "der" kelimesinin "y"sini düşürerek 10 sayı hata yapmış, "lâyık" kelimesini de "hemze" ile hesaplayarak "142" bulmuş ve tarihi "975"e düşürmüştür. Bu tarih de doğru değildir, çünkü imlası yanlıştır. (haz.)

3 Paragrafın devamı bulunmamaktadır. Müşir "emâkin" olmasına rağmen [112-a] yüzünde bu mevzuya devam edilmemiş ve yeni bir hal tercümesine başlanmıştır. (haz.)

isti‘dâd bahş etmiş olduğundan bir kâğıda eğlence sûretiyle bir çizgi çizse gāyet müstakîm bir hat husûle gelir ve mel‘abe tarîkiyle dîvâra bir dâ’ire nakş etse pergâr ile ölçülünce muvâfık düşerek emsâl ü akrânı ve üstâdının takdîr ve hayretlerini celb eylerdi.

O dürr-i ma‘sûm-iktidâr pederinin dükkânına gittikçe eline geçirdiği bir tel pâresini eğip bükerek bir şekl-i latîf zuhûra getirir ve hânesinde bulabildiği teneke parçalarını keserek ve yek-dîgerine lehimleyerek san‘atlı bir gümüş [112-b] çekmece taklîdi meydâna atardı.

Pederi bu hârika isti‘dâdı görünce, geceleri ve ta‘tîl günleri zer-gerlik san‘at-ı nefîsinin kavâ‘id ve dakāyıkını ta‘lîm etmeğe başlamış ve çocuk şu san‘at-ı nâzikede terakkî ettikçe etmiştir.

Bir derecede ki; pederinin vefâtında henûz sinni yirmi-yirmi beş râddesinde olduğu hâlde kuyumcuların cümlesine müreccah bir zer-ger-i mükemmel olmuş idi.

Artık dükkâna ku‘ûd ederek san‘atına devâm ettikte, üstâd-ı mekteb-i hakîkîden ‘acîb ve garîb bir sûrette ders-i sanâyi‘ almağa muvaffak olmuş ve meydâna getirdiği birtakım evânî-i sîm ü zer ve hulliyât-ı elmas ve mücevher her tarafta kesb-i iştihâr eylemiştir.

Cenâb-ı üstâd Ahmed-i zer-ger bu pûte-i himmetine âb ü tâb vererek ve san‘atında bedâyi‘-i ‘acîbe ibrâz ederek hurde elmasları anlaşılmayacak bir sûrette rabt ve istif edip öyle hulliyât meydâna getir[ir]di ki, görenler bir güher-i yek-pâre kıyâs ederlerdi.

Ba‘zen böyle girift elmaslarla büyük hacimde ve yek-dîgerinden istifâza-i envâr edecek sûrette öyle ay ve gün resimleri meydâna getirirdi ki, âfitâba karşı tutulsa husûle getirdiği şa‘şa‘a-i dü-bâlâdan bir âfitâb-ı dîger zuhûr ediyor tasavvur olunurdu.

[113-a]

Hâ’iz-i iksîr-i san‘at olan bu zâtın hurde-kârî ve san‘atlı işleri elden ele gezmeye başlamış ve şöhret-i şâyi‘ası dilden dile düşmüş ve her taraftan birçok ashâb-ı san‘at sâhib-tercemeden ta‘allüm-i dakāyık-ı hüner ve ma‘rifet içün Diyârbekir (Âmid)’e iktihâm etmiştir.

975 [1567-68] senesinde Diyârbekir vâlîliğine ta'yîn olunan sadr-ı a'zam-ı meşhûr Sokollu Mehmed Paşa-zâde Hasan Paşa Hazretleri Diyârbekir'de kuyumculuğun bu derece terakkîsini ve erbâb-ı san'atın teksîrini ve resmen sâhib-terceme Ahmed Usta'nın hârika-i mahâretini görerek takdîr-i firâvân eylemiş ve kuyumcuların me'vâ-yı kadîmleri, tekessür eden ehl-i san'atı artık istî'âb etmemekle dükkânlarında tekessür eden envâ'-ı mücevherât-ı kıymet-dâr hasebiyle de def'-i mahzûrât içün bunlara gāyet mazbût ve muhkem bir dâ'ireye ihtiyâc-ı ehemm görülmüş olduğundan zer-gerâna mahsûs olmak ve iki yüzden mütecâviz dekâkîni hâvî bulunmak üzere el-yevm şehrimizde mevcûd olan Kuyumcular Çarşusı'nı binâya kıyâm eyledi.

Paşa, bu çarşu-yı kebîrin bir cânibinde bir de gāyet cesîm bir hân inşâ etmiştir ki, hâlen Hasan Paşa Hânı demekle ma'rûf ve anın ittisâlinde ve bir ciheti mezkûr kuyumculara vâsıl olan ve şimdi Kitâbcılar Çarşusı nâmıyla ma'rûf bulunan çarşuyı binâ etmiştir ki, hânın çarşuya ve çarşuların yek-dîgerine [113-b] kapu ve medhalleri olmağla berâber cümlesinin üstü kurşunlu ve kapuları sabâhleyin açılıp akşam üstü kapanır bir sûrette inşâ edilmiş olup bir vâsi' mahalle cesâmetindedir. 978 [1570-71] senesinde paşa, Diyârbekir vâlîliğinden tahvîl-i me'mûriyyet eylemiş ise de vekîlleri ma'rifetiyle kemâ-kân çarşunın ikmâline sarf-ı himmet etmiş ve tamâm yedi senede ebniye-i cesîme-i mezkûre hitâm-pezîr olarak sâhib-terceme Ahmed Çelebi mezkûr çarşu-yı vâsi' içinde re'îs-i zer-gerân nasb ve ta'yîn kılınmıştır. Ebniye-i cesîme-i mezkûrenin târîh-i itmâmı şu 'ibâre-i 'Arabiyye'dir ki Hasan Paşa Hânı'nın büyük kapusı cebhesinde muharrer ve hâlen mevcûddur:

قد عُمِّر هذا البناء بشرفة حسن باشا ابن محمد باشا آصف أعظم في أيام ابن سلطان سليم خان خلَّدَ الله ملكه سنة ٩٨٢ هـ[1]

Hasan Paşa Hazretleri târîh-i mezkûrdan sonra on beş sene müddet zarfında dört def'a Şâm, iki def'a Bosna, bir kere Erzurûm, Rûmeli, Temeşvar, Macaristân vâlîsi olmuş ve ba'dehu Der-sa'âdet'e da'vetle vezîr-i hâmis bulunmuş idüğünden şu müddet zarfında sâhib-terceme üstâd-ı zer-ger Ahmed Çelebi'ye yâkūt u mücevher ve la'l ü zeberced ve sîm ü zere dâ'ir nevâdir-i rûzigârdan olmak üzere

1 Bu bina Sultan Selîm Han'ın oğlu döneminde Sadrazam Mehmed Paşa oğlu Hasan Paşa tarafından hicri 982 yılında imar edilmiştir.

birçok san'atlı ve nefîs şeyler sipâriş ve i'mâl ettirmiştir.

[114-a]

Paşanın nevâdir-i rûzigârdan ve 'acâyib-i sanâyi'-i dünyâdan olmak üzere i'mâl ettirdiği şeylerden biri Kâh-ı Behişt isminde hâlis gümüşten ve gāyet musanna' bir serîr ve biri de ağaçları gümüş ve altundan ve yaprakları yâkūt ve zümürrüdden ve meyve ve şükûfeleri la'l ve yâkūt ve incüden ve ağaçların üzerindeki tuyûr ve murgānın her biri bir nev' kıymet-dâr şeylerden olmak üzere Ravza-i Behişt isminde bir bâğçe-i İrem-nazîr idi.

Cenâb-ı Ahmed Çelebi ise zâten kıyâmete kadar şân-ı üstâdiyeti söylenecek, dünyâda bir eser bırakmağa hâhiş-ger idi. Şu himmet-i 'âliye-i vezîrâneyi görünce paşanın inşâ ettirdiği iki yüz bu kadar dükkânda mevcûd olan üstâdân-ı zer-gerânı ve yetiştirdiği sâ'ir şâkirdânı başına toplamış ve her birinin mahâret ve istitâ'ati nisbetinde bir iş tevdî' ve en zarîf ve hurde-kâr ve san'atlı işleri kendi bi'z-zât der-'uhde ve i'mâl ederek ikdâm-ı zamân-ı vefîrin mahsûlü olan mezkûr Kâh-ı Behişt ve Ravza-i Behişt 1006 [1597-98] senesinde nazîrini gözler görmemiş bir san'at-ı nefîse ile ikmâl edilmiştir. Cenâb-ı üstâd, yaprakların damarlarına ve meyvelerin kışr ve lübbüne varınca öyle bir san'at-ı bedî'ada nakş eyledi ki; masnû' olduğunu bilmeyen bir insân vehleten görünce iktitâf-ı meyve ârzûsuna düşer ve medd-i yed ederek işi anlayınca velhân ve hayrân olurdu. Ni'me't-tesâdüf, sene-i mezkûre zarfında Hasan Paşa [114-b] Hazretleri Bağdâd vâlîliğine ta'yîn olunmağla güzergâhı olan Diyârbekir (Âmid)'e gelerek nevâdir-i mezkûreyi temâşâ ve bu sanâyi'-i nefîse ve 'acîbeye mesrûr olarak Ahmed Çelebi'yi me'mûlünden ziyâde taltîf ve tatyîb eylemiş ve mezkûr Kâh ve Ravza'yı nehren kelekler vâsıtasıyla ve Cenâb-ı Ahmed Çelebi'nin ba'zı şâkirdânı ma'rifetiyle Bağdâd-ı behişt-âbâda nakl ile kurdurup vaz'-ı mevki'-i enzâr-ı enâm eylemiştir.

Bu Kâh-ı Behişt ve Ravza-i Behişt'i Peçevî İbrâhîm Efendi dahi târîhinde zikrederek der ki:

"Hasan Paşa Bağdâd Beylerbeyisi iken kırk elli bin guruşluk gümüşten Kâh-ı Behişt nâm serîri ihdâs eder ve üzerinde yine sîm-i hâmdan eşcâr ve evrâk-ı bahâr makūlesi esmâr vaz' edip bir vechile tertîb ve tezyîn eder ki, 'ukūl hayrân olur."

Paşa altı sene Bağdâd vâlîliğinde bulunarak şu ravza-i masnû'ayı nazargâhtan ayırmamış ve 1012 [1603-04] senesinde vâki' olan infisâlinde birlikte nakline teşebbüs eylemiştir. Yine Peçevî İbrâhîm Efendi, târîhinde der ki:

"Paşanın hazînesi Bağdâd'dan gelirken Celâlî Deli Hasan pençesine gider ve Ravza-i Behişt'i Deli Hasan kurdurup etbâ'ına seyr ettirir. Paşanın kethudâsı Şâhverdi Kethudâ nakl ederdi."

[115-a]

İşte sâhib-terceme üstâd-ı zer-ger Ahmed Çelebi'nin san'at-ı zer-gerîde nasıl bir hârika olduğu, meydâna getirdiği şu yâdigâr-ı kıymet-dâr ile de müte'ayyin olduğu gibi; kuyumculuk san'atı bu zâtın himmetiyle pek çok terakkî eylemiş ve bunun çîre-destî-i mahâretinden iktibâs ederek pek çok san'atkâr-ı mâhir yetişmiş olduğu hâlde Cenâb-ı Ahmed Çelebi 1012 [1603] hudûdunda târik-i dükkân-ı cevâhir-fürûşân-ı cihân olarak güher-i rûh-ı revânını teslîm-i gencîne-i cinân eylemiştir.

Üstâd-ı müşârün-ileyhin şöhreti ve zikr-i hayrı bir haylî zamân devâm eylediği gibi, yetiştirdiği şâkirdân dahi birçok müddet âb-rû-yı zer-gerân-ı cihân olmuş idi.

Hattâ fâtih-i Bağdâd Hazretleri dârü's-selâm-ı mezkûru feth ve teshîr eyledikte, Bağdâd'ın ba'zı emâkin-i mübâreke tezyînatını Diyârbekir (Âmid)'den sipâriş etmiş ve bunları üstâd-ı bî-nazîr-i müşârün-ileyhin şâkirdân-ı ma'rifet-pîrâsı meydâna getirmiştir ki; bu bâbda *Târîh-i Na'îmâ*'da dahi 'aynen şu fıkra muharrerdir:

"Pâdişâh Hazretleri hengâm-ı şitâ olmağla yetmiş bir gün Diyârbekir'de ikâmet buyurdular. Hazret-i İmâm-ı A'zam türbesine sîm-i hâmdan bâb ve şebeke ve ba'zı âvîzeler ve musanna' kandîller tertîb olunup, ol diyârın meşhûr üstâd kuyumcularına yaptırıp mahalline vaz' olunmak içün Bağdâd'a irsâl eyledi."

[115-b]

İşte cenâb-ı üstâd-ı zer-ger Ahmed Çelebi'nin hâ'iz olduğu hârika-i mahâret, şehrimizi kuyumculuk san'atında böyle mağbût-ı bilâd olacak bir meşher hâline getirmiş olmağla berâber; o hüner-ver-i yektâ gâyet halûk ve müttakî ve edîb ve 'ârif bir zât olup dâ'imâ 'ulemâ ve fuzalâ ile de enîs ve celîs idi.

Müşârün-ileyhin ʻulemâ-yı kirâm ve fuzalâ-yı be-nâm ile olan âmîziş ve musâhabet-i edîbânelerine ʻulemâ-yı fihâm ve fuzalâ-yı zevi'l-ihtirâmdan âti't-terceme Sincar müftîsi-zâde müderris-i bî-nazîr ve ser-âmed-i ʻulemâ-yı vâcibü't-tevkîr Mehmed Sânî Efendi Hazretleri bir müddet Diyârbekir'den Sincar'a giderek oradan yazmış olduğu mektûb-ı kıymet-dârında üstâd-ı müşârün-ileyhi şu sûret-i tebcîl-kârânede yâd etmesi bir delîl-i vâzıhtır:

"Üstâd Ahmed-i Zer-ger; safâ-bahş-ı kulûb ve rûh-perver kardaşımız ve hâl-dâş yoldaşımız, hizmetlerine duʻâlar olunur.

Selâm ez men ber ân yâr-ı güzîde
Ki û cân-ı men-est ü hem dü dîde"[1]

[116-a], [116-b], [117-a], [117-b], [118-a][2]

[118-b]

El-Mevlâ Müvezzi' Ahmed Efendi, Kādî-i Âmid

Anadolu kuzâtından ʻAbdülcebbâr Efendi nâm zâtın mahdûm-ı hıred-mendi Müvezzi' Ahmed Efendi'dir.

Şeyhü'l-İslâm-ı esbak merhûm Bahâyî Efendi mensûbâtından olup, müşârün-ileyh hazretlerine fetvâ emîni olmuş idi.

Takrîben 1030 [1620] hudûdunda dünyâya gelmiş ve tahsîl-i ʻilm ü maʻrifet ve Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Efendi'den ihrâz-ı şeref-i mülâzemet etmişti.

ʻAle'l-usûl kırk akçe medreseden maʻzûl iken 1060 senesi Ramazân'ında [28 Ağustos-26 Eylül 1650] Yarhisâr müderrisi oldu.

1061 Cemâziye'l-ûlâ'sında [22 Nisan-21 Mayıs 1651] medrese-i mezkûre ʻuhdesinden insırâf olunarak müşârün-ileyh Bahâyî Efendi ile maʻan gönderildi.

1062 Zi'l-hicce'sinde [3 Kasım-1 Aralık 1652] Dârü'l-hadîs-i Hüsrev Kethudâ Medresesi'yle taltîf olundu.

---

1 Benden o seçkin sevgiliye selam olsun, o benim hem canım hem de iki gözümdür.

2 Bu varaklar müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[119-a]

1063 Ramazân'ında [26 Temmuz-24 Ağustos 1653] Efdaliyye Medresesi'yle be-kâm ve 1066 Zi'l-hicce'sinde [20 Eylül-19 Ekim 1656] Sinop kazâsı niyâbeti tevcîh olundukta kabûlden ibâ ve ihtifâ ile telh-kâm oldular. İki ay mürûrunda Mar'aş kazâsı niyâbeti kendilerine teklîf olundukta andan dahi ibâ ve kabûlden istifâ eyledi.

1067 Rebî'ü'l-âhir'inde [17 Ocak-14 Şubat 1657] Haleb pâyesi zamîmesiyle Trablusşâm kazâsına 'âzim ve altmış sekiz Rebî'ü'l-âhir'inde [6 Ocak-3 Şubat 1658] ikmâl-i müddetle Der-sa'âdet'e müte'âzim oldu.

1071 Ramazân'ında [30 Nisan-29 Mayıs 1661] Ankara hükûmeti 'uhdelerine tevcîh, 1072 Receb'inde [20 Şubat-21 Mart 1662] 'azl ile Ankara niyâbeti Ebû Sa'îd-zâde Efendi'ye arpalık ittihâz olundu.

1076 Cemâziye'l-âhire'sinde [9 Aralık 1665-6 Ocak 1666] Tire kazâsı 'inâyet ve 1077 Ramazân'ında [25 Şubat-26 Mart 1667] ref' olunup, yeri 'Abdürrahîm-zâde Efendi'ye arpalık verildi.

1082 Rebî'ü'l-evvel'inde [8 Temmuz-6 Ağustos 1671] Kayseri kazâsına ta'yîn olunup, 1083 Muharrem'inde [29 Nisan-28 Mayıs 1672] infisâl eyledi.

1088 Cemâziye'l-evvel'inde [2-31 Temmuz 1677] Diyârbekir kazâsına irtikā eyledi. 1089 Safer'inde [25 Mart-22 Nisan 1678] sarsar-ı ecel gül-berg-i hayâtın bâd-ı hevâya tevzî' ve bülbül-i rûh-ı revânın gülistân-ı Kadîr'e tevdî' eyledi. [119-b] Şakāyık zeylleri *'Uşşâkî* ve *Zeyl-i Şeyhî*'de terceme-i hâli mestûr olup; "mevlânâ-yı mezbûrun sinîn-i 'ömürleri hamsîni mütecâviz ve belki sittîne mütenâhî olarak kadr-i müşterek-i 'ilm ile meşhûr ve bi't-tahsîs Mevlânâ-yı Bahâyî Efendi Hazretleri zamânında fetvâ hizmeti takrîbiyle fıkha etemm-i intisâbı ve ol fenn-i celîlde nisâbı" olduğu zeyl-i mezkûrda muharrer ve mezkûrdur.

[120-a], [120-b], [121-a][1]

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[121-b]

El-Mevlâ Kūrî(Lagarî)-zâde Ahmed Efendi, Kādî-i Medîne-i Âmid

Vilâyet-i Anadolu'da Onikidîvân kasabasından neş'et ve dârü'l-mülk İstanbul'a hicret eyleyip şeyhü'l-İslâm-ı esbak Mu'îd Ahmed Efendi âsitânesine intisâb ve cenâblarından mülâzemetle kâm-yâb olarak devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçe medreseden ma'zûl iken hâric ve dâhil medreselerine vusûl bulduktan sonra ihtiyâr-ı tekā'üdle mütekā'iden vefât eyleyen Lagarî 'Alî Efendi merhûmun ferzend-i hıred-mendi Ahmed Efendi'dir.

Dârü's-saltanati'l-'aliyye mahmiye-i Kostantiniyye'de serâ-perde-i 'ademden meclis-i şühûda [122-a] vaz'-ı kadem eyledikte 'inân-ı 'azîmet-i vâdî-i tahsîle ma'tûf ve nakd-i vakt-i 'azîzin cins-i 'ilm ü 'irfâna masrûf kılıp, 'ulemâ-yı 'asra hizmet ve Ebû Sa'îd-zâde Feyzullâh Efendi âsitânesine intisâb eyledi. 1097 Zi'l-ka'de'sinde [19 Eylül-18 Ekim 1686] Rûmeli sadâretine teşrîflerinde ihrâz-ı şeref-i mülâzemet eyleyip devr-i medâris ve 'akd-i mecâlis ederek kırk akçe medreseden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken, 1106 Zi'l-ka'de'sinin üçüncü günü [15 Haziran 1695] Eyüp'te ihdâs olunan Mahmûd Ağa Medresesi'ne ibtidâ[-i] hâric i'tibârıyla müderris oldular.

1108 Ša'bân-ı şerîfinin on üçüncü günü [7 Mart 1697] hareket-i misluhu hâric ve 1109 Ša'bân-ı şerîfinin yirmi birinci günü [4 Mart 1698] yerlerinde dâhil-i i'tibâr olunup, 1115 Cemâziye'l-âhire'sinin on dokuzuncu günü [30 Ekim 1703] dâhil-i hareket-i misliyyesi i'tibârıyla Bâzirgânbaşı Medresesi'ne tahrîk olunmuşlar idi. 1116 Rebî'ü'l-âhir'inin yirminci günü [22 Ağustos 1704] sene-i mezkûre Receb'i gurresi [30 Ekim 1704] tevkîtiyle Lefkoşe kazâsı hükûmeti tefvîz ve 1118 Rebî'ü'l-ûlâ'sı gurresinde [13 Haziran 1706] 'azl ile (…) olundu.

1120 Muharremü'l-harâmı gurresinde [23 Mart 1708] Sofya pâyesi zamîmesiyle Bosna kazâsı verilip, 1122 Saferü'l-hayr gurresinde [1 Nisan 1710] 'azl olundular.

[122-b]

1126 Zi'l-hicceti'ş-şerîfesi gurresinde [8 Aralık 1714] Kayseriyye kazâsı 'inâyet olunarak, 1128 Saferü'l-hayrı gurresinde [26 Ocak 1716] infisâli hasebiyle Der-sa'âdet'e 'avdet eyledi. 1129 Zi'l-hicceti'ş-şerîfesi gurresinde [6 Kasım

1717] Medîne-i Münevvere pâyesi zamîmesiyle Manisa kazâsı i'tâ ve 1131 senesi Muharremü'l-harâmı gurresinde [24 Kasım 1718] me'mûriyyet-i mezkûre keşîde-pâ edildi.

1135 senesi Rebî'ü'l-âhir'inde [9 Ocak-6 Şubat 1723] Diyârbekir (Âmid) kazâsı ihsân olundu. Medîne-i mezkûrede îfâ-yı vazîfe-i şer'iyye ve mer'iyye eylemekte iken, sene-i mezbûre Zi'l-ka'de'sinde mansıb-ı hayâttan munfasıl ve 'âlem-i ervâha vâsıl oldular.

Terceme-i ahvâli *Zeyl-i Şeyhî*'de muharrer olup; "mevlânâ-yı mütercim, 'ilm ve ma'ârif ile mu'allem ve fakāhet ve nezâhette müsellem-i 'âlem, mecâlis-i kibârda mu'azzez ve mükerrem ve dervîş-nihâd ve pâk-i'tikād idi" diye hakkında Şeyhî Efendi merhûm hüsn-i senâ ediyor.

Çorlulu 'Alî Paşa Kethudâsı el-Mevlâ Ahmed Efendi, Kādî-i Âmid

Belde-i Ankara'dan zuhûr ve âfitâb-ı feyz-i ezelîden istifâza-i nûr-ı şu'ûr edip, dârü'l-mülk İstanbul'a vusûl ve Çorlulu 'Alî Paşa silahdâr-ı [123-a] şehriyârî iken himmetlerine vâsıl ve himmetleriyle Şeyhü'l-İslâm es-Seyyid Feyzullâh Efendi'den mülâzım ve râh-ı tedrîse 'âzim olmuş idi.

Devr-i merâtib ve ahz-ı revâtib ederek kırk akçe medreseden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken, efendisi rikâb-ı hümâyûn kā'im-makāmlığıyla taşra çıktıkta imâmetleri hizmetiyle şeref-yâb ve 1117 Şa'bân'ının on beşinci günü [2 Aralık 1705] meşhûr *Târîh-i İbni Haldûn* mütercimi Sâhib Mehmed Efendi Hazretleri yerlerine 'Âlî Hân Medresesi hâricle kâm-yâb oldular.

1118 Muharrem'inde [15 Nisan-14 Mayıs 1706] efendisi sadr-ı a'zam oldukta, bunları Süleymâniye mütevellîsi ve harem kethudâsı edip sene-i mezkûre Zi'l-hicce'sinin yirmi sekizinci günü [2 Nisan 1707] Hâcî Odabaşı Medresesi'ne vâsıl, 1120 Safer'inin on beşinci günü [6 Mayıs 1708] mûsıle-i Sahn i'tibârıyla Haydar Paşa Medresesi'ne nâ'il oldu.

1121 Rebî'ü'l-evvel'inin on birinci günü [21 Mayıs 1709] Medâris-i Semâniyye'nin biri karîn-i ihsân ve intisâb-ı ikbâl ve kemâl-i leme'ân oldu.

1122 Rebî'ü'l-âhir'inde [30 Mayıs-27 Haziran 1710] efendisi sadâretten munfasıl olmağla, bunlar dahi habs ve tescîn ve sene-i mezbûre Şevvâl'inin dördüncü

günü [26 Kasım 1710] mûsıle-i Sahn olan Hâce Hayreddîn Medresesi'ne ibtidâ-i altmış i'tibârıyla mekîn kılındılar.

[123-b]

1123 Rebî'ü'l-evvel'inin üçüncü günü [21 Nisan 1711] bâ-fermân-ı 'âlî, medresesi ref' ve ba'dehu cerâyimi 'afv olunup sâniyen tarîka duhûl ve 1127 Muharremü'l-harâmı gurresinde [7 Ocak 1715] Manisa kazâsına vusûl bulmuşlar idi.

1128 Muharrem'i gurresinde [27 Aralık 1715] ma'zûl ve 1133 Muharremü'l-harâmı gurresinde [2 Kasım 1720] Diyârbekir kazâsı hükûmeti 'uhde-i 'âlîlerine tevdî' ile nâ'il-i me'mûl oldular.

Sene-i mezbûre Zi'l-hicce'sinin on ikinci Sebt günü [4 Ekim 1721] kādî iken dâyin-i ecel mütekāzî ve kazâ-i deyn vâcibü'l-edâ-i câna râzî olduklarında, şehr-i Âmid'de hâric-i sûrda defn kılındı.

Mansıb-ı mahlûl iki ay mikdârı evlâdına med verilip, 1134 senesi Rebî'ü'l-evvel'i [20 Aralık 1721-18 Ocak 1722] tevkîtiyle Manisa kazâsından munfasıl 'Abdülhâdî Efendi'ye tevcîh olundu.

Mevlânâ-yı mezbûrun terceme-i ahvâli *Zeyl-i Şeyhî*'de muharrerdir: "Merkūm; Kethudâ Ahmed Efendi demekle ma'lûm, 'ilm ü salâhtan hissedâr ve hulk ile hüsn-i mu'âmelesi var idi." diye Cenâb-ı Şeyhî hakk-ı merhûmda hüsn-i şehâdet eyliyor.

[124-a]

El-'Âlim el-Fâzıl el-Mevlâ es-Seyyid Ahmed Efendi el-Âmidî

1080 [1669] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de gehvâre-pîrâ-yı velâdet olmuştur.

'Ulemâ-yı memleket[ten] tahsîl-i fezâ'il ü kemâl ve tekmîl-i 'ulûm u efdâl eyledikten sonra, dârü's-saltanati'l-'aliyye mahmiye-i Kostantiniyye'ye 'azîmet ve Şeyhü'l-İslâm Ebe-zâde 'Abdullâh Efendi'nin Sultân Bâyezîd i'ârelerinden ihrâz-ı şeref-i mülâzemet eyledi.

'Alâ hasebi'l-'âde; devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçe medreseden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken, 1137 senesi[1] Şevvâli'l-mükerreminin yedinci günü [19 Haziran 1725] Müsevvid 'Alî Efendi nâm zât-ı fezâ'il-simâtın yerine Ca'fer Ağa Dârü'l-hadîsi'ne hâric ile 'âric ve beyne'l-emsâl şeref-i imtiyâz ile mübtehic oldu.

Medrese-i mezkûre[de] neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile meşgūl ve birçok talebe-i kirâm ve hâdimîn-i 'ulûm-ı a'lâm yetiştirmeğe himmet-i 'âlîleri masrûf ve mebzûl olduğu hâlde, 1139 senesi Muharremü'l-harâmı evâ'ilinde [29 Ağustos-7 Eylül 1726] terk-i cihân-ı bî-bekā ve 'azm-i cennât-ı[2] 'âlîyât-ı Cenâb-ı Kibriyâ eyledi.

[124-b]

Müşârün-ileyh; fazl ü kemâli müsellem ve 'ulemâ-yı a'lâm arasında 'ilm ü 'irfân ve fezâ'il-i bî-pâyân ile mevsûf ve mu'allem bir zât-ı mekârim-sıfât olup, terceme-i ahvâli *Zeyl-i Şeyhî*'de muharrer ve mestûr ve "mevlânâ-yı merkūm; 'ilm ü salâh ile ma'lûm, nîk-nihâd ve hoş-haslet ve pâk-nijâd ve sâfî-taviyyet idi" diye Cenâb-ı Şeyhî'nin [anın] hakkında hüsn-i senâ ve şehâdeti muharrer ve mezkûrdur.

[125-a]

El-'Âlim el-Fâzıl el-Mevlâ Ahmed Efendi, el-'arîf bi-'Üryânî

Diyârbekir (Âmid)'in 'Üryânî sülâlesini teşkîl eden ecille-i 'ulemâ ve enîse-i fuzalâdan Ahmed Efendi 'Üryânî Hazretleridir. Âti't-terceme İsmâ'îl Âmidî'nin mahdûmudur.[3]

Müşârün-ileyh takrîben 1100 [1688] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de tevellüd ederek, cebîn-i hâli nûr-ı isti'dâda matla' ve hazîne-i efkârı cevher-i 'irfân ve zekâya mecma' bir zekî-i mâder-zâd zuhûr eylediğinden tahsîl-i 'ulûm ve kemâlâta sarf-ı mâ-hasal-ı iktidâr eylemiş ve neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile meşgūl bulunmuş olduğu hâlde, tahmînen 1170 [1756] hudûdunda rûh-ı revânı 'âzim-i semt-i lâhût [ve] vâsıl-ı ni'am-ı Cenâb-ı Hâlık-ı mülk-i mükevvenât ve ceberût olmuştur.

---

1 Müellif "senesi" kelimesini sehven tekrar etmiştir. (haz.)

2 Müellif "cennât-ı" yazacağı yerde sehven "cenâb-ı" yazmıştır. (haz.)

3 Paragrafın bu son cümlesi derkenarda yazılmıştır. (haz.)

'Asr-ı mezkûrda Bursa'dan ve Haleb'den dahi birer 'Üryânî sülâlesi zuhûr ederek evlâd u ahfâdı yek-dîgerinden tefrîk olamayacak bir râddeye varmış olduğundan, bu bâbda taharriyât-ı 'amîka bi'l-icrâ üç 'Üryânî'nin vâsıl olabildiğimiz silsilelerinin tahrîri fâ'ideden hâlî görülmemekle her üç silsilenâme dahi teberrüken burada tahrîr olunur:

[125-b]

Bursa'nın 'Üryânî-zâde silsile-i hânedânı

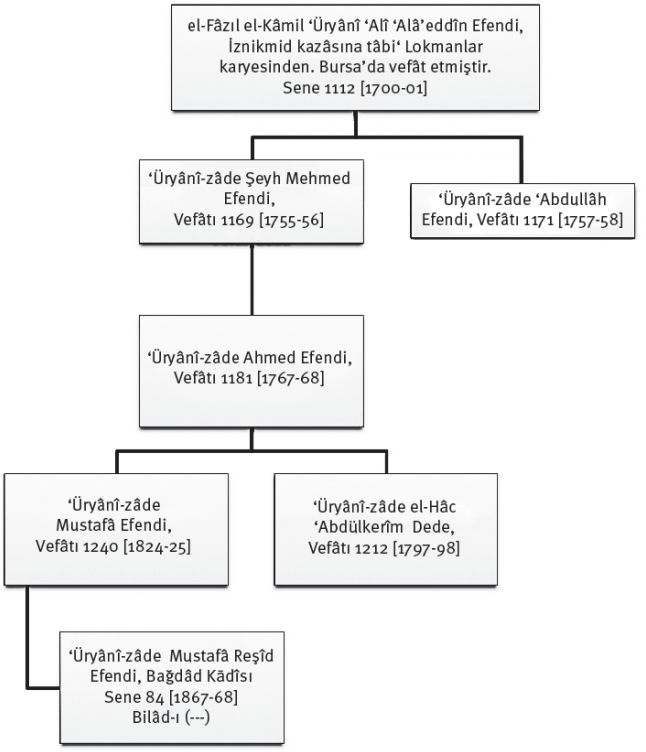

[126-a][1]

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[126-b]

Küçük Ahmed Ağa

Mütehayyizân-ı memleket ve ashâb-ı yesâr u servetten bir zât-ı 'âlî-simât oldukları gibi, sulb-i pâkinden teşekkül eden bir 'â'ile-i necîbeden iki 'asırdan beri meşhûr 'Allâme Ebûbekir ve 'allâme ve fâzıl [ve] kâmil Hâcî Râgıb Efendi Hazerâtı misillü ve daha nice nice 'ulemâ ve fuzalâ yetişmiştir. Kendileri dahi necâbet ve hânedânlıkla temâyüz etmiş ve "Küçük Ahmed Ağa" diye meşhûr ve be-nâm bulunmuş idi.

Mâlik olduğu birçok destgâhlarda akmişe-i fâhire-i harîriyye nesc ve i'mâl edilerek ashâb-ı dekâkîne tevzî' ve i'tâ ve aktâr u memâlike dahi sevk ve isrâ olunur idi.

Fukarâ-perver ve salâh-ı hâl ile zîver, halûk, mütevâzı', merâhim[-güster] bir merd-i necâbet-güster idi. Vefâtı 1140 [1727] hudûdundadır.

ʿAmûd-ı neseb-i aʿkāb-ı ʿâlîleri şöylecedir:

[127-a]

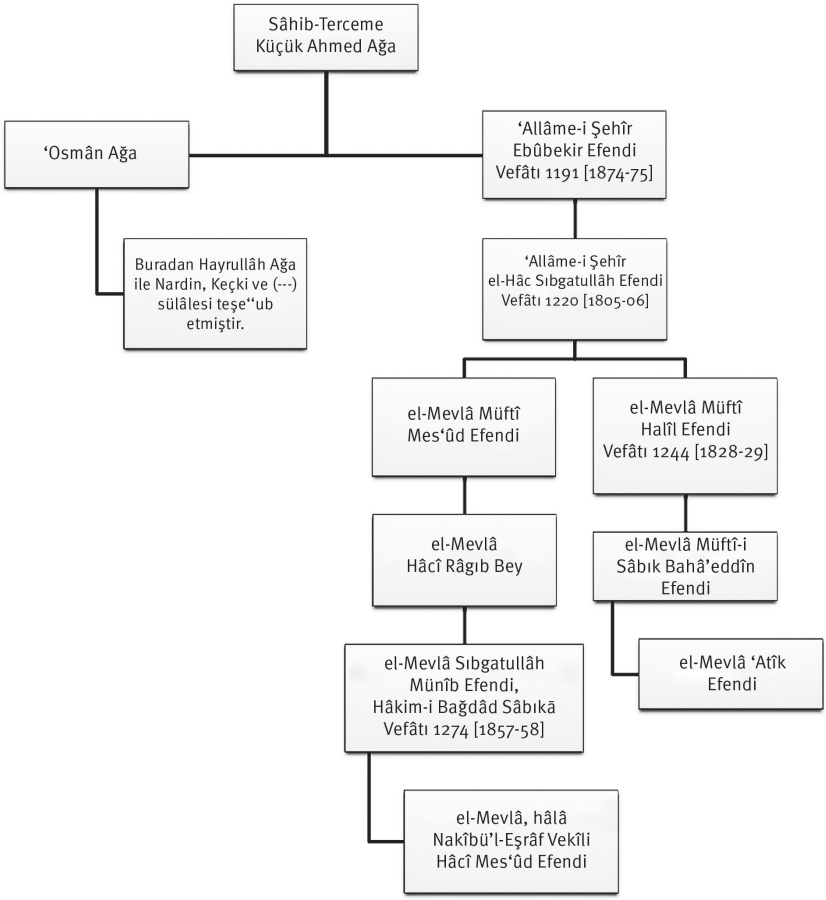

[127-b][1]

Revnak-bahş-ı sadr-ı a'lâ-yı efdâl olan[2] [128-a] birçok hidemât-ı hasenede bulunmuş, Anadolu kādî-'askerliğini ihrâz eyledikten sonra Medîne-i Münevvere'de ihtiyâr-ı şeref-i mücâveret ederek 1260 [1844-45] senesinde belde-i tayyibede vefât etmiştir. Evlâd istihlâf etmemiştir. Mehmed 'Ârif Efendi'nin Fâtıma Necîbe Hanım isminde şâ'ire bir kerîmesi kalarak pederinden birkaç sene sonra vefât etmiştir ki, terceme-i hâli ve ba'zı âsârı âtiyen tezkiremizde görülecektir. Âmid'in 'Üryânî-zâde silsilesi İstanbul kādîsı olan Mehmed Vahîd Efendi'den temâdî etmiştir ki; işte bâlâda ismini tahrîr eylediğimiz Hayrullâh Hayrî Efendi, müşârünileyhin mahdûmudur.

Sâhib-terceme Mehmed Hayrullâh Hayrî Efendi henûz hadîsü's-sinn iken zâdegânlığı hasebiyle 1251 [1835-36] târîhinde ru'ûsa nâ'il oldu. 1258 [1842-43] senesinde 'amucaları 'Üryânî-zâde Mehmed 'Azîz Efendi'nin Anadolu kādî-'askerliğinde ma'iyyetinde tezkirecilik hizmetinde istihdâm olundu. 1259'da [1843-44] Mehmed Paşa Mahkemesi'ne kâtib ta'yîn olundu. 1266'da [1849-50] Ahî Çelebi Mahkemesi'ne mukayyid ve 1268'de [1851-52] Tophâne Mahkemesi'ne nâ'ib oldu. 1270'te [1853-54] Kavala ma'a Bereketli'ye ve 1272'de [1855-56] Dâv[û]d Paşa Mahkemesi'ne ve 1274'te [1857-58] Menteşe sancağı ma'a dokuz kazâ ve 1276['da] [1859-60] Erdek niyâbetlerine ta'yîn olundu. 1277'de [1860-61] Girid mevleviyyetine, 1279'da [1862-63] Yenişehir Fenâ[r] niyâbet-i şer'iyyesi'ne; 1281'de [1864-65] Tırnova, 1282'de [1865-66] Manastır niyâbetlerine ve 1283 [1866-67] senesinde Yanya vilâyeti müfettiş hükkâmlığına ta'yîn olundu. 1287'de [1870-71] Mısr-ı Kāhire mevleviyyetiyle mübeccel oldu. 1289'da [1872-73] Kudüs-i şerîfe ta'yîn kılındı. 1291 [1874-75] senesinde müddet-i 'örfiyyesini ikmâl ederek Der-sa'âdet'e ma'âdet ve işbu tezkiremizin tahrîri esnâsında Haremeyn-i Muhteremeyn pâyelilerinden olduğu hâlde 'ibâdet ve takvâ ile imrâr-ı vakt ü sâ'at eylemektedir. (1)[3]

---

1 Müellif bu silsileyi verdikten sonra Küçük Ahmed Ağa'nın hal tercümesini sona erdirmiş ve sıra gözetmeksizin Âmid'in 'Üryânî-zâde silsilesinden "Hayrullâh Hayrî Efendi" nam zatın hal tercümesini anlatmaya başlamıştır. (haz.)

2 Bu ibareden sonra sahifenin geri kalan kısmı tamamen boş bırakılmış ve [128-a] yüzünden devam edilmiştir. (haz.)

3 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

[128-b]

Müşârün-ileyh eş'âr-ı râyıka inşâdında mâhir, âbâ vü ecdâdı gibi 'iffet ve tahâretle muttasıf bir merd-i kâmil olduğu mervîdir. Müşârün-ileyhe birçok yerde rüşvet teklîf olunduğu hâlde aslâ kabûle tenezzül etmemiş ve vâki' olan ısrâr ve (---) karşı şu beyti inşâd eylemiştir:

Almam almam rüşveti 'arz itme almam nâfile
Fahr-i 'âlem la'net itdi mürteşî vü râşiye

Kavm u kabîlesiyle berâber 'âşık-ı cân-sûz-ı nûr-ı Muhammedî olduğunu bir na't-ı şerîfinde şu beyt-i 'âşıkâne ile beyân buyuruyorlar:

Ümîdvâr-ı 'atâyam birtakım kavm u kabîlemle
Kapında cümlemiz ahkar kilâbız yâ Resûlallâh

Müşârün-ileyhin güzel du'âları ve sâ'ir ebyât ve âsârı vardır. Şu birkaç beyt-i 'âlîlerinin teberrüken tahrîriyle iktifâ eyleriz:

Matla'

Mü'min-i kâmil olan böyle ider i'tikād
Hakk'a iden i'timâd dâ'im olur ber-murâd

Matla'

Olur peydâ felâket âdeme râh-ı sakāmetden
Necât istersen ayrılma tarîk-i istikāmetden

Beyt

Lutf-ı Hakk'a i'timâdın var iken Hayrî sana
Gayrıya lâzım degildür itme 'arz-ı ihtiyâc

[129-a], [129-b][1]

[130-a][2]

---

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

2 Bu sahifede sadece silik vaziyette "Emîrî-zâde Seyyid Ahmed Ağa" başlığı bulunmakta olup, aynı başlıkla [130-b]'den devam edilmiştir. (haz.)

[130-b]

Emîrî-zâde Seyyid Ahmed Ağa

Emîrî-zâde Süleymân Çelebi'nin ikinci hafîdi ve bu hakîrin cedd-i sâhibü'l-mecdidir. Kendisi sâdât-ı kirâmdan olduğu gibi, Diyârbekir'in a'yân-ı be-nâm ve ağayân-ı zevi'l-ihtirâmındandır.

"Ağa" telkîbi 'unvân-ı resmiyyeden olup, yoksa kendisi hat ve kitâba vâkıf ve eş'âr-ı üdebâya ve tevârîh ve ensâba vukūf ve ma'lumâtı vâfir ve müstahzarât-ı zihniyyesi kesîr bir zât-ı sâhibü'l-me'âsir idi.

Âbâ vü ecdâdının servet ü sâmânı kendisiyle büyük birâderi âti't-terceme Gümrük Emîni Mehmed Ağa'ya intikāl etmiş ve birçok akmişe-i fâhire destgâhlarına ve Sülûkiyye tevliyetine mâlik bulunmuş olduklarından yesâr ve gınâ ile ma'rûf ve ma'âlî-i asâletle mevsûf ve ebnâ-yı cinsine hüsn-i mu'â[v]enet ve âsâr-ı hayr-hâhı ile mezkûr bir civân-merd-i vakūr idi. Büyük birâderi Gümrük Emîni Mehmed Ağa ise vüzerâ-yı 'izâmdan âti't-terceme meşhûr Şeyh-zâde İbrâhîm Paşa'nın şeb ü rûz yâr u hâldâşı olduğundan havsala-i servetin kabûl etmediği bir sehâvet ve daha doğrusu bî-lüzûm bir sefâhete dökülerek pek büyük ziyâfetler ve 'azîm sûr [131-a] ve cem'iyyetlerle müsâbakat-nümâ-yı vücûh-ı dâ'iyân-ı memleket olarak itlâf-ı servete bezl-i nakdîne-i tâb ü tevân eylemesi birâder-i vâlâ-güheri sâhib-terceme Ahmed Ağa'yı dil-hırâş-ı te'essüf eylemiş ve bu hâlin bir vechile önünü almak kābil olamamıştır. "Bu meslek îcâbât-ı beşeriyyeye ve husûsiyle büyük ceddimiz Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi Hazretlerinin evlâdına yâdigâr-ı kıymet-dâr bıraktığı manzûm nasîhatnâmeye muhaliftir." diyerek şeb ü rûz 'amîk tefekkürlere ve derîn te'essürlere başlamış ve bu gidişin netîce-i mu'limesi olarak; "'âlem yüzüme tükürmekten ise nâmûs-ı asâlet uğruna lâşeme tükürmeleri daha hayırlıdır" sözlerini der-meyân ve vird-i zebân etmiş ve nihâyet bir gün bağteten intihâr etmiştir. İntihârı 1224 [1809-10] senesinde ve sinn-i asîlâneleri elli râddesinde idi. 'Ulemâ-yı hânedân-ı memleketten ve meşhûr Çarhî-zâdelerden âti't-terceme Mevlânâ Mehmed Tayfûr Efendi'nin kerîmesi 'Âdile Hanım'la izdivâc eylemiş olduğundan iki zükûr evlâd terk eylemiştir ki, büyüğü 'amucam Hüseyin Ağa merhûm ve küçüğü peder-i 'âlî-kadrim Mehmed Şerîf Efendi Hazretleridir.

[131-b]

Zamân-ı intikālinde ʿamucam Hüseyin Ağa sekiz ve peder-i [büzür]g-vârım altı yaşında birer maʿsûm-ı sagîr idiler.

Silsile-i ʿamûd-ı neseb şöylecedir:

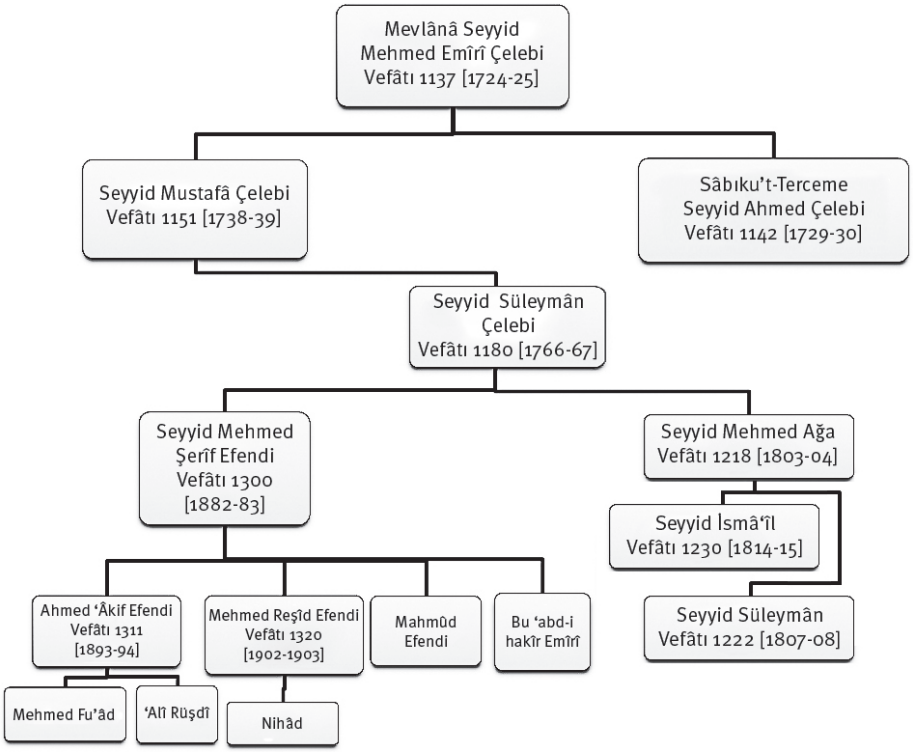

"Büyük ceddimizin bıraktığı nasîhatnâmeye muhâliftir" dediği şu nasîhatnâmedir. Hakîkaten hırz-ı cân etmeğe şâyândır.

[132-a][1]

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[132-b]

Hâşim-zâde Ahmed Bey

Hânedân-ı memleket ve dûd-mân-ı sâhib-i servetten bir zât-ı ʿâlî-kadr olup, "Hâşim-zâde" diye maʿrûf ve meşhûr idi.

Cûd u sehâda kıdve-i nücebâ ve ihsân ve ʿatâda ʿumde-i küremâ ve eshıyâ idi. Çok kimse insâniyetini görmüş ve çok zevât iltifât-ı muʿâvenet-kârisine mazhariyyetle be-kâm olmuş idi. Vefâtı 1180 [1766] hudûdundadır. 1170 [1756-57] senesinde hâne-i ʿizzet-âşiyânelerinin harem dâ'iresini taʿmîr ve inşâ ve dâmâdları Arnavud-zâde Mehmed Bey içün ayrıca bir dâ'ire binâ eyledikte, Lebîb-i Âmidî merhûm bu târîh-i latîf ile tebrîk [ve] bârekallâh-hân olmuş idi:

Târîh

Dûd-mân-zîb-i ʿalâ Hazret-i Hâşim-zâde
Yaʿnî Ahmed Bey o tâc-ı ser-i hayl-i nücebâ

Arnavud-zâde Mehemmed Bey'i itdikde haten
İtdi ol dürre bu dârı çü sadef hacle-serâ

Ben de yazdım ana tebrîk ile târîh Lebîb
Devlet-âbâd ola yümn ile bu dâr-ı raʿnâ
Sene 1170 [1756-57]

[133-a]

El-Mevlâ Ahmed Efendi, Kādî

Diyârbekir ʿulemâsından bir zât-ı ʿâlî-kadr olup Yahyâ-zâde şöhretiyle zebânzed ve maʿrûf idi. Bir müddet memleketinde neşr-i ʿulûm ile meşgūl olduktan sonra Der-saʿâdet'e ʿazîmetle ʿulemâ-yı resmiyye ʿidâdına dâhil olmuş ve birçok memâlikte îfâ-yı hidemât-ı şerîʿat-ı garrâ eylemiştir.

1193 senesi Ramazân-ı şerîfi gurresinden [12 Eylül 1779] iʿtibâren zabt olunmak üzere ʿuhde-i fâzılânelerine Saraybosna niyâbet-i ʿaliyyesi tevcîh olunarak cânib-i me'mûriyyetine ʿazîmet ve oraca da icrâ-yı ahkâm-ı mutahhara-i şerîʿat ederek me'mûriyyet-i mezkûre esnâsında ʿazm-i şehristân-ı âhiret eylemiştir. Fâzıl,

kâmil, ʿâbid, müttakî, mütedeyyin bir hâkim-i hâsim idi.

[133-b], [134-a][1]

[134-b]

El-Mevlâ Şâfiʿî Ahmed Efendi

Ser-âmedân-ı fuzalâ-yı memleketten olup, Şâfiʿiyyü'l-mezheb olduğu içün "Şâfiʿî Ahmed Hoca" diye be-nâm olmuştur.

ʿUlemâ-yı memleketten âti't-terceme Müftî ʿAbdülhamîd Efendi'den tahsîl-i ʿulûm-ı ʿâliyeye saʿy ü ikdâm eylemiş ve tabîʿatinde olan istiʿdâd-ı Hudâ-dâd şu saʿy ü ikdâma inzimâm ederek müşârün-ileyhin talebe-i mümtâzından olmuştur. Gāyet behhâs ve sâhib-i fikr-i ʿamîk idi. Birçok es'ile-i mükemmele ile öyle bir üstâd-ı kâmili yorar ve "bu gibi tedrîste vaktiyle görülen tahsîl kâfi değildir, yeniden metin ve şürûhu mütâlaʿa ederek öylece ders okutmak lâzımdır" diyerek üstâdının geceleri derse bakmaksızın sabâhleyin gelip talebesine ders okutmağa iʿtirâz ederdi. 1234 [1818-19] senesinde vâkiʿ olan muhâsara-i memleket ve anın üzerine üstâdlığının uğradığı felâket sebebiyle sâhib-terceme Bağdâd'a ʿazîmet ederek zâten ders-i dâderi mertebe-i icâzete takarrüb eylediği cihetle, Bağdâd vâlîsi meşhûr Dâvûd Paşa merhûmdan ahz-ı icâzet ederek memlekete ʿavdet [135-a] eyledi. Neşr-i ʿulûm-ı ʿâliye ile meşgūl iken, 1250 [1834] hudûdunda ʿazm-i cennât-ı ʿâliyât etmiştir. Vefâtında sinn-i ʿâlîleri henûz hudûd-ı erbaʿîne vâsıl olmamıştı. Fikrindeki süsʿat ve kemâlinde olan kuvvete nazaran, ʿömrü vefâ etse idi pek büyük ʿulemâ-yı ʿizâm tabakasına vâsıl olarak kesb-i iştihâr-ı fevka'l-ʿâde etmesi müsellem idi.

[135-b], [136-a][2]

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

2 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[136-b]

Seyyid Ahmed Efendi, Ricâlden

Şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de nümâ-yâfte-i zuhûr olmuştur. Tahsîl-i kemâlât ile kesb-i iktidâr ve ehliyyet eyledikten sonra Der-sa'âdet'e 'azîmet eylemiş ve hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn sunûf-ı 'âliyesine dâhil olmuştur.

1237 [1821-22] senesinde İstanbul mukāta'acılığı me'mûriyyetine revnakbahşâ ve 1238 [1822-23] senesinde mâliye tezkireciliği me'mûriyyet-i mühimmesiyle kâm-revâ olarak me'mûriyyet-i mezkûrede îfâ-yı hüsn-i hizmet eylemekte iken, 1240 senesi Receb'inin on dördüncü günü [4 Mart 1825] 'âzim-i semt-i ziyâfethâne-i melekût oldu.

İktidâr ve ehliyyet ve sadâkat ve istikāmet ashâbından bir zât-ı muvakkar olduğundan, meslek-i bî-bekā-yı cihân bir müddet daha müsâ'ade etseydi daha mu'tenâ me'mûriyyetlere revnak-tırâz olarak devlet-i ebed-müddetine îfâ-yı hidemât-ı mühimmeye muvaffak olması me'mûl idi.

[137-a]

Ahmed Bey, Mütevellî

Hânedân-ı memleketten sâbıku't-terceme İbrâhîm Bey'in mahdûmu ve Mustafâ Bey'in hafîdidir. Ve âtiyetü't-terâcim fahrü'l-muhadderât Hadîce 'İffet ve Râhile Sırrî Hanımlar gibi iki şâ'ire-i mâhirenin peder-i güzîni ve hânedânân-ı memleketin hâ'iz-i mevki'-i bihterînidir. Diyârbekir (Âmid) şehrinde vâki' Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi tevliyeti pederinden sonra bu zâta intikāl ederek câmi'-i şerîf-i mezkûrda icrâ-yı hidemât ile imrâr-ı evkāt eylemiştir.

Kendisi fatîn, zekî, natûk, fukarâ-perver bir zât idi. Pek çok ebyât ve eş'âr ve letâ'if ve mutâyebât, hayâlhâne-i 'irfânında mevcûd ve menkūş idi. 'İrfan ve kemâline bu delîl yeter ki; kerîmelerini pek güzel okutturup yazdırmış ve memleketimizin medâr-ı fahr-i 'azîmi olacak bir mevki'-i 'âlü'l-'âl-i edebe îsâl eylemiştir.

1245 [1829-30] senesinde vefât eyledi. Üç kerîme-i 'afîfe terk eylemiştir: Hamdiye, Hadîce 'İffet, Râhile Sırrî Hanımlardır. Birinci kerîmesi sâhib-i âsâr olmayıp, diğerleri şâ'iredir. [137-b] Bu hakîr yalnız şâ'ire Sırrî Hanım'a yetiştim.

Evlâd-ı zükûru olmadığı cihetle âbâ vü ecdâdından biri ʻuhdesinde olan Behrâm Paşa tevliyeti, dâmâdı ʻAzmî-zâde Hâfız Mehmed Efendi'ye intikāl ederek el-ân anın evlâd u ahfâdı yedindedir.

Ahmed ʻAzmî Efendi

ʻUlemâdan ve sâhib-i dîvân şuʻarâdandır. Terceme-i ahvâl ve âsâr-ı ʻâlîleri **"**"Azmî**"** mahlasıyla harf-i ʻayın'da (ع) muharrerdir.

[138-a]

Es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Âmidî, el-maʻrûf bi-Hânnân-zâde

Şehrimizin ʻulemâ ve fuzalâsından gāyet müttakî ve hudûd-ı ahkâm-ı şerʻiyyenin harfiyyen icrâsına gāyet mukdim bir zât-ı kesîr-i mehâmid olup, "Hânnân-zâde" lakabıyla be-nâm idi.

1190 [1776] hudûdunda şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de gehvâre-pîrâ-yı velâdet olmuş ve efâzıl-ı memleketten tahsîl-i ʻulûm ve kemâlât eylemiştir. Müşârünileyhin memleketin selhhânelerine getirilen ağnâmı kassâbların şerʻ-i şerîfe muvâfık sûrette nahr etmediklerine gücenerek 1245 [1829] hududunda maʻa ʻâ'ile, Şâm-ı şerîfe nakl ve muhâceret eyledi. Şâm-ı füyûzât-ârâmda imrâr-ı evkāt ve neşr-i fezâ'il ve kemâlât eylediği hâlde 1250 [1834] hudûdunda temâşâ-yı bâğ-ı cinâna tâlib ve vâsıl-ı maksad-ı aksâ-yı metâlib ve me'ârib oldu.

Âti't-terceme üdebâdan Mehmed Emîn Âsaf Efendi, bu zât-ı ʻâlî-kadrin mahdûm-ı maʻârif-rüsûmudur.

[138-b]

El-ʻÂbid el-Hâfız el-ʻÂmil en-Nakî es-Seyyid el-Mevlâ Ahmed Efendi

Âti't-terceme üstâd-ı ekremimiz Şaʻbân Kâmî Efendi Hazretlerinin peder-i vâlâ-rüsûmu ve bu hakîr-i hâk-sârın vâlidesinin ceddidir.

1170[1] [1756] hudûdunda Diyârbekir (Âmid) şehrine (…) sâʻat mesâfede vâkiʻ

1 Müellifin buraya yazmış olduğu tarih tam olarak okunamamaktadır. Bu tarihi 1280, 1290 gibi şekillerde okumak mümkün olsa da; hal tercümesi yazılan Ahmed Efendi'nin pederinin vefat tarihi olan 1171 [1757-58] senesi açıkça gösterilmiş olduğundan ve bu tarihte Ahmed Efendi'nin

Hasankeyf (Hısn-ı Keyfâ) nâm şehr-i kadîmde Şeyh Mahmûd nâm zâtın sulbünden gehvâre-pîrâ-yı velâdet olmuştur.

Henûz bir tıfl-ı şîr-hâr iken vâlidinin vukū'-ı vefâtı ve 1171 [1757-58] senesinde "bela-yı kaht-ı a'zam"[1] târîhi olan kaht u galâdan dolayı kasaba-i mezkûre ahâlîsinin dağılmış bulunması hasebiyle vâlideleri Reşîde Hanım, mahdûmlarını mustashiben Diyârbekir (Âmid)['e] nakl ve muhâceret eyledi.

Mahdûmunu ba'zı mekâtibe bi'l-i'tâ vâkıf-ı mebâdî-i kırâ'at olduktan sonra, kezâlik ecdâdımızdan olan âti't-terceme Büyük Küncili (1)[2] 'Abdurrahmân Efendi Hazretlerinin mekteb-i terbiyesine tevdî' eyledi. Orada evvelâ Kelâmullâh'ı derc-i hâfıza-i vicdân ederek أشرافُ أمتي حمَلَة القرآن[3] hadîs-i şerîfinin şân-ı bâ-ihtirâmına mazhariyyetle [139-a] eşrâf-ı ümmetten oldu. Sadâsı dahi pek latîf olduğundan 'ilm-i kırâ'ate sarf-ı nakdîne-i iktidâr ederek bir mücevvid-i bî-akrân ve kırâ'at-i seb'ada müşârün-bi'l-benân oldu.

Büyük ceddimiz 'Abdurrahmân Efendi merhûm, müşârün-ileyhin salâh-ı hâl ve kemâline hayrân olarak kerîmeleri Ümmühânî Hanım'ı hibâle-i izdivâcına bi'l-i'tâ iç güveyilikle kendilerine dâmâd eyledi. Cenâb-ı üstâd tahsîl-i kemâlâtı terk etmemekle berâber Diyârbekir (Âmid)'de kâ'in Çakal Mescid-i şerîfinde ve ba'zı cevâmi'-i şerîfede hatîb-i vâlâ-makām oldu.

1210 [1795-96] senesinde kā'im-peder-i 'âlîleri el-mevlâ el-fâzıl 'Abdurrahmân Efendi Hazretlerinin vukū'-ı vefâtı üzerine anın mahdûm-ı bihînleri Mehmed Emîn Efendi ile berâber müştereken mekteb-i kā'im-pedere ku'ûd ve tilmîzâna ta'lîm-i 'ulûm ve hutût eylemeye mübâderet eylediler.

1220 [1805-06] senesinde kā'im-birâderleri Mehmed Emîn Efendi'nin dahi bilâ-veled vefâtı hasebiyle artık münferiden kā'im-pederlerinin makāmına kā'im oldu. Müşârün-ileyh takî, nakî, müttakî, müteşerri', 'âbid, müctehid bir zât-ı kesîrü'l-me'âsir zuhûr eylemekle herkes evlâdını müşârün-ileyhe okutturmağı

---

henüz süt emdiği belirtildiğinden dolayı müşarün ileyhin doğum tarihini 1170 [1756] kabul etmek isabetli olacaktır. (haz.)

1 Ebced hesabına göre verilen tarihtir. Harflerin sayısal değerinin toplamı 1171 çıkar. (haz.)

2 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

3 "Ümmetimin en şereflileri Kur'an'ı hıfzedenlerdir." Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 370.

[139-b] ve hîç olmazsa oğlunun feyz-yâb olması içün bir besmele dedittirmesini pek ziyâde ârzû eylediklerinden, şâkirdân ve talebesi bî-hadd ü pâyân olup Küçük Küncili Hoca nâmını aldı.

Müşârün-ileyhin en ziyâde ârzûsu hıfz-ı Kelâmullâh ettirmek ve mücevvid ve mukrî'-i bâ-kemâl yetiştirmek olduğundan şehrimize pek çok huffâz-ı kirâm ve mücevvidîn-i zevi'l-ihtirâm yâdigâr bıraktı. Müşârün-ileyhin 'âdet-i müstahsenesinden olmak üzere entârisinin iki tarafındaki ceyblerini tûlânî ve gāyet geniş yaptırır; bâdem, kuru üzüm, bâdem şekeri, leblebi, fındık ve leblebi şekeri ve sâ'ir bu makūle fevâkihe-i yâbise ile doldurur idi. Hânesi 'Alîpaşa Mahallesi'nde ve mektebi çarşuda olduğundan, arada haylî mesâfe var idi.

Hâne-i sa'âdet-âşiyânelerinden çıkınca eşrâf u kibâr ve ganî vü sigār, gerek müslim ve gerek gayr-i müslim her kim müşârün-ileyhe tesâdüf eder ve hattâ atlı dahi olursa iner ve mübârek elini öper ve karşısında elini açıp durur idi.

O zât-ı mübârek de elini mübârek ceybine sokarak şeker mi, bâdem mi, zebîb mi [140-a] her ne tesâdüf ederse avucuna kor ve aslâ tekellüm etmeksizin savuşur idi. Anınla herkes teberrük eder, birkaç dânesini tefrîk ile teberrüken hânelerine getirip evlâd ve 'â'ilelerine verirler idi.

Ramazân-ı mübârek geldi mi, terâvîhi hatm-i şerîf ile edâ ettirir ve yirmi yedinci Kadir Gecesi'nde hatm ederek andan sonraki üç geceyi kal'a derûnunda defîn-i hâk-i gufrân olan Süleymân ibni Hâlid bin Velîd Hazretlerinin türbeleri ittisâlindeki Murtazâ Paşa Câmi'-i şerîfinde geçirir ve sabâha kadar yatmayıp ve hânesine de gelmeyip ihyâ-yı leyâl eder ve bir hatm-i şerîfi dahi evrâda ikmâl ederdi.

Bayram akşamı merâkıd-ı mübâreke-i evliyâ-yı kirâm-ı memleketi dolaşır ve bayramın birinci günü gelen züvvârı bi'l-kabûl, ikinci [günü] harem ve mahdûmlarını ve hafîdlerini alarak Diyârbekir'e bir sâ'at mesâfede vâki' [Sa'dî karyesine gidip] iki günü orada bi'l-ikmâl, bayramın hitâmıyla memlekete 'avdet ederdi. İşte müşârün-ileyhin yetmiş seneden mütecâviz olan müddet-i 'ömründe seyr ü seyâhat ettiği, mahall-i memlekete bir sâ'at mesâfede olan şu Sa'dî karyesinden 'ibâret idi. Matla'-ı 'unfuvânından makta'-ı a'mârına kadar kasem etmemiş

ve her ne kadar [140-b][1] lüzûm görünse bile kasemullâhı lisânına almamış ve pek mühim işlerde te'mînât makāmında isti'mâl eylediği "'ale't-tahkîk" kelimesi idi.

Merhûmun bu fazl ü kemâl ve zehâdetiyle berâber hânesinde ba'zı küçük güvercinleri olup, akşamları eve geldikte beş on dakîka anlarla meşgūl olur ve hattâ ba'zı kere mübârek cübbesini çıkararak uçurtmak ve anları seyr etmek içün arkaları sonra atardı. Haremi ta'accüb ederek; "geliniz bakınız, yetmiş yaşında olan bizim Ahmed çocuk olmuştur" diye i'tirâz ederdi. Müşârün-ileyh aralıkta ba'zı letâ'ife de mâ'il idi. Bâ-cenâhları Hâcî Mehmed Efendi, ki pek müttakî ve fakat sıtmaya mübtelâ bir zât idi, ba'zen geceleri birlikte oturdukları vakit; "hâcî, ağzını aç sana şeker vereceğim" der ve mübârek de ağzını açınca kahve kaşığına koymuş olduğu külü ağzına atar, hiddetlendirir ve sonra tatyîb ile birçok şekerler ve meyvelerle telzîz-i dimâğ ettirir idi.

Mahdûmları âti't-terceme üstâd-ı ekremimiz Şa'bân Kâmî Efendi Hazretleri [141-a] yetişip Câmi'-i Kebîr'de Sarı 'Abdurrahmân Paşa Kütübhânesi'nde ku'ûd edince 'Alîpaşa Mahallesi'ndeki hânenin oraya uzak düşmesi hasebiyle Câmi'-i Kebîr civârında bir hâne iştirâ ederek oraya nakl buyurmuş ve müte'âkiben şimdi ahfâdı yedinde mevcûd olan, Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi civârında ve Sülûkiyye Mahallesi'nde kâ'in hâneyi iştirâ ederek nakl ile kemâ-kân 'ibâdet ve tâ'atle imrâr-ı evkāt eylemiş ve Behrâm Câmi'-i şerîfi imâmet ve hitâbeti dahi 'uhde-i 'âlîlerine tevcîh ile cemâ'at-i vefîreye muktedâ bulunmuş olduğu hâlde 1258 [1842-43] senesinde (…) olmuştur. Zamânında bulunan şehrimiz ahâlîsinden hemân müşârün-ileyhten okumayan kimse yok gibidir. Vefâtında tilmîzân-ı sâ'iresinden başka, yalnız kırk 'aded hâfız-ı Kelâmullâh cenâzesinde mevcûd bulunup ağlayarak tilâvet-i Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân etmişler idi. Merkad-i 'âlîleri Mardinkapusı hâricinde, Kayalık ta'bîr olunan mahallin vasatında ve reh-güzâra nâzırdır. Merkadi libs ile el-ân teberrük olunur.

Evlâd u ahfâdından es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Şa'bân Kâmî Efendi ve mahdûmu [141-b] Ahmed Hayâlî Efendi ve 'izzetlü 'Abdülfettâh Fethî Efendi ve 'Abdülkerîm 'Abdî Efendilerin[2], cümlesi sâhib-i dîvân ve âsâr olduklarından

---

1 Müellif [140-b] yüzünün başına sehven bir kez daha "ve ne kadar" yazmıştır. (haz.)

2 Müellif buraya fazladan bir "efendi" kelimesi daha yazmıştır. (haz.)

terceme-i hâlleri mahallerinde mestûrdur.

Eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Âmidî

Memleketimiz ʻulemâsından bir zât-ı fezâ'il-simâttır. Baʻzı ʻulemâ-yı memleketinden tahsîl-i ʻulûm-ı ʻâliye eyledikten sonra hemşîreleri Rukiyye Hanım ve dayı-zâdeleri zâbitândan Hâcî ʻAbdurrahmân Efendi ile berâber Şâm-ı şerîfe muhâceret eylemiş ve Şâm-ı şeref-encâmda bir müddet ikāmetten sonra Medîne-i Münevvere'ye hicret ederek orada Harem-i Nebevî hutebâ-yı saʻâdet-ihtivâsı meyânına dâhil olarak ihrâz-ı şeref-i bî-intihâ eylemiştir.

Takrîben vefâtı 1260 [1844] hudûdundadır. El-yevm ʻâ'ilesinden Medîne-i Münevvere'de baʻzı[1] zevâtın mevcûd olduğu mervîdir.

[142-a], [142-b], [143-a], [143-b], [144-a][2]

[144-b][3]

El-Fâzıl el-Kâmil Ahmed Efendi

Müşârün-ileyhin şahs ve hüviyyeti maʻlûmumuz değil ise de; elde bulunan âsâr-ı ʻArabiyyesi pek selîs olduğu gibi, Musullu fâzıl-ı şehîr ʻallâme-i nihrîr Sâlih Saʻdî Efendi merhûmun hatt-ı destiyle olan bir manzûmesi bâlâsında:

صورةُ كتاب إلى تلميذٍ لي ظريف من أهل آمد قرأ علَيَّ رسالةَ الحساب للبهائيِّ وغيرَها [4]

ʻibâresi muharrer olmasına ve Sâlih Saʻdî Efendi merhûm da müddetü'l-ʻömr Diyârbekir (Âmid) şehrine gelmemesine nazaran kendisi Musul'a ʻazîmet ederek müşârün-ileyh Sâlih Saʻdî Efendi'den telemmüz eylediği anlaşılıyor.

Ve manzûme-i mezkûrenin bir beytinde

إلى الأخِ النَّدبِ الزَّكِيِّ الأوحدِ نَجْلِ عَزِيزٍ النجيبِ أحمدِ[5]

1 Müellif sehven "baʻzen" yazmıştır. (haz.)

2 Bu varaklar müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

3 [144-b] ve [145-a] yüzlerinde bulunan ve "El-Fâzıl el-Kâmil Ahmed Efendi" başlıklı bu hal tercümesinin üstü müellif tarafından çizilmiştir. (haz.)

4 Bana Bahâ'î'nin *Hesap Risalesi*'ni okuyup başka dersler de alan Âmid ahalisinden sevgili öğrencime bir kitap nüshasıdır.

5 ʻAzîz-zâde, zarif, soylu, zeki ve biricik kardeşim Ahmed'e.

sarâhatine göre pederinin ismi de 'Azîz olduğu ve kendisinin de fazl ü kemâlinden başka nebîh ve necîb bir 'â'ileden idüğü nümâyân oluyor. Kendi manzûme-i cevâbiyyesinin ba'zı ebyâtında dahi 1244 [1828-29] senesinde vâki' olan Rusya Muhârebesi'nden bahsediyor ki, evâsıt-ı 'asr-ı[1] [145-a] hâzır fuzalâsından olup târîh-i mezkûrda ber-hayât bulunduğu ta'ayyün ediyor. Fazl ü kemâlinin derecâtına gelince; müşârün-ileyh Sâlih es-Sa'dî merhûmun sâhib-tercemeye irsâl eylediği şu manzûmedeki tavsîfât ile kendilerinin üstâdına gönderip zîrde münderic bulunan manzûme-i 'Arabiyye-i belîgasından ashâb-ı mütâla'aya ma'lûm olacağı vâreste-i kayd u tezkârdır.

Fâzıl-ı şehîr ve kelâme-i nihrîr Musullu Sâlih Efendi es-Sa'dî merhûmun sâhib-tercemeye irsâl eylediği manzume (…)

[145-b], [146-a], [146-b], [147-a], [147-b], [148-a][2]

[148-b]

Es-Seyyid eş-Şeyh Ahî Mahmûd[3] bin Şeyh Muhammed Urmevî

Âti't-terceme 'Azîz Mahmûd Urmevî kuddise sırruhu'l-kavî hazretlerinin birâder-i 'âlî-güherleridir. İsm-i aslîsi Ahmed ise de, birâder-i vâlâlarına nisbet olunarak "Ahî Mahmûd" lakabıyla mülakkab olup ism-i aslîsi tahrîr ve telaffuzdan kalmıştır. Sürh-serân-ı Îrân['ın][4] elf-i kâmilden [1591-92] sonra Urmiye havâlîsini istîlâ etmeleri üzerine 1009 [1600-01] târîhinde birâder-i 'âlî-kadrleri ve bi'l-'umûm 'â'ile-i 'aliyyeleriyle berâber muhâceret ve şehrimize 'azîmet ederek vücûdları bâ'is-i feyz ve bereket-i memleket olmuştur.

Matbû' *Silsilenâme-i Meşâyih*'de bu zâtın silsile-i tarîkati peder-i ekremleri, sâhib-i *Kitâb-ı Tezkire-i Baba*, eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Babâ-yı Urmevî

---

1 [144-b] yüzünde derkenarda "Müftî Es'ad Paşa kütübhânecisi (---) bu Ahmed Râşid Efendi'dir." şeklinde bir ibare bulunmaktadır. (haz.)

2 [148-a] yüzünde sadece "Ahî Mahmûd" ibaresi bulunmakta olup, diğer varaklar müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

3 Buraya aslında Mahmûd'un kardeşi manasına gelen "Ah-i Mahmûd" yazılması lazım ise de, müellif eserde bu ismi sürekli gösterilen şekilde yazmış olduğundan biz de bu şekilde vermeyi münasip gördük. (haz.)

4 Müellif sehven "Îrân tarafından" yazmıştır. (haz.)

Hazretlerinden ve birâder-i ekremleri ʻAzîz Mahmûd Urmevî Hazretleri de bu zât-ı eşreften ahz u telakkî eylediği muharrer ise de; *Zeyl-i ʻUşşâkî-zâde* ve *Vakāyiʻü'l-Fuzalâ-i Şeyhî* gibi kütüb-i muʻteberede ʻAzîz Mahmûd Urmevî Hazretleri silsile-i nesebini doğruca pederleri es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Babâ-yı Urmevî'den ahz eylediği [149-a] muharrer olduğu gibi, ekber ve erşed evlâd ʻAzîz Mahmûd Urmevî Hazretleri idüğü sâhib-tercemenin Ahî Mahmûd künyesiyle mükennâ bulunmasıyla da müsbettir. Binâ'en-ʻaleyh, her iki birâder-i ʻâlî-kadrin dahi doğruca peder-i ʻâlî-kadrlerinden ahz-ı nisbet-i tarîkat eylemiş olmaları daha doğru olmak üzere telakkî olunabiliyor.

Sâhib-terceme Ahî Mahmûd Hazretleri, o ʻâ'ile-i mübecceleye ihsân-ı İlâhî olan eltâf-ı mâ-lâ-nihâye-i hafiyyeden hisse-yâb-ı kemâl bir şeyh-i kerâmet-vukūf-ı feyz-iştimâl ve ced-be-ced bir fâzıl-ı velâyet-mevsûf-ı bî-misâl oldukları hâlde 1030 [1620] hudûdunda müştâk-ı likā-i Rahmânî olarak ʻazm-i tecellîhâne-i lâhût eylemiştir.

Birâder ve mahdûm-ı ʻâlîleri ve daha birçok akrabâ ve hişân-ı mübârekeleri, bu mecmûʻa-i ʻâcizânemize zînet-bahşâdırlar.

ʻAmûd-ı neseb-i kerâmet-medârları, sâbıku't-terceme Seyyid Ahmed Çelebi bahsinde mürûr eylemiştir.

[149-b], [150-a][1]

[150-b]

Seyyid Âdem Efendi, Hattât-ı Eşher

Meşâhîr-i esâtize-i hattâtîn-i memlekettendir. 1141 [1728-29] târîhinde vefât eden âti't-terceme Hâfız Muhammed Âgâh Semerkandî Hazretlerinden tahsîl-i fünûn-ı mütenevviʻa ederek ahz-ı icâzet eylemiş ve hutût-ı ʻâliyenin cümlesinde ibrâz-ı yed-i beyzâ ile "âyetün min âyâtillâh"[2] olmuştur.

Üstâdının vefâtından iʻtibâren tamâm altmış üç sene müddet Diyârbekir

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, [150-a] yüzünde sadece "Âdem Efendi" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

2 Allah'ın ayetlerinden bir ayet. Müellif bu ibareyi sehven "âyetün min âyetillâh" şeklinde yazmıştır. (haz.)

(Âmid) şehrinin ve havâlîsinin fermân-fermâ-yı üstâdiyeti bulunmuştur.

Câmi'-i Kebîr'in çarşu tarafındaki kapusı medhalinde vâki' ve şimdiki Sa'dullâh Paşa Kütübhânesi karşısındaki dükkânda ikāmet ederdi. Hatt-ı nefîsinin revâc-ı teclîd ve tezhîbi birçok mücellid ve müzehhib-i sâhib-ma'rifet yetişmeğe sebebiyet vermiştir. Vefâtı 1204 [1789-90] senesinde ve şehr-i Âmid'dedir.

Sabîhü'l-likā ve beşûş ve nâdire-gû bir zât-ı melek-sîret idi. Yetiştirmiş olduğu hattâtân-ı kesîreden biri hattât-ı şehîr âti't-terceme Seyyid Mehmed Dervîş Efendi merhûmdur ki, bu hakîrin üstâdının üstâdıdır. Şöhret-i şâyi'ası el-ân her lisânda dâ'ir ve kudret-i fâ'ikası her zebânda [151-a] cârîdir. Birçok kelâmullâh tahrîr eylemiş ve hele *Delâ'il-i Hayrât* ve sâ'ir ahzâb-ı şerîfe-i muharreresi bî-hadd ü intihâ bulunmuştur ki, her biri el-ân kıymet yetişmeyecek derecede mergūb ve mu'teberdir.

Levha-i garrâ ve kıt'a-i dil-ârâları dahi pek kesîr olup, ziyâret edenlerin bir gülşen-i bedî'e dâhil olmuş gibi enzârı münevver olarak bu zâtın bâzû-yı isti'dâdına Cenâb-ı Kibriyâ'nın ihsân eylediği kudret-i hârikayı izhâr-ı hayretle tahsîn ederler. Hattâ Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi'nin *Tezkiretü'l-Hattâtîn*'ini[1] ikmâl eylediği târîh 1171 [1757-58] senesidir ki, sâhib-tercemenin evâsıt-ı eyyâm-ı şöhretine müsâdiftir.

Tezkire-i mezkûrede 'aynen şu 'ibâre muharrerdir:

"İsminin maklûbu olan Âmid'dendir. Beldesinde vaktimiz âdemlerindendir. Sülüs ve nesih ve ta'lîk ve gayrı Hâfız Bulak Özbekî'den temeşşuk ve ol pîr-i pîr-perverin nazar-ı terbiyesiyle

Beyt

Mısra'-ı rengîn be-matla' mî resâned hîş râ
Her ki kesb-i âdemiyyet kerd Âdem mî şeved[2]

neşîdesince bir *Kasîde-i Bürde*'yi elli altuna yazdığı rüvât-ı sikāt ihbârıyla

1 Bu eserin asıl ismi *Tuhfe-i Hattâtîn*'dir. (haz.)

2 Parlak mısra kendini matla beyti derecesine eriştirir, âdemiyet yani olgunluk kazanan kimse Âdem olur.

resîde-i derece-i sıhhattir. İntehâ."

[151-b]

Bundan bir buçuk ʻasır evvelki yetmiş altun[1] râyic-i vakt ü hâl ile muvâzene olunursa artık bu zâtın kudret-i bâliga-i hattı hakkında her ne söylenilir ise mübâlağa edilmemiş olacağı tezâhür eder.

Kezâlik; Âdem Efendi'den yirmi seneden mukaddem bir zamândan evvel vefât eden Lebîb-i Âmidî dahi hüsn-i hatta olan letâfeti ve husûsiyle müşârün-ileyhe Âdem Efendi'den taʻlîm edilmek husûsunda elzemiyyetle berâber, anın hatt-ı mübârekinde olan inhisâr ve infirâdı şu manzûme-i belîgalarıyla tavsîf-i beyân buyuruyorlar:

Dîde-i ehl-i kemâlâta cilâdur hüsn-i hat
Çeşm-i ʻârifde cevâhir-tûtiyâdur hüsn-i hat

Pâk-cevher âdem ister ki nümâyiş-bahş ola
Sanma her âyîneden sûret-nümâdur hüsn-i hat

Âferîn gûyâ gören tahsîn idüp eyler duʻâ
Kâtibîne bâʻis-i medh ü senâdur hüsn-i hat

Resm-i ferruh-zâsı bakdıkça komaz gerd-i keder
Sîne-i ehl-i nazardan gam-zidâdur hüsn-i hat

Rûh-ı taʻlîmi husûsâ ola Âdem Hâce'den
Şübhesiz dil-mürdegâna cân-fezâdur hüsn-i hat

Resm-i râcih münhasırdur kilk-i istiʻdâdına
Hâmesinden gayrı mahz-ı iftirâdur hüsn-i hat

Kıtʻası zer-tâc bir âyîne-i mergūbdur
Anda gûyâ kim cemâl-i dil-rübâdur hüsn-i hat

---

1 Müellif *Tezkiretü'l-Hattâtîn*'de "elli altun" ifadesinin yer aldığını belirtmiş fakat hemen ardından sehven "yetmiş altun" yazmıştır. (haz.)

[152-a]

El-Mevlâ İshak Sünûhî Efendi

'Ulemâ-yı vâlâ-şân-ı memlekettendir. Tahsîl-i fezâ'il ve kemâlât eyledikten sonra 'ulemâ-yı resmiyye silsilesine dâhil olarak 1232 senesi Şevvâl-i şerîfinin yirmi birinde [3 Eylül 1817] rütbe-i hareket-i hâricle, râbi'a 'Osmân Efendi Medresesi'ne ittisâl ve sene-i mezkûre evâhirinde sâniye Mi'mâr Mustafâ Ağa Medresesi'yle mübtehicü'l-âmâl oldu.

Devr-i medâris-i mu'tâde ederek 1234 [1818-19] senesinde rütbe-i ibtidâ-i dâhile dâhil olduğu hâlde 'ömr-i 'azîzi vefâ eylemediğinden sene-i mezkûre zarfında 'âzim-i nüzhetgâh-ı cennât-ı 'âliyât oldu.

Edîb, lebîb, fâzıl, lütufkâr, insâniyet-şi'âr bir zât-ı mekârim-disâr idi. Defâtir-i 'ulemâ-yı resmiyyede ism-i vâlâ-resmleri mestûrdur.

[152-b], [153-a][1]

[153-b]

El-Mevlâ Es'ad

Diyârbekir (Âmid) şehrinin hânedân-ı kirâm ve fuzalâ-yı zevi'l-ihtirâmındandır. Sâdık-ı devlet ve hayr-hâh-ı memleket bir zât idi.

Si'ird sancağı müftîliğine ta'yîn olunarak orada emr-i celîl-i iftâya sarf-ı tâb ü tevân eylemekte idi.

1270 [1853-54] senesindeki Rusya Muhârebesi'nde Cizre ümerâsından olup mukaddemen Der-sa'âdet'e nakl olunan 'İzzeddîn Şîr Bey (Paşa) 'asâkir-i mu'âvene toplayıp muhârebeye gitmek üzere Cizre'ye gelmiş ve orada tebdîl-i fikr ü hareket ederek Cizre'den merkez-i livâ olan Si'ird kasabasına gelip, o havâlîde icrâ-yı fezâhat etmekte bulunmuş idi.

Sâhib-tercemenin dîn ü devlete olan kemâl-i sadâkat ve fart-ı hamiyyeti hasebiyle mîr-i mûmâ-ileyhe icrâ-yı nasâyih-i hak-gûyâneye cür'et eylediğinden,

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, [153-a] yüzünde sadece "El-Mevlâ Es'ad" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

cenâb-ı müftîyi ve oranın hânedân-ı kadîminden Tâhir Ağa'yı işkenceye [154-a] çekerek 'azâb-ı elîm ve reng-i sakîm ile 1271 [1854-55] senesinde vâsıl-ı derecât-ı 'âliyât-ı şehâdet eylemiştir.

Cenâb-ı müftîde olan sadâkat ve hamiyyete, bu 'âlî-cenâbâne cür'et-i fedâkârâne ve cân-siperânesinden başka delîl aramağa lüzûm yoktur.

Hâfız Es'ad Efendi

Diyârbekir hânedânından Ya'kūb Efendi merhûmun mahdûmudur. Birâderi merhûm Hâfız Mahmûd Efendi'yle berâber Sîn Câmi'-i şerifi tevliyeti 'uhdelerinde idi.

[154-b]

Cenâb-ı Hak sâhib-tercemeye öyle bir sadâ-yı bî-misâl ihsân eylemiş idi ki, bir nağme-i dil-hırâş ile bir cemâ'ati bir ân içinde ağlatır idi. Makāmât-ı rûh-efzânın her kısmına âşinâ olduğundan nerede bir kırâ'at cem'iyyeti var ise anın mümtâzı ve nerede bir nüzhet encümeni mevcûd ise oranın ser-firâzı idi. Câmi'-i Kebîr mü'ezzinlerinin de re'îsi idi. Fakat seher vaktinde minâreye çıkıp temcîd eylese müstemi'înin yürekleri oynayarak hâb-ı râhata el-vedâ' ederler ve câmi'-i şerîfte münferiden tekbîr getirse ihtizâzât-ı hârika-i elhânından herkes şaşır[ır] kalır olduğundan, sonraları minâreye çıkarılmaz ve münferiden tekbîr dahi getirtilmez oldu ve nihâyet makāmına diğeri tevkîl etti.

Bir zât hacc-ı şerîfe giderse ba'zı merâsim-i elhâniyye ile kapusı üzerine hâcîlık 'alâmeti yazdırılmak Diyârbekir'ce 'âdet olduğundan, vâlide cihetinden ceddimiz Hâcî 'Abdurrahmân Efendi merhûm 1270 [1853-54] senesinde Hicâz-ı mağfiret-tırâza 'azîmet eyledikte şu merâsim-i tahrîriyyenin icrâ-yı elhânı içün sâhib-terceme Hâfız Es'ad Efendi celb olunmuş ve bir yüksek mahalle çıkarılıp

Yâ İlâhî biz de hacca varalım
Hacerü'l-Esved'e yüzler sürelim

ilâhîsiyle icrâ-yı âheng-i nagamât eyleyince hânenin önünde bulunan dört câddeden mürûr edenlerin hîçbiri geçip gitmeğe kudret-yâb olamayıp ân-ı vâhidde

bir[1] cem'iyyet-i mahşer-nümâ hâsıl olmuş, elhân-ı gûnâ-gûn-ı rûh-pîrâsından hâsıl olan şevk-i rûhânî herkesin çehresinde bir hâlet-i 'acîb-i nûranî hâsıl ederek her biri sûret-i dîvâr gibi yerinde mıhlanıp kalmıştır. Perî kızlarının sadâsına 'âşık olmuş gibi ba'zı rivâyetler de vardır. Vefâtı 1273 [1856-57] senesindedir. Mahdûmu Ya'kūb Efendi kendisinden birkaç sene sonra vefât ederek, diğeri 'Alî Efendi ber-hayâttır.

[155-a][2]

[155-b]

İskender Paşa[3]

Diyârbekir'de vâki' ve nâm-ı 'âlîsine mensûb câmi'-i şerîfin bânîsi ve el-ân evlâdları yedinde mevcûd olup İskender Paşa Hânesi demekle ma'rûf olan kâşâne-i cesîmin[4] sâhibi bulunan gâzî-i meşhûr İskender Paşa Hazretleridir.

Müşârün-ileyh; isti'mâl-i seyf ü sinân-ı şecâ'atte yektâ ve gürûh-ı ehl-i kalem meyânında bî-hemtâ ve umûr-ı mühimme-i hesâbiyyede dahi hâ'iz-i iktidâr-ı a'lâ bir mücâhid-i bî-nazîr-i dünyâ idi.

Müşârün-ileyh hazretleri matla'-ı a'mârından makta'ına varıncaya değin elli seneden mütecâviz devlet-i ebed-müddet-i veliyyü'n-ni'met-i 'izz ü rif'ati üzerine Îrân ve Kürdistân ve 'Arabistân hudûdlarında kılıç sallamış ve hangi cihete teveccüh etmiş ise cümlesinde mansûr ve muzaffer olmuş bir gâzî-i bahtiyârdır.

Meydân-ı muhârebede icrâ eylediği kâr-zâr ve fünûn-ı mühimme-i harbiyyede îfâ eylediği mahâret ve iktidâr hasebiyle Kānûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin

---

1 Müellif buraya bir işaret koymuş ve hal tercümesinin sonuna kadar olan kısmı derkenarda yazmıştır. (haz.)

2 Müellif bu sahifeye "İskender Paşa" başlığını yazmış fakat başlığın altını boş bırakarak İskender Paşa'nın hal tercümesine [155-b] yüzünde başlamıştır. (haz.)

3 İleride de belirteceğimiz üzere İskender Paşa ve ondan sonra gelen İsmâ'îl Çelebi'nin hal tercümeleri iki kez yazılmıştır. İlk yazılan kısımlar ile sonradan tekrar yazılanlar arasında çok az farklılık bulunduğundan, bu farklılıklar tarafımızdan sadece dipnotlarda gösterilmiştir. (haz.)

4 Müellif, mükerrer kısımda buraya şu ibareyi ilave etmiştir: "…ve Dağkapusı hâricinde kâ'in ve hâlen meserretgâh-ı memleket olan Hammâmlı Kasr-ı dil-küşâsının ve Paşa Hammâmı nâmıyla zebân-zed ve şimdi harâb bulunan germâbenin ve daha sâ'ir birçok hayrât ve hasenât ve emlâk ve 'akarâtın…" (haz.)

zamân-ı bâ-kemâlindeki kumandanların en meşhûrlarındandır.

İskender Paşa'nın aslı Kabartay nâm Çerkes kabîlesinden olup takrîben mebâdî-i karn-ı 'âşir olan dokuz yüz senesi [1494] hudûdunda dünyâya gelmiş ve vâsıl-ı zamân-ı neşv ü nemâ oldukta akrabâsından bulunan Bosnalı Hüsrev Paşa dâ'iresinde iktisâb-ı kemâl ve terbiye eylemiştir.[1]

[156-a]

Henûz genç olduğu hâlde müşârün-ileyh Hüsrev Paşa ile Yavuz Sultân Selîm Hân gibi bir pâdişâh-ı kâm-rân şeref ma'iyyetinde 920 [1514-15] senesinde meşhûr Çaldıran Muhârebesi'nde bulunmuş ve fenn-i celîl-i harbin ilk ders-i dehşet-nâkin ol ma'reke-i cihângîr-feyezânda ahz u telakkî eylemiştir. Bâlâda zikri mürûr eylediği üzere, Diyârbekir ahâlîsinin 'atebe-i 'ulyâ-yı Selîm Hânî'ye 'arz-ı itâ'at etmesi üzerine Diyârbekir'e ilk vâlî gönderilen Bıyıklı Mehmed Paşa'nın iş'ârı üzerine Şâh İsmâ'îl-i Safevî'nin ol havâlîye vâki' olan tecâvüzâtını külliyen ortadan kaldırmak üzere, ol sırada Karaman vâlîliğinde bulunan Hüsrev Paşa 921 [1515-16] senesinde Bıyıklı Mehmed Paşa'nın mu'âvenetine irsâl olunduğundan, İskender Bey de ma'iyyetinde olmağla Karahân ile vâki' olan muhârebâtın kâffesinde bulunarak iktisâb-ı meleke ve mahâret-i harbiyye eylemiştir.

Haleb meşâhîr-i 'ulemâsından Razıyyüddîn Muhammed bin İbrâhîm Hanbelî, *Dürrü'l-Hubeb* nâm kitâb-ı müstetâbında der ki: **"**Paşa, ahvâl-i mâ-sabakını nakl ve hikâye eylediği esnâda dedi ki: "Diyârbekir'de gâyet güzel bir ahbâbım var idi. Bir gün atlara binip, ikimiz kal'a üstündeki bâğçeleri gezmeğe gittik. Yolda bize tesâdüf eden bir kadın, diğer refikasına; "bak şu iki gence ne kadar güzeldirler" fakat yanımdaki arkadaşıma işâret ederek; "bu daha güzeldir" dedi. Meger karının isâbet-i 'aynı var imiş. Atın ayağı kayarak yere yıkıldı. Eğeri kopup sâhibiyle berâber birer tarafa gittiler ve feresin derhâl cânı çıktı. Arkadaşım da haylî müddet hasta yattı.""

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin Mısır'a 'azîmeti ve vâki' olan da'veti üzerine, gerek Bıyıklı Mehmed Paşa ve gerek Hüsrev Paşa ma'iyyet-i sultân-ı

1 Sahifenin alt kısmında "'Abdülmennân oğlu İskender Paşa" yazmakta olup, "'Abdülmennân oğlu" ibaresinin üstü çizilmiştir. (haz.)

cihângîre 'azîmet ederek Haleb civârında [156-b] Mercidâbık'ta vâki' olan muhârebe-i meşhûre kazanılmış ve Mehmed Paşa Diyârbekir'e 'avdet ederek, Hüsrev Paşa ma'iyyet-i şâhâne ile Mısır'a 'azîmet eylediğinden; İskender Bey de bu muhârebelerin cümlesinde hâzır bulunarak sahîfe-i şehâmetini tezyîn edecek birçok kavâ'id ve fünûn-ı harbiyyeye kesb-i vukūf eylemiştir.

928 [1521] senesinde Bıyıklı Mehmed Paşa'nın vefâtı üzerine Hüsrev Paşa Diyârbekir vâlîliğine ta'yîn olunmağla; İskender Bey, paşasının ma'iyyetiyle ikinci def'a olarak Diyârbekir'e geldi.

Müddet-i hükûmeti yedi sene devâm eylemiş ve İskender Bey dahi dâ'ire-i müşârün-ileyhte perveriş bularak 'ilm ve ma'rifetle engüşt-nümâ-yı rûzigâr olmuş ve şecâ'at ve nâm-dârlıkta dahi 'adîmü'l-emsâl bir dereceye geldiğinden, paşanın nezdinde kadr ü kıymeti artarak terakkî etmiş ve Defterdâr 'Âlî Bey *Künhü'l-Ahbâr*'ında: "Hüsrev Paşa nâm Âmid beylerbeyisinin üç bin akçe tîmârlı kapucıbaşısı iken, zâtının liyâkatine göre ileri gelip başçavuş oldu." diye tasrîh olunduğu vechile, nihâyet üç bin akçe tîmâr ile kapucıbaşı olmuş ve ba'dehu çavuşbaşılık mansıbına vâsıl olmuştur. 933 [1526-27] târîhinde Bozok'ta zuhûr eden Zevalton nâm şakî ortalığı herc ü merc ederek Mîr-livâ Mustafâ Bey'i ve muharrir-i vilâyet Muslihuddîn nâm kādîyı itlâf ve Karaman Vâlîsi Hürrem Paşa'yı ve İçel ve Kayseriyye beylerini ve Sivas Vâlîsi Hüseyin Paşa'yı şehîd ederek; artık ol kavm-i tâğî mertebe-i gurûrun müntehâsına vâsıl olmuşlar idi.

Derhâl Diyârbekir Vâlîsi Hüsrev Paşa şâhîn-misâl nusret ve zaferden per ü bâl açıp 'asker-i Kürdistân ile erişerek göz açtırmaksızın şu melâ'în-i dûzah-mekînin cümlesini tu'ma-i şemşîr-i celâdet-nümûd ve vücûd-ı merdûdlarını sahîfe-i 'âlemden nâ-bûd ve mefkūd eyledi ki, bu muzafferiyet-i [157-a] celîlenin serbâzlarından biri ve belki birincisi İskender Bey idi.

Şu muhârebede bir gûne şecâ'at ve himmet-i 'âliye sarf edilmiştir ki, muhârebe[ye] sabâhleyin başlanılmış olduğu hâlde zevâl zamânına varmadan fırka-i dalâl kâmilen zevâliyet bulmuştu.[1] Hüsrev Paşa Diyârbekir vâlîliğinde yedi seneyi ikmâl edince 935 [1528-29] senesinde Rûmeli vâlîliğine ta'yîn olunmuş ve İskender Bey de birlikte 'azîmet eylemiştir.

---

1 Müellif sehven "bulunmuştu" yazmıştır. (haz.)

Ba'dehu sancak beyliğine irtikā ederek birçok elviye ümerâlığında isbât-ı rü'yet ve ehliyyet etmiş ve hattâ mîr-livâ olduğu hâlde, Kānûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin Engürüs Muhârebâtı'nın cümlesinde birlikte bulunarak Macaristân'ın pây-i tahtı olan Budin şehr-i şehîri gibi bir hısn-ı 'azîmin feth-i mübînini görmekle kâm-yâb olmuştur.

Bir haylî müddet devr-i elviye eylemiş ve 953 [1546-47] senesinde Diyârbekir ve Haleb ve Şâm defterdârlıkları -üçü birlikte idâre olunarak 'Arab ve 'Acem defterdârlığı denilir idi- nasb ve ta'yîn ile taltîf buyurulmuş ve Razıyyüddîn İbrâhîm bin Muhammed el-Halebî el-Hanbelî şu târîhlerle tebrîk-i me'mûriyyet eylemiştir:

قُلِّد لهما ناصحٌ مُؤتَمَنٌ إذ يُومَنُ

منصبك السامي أتى وهو بِعَدلٍ يُعْلِنُ

في سنةٍ تاريخُها في كلماتٍ تُوزَن:

خيرُكَ بادٍ قُطْبُه بذلِك طِبٌّ مُعْلَن سنة ٩٥٢ هـ

فَضلُكَ باهٍ حَبُّه خيرُكَ أُسٌّ بَيِّنُ سنة ٩٥٢ هـ

ضبطُك بادٍ ودْقُه زانَك ذِهْنٌ يُمْكِنُ سنة ٩٥٢ هـ

[157-b]

مؤتمَنٌ رَوقُ العطا دفتردار ديِّنُ سنة ٩٥٢ هـ[1]

Haleb şehri Diyârbekir ve Sûriye'nin vasatında olmağla bir müddet orada ikāmet eylemiş, Sûriye ve Diyârbekir cihetlerine de 'azîmetle geşt ü güzâr eylemekte bulunmuş idi. *Dürrü'l-Hubeb* sâhibi der ki: "Haleb'de ikāmet eylediği müddette

1 İki makam taçlandı ehl-i emanetle zinet gibi
Yüce makamın sana geldi adaleti müjdeleyerek
Tarihi şöyle düşer mevzun kelimelerle:
"Hayrının yörüngesi aşikar, insanlara şifa ilanıdır bu
Fazlının eserleri göz kamaştırır, hayrın kuvvetli bir temel
Hıfzının bereketi gözüküyor, bunu mümkün kılan zihin senin süsün
Cömertlik yağmurlarının emini ehl-i din defterdar"

vazîfe-i me'mûriyyetine ziyâdesiyle ʻiffet ve istikāmetle mübâşeret ederek taraf-ı sultânîden vâridâtın nerelere iʻtâsı irâde buyurulmuş ise bir sûretle tesviyeye himmet etmiş idi ki; istikāmet-i müfritası darb-ı mesel hükmünü aldığı gibi, bakāyâda kalan birçok emvâl-i devleti dahi ikmâl-i saʻy ü ikdâm ile bir derecede tahsîle himmet eyledi ki, medyûnlar ve sû-i istiʻmâlâta alışanların dünyâ başına dar oldu. Bu misillü eşirrâdan baʻzıları gizlice hânesini taşa tuttular. Cenâb-ı defterdâr ise ʻazminde fütûr göstermeyip vazîfesinde şiddetini artırdı. Ve taharriyât-ı kâmile icrâsıyla mütecâsirîni buldu. Herkes iʻdâm edeceği me'mûlünde iken, bi'l-ʻakis merhamet ve re'fet icrâ eyledi."

Yine *Dürrü'l-Hubeb* sâhibi der ki: "Haleb'de emvâl-i mîrî, baʻzı gayr-i mu'temen eşhâs vâsıtasıyla tahsîl olunup mâl sandığına tamâmiyle vâsıl olmaksızın birtakım kesân yedinde kalmakta idi. Bunun içün de, usûl ve kāʻide-i muntazama vazʻ ederek taraf-ı sultânîye ʻarz ile emrini istihsâl ettirip, memleket-i Şâmiyye ve Halebiyye'nin beyʻ u şirâsında olan usûl-ı ihtisâbiyyeyi bir dereceye getirdi ki, ashâb-ı tekâlîfe suhûlet ve erbâb-ı tetâvüle ʻadem-i fırsat ve sürʻat-i tahsîlâtında vefret husûle geldi."

Yine *Dürrü'l-Hubeb* sâhibi der ki: **"**Haleb'de bulunduğu müddette kendisiyle müzâkere-i ʻilmiyyeden hâlî olmadım. Baʻzen tefsîr-i şerîf ve gâhîce fıkh-ı münîf ve baʻzen dahi kütüb-i mutasavvıfe mütâlaʻasıyla evkāt-güzâr olurduk. [158-a] Müşârün-ileyh der idi ki: "Rûhumuz cesedde oldukça umûr-ı dünyeviyye ile meşgūl oluyoruz. Ağzımızı gül suyuyla yıkamak kabîlinden olmak üzere işte böyle aralıkta da umûr-ı uhreviyye ile meşgūl olmalıyız." Ve yine der idi ki: "Benim dünyâda muhabbetim iki şey'e münhasırdır. Birincisi kütüb-i ʻilmiyye ve ikincisi de güzel atlardır.""**"** Yine *Dürrü'l-Hubeb* sâhibi der ki: **"**Müşârün-ileyhte bir zekâ-yı müfrit ve ferâset-i ʻacîbe var idi. Hattâ kendisinden işittim, dedi ki: "Ashâb-ı tasavvuf kıyâfetinde bir âdem gördüm ki, namâz kılıyordu. Fakat öyle teferrüs ettim ki, bu âdem abdestsiz namâz kılıyor. Mu'ahharan tahakkuk eyledi ki, fi'l-hakîka abdesti yok imiş.""**"** Yine *Dürrü'l-Hubeb* sâhibi der ki: "Vefret-i şecâʻat ve ziyâde kuvvet sâhibi olup, mevtten katʻan korkmaz ve mütehâşî bulunmaz idi. Ve umûr-ı harbiyyede maʻrifet-i tâmmesi olup, Haleb etrâfında vâkiʻ olan muhârebât-ı ʻArab'da anın şecâʻat ve muhâdaʻatı düstûrü'l-ʻamel-i şücʻân oldu. Taʻallüm-i ʻilmde hırs-ı ʻazîm ve mütâlaʻa-i kütüb-i târîhiyyeye meyl-i müstedîmi var idi.

Hattâ Muhammed ibni Cerîr et-Taberî Hazretlerinin târîh-i cesîm-i meşhûrunu tamâmen mütâla'a etmiş olduğunu bana hikâye eyledi. Sahîhü'l-i'tikād olduğundan meşâyih-i sûfiyye ve 'ulemâ-yı dîniyyeye müştâk ve mütemâyil idi. Şecâ'at ve letâfet-i kāmet ve hüsn-i sûret sâhibi bir zât-ı 'âlî-kadr idi."

Yine müşârün-ileyhten işiterek hikâye eder ki: **"**Mûsâ 'Aleyhi's-selâm'ın kabrini ziyârete gittikte, türbe-i sa'âdetlerinde bir zâtın Sûretü'l-İsrâ okuduğunu görmüş ve kendi kendine demiş ki: "N'olaydı bu zât Sûre-i Tâhâ'yı okusa idi." Hâlbuki kıssa-i Mûsâ 'Aleyhi's-selâm'ın Sûre-i Tâhâ'da olduğunun farkında olmaksızın, bir ârzû-yı vicdânînin sevkiyle idi. Teklîf üzerine o zât sûre-i mezkûreyi kırâ'at edince, bu garâ'ib-i ittifâka hayrette kalmıştır. Yine hikâye etmiştir ki: "Bir gece Resûlullâh Sallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem Efendimiz'i 'âlem-i ma'nâda müşâhede [158-b] ettim. Göğsüm üstünde uyumuşlar idi ve ayağımın ucunda âteş var idi, bana o âteşe girmeği emretti. Ben korktum. Fermân-ı hümâyûn buyurdular ki: O nâr değildir, nûrdur. Bir başka def'a da Cum'a günü mescidde kā'iden uyumuş idim. Bir zât zâhir olup bir hıyar verdi ve bana dedi ki: Resûlullâh Sallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem Efendimiz Hazretleri bunu sana gönderdiler."**"**

Müşârün-ileyh İskender Paşa 954 [1547-48] senesinde Edirne defterdârlığ[ıy]la Der-sa'âdet'e nakl ve terfi' ederek me'mûriyyet-i mezkûrede dahi ibrâz-ı me'âsir-i mehâmidânî eylemekte olduğu hâlde Şâh İsmâ'îl-i Safevî'nin mahdûmu Elkās Mîrzâ'nın 'atebe-i 'ulyâ-yı Süleymânî'ye ilticâsı üzerine, sene-i mezkûre zarfında Îrân üzerine harb açılmış ve 955 [1548-49] senesinde Kānûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin dârü'l-mülk-i Îrân olan Tebrîz üzerine 'azîmetlerinde müşârün-ileyh İskender Bey dahi ma'iyyet-i şâhânede bulunarak memleket-i Tebrîz'in fethinde tedâbîr-i mühimme-i umûr-ı ceyşiyye keff-i kifâyetine tevdî' olunarak hizmet-i celîle-i mezkûreye etemm-i kıyâm ve ibrâz-ı ahsen-i nizâm eylemiştir. Sene-i mezkûre zarfında hısn-ı hasîn belde-i Van dahi zabt olunarak, hidemât-ı hasene ve sâdıkānesine mükâfâten beylerbeyliği pâyesiyle vâlîliği 'uhde-i gazanferânelerine tevcîh olundu.

Defterdâr 'Âlî *Künhü'l-Ahbâr*'ında der ki: "Van fethinde, ki gāyet mahûf idi, kimse kapanıp kalmasına rızâ göstermedi. Mezbûr kendisi tâlib olmağla, Van beylerbeyliği verildi. Hikmet Allâh'ındır. Küllî yüz ağlıkları müyesser olup, Şâh Tahmasb oğlu İsmâ'îl Mîrzâ ile ceng etti. Kendi tabakasındaki ümerâdan ziyâde cür'et

ü âheng etti." Peçevî İbrâhîm Efendi târîhinde der ki: **"**Kal'a-i Van 940 [1534] târîhinde dahi zamîme-i memâlik-i Âl-i 'Osmân olmuş iken, yine bir tarîk ile Kızılbaş-ı bed-ma'âş tasarrufuna girmiş idi. Şâh-ı Îrân dâ'imâ kal'asından kinâye olmak üzere: [159-a] "Mâdâm ki benim sarı kayam zîr-i fermânımdadır; selâtîn-i Âl-i 'Osmân'ın muhâcemâtı netîcesizdir." deyu iftihâr ederdi.**"**

Bu kere mazbût-ı mücâhidân olıcak, pây-i taht-ı Îrân'a civâr olan öyle bir mahall-i hevl-nâkte arslanları bile durdurmak kābil olmadığından muhâfızlığını bir kimse kabûl etmemiş ve ma'a-mâ-fîh İskender Paşa gibi bir şîr-dil kendi taleb ve muvâfakatiyle orada kalmıştır. İskender Paşa-yı şîr-dil ise etrâfındaki sûru ta'mîr ve kal'ayı ol zamânki fenn-i harbe mutâbık bir sûrette tahsîn ve tahkîm ile berâber, havâlîsinin her bir umûrunu mükemmel sûrette tanzîm eyledi.

'Acem'in kilidi ve ol cânibin sedd-i sedîdi olan bu kal'a-i zî-şâna bir de İskender Paşa gibi zî-iktidâr bir vâlînin ta'yîn olunması ve kal'anın gittikçe tezyîd-i tahkîm ve tarsîniyle artık nâ-kābil-i istirdâd bir hâle gelmekte olduğunu Şâh-ı Îrân Tahmasb Hân gördükte pek ziyâde müte'essif olup, buna bir çâre-i 'âcil tasavvur eylemeğe başladı.

Dünbüllü Hâcî Hân, ki 'aşâyir-i şarktan bir zî-şevket ü şân ve bahâdırlıkla mümtâz-ı akrân idi, Van Beylerbeyisi İskender Paşa'dan tekrâr Van Kal'ası'nı cebren ve kahren almağa da'vâ-yı merdî eyledi. Envâ'-ı hiyel ve mukāteleye ve İskender Paşa ile mukābeleye kādir deyu Şâh-ı Îrân kendisine Hoy Hânlığı'nı verdi ve yanına mikdâr-ı kâfî cüyûş koşulup Hoy'a gönderildi.

İskender Paşa ise gāyet müteyakkız bir zât olduğundan, dâ'imâ re'y-i fâsidlerine ıttılâ' tahsîline sa'y-ı bî-nihâye eylemekle ahvâllerinden kemâ-yenbağî haberdâr oldu. [159-b] Paşa-yı kişver-küşâ gerçi 'âkil ve dânâ ve kâr-dân-ı ceng-âzmâ idi; lâkin yanındaki 'asker ne kadar az olursa olsun ve düşman 'askeri ne kadar çok bulunursa bulunsun kal'aya kapanamazdı.

Vâki' olan ihtârâtı dinlemez ve ecelle pençeleşmeyi pek severdi. Meydân-ı ceng kendisi içün gûyâ bir gülşen-i teferrüc idi.

Paşa, bu a'dâ-yı enbûha karşu kal'aya kapanmasını ârzû etmedi. Düşmanın tahaşşüd etmekte olduğunu işitince sabr u karârı elinden gitti. Mezkûr Hâcî Hân'ı henûz makarr-ı hükûmeti olan Hoy şehri önünde bastı. Bir ceng ü cidâl eyledi

ki, felekte melekler dahi bârekallâh-hân oldu. Cenâb-ı paşa, Hâcî Hân üzerine at sürerek harb-i medîd ve hücûm-ı şedîdden sonra serdâr-ı merkūmu bi'z-zât kendi eliyle katl eyledi. Nihâyet Hâcî Hân'ın kavm u 'aşâyirini ve sâ'ir cünûd-ı mütehaşşideyi de ber-bâd ve perîşân eylediğinden, bakiyyetü's-süyûf olanlar Hoy Kal'ası'na kapandı. Kükremiş arslan şekline giren Paşa-yı İskender-tahsîn; bu kadarla da kanâ'at etmeyip koca bir devlet-i mu'azzamaya i'lân-ı harb edercesine Hoy Kal'ası'nı muhâsara eyledi. Îrân'dan sevk olunan orduları ber-bâd ve perîşân ederek emr-i muhâsarada sebât ve ısrâr gösterdi.

'Âkıbet bunda dahi mansûr ve muzaffer olup Hoy Kal'ası'nı feth eyledi. Mezkûr Hâcî Hân'ın ve daha nice bin Hâricî'nin mâl ve davarlarını iğtinâm eyledi.

Kesilen başlar ârâyiş-i nîze kılınıp, hazret-i pâdişâh henûz Haleb'de iken Dîvân-ı Hümâyûn'a [160-a] gelicek; bu gazâ-yı garrâ-yı behcet-eser, bâ'is-i şâd-mânî-i pâdişâh-ı gazanfer-fer ve 'asker olup İskender Paşa'ya takdîr-i fırâvânı hâvî yazılan taltîfnâmeden başka, bir kabza şemşîr-i kıymet-dâr ve hil'at-i mûrisü'l-iftihâr ihsân ve irsâl ile berâber tîmâr vezâ'ifi dahi tezyîd kılındı.

Dürrü'l-Hubeb sâhibi der ki: "Mesmû'umuz oldu ki; paşa, beylerbeyi olunca kemâl-i tevâzu'undan Mollâ Hâfız-ı Şîrâzî'nin:

Ne 'ömr-i Hızr be-mâned ne mülk-i İskender
Nizâ' ber-ser-i dünyâ-yı dûn mekün dervîş[1]

beytini hâvî bir mühür hakk ettirmiş idi. Şâh-ı Îrân'a yazdığı mektûb-ı celâdet-üslûbu anınla temhîr eylemişler. Batş u şiddeti ve mevt husûsundaki 'adem-i pervâsı bununla da zâhir olur." dedikten sonra, beyt-i mezkûru lisân-ı 'azbü'l-beyân-ı 'Arabî'ye şu kıt'a ile terceme ediyor:

إسكندر والخضر لم يكُ باقِيًا من عمر ذا أو مُلكِ ذاك متاعُ
من أجل دنياك الدنيّة لم يكنْ يا أيّها الدرويشُ منك نِزاعُ [2]

Van vâlîliğinde işte bu sûretle îfâ-yı vazîfe-i şecâ'at-kârî ederek tanzîm-i hudûd

1 Ne Hızır'ın ömrü kaldı ne de İskender'in mülkü. Ey derviş bu alçak dünya için kavga etme.
2 Ne Hızır'ın ömründen bir eser kaldı, ne İskender'in mülkünden
Süfli dünyan için ey derviş kavga verme

u sügūra muvaffak olduktan sonra 956 [1549-50] senesinde Erzurûm vâlîliğine tahvîl-i me'mûriyyet eyledi.

Dürrü'l-Hubeb sâhibi der ki: "Kendisiyle her zamân ve mekânda mükâtebe ve mürâselemiz eksik olmazdı. Hattâ yazdığım mektûbların ba'zılarının sadr-ı 'unvânına şu kıt'aları yazmıştım:

لي ألفُ تحيةٍ ولي ألف السـلام مهديٌّ لحِمًى حَماه غضب ومسام

سامٍ بسمو قاطع الهام همـام كـم فـرّ بـرق بارِقٌ منه ظلام[1]

Dîger

يا مَنْ قَطَنُوا بِرَحْبِ مَحْرُوسة وان كم تبعدوا لَلّقا قد حانَ وآن

[160-b]

الشوقُ أدَّى بِمُهْجَتِي كـلَّ أوانٍ والصبرُ هوى هوى من نالَ هوان"[2]

Paşa Erzurûm'da icrâ-yı 'adl ü dâd etmekte iken, sene-i merkūmede Şâh Tahmasb bi'z-zât oğlu İsmâ'îl Mîrzâ'yı kumandan nasb edip Erzurûm Kal'ası üzerine gönderdi.

Solak-zâde, târîhinde der ki: "İskender Paşa[-yı] kişver-küşâ hücûm-ı Kızılbaş'ın kasdını ma'lûm ettikte, eğerçi 'âkil ve dânâ ve kâr-dân-ı ceng-âzmâ idi; lâkin düşman göricek, 'inân-ı ihtiyârı ve sabr u karârı elden gider idi.

Binâ'en-'aleyh, Kızılbaş ümerâsı Paşa-yı nâm-dârın ciğer-dârlığı hasebiyle hisâr içinde tedâfu'u sûretiyle ceng etmekten 'âr edip karşı çıkacağını bilirlerdi.

Ol ecilden birkaç yere kemîn koyup, ba'zı müte'ayyinleri oralarda gizleyip,

---

1 Binlerce selam, binlerce merhaba
Hamisi hamiyet olan beldeye
Başların karşısında titrediği himmet sahibine
Şimşeklerin kendisinden karanlığa kaçtığı zata

2 Ey Van şehrinin ferah toprağına yerleşenler
Vuslat her an mevcut iken uzaklarda daha ne kadar kalırsınız
Özlem her an canıma kasteder
Sabra aşıktır benim çilemi çekenin aşkı

müşârün-ileyhi dâma düşürmek ve başına eşhâsı üşürmek sevdâsında oldular; tâ ki bu tarîk ile ele getirip intikām alalar.

Ve zâhirde görülen ʻaskerleriyle kalʻaya doğru yürüdüler. Vaktâ ki pîşgâh-ı hisâra haşerât-ı mevcûde ile vâsıl oldular; paşa-yı şîr-dil, aʻdânın mekr ü kasvetinden gāfil olduğu hâlde ʻaskerinden ve ümerâdan kendilerine iʻtimâd-ı tâmmı olan dört beş yüz mikdârı ceng-âver-i dil-âver intihâb eyledi.

Pîşgâhında bulunan aʻdânın çokluğuna aslâ ehemmiyet vermeyip, berk-ı hâtıf gibi üzerlerine sürdi. Ve muhkem ceng edip, nice kızılbaşı ân-ı vâhidde hâk-i helâke düşürdü. Melâʻîn; bir mikdâr firâr edip paşa-yı şecâʻat-şiʻârı ileriye sürerek kemîngâhları [161-a] olan mahalle karîb getirdiklerinde pusuda olanlar da birdenbire zuhûr ve hücûm eyledi. Artık etrâfın alıp her taraftan üstüne at saldılar. Cevânib-i erbaʻadan hâle gibi paşayı ve yanında olan ümerâyı kuşattılar. Bir sûrette ceng ve hücûma âgāz ettiler ki, zemîne zelzele ve felek-i eflâke velvele düştü. Aʻdâ tarafı pek kesretli olduğı gibi, şu pusu kaziyyesi dahi pek dehşetli idi.

Lâkin taraf-ı İslâmiyân topu dört beş yüz kişiden ʻibâret olmağla berâber, eğer ki güzîde ve mümtâz ve serdârları ise İskender Paşa gibi bir bahâdır-ı ser-firâz idi.

Aʻdânın umduğu zuhûr etmedi. Bir harb-i elîm icrâ olundu ki, az kalıyordu ki şâhın mahdûmu bile esîr edilebiliyordu.

Fakat taraf-ı aʻdânın nâmûs uğruna gayrete gelerek, böyle az oldukları hâlde pusuya girmeyen bir ʻaskerden de firâr ederlerse artık kıyâmete kadar ʻâr ü nefrîn ile yâd edileceklerini birbirlerine ihtâ[r] ile anlar da sebât ettikçe ettiler. İskender Paşa gûyâ ki bir kûh-ı âhenîn idi. Aʻdânın maksad ve âmâli ise müşârün-ileyhi ya esîr, ya itlâf etmek idi. Paşa, hem şecâʻatine ve hem yanındaki müntehab ʻaskere güvenerek aslâ fütûr getirmemekte ve bilâ-pervâ ecelle güleşmekte idi. Nihâyet tâʼife-i sürh-serân bî-pâyân olmağın, şücʻân-ı ümerâ şehîd olmakta ve gittikçe galebe anlarda kalmakta idi. Bir taraftan Trabzon Beyi Mustafâ Bey icrâ eylediği şiddet-i hamelâtın netîcesi olarak şerbet-i şehâdeti nûş eylediğinden paşayı dâğdâr-ı teʼessür eylemekte olduğu hâlde, diğer taraftan ʻaynı bir harb-i elemiyye icrâ eylemekte olan Malatya Beyi Hayreddîn Bey zümre-i şühedâya vâsıl oldu.

[161-b]

Bozok Beyi 'Îsâ Bey bu hâli görerek şiddetli bir hücûm icrâ eyledi. Leşker-i a'dâyı birbirine katarak şerbet-i şehâdeti nûş ve ana hem-pâ olan Karahisâr Beyi Mahmûd Paşa dahi aldığı birçok yaraların netîcesi olarak havârî-i cinânı der-âgūş eyledi. İskender Paşa ise hücûm-ı a'dâya karşı hâlen gûyâ ki bir sedd-i İskender idi. Taraf-ı düşmandan katl u itlâf edilenlerin hadd ü pâyânı yok idi.

İş şol dereceye vardı ki, Erzurûm'un yemîn ve yesâr ağaları dahi şehîd ve giriftâr oldular. Paşa-yı hûn-hâr hâlen kendüye hava-dâr ve kafa-dâr kalan bir nice kârgüzâr ve nâm-dâr ile çalışıyor idi.

Fakat a'dânın maksadı ve hattâ en birinci muvaffakiyyeti paşayı ya esîr ve hîç olmazsa şehîd eylemek kaziyyesi olduğundan; belki bed-râlarına meydân verip anları memnûn ve mesrûr bırakmamağı ba'zı hayr-hâhân ihtâr u recâ vü ısrâr ederek çâr-nâ-çâr paşa-yı gazanfer-savleti kal'aya dönmeye irzâ eylediler.

Artık yüzlerini kal'aya çevirerek önlerinde bulunan şirzime-i kesîreyi ber-bâd ve perîşân eylediler. Leşker-i 'aremrem-i a'dânın zâten kendilerini ta'kîb edecek hâl ü mecâlleri kalmamağla, böyle bir ejder-i şîr-savletin kal'aya 'avdetini kendilerince mahz-ı ni'met bilerek [ta'kîb] eyleme[di]kten başka; İskender Paşa yeni bir kuvvetle bir daha 'avdet ederse artık hâllerinin ne râddeye varacağını dahi derk eylediklerinden şehzâdeleriyle berâber 'avdete müsâra'at gösterdiler."

Solak-zâde der ki: "Hakîkat-i hâl budur ki; İskender Paşa'dan gayrı bir serdâr ol ceng ve savaşı rü'yâsında dahi görmek mümkün değil idi. Paşa-yı mezkûrdan gayrısı vâlî olsaydı [162-a] böyle bir düşman üzerine 'azm etmek muhâl ve belki 'azm etse bile Erzurûm dil-âverlerinden bir ferd halâs olmak [ne] ihtimâl idi. Lillâhi'l-hamd ol mertebelerde olmadı." (1)[1] İskender Paşa'nın kal'aya kapanmayıp da az 'asker ile meydâna çıkmasından dolayı, ekser nâs taraf-ı pâdişâhîden kendisine gazab olunacağın kıyâs ederlerdi.

Ol şehriyâr-ı makādir-şinâs, müşârün-ileyhe hil'at-i girân-bahâ ve tîğ-i mücevher-i cihân-küşâ irsâl ile hâtırın ele alıp bir kıt'a bu mazmûnda hatt-ı şerîf gönderdi:

---

1 (1) Târîh-i Solak-zâde, sahîfe 520. [Müellif bu muharebeyi anlattığı kısmı Solakzâde Târîhi'nden alıntılamış, ancak bu kısma kendi ifadelerini de ilave etmiştir. Müellifin kendisinden alıntı yaptığı nüsha Millet Kütüphanesi ALİ EMİRİ TRH 384 numaradadır. (haz.)]

"İskender, ber-hudâr olasın ve her vechile lutf u ihsâna sezâ-vâr olasın. Sen şâh oğlunun küfvü değilsin ve anın 'askeri vefret ve kesret üzere iken, bu mertebe mukābeleye ikdâm ve kûşiş ve ihtimâm ancak olur.

Lâ-cerem sana lâzım olan bezl-i makdûr idi. Hakkā ki sa'yinde kusûr bulunmadı. Nusret ve hezîmet meşiyyet-i Hudâ'ya müte'alliktir. Gönlünü hoş tutasın."

Solak-zâde şu hatt-ı şerîfi yazdıktan sonra der ki: **"**Ba'zı sikāttan menkūldür ki; Paşa-yı müşârün-ileyh bir gece mukaddem 'âlem-i rü'yâsında bir yılan tutmuş. Ta'allukātından bir kādîya nakl ettikte, birisi: "Yılan tutmak ıztırâb u elem ve gussa vü gam sûretidir." demiş. Birisi dahi: "Gāliba ol tuttuğunuz yılan şâhın oğludur, üzerinize gelmek sözleri şâyi'dir, lâ-büd anı ele getirirsiniz." deyu ta'bîr etmişler. Paşa'nın meyli ta'bîr-i sânîye zâhib olup, ceng gününde bu kadar cür'et ve bu derece dikkat o maslahat içün imiş.**"**

Dürrü'l-Hubeb sâhibi der ki: "Paşa, bilâd-ı Şî'a üzerine ılgar eylemekten hâlî kalmayıp emr-i cesîmi icrâ ve hazer-i 'azîm îkā' eylediğinden, Şâh Tahmasb tarafından vâki' olan tevâlî-i recâ ve istid'â üzerine [162-b] 957 [1550-51] senesinde Diyârbekir Vâlîsi Ayas Paşa ile icrâ-yı becâyiş-i me'mûriyyetleri vukū' bulmuştur." Fakat Îrân'dan istediği kadar ahz-ı intikām edemediğinden dolayı, *Dürrü'l-Hubeb*'in ifâdesinden anlaşıldığı vechile, şu becâyiş mes'elesi kendisine pek ağır gelmiş idi.

Ma'a-mâ-fîh, bâlâda beyân olunduğu veçhile, Şâh Tahmasb-zâde Mîrzâ İsmâ'îl'in bağteten Erzurûm'a kadar gelip İskender Paşa'nın Rüstemâne bir sûrette ana mukābeleye mecbûr olması ve etrâf-ı nevâhîye îsâl-i gezend ve hasâret edilmesi hazret-i pâdişâh-ı zî-şânın hamiyyet ve gayret-i şâhânelerini tahrîk eylediğinden 959 [1551-52] senesinde Sadr-ı a'zam Rüstem Paşa'yı serdâr nasb ederek yola çıkardığı gibi, müte'âkiben sultân-ı müşârün-ileyh hazretleri de 'izz ü şevketle 'azîmet buyurmuş ve Îrân'a gitmek üzere Diyârbekir'e mütevecciheh hareket eylediğinden hemân Kürdistân dil-âverlerinin müheyyâ bulundurulmasını tâtâr-ı mahsûsla İskender Paşa'ya da ihbâr eylemiş idi. 961 senesi mâh-ı Cemâziye'l-âhir'in dokuzuncu günü [12 Mayıs 1554] hazret-i pâdişâh-ı hilâfet-penâh şehr-i Diyârbekir pîşgâhına muvâsalatla Çevlik nâm sahrâ makdem-i hümâyûn-ı pâdişâh ile cennetü'l-me'vâya döndü.

Hazret-i pâdişâh dokuz gün şehr-i Diyârbekir'de ârâm ve umûr-ı zavâbıtı karîn-i istihkâm eyledikten sonra, 17 Cemâziye'l-âhir'de [20 Mayıs 1554] Erzurûm tarafına müteveccihen hareket olmağla İskender Paşa hükkâm-ı Kürdistân ve cündiyân-ı 'Arabistân ile mukaddimetü'l-ceyş ta'yîn olundu.

Hudûd-ı Îrân'a tecâvüzle Şûragel nâm âbâdân memleketi hâk [i]le yeksân, andan Revân şehir ve mülhakātını vîrân eylediler. Andan Arpaçay demekle ma'rûf bir cây-ı latîfe nüzûl olunup ol taraflar dahi cemî'an gāret olundu.

[163-a]

Bu sırada İskender Paşa Kızılbaş leşkerine mülâkî olmağla bir harb-i elîm icrâ eyledi ki, meydânda katîl ile esîrden başka kimseyi bırakmadı. Kızılbaş'tan aldığı kelleler ile esîrleri 'arz-ı pâye-i a'lâ eyledi.

Andan memâlik-i meşhûre-i A'câmdan Karabâğ memâliki baştan başa pây-mâl-i huyûl-ı İslâm kılındı.

Andan Nahcıvân vilâyetine varılarak bi'l-cümle şehir ve kasabât ve kurâ bînâm u nişân olundu. Îrân Şâhı bir vechile mukābeleye cesâret edemeyip, hattâ nerede olduğu bilinmedi. Peçevî İbrâhîm Efendi târîhinde der ki: "Şâh Tahmasb'ın oğlu Mîrzâ İsmâ'îl Erzurûm'a kadar varıp İskender Paşa ile ceng etmek gibi bir tohm-ı fesâdın mahsûlü erişti, biçtiler ve zehr-âb ile mezc edip kana kana içtiler. Artık pâdişâh-ı İslâm'ın kahr u intikāmdan mübârek hâtır-ı 'âtırları merhamet ve re'fete mübeddel oldu."

Artık oralardan 'avdet olunarak Hasankal'ası kurbüne nüzûl olundukta Diyârbekir Beylerbeyisi İskender Paşa ile Kürdistân Beylerine hil'atler giydirilip ve dest-bûs-ı pâdişâhî ile müstes'ad olup yerlerine varmağa hüsn-i icâzet olmağla, İskender Paşa sene-i mezkûre Ramazân-ı şerîf gāyesinde Diyârbekir'e muvâsalat eyledi.

Bu sırada Diyârbekir'de bir câmi'-i latîf inşâsına şürû' edip nefs-i memlekette birçok dekâkîn ve hân ve arâzî ve sâ'ire vakf eyledikten başka, şehr-i Van'da ve mülhakātında temlîk eylediği birçok emlâk ve 'akārı dahi vakf eyledi. El-ân ahfâdı aralıkta Van'a giderek rü'yet-i hesâb ederler.

[163-b]

Câmi‘-i şerîfin itmâmını müte‘âkib, derûn-ı memlekette kal‘a şeklinde ve gāyet vâsi‘ ve mükellef hâne inşâsına şürû‘ eyledi. Hâne-i mezkûr el-ân mevcûd ve ahfâdı tasarrufunda meşhûddur.

964 [1556-57] senesinde *Mir’âtü’l-Memâlik* nâm seyâhatnâme mü’ellifi âti’t-terceme “Kâtibî” mahlaslı Seydî Re’îs Diyârbekir’e gelerek İskender Paşa ile görüştü.

Mûmâ-ileyh Seydî Re’îs, kitâbında İskender Paşa ile musâhabete dâ’ir şu sözleri yazıyor: **“**Bağdâd’dan Mardin yolu ile Âmid’e gelinip anda İskender Paşa Hazretleriyle mülâkāt edip envâ‘-ı ‘inâyetlerine mazhar düşüp ve nice nice musâhabet olunup, vâki‘ olan sergüzeşti istimâ‘ ettiklerinde ta‘accüb edip: “Size vâki‘ olan hâdise Temîm-i Dârî’ye[1] olmamıştır ve siz gördüğünüz garâ’ib ve ‘acâyibi Bulkıyâ ve Cihânşâh[2] düşünde görmemiştir.” deyip ve geşt olunan vilâyetlerin pâdişâhların ve leşkerlerin istifsâr edip, bu hakîr dahi: “Kelâm-ı Kadîm ve Furkān-ı ‘Azîm’de

أَلم غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الأَرضِ وهُم مِّن بعدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ.[3]

deyu buyurulmuştur. Öyle olsa, rûy-i zemînde ne vilâyet-i Rûm’a mu‘âdil bir vilâyet ve ne pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazretlerine ‘adîl olur bir pâdişâh vardır. Ve leşker-i Rûm’a mukābil olur leşker olmak cihân içinde bir dahi mutasavver değildir. Hemân Hak Celle ve ‘Alâ, haşr olunca vilâyet-i Rûm’u âbâd ve pâdişâhımızın ‘ömr ü devlet[in] ziyâd ve ‘asâkir-i mansûresin her zamân ber-maksûd edip a‘dâsı zâr u hakîr ve bî-mikdâr ola. Âmîn bi-hürmeti Seyyidi’l-Mürselîn.” [164-a] deyücek; anlar dahi tasdîk eyleyip: “Etrâf-ı ‘âleme bizim dahi vukūfumuz vardır. Fi’l-vâki‘

1 Hz. Peygamber’in ashabından olup, çok yer gezmesi ve cinlerle münasebetinin bulunması dolayısıyla darb-ı mesellere konu olmuş zattır. (haz.)

2 Bulkıyâ ve Cihânşâh, XV. asır şairlerinden Mûsâ ‘Abdî’nin *Câmasbnâme* adlı manzum eserinde yer alan iki karakterdir. (haz.)

3 “Elif, Lâm, Mîm. Rumlar Arapların bulunduğu bölgeye en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç (3-9) yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de, sonra da emir Allah’ındır. O gün mü’minler de Allah’ın (Rumlara) zafer vermesiyle sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.” [Rum Suresi 1, 2, 3 ve 5. ayetler. Müellif 4. ayeti yazmamış olduğu gibi, 5. ayetin başında bulunan “bi-nasrillâhi” ibaresini de atlamıştır. (haz.)]

zikr olunandan bin mertebe ziyâdedir." deyip ve esnâ-yı musâhabette bu hakîrin "der-i devlette fevt oldu" deyu haberi istimâ' olunup Mısır kapudânlığı, Rodos sancağı beyi Kurt-zâde'ye sadaka olunduğu zikr olunup; hakîr dahi: "Pâdişâh Hazretleri sağolsun, ta'assub ahvâli âsândır." dedim. İntehâ.**"**

Ve yine sene-i mezkûre zarfında âti't-terceme 'allâme-i şehîr ve muhaşşî-i bînazîr Mevlânâ Muslihuddîn Lârî Hazretleri Diyârbekir'e muvâsalat eyledi.

Paşa-yı müşârün-ileyh zâten erbâb-ı 'ulûm ve fünûn ile musâhabeti bir ni'met bildiğinden, tafsîlâtı 'allâme-i müşârün-ileyhin terceme-i hâlinde beyân bulunduğu üzere kendisine ve mahdûmlarına mu'allim ta'yîn ederek Diyârbekir'e alıkodu.

Paşanın 966 [1558-59] senesinde Hasankal'ası civârında Pasin sahrâsında nehr-i Aras kenârında Karadere nâmıyla ma'rûf olan mahâlde bir muhârebe-i şedîdesi dahi zuhûra gelerek ihrâz-ı gālibiyyet olunmuş ve Kağızman Derbendi'ne kadar icrâ-yı ta'kîbât olunduktan sonra muzafferen Diyârbekir'e 'avdet edilmiştir.

Bu esnâda şehzâde-i Süleymân Hânî, Selîm Hân Hazretleri dahi sa'âdetle Diyârbekir cânibine tevcîh buyurup, sene-i mezkûre 'îd-i adhâsının 'arefesinde İskender Paşa ile berâber Diyârbekir'e vâsıl ve şehre dâhil oldu.

Yetmiş günden mütecâviz Diyârbekir'de kalıp İskender Paşa'ya misâfir olarak kemâl-i zevk u safâ ve sayd u şikâr-ı dil-küşâ ile imrâr-ı evkāt olarak 967 senesi Muharrem'inin yedinci [164-b] günü [9 Ekim 1559] Haleb tarîkiyle Der-sa'âdet'e müteveccihen hareket ve İskender Paşa dahi bir haylî mesâfe râsime-i vecîbe-i teşyî'i bi'l-îfâ 'avdet eyledi.

Paşa 974 [1566-67] senesine kadar on beş seneden mütecâviz şehr-i Diyârbekir'de icrâ-yı 'adl ü dâd ve vatan ittihâz ederek inşâ eylediği hânesinde imrâr-ı evkāt eylemekte olduğu hâlde, Cezîretü'l-'Arab Emîri 'Ulyânoğlu'nun cem'iyyet-i 'urbân-ı bed-gümân ile memâlik-i mahrûseden nice nice mahalle zarar ve ziyân eriş[tir]diklerin rikâb-ı hümâyûna 'arz eylediklerinde İskender Paşa Bağdâd vâlîliğine tahvîl ederek mezbûrun kahr u tenkîli içün serdâr-ı bâ-vakār nasb ve ta'yîn olundu. Paşa'nın bu husûsta dahi çok büyük yararlığı ve pek cesîm fütûhâtı zuhûra gelmiştir ki, bunun tafsîlâtı meşhûr Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr* nâm kitâb-ı kıymet-dârında münderic olmağla, oradan nakl eyledik. Kâtib Çelebi der ki:

"Nehr-i Dicle, Bağdâd'ı geçtikten sonra Fırât ile bir olup Basra'dan aşağı Bahr-i Fars'a varınca deryâ-misâl bir bir dağılıp Vâsıt semtlerinde nice cezîreleri ihâta eder ve anlara "Cezâyir-i Şattü'l-'Arab" derler, 'Arablar sâkin olur. Nice zamândan beri gürûh-ı A'râb'a re'îs ve serdâr olan İbni 'Ulyân gâh itâ'at ve gâh 'isyân üzere olup, bu esnâda ise 'isyân izhâr etmişti. On beş seneden beri Diyârbekir beylerbeyisi olan Çerkes İskender Paşa yarar ve kâr-güzâr olmağla Bağdâd eyâleti verilip, karadan ol semte serdâr nasb olundu.

Şehrizor eyâleti dahi Muzaffer Paşa'ya verilip, 'asâkir-i Ekrâd ile mülhak olmak buyuruldu. Ve harem-i muhterem-i Süleymân Hânî'de hâsıl olmuş ber-vech-i ocaklık Kilis sancağına mutasarrıf Canbolad [165-a] Bey kapudân ta'yîn olunup, nehr-i Fırât ma'beri olan Birecik'te beş yüz elli pâre donanma gemileri tedârik eylemek bâbında fermân-ı 'âlî sâdır oldu.

Ve der-i devletten iki bin yeniçeri ve iki yüz topçu koşulup vardıklarında mîr-i mezbûr Haleb etrâfında elli bin kadar 'Arab ve Ekrâd 'askeri tahrîr edip, âlât-ı harble gemilere koyup, dokuz yüz yetmiş beş Muharrem'inin dördüncü günü [11 Temmuz 1567] Birecik'te Hâlidîoğlu'nun sancağı olan Nâbis Kal'ası'na, ba'dehu Ca'ber ve Rakka ve Hayfin ve Recce ve 'Âne ve Hadîse ve Heyt ve Fellûce'ye ve ba'dehu Hille'ye varılıp, Hille'de havâlar soğuyuncaya kadar iki ay ârâm ettiler. Bu sırada serdâr-ı bâ-vakār İskender Paşa dahi karadan me'mûr olan 'asker ile Bağdâd'dan hareket eyledi. Donanma dahi Hille'den kalkıp Emâcin'e ve Semvât sancaklarına uğrayıp Ebûkebîş Suyu Boğazı'na vusûlünden sonra, Dicle ve Fırât'ın birbirine mülâkî olduğu mahalde cezîrelerin başı olan Sadrü'd-dâr nâm mevki'e varıldı. Andan Zernûk nâm kal'a kurbünde Serdâr İskender Paşa ile mülâkāt edilip, ol mahalde ve Bağdâd'ın yüz elli pâre donanma gemileri dahi gelip müctemi' oldular. İcrâ olunan müzâkere ve verilen karâr üzerine geri Sadrü'd-dâr'a varıp, birbirine mukābil suya havâle iki kal'a binâ edip 'asker kodular. Ba'dehu gelip Zernûk kurbünde biri birine havâle iki taraftan birer kal'a dahi binâ ettiler. Ba'dehu oradan geçip Sadrü'l-bahrân nâm meşhûr ve müte'ayyin cezîreye varıp, 'Arab 'askeri anda cem' olup, metris kurmuşlar idi. Bilâ-tevakkuf muhârebeye mübâşeret olundu. 'Arab 'askeri bozulup bî-hadd nüfûs katl olundu. İnhizâm-ı tamâmdan sonra ol mahalde dahi kenâra iki kal'a binâsına mübâşeret olundu. Bu kal'alar balçıkkesen ve hurma [165-b] ağaçlarından idi. Ol yerde kış olmadığından, ekser cezîrelerde

böyle kal'alar binâ etmişler idi. Lâkin 'Arab ile muttasıl ceng ü cidâl eksik değil idi.

'Arab'ın emr-i ma'âşı hurma ağaçlarından ve bâğçelerden olmağla, cümle kesilip bu sebebden inkıyâd izhâr eylediler. Lâkin "sözlerinde sebât yoktur" deyu iltifât olunmayıp tekrâr iki taraftan hücûmlar ve 'azîm cengler oldu. 'Arab leşkeri bozulup çoğu kılıçtan geçti. Kal'alar tamâm olduktan sonra artık bi'z-zât 'Ulyânoğlu üzerine varmak üzere iken, sulh recâsıyla kardaşı oğlu ve Muhammed Hâris nâm müftîler gelip İskender Paşa dîvânında 'afv recâ etmeğin; ağır hil'atler giydirildi.

Ba'dehu ikinci dîvânda: "Eğer İbni 'Ulyân pâdişâha mutî' olduğu sahîh ise, her sâl Basra hazînesine on beş bin altun irsâl eyleye. Ve i'timâd içün şeyhin evlâdından birkaçı Basra Kal'ası'nda dura." deyu teklîf olundu. Elçiler kabûl edip gittiler.

Cümle cezâyir teshîr olunup ol mahalden göçüldü. Donanma Sâ'ibe nâm mevzi'e vardıkta, İbni 'Ulyân'ın karındaşı Mîr Sultân elli pâre gemi ile gelip izhâr-ı hulûs ve inkıyâd etti.

Bu mahalde Basra donanması dokuz pâre gırâb ile 'Alî Paşa gelip mülâkî oldu. Varıp Fethiyye Kal'ası'na nüzûl ettiler. Karadan Serdâr İskender Paşa dahi gelip vâsıl oldu. Ol mahalde cezâyirin 'umûm şeyhleri ve serdârları İskender Paşa huzûruna hâzır oldular, rehinleri verip mutî' oldular.

[166-a]

Lâkin Rahmâniyye Kal'ası mukābelesinde şehr-i tavîl-i 'Arabî fesâd ve şenâ'at üzere olmağın, serdârları Fâzıl da'vet olundukta gelmediğinden ol mahalden 'asker-i İslâm ile üzerlerine varıldı.

Beş gün mütevâliyen muhârebe olunup bî-hadd 'urbân katl edildi. Bâkîleri perîşân olmağla 'iyâl ü mâllarını talan ettikten sonra karyeleri âteşe verilip hurma ağaçları kesildi ve üç nehir müctemi' olduğu yerde bir kal'a dahi binâ olundu ve suları kesildi. Ve Mîr Sultân'a Bevvâb sancağı verilip Ramazân'ın evâ'ilinde donanma Bağdâd cânibine dönüp 'askere icâzet verildi. İntehâ."

İşte ol saff-der-i kişver-küşâ bu sûretle memâlik-i vesî'a feth u teshîrine muvaffak olduğundan, şu'arâ-yı belâgat-ihtivâ-yı 'asrından birisi "Feth-i diyâr-ı 'Arab

976"[1] [1568-69] terkîbini bu fütûhât-ı garrâya târîh düşürmüştür.

Cezîre-i mezkûrenin kilidi makāmında olan İskendire nâm kal'a serdâr-ı zîşân-ı müşârün-ileyhin mahsûl-ı re'y-i savâbı olduğu, *Gülşen-i Hulefâ* nâm târîhte[2] muharrerdir. Memâlik-i vesî'a-i mezkûrenin bir kısmı Lahsâ Vilâyeti nâmıyla bir vilâyet teşkîl olunmuştur ki, mahdûmları Ahmed Paşa'nın terceme-i hâlinde beyân olunduğu üzere mahdûmunun kifâyet ve şecâ'at-i müsellemesine binâ'en, bi'l-âhare vilâyet-i mezkûreye vâlî ta'yîn kılınmıştır.

977 [1569-70] senesinde vilâyet-i Yemen'in fethi içün Mısır vâlîsi Sinân Paşa serdâr ta'yîn olunarak 'azîmet etmesi lâzım gelmekle, sevk-i leşker ve erzâk ve zabt u rabt-ı memlekete şedd-i nitâka muktedir bir vâlînin Mısır'a ta'yîni ehemm ve elzem olduğundan, müşârün-ileyh İskender Paşa Hazretleri [166-b] sene-i mezkûre içinde Mısr-ı nâdirü'l-'asr vâlîliğine tahvîl-i me'mûriyyet eyledi. Paşa bu me'mûriyyette dahi bir yıl on ay icrâ-yı hükûmet ederek, *Nuhbetü't-Tevârîh*'te vülât-ı Mısır ta'dâd olunduğu sırada müşârün-ileyh İskender Paşa içün: "Çerkeziyyü'l-asl, nâm-dâr şecî' ve dilîr ve yarar ve 'ilm [ve] ma'rifette engüşt-nümâ-yı rûzigâr bir vezîr-i kâmkâr idi." deyu hüsn-i şehâdet olunduğu üzere orada dahi her bir umûr ve husûsta muvaffak olmuş ve 978 senesi evâhirinde [1571] Sinân Paşa gereği gibi vilâyet-i Yemen'e nizâm ve intizâm verdikten sonra 'avdet eylemiştir.

Paşa her yerde hüsn-i sît bırakmış ve Mısır'da dahi mazhar-ı hüsn-i muvaffakıyyet olduğu der-kâr bulunmuş iken, ba'zı paşalar zamânında fırsat bularak fâhiş vazîfelere nâ'il olanların tenzîl-i esâmîsine dikkatle muhâfaza ve vâridâta himmet eylediğinden istifâdelerine dokunan ba'zı Mısır târîhleri mücerred ağrâz eseri olarak müşârün-ileyhin beytü'l-mâl-i müslimîne olan şu hizmet-i ciddiyye-i nâfi'asını sû-i tefsîr eylemişlerdir.

Şu cümleden; 1030 [1620-21] târîhinde târîhini[3] ikmâl eden Süheylî Efendi, hakk-ı müşârün-ileyhte bi-gayri hakkın ba'zı tefevvühte bulunmuş ve andan on üç sene akdem Mısır vâlîliğinde bulunan, bostancıbaşılıktan muhrec diğer İskender Paşa ile muvâzene ederek anı fevka'l-'âde medh ü senâ eylemiştir.

---

1 Ebced hesabına göre bu tarih 975 çıkar. (haz.)

2 Müellif sehven "târîhinde" yazmıştır. (haz.)

3 Mükerrer kısımda "Mısır'a dâ'ir olan târîhini" şeklindedir. (haz.)

Hâlbuki şu iki İskender Paşa ile mu'âsır olan Defterdâr 'Âlî Efendi *Künhü'l-Ahbâr*'ında Süheylî Efendi'nin hilâfına olarak bizim İskender Paşa'yı şecâ'at ve ehliyyet [167-a] ve istikāmet ve 'ilm ve fazl ü kemâlât ile fevka'l-gāye senâ ve diğerini 'aynen tahrîre kitâbımızın müsâ'adesi olmayan birtakım elfâz-ı 'acîbe ile her sûretle zemm eyledikten sonra, nihâyet "bir gayr-i mükerrer şahs idi" diyor.

Görülüyor ki, şu ba'zı Mısır târîhleri ıtnâb-ı kelâm eyledikleri hâlde "birtakım du'â-gûyâna gadr etti" me'âlinden başka müşârün-ileyhi vicdânen leke-dâr edecek hîçbir şey bulup söyleyemiyorlar.

Tevârîhi tahrîr eden zevât her cihetle ashâb-ı hak ve insâftan olmak lâzım gelirken, böyle her bir evsâf-ı 'âliye ve hasâ'il-i sâdıkayı hâ'iz bir gāzî-i bî-nazîr hakkında ehemmiyetsiz bir mes'eleyi ser-rişte ederek 'âdetâ ifâdesini sû-i isti'mâl eylediğinden dolayı Süheylî Efendi doğrusu şâyân-ı mu'âhezedir.

Ol gāzî-i bî-nazîr, bâlâda tafsîlen beyân olunduğu üzere; her bir mu'âmele ve me'mûriyyetinde dînine, devletine her bir sadâkat ve hüsn-i hizmeti îfâ eyledikten sonra 979 [1571-72] senesinde şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de vefât ederek hayrât-ı celîlesinden olan câmi'-i şerîfi civârına defn olundu. (?)[1]

Gāzî-i müşârün-ileyhin lezzet-yâb olduğu en birinci bir şey var ise o da 'ulemâ ve fuzalâ ile sohbet ve kütüb-i 'âliye ve âliyenin mütâla'asıyla imrâr-ı vakt ü sâ'at olduğundan, mücâhid-i bî-nazîr-i müşârün-ileyhin medâyih-i fezâ'il ve mehâmid-i hasâ'il [167-b] ve sitâyiş-i şemâ'il[2] ve şecâ'at-i kahramânî ve 'adâlet-i Nûşirevânî ve tedâbîr-i Büzürcmihrî[3] ve sehâ-i civân-merdîleri hakkında pek çok âsâr-ı belîga inşâd ve tanzîm olunmuştur ki; eğer cümlesi yazılmak lâzım gelse cildler teşkîl eder. Binâ'en-'aleyh ba'zı e'âzım-ı fuzalâ tarafından 'Arabiyyü'l-'ibâre olarak yazılan âsârın teberrüken derciyle mecellemizi tezyîn ederiz.

El-Fâzıl el-'Allâme Şeyh 'Alâ'eddîn bin Veliyullâh Şeyh Muhammed bin 'Irâk ed-Dımaşkî sümme'l-Medenî Hazretlerinin hakk-ı gāzî-i müşârün-ileyhteki kasîde-i garrâları:

---

1 Müellif muhtemelen İskender Paşa'nın medfun olduğu mevki hususunda tam emin olamadığından ötürü, belki de bu hususu bilahare açıklığa kavuşturacağını belirtmek adına buraya bir soru işareti koymuştur. (haz.)

2 Müellif "şemâyil" şeklinde yazmıştır. (haz.)

3 Büzürcmihr, adaletiyle meşhur İran hükümdarı Nûşirevân'ın veziridir. (haz.)

1. مِـنَ الـعَبْدِ مَنْ يُدعى عليًّا ووصفُه دنِيٌّ وإن تَكْشِفْهُ هـالَكَ كَشْفُه
2. هو ابنُ العِراق أَضْعَفُ الناسِ في التُّقَى وفي العلم إن تَخْبُرْهُ يَظْهَر ضَعْفُه
3. إلى الفاضل الإسكَنْدَرِ العالم الرَّضِيّ ومن فاح بالأفضال والبِرُّ عَرْفُه
4. سـلامٌ عليـكم شرَّف اللهُ قـدرَكُـم وأبْقاك للمعروف إذْ أنت كَهْفُـه
5. سـلامُ مُحِبٍّ قـدْ تَـعَرَّفَ ذاتَكـم على نأيِهِ عنكم تزايد لَهْفُـه
6. ولـكـنّه يـدعـو بـإخـلاصِ نيّةٍ لِشَانِي عُلاكُمْ أن يُعَجَّلَ حَتْفُـه
7. ويُدْنيك للسُّلطانِ تُخْلِصُ نُصْحَه لِيَبْلُغَ أهلَ العلمِ والدينِ عُرْفه
8. وقد وَرَدَ البابَ الشريفَ مُحِبُّكُـم ونـال بهِ ما لا يُكَيَّفُ وصفُـه
9. وقابَلَ سـلطانَ البسيطةِ فانْثَنى بخيرٍ وأفراحٍ بها اهْتَزَّ عِـطْفُه

[168-a]

10. وأهْـدَى كتابًا كـانَ أُلِّفَ باسمِـه فجازى بما في البالِ بل زاد ضِعْفُه
11. وعايَنْـتُ فـي الـسلطـانِ لَـمَّا رَأيْتُه منـاقِـبَ أهـلِ الله لا زالَ لُطْفُـه
12. خُـشـوعًا وإخْـبَاتًا وحِـلـمًا وخَشْيَةً فمَا عـن سُـدًى عَـمَّ البريةَ عَطْفُه
13. وفـي النفسِ حاجاتٌ تـأخَّرَ ذِكْرُها لسـابِـقِ مـقْـدُورٍ تَـعَـذَّرَ خُـلْفُه
14. وأرجـو لهُ الإسْـكَندَرَ النَّدْبَ أنْ يَرِد إلـى مَنهَـلٍ في القُرْبِ يهنيه رَشْفُه
15. وأرجـو بتَـعْجِيـلٍ لِـذاكَ لِكَيْ نَرَى مَـشيـداً مِـنَ المعروفِ أُتْقِنَ وَصْفُه
16. وأنتَ على مـا أنتَ فيـه ولَـمْ يَـزَلْ شِـعَـارُكَ ذِكْـرُ اللهِ جَـلَّ وَخَـوْفُه
17. وعِـلْـمُـكَ أنَّ الدهرَ كَـمْ حَلَّ خَطْبُهُ بِقَومٍ وكَـمْ أَخنى على الناسِ صرْفُه
18. فَخُذْ صَفوةً واغرُسْ من العدلِ والتُّقَى غُـرُوسـاً جَنَاها خَيْرُ ما لَهُ قَطْفُه
19. وعَـوْدٌ على بَـدْءٍ أُسَـلِّـمُ ثَانِيـاً وَأُهْدِي سلاما طابَ كَالمِسْكِ عَرْفُه[1]

1 1- Bir kuldan mektuptur ki bu; namı yüce, vasfı ise alçak. Dehşet sarar seni, bir bilsen aslını

Kasîde-i mezkûrenin vezn ve kāfiyesine muvâfık olarak gāzî-i müşârün-ileyh İskender Paşa Hazretlerinin evsâf-ı 'âliyesi hakkında 'Allâme Razıyyüddîn ibni Hanbelî-i Halebî'nin tanzîm ve müşârün-ileyhe i'tâ eylediği kasîde-i nazîredir:

1. لنا أَرْيَحِيٌّ صاغ كالمسك عرفـه وإحسانُه ذاك الذي أَنْبَتَ عرفَـه
2. وأَهْدَى إلينا الحُبَّ يُسْكِرُ حَرْفُـه نَتِيجَةَ حُبٍّ ليسَ يُمْكِنُ حَرْفُـه
3. وَفـتْ مَن لَدَيه لا لِكَسْبِ محامِـدٍ ولكِنْ لِكَيْ يَرْمُقَ الأَجْـرَ طَرْفُـه

[168-b]

4. إمـامٌ تَـحَلَّى بـالـفـوائدِ فَكُّـهُ كـما قـدْ حوى بـحْـرَ الفوائدِ كَفُّـه
5. لـه في الأسماء العلمُ مصباحُ كوكـبٍ بـدا نَـحْـوُهُ للـسـامعين وصرْفُـه

2- Iraklıdır, takvada insanların en zayıfı, sınayacak olsan ilimde de zahirdir zaafı

3- Faziletli İskender'e; makamında rıza ile kaim olan âlime, faziletle dolup taşan, ıtrı iyilik olan zata

4- Selam olsun, Allah sizin kadrinizi yüceltsin, madeni olduğunuz iyiliklerde sizi baki kılsın

5- Zatınızı tanımış bir muhibbin selamıdır bu, uzaklığın yüreğine yangın düşürdüğü muhibbin selamı

6- Fakat kulunuz halis bir niyetle dua eder ki, yüce makamınız dahi geçici olsun

7- Siz sultana ulaşıp halis şekilde hizmet edesiniz ve ulaşsın din ve ilim ehline sultanın ihsanı

8- Çünkü muhibbiniz o şerefli kapıya oldu vasıl ve nail oldu ikrama, vasfı mümkün değil

9- Bu cihanın sultanını gördü; tenezzül etti o sultan hayırlar sundu, oldu bu kulun kalbi şen

10- Bir kitap hediye etti; adına yazılmış, hayalinde olanı geçti onun mükafatı

11- Lütfu daim olsun sultanın, bu göz onda gördü Allah erlerinin hasletlerini:

12- Huşu, sükunet, yumuşaklık ve haşyet boşuna değil; tüm insanlığa ulaştı lütfu

13- İstekler var içimizde; bahsinin vakti değil. Takdir böyle, vazgeçilmesi ise imkansız

14- Dilerim ki İskender buna kefil olsun ve yakında içenin kandığı o pınara vasıl olsun

15- Dilerim tez vakitte olsun bu, görelim muhkem bir iyilik binasının yükseldiğini

16- Bu gerçekleştiğinde dilerim ki olduğun hal üzere kalırsın, şiarın olur yine Yüce Allah'ın zikri ve O'nun korkusu

17- Ve unutmazsın devranın kavimlere ne musibetler sakladığını ve tasarrufatının nicesini yok ettiğini

18- Duru ol, adalet ve takva fidanlarını dik; en güzel hasada götüren fidanları

19- İlk söz son sözüm olsun, misk kokulu selamlar üzerinize olsun

6. وإنَّ له والـمدحُ قد هـانَ كَشْفُـه فضائلَ أُخْرى بدرُها فاتَ كَسْفُـه

7. سَمَا في أراضِي الشَّامِ ديوانُ سَـعْدِه فَبِالنُّصحِ فيه قَبْضُه ثمّ صَرْفُـه

8. وقد عادَ دَفْتَرْدَارُها عـن أمـانَةٍ وعِـفَّـةِ كَـفٍّ عـن رُشَاها تَكُفُّـه

9. حَـمَـاه بِـشُـهْـبِ بادٍ في كلِّ منزِلٍ مكِيدَةَ ذِي ضِغْنٍ مِنَ اللّطْفِ لُطْفُـه

10. ولا بَـرِحَ الـقَـرْمُ الـهُـمَـامُ مليكنا بأبـالغ إسْـعَـافٍ وَعَـونٍ يَحُفُّـه

11. عَسَى فَيْضُ جَدْواه يَرْوِي أَخَا الظَّمَا فَكَـمْ لَذَّ لِلْوُرَّادِ مِنْ ذَاكَ رَشْفُـه

12. ولا سِيّما ابنَ الحنبَلِيّ الذي ارْتَوَى بِعَذْبِ نَدىً منـهُ تَعَظَّمَ وَصْفُـه

13. مُـشَيِّدُ بُنيـانِ القَريضِ وإنْ يَكُـنْ رَكِيكاً لِذِي نَقْدِ الـعِـبـارةِ رَصْفُـه

14. وأَسْـنَـى صـلاة أُرْدِفتْ بِـسَلامِـها على مَنْ حَمَا عنْ ورطَةِ الشِّركِ كَهْفه

15. مـحـمـدٍ الـهـادِي الأنـامِ وآلـه وأصحابِهِ مَا انْسَابَ فِي الدَّوِّ خَشْفُه[1]

---

1 1- Itrı misk gibidir, hoş iyilik onun aşığıdır, ihsanıdır o kokunun kaynağı

2- Bir muhabbet sundu ki bize; katresi sarhoş eder, sarsılmaz bir muhabbetin karşılığında

3- Herkese yetti arttı ihsanı; gönlü ecirde olduğu için, övgü kazanmak için değil

4- Lisanı iyilikle süslenmiş, elleri ise iyilik denizi

5- İlim; ışıltılı bir yıldızdır, onun ismi olmuştur, dinleyene aşikardır nahvi ve sarfı

6- Onu açıkça övmek değersizdir, onun faziletleri hiç tutulmayan bir dolunay gibidir

7- Şam topraklarının semasını süsledi onun saadet divanı; gerek daraltıp sıkma, gerekse açma ve genişletme olsun o divanda onun her işi ihlas iledir

8- Emanet ehli, namuslu defterdar; onun eli rüşvetin önünde namustan oluşan bir muhafızdır

9- Her makamda yıldızlar gibi parlayan lütfu, lütfa kin duyanların tuzaklarından korudu onu

10- Bu yiğit yürek hep başımıza taç olsun; darda kalmasın, Allah'ın yardımı ona hep arkadaş olsun

11- Ola ki susuzları kandırır ondaki iyilik seli, ne tatlıdır yudumlayana o kaynağın suyu

12- Hele ki kana kana içen İbnü'l-Hanbelî, o tarifi mümkün olmayan lezzetli sudan

13- Ki odur bu şiiri bina eden; sağlam değilse bina, ehline düşer tamiri

14- Selam eşliğinde en yüce salat, şirkten koruyan o sığınağa olsun;

15- İnsanlığın rehberi Hz. Muhammed'e, ailesine ve ashabına sonsuza kadar salat ve selam olsun

Müşârün-ileyh Gāzî İskender Paşa Hazretlerinin medâyih ve mehâmid-i celîlelerini mutazammın, 'allâme-i şehîr el-kādî el-ma'rûf [bi]'d-Dımaşkî Hazretlerinin çekîde-i kalem-i belâgat eyledikleri kasîde-i ceyyidedir:

[169-a]

.1	أالبدْرُ أَشْرَقَتَ اَمْ نُجومٌ تُـزْهِرُ	أمْ لاحَ مِنْ تِلْقاءِ فارِسَ أَنْـوُرُ
.2	أم أسفر الصُّبح المهيج مُبشِّراً	أنّ الـغـزالة إثْـرَ ذلك تُسْـفِـرُ
.3	يا مَـنْ إذا رامَ الفصيحُ عِبارةً	عَـنْ فَضْلِهِ فَهْوَ العَيِيُّ المُحْصَرُ
.4	مـا آمِدٌ وَدِيارُبَكْرٍ كُـلُّها	مُـذْ غِبْتَ إلَّا فـارِسٌ يَتَقَطَّـرُ
.5	يـا مَـنْ لَهُ مِـنْ عِفَّةٍ وصِيانَةٍ	حِـصْنٌ سَمَا وأسِنَّةٌ وَسَنَـوَّرُ
.6	ومِنَ العَوارِفِ والمعارِفِ واللَّطا	ئِفِ والفصاحةِ والرجاحةِ عَسْكَرُ
.7	وذَكاء قلبٍ في الفَراسَةِ فارِسٌ	والخافي لخـافي لديهِ مَظْهَـرُ
.8	وعـنْ وَعْدٍ بنَا إلى ما نرْتَجي	فَوَرَاءَ ما يَبْدُو المَرامُ الأشْهَـرُ
.9	وَوَرَاءَ أسْتَارِ الجَمَالِ مَلاحَةٌ	كـلُّ المَلَاحَةِ دُونَها تُسْتَصْغَرُ
.10	وجَمِيعُ آثارِ الجمـالِ مَظَاهِرٌ	والعـارِفونَ بِسِرِّ هذا اسْتَـأْثَرُوا
.11	ظَهَرَتْ بِمِرْآة العِنَايَةِ جَهْرةً	فَـصَبَوْا إليها العاشِقُونَ وشَمَّرُوا
.12	وتَمَتَّعُوا بِرِيَاضِ أُنْسٍ حَظائِرٍ	أبداً غُصونُ الوَصْلِ فيها تُثْمِـرُ
.13	فَالْقَبْضُ بَسْطٌ والمَشَقَّةُ راحَةٌ	والليلُ صُبْحٌ والمَوارِدُ مَصْـدَرُ
.14	مَـوْلايَ هذا الفَنُّ حَقْلٌ قد بَدَا	مِنْ حُسْنِ ذَوْقِكَ فيهِ ما هوَ أَجْدَرُ
.15	لا زالَ ذِكْرُكَ مِنْ آفاقِ العُلَى	وعُـقُـولُنا بِـعُـمُومِهِ تَتَفَكَّـرُ

16. ما دام رُوحُ اللطْفِ من رَوحِ الرِّضى يُطوَى على هذا الوجود ويُنشَرُ[1]

[169-b]

Gāzî-i müşârün-ileyh İskender Paşa Hazretlerinin celâ'il-i kemâlâtı hakkında Medîne-i Müşerrefe-i Tayyibe hatîb-i celîli eş-Şeyh el-'Allâme Ebi'l-Feth Muhammed bin Sâlih Hazretlerinin nutk-ârâ-yı silkü'l-le'âl-i belâgat oldukları kasîde-i ferîdedir:

1. سُودُ العُيُونِ هِيَ السُّيُوفُ البِيضُ قُومِي إلى نَفْسِي بها فَتَفِيضُ

2. مُقَلٌ تَضَاعَفَ سُقْمُهَا فَنَفَضْتُهُ فَجَرَى بِجِسْمِي سُقْمُهَا المَنْفُوضُ

3. نفْضَة سُقْمُها مُمْرِضٌ وَسِقَامُها مِنْهَا الشِّفَاءُ لأَنَّهَا تَمرِيضُ

4. مَرَضُ الجُفُونِ نُحِبُّه بعيونِنا لَكِنَّهُ بجُسُومِنَا مَبْغُوضُ

5. مَنْ لَمْ يَغُضَّ الطَّرْفَ عَنْ أَلْحَاظِها أَرْدَاهُ طَرْفٌ مِنْ سُعادَ غَضِيضُ

---

1 1- Dolunay mı doğdu yoksa yıldızlar mı parlıyor, yoksa Fâris diyarından nurlar mı gözüktü?

2- Yoksa tüm heyecanıyla tan mı ağardı doğacak güneşi müjdeleyerek

3- Ey düzgün ve açık konuşanların, erdemini anlatacak ifade bulamayıp dilsiz olduğu zat!

4- Sen gittin gideli Âmid ve Diyârbekir ordudan geri kalmış bir süvariye benziyor

5- Ey yüce namus ve temizlik kalesinin sahibi! Mızrakların ve zırhların

6- İz bırakan iyiliklerden, yumuşaklıktan, güzel söz söylemekten ve akıldan oluşan ordunun

7- Arı ve duru kalbin sahibi! O; bir şeyi anlama ve sezmede mahirdir, gizli olan şeyler onun kalbine apaçıktır

8- Vaadinden sebeptir dileklerimiz, görünenin ardında ise daha büyük gaye var

9- Güzellik perdesinin arkasında öyle bir hoşluk var ki, insana güzel gelen her şey onun yanında küçük kalır

10- Güzel denilen görüntüdür, âriflerdir sırra mazhar olan

11- O sır inayet aynasında açıkça gözüktü, aşıklar hayran kalıp yollara düştüler

12- Aşinalık bahçelerinde lezzet buldular; vuslat ağacının dallarının her daim meyveli olduğu bahçelerde

13- Orada darlık ferahlık, sıkıntı ise rahatlıktır. Geceler sabahtır, tükenmez hiçbir şey; herşey kaynaktır

14- Efendim, bu sanat öyle bir deryadır ki, zevkinin güzelliğine daha nice güzellikler gözükür

15- Namın yücelik ufuklarında daim olsun, fikir olsun akıllarımıza

16- Rıza rüzgarının latif ruhu bu varlık üzerinde estiği müddetçe

6. تلك التي هِيَ جنَّةٌ ونـجِـدُها نارٌ عليها نـاظِرِي مَعْـروضُ

7. وهـنـاكَ تُفَّاحٌ يَزِيدُ غَـضَـاضَةً إن زادَ فيهِ اللَّثْمُ والتَّعْضيـضُ

8. فَالحُسْنُ مَمْحُوضٌ مِنَ البارِي لَهَا والمَجْدُ مِنْهُ اسْكَنْدَرٌ مَمْحُوضُ

9. لَيْثٌ يَهِيجُ عـلى فَرِيسَـته ولَا يُثْنِيه عنها فِي الفَرِيسِ رُبُـوضُ

10. لَـوْ عَنَّ بَحْرٌ لِلْحِمَـامِ لَـخَاضَـه ونَـجَا ولَـمْ يَبْتَلَّ حِينَ يَخُـوضُ

11. وهُوَ الـحَـلِيـمُ إذا أُتِيَ بكَبِيرَة جانٍ وأَزْلَقَ أخْمَصَيْهِ دُحُـوضُ

12. ولَهُ القَرَائِحُ كالصوارِمِ لَمْ يَكُنْ لِيُكلَّهَا التَّهْوِينُ والتَّحْرِيـضُ

13. ومُدَبِّـرٌ قـدْ أُبْـرِمَـتْ آرَاؤُه حُكْمًا يَعِزّ لِمِثْلِهَا التَّنْقِيضُ

14. وَحَبِيسُ كُتْبٍ ما خَفى لِعُلُومِها التَّحْرِيرُ بـل بِمَقَالِه الـتَّمْخِيضُ

[170-a]

15. سُـودُ الدَّفـاتِرِ عندهُ مَعْشُوقَة عِـشْـقًا تَمَنَّتْهُ الحِسَانُ البِيضُ

16. فاسْلمْ سَلِمتَ لأهل دَهرِك مالكًا طولَ الزمان تَسوسُهم وتَروضُ[1]

---

1 1- Kara gözler ak yüzlü keskin kılıçlardır, coşup taşan canıma kastet onlarla
2- İyice mahmurlaştığında gözleri bir kırpıştırdı, yayıldı o dert tüm cismime
3- Dert salar kırpışan gözleri ama bir dert ki devadır, zira şifa ondadır
4- O derdi gözlerimizde severiz, cisme yayıldığında ise çirkindir
5- Gözlerini sakınmayanı perişan eder Su'âd'dan gelen belli belirsiz bir bakış
6- O benim cennetimdir, benim bakışım ise makbul değildir; ona ateştir zira
7- Lakin cennet meyvelerinin güzelliği muhabbet ve iltifatla artar
8- Saf güzellik Bari'den ona has kılınmış, yücelik ise İskender'e
9- Avına hücum eden ve himmetine bezginlik gelmeyen bir aslan gibidir o
10- Denizler kesse yolunu o kesmez yürümeyi muhakkak, çıkar sağ salim ıslanmaksızın
11- Ayakları kaydıran büyük suçlara karşı af sahibidir, acele etmez cezalandırmada
12- Onun apaçık oluşu keskin kılıçlar gibidir; ne teşvike muhtaçtır, ne de körelir aşağılama ile
13- Tedbir sahibidir, görüşleri muhkemdir; çelişki yaklaşamaz onun hükümlerine
14- Yeni sözler yazma hususunda gizli ilimleri barındıran kitapların meftunudur

‘Allâme-i Halebî Cenâb-ı Razıyyüddîn ibni Hanbelî der ki: “Paşa-yı İskender-sîret ile müdâvele-i kütüb-i ‘ilmiyye eylediğimiz esnâda:

يا خَلِيَّ البالِ قدْ بَلْبَلْتَ بِالبَلْبَالِ بَالْ بِالنَّوَى زَلْزَلْتَنِي والعَقْلُ بالزَّلْزَالِ زَالْ[1]

matla‘lı meşhûr *Kasîde-i Tantarâniyye*’yi okudum. Berâ‘at-i nazmını fevka’l-‘âde takdîr ve isti‘câl eyledi.

Vaktâ ki Bâb-ı ‘Âlî Defterdârlığı’na nakl olundu, minvâl-i nazm-ı mezkûr üzere şu kasîdeyi tanzîm ve takdîm eyledim:”

Kasîde-i Belîga-i Razıyyüddîn Halebî der-hakk-ı Gāzî-i müşârün-ileyh İskender Paşa

1. يـا حَـبِيباً مَـالَ عـن مَنْ دَأْبُهُ لَـحْظُ الجَمَالِ كُـنْ طبيبًا حيثُ مالَ الصَّبُّ أضْحَى كالحِجَالْ
2. حـالُ مِثْلِي حَـالِكٌ مِنْ فَـقْـدِ مَـنْ قَـدْ زانَـهُ لَـيْلُ خـالٍ مِـسْكُـهُ مـا زالَ يُهْدِيـهِ الغـزالْ
3. طابَ لي إرْسالُ دَمْعِي سالَ لا مِنْ طَرْفِ سالٍ حيثُ غَـيثُ الصَّبْـرِ مِنِّي حـالة التَّرْحال حالْ
4. كيـفَ والآجـالُ في أحـداقِ آجـالِ الـحِمَى كَـمْ بها جَفْنِي كَعَضْبٍ في يَدِ الأبْـطالِ طـالْ

[170-b]

5. يـا لَقَوْمِي هَلْ لَـنَا طَـوْقٌ عَلى طَفْقِ القَنَا مِـنْ قَـوَامٍ كَـقَوامِ البانِ مِـنْ رَشْـقِ النِّبَـالْ
6. قـطَـعَ الأَوصـالَ منّي بِالصَّدِّ وألْـحَاظِ حالٍ صادَرَ الآمَـالَ إذْ فِي حِـلْـيَـةِ الآجـالِ جَـالْ
7. يُـوسُـفِـيٌّ راودتْـهُ الـعَيْـنُ إذْ أكْـبَـرْنَـهُ شـاخِـصاتُ العينِ إذْ ما عنْ جمالهِ مِنْ مَجالْ
8. اخْتَزَلْتُ النَّفْسَ قَوْمَ السُّوءِ عنْ هذا الرَّشَا بعدَ قَومٍ لا تَزالُ النَّفْتسُ عـنهـمْ فِي اخْتِزَالْ
9. لـذَّةُ الألـحـانِ لَـوْ جـاز التَّداني واللِّقَـا مـنهُ لـكِنَّ الْـقِـلَى مـنـه كَـبَيْعٍ لا يُـقَـالْ

15- Defterlerin kara gözlü mürekkebi onun aşık olduğu bir kadın gibidir, ay yüzlü güzellerin hayalindeki aşktır bu

16- Selamette olasın, zamanının ahalisine her daim malik ve sahip olasın

1 Ey merhametsiz sevgili, firkatin çöllerinde beni avare kıldın
Aklımı zail edip beni kederlendirerek biçare kıldın

10. راقَ مِثْلَ البـدْرِ في الإشْـراقِ بادٍ وَجْـهُه فَـهْوَ جالٍ حـنـدسًا مِـنْ فَـرْعِ رَبَّاتِ الـحِـجَالْ
11. وذِي عفافٍ عِرْضُه أضحَى عَرِيضاً في الوَرى مـا لَـواهُ عــنْ لِـواهُ بـاذِلٌ أحْـمالَ مـــالْ
12. جـوهــرُ الـثَّغْـر فَـالِي إنْ رَآهُ بَـاسِـمًا مـادِحًـا حَـالِـي وقَـالِي فـاتِـحًـا أقْفَـالَ فَـالْ
13. لـي صبـاحٌ مِنهُ حتَّى صـرتُ أدْعُوه إلى عِـمْ صَـبـاحًـا سُـرَّ فـيـه حـالةَ الإقْبال بـالْ
14. كـلُّ لاحٍ لاحَ للَّاهِـي يُـبَاهِـي طَـرْفَـه قـالَ حَـقًّا إنَّ مـا فِي طرْفِـه السِّـحْرُ الحـلالْ
15. لـيسَ في إمهـالٍ دَاعٍ عـن تَـلَقِّي مَـدْحِـه وهـو حِـبٌّ مَدْحُـه فـي في المعنى حَـبٌّ هالْ
16. يا نحيلَ الـخَـصْـرِ خصرُ النملِ قدِ انْـحَنَى يا فَسِيحَ الصَّدْرِ كمْ قدْ ضاقَ بِي ضَنْكُ المَجَـالْ
17. لا تَـسَـلْـني عـن دم مُـضـاهـي عَـنْـدَمٍ حين أدْمى طرف عيني قـدُّكَ الـعسَّال سـالْ
18. ثـم ثـوى بالبال من حِبال إبليس النَّوى حالَ إذ جال الجوى في قلب حِبٍّ غيرِ خـالْ
19. كيف لا أبكي وأحكِي قصتي عن غُصَّتي هل وصالٌ منك يـشفي من جراحات النِّصـالْ
20. نقلُ أبناء الجَوى عـن نقْلِ أعباءِ الهوى يا لَأَربابِ الهـوى هـل يحملُ الأثقال قـالْ
21. دعْ وصالي لستُ أَبْغي منك إلّا نظرةً يا حبيب حـال كيلا أبتغي منه الوِصـالْ

[171-a]

22. نظْرةٌ تكفي وتـشفِي مـن عليلٍ غالني مـثلهـا لو نال مِثلي قلت ذا جَـدّي مِـثـالْ
23. لا تغِب عني فلا مَن شأنُه الإسعافُ لي خيرُ قَـرْمٍ جـالَ في مِضْمارِ أبطالِ الرجـالْ
24. مسعفُ الأشبالِ إذ ألقوا لباس الحربِ حال واسـعُ الكلكـال إن من فـضلِه المـحتاجُ كـالْ
25. الـهمام النَّدبُ مقــدامُ الـوَغَى إسـكَـنـدَرٌ دامَ بالإقـدام يـعلـو الـهـام في يوم النِّـزالْ
26. لشديدُ الحزمِ حزمًا والشديدُ العزم في جـمـعِ مـالٍ عـادَ فـي التِّعدادِ أعـدادَ الرمـالْ
27. مَن أجـاب البذلَ مـنهُ لا بِذُلٍّ مُـغْـدِمٍ واهتدى حين ارتدى بالمجدِ والأفضالُ ضـالْ

28. هو دفتردار الملك قسطـنـطِنْيَةٌ دارَ فيا في مَدار السَّعدِ محمودَ الفَعـالْ

29. أرْيَحِيٌّ لـم يـزل ريّاح في يوم العَطا لــو إلــيه آل راجٍ فـاتَـهُ ذُلُّ الســؤالْ

30. جـادَ في الأنجادِ والأغوارِ للوُرَّادِ مِنْ مالِه فالرَّيُّ هـم نـالوا كـما نـال الكمـالْ

31. ذاق حُذاقُ الحساب المَقْرَ من تحريره في مقام بسطهم فيه لطرح الذكر نـالْ

32. في بِطاح القهر طاحَ الجسمُ من حُسَّاده هل من الحُسّاد قد ساد مَنْ بالمجدِ طـالْ

33. عن حِمى الأفراحِ راح الهمُّ والغمُّ اغتدى إذ تلقَّى مُذْ تَرَقَّى منصِبًا بالبالِ عــالْ

34. دام مفتوحًا لديه بـابُ أسبابِ الصَّـفا والعِدا من صابِ أوصابَ الردى تسقى سجـالْ

35. يرتدِي جدوى سليمان الزمان المُحتمي بالجهـاد الهـادِ للخيرات عن ذيل الوبـالْ

36. مَلْكُ مُلْكٍ راجـحٍ قاموس فلكٍ رابـحٍ فيه غـالٍ من صحاحِ النَّذرِ ما واراهُ مـالْ

37. بـانَ في إبّانِ حَتْفِ الحَتْفِ نامي عدلُه صانَ أغصان الهدى عن عقبِ أربابِ الضلالْ

[171-b]

38. صاحِ خذْ إفصاحَ مثلي عن لآلي وصفِه إنّ شعر آل يا خليَّ البالِ إلى نظْمِ اللآلْ

39. لكن اعذرني بأني لم أنظّمه عِقدَها حَقّ نفسُ النفسِ عن إحصاء أعدادِ الرمالْ

40. يـا لـهُ بحرٌ لـنا ريحٌ يجاري فلكَهُ إن نوى بالإذنِ من مولاهُ أبلاه النَّـوالْ

41. دام بالتأييدِ والتأبيدِ محروسَ الحِمَى مـن مُدامِ المـالِ يسقي حِبّه الجامَ الحـلالْ

42. مُجرِيًا فلك النَّدى من فوقِ بحرِ اللفِّ في لُجّة الإسعادِ ما عاد النَّوى يهوى الرجـالْ

43. ذو القصور المنجلي نجل الجمال الحنبلي صاغ كالمنصاغ من تبرٍ عقودًا من مقـالْ

44. لا لأعراضٍ وأغراض من الدنيا يرى بـذْلَها فالعَبْدُ راضٍ مُكرمٌ في كـلِّ حـالْ

45. ثم أُهدِي من صلاتي للرسول المصطفى سؤل أصحاب الصَّفا ما قد صفا صفو الزُّلالْ

46. حـــامـــدًا لله ذي الآلاء والـنَّـعـمـاء مـــا لاحَ نجـم في الثرى أو ضـــاءَ بدرٌ أو هـلالْ[1]

1 1- Güzelliğin seyrine alışandan yüz çeviren sevgili! Bedbaht olan bu aşığa tabip ol

2- Bahtımın gecesi zifiri karanlıktır; kaybetmiştir zira miski, her daim ceylandan armağan o gamsız yıldızı

3- Ağlamak ne güzel teselli bulamayan gözlerim için ayrılık zamanı bana kalan sabır yağmurları olduğunda

4- Başka nasıl olur, ölüm aziz toprağımın gözbebeklerindeyken ve gözlerim savaşçının elindeki kılıcın rengine boyanmışken

5- Selvi boylunun cana kastına takat var mıdır ey dostlar; yağmur gibi yağan oklara, birbiriyle yarışan mızraklara

6- Yüz çevirir, hal diliyle bende derman bırakmaz; süslü ölümlerde cevelan eder, bende emel bırakmaz

7- Gözle başı belada Yusuf yüzlü, o güzelliğe dayanacak mecal mi olur

8- O ceylan gözlüye ayırdım artık ben bu canı, hiç olmamıştı zaten rağbeti ağyarda

9- Tadı olurdu her nağmenin eğer aşinalığını arkadaşım kılsaydı, ancak sevgilinin cefasına çıkmaz benden başka aciz

10- Yüzü, ışığı latif bir dolunay gibi olan güzellerin siyah saçlarında ışıldayan

11- Haysiyeti cemiyette korunmuş, iffetli sevgili dünyaları verseler değişmez bu âdeti

12- Bahtiyarlığım; görsem inci misali tebessümünü halime ve kavlime iltifat etse, açsa bahtımın kilitlerini

13- Bir sabah olsa desem "sabahın hayrola" ve bu saadet ile dolsa gönlüm sürur

14- Gözlerinde ömür tüketen aşığı kınayan her cahil dedi sonunda: "El-hak gözlerindeki sihr-i helaldir"

15- O sevgilinin övgüsüne kayıtsız kalmak neden, onun methiyle mana bile lezzetlenirken

16- Ey ince beline karıncanın selama durduğu! Senin gönlün sınırsız feza, bana kainat dar

17- "Karaya çalan bu kan nedir" diye sorma; gözlerimi kan çağlatan senin selvi boyundur

18- Sonra İblis'e yaraşır bir hicran kalır gönülde, yüreğim yangına teslim; o hicran kaybolup gider

19- Nasıl ağlamam, kederimi nasıl anlatmam; bu yaralara kavuşma artık olur mu şifa

20- Acının müritleri aşkın çilesini rivayet ettiler: "Ey aşıklar, kalbinde nefret olan taşır mı bu yükü!"

21- Bırak vuslatı, bir bakışındır dileğim; beni uzak düşürüp kavuşmadan emelimi kesen sevgili

22- Şifam; düşmanım olan o baygın gözlerden bir bakıştadır, bana bir rastlasa da olsam bahtiyar

23- Ne senden mahrum olayım, ne de o her an saadet meydanının bana medet olan süvarisinden

24- Kahramanlar zayıf düştüğünde savaş meydanının aslanı odur, muhtaçlar zekat verir hale gelir onun kereminden

25- Ön safların cengaveri İskender, savaş gününde baştadır yeri

26- İradesi sağlam, azmi yüce; kum sayılırsa sayılır onun da mülkü

27- İkramına mazhar olan ne düşkündür artık, ne de fakir; şanı ve faziletleri her yitip gitmiş

İşte gāzî-i şehâmet-megāzî-i müşârün-ileyhin şecâ'at ü ferâset ve fezâ'il ü kemâlât ve 'irfân ü iktidârı hakkında, fuhûl-ı 'Arab ve nühûl-ı edeb taraflarından bâlâda nümûneleri gösterilen kasâ'id-i garrâ ve neşâ'id-i uhrâ misillü nice nice âsâr-ı şehd-âmîz inşâd olunmuştur.

---

olana olur rehber

28- Kostantiniyye mülkünün defterdarıdır, medar-ı saadet ona gezinti yeridir, her yaptığı övülmüştür

29- Ey ikram günlerinde durmaksızın esen rüzgar, muhtaç olan kapına uğrasa kurtulur dilencilikten

30- Çöllerin ve dağların her daim tüten ocağı olan kapısına gelen suya kandı, o ise kemale

31- Onun mahareti usta hesapçılara kederdir, o mesleğin zirvesine ulaşan onun ismini edinir vird

32- Kahır diyarında toprağa düştü ona haset edenler, ne mümkündür hasetçinin şerefliye efendiliği

33- Bu şen diyardan göç etti gam ve keder, o gönüllerde yüce makama yükseldiğinden beri

34- Onun safa kapıları her daim açık, düşman içedursun ölüm gibi acıyı kadeh kadeh

35- Süleymân'ın mülkü ona kaftan olmuş, korunur kötü akıbetten hayırlara rehber olan cihadla

36- Bir hükümdar ki mülkü yüce, bir deniz ki gemisi bereket taşır; doğru gayeye adanmış paha biçilmez adaklar

37- Ölümden beter zulmü öldürdüğünde yücelerek gözüktü adaleti ve korudu hidayet meşalelerini sapkınlığa dost olanlardan

38- Dostum, onun inciden sıfatlarıyla süslendi lisanım; gafil olmayasın, inciden bir gerdanlığa benzeyecek şiirim

39- Ama mazur gör ki dizip bitiremedim bu gerdanlığı; kumları saymaktan yılmak insanın hakkıdır

40- Bir deniz ki rüzgar boyun eğmiştir onda yüzen gemiye ve bir gemi efendisinin izniyle uzaklaşsa taşıyamaz armağanlarını

41- Sonsuza dek mülkü korunsun ve kendisi yardımla desteklensin, varlık şarabından sevgiliye helal kadehler sunsun

42- Saadet dalgalarıyla katlandı denizler onun kerem gemisinin önünde, uzaklık uzak düştü gönüllerden

43- Kusuru meydanda olan Hanbelîoğlu altından sözler söyledi

44- Değil olduğu için bir maksadı bu dünyadan; bu kul ikrama mazhardır, hoşnuttur her vaziyette

45- Ve safa erbabının dileği: Salat olsun Resul Mustafa'ya tatlı sular durularak aktıkça

46- Hamdler olsun Allah'a, lütuf ve ihsan sahibine; yerde bitkiler, gökte dolunay ve hilal varoldukça

Gāzî-i ekber-i müşârün-ileyh; Nerîmân-ı[1] ma'reke-i harb u darb, İsfendiyâr-ı[2] melhame-i şark u garb, Behrâm-ı[3] demdeme-fersâ-yı meydân-ı ceng ü heycâ, zırgām-ı zemzeme-ârâ-yı perhâş u gavgā ve hangi semte teveccüh etmiş ise feth u nusretle hem-'inân ve hangi mahalle 'azîmet eylemiş ise [172-a] 'avn ü zaferle kâm-rân olmuş ve arslanların titremekte ve pûlâd gibi yüreklerin oynamakta olduğu en dehşetli ma'rekelerde bir ejder-i bî-pervâ-yı ciğer-dâr ve gençlerin ihtiyâr olduğu en şiddetli gecelerde bir saff-der-i bî-havf-ı pûlâd-etvâr olup; bâlâda 'allâme kādî-i ma'rûf Dımaşkî Hazretleri kasîde-i garrâlarındaki

فالقبض بسط والمشقة راحة والليل صبح والموارد مصدر[4]

beyt-i rasînü'l-mazmûnlarında beyân buyurdukları üzere, bu dünyâda dînen ve şer'an ve vazîfeten tâbi' olduğu makām-ı akdes-i hilâfet-i kübrâya maddî ve ma'nevî her husûsta ibrâz-ı kemâl-i sadâkat ve isbât-ı fart-ı hizmet ederek bu yolda her bir meşakkati kendine râhat bilmiş ve binâ'en-'aleyh her sûretle de te'yîdât-ı İlâhiyye'ye mazhar olarak tûl-ı 'ömr ile kâm-yâb ve mesrûr ve dünyâ ve âhiretini ma'mûr eylemiş bahtiyârân-ı e'âzım-ı ümmetten idi.

Hayrât u hasenâta olan hâhiş-i 'âlîlerine, şehrimizde el-ân mevcûd olup derûnunda evkāt-ı hamsede her bir tehlîl ve tekbîr zamānında binlerle müvahhidînin rûh-ı 'âlîlerine Fâtiha-hân olmakta bulunan câmi'-i İrem-nazîr-i bî-misâl, bir delîl-i mu'azzam ve kâfîdir. Der-sa'âdet'te Boğaziçi'nde kâ'in Kanlıca nâm mahall-i ferah-fezânın iskele civârında kâ'in câmi'-i şerîf ittisâlindeki mekteb ve medrese ve hammâmın dahi müşârün-ileyhin [172-b] hayrâtı cümlesinden olduğu, ba'zı kütüb-i edebiyyede muharrerdir.

Merhûm-ı müşârün-ileyhin ahfâdı el-ân şehrimizde mevcûd olup inşâ-kerde-i 'âlîleri olan hâne-i cesîmde mütemekkin ve kendilerinden sonra da evlâd u ahfâdı vücûh-ı memleket 'idâdına dâhil olduklarından, her biri mazhar-ı tebcîl-i ahâlî vü e'âlî olarak bunlardan pek çoğu mütesellimlik (1)[5], voyvodalık gibi mu'tenâ

1 *Şehnâme*'de adı geçen kahramanlardan Sâm'ın babası ve Zâl'ın dedesidir. (haz.)
2 *Şehnâme*'de Zâloğlu Rüstem ile mücadelelerinin anlatıldığı İran kahramanı. (haz.)
3 Başta *Şehnâme* olmak üzere birçok destana konu olmuş meşhur Sâsânî hükümdarı. (haz.)
4 Orada darlık ferahlık, sıkıntı ise rahatlıktır. Geceler sabahtır, tükenmez hiçbir şey; herşey kaynaktır.
5 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

me'mûriyyetlerde bulunmuşlar ve kâbiren-'an-kâbir nâmûs ve terbiye ve hüsn-i hâl ve sülûk erbâbından zuhûr eylemişlerdir.

Mahdûm-ı şehâmet-rüsûm-ı 'âlîleri vülât-ı kirâmdan Ahmed Paşa ile Mehmed Dervîş Beyler olup; anların dahi eş'âr-ı râ'ikaları olmağla, mahallerinde mezkûrdurlar.

Şu tezkiremizin tahrîri esnâsında silsile-i ahfâd-ı 'aliyyelerinin riyâseti kapucıbaşı pâyelilerinden 'izzetlü Yûsuf Râ'if Beyefendi'ye resîdedir ki; kendisinin asâlet-i zâtiyyesiyle berâber, tarîkat-i 'aliyye-i Kādiriyye'ye mensûb bir zât-ı hakāyıkmashûb olduktan başka mazâmîn-i latîfe ihtirâ'ına kādir bir şâ'ir-i mâhir olduğundan, bu zâtın dahi ba'zı âsâr ve terceme-i ahvâl-i sâmîleri mahallinde mestûrdur.

[173-a]

Sâhib-terceme gāzî-i bî-hemtâ İskender Paşa Hazretlerinin selîs eş'ârı da var idi. Bu cümleden olmak üzere bin târîhlerinde [1591-92] yazılmış gāyet nefîs ve nezd-i 'âcizîde mevcûd bir mecmû'a-i kıymet-dârda şu târîh kıt'aları muharrerdir ki, Kānûnî Sultân Süleymân Hân 'aleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân Hazretleri pây-i taht-ı Macaristân olan Budin Kal'ası'nı dokuz yüz kırk sekiz senesinde [1541] ikinci def'a olarak feth u teshîr ile merkez-i vilâyet ittihâz buyurdukları esnâda ma'iyyet-i hümâyûn-ı şâhânelerinde olmağla 'arz-ı huzûr-ı hilâfet-nüşûr-ı cenâb-ı cihân-sitânî etmişler idi:

Târîh-i Gāzî İskender Paşa, Feth-i Mükerrer-i Kal'a-i Budin

Budin'in kal'asın aldıkda a'dâ
Mükerrer feth idüp şâh-ı muzaffer
Anın mîr-i livâdan bir Sikender
Didi târîhini "feth-i mükerrer"

Sene 948 [1541][1]

1 İskender Paşa'nın hal tercümesi bittikten sonra müellif konuyla alakası bulunmayan ve mükerrer kısımda bulunmayan şu iki beyit ve bir mısrayı yazmıştır:

Müdâhin olmasa 'âlemde 'âlim
Cesâret idemezdi zulme zâlim
Dilerem ki devlete irmeye nâdânın yedi
Serçe kalır mı cihânda ger kanatlansa kedi
Türk'e beylik vermesünler katl ider babasını (haz.)

[173-b]

İsmâ'îl Çelebi

Mürşid-i ma'âric-i tarîkat, nâşir-i merâsim-i hakîkat, vâsıl-ı serâ'ir-i ma'nevî, vâkıf-ı dakāyık-ı şer'-i Nebevî, meşhûr 'Azîz-zâdelerden İsmâ'îl Çelebi Hazretleridir.

Târîh-i Peçevî ve *Na'îmâ*'da ve sâ'ir tevârîh-i sıhhat-nümâda tafsîlâtı beyân olunduğu üzere, eben 'an ceddin kibâr ibni kibâr ve bi'l-hâssa peder-i 'âlî-güherleri bir şeyh-i bî-nazîr-i perhîz-kâr olup bi'l-'umûm serdârlar ve paşalar tekyesine varıp hisse-mend-i füyûzât ve du'â-yı müstecâblarıyla da ganîmet-pîrâ olurlar idi.

Tebrîz ve Revân ülkelerinden Erzurûm ve Ruhâ ve Van'a varınca, cümle memâlik ve Kürdistân halkı ayağına akıp kemâl-i muhabbet ile kendüye bende ve i'tikād-ı tâm ile hânedânına muhibb ve efkende olmuşlar idi.

Hindistân'a varınca cihânın her tarafından nüzûr ü zekât ve hedâyâ vü sadakāt, tekyesi ve dervîşlerine gelip; 'amme-i nâs mâllarını kendilerinden dirîg etmezler idi. Derûn-ı memlekette bir câmi' (1)[1] dahi binâ edip, ekser mürîdleri tekye ve câmi'de cem' olur ve oturdukları yerde zikr-i cehrî ederler idi.

[174-a]

Ve dâmâdı âti't-terceme Mollâ Çelebi dahi bir fâzıl-ı bî-nazîr ve 'allâme-i şehîr olduğundan, bir taraftan da mürîdânını tahsîl-i 'ulûm-ı 'âliyeye sevk eylerdi.

İşte sâhib-terceme İsmâ'îl Çelebi, şeyh-i müşârün-ileyhin mahdûm-ı fezâ'il-rüsûmu ve sâbıku't-terceme Ahmed Çelebi gibi bir fâzılın dahi vâlid-i kemâlât[-mevsûmudur].

Çelebî-i müşârün-ileyh; şehr-i Diyârbekir (Âmid)'de bin yirmi [1611] hudûdunda tevellüd ederek, peder-i 'âlî-güherlerinin sevk ve delâlet-i hayriyyesiyle 'allâme-i şehîr Çelebi Mâ'î Efendî-i Âmidî (1)[2] ve enişteleri Mollâ Çelebi ve âti't-terceme 'Abdurrahmân Fâzıl gibi [174-b] efâzıl-ı bî-misâl-i memleketten kesb-i 'ulûm ve kemâlât eylemiş ve 'ilm-i tasavvufu dahi peder-i 'âlî-güherlerinden ahz

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

2 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

u telakkî ederek bir fâzıl-ı bî-nazîr-i cihân olmuştur. Vâlid-i kesîrü'l-mehâmidleri âti't-terceme 'Azîz Mahmûd Urmevî Hazretleri, bir gece 'âlem-i menâmda pederlerini görüp kendüye der ki: "Mahmûd, şehâdeti kabûl eder misin?" Cenâb-ı şeyh ise ol esnâda Diyârbekir (Âmid) şehri hâricinde Kırklardağı dâmeninde Dicle nehrine nâzır Kavs nâm mahalde güzel bâğçeler ve kasırlar yapmış idi ki, fâzıl-ı şehîr âti't-terceme 'Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî'nin işbu manzûme-i belîgasından dahi rûhâniyyet ve letâfeti anlaşılacağı gibi el-ân dahi "Kavs Bâğçesi" demekle ma'rûf riyâz-ı dil-ârâdır:

Çîn-i ebrûsı üzre perçem-i yâr
Oldı işkeste Kavs Bâğı'na târ

Kavs Bâğı münâsebetle dile
Bir nice nükte eyledi ihzâr

Bâ-husûs ide âsaf-ı pür-dil (1)[1]
Vasfa tahrîk ebrû-yı güftâr

Nefsü'l-emri budur ki Gülşen-i Kavs
Oldı ehl-i kulûba cây-ı karâr

[175-a] Kırklar bir tarafda çille çeker
Kavs'in itme ricâlini inkâr

Bir tarafda tarîk-i Sa'dî'nin (2)[2]
Sâlik-i feyz itdi cerr-i civâr

Nakşibendiyye hân-kāhıdur
Örneğidür televvün-i ezhâr

Şekl-i verd-i sefîdi mâh-ı münîr
Tûğ-ı şâhîsi necm-i gîsû-dâr

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

2 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

Dergeh-i Hakk'a kef-küşâde müdâm
Muhterikdür dil-i çınarı çü nâr

Kavs'dür tîr-i himmete menzil
Kavs'dür burc-ı şems-i feyz-âsâr

Kavs'dür kim 'ukūd-ı ezhârî
Oldı ma'nîde sübhatü'l-ebrâr

Bâğa bülbül küçük mü'ezzin olup
Gülşenîdür tarîki fasl-ı bahâr

Nakşibendiyye eyleyüp hizmet
Şimdi itdi makāmı beste-nigâr

Nakşibendiyye'nin 'imâretidür
Dil-i âgâh-ı mürşid-i ahyâr

Hân-kāhında kırklar yediler
Çünki nân-ı 'azîzi leyl ü nehâr

Şükr-i ni'metle her biri itdi
Virdini yâ 'Azîz ü yâ Gaffâr

Cenâb-ı 'Azîz Mahmûd Urmevî babasına menâmda cevâb verip der ki: "Şehâdet güzel şeydir ammâ şu güzel bâğçeleri yaptım. Dünyâdan istîfâ-yı hazz edip, bâğçelerden kesb-i lezzet etmeden nice terk edeyim." deyip [175-b] bâğçeleri gösterir.

Pederleri: "Latîfe söylemem, elbette kabûl etmelisin." diye i'âde-i kelâm eder. Şeyh dahi "kabûl ettim" dedikten sonra berâber olur.

Bu vâkı'ayı tefekkür edip ma'lûm edinir ki, kendisine çarh-ı sitem-kârdan bir nâdire zuhûru mukarrerdir.

Derhâl hulefâsından Vanlı Kara 'Abdullâh nâm zâtı çağırıp rü'yâsını hikâyet ve dervîşânını cem' ile onların önünde seccâdesini sâhib-terceme İsmâ'îl Çelebi'ye vasiyyet eyler.

Fi'l-hakîka cenâb-ı şeyhin şehâdeti 'âlem-i kazâ ve kaderde mukadder imiş. Aradan çok geçmeden, *Peçevî* ve *Na'îmâ Târîhleri*nde tafsîlâtı muharrer olduğu üzere 1048 [1638-39] senesinde zuhûra gelmekle vasiyyetleri vechile mahdûmları İsmâ'îl Çelebi seccâde-i hân-kāh-ı irşâda ku'ûd eyledi.

Peder ve ceddinde bulunan nûr-ı rüşd ve hakîkat, nâsıye-i hâlinde lem'a-bahş-ı zuhûr ve şa'şa'a-i safvet ve ehliyyetle mütehallî ve manzûr olduğundan âbâ vü ecdâdından mütebâkî mürîdân etrâfına cem' oldular.

'Asr-ı 'âlîlerinde bulunan halîfe-i silsile-i cenâb-ı selâtîn-i 'Osmânî kasr-ı mezkûr [176-a] civârında bulunan Ka'bî nâm karye-i cesîmi şeyh-i müşârün-ileyh hazretlerine vakf ve temlîk eylediler ki, el-ân ahfâdı yedinde mevcûd ve hâlen mûcib-i iftihârları olan berât-ı temlîknâme-i hümâyûn dahi yirmi kadar vüzerâ-yı 'izâm ve 'ulemâ-yı be-nâm ve ecille-i ricâl-i fihâm mühr ve imzâlarıyla muvaşşah ve ziyârete şâyân bir nüsha-i nefîs-i kıymet-dâr olarak mevcûd ve meşhûddur.

Cenâb-ı şeyh; kış mevsimini şehr-i Diyârbekir'in Balıklı semtindeki pederlerinin hâne-i cesîminde ve yaz mevsimini bâlâda evsâfı mürûr eden bî-nazîr-i dünyâ Kavs kasr ve bâğçelerinde güzerân ve taraf-ı müstecmi'ü'l-mecdi ve'ş-şeref-i Devlet-i 'Aliyye'den kendilerine ve hânedânına ihsân olunan vâridât ile ma'îşet ve refâhiyyet-i mürşidânelerini te'mîn eylerdi. Fevka'l-'âde halûk ve mütevâzı' ve kerîm ve sahî bir zât olduğundan, etrâf ü enhâdan gelen nüzûrât ve zuhûrât hâne ve hân-kāhların ashâb-ı kulûb gibi ziyâret eder ve yine derhâl dest-i kerîmleriyle fukarâ ve ashâb-ı ihtiyâcın kîse ve hânelerine 'avdet eylerdi. Etrâf ü eknâfın vüzerâ ve 'ulemâ ve üdebâsından istimdâd ve niyâz ve du'âyı hâvî 'arîzalar ve manzûm neşîdeler vârid olarak, cenâb-ı şeyh dahi îcâbına göre kimine mensûr ve kimine manzûm cevâblar ihsânıyla ibrâz-ı me'âsir-i vefâ ve asâlet eylerdi.

[176-b]

Sohbeti 'ulemâ ve ülfeti üdebâ ile olduğundan meclisinde 'ulûm ve edebiyyât ve tasavvufa dâ'ir mübâhase ve mükâlemeler cereyân ederek, kendisi de deryâ-yı tasavvufta bir şinâver-i bî-nazîr olduğundan aralıkta cûş u hurûş eyledikçe gavr-ı hakîkatten nice nice le'âlî-i nâdîde-i girân-bahâ ihrâc eyleyerek müstemi'în ve müctemi'îni tahsîn-hân ve fazl ü kemâline hayrân eylemekte idi.

Vicdânı şefîk, kalbi pek rakîk idi. Bir fakîr hâl-i felâketini beyân ederek ağlasa berâberce ağlar ve bir vâlide yetîm kalan ciğer-pâresini gösterip inlese berâberce inlerdi.

El-hâsıl; servet ve ma'îşet ve fezâ'il ve kemâlâtça cihânın kâm-rânı olduğu gibi, âhiretini ma'mûr edecek ma'âlî-i umûrda dahi emsâl ü akrânının mümtâz ve bahtiyârı idi.

Böyle etvâr-ı hasene ve ahlâk-ı müstahsene ile imrâr-ı evkāt eylemekte olduğu hâlde, 1080 [1669] hudûdunda terk-i nâsût ve 'azm-i mülk-i la-yüblâ-yı lâhût eylediğinden, ahibbâ ve eviddâ ve belki kendisini tanımış ve haslet-i melâ'ikânesini bilmiş olan bütün ehl-i dünyâyı mahzûn ve mehmûm eyledi.

[177-a]

Na'ş-ı gufrân-nakş-ı kemâli, kemâl-i tekrîm ü hürmetle götürülerek Rûmkapusı hâricinde 'â'ile-i mübârekelerine mahsûs olan mahall-i mu'attarda peder-i cennet-makarrları cenbine defn olundu.

Veled-i reşîdleri Ahmed Çelebi Hazretleri ki, mahallinde mürûr eylediği üzere[1] kemâlât-ı insâniyye ve fezâ'il-i lâhûtiyye ile mütehallî bir zât-ı ferîd idi. Vasiyyet-i 'âlîleri vechile, câ-nişîn-i peder-i 'âlî-güher oldu.

Mağfûr-ı müşârün-ileyh İsmâ'îl Çelebi Hazretleri bu kadar fezâ'il-i suveriyye ve kemâlât-ı ma'nevîyye ile berâber fazla-i fezâ'il olarak aralıkta Fârsî eş'âr-ı selâset-şi'âr ile de nâtıka-senc-i belâgat olurlar idi. Âsârı, mürşid-i muhakkık-ı meşhûr Hakîm Senâyî-i Gaznevî'nin eş'âr-ı girân-bahâsını andıracak kadar latîf ve metîn ve zînet-i nûr-ı tasavvufla münevver ve müzeyyendir.

Böyle iken şâyân-ı ta'accübdür ki, tezkirelerin hîçbirinde ne ismi ve ne de bir beyti olsun görülüyor.

Merhûm-ı müşârün-ileyhin en ziyâde mütelezziz olduğu şeylerden biri, kimsenin 'aleyhinde söz söylememek ve bi'l-'akis kendisine fenâlık eden bulunursa mutlakā ana [177-b] iyilik etmek kaziyye-i insâniyet-kârâne ve civân-merdânesi idi.

---

1 Mükerrer kısımda "mahallinde zikri mürûr eylediği üzere" şeklindedir. (haz.)

Binâ'en-'aleyh; biz de âsâr-ı celîlelerinden şu meslek-i 'âlîlerinin musavviri olan bir kıt'a-i belîga-i bî-nazîrlerinin teberrüken derc ve tahrîriyle işbu mecelle-i nâçîzânemizi tezyîn eder ve rûh-ı 'âlî-i mürşidânelerine hezâr ta'zîm ve ihlâs ile Fâtiha-hân olarak ihtiyâr-ı semt-i ihtisâr eyleriz:

Kıt'a

Mâ sâf-dilânîm be kes kîne nedârîm
Halkest be mâ düşmen ü mâ bâ heme yârîm
Mâ şâh-ı dırahtîm pür ez meyve-i tevhîd
Her reh-güzerî seng zened 'âr nedârîm[1]

[178-a][2], [178-b][3]

[202-a][4]

[202-b]

El-'Âlim el-'Âmil el-Fâzıl el-Mevlâ İsmâ'îl Efendi

Şehrimizin elf-i kâmil [1591] hudûdundan evvel olan 'ulemâ-yı 'izâm ve ecille-i fuzalâ-yı zevi'l-ihtirâmından el-'âlim el-fâzıl âti't-terceme Kara Halîl Efendi merhûmun mahdûm-ı fezâ'il-müktesibidir.

Tekmîl müddet-i 'ömründe memleketimizde neşr-i 'ulûm-ı 'âliye ile meşgūl ve tedrîs ü tezkîr ile güzârende-i eyyâm ü fusûl idi. Dâ'ire-i tedrîs-i nihrîrânelerinden birçok fuzalâ-yı 'izâm yetişmiş ve kendileri üstâd-ı 'ulemâ olarak بِرَكَةٌ من بركاتِ أيام[5]

1 Gönlü saf ve temiz olanlarız biz, kin gütmeyiz kimseye. Halk düşmandır bize ama biz dostuz herkese. Biz bir ağaç dalıyız, tevhid meyvesiyle dolu. Her geçen bir taş atar, biz ar duymayız bile.

2 Bu sahifeye müellif tarafından başlık olarak "İskender Paşa" yazılmış ve sahifenin geri kalanı boş bırakılmıştır. (haz.)

3 Buradan itibaren mükerrer kısım başlamakta olup, bu kısım [178-b] ile [202-a] sahifeleri arasındadır. Müellif burada İskender Paşa ve İsmâ'îl Çelebi'nin hal tercümelerini bir kez daha yazmıştır. Müellifin bu şahıslara ait evvelce yazmış olduğu hal tercümeleri ile sonradan tekrar yazdığı hal tercümeleri arasındaki farklılık birkaç cümleden ibaret olduğundan, müellifin ilk olarak yazdığı kısımlar ile mükerrer kısım arasındaki farklılıkları dipnotlarda göstermeyi yeterli gördük. (haz.)

4 Bu sahifede silik vaziyette "İsmâ'îl Efendi, Kara Çelebi-zâde" ibaresi bulunmaktadır. Ancak sahifenin geri kalanı boş bırakılmıştır. (haz.)

5 Devrin bereket kaynaklarından.

olmuşlar idi.

Ol müctehid-i ʻulûm-ı elf-i tamâm, elf-i kâmil hudûdlarında terk-i dershâne-i cihân ve vâsıl-ı niʻam-ı bî-intihâ-yı cinân olmuştur.

ʻAllâme-i müşârün-ileyh fazl ü kemâl-i bî-pâyân ile engüşt-nümâ ve ʻilm[1] [203-a] ü ʻirfân-ı firâvân ile müfred ü yektâ bir üstâd-ı ekrem-i dünyâ ve bir nihrîr-i aʻzam ü vâlâ idi.

[Terceme-i hâlleri] *El-Mecmûʻ fî ʻUlemâ'i'l-Meşhûd ve'l-Mesmûʻ* nâm kitâb-ı müstetâbda dahi mestûr ve mündericdir.

İsmâʻîl Fedâyî

Şâʻir-i mâhir olduğundan terceme-i hâl-i edîbâneleri harf-i fâ'da (فا) "Fedâyî" mahlasıyla baʻzı âsâr-ı nefîse-i şiʻriyyeleriyle berâber münderic ve mestûrdur.

[203-b], [204-a][2]

[204-b]

İsmâʻîl Efendi, Kādî

Belde-i Kayseriyye'den zuhûr ve istifâza-i nûr-ı şuʻûr ederek, dârü's-saltanat mahmiye-i Kostantiniyye'ye ʻazîmet ve Şeyhü'l-İslâm Ebû Saʻîd Efendi'den ihrâz-ı şeref-i mülâzemet etmişler idi.

Devr-i medâris-i muʻtâde ederek kırk akçe medreseden maʻzûl olduktan sonra sâlik-i meslek-i kazâ ve mâlik-i ezimme-i hükm ü imzâ olmuşlar idi.

Rûmeli kalem-revende birkaç menâsıbda icrâ-yı ahkâm-ı şerîʻat eyleyip, 1080 [1669-70] târîhinde cezîre-i Girid'de Hanya kazâsı mevleviyyetine mevsûl ve 1081 senesi Muharrem'inde [21 Mayıs-19 Haziran 1670] maskat-ı re'si olan Kayseriyye kazâsına menkūl oldular. 1082 senesi Rebîʻü'l-evvel'inde [8 Temmuz-6 Ağustos 1671] infisâl-i rû-nümâ ve 1090 Zi'l-kaʻde'sinde [4 Aralık 1679-2 Ocak 1680] kādî-i Manisa oldu.

---

1 Sahifenin başında "ve ʻilm" ibaresi sehven tekrar edilmiştir. (haz.)

2 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup [204-a] yüzüne sadece "İsmâʻîl Kādî, 1097" ibaresi yazılmıştır. (haz.)

1092 [1681-82] senesinde ma'zûl ve yerlerine diğeri mevsûl oldu.

1096 senesi Safer'inde [7 Ocak-4 Şubat 1685] Diyârbekir kazâsı 'inâyet olundu.

1097 senesi Rebî'ü'l-âhir'inde [25 Şubat-25 Mart 1686] infisâl ve sene-i mezkûre evâhirinde [205-a] intikāl ve 'âlem-i 'ukbâya irtihâl eylediler.

Zeylü'z-Zeyl-i Şakāyık olan *Vakāyi'ü'l-Fuzalâ'da* Şeyhî Efendi, sâhib-terceme hakkında; "Merhûm-ı mezbûr fezâ'il-i 'ilmiyye ile meşhûr, muhteşem ve vakūr, sâhib-i basîret ve şu'ûr idi." diye hüsn-i senâ ve edâ-yı şehâdet ediyor.

Şu kadar ki; "1097 senesi Rebî'ü'l-âhir'inde [25 Şubat-25 Mart 1686] munfasıl ve sene-i mezkûre evâhirinde 'âlem-i 'ukbâya mürtehil oldu." 'ibâresini tahrîr edip târîh-i infisâliyle vefâtı arasında birkaç mâh mesâfe olduğundan, Diyârbekir'de mi veyâ Kayseriyye yâhud Der-sa'âdet'e 'azîmet ederek oralarda mı vefât eylediğine dâ'ir Cenâb-ı Şeyhî sarâhat vermiyor.

Ancak *Sicill-i 'Osmânî*'de: "Diyârbekir mollâsı oldu. Orada 1097'de [1685-86] vefât eyledi." 'ibâresi görülmekle, fâzıl-ı merhûm hakkında vesîle-i rahmet olmak üzere terceme-i hâlini tahrîr eyledik.

[205-b][1]

[206-a]

El-Mevlâ el-Fâzıl İsmâ'îl, Kādî Efendi

Ser-âmed-i fuzalâ ve mu'ciz-beyânân-ı şu'arâ-yı memleketten olup âsâr-ı 'aliyyesini "Kādî" mahlasıyla tevşîh ve tezyîn eylediği cihetle terceme-i ahvâl-i nihrîrâneleri harf-i kā'da (قا) muharrer ve mezkûrdur.

[206-b]

İsmâ'îl Çelebi, Çuvalduz-zâde

Şehrimizin üstâd-ı bestekârân ve mu'allim-i mûsikî-şinâsân[ın]dandır.

"Çuvalduz-zâde" lakabıyla be-nâm idi. Sadâsı latîf ve rûh-nevâz olduğun-

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

dan ta'allüm-i usûl ve makāmâta heves ederek usûl-ı safâ ve mevsûl-ı terennümü tamâmiyle tahsîl eyledikten sonra 'ulüvv-i himmet [ü] ikdâmı, yalnız şunun bunun bestelediği şeyleri ezberleyip şetâret-bahş-ı mecâlis ü mahâfil olmağla kanâ'at etmemekle üstâdân-ı memleketten nagamât-ı ceyyidenin usûl-ı 'ameliyyesine dahi çalışarak ikmâl-i ta'allüm ve zabt-ı kavâ'id-i fenn-i terennüm eylemiştir. Güzel türküler ve latîf şarkılar ve belîğ gazeller bestelemiştir. Makām-ı Kürdî'de ve usûl-ı hafîfte

Kasdın eğerçi cân u dilin birisinedür
İkisi de fedâ yoluna birisi nedür

murabba'ı cümle-i âsâr-ı letâfet-şi'ârındandır.

Şeyhü'l-İslâm-ı esbak Es'ad Efendi merhûm *Atrabü'l-Âsâr fî 'Urefâ'i'l-Edvâr* nâm tezkire-i 'aliyyelerinde bu zâtı kayd u tahrîr [207-a] ve vakt-i iştihârı 'ahd-i şevk-âver-i Mehmed Hân-ı Râbi' olduğunu beyân ve tezkîr ederek, bâlâda bestelemiş olduğunu irâ'e eylediğimiz rub'undan mâ-'adâ; ber-mûceb-i kavâ'id-i fen, daha bir mikdâr eser-i şâdî-fikeni bulunduğunun ve kırâ'at-i üstâdiyette beldesinin evsatü'l-hâl olan ricâl-i iştigāl-i fenni ile mütesâviyetü'l-ikdâm ve mütekāribetü'l-ifhâm idüğünün menkūl ve mesmû' olduğunu rivâyet ediyor.

Fi'l-hakîka ol zamânda[1] şehrimizde pek çok esâtize-i bî-nazîr-i elhân mevcûd olup; ez-cümle Şeyh-zâde Ahmed Çelebi, kemân-zen-i meşhûr Ahmed Virdî Çelebi, Çimen-zâde Mehmed Çelebi, Mücellid Mahmûd Çelebi, Mücellid Mustafâ Çelebi, üstâd-ı eşher Seyyid Nûh Çelebi, müterennim-i ekber Yahyâ Çelebi gibi fenn-i sürûdun tabaka-i bâlâsını ihrâz eden meşâhîr-i üstâdân-ı Fârâbî-misâle nisbetle cenâb-ı şeyhü'l-İslâm, sâhib-tercemenin fenn-i sürûdun cihet-i 'amelîsinde olan mertebe-i üstâdiyetini ikinci tabakada 'addeyliyor.

[207-b], [208-a][2]

1 Müellif burada sehven "zamân" kelimesini tekrarlamıştır. (haz.)

2 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, yalnız [207-b] yüzünde "İsmâ'îl Ağa, 'Abdülcelîl-zâde" ve [208-a] yüzünde silinmiş vaziyette "İsmâ'îl Ağa, Voyvoda" ibareleri bulunmaktadır. (haz.)

[208-b]

Seyyid İsmâʿîl Ağa, Voyvoda

Hânedân-ı memleket ve erbâb-ı yesâr ve servetten olup eyâlet-i Diyârbekir'e mukaddemâ voyvoda olan meşhûr Mehmed Emîn Ağa-zâde Vehhâb Ağa merhûmun tevâbiʿinden idi. Kendisi asîl bir zât olmağla berâber gāyet dirâyet-kâr ve nabz-âşinâ-yı ricâl-i şöhret-şiʿâr olduğundan, bir haylî vakit eyâlet-i Diyârbekir voyvodalığıyla kâm-revâ olarak ibrâz-ı kifâyet ve sadâkat eylemiş bir zât-ı maʿâlî-girdâr idi.

Kendileri[nin] pîr ve ihtiyâr olarak voyvodalık mansıbından infikâkini müteʿâkib mahdûm-ı asâlet-mevsûmları ânifü't-terceme Seyyid Ebûbekir Ağa Der-saʿâdet'e azîmet ederek pederinin mesned-i metrûküne kāʿim olmuş idi.

Müşârün-ileyh; cevâd, kerîm, yâr u ağyâra eltâf ve iltifâtı mebzûl bir zât-ı dânâ-iştihâr ve sâhib-i tedbîr idi.

1175 [1761] hudûdunda teveccüh-i semt-i âhiret eyledi. Vefâtına kadar mevkiʿ-i ikbâl ve iʿtibârda bulunduğu gibi, vefâtından sonra da birçok zamân nâm-ı bâ-ihtirâmı elsine-i ahâlî-i memlekette zikr-i hayr ile bâkî ve dâ'ir [209-a] olmuş-tur. 1173 [1759-60] senesinde mahdûmları Ebûbekir Ağa'nın Der-saʿâdet'te[n] Diyârbekir voyvodalığına bi't-taʿyîn ʿavdeti esnâsında mahdûm-ı necâbet-rüsûmu içün ayrıca bir kâşâne-i ʿâlî binâ ve inşâ eylemiş idi.

Lebîb-i Âmidî merhûm, mahdûmunun voyvoda olmasının tebrîkini ve pede-rine olan kemâl-i itâʿat ve inkıyâdını ve sâhib-terceme Seyyid İsmâʿîl Ağa'nın dahi senâ-yı mekârim-nejâd ve hâne-i cedîdin râsime-i mübârek-bâdını muhtevî otuz üç beytli maʿa-târîh bir kasîde-i belîga tanzîm eylemiştir ki; müşârün-ileyhe ve hânenin sûret-i inşâsına dâ'ir olan ebyâtı bu mahalle derc ve tastîr olundu:

Muhassal cünbiş ü cevlân-ı vazʿ-ı kâmilâneyle
Sülûkünde pesend itdirdi yek-ser pîr ü bernâyı

Hoş üslûb öyle kim meydân-ı ʿakl u rüşd ü fikretde
Geçirdi vâlidi Devletlü İsmâʿîl Ağa'yı

Fe-emmâ kim rızâ-yı vâlidinden bir kadem bir dem
Tecâvüzden te'eddüb[1] eyler idi cünbiş-i pâyı

Olup menkūş-ı gûş-ı hûşu nazm-ı "*lâ-tekul uffin*"[2]
Ana itmişdi bu kavl-i şerîfin nehy-i inhâyı

Sitanbul'dan gelince Âmid'e ikbâl ü 'izzetle
Anın hakkında itdi vâlidi îmâ bu ma'nâyı

Ana çünkim virildi cânib-i devletden istîhâl
Gerekdür her cihetden ana istîhâl ü yektâyî

Bu niyyetle o mahdûm-ı felek-kadrin idüp tahsîs
Anın-çün müstakillen yapdı bu dâr-ı dil-ârâyı

[209-b] Zihî etvâr-ı a'yânı da fâ'ik vâlid-i müşfik
Ki mahdûmiyçün eyler ictihâd-ı vak'-ı vâlâyı

Himem-pîrâ peder bir ser-firâz-ı mu'teberdür kim
Bulunmaz a'yün-i a'yân-ı büldân içre hemtâyî

Ma'âlî-menkıbet merd-i mürüvvet sâdık-ı devlet
Tevâzu'-pîşe ammâ de'b-i tab'-ı râst-gûyâyî

Riyâ bilmez sipâhî söyler itmez kimseden pervâ
Olur sâ'ik sevâba müftî vü monlâ vü paşayı

Anın âsârıdur çünkim bu hurrem dâr; dûr olmaz
Hümâ-yı meymenet her gün ziyâret itse bu câyı

Esâsı ol kadar kuvvet-pezîr-i yümn-i himmet kim
Atar 'usfûr bâm-ı Kāf'tan cebr ile 'ankāyı

Hilâl-i nev dime gördükçe gerdûn parmağın dişler
Bu eyvân-ı felek-bünyânı bu tâk-ı felek-sâyı

---

1 Müellif "te'eddüb" kelimesindeki "dal" harfini unutmuştur. (haz.)
2 "(Anne ve babana) öf bile deme." (Kur'an-ı Kerim, İsra / 23.)

İderler i‘tirâf-ı ‘acz tarhında mühendisler
Sinimmâr idemez görse o da da‘vâ-yı bennâyî

Duhûl-ı ‘azm-i Firdevs ile ferdâsı ider ta‘bîr
Gören rü’yâda bu dil-keş-serây-ı behcet-efzâyı

Sabâhen yâ revâhen devri esnâsında bir kerre
Görürse havz içinde in‘ikâs-ı sakf-ı vâlâyı

Olup âyîne-veş çespîde-i tâvân-ı eyvânı
Felek eylerdi ihdâ âfitâb-ı ‘âlem-ârâyı

Kıyâs-ı vasfı çünkim gāyeti müntic degil anın
Hemân tayy itmek evlâ oldu bu suğrâ vü kübrâyı

Lebîb altun kalemle ketb olunsun ana bu târîh
Mübârek eylesün Mevlâ bu dâr-ı hûb u ra‘nâyı[1]
Sene 1173 [1759-60]

[210-a][2]

[210-b]

El-Mevlâ İsmâ‘îl Efendi, Kādî

Aslı Trabzon şehr-i dil-ârâsındandır. Memlekette tahsîl-i ‘ulûm eyledikten sonra ‘ulemâ-yı resmiyye ‘idâdına dâhil olarak 1170 senesi Zi’l-hicce’sinin on ikinci gününde [28 Ağustos 1757] sâniye Beşîr Ağa Medresesi’ne nâ’il ve 1172 senesinde [1758-59] rütbe-i ibtidâ-i hârice hareket ve devr-i medâris-i mu‘tâde ederek 1178 [1764-65] senesinde medâris hareket-i dâhilinden dersiyye-i Şeyhü’l-İslâm Mustafâ Efendi’ye vâsıl olmuştur.

1191 senesi Zi’l-hicce’sinin dokuzunda [8 Ocak 1778] Bostancık Câmi‘-i

1 Tarih beyti bu şekliyle 1674 senesini vermektedir. Millet Yazma Eser Kütüphanesi ALİ EMİRİ MNZ 382 numarada kayıtlı *Lebîb Dîvânı*’nın 305. sahifesi ile karşılaştırıldığında bu tarih beytinin son kelimesinin “ra‘nâyı” değil “zîbâyı” şeklinde olduğu görülmektedir. (haz.)

2 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmış olup, sahifede sadece silik vaziyette “İsmâ‘îl Efendi, Kādî 1194” ibaresi yer almaktadır. (haz.)

şerîfi dersiyyesine kesb-i şeref-i ittisâl ve medâris-i mûsıle-i Sahn ile mümtâzü'l-emsâl oldu. 1182[1] [1768-69] senesinde ikmâl-i medâris-i mu'tâde ile bu sene niyâbet-i 'aliyyesiyle be-kâm buyurulmuştur. 1191[2] [1777-78] senesinde rütbe-i hâricden dâhile hareket, 1193[3] [1779-80] senesinde Diyârbekir (Âmid) niyâbet-i şer'iyyesine ta'yîn ile nâ'il-i meserret olmuştur.

Şehrimizde icrâ-yı ahkâm-ı şerî'at-ı beyzâ eylemekte iken, [211-a] 1194 [1780] senesinde 'azm-i dâr-ı na'îm eyledi.

Yerine sene-i mezkûrenin gurre-i Safer'inden [7 Şubat 1780] i'tibâren Mülhî-zâde Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi ta'yîn olunmuştur.

Sâhib-terceme 'âlim, halûk, müttakî bir zât idi. Defter-i 'ulemâ-i resmiyyede ism-i vâlâ-resmleri mukayyed ve mestûrdur.

[211-b], [212-a][4]

[212-b]

Seyyid İsmâ'îl Ağa, Şeyh-zâde

'Aynü'l-a'yân-ı be-nâm ve ser-âmed-i müslimîn-i zevi'l-ihtirâm, Şeyh-zâde Seyyid İsmâ'îl Ağa merhûmdur.

Meşâyih-i kirâm-ı memleketten sâhib-i kerâmât [u] velâyet olan Şeyh Yûsuf-ı Velî Hazretlerinin mahdûm-ı ma'âlî-rüsûmu ve vüzerâ-yı 'izâm-ı saltanat-ı seniyyeden meşhûr Şeyh-zâde İbrâhîm Hafîd Paşa merhûmun peder-i necâbet-güsteridir.

Peder-i 'âlîleri Şeyh Yûsuf-ı Velî Hazretlerinden mükemmel terbiye görmüş ve her biri bir insân-ı kâmil içün sermâye-i mübâhât olmağa kifâyet eden ma'âlî-i ahlâk ve âdâb ile tezyîn-i zât u sıfât eylemiş ve şu kadar ki, meslek-i pederi iltizâm eylemeyip ağalık mesleğine sülûk etmiş idi.

---

1 Müellif, hal tercümesini yazdığı İsmâ'îl Efendi'nin tahsili ile ilgili hicri 1190'lara dair vukuatı anlatmaya başlamışken birden 1182 tarihine dönmüş ve hemen akabindeki tarihlerde de yanlışlık yapmıştır. (haz.)

2 Müellif sehven "1291" yazmıştır. (haz.)

3 Müellif sehven "1294" yazmıştır. (haz.)

4 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, sadece [212-a] yüzünde "İsmâ'îl Ağa, Şeyh-zâde" başlığı bulunmaktadır. (haz.)

Hakîkat; Seyyid İsmâʿîl Ağa Şeyh Yûsuf-ı Velî Hazretlerine lâyık bir mahdûm ve İbrâhîm Paşa Hazretlerine sezâ bir peder-i ʿâlî-rüsûm olup, mezâyâ-yı hâtır-nevâzâne ve etvâr-ı ʿâlî-cenâbânenin bir timsâl-i bedîʿi idi.

Bir müddet vücûh ve aʿyânlıkla imrâr-ı evkāt eylemiş ve baʿdehu ol zamân hükmünce kapucıbaşılık rütbe-i refiʿasıyla taraf-ı saltanat-ı seniyyeden [213-a] taltîf olunarak voyvoda ve müsellim olmuş idi.

Mahdûmları İbrâhîm Bey hall ü ʿakd-i umûra muktedir olacak bir sinne vâsıl oldukta sâlifü't-terceme İskender Paşa merhûmun ahfâdıyla uğraşmağa kıyâm eylediğini görerek katʿan hoşnûd olmamış ve nasâyih-i lâzımede bulunarak menʿ eylemeye tasaddî eylemiş ise de, ʿaleyhlerinde hafiyyen yine birtakım tahrîkâtta bulunduğunu haber alınca pek ziyâde cânı sıkılarak mahdûmunu yanına celb ile en mürtefiʿ bir mahalle çıkarıp İskender Paşa merhûmun binâ eylediği câmiʿ-i şerîfin kurşunlu kubbe-i mürtefiʿasını irâʾe ile bu câmiʿ-i şerîfi kim binâ eylediği[ni] suʾâl eder.

İbrâhîm Bey, İskender Paşa merhûmun binâ etmiş olduğu cevâbını verince: "İşte senin uğraşmak istediğin zâtların ecdâdı iki buçuk ʿasır evvel Hak yoluna böyle ʿâlî câmiʿ-i şerîf binâ ve her muhârebede devleti ve veliyy-i niʿmeti uğruna fedâ-yı cân ederek ibkā-yı hüsn-i nâm etmiştir. Biz öyle Hak yolunda ve dîn ü devletimiz uğrunda hâlen bir hizmet-i celîlede bulunamadık. Baʿde-mâ da teferrüd dâʿiyesine atılarak uğraşmakta olduğunu görür veyâ işitirsem ziyâdesiyle gücenir ve fenâ muʿâmele etmeğe kıyâm eylerim. Oğlum; vicdânı başka lisânı başka [213-b] olan münâfıkların müdâhenelerine aldanarak şunun bununla uğraşıp ev yıkmak, herkesi ber-bâd ve perîşân eylemek hüner ve büyüklük sayılmaya. Büyüklük, herkese ihsân ve iltifât ve tevâzuʿ etmek ve zûʿafâya dest-gîr olmak ve hânedân düşkünlerine hürmet ve muʿâvenetten geri durmamak ve hayrât u hasenâta sarf-ı nakdîne-i himmet ederek ibkā-yı hüsn-i sît ü nâm eylemekle hâsıl olur. Bu nasâyih-i pederânemi gûş-ı hûşuna mengûş eyle ki, Cenâb-ı Hak merâtibini ʿâlî eyleye." der.

Fi'l-hakîka İbrâhîm Bey de baʿde-mâ uğraşmağı terk ederek pend-i pederle müteʿâmil ve emsâl ü akrânından mümtâz olarak rütbe-i vâlâ-yı vezârete kadar mütekāʿid olur.

İşte sâhib-terceme Seyyid İsmâ'îl Ağa dûr-endîş ve 'âlî-cenâb bir zât olduğunu bu husûsta dahi isbât ederek, pederlerinden aldığı ders-i terbiye kendisinde bir emânet imiş gibi tamâmiyle mahdûm-ı rekâdet-mevsûmuna surûf ve tevdî' eyledi.

Evâhir-i 'ömürlerinde tesviye-i umûr ve husûsâtı mahdûmları İbrâhîm Bey'e tevdî' ederek kûşe-i inzivâyı ihtiyâr ve tâ'ât u 'ibâdât [214-a] ile[1] evkāt-güzâr olduğu hâlde, hicret-i seniyye-i Hayrü'l-Beriyye'nin 1200 [1785-86] senesinde kurb-ı rahmete intikāl ve 'umûm asdikā ve eviddâsını müstağrak-ı deryâ-yı hüzn ü melâl eyledi.

Hele o pîr-i muhteremin vefâtına karîb bir zamânda hafîdleri Tâhir ve Bekir Beyleri bağrına basarak lihye-i nûranîsi üzerine akıttığı dümû'-ı te'essürle sûz-nâk bir sûrette 'â'ilesi efrâdına râsime-i vedâ'-ı ebediyye ve icrâ-yı nasâyih-i müşfikāne eylemesi pek hazîn bir manzara teşkîl etmişti.

İbrâhîm Bey (Paşa), bir veled-i necîbe lâyık olacak sûrette ibzâl-i nüzûr u sadakāt ve îsâr-ı hayrât u hasenât ile eyyâm-ı siyeh-fâm-ı fâci'a-i mâtemi bu sûretle imrâr ve rûh-ı pür-fütûh-ı pederi karîn-i mesârr eylemiştir.

Sâhib-terceme Seyyid İsmâ'îl Ağa merhûmun vefâtına âti't-terceme Lebîb-zâde-i sâhib-dîvân, cenâb-ı Refî'-i nüktedân, bu ebyât ve târîhi inşâd eylemiştir:

Târîh

Olma sen ey ehl-i devlet gırra-i câh-ı cihân
Câhın irse mâha dek yokdur zevâlinden emân

[214-b] Kim bu gerdûn-ı siyeh kâse çü kufl-i bâzgûn
Devr-i nâ-hemvâr ile kârı firîb itmek hemân

Kanda kim bir nâm-ver mün'im bulursa 'âkıbet
Anı güm-nâm eyleyüp elbette eyler bî-nişân

İşte ez-cümle bu merhûmı hemân fikr eyle kim
Voyvoda vü hem ser-i bevvâb-ı sâhib-hânedân

1 Müşir olarak "ile" kelimesi verildiği halde, sehven [214-a] yüzüne "ve tâ'ât ile" ibaresi ile başlanmıştır. (haz.)

Seyyid İsmâ‘îl Ağa Şeyh-zâde-i ‘âlî-tebâr
Şehr-i Âmid içre olmuşken müsellim bir zamân

Çünki emr-i “*irci‘î* ” irdi sımâh-ı cânına
Terk idüp cân ü cihânı oldı ‘ukbâya revân

Âhiretde câh-ı bâkiyle ser-efrâz ide Hak
İtsün istikbâl anı cennetde Rıdvân-ı cinân

Oku gel bir Fâtiha ey zâ’ir-i mevtâ hemân
Tâ seni de eyleye mağfûr Hayy-ı Müste‘ân

Lafzen ü ma‘nen Refî‘â harf-i mu‘cemle bu beyt
İki târîh oldı anın fevti içün bî-gümân

Bin iki yüzde dirîgā ‘azm-i ‘ukbâ eyleyüp
Kıldı İsmâ‘îl Ağa dâr-ı me’vâyı mekân
Sene 1200[1] [1785-86]

1 Sadece noktalı harflerin sayısal değerleri toplanarak ebcedle mücevher tarih düşürülmüştür. (haz.)

[215-a]

Şecere-i silsile-i ʻaliyyeleri şöylecedir:

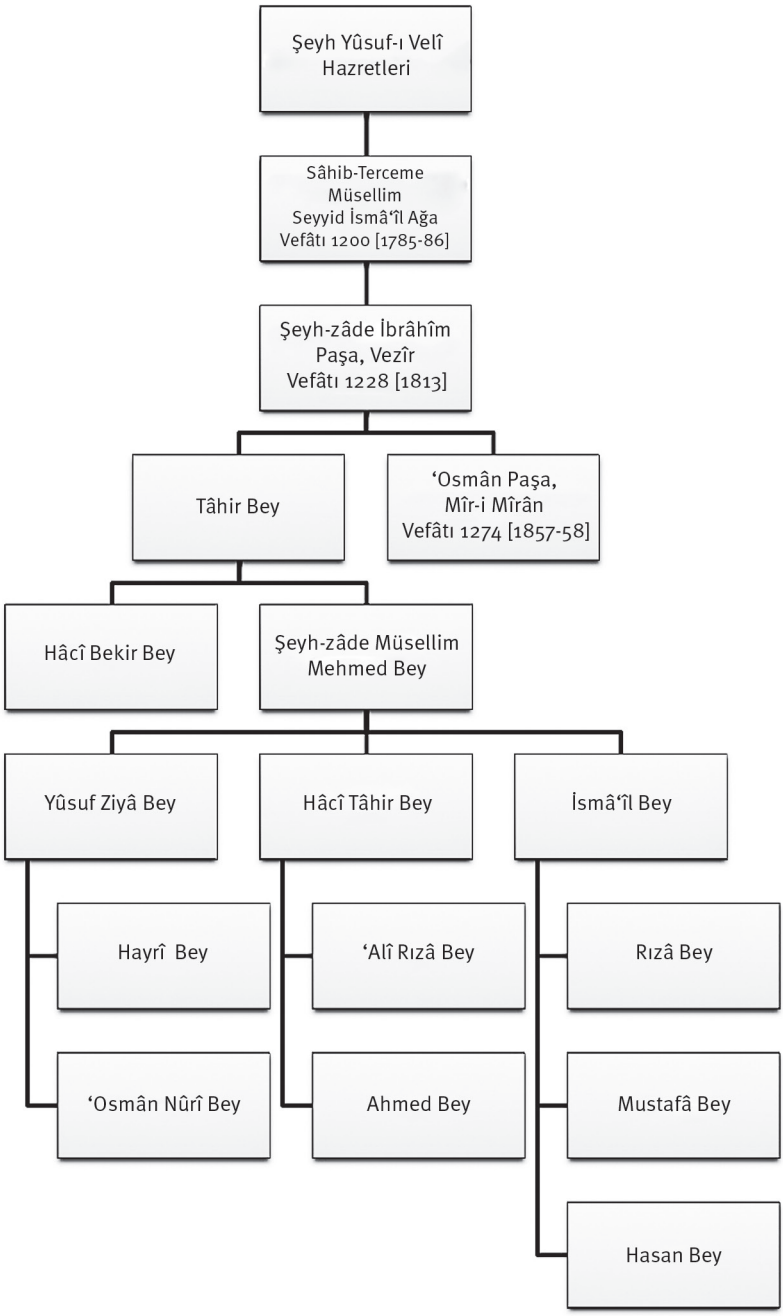

[215-b], [216-a][1]

[216-b]

İsmâ'îl Ağa, Hindî-zâde

Hânedân-ı memlekettendir. Ecdâd-ı mekârim-nejâdı Hindistân'dan Diyârbekir (Âmid) şehrine nakl ve hicret etmiş olduğu cihetle "Hindî-zâde" şöhretiyle benâmdır. Meşhûr Karahoca-zâde merhûm Kāsım Ağa bu zâtın dâmâdı idi.

Sâhib-terceme İsmâ'îl Ağa civân-merd, gayûr, ebnâ-yı cinsine hayr-hâh bir zât idi.

Bu 'abd-i hakîrin ceddi sâbıku't-terceme Seyyid Ahmed Ağa ile yâr ü enîs ve rûz u şeb muhibb-i celîs idi.

Vefâtı 1240 [1824] hudûdundadır. Vücûh-ı memleketten ve meclis-i kebîr-i eyâlet a'zâsından merhûm Zülfî Efendi bu zâtın mahdûmudur. Zülfî Efendi'nin evâhir-i eyyâmına bu 'abd-i hakîr hayâl meyâl yetiştim. Bu tezkiremizin tahrîrine bâ'is olanlardan Mardin mutasarrıf-ı sâbıkı sa'âdetlü Sa'îd Paşa Hazretleri, bu zâtın mahdûmu Zülfî Efendî'nin dâmâdları ve âti't-terceme Bağdâd Mollâsı merhûm 'Abdullâh Efendi['nin] hafîdi ve Si'ird [217-a] mutasarrıf-ı esbakı Cemîl Paşa dahi Karahoca-zâde Kāsım Ağa'dan olan kerîmelerinin dâmâdıdır. Dört inâs ve bir zükûr evlâd-ı asâlet-nejâd terk eylemiş idi. Mahdûm-zâdeleri 'Alî Efendi hânedân-ı memleketten ve Istabl-ı 'Âmire pâyelilerindendir.

[217-b], [218-a][2]

[218-b]

Âsaf

İsm-i fezâ'il-resmi Mehmed Emîn'dir. 'Ulemâ ve sulehâ-yı memleketten Hânnân-zâde Hâcî Ahmed Efendi nâm zâtın sulbünden bin iki yüz otuz altı [1820-21] senesinde gehvâre-zîb-i vücûd olmuştur.

---

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, sadece [216-a] yüzünde silik vaziyette "İsmâ'îl Ağa, Hindî-zâde" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

2 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmış olup, sadece [218-a] yüzünde silik vaziyette "Âsaf" başlığı bulunmaktadır. (haz.)

Peder-i 'âlî-kadrleri sünnet-i seniyye-i muhâcereti icrâ ederek, 1245 [1829-30] târîhinde mahdûmları sâhib-terceme Mehmed Emîn Efendi'yi mustashiben Şâm-ı şerîfe nakl ve rıhlet eylemiştir.

Müşârün-ileyhin memleketin selhhânelerine getirilen ağnâmı kassâbların şer'-i şerîfe muvâfık bir sûrette nahr etmediklerine ve kassâblar meyânına muhtelif âdemler karıştığına gücenerek memleketini terk eylediğini üstâd-ı ekremimiz hikâyet eyledi.

Sâhib-terceme, evâ'il-i hâlinde vâlid-i mâcidlerinden 'Arabî ve Fârsî 'ulûm u kavâ'idinden ba'zı mertebe kesb-i ma'lûmât ve mu'ahharan Şâm-ı şerîfte mukîm eş-Şeyh Ya'kūb Neccârî nâm zâttan fünûn-ı Fârsî'ye müte'allik tahsîl-i mazâmîn ve nikât ederek[1] [233-a] hâ'iz-i nisâb-ı fezâ'il oldu.

Bin iki yüz altmış iki [1845-46] senesinde Der-sa'âdet'e 'âzim ve hem-meclis-i ekâbir ü e'âzım ve 1276 [1859] hudûdunda müteveccih-i savb-ı ziyâfethâne-i Rabb-i na'îm olmuştur.

Merhûm Fatîn Efendi, 1269 [1852-53] senesinde ikmâline muvaffak oldukları tezkirelerinde sâhib-terceme hakkında şu satırları yazıyor:

"Mûmâ-ileyh nahîfü'l-vücûd bir şâ'ir-i ma'ârif-nümûd olup haylîden haylî kasâ'id-i güzîde ve gazeliyyât-ı pesendîde tarh u tanzîmine muvaffak olmuş ise de, mu'ahharan mazbata-i eş'ârını ızâ'a eylemiş olduğundan, eş'âr u güftârı ma'dûm [ve] nâ-mevcûddur."

Ma'a-hâzâ; mazbata-i eş'ârı her ne kadar ziyâ'a uğramış olsa bile tahrîr-i tezkire-i mezkûreden sonra daha yedi sekiz sene kadar mu'ammer olmuş ve bu sırada bir haylî eş'âr-ı ber-güzîde tanzîmine muvaffak olması me'mûl bulunmuş ise de, işbu tezkire-i nâçîzimizin tahrîri zamânına değin başka âsârı manzûrumuz olmadığından tezkire-i mezkûrede muharrer olan işbu [233-b] ebyâtın terceme-i hâli zîrine derc ve tahrîriyle iktifâ olundu:

---

1 Buradan itibaren hal tercümesinin devamı [233-a] ve [233-b]'de bulunmakta olup, [233-a] yüzünde Latin harfleriyle "Âsaf'ın devâmı" yazılmıştır. Söz konusu sahifelerdeki metin, varak numaraları ile birlikte buraya aynen nakledilmiştir. (haz.)

Devr-i Cem'den bezmgâh-ı dehre zîverdir şarâb
Reh-revân-ı râh-ı 'ışka pîr ü rehberdir şarâb

Âb ü tâb ile gezer elden ele ilden ile
Sed çeker ye'cûc-ı ekdâra Sikender'dir şarâb

Sûretâ pend-i[1] peder-veş telhdir ammâ müfîd
Nâmı duhterdir velâkin zevke mâderdir şarâb

[219-a][2]

[219-b]

Âgâh

Memleketimizin hattâtîn-i kirâmının ikmâl-i dakāyık-ı hutût eden müsta'iddân-ı tilmîzâna icâzet verdikleri esnâda okunan silsilenâmelerde, takrîben sekiz on tabaka yukarıda

"El-me'zûn min Hâfız Bulak Âgâh-ı Semerkandî"

'ibâresine tesâdüf olunur ki, işte terceme-i hâlini yazacağımız bu zât-ı 'âlî-kadrdir. 'Ayıntâbî Hoca 'Aynî merhûm, ba'zı şu'arâ-yı 'Osmâniyye'nin esâmîsini mutazammın olan manzûmesinde:

"Lebîb, Âgâh vü Hâmî-i Âmidî'dür"

mısrâ'ıyla sâhib-tercemenin Diyârbekrî olduğunu göstermiş ise de, ya şöhreti i'tibârına tâbi' bulunmak veyâhud Semerkandiyyü'l-asl olduğuna vâkıf olmamak gerektir. Çünki müşârün-ileyh Semerkandiyyü'l-asl ise de, Diyârbekir'e nakl ve hicretle altmış sene mikdârı seccâde-pîrâ-yı ikāmet olup yine şehrimizde 'âzim-i ziyâfethâne-i Rabb-i 'izzet olması hasebiyle Âmidî zann olunması da me'mûldür. [220-a] Cenâb-ı Âgâh-ı 'irfân-penâh, vatan-ı aslîsi olan medîne-i Semerkand'da 1040 [1630-31] senesinde gehvâre-pîrâ-yı vücûd oldu.

---

1 Sehven "mend" yazılmıştır. (haz.)

2 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

Zamân-ı tıflâne güzâr ettikten sonra, خيرُكمْ مَنْ تَعلَّمَ القرآنَ وعلَّمَه[1] hadîs-i şerîfi esrârına vâkıf olarak evvelâ hıfz-ı Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân'a sarf-ı nakdîne-i himmetle, أشرافُ أمَّتِي حَمَلَةُ القُرآنِ[2] tebcîl-i celîline mazhariyyetle eşrâf-ı ümmet şeref-i cihânbahâsını ihrâz eyledi. شِفَاءُ الجَنَانِ قراءَةُ القرآنِ[3] tebşîr-i celîline ittibâ' ile bir taraftan kırâ'at-i Cenâb-ı Kur'ân'a bi'd-devâm teşfiye-i vicdân eder ve bir taraftan kırâ'at-i seb'ayı telakkî ve itkāna sa'y-ı firâvân eylerdi.

'İlm-i kırâ'atte bir kurrâ-yı bî-akrân olduğu hâlde, 'ulûm-ı 'âliye ve fünûn-ı âliye tahsîline de bezl-i sermâye-i makderet eyledi.

Hezâr mertebe Âgâh pây-i işkeste
Yanımda cünbiş-i dest-i su'âlden yeğdür

beyt-i hakāyık-pesendleri vechile cenâb-ı üstâd tahsîl-i kemâlât ile berâber [220-b] nâmerde muhtâc olmamak ve hattâ eshıyâ-yı ekâbire de baş eğmemek içün ba'zı hırfet ve san'atların tahsîline sülûk ederek sâ'ât-ı üsbû'iyyesini şöylece taksîm etti:

1-Kırâ'at-i Kur'ân-ı 'Azîmü'ş-şân

2-Tahsîl-i 'ulûm-ı 'âliye

3-Tahsîl-i hutût-ı mütenevvi'a

4-Tahsîl-i san'at-ı teclîd

5-Tahsîl-i san'at-ı nakş ve tezhîb

6-Müdâvele-i şi'r ve inşâ

İşte cenâb-ı üstâd-ı ma'âlî-nejâd, şu 'ulûm-ı 'âliye ve sanâyi'-i nefîseyi tahsîl ile kemâlât-nümâ olduğu esnâda meşâyih-i tarîkat-i Nakşibendiyye'den olan bir 'azîz-i muhteremden münîb ve sâlik ve tezkiye-i nefse mâlik olarak iktisâb-ı feyz-i mücâz ve şeref-i istihlâf ile mümtâz oldu.

---

1 "Sizin en hayırlı olanınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." Buhârî, *Fedâ'ilü'l-Kur'ân*, 21; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14; Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur'ân*, 15; İbn Mâce, *Mukaddime*, 16; Dârimî, *Fedâ'ilü'l-Kur'ân*, 2; 'Abdurrezzâk ibn Hemmâm, *el-Musannef*, III, 368.

2 "Ümmetimin en şereflileri Kur'an'ı hıfzedenlerdir." Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 370.

3 "Kur'an okumak kalplere şifadır."

Ol esnâda şehr-i şehîr Buhârâ, vatan-ı ʿâlîleri olan Semerkand'den daha ziyâde mecmaʿ-ı ʿilm ü ʿulemâ ve merkez-i sanâyiʿ-i şettâ olduğundan her fen ve sanʿatta lâyıkı vechile tekemmül ve tebahhur etmek üzere medîne-i Buhârâ'ya ʿazm ü rıhlet eyledi. Orada dahi birçok fuzalâ ve hüner-verân ile görüşerek teʿallî-i kemâlât [221-a] eylemekte olduğu sırada, bahr-i deryâ-yı kemâl Cenâb-ı Şevket Buhârî'ye intisâb eyledi. Mevlânâ Şevket, Buhârâ hükümdâr-zâdelerinden olmağla berâber bir fâzıl-ı sihr-âsâr olduğundan ʿulûm ve maʿârifi müşârün-ileyhten ikmâl eyledikten sonra zâde-i tabʿı vâlâları olan

Deryâda var mıdur güherin kadr ü kıymeti
Âgâh söyle terk-i diyâr itmemek niçün

beyt-i müsellemü'l-mazmûnu mûcebince, ol gevher-i deryâ-yı fazîletin dil-i şeffâf-âgâhına ârzû-yı seyâhat teʾsîr ve geşt ü güzâr-ı bilâd-ı kesîr ile aktâr-ı cihân ve memâlik ü büldânda engüşt-nümâ-yı iştihâr olan ashâb-ı ʿilm ü ʿirfân ile musâhabet ve fuzalâ-yı kemâlât-ʿunvân ile murâfakat eyleyerek istikmâl-i hakāyık-ı feyz ü kemâl ve istihsâl-i merâtib-i ʿâlü'l-ʿâl eyledi.

Esnâ-yı seyâhatinde dârü'l-mülk İsfahân'a uğrayarak

Âgâh sürme-rîz-i dil-i Sâʾib olmasa
Âvâzemiz giderdi bizim İsfahân'a dek

beytinde beyân eylediği Cenâb-ı Sâʾib-i Tebrîzî (1)[1] ile dahi mülâkāt ve sohbet eylemiştir. [221-b] Baʿdehu mehbit-i envâr-ı Hazret-i Mevlânâ olan şehr-i şehîr Konya'ya gelerek

Bu hân-kāhda âhir o Mevlevî dilber
Kebâb-ı âteş-i nâz itdi döne döne beni

beyt-i tahassür-meʾâlinde îmâ eylediği tarîkat-i ʿaliyye-i Mevleviyye'den dahi ahz-ı yed-i inâbet eylemiştir. Andan Mısr-ı nâdiretü'l-ʿasra vardıklarında hatt-ı destleri gāyet nefîs olduğu hâlde, ol ʿasırda üstâd-ı ekmel-i hutût olup Kāhire'de ikāmet eden Hüseyin el-Cezâʾirî Hazretlerinden taʿallüm ve dakāyık-ı hutût-ı

1 Buraya müellif tarafından dipnot işareti konulmuşsa da herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (haz.)

mütenevvi'aya bir kat daha verzişle artık bir üstâd-ı mükemmelü'l-hutût olduğundan müşârün-ileyhten ahz-ı icâzet etti. Ba'dehu âheng-i îfâ-yı farîza-i ziyâret-i Beytü'l-Mu'azzam ve cebîn-sûde-i Hacer-i Esved-i mükerrem olup, oradan zâde-i tabî'atleri olan

Nübüvvet-destgâhâ kemterîn hâk-i derin Âgâh
Niyâz eyler tavâf-ı ravzanı fevt olmadan fursat

beytini gûyâ olduğu hâlde Medîne-i Mu'attara'ya 'azîmetle rûy-mâl-i Ravza-i Mu'attara-i Resûl-i Ekrem ve feyz-yâb-ı makām-ı efham-ı Habîb-i A'zam oldu.

[222-a][1]

[222-b]

El-Mevlâ Emrullâh, Kādî

Serâ-perde-i 'ademden meclis-i vücûda vaz'-ı kadem kıldıkta وأُفَوِّضُ أَمْرِي إلى الله[2] meslek-i 'âlîsine ittibâ' ile umûr-ı dünyeviyyesini terk ve tefvîz-i Rabbânî ederek 'inân-ı 'azîmetin vâdî-i tahsîle ma'tûf ve nakd-i vakt-i 'azîzin cins-i 'ilm ü 'irfâna masrûf kılıp 'ulemâ-i 'asra hizmet ve kesb-i şeref-i mülâzemet ettikten sonra أَتَى أَمْرُ الله فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ[3] emr-i hümâyûnu üzere menzil-i maksûda vusûl içün ihtiyâr-ı isti'câl etmeyip merâtib-i hademe-i 'ilmi kademe-ber-kademe ihrâz ve recâ-yı pâye-i erba'în içün gerden-i ümîdi firâz kıldıkta, 981 senesi Şevvâl'inde [24 Ocak-21 Şubat 1574] Şâh Sultân Zâviyesi müderrisliği ibtidâ kırk akçe ile 'uhde-i fâzılânelerine tevcîh olundu. 982 Zi'l-ka'de'sinde [12 Şubat-13 Mart 1575] munfasıl ve 985 Rebî'ü'l-âhir'inde [18 Haziran-16 Temmuz 1577] Hânkāh Medresesi'ne vâsıl oldu. 988 senesi Şa'bân'ında [11 Eylül-9 Ekim 1580] haseki pâyesine nâ'il oldu. 989 senesi Ramazân-ı şerîfinde [29 Eylül-28 Ekim 1581] Sahn-ı Semân müderrisliği ile karîn-i i'zâz ü ibcâl oldu.

---

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmış olup, sahifede sadece "Emrullâh, Kādî, 992" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

2 "İşimi Allah'a havale ederim." (Kur'an-ı Kerim, Mü'min / 44.)

3 "Allah'ın emri gelecektir. Artık onun acele gelmesini istemeyin." (Kur'an-ı Kerim, Nahl / 1.)

[223-a]

990 senesi Şa'bân'ında [21 Ağustos-18 Eylül 1582] Edirne Dârü'l-hadîsi'ne terfî' olundu. Sene-i mezbûre Zi'l-ka'de'sinde [27 Kasım-26 Aralık 1582] Diyârbekir (Âmid) kazâsı 'inâyet olunup, iki sene müddet icrâ-yı ahkâm-ı şerî'at-ı beyzâ ederek 992 senesi Şa'bân'ında [8 Ağustos-5 Eylül 1584] kevkeb-i rûhu burc-ı bedenden gārib ve sahîfe-i şühûddan gā'ib oldu. وكان أمرُ الله قدرًا مقدورًا.[1]

Şakāyık zeyli *Hadâ'iku'l-Hakāyık-ı 'Atâyî*'de terceme-i hâli mestûr olup; "mevlânâ-yı merkūm; âşinâ-yı deryâ-yı 'ulûm, mutî'-i emr-i İlâhî, mazhar-ı feyz-i nâ-mütenâhî idi" diye hakkında senâ ediyor, fakat maskat-ı re'sini ve vatan ve memleketini îzâh etmiyor.

[223-b][2]

[224-a]

Âmidî[3]

Pîr-i tarîkat ve mürşid-i hakîkat, kutbü'l-'ârifîn, gavsü'l-vâsılîn, Hazret-i İbrâhîm Gülşenî Hazretleridir.

Pederleri Şeyh Muhammed Âmidî, anın pederi eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm Âmidî, anın pederi Şeyh Şehâbeddîn Âmidî Hazerâtı olup; müşârün-ileyhimin cümlesi şehr-i Diyârbekir'de tevellüd ve vefât eylediklerinden merâkıd-ı 'âlîleri hâlen ziyâretgâh-ı hâss ve'l-'âmmdır.

Mürşid-i müşârün-ileyh Şeyh İbrâhîm Gülşenî Hazretleri dahi şehr-i Âmid (Diyârbekir)'de tevellüd ve 'unfuvân-ı civânîsini şehrimizde ikmâl ile ba'dehu Tebrîz'e 'azîmet etmiş ve mu'ahharan yine şehrimize gelerek yedi sene mikdârı ikāmetten sonra cânib-i Mısır'a 'azîmet ederek orada vefât eylemiştir. Buna mebnî tevârîh ve menâkıbnâmelerin ba'zısı "Âzerbaycân ve Tebrîzli" ve ba'zısı "Mısrî'dir" diye tahrîr ederler. Hâlbuki bâlâda beyân olunduğu üzere hem âbâ vü ecdâdı,

---

1 "Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir." (Kur'an-ı Kerim, Ahzab / 38.)

2 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmış olup, müşir olarak "Emrullâh" yazılmıştır. (haz.)

3 Müellif burada "Âmidî" başlığı altında Şeyh İbrâhîm Gülşenî'nin hal tercümesini muhtasar şekilde tekrar yazmıştır. (haz.)

[224-b] hem kendileri memleketimizin hayr ve bereketi ve medâr-ı mefhareti oldukları gibi; pîr-i müşârün-ileyh hazretleri dahi *Dîvân-ı Kebîr*lerinde vatan-ı mürşidânelerine işâreten ba'zı ebyât-ı 'âliyelerinde "Âmidî" mahlası kayd ve tahrîr buyurmuşlardır. Cenâb-ı pîr-i ekremin asıl mahlas-ı şerîfleri Gülşenî olmak hasebiyle, terceme-i ahvâl-i gavsâne ve etvâr-ı hakāyık-iştimâl-i muhakkıkāneleri harf-i kâf'ta (ك) mahlas-ı celîl-i mezkûr ile mufassalan mestûrdur. Binâ'en-'aleyh, tafsîl-i ahvâl-i kerâmet-me'âllerine kesb-i ıttılâ'ı ârzû buyuran zevâtın oraya mürâca'at buyurmaları muktezîdir. Burada *Dîvân-ı Kebîr*lerinde Âmidî mahlasıyla tevşîh buyurdukları bir gazel-i muhakkıkāneleri teberrüken ve teyemmünen bu mahalle derc ü tastîr ve tezyîn-i sutûr-ı âsâr ile iktifâ kılındı:

Nazm-ı Celîl-i Cenâb-ı İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî

Hevâ-y-ile hevesden perverişden
Harîsin derd olur dilde gıdâsı

[225-a] Olur münkir Hakk'ın muhlis kulına
Kılup öz fi'line andan kıyâsı

Gice gündüz virüp gönlüni mâla
Diler bâtıl! Unudur hakk-ı nâsı

İgen çokdur dilek çi hasra gelmez
Tama'dan 'izz uman zül mübtelâsı

Cefâdur âdeme bildim sınayup
İrişen dehr-i fânînin vefâsı

Gönül 'ışka viren bilür ki 'aklın
Savâb-içün nedür fi'l-i hatâsı

N'idem ey Âmidî terk itmeden de
Fenânın dârını çün yok bekāsı

[225-b][1]

1 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmış olup, müşir olarak "Âmidî" yazılmıştır. (haz.)

[226-a]

Emîr Çelebi, Gûyende

Fenn-i latîf-i musîkîde şehrimizin üstâd-ı eşheri olup, Fârâbî-yi[1] sânî ve belki Fisagores'e müdânî bulunan bir gûyende-i 'âlî-kadrdir. Ehviye-i latîfe ile besteledikleri güfteler zevâyâ ve tekâyâda kemâl-i takdîr ile kırâ'at ve kendisinin sadâ-yı latîfi hasebiyle mecâlis ü mahâfilde kā'id-i mevki'-i tekrîm ü hürmet idi.

Kendisi, fenn-i kıymet-dâr-ı egānînin 'ilmî ve 'amelîsini tahsîl husûsunda birçok esâtize-i sürûdun zânû-zen-i pîşgâh-ı ta'lîmi olmuş ve kendilerinde[n] birçok nev-hevesân-ı hunyâ-gerân-ı memleket ahz u tahsîl-i usûl ve makām eylemiş idi.

Şu'arâ-yı şehrin birçok âsâr-ı belîğini besteye alarak yâdigâr-ı rûzigâr ve 'urefâ-yı dehrin bir haylî şarkılarını usûl-ı nâdîdeye koşarak karîn-i mevki'-i iştihâr eylemiş ve 1130 [1717] hudûdunda terk-i nağme-serâ-yı cihân etmiştir. Sâlifü't-terceme Ümnî-yi Âmidî'nin tarîkat-i 'aliyye-i Kādiriyye hakkında olan

[226-b]

Hemîşe 'ışk ile 'âlemde şeydâ Kādirîyiz biz
Bizi pür-âteş eyler cezb-i Mevlâ Kādirîyiz biz

eser-i dil-ârâsı ve kezâlik şu'arâ-yı sâlifeden Şeyh Nûrî'nin

Eser 'ışkın yeli eshâra karşu
Öter bülbülleri gül-zâra karşu

güfte-i ra'nâsı, nevâ-yı latîf-i Sabâ ile bestelediği âsâr-ı meşhûresindendir

[227-a]

Es-Seyyid eş-Şeyh Emîr Ağa

Şehrimizden neş'et eden meşâyih-i kirâmdan olup, ism-i vâlâ-resmleri Seyyid Muhammed'dir. Kendisi tahsîl-i 'ulûm-ı 'âliye eden fuzalâdan ise de, eşrâf-ı memleketten olmak hasebiyle ol zamân hükmünce elfâz-ı ta'zîmiyyeden olan ağalıkla kesb-i iştihâr eylemiştir.

---

1 Müellif sehven "Fârâbî'ye" yazmıştır. (haz.)

Medîne-i Münevvere'yi ziyâret ve Mekke-i Mükerreme'ye muvâsalat ve edâ-yı farîza-i hâcc-ı pür-bereketle nâ'il-i mesûbât-ı dâreyn olmuş ve Mekke-i Mu'azzama'da kutbü'l-'ârifîn ve gavsü'l-vâsılîn Hâce Ahmed Yekdest el-Mekkî-i Cûryânî Hazretlerinden ahz-ı yed-i inâbet ederek hazret-i pîr-i müşârün-ileyhin nazar-ı iksîr-eser-i feyyâzânelerine mazhariyyetten ayrılmağa imkân bulamadığından Mekke-i Mükerreme'de ihtiyâr-ı mücâveret eylemiş ve hidemât-ı vefîre ve sinîn-i kesîreden sonra lâbis-i libâs-ı meşîhat olmuştur. 1119 [1707-08] senesinde şeyh-i muhteremlerinin tebdîl-i hân-kāh-ı cihân eylemesi üzerine memleketi cânibine 'avdet ederek icrâ-yı âyîn-i Nakşibendî ile evkāt-güzâr ve sâlikîn-i kesîreye irâ'e-i tarîk-i hakāyık-medâr eyledikten sonra cânib-i Mısr-ı [227-b] dârü'n-nasra[1] 'azîmet ve oraca dahi neşr-i envâr-ı hakîkat ve meşgūl-ı evrâd ü ezkâr-ı tarîkat olduğu hâlde 1162 [1748-49] senesinde medîne-i Kāhire'de taleb-kâr-ı Cenâb-ı Kibriyâ ve 'âzim-i mülk-i lâ-yeblâ olmuştur. "Terakkî-i lâhûtî, sene 1162" târîh-i vefâtıdır. Şeyh-i müşârün-ileyh, vâsıl-ı mertebe-i füyûzât ve nâ'il-i dakāyık-ı aksa'l-gāyât bir şeyh-i kerâmet-vukūf ve bir mürşid-i velâyet-mevsûf idi.

Fâzıl-ı 'arîf Müstakîm-zâde Mevlânâ Süleymân Sa'deddîn Efendi merhûm, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nesebi ve'l-Künâ ve'l-Elkāb* nâm kitâb-ı müstetâbında şeyh-i müşârün-ileyhi ecell-i senâ ile zikr ü beyân ve hakk-ı 'âlîlerinde tezkîr-i rahmet-i Cenâb-ı Rahmân ediyor.

[228-a][2]

[228-b]

Müderris-zâde Emîn Efendi

Diyârbekir (Âmid) şehrinin hânedânından olan Müderris-zâdelerden ve 'ulemâdan bir zâttır.

İbrâz-ı mekârim-i civân-merdî ve ibrâz-ı hasâ'il-i necâbet-perverî ile ma'rûf, pîrân-ı cihân-dîdegâna hürmet ve emsâl ü akrânına ri'âyet ve gurebâ vü fukarâya

1 Esasen [227-a] yüzü "dâr" kelimesi ile sona ermiş ve [227-b] yüzüne "nasra" kelimesi ile başlanmıştır. Ancak bu iki kelimeyi iki ayrı sayfada göstermek terkibi bozacağından, bu ifade tarafımızdan yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. (haz.)

2 Bu sahife müellif tarafından boş bırakılmış olup, sahifede yalnız "Emîn Efendi, Müderris-zâde, 1163" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

bezl-i mu'âvenet etmekle mevsûf idi.

Vefâtı 1185 [1771] hudûdundadır. Birâder-zâdesi 'Aboş ('Abdurrahmân) Efendi'nin 1163 [1749-50] senesinde henûz bir civân iken vefâtına Lebîb-i Âmidî merhûm bu târîh-i latîfi inşâd eylemişti:

Târîh

Âh kim bâd-ı fenâsıyla bu bâğ-ı dehrin
Kırılur böyle nihâl-i çemenistân-ı cinân

Tâb-ı merg ile bu nev-nahli görüp pejmürde
Cûş-veş eşkini mâderle peder kıldı revân

Almayup kâmını dûşîze-i ümmîdinden
Oldı çün haclegeh-i behceti beytü'l-ahzân

Dü-zebân ile kalem yazdı du'â hem târîh [229-a]
Hûr-ı Firdevs ile kâmın ala 'Abdurrahmân
Sene 1163 [1749-50]

Emîn Paşa, 'Abdülcelîl-zâde

Vüzerâ-yı 'izâmdan 'Abdülcelîl-zâde Emîn Paşa merhûmdur. İsm-i âsafâneleri Mehmed olmağla, terceme-i ahvâl-i düstûrâneleri "Mehmed Emîn" ismiyle harf-i mîm'de (م) zîver-i sutûrdur.

Emîn Efendi, Lebîb-zâde

Hânedân-ı güzîn-i memleketten Lebîb-zâde Emîn Efendi merhûmdur. İsm-i vâlâ-resmleri Mehmed olmağla, terceme-i ahvâl-i fâzılâneleri harf-i mîm'de (م) "Mehmed Emîn" ser-levha-i 'âlîsiyle mestûr ve mündericdir.

[229-b]

Emîn Ağa

Sadr-ı esbak Reşîd Paşa'nın vâlîliği zamânında Diyârbekir mütesellimi olan meşhûr Emîn Ağa'dır. İsm-i bihînleri Mehmed olmağla, [terceme-i hâlleri] harf-i mîm'[de] (م) muharrerdir.

[230-a]

Emîn Ağa

A'yân-ı memleketten meşhûr Vehhâb Ağa'nın pederidir. İsimleri Mehmed olduğu cihetle, harf-i mîm'de (م) "Mehmed Emîn" ismiyle terceme-i ahvâl-i 'âlîleri muharrerdir.

Hâcî Emîn (Çelebi) Ağa

İsmi bâlâda mestûr olan Emîn Ağa'nın hafîdi ve meşhûr 'Abdülvehhâb Ağa'nın mahdûmudur. Bunun dahi cedd-i 'âlîleri gibi ismi Mehmed olmak hasebiyle, terceme-i ahvâl-i bihînleri harf-i mîm'de (م) "Mehmed Emîn" ismiyle mestûrdur.

[230-b], [231-a][1]

[231-b]

İncili Çavuş, Ayrancılı

Letâ'if-perdâz ve nükte-şinâslıkla meşhûr-ı dünyâ ve latîf latîfeleri ve safâ-bahşâ zarîfeleri el-ân dillerde dâstân-ı udhûke-pîrâ olan nâm zâttır. İsimleri Mustafâ ise de; şöhreti ismine galebe eylediğinden İncili Çavuş denildiği, hemân küre-i arz üzerinde bulunan sigār ü kibârdan bilmeyen kimse bulunmaz.

Diyârbekir (Âmid) şehrine iki sâ'at mesâfede vâki' Ayrancı[2] nâm karyedendir. Karye-i mezkûre Diyârbekir (Âmid)'in şark-ı şimâli tarafında ve nehr-i Dicle kenârında vâki' Kıtırbıl karyesiyle hem-hudûddur. İşte Ayrancılı Mustafâ Çavuş bu karyede tevellüd ederek, henûz yedi sekiz yaşlarında iken ba'zı akrabâsıyla şehre gelip gitmeğe ve zarâfet ve nükte-şinâslığı teşehhür eylemeğe başlamıştır. Ve bi'l-âhare köyüne gitmeyip memlekette tahsîl-i kemâlât eylemiştir.

Hâl u kāl ve etvârında olan zarâfet ve letâfeti 'Irâk ve Îrân seferleri [232-a] münâsebetiyle Diyârbekir'e vürûd eden e'âzımın mesmû'u olarak kapularına intisâb ve ba'dehu ba'zı kadr-dânân vâsıtasıyla Der-sa'âdet'e 'azîmet ederek Bâb-ı 'Âlî'ye bi'l-intisâb, ol zamân hükmünce haylîce mühim bir mesned olan çavuşluk

1 Bu sahifeler müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

2 Müellif burada yer ismi olarak "Ayrancılı" yazmıştır, halbuki bahsedilen yerin ismi "Ayrancı"dır. (haz.)

pâye-i ʿâlîsine vâsıl olmuştur.

Âteş-zebânlık ve hâzır-cevâblık husûsunda hârikaları gittikçe şöhret-yâb olarak artık darb-ı mesel hükmünü almakta olan kelimâtı ve câlib-i hayret bulunan letâ'ifi, sermâye-i mecâlis ü mahâfil olmuştur.

Baʿdehu muʿâsırı bulunan pâdişâhân-ı ʿizâm hazerâtına musâhib olmak ve mukarrebîn-i saltanat-ı seniyyeden bulunmak şeref-i ʿâlî-bahâsına nâ'il olarak müstağrak-ı iltifât-ı şehriyârân-ı zevi'l-ihtirâm olmağla kâm-yâb-ı rûzigâr olarak imrâr-ı evkāt-ı hayât-ı kâm-bînî eylemiştir.

1020 [1611-12] târîhinde sefâretle Îrân'a giderek dil-hâh-ı ʿâlî dâ'iresinde hüsn-i hizmete muvaffak ve Şâh-ı Îrân'ın dahi mazhar-ı takdîr ve tahsîni olarak bir haylî müddet bir ân ve bir dakîka nezdinden ayırmamıştır. Şâh ʿAbbâs ile de birçok mutâyebesi mevcûd ve mervîdir.

İncili Çavuş 1050 [1640] hudûdunda Der-saʿâdet'te vefât ederek Sultânahmed civârının Dîvânyolu üzerinde ve şimdiki belediye bâğçesi karşısındaki mevkiʿ-i ferah-fezâdaki dâ'ire derûnunda türbe-i mahsûsaya [232-b] defn edilmiş ve yanındaki hâne türbedârlarına taʿyîn ve maʿâş ile de tavzîf olunarak eyyâm-ı mübârekede îkād-ı kanâdil dahi ederler.

O kesretli mahalden mürûr [u] ʿubûr eden zevât, İncili Çavuş'un türbesini ve penceresi üzerinde olan levhasını görünce hikâyât-ı ʿacîbe ve rivâyât-ı mütedâvile-i garîbesini der-hâtır ve tebessüm ederek Fâtiha-hân olup öylece giderler. İncili Çavuş'un cenbinde Dârü's-saʿâde Ağası (…)

[233-a], [233-b][1]

[234-a], [234-b], [235-a], [235-b][2]

1 [233-a] ve [233-b] sahifelerinde bulunan metin, [218-b]'de başlayan ve Âsaf'a ait olan hal tercümesinin devamı olduğu için oraya aynen nakledilmiştir. (haz.)

2 Bu varaklar müellif tarafından boş bırakılmıştır. (haz.)

[236-a]

Eyyûb Ağa, Millî

Millî 'Aşîreti re'îsi meşhûr Timur Paşa'nın mahdûmudur. Timur Paşa'nın pederi Keleş 'Abdî Ağa'dır. Nâdir Şâh ile olan muhârebâtta 'Abdî Ağa, Bağdâd Vâlîsi Ahmed Paşa'nın hizmetinde bulunarak ibrâz-ı cesâret ve besâlet eylemiş ve bu vesîle ile ahîren 'aşîreti riyâsetine ta'yîn olunmuştur.

Bu 'aşîretin mahall-i ikāmeti öteden beri Diyârbekir'e (…) sâ'at ve Diyârbekir merkez sancağına tâbi' bulunan Siverek kasabasına (…) sâ'at ve Mardin'e (…) sâ'at mesâfede bulunan Vîrânşehir nâm mahaldir.

Millî 'Abdî Ağa'dan sonra mahdûmu Timur Ağa 'aşîreti re'îsi olmuş ve bu da mukaddemleri pederi gibi hüsn-i hâl ashâbından bulunarak yararlık göstermiş olduğundan rütbe-i mîr-i mîrânî ile tebcîl edilmiş ise de, sonraları iyice bir gā'ile çıkardığından 1203 [1788-89] senesinde i'dâmına fermân-ı hümâyûn sâdır olmuştur. Hüsn-i tedbîr ile ele getirilip itlâf ve izâlesinin kābil olamaması ve birçok kurâ ve kasabâtı nehb ü gāret etmesi hasebiyle Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa, üzerine me'mûr edilmiş ve ol vakit Diyârbekir voyvodası [236-b] bulunan Şeyh-zâde İbrâhîm Paşa dahi refâkat-i vâlî-i müşârün-ileyhe verilmiştir. 1208 [1793-94] senesinde müşârün-ileyh Süleymân Paşa Mardin'e gelerek[1] Şeyh-zâde İbrâhîm Paşa ile Diyârbekir havâlîsinde bulunan 'aşâyir ve kabâ'il ümerâsı da cem' olup büyük bir kuvvetle Timur Paşa üzerine yürünülmüştür. Mukāvemet kābil olamayacağını derk ile[2] Timûr-ı merkūm firâr eylediğinden, birâderi Mahmûd Ağa ile 'aşîretin ileri gelenler[in]den birkaç kişi i'dâm edilmiş ve emvâl-i magsûb, ashâbına i'âde edildiği gibi; firârî-i mezbûrun emvâl ü eşyâsı ve Millî 'Aşîreti'nin bi'l-cümle mevâşî ve hayvânâtı târâc kılınmış ve Timur Paşa'nın nereye gittiği ve ne olduğu ol sırada haber alınamamış ve Moranlı 'Abdî Bey nâm kimesne de vedî'a-i hafiyye olmak üzere birçok nukūd-ı mevcûdesi zâhire ihrâc ve Der-sa'âdet'e irsâl ve inhâc olunmuştur. Timur ise firâr ve ihtifâ eyledikten sonra dervîş kıyâfetine girmiş ve arkasına bir post ve eline bir de 'asâ alarak bir haylî müddet serseriyâne bir sûrette ötede beride seyâhat eyledikten sonra Bağdâd'a gidip Hazret-i 'Abdülkādir

1 Müellif buraya bir işaret koyarak ibarenin derkenarda devam ettiğini belirtmiştir. (haz.)

2 Derkenardaki ibare burada sona ermiştir. (haz.)

Geylânî kuddise sırruhu's-Samedânî Hazretlerinin defîn-i hâk-i mu'attar-ı gufrân bulundukları dergâh-ı şerîfte dervîş olup kalmıştır. Bir müddet bu sûretle imrâr-ı hayât eyledikten sonra kendisini hafiyyen şeyh-i dergâha bildirmiş ve bu vesîle ile Bağdâd vâlîsine ilticâ ederek 'afv u ıtlâkı emri istihsâl ve bir müddet sonra da vatanına 'avdete me'zûniyyetle makzi'l-âmâl olarak yine 'aşîreti başına gelmiştir. Fakat 'avdeti esnâsında mahdûmu sâhib-terceme Eyyûb Ağa'nın ziyâde teneffüz eylemiş olduğundan araları açılarak 'aşîret riyâseti ne kendisinde ve ne de Eyyûb Ağa'da olmayıp, diğer mahdûmu Mahmûd Ağa'yı re'îs ta'yîn eylemek istemiş ise de buna da muvaffak olamamış ve zâten Timur Paşa dergâh-ı şerîf-i Geylânî'de terbiye-i sülûk görerek riyâset umûrunda pek de neş'esi kalmamış [237-a] olduğundan; Siverek kazâsında Fırât nehri kenârında bir karyeye çekilerek orada imrâr-ı evkāt-ı hayât eylemekte olduğu hâlde vefât eylemiştir.

İşte sâhib-terceme Millî Eyyûb Ağa'nın vukū'ât-ı eb ü ceddi bu sûretle güzerân etmiş olup; kendisi de zekî, silahşör, mihmân-nüvâz bir zât olarak pederinden sonra 'aşîreti riyâsetine nasb u ta'yîn olunmuş, pek çok sît ü şöhret kazanarak kırk sene kadar riyâset-i mezkûrede bulunmuştur.

Büyük bir nüfûz ve debdebeye mâlik olarak, süvârî olarak kırk elli bin kadar bir kuvvete hüküm-fermâ idi. Kendi hudûdunu tecâvüz ederek, tâ en 'âsî ve serkeş olan Dersim tâğî 'aşâyir ve kabâ'ilini hükme râm eylemiş idi.

Atlarının üzengisine varıncaya kadar hâlis altundan i'mâl ettirdiğinden; Ekrâd meyânında "zengû-ye zerîn" ya'nî "altun üzengili" şöhretiyle be-nâm olup, bu şöhret el-ân Ekrâd arasında söylenmektedir.

Ba'zen 'aşâyiri tuğyân ederek etrâf ü enhâyı nehb ü gāret ile Diyârbekir civârına kadar gelir, hattâ Dicle nehri kenârında bostân safâsında bulunan ahâlî ile dahi ba'zı münâza'a ve mukāteleleri vukū' bulurdu. Gitgide iş çığırından çıkmış, nehb ü târâclar vukū' bularak ol havâlî ahâlîsi râhatsız olmağa başlamıştı.

1249 [1833-34] senesinde sadr-ı esbak merhûm Mehmed Reşîd Paşa, Kürdistân ıslâhâtına me'mûr olarak Diyârbekir'e muvâsalatında ba'zı tedâbîr-i müstahsene ile ağâ-yı mûmâ-ileyhi [237-b] celb ederek memlekette alıkomuş ve ol sûretle imrâr-ı hayât eylediği hâlde 1252 [1836-37] senesinde ecel-i mev'ûdiyle ve 'alâ rivâyetin mesmûmen vefât eylemiştir.

Mahallemizde kâ'in Behrâm Paşa Câmi'-i şerîfi makberesinde medfûndur.[1]

Sâhib-tercemeden sonra 'aşîret riyâsetine birâder-zâdesi Mahmûd Ağa geçmiş ve bu da 'amucası ve ceddi gibi parlamağa yüz tutmuş ise de, o civârda bulunan Kiki 'Aşîreti'yle vukū' bulan bir muhârebede telef olmuştur. Bunun üzerine Millî 'Aşîreti'nin her biri bir tarafa dağılmış ve re'îs-i 'aşâyir olan İkinci Mahmûd Ağa da Urfa'ya çekilip orada ikāmet eylemiştir. Şammar ve 'Anze'nin cevelângâhı bulunan Vîrânşehir sahrâsının böyle tenhâ kalması hükûmetçe münâsib görülmeyerek, ahîren mûmâ-ileyh Mahmûd Ağa Urfa'dan celb olunarak oraya buraya dağılmış olan 'aşîretini toplamış ve Mahmûd Ağa ise hadd-i zâtında dahi hüsn-i hulk ve hüsn-i idâre ashâbından bir zât olduğundan bir dâ'ire-i itâ'at-kârânede olmak üzere eski kuvvet ve iktidârlarını i'âdeye muvaffak olmuştur. İşte bu sûretle[2] 'aşîret-i merkūme riyâseti el-ân sâhib-terceme[nin] birâderi ahfâdının 'uhdesindedir.

Sehâvette Hâtem-i Tâ'î-i[3] sânî ve şecâ'atte bî-müdânî, mükrim, vefî, dil-nüvâz, mihmân-perver, asîl ve necîb idi.

1 Müellif buraya bir işaret koyarak ibarenin derkenarda devam ettiğini belirtmiştir. (haz.)

2 Derkenardaki ibare burada sona ermiştir. (haz.)

3 Müellif "Tayyî" yazmıştır. (haz.)

‘Amûd-ı silsile-i mevcûdeleri şöylecedir:

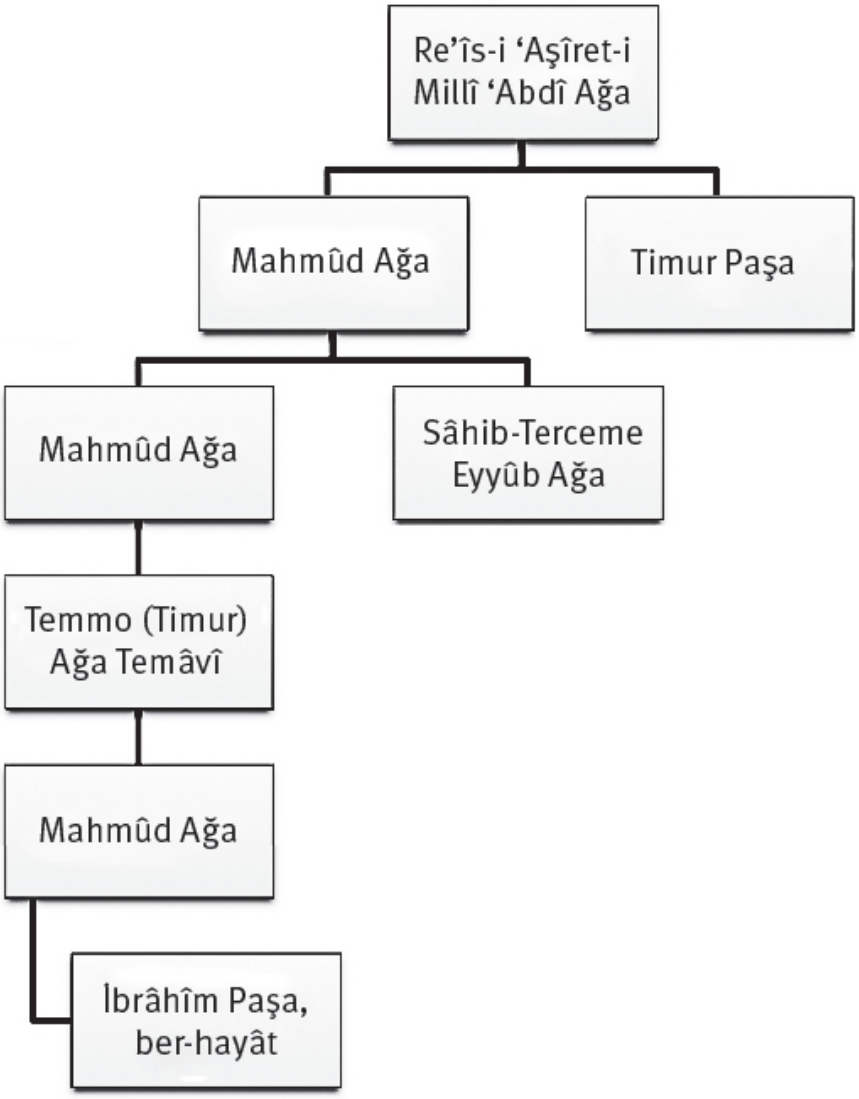

[238-a]

Kanlıca’da oğlu Ahmed Paşa ile berâber medfûndur.[1]

1 Bu ibare İskender Paşa’dan bahseden bir ibare olup, sahifeye iliştirilen bir şukkada muharrerdir. Bu cümlenin altına da Latin harfleriyle “Kanlıca’daki cami avlusunda gömülüdür.” yazılmıştır. (haz.)

SÖZLÜK

A

âbâ: (a.i.) babalar
âbâd: (f.s.) şen, mamur, bayındır
âb-ı revân: akarsu
âb-rû: (f.b.i.) yüz suyu; şeref, haysiyet
âb-yârî: (f.b.i.) sulayıcılık
A'câm: (a.i.) Acemler
a'dâ: (a.i.) düşmanlar
a'dâd: (a.i.) sayılar
'adâlet-iştihâr: (a.f.b.s.) adaletle meşhur olmuş
'adâlet-lâmi': (a.b.s.) adalet saçan
'adem: (a.i.) yokluk
'adîmü'n-nazîr: (a.b.s.) eşi benzeri olmayan
'adl ü dâd: adalet ve doğruluk
'afîfâne: (a.f.b.zf.) iffetli şekilde
âfitâb: (f.i.) güneş
âgâh: (f.s.) bilgili, haberdar
âgāz: (f.i.) başlama
âgûş: (f.i.) kucak
ağnâm: (a.i.) koyunlar
ağrâz: (a.i.) kinler, düşmanlıklar
ahass: (a.s.) başlıca
ahass-ı kurenâ: bir kimsenin en yakını olan şahıslar
âher: (a.s.) başka, diğer
ahfâd: (a.i.) torunlar
ahibbâ: (a.i.) dostlar, sevgililer
ahkâm: (a.i.) hükümler
ahkar: (a.s.) çok hakir olan
ahsen: (a.s.) daha güzel, en güzel
ahvâl: (a.i.) haller
ahvâl-i âtiye: geleceğe yönelik haller
ahyâr: (a.s.) iyi ve faziletli olanlar, en hayırlılar
ahz: (a.i.) alma, kabul etme
ahzâb: (a.i.) Kur'an-ı Kerim'de her bir cüzün dörtte birlik kısımları
ahz-ı yed-i 'inâbet: bir mürşidden tevbe alma ve onun yoluna girme
a'kāb: (a.i.) oğullar, torunlar
'akār: (a.i.) tesis edilmiş vakfın hayır şartlarını yerine getirebilmesi için tahsis edilen dükkan, tarla, bostan gibi para getirici mülk
'âkil: (a.s.) akıllı, aklı başında, iş bilen
'akl-ı etemm: kusursuz ve eksiksiz akıl
akmişe: (a.i.) kumaşlar
akrân: (a.i.) benzer olanlar, yaşıtlar
akreb: (a.s.) daha yakın, pek yakın
aksâ: (a.s.) son, en son
aktâr: (a.i.) taraflar, yanlar
akvâ: (a.s.) en kavi, çok kuvvetli
'alâ hasebi'l-'âde: âdet olduğu üzere
'alâ'ik: (a.i.) insanı Allah'tan uzaklaştıran dünyevî ilişkiler
a'lâm: (a.i.) alametler, işaretler; büyük âlimler
âlâyiş: (f.i.) debdebe, tantana, gösteriş
âlâm: (a.i.) elemler
'ale'l-usûl: (a.b.zf.) yol ve yordamınca, usülünce
a'lem: (a.s.) daha bilgili, çok bilgili
'âlem-gîr: (a.f.b.s.) bütün âleme yayılmış
'âlem-i eşbâh: vücut âlemi
'âlem-i hestî: varlık âlemi

ʻâlem-i lâhût: İlahî âlem
ʻâlem-i menâm: uyku ve rüya âlemi
ʻâlem-i sübût: varlıklar âlemi
ʻâlem-i şühûd: görünen âlem, varlıklar âlemi
ʻâlem-penâh: (a.f.b.s.) âlemin sığınağı
ʻâlem-pîrâ: (a.f.b.s.) âlemi süsleyen
ʻaleyhi ekmelü't-tahâyâ: selamların en mükemmeli onun üzerine olsun (Hz. Peygamber için kullanılır)
ʻaleyhi'r-rahmetu ve'l-gufrân: Allah'ın rahmeti ve bağışlaması onun üzerine olsun
ʻaleyhi's-selâm: Allah'ın selamı onun üzerine olsun
ʻâlî-cenâb: (a.b.s.) cömert, şerefli, haysiyetli
ʻâlî-kadr: (a.b.s.) çok kıymetli, kadri yüce
ʻâlî-rüsûm: (a.b.s.) yüce, ulu
ʻâlü'l-ʻâl: (a.b.s.) en yüce, en üstün
ʻâmm, ʻâmme: (a.s.) umuma mahsus
âmâc: (f.i.) hedef
âmâde: (f.s.) hazır, hazırlanmış
âmâl: (a.i.) ummalar, ümitler, dilekler, istekler
aʻmâl: (a.i.) işler
aʻmâm: (a.i.) amcalar
aʻmâr: (a.i.) ömürler, yaşlar
ʻamîk: (a.s.) derin
ʻâmil: (a.s.) ilmiyle amel eden
âmîziş: (f.i.) geçinme, uysallık
ʻamûd: (a.i.) direk, sütun
ʻandelîb: (a.i.) bülbül
aʻnî: (a.e.) yani
ânif: (a.s.) pek yakında geçen, az evvel kendisinden bahsedilen
ʻâr: (a.i.) utanma, utanç
ârâm ü râhat: dinlenme ve rahat etme
ârâyiş: (f.i.) süs, ziynet
ʻaremrem: (a.i.) kalabalık ordu
ʻâric: (a.s.) yükselen, çıkan
ʻârif: (a.s.) bilgili, irfan sahibi
ʻarîf: (a.s.) meşhur, bilinen
ʻarîza: (a.i.) mertebece düşük birinden makam ve mevkice büyük birine genellikle istirham için yazılan yazı
âsafâne: (a.f.b.zf.) vezire yakışacak surette (Hz. Süleymân'ın veziri Âsaf'a telmih için kullanılır)
asâlet-mevsûm: (a.s.) asaletle damgalanmış, asil
âsâm: (a.i.) suçlar, günahlar, kabahatler
âsân: (f.s.) kolay
âsâr: (a.i.) eserler
asdikā: (a.i.) samimi dostlar
âsitân: (f.i.) eşik
âsitâne: (f.i.) eşik; büyük tekke; Osmanlı payitahtı olan İstanbul
âsumân: (f.i.) gökyüzü
ʻaşâyir: (a.i.) aşiretler
ʻâşir: (a.s.) onuncu
âşiyâne: (f.i.) ev, mesken, yuva
ʻatâ: (a.i.) bağışlama, bahşiş
ʻatebe: (a.i.) eşik
âteş-zebân: (f.b.s.) çok dokunaklı şiir veya söz söyleyen
ʻâtıfet: (a.i.) karşılıksız iyilik ve muhabbet

ʿâtır: (a.s.) güzel kokulu
âtî: (a.s.) gelecek, istikbal
ʿatşân: (a.s.) susuz, susamış
ʿavâlim: (a.i.) âlemler
ʿavâm: (a.i.) halk, insanlar; alt tabakadan olan insan güruhu
ʿavâm-pesend: (a.f.b.s.) herkes tarafından beğenilen
avân: (a.i.) zaman
âvâre: (f.s.) dağınık, perişan
ʿavâtıf: (a.i.) karşılıksız sevgi ve ikramlar
âvâze: (f.i.) yüksek ses; şöhret
ʿavdet: (a.i.) geri dönme, dönüş
aʿyâd: (a.i.) bayramlar
aʿyân: (a.i.) bir memleketin ileri gelenleri
ʿayâr: (a.i.) altın ve gümüş gibi değerli madenlerin karışma derecesi
âyende vü revende: gelen giden
ʿayn: (a.i.) göz
ʿaynü'l-aʿyân: (a.b.i.) gözlerin aydınlığı
aʿyün: (a.i.) gözler
aʿzâ: (a.i.) üyeler, organlar
âzâde: (f.s.) kurtulmuş, serbest kalmış
âzân: (a.i.) kulaklar
ʿazb: (a.i.) tatlılık
azhar: (a.s.) güzel ve parlak, daha parlak
ʿâzim: (a.s.) niyetli, kesin kararlı; harekete geçen
ʿazîm: (a.s.) büyük, ulu, yüce
ʿâzimet: (a.i.) gitme, gidiş

B

bâb: (a.i.) kapı
bâc: (f.i.) vergi, haraç
baʿdehu: (a.e.) ondan sonra
baʿde-mâ: (a.b.e.) bundan sonra, bundan böyle
baʿde-zâlik: (a.b.e.) ondan sonra
bâd-ı hevâ: bedava
bâdiye: (a.i.) çöl
bâd-rahş: (f.b.s.) rüzgar atlı
bağteten: (a.zf.) ansızın
bahâdır: (f.i.) cesur, yiğit
bâhir: (a.s.) belli, besbelli, apaçık, parlak
bahr: (a.i.) deniz; şiir vezni
bahreyn: (a.i.) iki deniz (Basra Körfezi'yle Hint Denizi veya Akdeniz'le Hint Denizi yahut Akdeniz'le Karadeniz olduğuna dair rivayetler vardır.)
bahtiyâr: (f.b.s.) mutlu, kutlu, talihli
bâʿis: (a.s.) sebep olan, icap ettiren
bakāyâ: (a.i.) fazla kalan şeyler, kalıntılar
bâ-kemâl: (f.a.b.s.) tam, mükemmel
bakiyyetü's-süyûf: (a.b.i.) kılıç artığı
bâlâ: (f.s.) yüce, ulu
bâliğan-mâ-belağ: (a.b.zf.) ziyadesiyle, ferah ferah, bol bol
bâm: (f.i.) çatı, dam, kubbe
bânî: (a.s.) inşa ettiren
bârgâh: (f.b.i.) yüksek divan
Bârî: (a.i.) yaratıcı olan Cenab-ı Allah
bâriʿ: (a.s.) mükemmel, üstün
bârika: (a.i.) şimşek, yıldırım

bârû: (f.i.) kale duvarı, hisar burcu
bâsıra: (a.i.) görme, görme kuvveti
basîr: (a.s.) görüp anlayan
basîret: (a.i.) önden görüş, seziş, anlayış
bast: (a.i.) yayma, açma; tafsilatla anlatma
bâtın: (a.i.s.) iç, iç yüz; gizli, görünmeyen
batş: (a.i.) şiddetle yakalama, sertlikle tutma
bâ-vakār: (f.a.b.s.) vakarlı
bâzgûn: (f.b.s.) uğursuz
bâzîçe: (f.i.) oyun, eğlence
bâzû: (f.i.) güç kuvvet; kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı
becâyiş: (f.i.) değişme, karşılıklı yer değiştirme
bedâyi': (a.i.) güzel ve eşi benzeri olmayan şeyler
bedbaht: (f.b.s.) kara bahtlı, talihsiz
bed-gümân: (f.b.s.) sapıtmış, yolunu şaşırmış, kötü yolda olan
bedî': (a.s.i.) güzel, hoş; güzel söz söyleme ve yazma ilmi
bedî'a: (a.i.) beğenilen ve takdir edilen yeni şey
bed-râ: (f.b.s.) kötü yolda olan
bedr-efrûz: (a.f.b.s.) ayı aydınlatan, aya ışık veren
bedreka: (f.i.) yol gösteren, kılavuz, delil
behcet: (a.i.) sevinç, güzellik, güler yüzlülük, şirinlik
behhâs: (a.s.) çok bahseden, bahsetmeyi seven
behişt: (f.i.) cennet
behişt-âbâd: (f.b.s) cennet gibi, güzellikleri bol olan
behre-yâb: (f.b.s.) hisse ve nasibi olan
be-kâm: (f.b.s.) isteğine kavuşmuş
belâgat-'unvân: (a.b.s.) belagatli, güzel ve düzgün söz söyleyen yahut içeren
belâyâ: (a.i.) belalar, felaketler, zahmetler, kederler
belîğ: (a.s.) fasih, düzgün
beliyye: (a.i.) bela, musibet, âfet, tasa
bendegân: (f.i.) köleler, padişahın hizmetinde bulunan kimseler
berât: (a.i.) rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman
berây: (f.e.) için, maksadıyla
berâyâ: (a.i.) insanlar, halk
ber-bâd: (f.b.s.) perişan
Bercîs: (a.i.) Müşteri (Jüpiter) gezegeni
ber-dâşte: (f.b.s.) yükseğe kaldırılmış
berf: (f.i.) kar
ber-gerden: (f.b.s.) boynu üzerinde
berg ü bâr: malzeme, gereç, yük
ber-güzîde: (f.b.s.) seçme, seçkin
ber-hayât: (f.b.s.) hayatta, yaşayan
berk: (a.i.) şimşek
berk-ı hâtıf: göz kamaştıran şimşek
berk-ı şu'le-tâb: etrafa kıvılcım saçan ve aydınlık veren şimşek
ber-murâd: (f.b.s.) isteğine kavuşmuş, mutlu

bernâ: (f.s.) genç, yiğit
berter: (f.s.) yüce, yüksek, kıymetli
besâlet: (a.i.) dilaverlik, bahadırlık, yiğitlik
besâtîn: (a.i.) bostanlar, sebze bahçeleri
beşâret: (a.i.) müjde, muştu
beşûş: (a.s.) güleryüzlü, şen
bevvâb: (a.i.) kapıcı, hademe
beyâbân: (f.i.) kır, çöl
beyne'n-nas: (a.b.i.) insanlar arasında
beytûtet: (a.i.) geceleme
bey' u şirâ: alım satım
beyyedallâhu vechehu: Allah onun yüzünü ağartsın
bezl: (a.i.) bol bol verme, saçma
bezmgâh: (f.b.i.) eğlence yeri
bidâ'a: (a.i.) ilmî birikim
bi-gayri hakkın: haksız yere
bî-gümân: (f.b.s.) şüphesiz
bi-hakkın: (a.b.zf.) hakkıyla, tam ve mükemmel olarak
bî-hemtâ: (f.b.s.) benzersiz
bihîn: (f.s.) çok iyi, güzel, seçkin
bihterîn: (f.s.) çok iyi, en iyi
bî-ihtiyâr: (f.a.b.zf.) elde olmaksızın
bî-intihâ: (f.a.b.s.) sonsuz
bikā': (a.i.) yerler, mekanlar, mevkiler
bilâ-pervâ: (a.f.b.zf.) korkusuzca, korkmadan
bi'l-icrâ: (a.b.zf.) icra ederek, yaparak
bi'l-istifâde: (a.b.zf.) faydalanarak, istifade ile
bî-hadd: (f.a.b.s.) sayısız, çok fazla
bî-misâl: (f.a.b.s.) benzeri olmayan
bî-müdânî: (f.a.b.s.) benzeri olmayan
bî-nazîr: (f.a.b.s.) benzeri olmayan
bî-pâyân: (f.b.s.) tükenmez, sonsuz
bîrûn: (f.i.) dışarı, dış, haricî
bisyâr: (f.s.) çok
bî-vâye: (f.b.s.) nasipsiz, mahrum
bîzâr: (f.s.) rahatsız, bıkmış, usanmış
buhûr: (a.i.) şiir vezinleri
burûc: (a.i.) burçlar; güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri
bûy: (f.i.) koku
bükâ: (a.i.) ağlama, ağlayış
büldân: (a.i.) beldeler, ülkeler
bülend: (f.s.) yüksek, yüce
bünyân: (a.i.) yapı, bina
bürhân: (a.i.) delil, tanık
büyût: (a.i.) evler
büzürg-vâr: (f.b.s.) büyük, ulu, saygıdeğer

C-Ç

câh: (a.i.) itibar, makam, mevki
cahîm: (a.i.) cehennem
câme: (f.i.) elbise, çamaşır
câ-nişîn: (a.f.b.s) birinin yerine geçen, birinin yerine oturan, vekil
cân-fezâ: (f.b.s.) cana can katan, gönüle ferahlık veren
cân-sûz: (f.b.s.) can yakan
cârî: (a.s.) akan, devam eden
câvidân: (f.s.) daimî kalacak olan, sonsuz
cây: (f.i.) yer
ceberût: (a.i.) Allah'ın büyüklüğü; Allah'a ulaşma yolundaki bir basamak

cebîn: (a.i.) alın
cebîn-sûde: (a.f.b.s.) alın süren, yüz süren
cebren: (a.zf.) zorla, güç kullanarak
ced-be-ced: (a.b.zf.) dededen dedeye intikal yoluyla
cedel: (a.i.) mücadele, muharebe; münazara, tartışma ilmi
cehrî: (a.s.) açık, aşikar, yüksek sesle yapılan
celâdet: (a.i.) bahadırlık, kahramanlık, yiğitlik
celâdet-nümûd: (a.f.b.s.) yiğitlik gösteren
celî: (a.s.) cilalı, parlak
celîl: (a.s.) büyük, ulu, yüce
celîs: (a.s.) birlikte oturan, arkadaş
cenâb: (a.i.) büyüklük, şeref, onur; hazret
cenb: (a.i.) yan, taraf
ceng-âzmâ: (f.b.s.) savaş tecrübesi olan
cennet-makarr: (a.b.s.) mekanı cennet olan
cennet-mekân: (a.b.s.) mekanı cennet olan
cerâ'im: (a.i.) suçlar, kabahatler (Metinde "cerâyim" şeklindedir.)
cesâmet: (a.i.) büyüklük, irilik
cesîm: (a.s.) büyük, kocaman
cevâd: (a.s.) cömert, eliaçık
cevâhir-fürûş: (a.f.b.i.) cevher satan, cevahirci
cevâmi': (a.i.) camiler
cevânib-i erba'a: dört taraf
cevher-nümâ: (a.f.b.s.) cevherler gösteren, kıymetli, yüce
cevvâl: (a.s.) dolaşan, hareket eden, gezen
ceyb: (a.i.) cep
ceyş: (a.i.) asker, ordu
ceyyid: (a.s.) güzel, hoş
cezâyir: (a.i.) adalar
cezb: (a.i.) kendine çekme, çekilme
cezebât: (a.i.) heyecana gelme; tarikat ehlinin kendinden geçme hali
cifr: (a.i.) sayılar ve remizler kullanılarak gaybdan haber vermek amacıyla kullanılan asılsız ve mevhum ilim
ciğer-dâr: (f.b.s.) yürekli, cesaretli
cihân-bânî: (f.b.s.) cihanın bekçisi olan
cihângîr: (f.b.s.) cihanı zapteden; cihanı tutan, yayılan
cihâniyân: (f.i.) dünya halkı, insanlar
cihân-küşâ: (f.b.s.) cihanı açan ve zapteden, fatih
cinân: (a.i.) cennetler
cîrân: (a.i.) komşular
civân-merdî: (f.b.i.) cömertlik, el açıklığı
cûd u sehâ: cömertlik, el açıklığı
cûy: (f.i.) akarsu, ırmak
cünûd: (a.i.) askerler, ordu
cür'et-yâb: (a.f.b.s.) cesur, cüret eden
cüst ü cû: arayıp sorma, araştırma
cüyûş: (a.i.) askerler, ordular
çâker: (f.i.) kul, köle

çâk-i girîbân: sıkıntı ve kederden kendi yakasını yırtma
çâpük-süvâr: (f.b.s.) iyi at süren, iyi binici
çarh: (f.i.) felek
çâr-nâ-çâr: (f.b.zf.) çaresiz, ister istemez
çârümîn: (f.b.s.) dördüncü
çehâr: (f.s.) dört
çekîde: (f.s.) damlamış
çerh: (f.i.) felek
çespân: (f.s.) münasip, uygun, layık
çespîde: (f.s.) münasip, uygun, layık
çeş: (f.s.) sınayan, deneyen, tadına bakan
çeşm-çerâğ: (f.b.s.) seçkin (Metinde "çeşm ü çerâğ" şeklindedir.)
çeşm-dâşt: (f.b.i.) umma
çeşme-sâr: (f.b.s.) çeşmesi bol olan yer
çîn-i ebrû: kaş çatıklığı
çîre-destî: (f.b.i.) beceriklilik, ustalık
çûn ü çırâ: niçin ve nasıl

D

dâder: (f.i.) kardeş
dâd ü sited: alışveriş; sızlanma, feryat, figan
dâğ-dâr: (f.b.s.) üzgün, müteessir
dâ'ir: (a.s.) dönen, dönüp duran
dâ'iye: (a.i.) arzu, içten gelen istek
dakāyık: (a.i.) ince, anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler
dâll: (a.s.) delalet eden, delil olan
dâm: (f.i.) tuzak
dâmen: (f.i.) etek
dâmgâh: (f.b.i.) tuzak kurulan yer, pusu yeri
dânâ: (f.s.) bilici, bilen
darâ'at: (a.i.) alçalma, kendini küçültme
darâ'atnâme: (a.f.b.i.) yazarının tevazu ve alçakgönüllülük göstererek yazdığını bildirdiği mektup
Dârâb: (f.i.) İran hükümdarı Behmen'in oğlu
dârü'l-huld: (a.b.i.) ahiret yurdu
dârü'l-mülk: (a.b.i.) payitaht, başkent
dârü'n-nasr: (a.b.i.) zafer ve yardım yeri
dayf: (a.i.) misafir
dâyin: (a.s.) borç veren, alacaklı
defâtir: (a.i.) defterler
dehâlet: (a.i.) girme; birinin himaye ve korumasına sığınma
dehân: (f.i.) ağız
dehşet-nâk: (a.f.b.s.) korkunç
dekâkîn: (a.i.) dükkanlar
dem-â-dem: (f.b.zf.) her vakit, sık sık
demdeme: (a.i.) hiddet; kırıp geçirme
dendân: (f.i.) diş
der-âgūş: (f.b.i.) kucaklama, sarma
derece-i kusvâ: son derece
derece-i zehâdet: zühd ve takva derecesi
der-hâtır: (f.a.b.s.) hatırda
der-kâr: (f.b.s.) malum, belli, aşikar
derk-i ferâset: ferasetle anlama, idrak etme

der-niyâm: (f.b.s.) kında, kına sokulmuş, kılıfta
der-'uhde: (f.a.b.i.) üstüne alma, yüklenme
derûn: (f.i.) iç, içeri, dahil
dervîş-nihâd: (f.b.s.) derviş huylu, yumuşak ve alçakgönüllü
dest: (f.i.) el
dest-bûs: (f.b.i.) el öpme
destgâh: (f.b.i.) atölye
dest-gîr: (f.b.s.) el veren, elinden tutan, yardımcı olan
dest-i cûd: cömertlik eli
devâvîn: (a.i.) şair divanları
devr-i revân: Türk musikisinde 14 zamanlı ve 6 darplı küçük bir usülün ismi
deyn: (a.i.) borç
Deyyân: (a.i.) mükafat ve cezaları takdir eden ve veren Cenab-ı Allah
Deyyûmî: (a.s.) daim olan ve varlığı son bulmayan Cenab-ı Allah'a ait
dîbâce: (a.i.) başlangıç, önsöz
dîde: (f.i.) göz
dîde-bân: (f.b.i.) gözcü, bekçi
dîde-küşâ: (f.b.s.) göz açan
dîde-pîrâ: (f.b.s.) gözleri süsleyen
dîger-gûn: (f.b.s.) bozulmuş
dil: (f.i.) gönül, kalp
dil-âver: (f.b.s.) yiğit, yürekli
dil-âvîz: (f.b.s.) gönlü cezbeden
dil-beste: (f.b.s.) gönül bağlamış, aşık
dil-dâde: (f.b.s.) gönül vermiş, aşık
dil-firîb: (f.b.s.) gönül aldatan, cazibeli, alımlı
dil-hırâş: (f.b.s.) yürek parçalayan
dilîr: (f.s.) yürekli, cesur, yiğit
dil-keş: (f.b.s.) gönül çekici
dil-küşâ: (f.b.s.) gönül açan, ferahlatıcı
dil-mürdegân: (f.b.s.) yüreği ölmüş olanlar, hissizler
dil-nüvâz: (f.b.s.) gönül okşayan
dil-pesend: (f.b.s.) gönlün beğendiği, gönüle hoş gelen
dil-pezîr: (f.b.s.) gönle hoş gelen
dil-rîş: (f.b.s.) yüreği yaralı, dertli
dil-rübâ: (f.b.s.) gönül kapan, gönül alan
dil-teşne: (f.b.s.) gönlü susamış, pek istekli
dil-teşnegân: (f.b.s.) gönülleri susamış olanlar, bir şeyi çok arzulayanlar
dirahşân: (f.s.) parlayan, parlak
dirîg: (f.i.) esirgeme, menetme, önleme
dirîgā: yazık, eyvah, eyvahlar olsun
dîrîn: (f.s.) eski, kadim
dîvâr: (f.i.) duvar
dönli: (t.s.) hep, bütün
du'â-gûyân: (a.f.b.s.) dua edenler, duacılar
du'â-yı müstecâb: kabul olunmuş dua
dûd-mân: (f.b.i.) soy, kabile, ocak
duhter: (f.i.) kız evlat
dûr: (f.s.) uzak
dûr-endîş: (f.b.s.) ileriyi düşünen, tedbirli
dûşîze: (f.i.) kız, kızoğlan kız, bakire

dûzah: (f.i.) cehennem
dûzah-mekîn: (f.a.b.s.) mekânı cehennem olan, kafir
dürr: (a.i.) inci
dü-bâlâ: (f.b.s.) iki kat
dümû': (a.i.) gözyaşları
dürdâne: (f.b.i.) inci tanesi
dürer: (a.i.) inciler
dürer-bâr: (a.f.b.s.) inci yağdıran, inci gibi söz söyleyen
dürre: (a.i.) büyük inci tanesi
dürr-i yetîm: Hz. Peygamber
düstûr: (a.i.) kanun, kural; vezir
düstûrâne: (a.f.b.zf.) vezirlere yaraşır surette
düstûrü'l-'amel: (a.b.i.) gereği gibi uygulanacak olan kural

E

e'âlî: (a.s.) yüce ve şerefli olanlar
e'âzım: (a.s.) pek yüce olanlar
eben 'an ceddin: (a.zf.) babadan, dededen, kuşaktan kuşağa
ebeveyn: (a.i.) anne ve baba
ebkâr-ı efkâr: evvelce söylenmemiş ve ilk defa olarak söylenen fikirler
ebnâ-yı cins: insanlar
ebniye: (a.i.) binalar
ebrâr: (a.s.) hayır sahipleri, dindarlar
ebyât: (a.i.) beyitler, iki mısradan meydana gelen manzum sözler
ebyen: (a.s.) daha belirgin, daha ortada
ecell: (a.s.) daha yüce, çok büyük, en ulu
ecil: (a.i.) sebep, illet
ecved: (a.s.) daha cömert, pek cömert
edâ: (a.i.) yerine getirme, ödeme
edîb: (a.s.) edebiyatçı, şair; edepli, terbiyeli, zarif
edîbâne: (a.f.b.zf.) edebiyatçıya yakışır surette
ed'iye: (a.i.) dualar, niyazlar
efâhim: (a.s.) pek yüce olanlar
efdâl: (a.i.) meziyetler, faziletler
efham: (a.s.) çok şerefli, pek yüce
efkende: (f.s.) bir şeye çok düşkün, bende
ehl-i yakîn: yüce hakikatleri görebilen ve şüphesiz olarak anlayıp bilen kimseler
ehlullâh: (a.i.) Allah dostları, Allah'ın veli kulları
ehviye: (a.i.) müzik havaları
e'imme: (a.i.) imamlar
ekdâr: (a.i.) kederler
ekmel: (a.s.) en mükemmel
eknâf: (a.i.) canipler, yanlar, taraflar
ekser min en-tuhsâ: sayılacak miktardan daha fazla, sayılamayacak kadar çok
el-ân: (a.b.zf.) şimdi, halen, şu anda
elfâz: (a.i.) lafızlar
el-hâletü hâzihi: (a.b.zf.) henüz, şimdi, bügünkü günde, şimdiye kadar
elhân: (a.i.) nağmeler, ezgiler
elîm: (a.s.) elemli, acıklı
elsine: (a.i.) diller
eltâf: (a.i.) iyilikler, iyi muameleler

elvâh: (a.i.) üzerine yazı yazılan yahut resim yapılan levhalar
elviye: (a.i.) sancaklar, kaza ile vilayet arasındaki idarî mevkiler
elyak: (a.s.) daha layık, en liyakatli
el-yevm: (a.b.zf.) bugün, hala, şimdi
emâret: (a.i.) emirlik, beylik
emâsil: (a.i.) emsaller, yaşıtlar, akranlar
emced: (a.s.) çok şerefli
emir: (a.i.) iş, oluş, fiil, hareket
emlâk: (a.i.) ev, tarla, bahçe gibi sahip olunan mal ve mülkler
emmâre-i zemîm: kötü ve aşağılık şeyleri emreden; nefis
emrâz: (a.i.) hastalıklar
emrâz-ı müdhişe-i sâriye: dehşetli bulaşıcı hastalıklar
emti'a: (a.i.) satılacak şeyler, mallar
enâm: (a.i.) halk, insanlar
en'âm: (a.i.) bazı ayet veya sureleri içeren dua kitabı
enâr: (f.i.) nar
enbûh: (f.s.) kalabalık
encâl: (a.i.) oğullar, evlatlar
encâm: (a.i.) son, nihayet
encüm: (a.i.) yıldızlar
encümen: (f.i.) cemiyet, meclis, kurul
endûh: (f.i.) gam, keder, üzüntü, sıkıntı
enfâs: (a.i.) nefesler; Allah dostlarının irşat edici duaları
engüşt: (f.i.) parmak
engüşt-nümâ: (f.b.s.) parmakla gösterilen
enhâ: (a.i.) taraflar, yanlar, cihetler
enîs: (a.i.) dost, arkadaş, yar, sevgili
ensâb: (a.i.) nesepler, soylar; nesep ile ilgilenen ilim
enseb: (a.s.) daha münasip, uygun
envâ': (a.i.) çeşitler; her nevi, her çeşit
envâr: (a.i.) nurlar, parıltılar
enzâr: (a.i.) nazarlar, bakışlar
erba'în: (a.s.) kırk
ercümend: (f.s.) şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin
Erhamü'r-Râhimîn: merhamet edenlerin en merhametlisi olan Cenab-ı Allah
erkân: (a.i.) esaslar, rükünler
erşed: (a.s.) daha olgun, yaş ve akılca en üstün; doğru yol üzerinde
esâmî: (a.i.) isimler
esâtîz, esâtize: (a.i.) üstatlar, ustalar
eshıyâ: (a.s.) cömertler
es'ile: (a.i.) sualler, sorular
esmân: (a.i.) fiyatlar, kıymetler
esmâr: (a.i.) meyveler
esrâr: (a.i.) sırlar
eş'âr: (a.i.) vezinli ve kafiyeli sözler, şiirler
eşbâh: (a.i.) misiller, benzeyenler
eşcâr: (a.i.) ağaçlar
eşi'a: (a.i.) ışıklar, aydınlıklar
eşirrâ: (a.s.) şerliler, fesatçılar
etemm: (a.s.) eksiksiz, tam
etkā: (a.s.) günah işlemekten çekinen
etkıyâ: (a.s.) Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenler
etvâr: (a.i.) tavırlar, hal ve hareketler

evâhir: (a.i.) sonlar; Arabî ayın son günleri
evâ'il: (a.i.) evveller, ilk zamanlar; Arabî ayın ilk günleri
evân: (a.i.) vakit, zaman, çağ
evânî: (a.i.) tencere ve kaplar
evâsıt: (a.i.) ortalar, ortada bulunanlar; Arabî ayın ortaları
Evc: (a.i.) musikide bir makam ismi
evfâ: (a.s.) en çok, pek, tamam, yetkin
evfâk: (a.i.) vefkler, tılsımlı dualar
evhad: (a.s.) tek bir tane, biricik
eviddâ: (a.i.) hakiki dostlar, ahbaplar, sevgililer
evkāt: (a.i.) vakitler
evkāt-güzâr: (a.f.b.s.) vakit geçiren
evlâ: (a.s.) daha iyi, daha üstün
evrâd: (a.i.) okunması âdet olunan zikir ve dualar
evrâk: (a.i.) yapraklar
evzân: (a.i.) şiir vezinleri
evvel: (a.s.) ilk, birinci; önce, önceki
eyâdî: (a.i.) eller
eytâm ü erâmil: yetimler ve dullar
eyyâm: (a.i.) günler
eyyâm-ı müsteraka: Celalî takvime göre senenin sonuna ilave edilen beş gün
eyyâm-şümâr: (a.f.b.s.) gün sayan
eyyid: (a.s.) kuvvetli, sağlam, muktedir
ez-cümle: (f.a.b.zf.) başlıca, özellikle
ezimme-i hükm: hukuk ve hüküm işlerini idare etme
ezkâ: (a.s.) pek anlayışlı, çok zeki
ezkâr: (a.i.) zikirler
ezkiyâ: (a.s.) zekiler
ezmân: (a.i.) vakitler, anlar, çağlar

F

fâhire: (a.s.) kıymetli, değerli, şerefli
fahr: (a.i.) övünme, şeref, onur, fazilet
Fahr-i 'âlem: âlemin iftiharı olan Hz. Peygamber
Fahrü'l-Mürselîn: (a.b.i.) resullerin iftiharı olan Hz. Peygamber
fâ'ik: (a.s.) fevkinde bulunan, manevi olarak üstünde bulunan
fakāhet: (a.i.) fıkıh ilminde bilgi sahibi olma
farak: (a.i.) baş tepesi
fârik-i nîk ü bed: iyi ile kötüyü biribirinden ayırabilen
fârik-i yemîn ü yesâr: sağı ile solunu ayırt edebilen
Fâris: (a.i.) gökyüzünün kuzey yarım küresinde altı parlak yıldızdan oluşan bir burç
fâris: (a.i.) süvari
farîza: (a.i.) Allah'ın emri, farz, yapılması muhakkak lazım olan vazife
fart: (a.i.) aşırılık
fatîn: (a.s.) zeki, uyanık, anlayışlı, kavrayışlı
fazîlet: (a.i.) insanın tabiatındaki iyi huy, güzel vasıf, erdem
ferâgat: (a.i.) vazgeçme, el çekme
ferah-fezâ: (veya ferah-efzâ) (a.f.b.s.) iç açıcı, ferah ve sevinci artıran

ferâset: (a.i.) anlama, anlayışlılık, sezme kabiliyeti
fercâm: (f.i.) son, akıbet
ferdâ: (f.i.) yarın, ertesi gün
ferîd: (a.s.) tek, benzersiz
fermân-fermâ: (f.b.s.) hüküm süren, emir buyuran
ferrâş: (a.i.) cami temizliğinde bulunan süpürgeci
ferruh: (f.s.) uğurlu, kutlu
ferruh-dem: (f.b.s.) zamanı uğurlu olan
ferverdîn: (f.i.) baharın ilk ayı
ferzend: (f.i.) oğul
fesâhat: (a.i.) açık ve anlaşılır konuşma
fesâhat-disâr: (a.f.b.s.) çok güzel konuşan
fetânet: (a.i.) zihindeki açıklık, anlamadaki çabukluk ve kuvvet
fetk ü retk: iyi idare etme
fetret: (a.i.) iki hadise arasındaki zaman; devletlerin idarecisiz kaldığı dönem
fevâ'id: (a.i.) menfaatler, faydalar, kazançlar
fevâ'id-nisâb: (a.b.s.) aslı ve esası fayda olan
fevâkihe: (a.i.) meyveler
fevka'l-'âde: (a.b.zf.) adet olanın üstünde, olağanüstü
fevka'l-gāye: (a.b.zf.) son derece
fevkānî: (a.s.) üstte olan, üstte bulunan
fevvâre: (a.i.) fıskiye
feyezân: (a.i.) taşma, coşma
Feyyâz-ı Mutlak: çok ve mutlak feyiz veren Cenab-ı Allah
feyz-bahşâ: (a.f.b.s.) feyiz bağışlayan, feyiz ve bereket veren
feyz-meşhûn: (a.b.s.) feyizle dolu
feyz-nâk: (a.f.b.s.) feyizli, bereketli
feyz-yâb: (a.f.b.s.) feyiz bulan, feyiz bulucu
fezâhat: (a.i.) edepsizlik, alçaklık
fezâ'il: (a.i.) güzel vasıflar, faziletler, erdemler
fezâ'il-iştimâl: (a.b.s.) fazileti şamil olan, fazilet içeren, faziletli
fezâ'il-i'tilâ: (a.b.s.) faziletlere erişmiş olan
fezâ'il-ittisâm: (a.b.s.) faziletle vasıflanmış, faziletli
fezâ'il-müktesib: (a.b.s.) faziletler elde eden, fazilet kazanmış
fezâ'il-nisâb: (a.b.s.) aslı ve esası fazilet olan
fezâ'il-rüsûm: (a.b.s.) faziletli, erdemli
fısk: (a.i.) hak yoldan çıkma, Allah'ın emirlerine karşı gelme
fihâm: (a.s.) ulular, büyükler
fi'l-hakîka: (a.b.zf.) hakikaten, gerçekten, doğrusu
fiken: (f.s.) atıcı, yıkıcı, düşürücü
firâvân: (f.s.) bol, çok
firîb: (f.s.) aldatan, aldatıcı
firkat: (a.i.) ayrılık
fuhûl: (a.s.) akıllı ve zeki adamlar; iyi şiir söyleyen ve hadis rivayetlerini çok iyi anlatan kimseler

furât: (a.i.) tatlılık
fusûl: (a.i.) fasıllar, kısımlar; mevsimler
fuzalâ: (a.s.) fazıllar, erdemliler
Fürs: (a.i.) Farslar, İran halkı
fürû': (a.i.) teferruat, asıldan olmayan
fürûş: (f.s.) satan, satıcı
fütûr: (a.i.) zayıflık, gevşeklik, ümitsizlik
füyûzât: (a.i.) feyzler; ilim, irfan

G

gâhî: (f.zf.) bazan, ara sıra
galat: (a.i.) yanlış
galebe: (a.i.) galibiyet, üstünlük
gam-zidâ: (a.f.b.s.) gamı ve kederi defeden
garâ'ib: (a.s.) şaşılacak, tuhaf şeyler
garaz: (a.i.) hedef, gaye
gāret: (a.i.) yağma, çapul, akın
garrâ: (a.s.) parlak, güzel, gösterişli, şatafatlı
gars: (a.i.) dikme, dikilme; ağaç dikme
gavr: (a.i.) dip, esas, hakikat
gavs: (a.s.) zor durumdakilerin imdadına yetişen Allah dostları
gavsü'l-vâsılîn: (a.b.i.) hakikate ve marifete ermiş olan kamillerin önderi
gāyâtü'l-gāyât: (a.b.i.) en son derece
gāyet: (a.i.) nihayet, uç, son, son derece
gayûr: (a.s.) gayretli, hamiyetli
gazanfer: (a.i.) iri aslan
gazanfer-fer: (a.f.b.s.) aslanın kuvvetine sahip
gazanfer-peyker: (a.f.b.s.) aslan suretli, arslanın heybetine sahip
gazanfer-savlet: (a.b.s.) aslan gibi saldırıda bulunan
gazve: (a.i.) akın, cenk ve savaş
gedâ: (f.s.) dilenci, fakir
gehvâre: (f.s.) beşik
gehvâre-pîrâ: (f.b.s.) beşiği süsleyen, yeni doğmuş
gehvâre-zîb: (f.a.b.s.) beşiğe süs olmuş, yeni doğmuş
gencîne: (f.i.) hazine, define
gerd: (f.i.) toz, toprak
gerden-keş: (f.b.s.) asi, serkeş
gerdûn: (f.s.) felek, dünya
germâbe: (f.i.) sıcak su hamamı, kaplıca
geşt ü güzâr: gezip tozma
gezend: (f.i.) zarar, ziyan
gılmân: (a.i.) gulamlar, köleler
gınâ: (a.i.) zenginlik, bolluk; nağme, şarkı
gırâb: Hind sahillerinde kullanılan bir çeşit tüccar gemisi
gırra: (a.s.) gururlu, kibirli, kendini beğenmiş
gıtrîfâne: (a.f.b.zf.) asilce, soyluca, reise yaraşır surette
gil: (f.i.) balçık, suyla ıslanmış toprak, kil
girân-bahâ: (f.b.s.) pahada ağır, kıymetli
girdâr: (f.i.) meşguliyet, iş

giriftâr: (f.s.) tutulmuş, yakalanmış, esir; tutulmuş, düşkün
giryân: (f.s.) ağlayıcı, ağlayan
girye: (f.i.) ağlama; gözyaşı
gîsû-dâr: (f.b.s.) saçlı
giyâh: (f.i.) nebat, bitki, taze ot
gubâr: (a.i.) toz
gudüvvi ve'l-âsâl: sabahları ve akşamları
gufrân: (a.i.) affetme, bağışlama
gufrân-mersad: (a.b.i.) bağışlanmanın zuhura geldiği ve gözlendiği yer
gûnâ: (f.i.) gidiş, yol, tarz
gûnâ-gûn: (f.b.s.) renk renk, türlü türlü
gûne: (f.i.) tarz, çeşit, yol
gunûde: (f.s.) uyumuş, uyuyan
gurre: (a.i.) Arabî ayın birinci gecesi ve günü
gûş: (f.i.) kulak
gûş-dâr: (f.b.s.) kulak veren, layıkıyla dinleyen
gûş-ı hûş: akıl kulağı
gûyâ: (f.s.zf.) söyleyen; sanki, diyelim ki
gûyende: (f.s.) söyleyen, söyleyici
güftâr: (f.i.) söz, şiir
güher-pâre: (f.b.i.) inci parçası
güher-rîz: (f.b.s.) cevher döken
gül-âb-dân: (f.b.i.) içine gül suyu konulan kap
gül-berg: (f.b.i.) gül yaprağı
gül-bün: (f.b.i.) gül kökü, gülün bittiği yer
gülşen-serây: (f.b.i.) gül bahçesi içindeki saray
gül-zâr: (f.b.i.) gül bahçesi
gümân: (f.i.) zan, sanma, sezme
güm-nâm: (f.b.s.) adı sanı yok olmuş, unutulmuş
gürbe: (f.i.) kedi
gürg: (f.i.) kurt
gürûh: (f.i.) taife, grup, cemiyet
güzâr: (f.i.) geçme, geçiş
güzârende: (f.s.) geçirici, geçiren
güzâriş: (f.i.) geçme, geçiş
güzerân: (f.s.) geçici, geçen
güzîde: (f.s.) seçkin, seçilmiş
güzîn: (f.s.) seçen, seçilmiş, seçkin

H

hâce: (f.i.) hoca, müderris, molla
hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn: (f.i.) Divan-ı Hümayun'un ileri gelen kalem erbabı
haclegeh: (a.f.b.i.) gelin odası, gerdek odası
hacle-serâ: (a.f.b.i.) gelin odası, gerdek odası
hadâset: (a.i.) tazelik, gençlik
hâdim: (a.s.) hizmetçi, hizmet eden
hadîs: (a.i.) Hz. Peygamber'in sözü; Hz. Peygamber'in sözünü konu alan ilim
hadîsü's-sinn: genç, delikanlı
hafaza: (a.i.) hafızlar
hafî, hafiyye: (a.s.) gizli
hafîd: (a.i.) torun
hâhiş: (f.i.) istek, arzu
hâhiş-ger: (f.b.s.) arzulayan, istekli

hâ'iz: (a.s.) sahip, malik, taşıyan
hâ'iz-i rehîn-i Sabûr: Cenab-ı Allah'ın garantisini taşıyan, Allah'ın himayesinde olan
hâk: (f.i.) toprak
hakāyık: (a.i.) doğru ve şüphesiz olan şeyler, hakikatler, gerçeklikler
hakāyık-iktinâh: (a.b.s.) hakikatleri anlayan
hakāyık-mashûb: (a.b.s.) hakikatle beraber olan, hak ve hakikat aşığı
hak-gûyâne: (a.f.b.zf.) doğru söyleyene yaraşır surette
hâk ile yeksân: yerle bir, yıkık
hâkim-i hâsim: bir kararı derhal hükme bağlayan, kesip atan hakim
hakk: (a.i.) kazıma, bir yüzeye yazı veya resim kazıma
hâk-sâr: (f.b.s.) toz toprak içinde kalmış, perişan
halâ'ik: (a.i.) mahluklar, yaratıklar
hâlât-ı vecd: vecd ve cezbe halleri
halâvet: (a.i.) tatlılık, güzellik
hâlî: (a.s.) boş, tenha
hallâl-ı müşkilât: müşkilleri halledip sıkıntıları gideren
hall ü 'akd: işlerin görülmesi, iş bitirme
halka-bend: (a.f.b.i.) toplanıp çepeçevre oturma
halvet: (a.i.) yalnız kalma, tenhada bulunma
halûk: (a.s.) ahlaklı, iyi huylu
hâm: (f.s.) pişmemiş, işlenmemiş, olgunlaşmamış
ham: (f.s.) eğri, bükülmüş
hâme: (f.i.) kalem, kamış kalem
hamelât: (a.i.) hamleler, saldırmalar
hâmis: (a.s.) beşinci
hamiyyet: (a.i.) millî onur ve haysiyet
hamsîn: (a.s.) elli
handân: (f.s.) gülen, sevinçli
hân-kāh: (a.b.i.) bir şeyhin idaresinde olarak dervişlerin ikamet, ibadet ve zikir mekanı; tekke
hânümân: (f.i.) ev, bark, yuva
hâr, hârre: (a.s.) sıcak, kızgın, yakıcı
harâbe-zâr: (a.f.b.i.) viranelik
harc-ı 'âlem: herkese ve her keseye elverişli
hareket-i dâhil: Osmanlı medrese sisteminde ikinci kademeyi oluşturan dâhil medreselerinin ibtidâ-i dâhilden sonraki derecesi
hareket-i hâric: Osmanlı medrese sisteminde ilk kademeyi oluşturan hâric medreselerinin ibtidâ-i hâricden sonraki derecesi
harf-i mu'cem: noktalı harf
harîr: (a.i.) ipek
hasâfet: (a.i.) hükümde ve görüşte sağlamlık
hasâ'il: (a.i.) hasletler, huylar
hasen, hasene: (a.s.) güzel
hasenât: (a.i.) iyilikler, hayırlı işler
hasîb: (a.s.) itibarlı, soyu temiz, muhterem
hasîn: (a.s.) sağlam, kuvvetli, muhkem

hasr: (a.i.) bir şeyi bir kimseye veya zümreye mahsus kılma
hâss u 'âmm: herkes
haşem: (a.i.) maiyet, hademeler, hizmetliler
hâşiye: (a.i.) kitabın sahifeleri kenarına yazılan yazı; bir eserin metnini şerh ve izah eden kitap
hâtem: (a.i.) mühür
Hâtem-i Tâ'î: Arabistan'daki Tay kabilesinin cömertliğiyle meşhur reisi
haten: (a.i.) damat
hatf: (a.i.) ölme, ölüm
hâtır-nevâzâne: (a.f.b.zf.) gönül okşayıcı şekilde
hattâtîn: (a.i.) hattatlar
havâlî: (a.i.) etraf, civar
havârî-i cinân: cennet hurileri
havâşî: (a.i.) haşiyeler
hâver: (f.i.) şark, doğu, gün doğusu
havsala: (a.i.) akıl, anlayış, zihin
havz: (a.i) havuz
havza: (a.i.) bir hükümetin idaresinde bulunan ülkelerin tümü
hayât-güzâr: (a.f.b.s.) hayat geçiren
hayrân: (a.s.) şaşırmış, şaşakalmış
hayr-hâh: (a.f.b.s.) hayırsever
Hayrü'l-Beriyye: insanların en hayırlısı olan Hz. Peygamber
hayrü'l-halef: hayırlı oğul, hayırlı halef
hazâ'in: (a.i.) hazineler
hazân: (f.i.) sonbahar, güz
hazar: (a.i.) barış; savaşsız memleket yahut zaman
hecr: (a.i.) ayrılık
hem-dem: (f.b.i.) samimi arkadaş, yakın dost
hemîşe: (f.zf.) her zaman
hem-pâ: (f.b.i.) arkadaş
her-bâr: (f.b.zf.) her zaman, daima
herc ü merc: altüst, karmakarışık
hestî: (f.i.) var olma, varlık
hevâmiş: (a.i.) ilave yazılar ve notlar
hevl-nâk: (a.f.b.s.) korkunç, korkulu
hey'et: (a.i.) şekil, suret, görünüş; kurul
hezâr: (f.s.) bin, pek çok
hezliyyât: (a.i.) şaka ve mizahla ilgili şiir ve sözler
hırâmân: (f.s.) naz ve eda ile salınarak yürüyen
hıred: (f.i.) akıl
hıred-mend: (f.b.s.) akıllı, anlayışlı
hırfet: (a.i.) sanat, meslek
hırz-ı cân: canı gibi saklama
hırz-ı emân: emniyet için sığınılan sığınak
hısn: (a.i.) müstahkem kale
hibâle-i izdivâc: evlilik bağı
hidâyet-endûz: (a.f.b.s.) hidayete götüren
hicâmet: (a.i.) Hz. Peygamber'in sünneti üzere vücudun belli bölgelerinden belli zamanlarda kan aldırma
hidemât: (a.i.) hizmetler
hiffet: (a.i.) hafiflik

hikmet-penâh: (a.f.b.s.) hikmetin sığınağı olan, hikmet sahibi
hilâfet-penâh: (a.f.b.s.) hilafetin dayanağı ve sığınağı olan
hil'at: (a.i.) padişah veya emirin bir kimseyi takdir ve taltif etmek için giydirdiği kıymetli elbise
hilkat: (a.i.) yaratılma, yaratılış
hilm: (a.i.) insanın tabiatında olan yumuşaklık
hilye: (a.i.) güzel sıfatlar, iyi vasıflar
himmet: (a.i.) gayret, emek, çalışma; lütfetme
hisse-mend: (a.f.b.s.) pay alan, hissedar olan
hişân: (f.i.) akrabalar
hitâm: (a.i.) son
hitâm-pezîr: (a.f.b.s.) hitam bulan, sona eren
hitân: (a.i.) sünnet, sünnet etme
hiyel: (a.i.) hileler, aldatmalar
hizâne: (a.i.) hazine
hoş-bû: (f.b.s.) güzel kokulu
hoş-hûy: (f.b.s.) güzel huylu
hûb: (f.s.) güzel, hoş, iyi
Hudâ: (f.i.) Cenab-ı Allah
Hudâ-dâd: (f.b.i.) Allah vergisi
Hudâ-pesendâne: (f.b.zf.) Allah'ın beğeneceği şekilde
huffâz: (a.i.) hafızlar, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş olanlar
hulâsa: (a.i.) bir şeyin özü, özet
hulk: (a.i.) huy, tabiat
hulûl: (a.i.) gelip çatma, girme
hulûs: (a.i.) saflık, temizlik
hulûs-ı niyyet: niyet temizliği, iyi ve salih niyet
hûn-hâr: (f.b.s.) kan dökücü
hunyâ-ger: (f.i.) şarkıcı
hutebâ: (a.i.) hatipler
hutût: (a.i.) hatlar, yazılar
huyûl: (a.i.) atlar; atlı alaylar
hüküm-fermâ: (a.f.b.s.) hüküm süren
hümâ: (f.i.) devlet kuşu
hümâm: (a.s.) himmetli, azimli
hüner-mend: (f.b.s.) hünerli, marifetli
hüner-ver: (f.b.s.) hünerli
Hüseynî: (a.i.) musikide bir makam ismi
hüsn: (a.i.) güzellik
hüsn-i hulk: güzey huy, iyi karakter
hüsn-i savt: ses güzelliği, güzel ses
hüsn-i senâ: güzel övgü, bir kimse hakkında güzel ve övgülü şeyler söyleme
hüsn-i şehâdet: bir kimsenin gıyabında güzel şeyler söyleme, güzelce şahitlik etme
hüviyyet: (a.i.) mahiyet, asıl, hakikat
hüzn-âver: (a.f.b.s.) hüzün veren

I-İ

ılgar: (t.i.) ansızın hücum; düşman toprağına yağma ve çapul için yapılan süvari hücumu
ısdâr: (a.i.) sudur ettirme, çıkarma
Istabl-ı 'Âmire: padişah sarayındaki hayvan barınağı, padişahın atlarına mahsus ahır

ıstılâh: (a.i.) her bir iş ve ilmin kendine has tabirleri ve terimleri
ıtnâb: (a.i.) sözü gereğinden fazla uzatma, gereksiz ayrıntıları anlatarak ifadeleri şişirme
ıtrâ: (a.i.) mübalağalı şekilde övme
ıttılâ': (a.i.) öğrenme, bilme, haberi olma
ızâ'a: (a.i.) zayi etme, kaybetme, mahvetme
i'âre: (a.i.) ödünç verme
ibâ: (a.i.) çekinme, razı olmama
'ibâre: (a.i.) cümle, paragraf, bir metinden çıkarılmış birkaç satır
ib'âs: (a.i.) gönderme
ibcâl: (a.i.) ağırlama, ululama
ibdâ': (a.i.) yeni ve güzel bir eser ortaya koyma
ibkā: (a.i.) devamlı kılma, sürekli hale getirme
ibrâm: (a.i.) çok ısrar etme
ibrâz: (a.i.) meydana çıkarma, gösterme
ibtidâ: (a.i.) başlangıç; ilk olarak, evvelen
ibtidâ-i dâhil: Osmanlı medrese sisteminde ikinci kademeyi oluşturan dâhil medresesinde müderrislik yapanların derecesi
ibtidâ-i hâric: Osmanlı medrese sisteminde ilk kademeyi oluşturan hâric medresesinde müderrislik yapanların derecesi
ibtidâr: (a.i.) bir işe süratle başlama
ibtihâc: (a.i.) sevinç, sevinme, gönlü açılma
ibzâl: (a.i.) esirgemeyip bol bol harcama, bol kullanma
iclâl: (a.i.) büyüklük, kudret, kuvvet
icrâ: (a.i.) yapma, yerine getirme, yürütme
ictihâd: (a.i.) gücü yettiği kadar çalışma
'îd-i adhâ: kurban bayramı
îfâ: (a.i.) ödeme, yerine getirme
'iffet-vesîme: (a.b.s.) iffet ve namusla vasıflanmış
ifrâz: (a.i.) bir bütünden bir parçayı çıkarma, bir kısmı bir iş için hazırlamak
iftâ: (a.i.) fetva verme işi
iğdâb: (a.i.) hiddetlendirme, kızdırma
iğtinâm: (a.i.) ganimet suretiyle alma
îhâm: (a.i.) vehme düşürme
ihbâr: (a.i.) haber verme
ihdâ: (a.i.) hediye etme
ihdâs: (a.i.) meydana çıkarma, ortaya koyma
ihrâz: (a.i.) alma, kazanma, elde etme
ihsâ: (a.i.) sayma, sayılma
ihtâr: (a.i.) uyarma, hatırlatma
ihtifâ: (a.i.) gizleme, saklama
ihtifâl: (a.i.) merasim, tören
ihtimâm: (a.i.) özen gösterme
ihtirâ': (a.i.) benzeri görülmemiş bir şey icat etme, vücuda getirme
ihtirâm: (a.i.) hürmet gösterme
ihtiyâr: (a.i.) seçme; irade ve akıl ile hareket etme

ihtizâzât: (a.i.) titremeler, sallanmalar
ihzâr: (a.i.) hazırlama, hazır etme; huzura getirme
îkā': (a.i.) oldurma, vuku buldurma
îkād: (a.i.) yakma
ikbâl: (a.i.) kader, baht, işlerin yolunda gitmesi, mutluluk
ikdâm: (a.i.) gayret ve sebatla çalışma
ikmâl: (a.i.) tamamlama, tam ve mükemmel hale getirme
iksâr: (a.i.) çok ve uzun bulma
iktifâ: (a.i.) yetinme
iktihâm: (a.i.) yönelme, gitme; hücum etme
iktisâb: (a.i.) kazanma, edinme
iktitâf: (a.i.) meyvesini toplama, bir çalışmanın sonucundan yararlanma
ilcâ: (a.i.) zorlama, mecbur etme
'ilel: (a.i.) hastalıklar
ilhâh: (a.i.) üzerine düşme, ısrar etme
ilkā: (a.i.) telkin etme
iltihâk: (a.i.) katılma
iltizâm: (a.i.) devletin, öşür ve ağnam gibi vergilerin yahut mîrî veya hususî toprakların varidatının toplanması işini belli bir bedel karşılığında kişilere devretmesi
imâle: (a.s.) meylettirme
imrâr-ı evkāt: vakit geçirme
imtiyâz: (a.i.) ayrıcalık
inâbet: (a.i.) bir mürşitten tevbe alıp onun tarikatine girme
in'âm: (a.i.) nimet dağıtma, iyilik etme
'inân-ı semâ: semanın yüksek mertebeleri
inâre: (a.i.) aydınlatma, nurlandırma
inâs: (a.i.) kızlar, kadınlar
incizâb: (a.i.) çekme, cazibeye çekilme
infikâk: (a.i.) bir kimsenin bulunduğu mevkiden ayrılması
infirâd: (a.i.) tek olma, benzeri bulunmama
infisâl: (a.i.) azil, memuriyetten uzaklaştırılma
inhâc: (a.i.) yol tutturmak, yola düşürmek, göndermek
inhisâr: (a.i.) bir şeyi başkası yapmamak üzere tek bir kişiye verme
inhizâm: (a.i.) hezimete uğrama, bozgunluk
inkıyâd: (a.i.) bağlılık
insırâf: (a.i.) geri alınma
inşâd: (a.i.) manzum bir sözü ahengine göre okuma, şiir okuma
inşâ-kerde: (a.f.b.s.) inşa edilmiş
intihâ: (a.i.) son, bitiş
intihâb: (a.i.) seçme
intikāl: (a.i.) bir yerden başka bir yere göçme; vefat
intisâb: (a.i.) bir yere veya kişiye bağlanma, mensup olma
inzimâm: (a.i.) katma, ilave etme
irâdet: (a.i.) müritlik
irâ'e: (a.i.) gösterme, tayin etme

İrem: (a.i.) Hz. Hûd'un kavmi olan Âd kavmi zamanında Şeddâd'ın cennete benzetmek üzere yaptırdığı bahçenin ismi
İrem-nazîr: (a.b.s.) İrem bahçesi gibi
'irfân-penâh: (a.f.b.s.) irfanın sığınağı olan, irfanlı
irsâl: (a.i.) gönderme
irşâd: (a.i.) doğru yolu gösterme, uyarma; irfan sahibi birinin bir kimseye tarikati ve Allah yolunu göstermesi
irtihâl: (a.i.) vefat etme
irtikā: (a.i.) yükselme, yüksek dereceye ulaşma
irvâ: (a.i.) suya kandırma
irzâ: (a.i.) razı etme
isâle: (a.i.) akıtma
îsâr: (a.i.) ikram, cömertlikle verme
iskā: (a.i.) sulama, su verme
iskân: (a.i.) yerleştirme, oturtma
iskāt: (a.i.) düşürme, düşürülme
'ismet: (a.i.) masumluk, günahlardan temiz olma
'ismet-disâr: (a.f.b.s.) çok ismetli, çok temiz ve masum
isrâ: (a.i.) gönderme, yürütme
istî'âb: (a.i.) içine alma, içine sığdırma
isti'âne: (a.i.) yardım isteme
isti'câl: (a.i.) acele etme, tez olmasını isteme, çabuklaştırma
isticlâb: (a.i.) celbetme, çekme, çekilme
istid'â: (a.i.) yalvararak isteme
isti'dâd: (a.i.) bir şeyin kazanılmasına tabi olan meyil ve kabiliyet
istifâza: (a.i.) feyizlenme, feyiz alma
istifsâr: (a.i.) sorma
istiftâ: (a.i.) fetva istemek
istiğrâk: (a.i.) dalma, içine gömülme, boğulma
istîhâl: (a.i.) bir şeye ehil ve layık olma
istihlâf: (a.i.) birinin yerine geçme
istihlâs: (a.i.) halas olma, kurtulma
istihsâl: (a.i.) meydana getirme, elde etme; üretme, üretim
istikmâl: (a.i.) kemale erdirme, tamamlama
istikrâ: (a.i.) bir cinsin birçok ferdinde bulunan özelliği tümüne isnad etme
istilzâm: (a.i.) gerekme, gerektirme
istimâ': (a.i.) dinleme, işitme
isti'mâl: (a.i.) kullanma
istimdâd: (a.i.) meded dileme, yardım isteme
istinbât: (a.i.) bir sözden gizli bir mana çıkarma
istinsâh: (a.i.) bir yazı veya kitabın elle nüshasını çıkarma, yazarak kopya etme
istirdâd: (a.i.) tekrar ele geçirme, yeniden zapt etme
istiskā: (a.i.) yağmur duasına çıkma
istitâ'at: (a.i.) kabiliyet, yapabilirlik
işâ'at: (a.i.) yayma, duyurma
iş'âr: (a.i.) yazı ile bildirme, haber verme

işkeste: (f.s.) kırık, kırılmış
iştigāl: (a.i.) meşgul olma, bir şeyle uğraşma
iştihâr: (a.i.) şöhretlenme, şöhret bulma
iştikāk: (a.i.) bir kökten farklı kelimelerin türemesi
iştirâ: (a.i.) satın alma
i'tâ: (a.i.) verme
ithâf: (a.i.) hediye olarak verme, ihsan etme
i'tikād: (a.i.) iman, inanç, inanma
i'timâd: (a.i.) güvenme, dayanma
itkān: (a.i.) bir şeyde tam maharet sahibi olma
itlâf: (a.i.) telef etme, bitirme
itmâm: (a.i.) tamamlama
ittibâ': (a.i.) tabi olma, uyma
ittihâz: (a.i.) edinme, edinilme
ittikā: (a.i.) Allah'tan korkma
ittisâl: (a.i.) bitişme, kavuşma, yakınlık
îvâ: (a.i.) yerleştirme, oturtma, iskan
'iyâl: (a.i.) aile, bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler
îzâ: (a.i.) kedere uğratma, eziyet etme
i'zâm: (a.i.) gönderme, yollama
'izâm: (a.s.) büyükler, ulular
i'zâz: (a.i.) aziz kılma, saygı gösterme, ululama
izdivâc: (a.i.) evlilik
'izz: (a.i.) değer, kıymet, yücelik, güçlülük

K

ka'b: (a.i.) topuk; sekiz köşeli ve sekiz yüzlü cisim
kābızu'l-ervâh: (a.b.s.) ruhları kabzeden (Hz. Azrail)
kâbiren 'an kâbir: büyükten büyüğe (intikal etme)
kadd: (a.i.) boy
kaddesallâhu sırrahu: Allah onun sırrını kutsasın
kadem-nihâde: (a.f.b.s.) ayak basmış, gelmiş
kadem-zen: (a.f.b.s.) ayak vurmuş, ayak basmış
kadh: (a.i.) sövme, çekiştirme
kadîm: (a.s.) eski; öncesi bulunmayan, ezelî olan
kādir: (a.s.) güçlü, gücü yeten
Kadîr: (a.s.) her şeye gücü yeten Cenab-ı Allah
kadr: (a.i.) değer, onur, itibar, şeref, haysiyet
kadr-dân: (a.f.b.s.) kadir bilen, değer bilir
kâffe: (a.i.) bütün, hepsi, cümle
kāfiye: (a.i.) aynı sesi veren harflerin şiirin mısra sonlarında tekrar etmesi
kâh: (f.i.) köşk, kasır
kâh-ı behişt: cennet köşkü
kahren: (a.zf.) zorla, güç kullanarak
kaht u galâ: kıtlık ve pahalılık
kā'id: (a.s.) oturan, oturmuş
kā'imü'l-leyâl: (a.b.s.) geceleri uyanık olan ve ibadet eden

kâle-i kâm: emel kumaşı
kâm: (f.i.) meram, arzu, istek, emel
kâm-bahş: (f.b.s.) herkesin isteğini yerine getiren
kâm-bîn: (f.b.s.) merama erdiren; meramına eren, bahtiyar, mutlu
kâm-bînî: (f.b.i.) merama erme, saadet, mutluluk
kâmil: (a.i.) bütün, noksansız, kemale ermiş, olgun
kâmilü'l-'ayâr: (a.b.s.) mükemmel seviyede
kâmin: (a.s.) gizli, saklı, belirsiz; pusuda bekleyen
kâm-rân: (f.b.s.) isteğine kavuşmuş, mutlu
kâm-rânî: (f.b.i.) bir arzuya ulaşmaktan doğan mutluluk
kâm-revâ: (f.b.s.) meramına eren
kâm-yâb: (f.b.s.) talihli, meramına ermiş, bahtiyar, mutlu
kand: (a.i.) şeker
karâbet: (a.i.) yakınlık, hısımlık, akrabalık
kâr-dân: (f.b.s.) iş bilir, işten anlar
kârgâh: (f.b.i.) iş yapılan yer, iş yeri
kâr-ger: (f.b.s.) tesirli, nüfuzlu
kâr-güzâr: (f.b.s.) iş beceren, becerikli
kārî': (a.s.) Kur'an-ı Kerim'i usülüne göre okuyan
karîb: (a.s.) yakın
karîha: (a.i.) bir işi yapmak için insanda hasıl olan fikir ve niyet; fikir kuvveti
karîn: (a.s.) yakın; bir şeye nail olan
karîrü'l-'ayn: (a.b.s.) gözü aydın
karye: (a.i.) köy
kâr-zâr: (f.b.i.) savaş, kavga (Metinde "kâr ü zâr" şeklinde de bulunmaktadır.)
kasâ'id: (a.i.) kasideler
kasem: (a.i.) yemin
kasemullâh: (a.i.) Cenab-ı Allah'ın ismini anarak yemin etme
kasîr: (a.s.) kısa
kâşâne: (f.i.) mükemmel ev, köşk, malikane; yuva
kâşî: (f.i.) İran'ın Kâşân şehrinde imal edilen çini
kâşifü'l-esrâr: (a.b.s.) sırları çözen, gayb âlemine dair çok şey bilen
kat'an: (a.zf.) kesinlikle
kātı': (a.s.) kesen
kat'-ı ümîd: ümit kesme
kavî-sâz: (a.f.b.s.) kuvvetlendiren
kavvâl: (a.s.) çok konuşan, geveze
kaziyye: (a.i.) iş, husus, mesele
kebk: (f.i.) keklik
kebîse: (a.i.) Şubat ayı yirmi dokuz çeken yıl
kebûter: (f.i.) güvercin
keff-i kalem: el çekme, kalem çekme, yazmama
keff-i kifâyet: eli işe yatkın olma
kef-küşâde: (f.b.s.) el açmış
Kelâm-ı Kadîm: ezelî kelam olan Kur'an-ı Kerim
kelek: nehirlerde ve özellikle Dicle'de kullanılan bir çeşit sal
ke'l-evvel: (a.b.zf.) önceki gibi

kemâ-kân: (a.b.zf.) eskisi gibi, evvelce olduğu gibi
kemâlât: (a.i.) olgunluklar, mükemmellikler
kemâlât-mevsûm: (a.s.) kemal ile damgalanmış, kamil
kemâlât-'unvân: (a.b.s.) kemal ile bilinen, kamil
kemâ-yenbağî: (a.b.zf.) icap ettiği şekilde, uygun şekilde
kemîn: (a.i.) pusu
kemîngâh: (a.f.b.i.) pusu mevkii
kennâs: (a.i.) süpürgeci
kerâmet: (a.i.) kerem, bağış, ikram; velilerin lüzumu anında gösterdikleri fevkalade hal
kerâmet-medâr: (a.b.s.) keramet gösteren
kerem-kâr: (a.f.b.s.) kerem eden, lütfeden
kerîme: (a.i.) kız evlat
kerr ü ferr: cenkte saldırma ve çekilme
kesân: (f.i.) şahıslar, insanlar
kesb: (a.i.) kazanma, elde etme
kesîf: (a.s.) yoğun, koyu
kesîr: (a.s.) çok
kesret: (a.i.) çokluk, bolluk, ziyadelik
keşâkeş: (f.i.s.) gam, keder; tereddüt; yay gibi eğri
keşîde: (f.s.) çekilmiş, uzatılmış; dizilmiş, tertip edilmiş; yazılmış
keşîde-i silk-i sutûr: satıra çekilmiş, yazılmış
keşîde-pâ: (f.b.s.) ayağına serilmiş
keşîde-rişte: (f.b.s.) ipe dizilmiş
keşşâf: (a.s.) çok keşfeden, gizli şeyleri meydana çıkaran
kevn: (a.i.) varlık, vücut
kevn ü mekân: varlık, kainat
Keyvân: (f.i.) Zuhal (Satürn) gezegeni
kezâlik: (a.e.) bu da öyle, bu da aynı şekilde
kıdve: (a.i.) kendisine uyulup ardından gidilecek kimse
kırâ'at-i seb'a: Kur'an-ı Kerim'i yedi farklı okuyuş tarzı
kışr: (a.i.) kabuk
kıymet-şiken: (a.f.b.s.) kıymetini kıran, değerini düşüren
kibâr: (a.s.) büyükler, seçkinler
kilâb: (a.i.) köpekler
kilk: (f.i.) kamış, kalem
kîne-cû: (f.b.s.) öç almaya çalışan
Kirdigâr: (f.i.) Cenab-ı Allah
kişver-küşâ: (f.b.s.) memleket açan, fetheden
kitâb-ı mübîn: apaçık kitap Kur'an-ı Kerim
kuddise sırruhu: onun sırrı kutsansın (Evliyaullah hazeratı için kullanılan bir dua ve tabirdir)
kudret-i Fâtıra: yaratıcının kuvveti
kufl: (a.i.) kilit, sürgü
kûh: (f.i.) dağ
kûh-ı âhenîn: demirden dağ
kulûb: (a.i.) kalpler
kurâ: (a.i.) köyler
kurb: (a.i.) yakın olma, yakınlık

kurrâ: (a.i.) Kur'an-ı Kerim'i yedi kıraat üzere okuyan usta hafızlar
kûşiş: (f.i.) çalışma, çabalama
kutb: (a.i.) bir tarikatin büyüğü ve asrının manevî önderi olan kişi
kutbiyyet: (a.i.) çok büyük manevî önder olma mertebesi
kutr-ı dâ'ire: dairenin çapı
ku'ûd: (a.i.) oturma
kuvâ: (a.i.) kuvvetler, güçler
küdûret: (a.i.) gam, tasa, kaygı, keder
küfv: (a.i.) benzer, denk
küh-sâr: (f.b.i.) dağ tepesi
kühûlet: (a.i.) insanın olgunluk çağı sayılan 30-50 yaş arası
külbe: (f.i.) kulübe
külhan: (f.i.) hamam ocağı
kümmelîn: (a.s.) kamiller
künc: (f.i.) köşe, bucak
küremâ: (a.s.) kerimler, cömertler
küşâd: (f.i.) açılma, açılış
küşâde: (f.s.) açılmış, açık

L

lâbis: (a.s.) giyen, giymiş
lâ-büd: (a.b.zf.) mutlaka
la-cerem: (a.b.zf.) besbelli, şüphesiz, elbette
lağviyyât: (a.i.) beyhude ve boş sözler
lahd: (a.i.) mezar
lâhût: (a.i.) uluhiyet âlemi
lâmi': (a.s.) parlayan, parıldayan, parlak
lâ-reyb: (a.b.zf.) şüphesiz
lâ-yuhsâ: (a.b.s.) sayılamayacak kadar fazla, hesaplanamayacak kadar çok
lâ-yeblâ: (a.b.s.) yok olmayan, bitmeyen, devam eden
lebîb: (a.s.) akıllı
leb-rîz: (f.b.s.) taşıcı, ağzına kadar dolmuş
leb-teşnegân: (f.b.s.) susamışlar
leke-dâr: (f.b.s.) lekeli
lem'a-dâr: (a.f.b.s.) parıltılı, parlayan
lem'a-nümâ: (a.f.b.s.) parıltı gösteren, ışıldayan
lem'a-rîz: (a.f.b.s.) parlayan, parıldayan
leme'ân: (a.i.) parlama, parıldama
lemze: (a.i.) kaş veya gözle işaret etme
lerziş: (f.i.) titreme, titreyiş
lerziş-nümâ: (f.b.s.) titreme gösteren, titreyen
leşker-keş: (f.b.s.) asker çeken, asker idare eden
letâfet: (a.i.) latiflik, hoşluk
letâfet-güster: (a.f.b.s.) letafet yayan, güzel, hoş
letâfet-resân: (a.f.b.s.) letafete ulaşmış, latif, hoş
letâ'if-perdâz: (a.f.b.s.) latife söyleyen
levâzım: (a.i.) bir iş için gerekli olan nesneler
leyl: (a.i.) gece
leyl ü nehar: gece gündüz
lezzet-yâb: (a.f.b.s.) lezzet alan
libs: (a.i.) Kabe örtüsü
likā: (a.i.) kavuşma, buluşma
lisân-ı 'azbü'l-beyân: söyleyişinde tatlılık olan dil

livâ: (a.i.) sancak; kaza ile vilayet arasında bulunan idarî mevki
lübb: (a.i.) iç, öz

M

ma'a-hâzâ: (a.b.e.) bununla beraber
ma'âlî: (a.i.) şerefler, ululuklar, yüksek ve derin fikirler
ma'âlî-girdâr: (a.f.b.s.) yüce işler yapan
ma'âlî-nejâd: (a.f.b.s.) soyu yüce, soylu
ma'âlî-rüsûm: (a.b.s.) alametleri yüce olan
ma'âlî-semîr: (a.b.s.) şeref ve yücelikler kendisine arkadaş olan, yüce, ulu
ma'âlî-simât: (a.b.s.) yüce, ulu
ma'a-mâ-fîh: (a.b.e.) bununla beraber, böyle ise de
ma'an: (a.zf.) birlikte
ma'ânî: (a.i.) lügatle ve kelimenin maksada uygunluğu gibi meselelerle uğraşan alet ilmi
ma'âric: (a.i.) çıkacak yerler, merdivenler
ma'ârif: (a.i.) ilimler; kültür
ma'ârif-nümûd: (a.f.b.s.) ilim ve marifet gösteren
ma'ârif-rüsûm: (a.b.s.) ilim ve marifet sahibi
ma'a-zâlik: (a.b.e.) bununla beraber
mâcid: (a.s.) şan ve şeref sahibi olan
mâdâm: (a.b.e.) süresince, devam ettiği müddetçe
mâder: (f.i.) anne
mâder-zâd: (f.b.s.) anadan doğma
ma'dûd: (a.s.) sayılmış, sayılan
ma'dûm: (a.s.) yok olan, mevcut olmayan
magsûb: (a.s.) gasbedilmiş
mağbût: (a.s.) gıpta edilmiş
mağfiret: (a.i.) kulların günahlarının Allah tarafından bağışlanması
mağfiret-tırâz: (a.f.b.s.) bağışlanma ile süsleyen
mâh: (f.i.) kamer; senenin on ikide birlik kısmı
mahâfil: (a.i.) oturulacak ve görüşülecek yerler, toplantı yerleri
mehâmid: (a.i.) iyi huylar; övgüler
mahârim: (a.s.) mahrem ve haram olanlar
mâ-hasal: (a.b.i.) hasıl olan, meydana gelen, netice
Mahbûb-ı Kibriyâ: Allah'ın sevgilisi olan Hz. Peygamber
mahdûm: (a.s.) oğul, evlat
mahfûzât: (a.i.) gizlenmiş şeyler; birikim
mahkî: (a.s.) hikaye olunmuş, anlatılmış
mahkûk: (a.s.) sert bir cisim üzerine kazınmış
mahlûl: (a.s.) sahibi ve mirasçısı olmayan
mahmedet: (a.i.) medih, övgü
mahmiye: (a.i.) büyük ve müstahkem şehir
mahrec: (a.i.) harflerin ağızdan çıkış yerleri

mahrem: (a.i.) yakın olan, içli dışlı
mahrûs: (a.s.) muhafaza olunan, gözetilen
mahrûse: (a.i.) büyük şehir
mahrûz: (a.s.) rezil, aşağılık
mahsûr: (a.s.) kuşatılmış, bir yerde sıkışıp kalmış
mahsûs: (a.s) bir kimseye veya bir şeye has kılınmış; hissedilmiş
mahşer-âşûb: (a.f.b.s.) ortalığı karıştıran
mahşer-nümâ: (a.f.b.s.) mahşer manzarası sergileyen, çok kalabalık
mahûf: (a.s.) korkunç, korku verici
mahzûf: (a.s.) hazfedilmiş, silinmiş, kaldırılmış
mahzûrât: (a.i.) korkulacak ve sakınılacak şeyler
ma'îşet: (a.i.) yaşama ve geçinme için lazım olan şey
makderet: (a.i.) güç, kuvvet
makdem: (a.i.) gelme, geliş
makta': (a.i.) bir gazel veya kasidenin son beyti; son, son bulan yer
maktû': (a.s.) kesilmiş
ma'kūlât: (a.i.) akla muvafık gelen mantıklı şeyler
makūle: (a.i.) çeşit, tür
mâl-â-mâl: (a.b.zf.) dopdolu
mâ-lâ-nihâye: (a.b.s.) sonsuz, uçsuz bucaksız
mâ-lâ-ya'nî: (a.b.i.) faydasız işler, dünyalık ve boş şeyler
manassa: (a.i.) tecelli ve zuhur mahalli
mansûr: (a.s.) Allah'ın yardımıyla galip gelmiş, muzaffer olmuş
manzûr: (a.s.) bakılan, görülen
ma'reke: (a.i.) savaş meydanı
ma'rûf: (a.s.) bilinen, tanınmış, meşhur,
mâ-sadak: (a.b.i.) bir söze yahut darb-ı mesele uygun, tıpkı o sözdeki gibi
masârif: (a.i.) masraflar
mâ-sivâ: (a.b.i.) Allah'tan başka diğer varlıklar, dünya ile ilgili şeyler
maskat-ı re's: insanın doğduğu yer
maslahat: (a.i.) iş, husus
masnû': (a.s.) sanatla yapılmış; yapma, sahte
masrûf: (a.s.) sarfedilen
masûnü'l-vücûd: (a.b.s.) vücudu korunmuş, salim
maşrık-ı fazîlet: faziletin doğduğu yer
ma'şûk: (a.s.) sevilen, sevilmiş, kendisine aşık olunan
mâtem-kede: (a.f.b.i.) yas evi
matla': (a.i.) doğacak yer, güneş vesair yıldızların doğduğu yer; gazel veya kasidenin ilk beyti
matmûr: (a.s.) gömülü, gömülmüş
ma'tûf: (a.s.) atfedilmiş, yöneltilmiş, bir tarafa çevrilmiş
matvî: (a.s.) dürülmüş, sarılmış, içeren
mâ-verâ: (a.b.i.) bir şeyin arkası, ötesi
mavtın: (a.i.) vatan, yurt edinilen yer
mâye: (f.i.) maya, esas, asıl
mazâmîn: (a.i.) mazmunlar

mazbata: (a.i.) tutanak, bir şeyin yazılmak suretiyle kaydedildiği belge
mazbût: (a.s.) zaptedilmiş, ele geçirilmiş; muhafazalı, korunmuş
mazhar: (a.i.) bir şeye nail olma, bir şey ile şereflenme
ma'zûl: (a.s.) azledilmiş
me'ârib: (a.i.) hacetler, istekler
me'âsir: (a.i.) güzel eserler, nişanlar, izler
mebâdî: (a.s.) evveller, başlangıçlar; prensipler, ilk unsurlar
mebâliğ: (a.i.) meblağlar, paralar
mebde': (a.i.) başlangıç, prensip
mebrûr: (a.s.) hayırlı, makbul
mebzûl: (a.s.) bol, çok
mecâz-ı mürsel: herhangi bir nesne ya da varlık anlatılmak istendiğinde doğrudan o nesne ya da varlığı söylemek yerine, o nesnenin bir parçasının ya da o nesne ile ilgili bir özelliği söyleyerek nesneyi aktarma işi
meccânen: (a.zf.) bedava, parasız
mecma': (a.i.) toplanacak yer
medâyih: (a.i.) övülmeye layık olan işler ve hareketler
meddâh: (a.s.) metheden, öven
medd-i yed: el uzatma
medh: (a.i.) övme
medhal: (a.i.) giriş
medîd: (a.s.) uzun, çok uzun süren
medîne: (a.i.) şehir
medlûl: (a.s.) delille ispat olunan şey, kendisine delil getirilen şey
medyûn: (a.s.) borçlu, verecekli
mefâhir: (a.i.) iftihar edilecek, övünülecek şeyler
mefharet: (a.i.) iftihar duyma, övünme
mefkūd: (a.s.) kayıp, mevcut olmayan
mefrûk: (a.s.) birbirinden ayrılmış, ayrı
meftûh: (a.s.) açık
mehâbet: (a.i.) ululuk, heybet; korkunçluk
mehâsin: (a.i.) iyilikler, güzellikler
mehbit-i envâr: nurların indiği yer
mehmûm: (a.s.) endişeli, düşünceli
mekârim: (a.i.) keremler, cömertlikler
mekârim-disâr: (a.f.b.s.) çok cömert
mekârim-nejâd: (a.f.b.s.) soyu keremli olan
mekâtib: (a.i.) mektepler, okullar
mekfûf: (a.s.) yasak edilmiş, önlenmiş
mekîn: (a.s.) oturan, yerleşen
meknûz: (a.s.) gömülü, saklı
mekr: (a.i.) hile
mekrümet: (a.i.) kerem, izzet, şeref, onur
mel'abe: (a.i.) oyun
melâhat: (a.i.) tatlılık, güzellik
melâ'în: (a.s.) melunlar, lanetlenmiş olanlar
melâl: (a.i.) usanma, sıkılma, sıkıntı
mele-i a'lâ: büyük ve ileri gelen meleklerin toplandıkları yer

melek-manzar: (a.b.s.) çok güzel suretli
melek-sîret: (a.b.s.) güzel huylu
meleke: (a.i.) yatkınlık, alışıklık
melhame: (a.i.) kanlı savaş
mellâh: (a.i.) gemici, kaptan, denizci
me'lûf: (a.s.) ülfet peyda olmuş, alışılmış, huy edinilmiş
memâlik-i mahrûse: Osmanlı ülkesi
memdûdü'z-zıll: (a.b.s.) gölgesi uzun
memdûh: (a.s.) övülmüş
me'mûl: (a.s.) emel edinilen, ümit olunan, umulan
menâhic: (a.i.) açık ve geniş yollar
menâkıb: (a.i.) menkabeler; övünülecek vasıflar
menâkıbnâme: (a.f.b.i.) bir Allah dostunun keramet ve güzel huylarının anlatıldığı edebî eser
menâzır: (a.i.) manzaralar, görünüşler
mengûş: (f.i.) küpe
menkūl: (a.s.) nakledilmiş
menkūş: (a.s.) nakşedilmiş
Mennân: (a.i.) ihsanı bol olan Cenab-ı Allah
mensûcât: (a.i.) dokunmuş, örülmüş şeyler
merâtib: (a.i.) mertebeler, rütbeler
merdânegî: (f.i.) mertlik, yiğitlik, cesurluk
merdûd: (a.s.) reddedilmiş, geri çevrilmiş, makbul olmayan
merdüm: (f.i.) insan, adam
merdümek: (f.i.) gözbebeği
merg: (f.i.) ölüm, ahiret âlemine göçme
mergūb: (a.s.) rağbet edilmiş, beğenilmiş
mer'iyye: (a.s.) riayet edilen, saygı gösterilen; yürürlükte olan
merkad: (a.i.) mezar, kabir
merkūm: (a.s.) yazılmış, adı geçmiş
mersiye: (a.i.) ağıt
mersûs: (a.s.) kurşun madeniyle sağlamlaştırılmış şey
mervî: (a.s.) rivayet edilen
mes'adet: (a.i.) saadet, bahtiyarlık
mesâ'il: (a.i.) meseleler
mesâlik: (a.i.) süluk edilen yollar
mesânid: (a.i.) rütbeler, dereceler, mevkiler
mesârr: (a.i.) sevinçler, zevkler
meserret: (a.i.) sevinç, şenlik
mesmû': (a.i.) işitilmiş, duyulmuş
mesmûmen: (a.zf.) zehirlenerek
mesrûr: (a.s.) sevinçli, çok sevinmiş, meramına ermiş
mestûr: (a.s.) satıra dizilmiş, yazılmış
mesûbât: (a.i.) hayırlara karşı Allah tarafından verilen mükafatlar, ibadetlerin göreceği mükafatlar
meş'al, meş'ale: (a.i.) aydınlatıcı alet, kandil
meşâyih: (a.i.) şeyhler, tarikat önderleri
meşher: (a.i.) teşhir yeri, sergi
meşhûd: (a.s.) gözle görülen
meşhûn: (a.s.) doldurulmuş, dolu

meşîhat: (a.i.) şeyhlik makamı
meşiyyet: (a.i.) irade
meşkûr: (a.s.) makbul, beğenilmiş, övülmüş
meşrûbât-ı müskire: sarhoş eden içecekler
metâlib: (a.i.) talep edilen, istenen şeyler
metânet: (a.i.) metin ve sağlam olma, yıkılmama
metânet-güster: (a.f.b.s.) metanet yayan, çok sağlam, güven verici
metrûk: (a.s.) terkedilmiş
me'vâ: (a.i.) yurt, mesken
mevâ'iz: (a.i.) nasihatler, öğütler
mevâki': (a.i.) yerler, mevkiler
mevâşî: (a.i.) büyükbaş hayvanlar ile et ve sütleri için beslenen hayvanlar
mevhibe, mevhibet: (a.i.) bahşiş, ihsan, bağış
mevlânâ: (a.i.) efendimiz
mevleviyyet: (a.i.) mollalık, müderrislikten sonraki ilmiye payesi
mevrid: (a.i.) varacak yer, varacak yol
mevrûd: (a.s.) vürud etmiş, gelmiş, gelen
mevsûf: (a.s.) vasfolunmuş, vasıflanmış
mevsûka: (a.s.) vesikaya dayanan, sağlam, inanılır
mev'ûd: (a.s.) vadedilmiş, söz verilmiş
meyân: (f.i.) ara, arası
meymenet: (a.i.) bereket, uğur, saadet, mutluluk
meymenet-makrûn: (a.b.s.) bereketli, uğurlu
mezâyâ: (a.i.) meziyetler, üstün vasıflar
mezbûr: (a.s.) adı geçen, yukarıda söylenmiş olan
mezc: (a.i.) katma, karıştırma
meziyyât: (a.i.) meziyetler, üstün vasıflar
mezkûr: (a.s.) zikredilen, adı geçen
me'zûn: (a.s.) izinli; ders veya meşk vermeye icazeti olan
mihmân-nüvâz: (f.b.s.) misafire ikram eden, misafir ağırlayan
mihmân-perver: (f.b.s.) misafirperver
mihr: (f.i.) güneş
mihrâb-nişîn: (a.f.b.s.) mihrabda oturan
Mîkāt: (a.i.) hacıların ihrama girdikleri yer; namaz vakitlerini tayin eden ilim
mikyâs: (a.i.) ölçü, ölçü aleti
mir'ât: (a.i.) ayna
mîr-livâ: (f.a.b.i.) miralay ile ferik arasındaki paşa rütbesi, tuğgeneral
miyâne: (f.i.) ara, orta
mu'âdil: (a.s.) denk
mu'âheze: (a.i.) tenkit, azarlama
mu'ahharan: (a.zf.) sonradan
mu'allâ: (a.s.) yüce, yüksek
mu'allem: (a.s.) talim görmüş, eğitilmiş

muʿammâ: (a.s.) anlaşılmaz iş, gizli ve güç anlaşılır söz
muʿammer, muʿammere: (a.s.) ömür süren, yaşayan, yaşlı
muʿanven: (a.s.) unvanlı, vasıflanmış
muʿarrif: (a.s.) bildiren, tarif eden
muʿâsır: (a.s.) çağdaş, aynı dönemde yaşayanların her biri
muʿattar: (a.s.) güzel kokulu
muʿâvenet: (a.i.) yardım etme, yardımlaşma
muʿazzez: (a.s.) izzet ve şeref sahibi
muʿcizât: (a.i.) mucizeler
mudakkık: (a.s.) tetkik eden, inceden inceye araştıran
mufassal: (a.s.) tafsilatlı, uzun
muhâcemât: (a.i.) hücumlar, saldırılar
muhâceret: (a.i.) muhacirlik, göç etme, göç
muhâdaʿat: (a.i.) hile yapma, aldatma
muhadderât: (a.s.) kapalı, örtülü, namuslu kadınlar; Müslüman kadınları
muhakkık: (a.s.) hakikati arayıp ortaya çıkaran
muhâlif: (a.s.) uymayan, aykırılık gösteren
muharebât: (a.i.) savaşlar
muharrer: (a.s.) yazılmış
muharrir: (a.s.) yazı yazan, katip
muhâsara: (a.i.) kuşatma
muhassal: (a.s.) hasıl olmuş, elde edilmiş
muhaşşî: (a.s.) haşiye yazan
muhibb: (a.s.) seven, sevgi besleyen, dost
muhît: (a.s.) kuşatan, ihata eden
muhlis: (a.s.) ihlaslı, samimi
muhrec: (a.s.) çıkarılmış
muhtasar: (a.s.) kısaltılmış, kısa
muhterik: (a.s.) yanan, yanmış
muhtevî: (a.s.) ihtiva eden, içeren
muʿîd: (a.s.) talebeye ders iade eden müderris muavini
mukaddem: (a.s.) önce, evvel
mukaddim: (a.s.) takdim eden, sunan
mukaddime: (a.i.) giriş, önsöz
mukaddimetü'l-ceyş: (a.b.i.) öncü kuvvetler
mukarrebân: (a.s.) yakınlar, bir kimsenin yanında bulunanlar
mukarrer: (a.s.) kararlaştırılmış
mukāta'a: (a.i.) bir arazinin belirli bir kira mukabilinde şahıslara bırakılması
mukayyed: (a.s.) bağlı, bağlanmış; kaydedilmiş
mukayyid: (a.s.) kaydeden, kayıt memuru
mukdim: (a.s.) ikdam eden, gayretle devamlı çalışan
mukîm: (a.s.) oturan, yaşayan
mukrî': (a.s.) Kur'an okuyan
muktedâ: (a.s.) önde bulunan, iktida edilen, uyulan, örnek tutulan
muktezî: (a.s.) lazım gelen, gereken
mûmâ-ileyh: (a.b.s.) ima edilen, adı geçen

munfasıl: (a.s.) ayrılmış, memuriuktan çıkmış
murabba'-nişîn: (a.f.b.s.) bağdaş kurup oturan
murabba'u'ş-şekl: (a.b.s.) dikdörtgen şeklinde
murâfakat: (a.i.) refakat etme, yoldaşlık
murakka'ât: (a.s.) güzel hat örneklerinden oluşan eser
murassa': (a.s.) kıymetli taşlarla bezenmiş, süslü
murg: (f.i.) kuş
mûrisü'l-iftihâr: (a.b.s.) övünç kazandıran
musâhabet: (a.i.) sohbet etme, konuşma, görüşme
musâhib: (a.s.) sohbet arkadaşı
musammem: (a.s.) tasarlanmış
musanna': (a.s.) sanatlı, süslü
musannif: (a.s.) tasnif eden, eser yazan
musarrah: (a.s.) açıkça belirtilmiş
musavvir: (a.s.) tasvir eden
mûsıle-i Sahn: müderrislikte beşinci derece olan ve Sahn-ı Semân'dan önce gelen rütbe
mustashiben: (a.zf.) yanında olarak, birlikte
mû-şikâf: (f.b.s.) inceden inceye araştıran
mutâbık: (a.s.) uyan, uygun
mu'tâd, mu'tâde: (a.i.) âdet olunmuş, alışılmış, bilindik
mutasavver: (a.s.) tasarlanmış, düşünülmüş
mutavvel: (a.s.) uzatılmış, tafsil edilmiş
mutâyebât: (a.i.) latifeler, şakalar
mutâyebe: (a.i.) latife etme, şakalaşma
mutazammın: (a.s.) içine alan, kapsayan
mu'teber: (a.s.) itibarlı, hatırı sayılır
mu'tekid: (a.s.) inanan, itikat eden
mu'tekif: (a.s.) namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan, Allah ile beraber olmak için dünyayı terkedip bir köşeye çekilen
mu'temen: (a.s.) inanılır, güvenilir
mu'tenâ: (a.s.) itinalı, özenle seçilmiş, seçkin
mu'teriz: (a.s.) itiraz eden
muttali': (a.s.) öğrenmiş, haber almış, haberli
muttasıf: (a.s.) vasıflandırılan, kendisinde bir vasıf bulunan
muvâfakat: (a.i.) uygunluk, uzlaşma
muvaffakıyyet: (a.i.) Allah'ın yardımı ile başarı gösterme
muvakkar: (a.s.) ağırlanmış, saygı gösterilmiş; ağırbaşlı
muvâneset: (a.i.) ünsiyet peyda etme, birbirine alışıp daima beraber bulunma
muvaşşah: (a.s.) süslü, süslenmiş
muvâzene: (a.i.) kıyaslama, ölçme
muzâ'af: (a.s.) artırılmış, katlanmış
muzâheret: (a.i.) yardım etme, koruma, kollama

muzâyaka: (a.i.) sıkıntı, parasızlık, yokluk
mûzî: (a.s.) eziyet eden, sıkıntı veren
mübâderet: (a.i.) bir işi yapmaya hemen başlama
mübâhât: (a.i.) övünme, övünç
mübâhî: (a.s.) övünen
mübârek-bâd: (a.f.b.i.) "mübarek olsun" deme, kutlama
mübâreze: (a.i.) cenk, kavga
mübâşeret: (a.i.) bir işe başlama, girişme
mübeccel, mübeccele: (a.s.) yüceltilmiş, saygı gösterilmiş, yüce, ulu
mübeddel: (a.s.) değişmiş, değiştirilmiş
müberrât: (a.i.) yol ve çeşme gibi hayrat ve hasenat nevinden olan şeyler
mübîn: (a.s.) apaçık
mübtehic: (a.s.) sevinen, sevinmiş
mücâhedât: (a.i.) mücahedeler, mücadeleler
mücânebet: (a.i.) bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma
mücâveret: (a.i.) komşuluk
mücellâ: (a.s.) cilalı, parlatılmış, parlak
mücellid: (a.s.) ciltçi, cilt yapan
mücerreb: (a.s.) tecrübe olunmuş, denenmiş
mücevvid: (a.s.) Kur'an'ı tecvit usülüne göre okuyan
mücmel: (a.s.) kısa, az ve öz sözle anlatılmış
müctehid: (a.s.) çalışkan; bir mezhepte karşılaşılan ve daha önce o mezhebin imamı tarafından hükme bağlanmamış olan meselelere dair içtihatta bulunan
müctemi': (a.s.) toplanmış
müctenib: (a.s.) ictinab eden, sakınan, çekinen, uzak duran
müdâhene: (a.i.) yüze gülme, yalakalık ve dalkavukluk etme
müdâhin: (a.s.) yüze gülen, dalkavuk
müdâm: (a.zf.) devamlı, sürekli
mü'eyyid: (a.s.) teyit eden, kuvvetlendiren, doğrulayan, yardım eden
müflih: (a.s.) iflah olan, selamete çıkan
müflik: (a.s.) birinci sınıf (şair)
müfrit: (a.s.) aşırı giden, haddi aşan
müheyyâ: (a.s.) hazır, hazırlanmış
mükâtebe: (a.s.) karşılıklı yazışma, mektup yazma
müke"ab: (a.s.) altıgen şeklinde
mükennâ: (a.s.) künyelenmiş
mükerrem, mükerreme: (a.s.) muhterem, aziz, saygıdeğer
mülâkî: (a.s.) buluşan, kavuşan
mülakkab: (a.s.) lakaplandırılmış
mülâtafet: (a.i.) lütuf ile muamele

mülâzemet: (a.i.) bir kimsenin yanında staj görme; Sahn-ı Semân yahut Sahn-ı Süleymâniye medreselerinden birinde tahsilini tamamladıktan sonra müderris olmak için sırada bekleme
mülâzım: (a.s.) bir kimsenin yanında staj gören
mülemma': (a.s.) parlak, ışıklı
mülevven: (a.s.) renkli, rengarenk
mülhak: (a.s.) ilhak olunmuş, katılmış, dahil edilmiş
mülhakāt: (a.i.) bir şeye veya yere ilhak olunmuş yerler, bir merkeze bağlı yerler
mülhem: (a.s.) ilham edilmiş, içine doğmuş
mülûkâne: (a.f.b.zf.) padişaha yaraşır surette
mümtâz: (a.s.) imtiyazlı, üstün
mümtâzü'l-akrân: (a.b.s.) emsal ve akranından üstün olan
münakkah: (a.s.) seçilmiş, ayıklanmış, en iyisi seçilmiş
münâza'a: (a.i.) tartışma, çekişme
münba'is: (a.s.) doğan, ileri gelen
müncezib: (a.s.) incizab eden, çekilen, cezbedilen
münciyye: (a.s.) kurtaran
mündemic: (a.s.) dürülüp sarılan, içine yerleşen
münderic: (a.s.) içinde yer almış, derc edilmiş
müneccim: (a.s.) yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkam çıkaran
münevver: (a.s.) nurlandırılmış, parlatılmış, ışıklı
münfekk: (a.s.) infikak eden, ayrılmış
münferiden: (a.zf.) tek başına
münhasır: (a.s.) sınırlanmış, yalnız bir şeye veya bir kimseye mahsus kılınmış
münharif: (a.s.) inhiraf eden, sapan, doğru gitmeyen
münhasif: (a.s.) sönükleşen, ışıksız kalan
münîb: (a.s.) azgınlığı bırakıp Allah'a yönelen
münîf, münîfe: (a.s.) yüksek, yüce, ulu
mün'im: (a.s.) nimetlendiren, yedirip içiren
münşî: (a.s.) nesirde mahareti olan, iyi katip
müntehâ: (a.i.) varılacak son mertebe
müntehab: (a.s.) seçilmiş, seçkin
müntic: (a.s.) bir şeyi netice veren, bir şeye sebep olan
mürâca'at: (a.i.) başvurma, danışma
mürâsele: (a.i.) haberleşme, mektuplaşma
müreccah: (a.s.) tercih edilen, üstün tutulan
mürekkeb: (a.s.) terkip edilmiş, iki veya daha çok şeyin birleşmesiyle oluşan
mürîdân: (a.s.) bir şeyhe bağlı olan ve onun yoluna girmiş olanlar
mürşid: (a.s.) irşat eden, doğru yolu gösteren, kılavuz, tarikat önderi

mürtehil: (a.s.) vefat eden
mürteşî: (a.s.) rüşvet alan
mürûr: (a.i.) geçme, geçiş
mürüvvet: (a.i.) insaniyet, mertlik, yiğitlik, cömertlik, iyilikseverlik
müsâbakat: (a.i.) yarış, yarışma
müsâdif: (a.s.) rast gelen, tesadüf eden
müsâra'at: (a.i.) teşebbüs, girişme; acele etme
müsbet: (a.s.) ispat edilmiş, sabit
müsbit: (a.s.) ispat eden
müseddes: (a.s.) Divan şiirinde altışar mısralık bendlerden oluşan musammat nazım şeklindeki manzume
müsellem, müselleme: (a.s.) hakkı teslim edilmiş, doğruluğu, gerçekliği herkesçe kabul edilen
müsellim: (a.s.) mülkiye kaymakamlarına ve nahiye müdürlerine verilen bir unvan
müsemmâ: (a.s.) tesmiye olunan, adlandırılmış
müskitâne: (a.f.b.zf.) sustururcasına
müsmire: (a.s.) meyveli, meyve veren
müstahkem: (a.s.) sağlamlaştırılmış, sağlam
müsta'idd: (a.s.) istidatlı, kabiliyetli, akıllı, anlayışlı
müstakîm: (a.s.) düz, doğru; doğru yolda olan
müsta'mel: (a.s.) kullanılmış, kullanılan
müstağfir: (a.s.) istiğfar eden, tövbe eden
müstağrak: (a.s.) boğulmuş
müstahlef: (a.s.) başkasının yerine geçirilmiş
müstahsen: (a.s.) beğenilmiş, hoşa giden
müstahzarât: (a.i.) zihinde hazır tutulmuş şeyler
Müste'ân: (a.i.) kendisinden yardım beklenen Cenab-ı Allah
müstebân: (a.s.) meydanda, açık
müstecâb: (a.s.) kabul olunmuş
müstecâbü'd-du'â: (a.b.s.) duası kabul olan
müstecmi': (a.s.) toplayan
müstedîm: (a.s.) devamlı, sürekli
müstelzim: (a.s.) gerektiren; gereken
müstemi'în: (a.s.) dinleyiciler
müstenbat: (a.s.) kendisinden mana çıkarılmış
müstensehât: (a.i.) istinsah edilmiş yazılar, yazılarak kopyası çıkarılmış eserler
müstes'ad: (a.s.) uğurlu sayılan, bereketlenen
müstetâb: (a.s.) hoş, güzel
müstevfî: (a.s.) kâfi derecede, tam, mükemmel
müşâ'are: (a.i.) karşılıklı şiir söyleme
müşârün-bi'l-benân: (a.b.s.) parmakla gösterilen
müşârün-ileyh: (a.b.s.) kendisine işaret edilen, adı geçen

müşeyyed: (a.s.) yüksek, sağlam, muhkem
müştâk: (a.s.) iştiyaklı, özleyen
müştemil, müştemile: (a.s.) içeren, içine alan
mütâla'a: (a.i.) okuma, tetkik etme
müte'abbid: (a.s.) ibadet eden, Allah'a kulluk eden
müte'ahhirîn: (a.s.) sonradan gelenler, sonradan yaşamış olanlar
müte'âkib: (a.s.) ardı sıra, arka arkaya gelen
müte'âkiben: (a.zf.) hemen akabinde, hemen sonrasında
Müte'âl: (a.i.) yüksek ve yüce olan Cenab-ı Allah
müte'âmil: (a.s.) amel eden, çalışan, iş gören
müte'ayyin: (a.s.) belirli; meydanda olan
müte'âzim: (a.i.) giden, gidici
mütebahhir: (a.s.) bilgisi deniz gibi çok olan
müteberrik, müteberrike: (a.s.) mübarek sayılan
mütecâsirîn: (a.s.) cüret edenler, kalkışanlar, yeltenenler
mütecâviz: (a.s.) geçen, aşan; fazla, çok
mütecehhid: (a.s.) çalışan, gayret gösteren
mütecennibü'l-âsâm: (a.b.s.) günahlardan kaçınan
mütedâvil: (a.s.) elden ele gezen, geçen, kullanılan
müte'essif, müte'essife: (a.s.) teessüf eden, kederlenen
mütefahhıs: (a.s.) içyüzünü dikkatle araştıran
mütehallî: (a.s.) süslenmiş, donanmış
mütehâşî: (a.s.) ürken, sakınan, çekinen
mütehaşşide: (a.s.) biriken, toplanan
mütehayyile: (a.s.) hayal kuran
mütehayyiz: (a.s.) önde gelen, itibarlı
mütekāribe: (a.s.) yaklaşan, yakın olan
mütekāzî: (a.s.) borçluyu ödemesi için sıkıştıran
mütelezziz: (a.s.) lezzet alan, tat alan
mütemâdiyen: (a.zf.) devamlı olarak
mütemekkin: (a.s.) yerleşmiş olan, oturan
mütemessik: (a.s.) sımsıkı tutan
mütenâhî: (a.s.) nihayet bulan, sona eren
mütena"im, mütena"ime : (a.s.) varlık ve bolluk içinde olan, nimetlenen
müteneffi': (a.s.) faydalanmış, istifade etmiş
mütenevvi': (a.s.) çeşitli, muhtelif
müterennim: (a.s.) terennüm eden, güzel sesle şarkı söyleyen
mütesâviye: (a.s.) eşit, benzer
müteşâbih: (a.s.) birbirine benzeyen
müteşerri': (a.s.) şeriat işleriyle ilgilenen, şeriat ve fıkha dair geniş bilgisi olan

mütevaggıl: (a.s.) çok meşgul olan, fazla uğraşan
mütevâliyen: (a.zf.) ard arda, üst üste, birbiri ardınca, ara vermeden
mütevâtir: (a.s.) ağızdan ağıza dolaşan, halk arasında söylenen
müteveccih: (a.s.) teveccüh eden, bir cihete yönelen
mütevellî: (a.s.) bir vakfın idaresi kendisine verilmiş olan, vakfı idare eden
müteyakkız: (a.s.) uyanık, tetikte, teyakkuz halinde
mütezehhid: (a.s.) zahit olan, dine son derece bağlı bulunan
müttakî: (a.s.) takva sahibi, günahlardan çekinen
müvezzi': (a.s.) taksim eden, dağıtan
müzehhib: (a.s.) tezhipçi, süsleme yapan
müzekkir: (a.s.) hatıra getiren, andıran
müzeyyen: (a.s.) zinetlendirilmiş, süslenmiş, süslü
müz'ic: (a.s.) rahatsızlık veren

N

nâ-bûd: (f.b.s.) yok olan, bulunmayan
nâcî, nâciye: (a.s.) kurtulmuş, selamet bulmuş
nâçîz: (f.b.s.) değersiz, ehemmiyetsiz
nâdân: (f.b.s.) cahil, kaba, terbiyesiz
nâdire-gû: (f.b.s.) güzel fıkralar anlatan, nükteli sözler söyleyen
nâdirü'l-emsâl: (a.b.s.) benzeri çok az olan
nâfi', nâfi'a: (a.s.) faydalı
nagamât: (a.i.) ahenkler, ezgiler, güzel sesler
nâgehân: (f.b.zf.) ansızın, birdenbire
nağme-serâ: (a.f.b.s.) türkü söyleyen, şarkı okuyan
nâ-hemvâr: (f.b.s.) düzgün olmayan, eğri; uygunsuz
nâhî: (a.s.) meneden, yasaklayan
nahîfü'l-vücûd: (a.b.s.) zayıf, arık
nahr: (a.i.) boğazlama, kesme
na'îm: (a.s.) cennetin bir bölümü
nakdîne: (f.i.) hazır ve peşin para, kıymetli mal
nâkıs: (a.s.) noksan
nakî: (a.s.) temiz, pak
nakîz: (a.s.) zıt, ters
nakkād: (a.s.) bir şeyin iyisini kötüsünden ayıran
nakş: (a.i.) duvarlara yahut başka zeminlere yağlıboya ve suluboya ile resim yapma; işleme; süsleme sanatı
nakş-tırâz: (a.f.b.s.) süsleyen, güzelleştiren
na'mâ: (a.i.) nimet, ihsan, bahşiş, armağan
nâ-mâ'dûd: (f.a.b.s.) sayısız, sayılmaz, çok
nâm-dâr: (f.b.s.) namlı ünlü
nâ-mütenâhî: (f.a.b.s.) sonsuz
nârenciyât: (f.a.b.i) turunçgiller
nasâyih-âmîz: (a.f.b.s.) kendisinden öğüt alınacak

nasb: (a.i.) bir makamı bir kimseye verme
nâsıye: (a.i.) alın
nâsıye-i hâl: tavır, vaziyet
nâsût: (a.i.) insanlık, mahlukiyet, insanlığa ait şeyler
na'ş: (a.i.) kefene sarılıp tabuta konmuş ölü
na't: (a.i.) Hz. Peygamber'e yazılmış övgü dolu şiir
na't-hân: (a.f.b.s.) naat ve kaside okuyan
nâtıka-senc: (a.f.b.s.) hesaplı ve ölçülü konuşan, sözün kıymetini takdir eden
natûk: (a.s.) güzel ve düzgün söz söyleyen
nâv-dân: (f.b.i.) oluk
nâ-yâb: (f.b.s.) bulunmaz
nâzende: (f.s.) nazlı, hoş edalı
neb': (a.i.) suyun çıktığı yer, kaynak
nebâhat: (a.i.) şan, şeref, onur
Nebevî: (a.s.) Hz. Peygamber'e ait
nebîh: (a.s.) namlı, şerefli
nebîl: (a.s.) yüksek meziyet ve onur sahibi; akıllı, anlayışlı, bilgili ve faziletli
necâbet: (a.i.) soyluluk, soy temizliği
necâbet-güster: (a.f.b.s.) soyluluk ve asalet yayan, soylu
necâbet-perverî: (a.f.b.i.) soyluluk
necâbet-rüsûm: (a.b.s.) soylu, asil
necât: (a.i.) kurtulma, kurtuluş
necdet: (a.i.) kahramanlık, yiğitlik
necîb: (a.s.) soyu temiz olan
nedâmet: (a.i.) pişmanlık
nedîm: (a.i.) sohbet arkadaşı
nefâ'is: (a.i.) nefis ve beğenilir şeyler
nefrîn: (f.i.) lanet okuma
nefs-i le'îm: alçak ve aşağılık nefis
nehâr: (a.i.) gündüz
nehb ü gāret: yağma, çapulculuk
neheng: (f.i.) timsah
nehzat: (a.i.) kalkışma, yola çıkma, hareket
nejâd: (f.i.) soy, nesil, nesep
Nerîmân: (f.i.) İranlı kahraman Rüstem'in dedesi olan Şam'ın babası
nerîmân-nihâd: (f.b.s.) kahraman yaradılışlı, yiğit tabiatlı
nesc: (a.i.) dokuma, örme
nesîm: (a.i.) hafif ve latif rüzgar
neşât: (a.i.) sevinç, neşe
neşât-bahş: (a.f.b.s.) sevinç ve neşe bahşeden
neşât-efzâ: (a.f.b.s.) sevinç artıran
neş'et: (a.i.) çıkma, yetişme
neşîd, neşîde: (a.i.) şiir, manzum eser ve bu eseri beste ile okuma
neşv ü nemâ: büyüme, gelişme, güç ve kuvvet kazanma
nev': (a.i.) çeşit, tür
nevâ: (f.i.) makam, nağme, ahenk; musikide bir makam ismi
nevâziş: (f.i.) okşama, gönül alma, iltifat
nev-bâve: (f.b.i.) topraktan yeni bitmiş olan yeşillik; hediye

nev-res: (f.b.s.) yeni yetişmiş, yeni meydana gelmiş
nev-reste: (f.b.s.) yeni bitmiş, yeni yetişmiş, yeni meydana gelmiş
nev-şüküfte: (f.b.s.) yeni açılmış (çiçek)
neyl: (a.i.) merama erişme, isteğe ulaşma
nezâhet: (a.i.) temizlik, paklık
ni'am: (a.i.) nimetler
nigâşte: (f.s.) yazılmış, resmedilmiş
nihâd: (f.i.) tabiat, huy, yaradılış
nihâde: (f.s.) konmuş, konulmuş
nihâl: (f.i.) fidan
nihân: (f.s.) gizli, saklı
nihrîr: (a.s.) bilgili, tecrübeli, âlim, fazıl, mahir
nikât: (a.i.) nükteler, herkesin anlayamadığı zarif ve manidar sözler
nîk-nâm: (f.b.s.) iyi nam kazanmış, iyi adlı, ünlü
nîk-nihâd: (f.b.s.) yaradılışı, aslı, mayası iyi olan
nîk ü bed: iyi ve kötü
ni'me't-tesâdüf: ne güzel rastlantı
nisâb: (a.i.) sermaye, esas
nişîmen: (f.i.) oturacak yer
niyâbet: (a.i.) naiplik, vekillik
niyâz-mend: (f.b.s.) yalvaran
nîze: (f.i.) kargı, mızrak
nokta-i menî'a: sarp, çetin nokta
nukūd: (a.i.) paralar
nûr-bahş: (a.f.b.s.) etrafı aydınlatan
nûr-ı dîde-i ebrâr: hayırlıların göz nuru
nûr-ı çeşm-i etkıyâ: takva ehlinin göz nuru
nusret: (a.i.) Allah'ın yardımı; zafer
nûş: (f.s.) içen
Nûşirevân: (f.i.) adaleti ile meşhur Sâsânî hükümdarı
nutk-ârâ: (a.f.b.s.) konuşmayı süsleyen
nücebâ: (a.s.) soyu temiz ve seçkin kimseler
nühûl: (a.i.) öz; bir topluluğun seçkinleri ve ileri gelenleri
nüktedân: (a.f.b.s.) nükte bilen zarif kimse
nükte-sencân: (a.f.b.s.) nükteyi süsleyen, güzel nükteler söyleyen
nümâ-yâfte: (f.b.s.) görünen, görünmüş
nümâyân: (f.s.) görünücü, görünen
nümâyiş: (f.i.) gösteri, gösteriş, görüntü
nümûne: (f.i.) örnek
nümüvv: (a.i.) büyüme, yetişme
nüsah: (a.i.) nüshalar
nüzhet: (a.i.) eğlence; eğlenmek için gezinti yapma
nüzhetgâh, nüzhetgeh: (a.f.b.i.) gezinti yeri
nüzûr, nüzûrât: (a.i.) adaklar

P

pâkîze: (f.s.) temiz, lekesiz, saf
pâk-nijâd: (f.b.s.) asil, soyu temiz

pâ-mâl: (yahut pây-mâl) (f.b.s.) ayak altında kalmış, çiğnenmiş
pâ-zen: (f.b.s.) ayak basan, yürüyen
peder: (f.i.) baba
pejmürde: (f.b.s.) dağınık, eski püskü, yırtık
peleng: (f.i.) kaplan
pend: (f.i.) nasihat, öğüt
pergâr: (f.i.) pergel
perhâş: (f.i.) kavga, savaş
pertev: (f.i.) ışık, parlaklık
per ü bâl: kanat ve kol
perverde: (f.s.) beslenmiş, büyütülmüş, terbiye edilmiş
Perverdigâr: (f.i.) besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı olan Allah
perveriş: (f.i.) besleyiş, beslenme, terbiye etme; ilerleme
pesend: (f.i.) beğenme, seçme
pesendîde: (f.s.) beğenilmiş, seçilmiş
pey-â-pey: (f.zf.) birbiri ardınca
pırnallık: kışın yaprak dökmeyen bir tür meşe çalısının çokça bulunduğu arazi
pinhân: (f.s.) gizli
pîr: (f.s.i.) yaşlı, ihtiyar; tarikat önderi
pîşgâh: (f.b.i.) ön
pîşvâ: (f.i.) başkan, reis
piyâde: (f.i.) yaya
pûlâd: (f.i.) polat, çelik
pûlâd-etvâr: (f.a.b.s.) çelik tavırlı, sağlam ve sarsılmaz
pûte: (f.i.) içinde maden eritilen tava
pür-dil: (f.b.s.) yürekli, cesur
pür-'iber: (f.a.b.s.) çok ibretli
pürsiş: (f.i.) sorma, soru sorma

R

râbi': (a.s.) dördüncü
rabt: (a.i.) bağlama
râcih: (a.s.) daha tercih edilir, önceliği olan
râdde: (a.i.) mertebe, derece
râgıb: (a.s.) istekli, isteyen, arzu eden
râh: (f.i.) yol, usül, takip edilen meslek
rakîk: (a.s.) ince, yumuşak
râm: (f.s.) itaat eden, boyun eğen
ra'nâ: (a.s.) güzel, latif, hoş
râsihü'l-erkân: (a.b.s.) sarsılmaz sütun
râsime: (a.i.) merasim
rasîn: (a.s.) sağlam, dayanıklı
râşî: (a.s.) rüşvet veren
ravza: (a.i.) bahçe
ravza-i behişt: cennet bahçesi
ravza-i Rıdvân: cennet
râyet: (a.i.) bayrak, sancak
râyet-i zafer-âyet: zafere alamet olan sancak
râ'ik, râ'ika: (a.s.) sade, saf, halis
râyiz: (a.s.) kızgın, öfkeli; matematikle uğraşan
râz-dân: (f.b.s.) sırrı bilen
recâ: (a.i.) ümit, umma
redîf: (a.i.) şiirde beyitlerin sonunda tekrar eden kelime
ref': (a.i.) yükseltme, yüceltme, kaldırma; lağvetme, hükümsüz bırakma
re'fet: (a.i.) merhamet etme, acıma

refî‘: (a.s.) yüksek, yüce
refîk: (a.i.) dost
refîk-i a‘lâ: en yüce dost olan Cenab-ı Allah
reh-güzâr: (f.b.i.) geçecek yol, geçit
reh-yâb: (f.b.s.) yolunu bulabilen, girebilen, fırsat bulabilen
rekâdet: (a.i.) durgunluk, kımıldamama
rekâdet-mevsûm: (a.b.s.) durgun, ağırbaşlı
rekâket: (a.i.) sözün kusurlu olması
rekîk: (a.s.) kusurlu
rekz: (a.i.) yere saplama, dikme
reng-i sakîm: yanlış şekil, hatalı yol
resâ'il: (a.i.) risaleler
resîde: (f.s.) erişmiş, yetişmiş, ulaşmış
reşk-endâz: (f.b.s.) gıpta ettirici, imrendirici
revâc: (a.i.) kıymet, değer
revâk: (a.i.) üstü örtülü, önü açık yer
revâtib: (a.i.) rütbeler, dereceler
revende: (f.s.) gidici, giden
revnak: (a.i.) parlaklık, güzellik, tazelik, süs
revnak-bahşâ: (f.b.s.) süsleyen
revnak-pîrâ: (f.b.s.) süsleyen
revnak-resân: (f.b.s.) süslü
revnak-tırâz: (f.b.s.) süsleyen, güzellikle donatan
rıhlet: (a.i.) göç, göçme
ri‘âyet: (a.i.) gözetme, uyma; saygı, hürmet
rif‘at: (a.i.) yükseklik, yücelik
rişte: (f.i.) iplik
riyâz: (a.i.) bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler
riyâzet: (a.i.) dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhiz ve kanaatle yaşama
rû-be-râh: (f.b.s.) yüzü yola doğru, gitmeye hazır
rû-gerdân: (f.b.s.) yüz çeviren
ruh: (f.i.) yanak, yüz, çehre
rûh-efzâ: (a.f.b.s.) ruha tazelik veren, cana can katan
rûh-nevâz: (a.f.b.s.) ruhu okşayan
rûh-ı revân: canlı ruh, dolaşan ruh
rûh-perver: (a.f.b.s.) ruhu besleyen, ruha kuvvet ve ferahlık veren
rûh-pîrâ: (f.b.s.) ruhu süsleyen
rûh-sârî: (a.f.b.s.) ruha yönelmiş, ruha hitap eden
ruh-sûde: (f.b.s.) yanağını ve yüzünü süren, yüzünü sürmüş
rukye: (a.i.) büyücülerin okudukları efsun
rumûz: (a.i.) remizler, işaretler
rû-nümâ: (f.b.s.) yüz gösteren
rûşen: (f.s.) aydın, parlak
ru'ûs: (a.i.) medrese tahsilini bitirip mülazımlık vazifesini yerine getirdikten sonra girilen yeterlilik sınavı ve bu şekilde müderris olarak vazife yapma
rûy-mâl: (f.b.s.) yüz süren
rû-yi zemîn: yeryüzü, dünya
rûz-efzûn: (f.b.s.) uzun ömürlü
rûz-ı heycâ: savaş günü

rûzigâr: (f.i.) zaman, devir; dünya, âlem
rûz u şeb: gündüz ve gece
rücûʿ: (a.i.) dönme, geri dönme
rüsûh: (a.i.) bir ilmin derinliğine vakıf olma; bir ilimde mahir olma
rüsûm: (a.i.) usül, merasim
rüşd ü dalâl: doğru ve yanlış
rüteb: (a.i.) rütbeler
rüvât: (a.s.) rivayet edenler
rü'yet: (a.i.) görme, görülme

S

sabâ: (a.i.) gün doğusundan esen hafif ve latif rüzgar; musikide bir makam
sabâvet: (a.i.) çocukluk
sâbık: (a.s.) geçmiş, eski
sabîh: (a.s.) güzel, latif, şirin
sadâ: (a.i.) ses
sâdât: (a.i.) seyyidler, Hz. Peygamber'in soyundan gelenler
sâdis: (a.s.) altıncı
sadr: (a.i.) herşeyin önü, başı, ilerisi, en yukarısı; kazaskerlik payesi
sadr-nişîn: (a.f.b.s.) başta oturan
saff-der: (a.f.b.s.) düşman saflarını yarıp geçen
sâfî-taviyyet: (a.b.s.) niyeti halis olan
safvet: (a.i.) saflık, halislik, temizlik, paklık, arılık
safvet-kârâne: (a.f.b.zf.) saflaştırıp temizleyene yakışacak surette
sâha-i şühûd: varlık sahası, dünya
sahî: (a.s.) cömert, eliaçık
sâ'ib: (a.s.) yanlışsız, doğru
sâ'ik: (a.s.) sevkeden, götüren, süren
sâ'im: (a.s.) oruçlu
sakāmet: (a.i.) bozukluk, noksanlık, yanlışlık
sakf: (a.i.) tavan, çatı
sakîl: (a.s.) ağır, sıkıntılı; ağır ve kalın okunan hece
salâbet: (a.i.) sağlamlık, manevi kuvvet
salâh: (a.i.) dine olan bağlılık; düzgün ve iyi olma; barış
sâlif: (a.s.) geçmiş, geçen
sâlik: (a.s.) bir yola giren; bir tarikata girmiş olan
sâlis: (a.s.) üçüncü
sâlnâme: (f.b.i.) bir senelik hadiseleri ve ahvali gösteren ve her sene hazırlanan kitap
saltanat-ı seniyye: yüce Osmanlı saltanatı
sâmî: (a.s.) yüksek, yüce
samsâm: (a.i.) keskin kılıç
sânî: (a.s.) ikinci
sarâhat: (a.i.) açıklık
sarf-ı nazar: vazgeçme
sarsar: (a.i.) şiddetli ve gürültülü rüzgar
satvet: (a.i.) kuvvetlilik, zorluluk, atılganlık
savâb: (a.i.) doğru, doğru davranış, doğru düşünce
savm: (a.i.) oruç
saʿy: (a.i.) çalışma, gayret etme
sayd u şikâr: avlanma

sâye: (a.i.) yardım, koruma, kollama; gölge
sâye-efşân: (a.f.b.s.) gölge veren
sebak-dâş: (a.f.b.i.) ders arkadaşı
seb'-i seyyâre: yedi gezegen; Utârid (Merkür), Zühre (Venüs), Mirrih (Mars), Müşteri (Jüpiter), Zühal (Satürn), Neptün, Plüton
sebkat: (a.i.) geçme, ilerleme
sebt: (a.i.) yazma, kaydetme; Cumartesi günü
sebük-bâr: (f.b.s.) yükü hafif, eşyası az olan
seccâde-nişîn: (a.f.b.s.) seccadede oturan, postta oturan; şeyh
sedâd: (a.i.) doğruluk, hatasızlık
sedîd: (a.s.) doğru, hak
sefercel: (a.i.) ayva
sefîd: (f.i.) beyaz
sefîd-fâm: (f.b.s.) beyaz renkli
sehâ: (a.i.) cömertlik
sehâb: (a.i.) bulut
sehâvet: (a.i.) cömertlik
sehâvet-nümûn: (a.f.b.s.) cömertlik gösteren
sehv: (a.i.) yanlışlık, yanlış yapma
sekenât: (a.i.) kelimenin cezimli ve sakin oluşu
selâset: (a.i.) sözün akıcılığı ve kolay anlaşılır olması
selâset-iktirân: (a.b.s.) akıcı, kolay anlaşılır
selb: (a.i.) kaldırma, giderme
selef: (a.i.) bir vazifede ve mevkide başka birinden önce bulunmuş kimse
selhhâne: (a.f.b.i.) mezbaha
selîs: (a.s.) düzgün ve akıcı
selsebîl: (a.i.) tatlı ve hafif su
semâhat: (a.i.) iyilikseverlik, cömertlik
semer: (a.i.) meyve
semere-dâr: (a.f.b.s.) meyve veren
semîh: (a.s.) cömert, eliaçık
senâ: (a.i.) övme, övüş
senâ-verî: (a.f.b.s.) birini methedene ait, övenle ilgili
senî: (a.s.) yüce, ulu
serâ'ir: (a.i.) gizli şeyler
serâ'ir-dânî: (a.f.b.i.) gizli şeyleri, sırları bilicilik
ser-âmed: (f.b.s.) başta bulunan, ileri gelen
ser-â-pâ: (f.b.zf.) baştan ayağa kadar
serâ-perde: (f.b.i.) otağ
ser-bâz: (f.b.s.) cesur, yiğit
ser-bülend: (f.b.s.) başı yüksek, yüce
ser-çeşme: (f.b.i.) çeşme başı, pınar
ser-endâz: (f.b.s.) baş koyan, fedakar
ser-firâz: (f.b.s) başını yükselten, emsallerinden üstün olan
ser-gerdân: (f.b.s.) başı dönen, şaşkın
ser-gerdânî: (f.b.i.) başı dönme, sersemlik, şaşkınlık
sergüzeşt: (f.b.i.) bir kişinin başından geçen şeyler, serüven
serî'a: (a.s.) hızlı, süratli
serîr: (a.i.) taht, yatak

serkeş: (f.b.i.) asi, dikbaşlı
ser-levha: (f.a.b.i.) yazı başlığı
sermâ: (f.i.) kış, soğuk
sernâme: (f.b.i.) bir yazının ve mektubun başlığı
ser-rişte: (f.b.i.) bir şeyi ipucu ve delil olarak göstermek
servet ü sâmân: bir işi yapmak için gerekli olan araç ve iktidar
ser-zede: (f.b.s.) baş göstermiş, çıkmış
sevâd: (a.i.) siyah
sevkü'l-ceyş: (a.b.i.) askeri birlikleri stratejik yerlere gönderme işi ve bununla ilgilenen ilim
seyf: (a.i.) kılıç
seyf ü kalem: kılıç ve kalem (cengaverlik ve ilim için kullanılır)
seyyârât: (a.i.) gezegenler
seyyid: (a.i.) efendi, bey, ileri gelen
sezâ-vâr: (f.b.s.) yaraşır, münasip, uygun
sıklet: (a.i.) ağırlık
sımâh: (a.i.) kulak
sındîd: (a.i.) başkan, ileri gelen
sırrî: (a.s.i.) gizliden yapılan; öğle ve ikindi namazlarında imamların Fatiha ve zamm-ı sureleri gizlice okuması
sibâ'âne: (a.f.b.zf.) yırtıcı hayvana yaraşır surette, vahşiyane
sigār ü kibâr: küçük büyük herkes
sikāt: (a.s.) güvenilir olanlar
silk: (a.i.) sıra, dizi
silkü'l-le'âl: (a.b.i.) inci dizisi
sîm: (f.i.) gümüş
sîmyâ: (a.i.) muhtelif madenlerden altın elde etme işiyle ilgilenen hurafe ilim
sîne: (f.i.) göğüs, yürek
sinîn: (a.i.) yaşlar, ömrün dereceleri
sinn: (a.i.) yaş, ömrün derecesi
sinnevr: (a.i.) kedi
sîret: (a.i.) bir kimsenin içi, hali, tavrı, gidişi, ahlakı
sirişk: (f.i.) gözyaşı
sît: (a.i.) ses, ün, iyi şöhret
sitâyiş: (f.i.) övme
sittîn: (a.s.) altmış
siyâk: (a.i.) sözün gelişi, ifade şekli
siyeh-fâm: (f.b.s.) siyah renkli
sûd: (f.i.) fayda, kar, kazanç
suhûlet: (a.i.) kolaylık
sû-i isti'mâl: kötüye kullanma
sukūt: (a.i.) düşme, sarkma
sulb: (a.i.) zürriyet, soy
sulb-i pâk: tertemiz soy
sulehâ: (a.i.) salihler, takva sahipleri
sunûf: (a.i.) sınıflar
sûr: (f.i.) ziyafet, şenlik, düğün
sûr-ı hitân: sünnet düğünü
sutûr: (a.i.) satırlar, yazı dizileri
suver-bend: (a.f.b.s.) zuhur eden, görünen; tasvir yapan, ressam
sûziş-kâr: (f.b.s.) yakıcı
sûz-nâk: (f.b.s.) yakıcı; dokunaklı
sügūr: (a.i.) düşman hududundaki mevkiler
sühan: (f.i.) söz, lakırdı
Sührâb: (f.i.) İranlı kahraman Rüstem'in oğlu

sükût: (a.i.) susmak, konuşmamak
sümme: (a.zf.) sonra, tekrar tekrar
sürh: (f.s.) kırmızı, kızıl; kırmızı mürekkep
sürh-ser: (f.b.s.) kızılbaş, Şiî
sürûd: (f.i.) şarkı, türkü
sütûde: (f.s.) övülmüş, övülmeye değer

Ş

şa"âl: (a.i.) camilerde kandilleri yakan hizmetli
şa'b: (a.i.) bölünmüş, parçalanmış şey
şâd: (f.s.) çok mesut olan, muradına ermiş olan
şâdân: (f.s.) keyifli, sevinçli
şâd-mânî: (f.i.) mutluluk, sevinç
şâhen-şeh: (f.b.i.) şahlar şahı
şâkird: (f.i.) talebe, çırak, yamak
şâri': (a.s.) kanun koyucu; Cenab-ı Allah, Hz. Peygamber
şârib: (a.s.) içen, içici
şân: (a.i.) hal, keyfiyet; şöhret, nam
şa'şa'a: (a.i.) parlaklık, parlama, gösteriş
şâyân: (f.s.) yakışır, yaraşır, değer
şâyeste: (f.s.) yakışır, münasip, uygun
şe'â'ir: (a.i.) üstün vasıflar, üstünlük bildiren alametler
şeb ü rûz: gece ve gündüz
şebâb: (a.i.) gençlik, tazelik, civanlık
şecâ'at: (a.i.) yiğitlik, yüreklilik
şecâ'at-rüsûm: (a.b.s.) şecaat sahibi, cesur
şecâ'at-şi'âr: (a.b.s.) cesur, şecaati âdet edinmiş
şecer: (a.i.) ağaç
şecî': (a.s.) cesur, yürekli, yiğit
şedâ'id: (a.i.) şiddetli ve eziyetli haller, sıkıntılar
şedd-i nitâk: kuşak kuşanma, bir işe girişme
şedîd: (a.s.) şiddetli, sert
şedîdü'l-batş: şiddetle ve sert bir şekilde yakalama
şegaf: (a.i.) kalp zarı
şehâmet: (a.i.) zeka ve akıllılıkla beraber olan, cesaret, yiğitlik
şehâmet-rüsûm: (a.b.s.) zeki ve yiğit olan
şeh-bâz: (f.b.s.) yiğit, şanlı, gösterişli
şehd: (a.i.) bal
şehd-âmîz: (a.f.b.s.) bal ile karışık, içinde bal varmış gibi tatlı
şehîr: (a.s.) meşhur
şehm: (a.i.) akıllılık, anlayışlılık, cesaret
şeh-râh: (f.b.i.) ana yol, şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol
şehriyâr: (f.b.i.) padişah, hükümdar
şekāvet: (a.i.) eşkıyalık
şemâ'il: (a.i.) huylar, tabiatlar, ahlaklar
şemşîr: (f.i.) kılıç
şenâ'at: (a.i.) kötülük
şenî', şenî'a: (a.s.) kötü, fena, ayıp
şer': (a.i.) Kur'an, hadis, icma ve kıyas esasları üzerine mebni din hükümleri; şeriat

şerâfet-ittisâf: (a.b.s.) şerefle vasıflanmış, şerefli
şerâ'it: (a.i.) şartlar
şeref-encâm: (a.b.s.) şerefle son bulan
şeref-iktirân: (a.b.s.) şerefli, şerefli bir makama ulaşmış
şeref-ittisâm: (a.b.s.) şerefle vasıflanmış, şerefli
şerh: (a.i.) açma, açıklama; bir kitabı teferruatla izah etmek için yazılan eser
şetâret: (a.i.) neşe, keyif
şetâret-bahş: (a.f.b.s.) keyif veren
şettâ: (a.s.) değişik, çeşitli
şevk-âver: (a.f.b.s.) neşe veren
şevk-efrûz: (a.f.b.s.) şevki ve neşeyi artırıp coşturan
şeydâ: (f.s.) aşktan divane olmuş
şîme: (a.i.) huy, tabiat
şinâver: (f.s.) yüzücü
şîr-dil: (f.b.s.) aslan yürekli
şîr-hâr: (f.b.i.) süt emen çocuk
şîrîn-makāl: (f.a.b.s.) tatlı sözlü
şîr-nihâd: (f.b.s.) aslan gibi heybetli yaradılışa sahip
şîr-savlet: (f.a.b.s.) aslan gibi saldırıda bulunan
şirzime: (a.i.) küçük ve önemsiz olan topluluk
şitâ: (a.i.) kış
şitâb: (f.i.) acele, sürat, çabukluk
şitâbân: (f.s.) acele eden, çabuk olan, seğirten
şîven: (f.i.) matem, yas; inleme, sızlama
şu'bede-bâz: (f.b.s.) hilekar
şu'le-tâb: (a.f.b.s.) güneş gibi ışık saçan, çok parlak
şûrîde-veş: (f.b.s.) perişan aşık gibi
şüc'ân: (a.s.) cesurlar, yiğitler, yürekliler
şükûfe: (f.i.) çiçek
şükûfe-zâr: (f.b.i.) çiçek bahçesi
şümâr: (f.i.) sayı, adet, hesap
şürû': (a.i.) başlama
şürûh: (a.i.) şerhler, izahlar
şüyû': (a.i.) duyulma, yayılma, bilinme

T

ta'alluk: (a.i.) alakalı olma
ta'allüm: (a.i.) öğrenme, ders okuyarak öğrenme
tâ'at: (a.i.) ibadet
tâb: (f.i.) güç, kuvvet, takat
tab': (a.i.) baskı, matbaada basılma; tabiat, huy, hal ve hareketler
tâb-nâk: (f.b.s.) parlak, ışıklı
tâb ü tevân: güç ve takat
ta'dâd: (a.i.) sayma
tâğî: (a.s.) tuğyan eden, azgın, asi, serkeş
tağyîr: (a.i.) değiştirme
tahallüs: (a.i.) şiirde mahlas kullanma
tahâret: (a.i.) temizlik
taharrî: (a.i.) arama, araştırma
taharriyât: (a.i.) araştırmalar
tahassun: (a.i.) kaleye kapanma, müstahkem bir mevkiye çekilme
tahassür: (a.i.) hasret çekme

tahaşşüd: (a.i.) birikme, yığılma, toplanma
tahdîs: (a.i.) teşekkür bildirme
tahkîm: (a.i.) muhkem hale getirme, sağlamlaştırma
tahrîf: (a.i.) bozma, değiştirme
tahrîk: (a.i.) hareketlendirme, yerinden oynatma
tahsîn: (a.i.) takdir, beğenme, güzel bulma; güzelleştirme
tahsîn-hân: (a.f.b.s.) alkışlayan, beğenen
tahşiye: (a.i.) haşiye yazma
tahvîl: (a.i.) değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme
tâ'ib: (a.s.) tövbe eden; Lale Devri'nde şairlerin reisi sayılan şair
tâ'if: (a.s.) tavaf eden
takarrüb: (a.i.) yaklaşma, yanaşma
takî: (a.s.) haramdan kaçınan, dine bağlı
takrîb: (a.i.) yol, vesile, bahane
takrîben: (a.zf.) yaklaşık olarak
takrîr: (a.i.) anlatma, uzun uzadıya ve tafsilatla açıklama
takrîz: (a.i.) bir kitabın başına konulmak üzere tanınmış bir kimseden istenen takdim ve takdir yazısı
taktî': (a.i.) beyti aruz kaidelerine münasip şekilde vezin parçalarına dikkat edip ayırarak okuma
takvâ: (a.i.) Allah korkusuyla haramdan kaçınma
takvâ-rüsûm: (a.b.s.) takvalı, Allah'tan korkan
taleben li-merdâtillâh: Allah'ın rızasını talep ederek
tâli': (a.i.) kader, baht
tâlib: (a.s.) talep eden
ta'lîk: (a.i.) asma, asılma; sülüs kalınlığında olan devirli İran hattı
ta'lîkāt: (a.i.) bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünceler, notlar
taltîf: (a.i.) lütufta bulunma, gönül alma, sevindirme
tanzîm: (a.i.) düzenleme
tarab: (a.i.) sevinçlilik, şenlik
târâc: (f.i.) yağma, talan
tarh: (a.i.) tertip etme, düzenleme
tarh-ı encümen: cemiyet ve toplantı tertip etme
târik: (a.s.) terk eden, bırakan, vaz geçen
tarîk: (a.i.) yol, tarz
tarrâr: (a.i.) yankesici
tarsî': (a.i.) iki fıkranın kelimelerini vezin ve kafiyece denk getirme; mücevherler kakarak süsleme, oymacılık
tarsîn: (a.i.) sağlamlaştırma
tasaddî: (a.i.) bir işe girişme, teşebbüs etme
tasavvur: (a.i.) zihinde şekillendirme, gözünün önüne getirme
tasfiye: (a.i.) saflaştırma, saf hale getirme
tasgîr: (a.i.) küçültme

tashîf: (a.i.) kelimeyi yanlış yazma
tasmîm: (a.i.) tasarlama, kesin olarak niyetlenme
tasrîh: (a.i.) sarih ve açık hale getirme, açıkça belirtme
tastîr: (a.i.) satır dizme, yazı yazma, yazılma
ta'tîr: (a.i.) güzel koku ile kokulandırma
tatyîb: (a.i.) gönlünü hoş etme, iyi davranma
tavattun: (a.i.) yerleşme, yurt tutma
tavîl: (a.s.) uzun
tavzîf: (a.i.) vazifelendirme, iş verme
ta'yîb: (a.i.) ayıplama
tayy: (a.i.) atlama, üzerinden geçme
tayyibe: (a.s.) iyi, güzel, hoş
ta'zîm: (a.i.) ululama, büyükleme
tazyî': (a.i.) zayi etme, kaybına sebep olma
tazyîk: (a.i) daraltma, sıkıştırma
te'allî: (a.i.) yükselme
tebahhur: (a.i.) bir ilimde derinlik ve vukufiyet kazanma
tebcîl: (a.i.) ululama, ağırlama
teberrük: (a.i.) mübarek ve uğurlu sayma
teberrüken: (a.zf.) bereketli ve uğurlu sayarak
tebşîr: (a.i.) müjdeleme
tecârib: (a.i.) tecrübeler, deneyimler
tecdîd: (a.i.) yenileme, yenilenme, tazelenme
tecellî: (a.i.) görünme, belirme; kader, baht; Allah'ın lütfuna nail olma
teclîd: (a.i.) ciltleme, cilt yapma sanatı
tecnîs: (a.i.) cinas yapma, iki manalı söz söyleme
tedâbîr: (a.i.) tedbirler
tedâfu': (a.i.) müdafaa, savunma
tedâvül: (a.i.) elden ele dolaşma, kullanılma
tedfîn: (a.i.) defnetme, toprağa verme
tedkîk: (a.i.) inceleme, dikkatle ve inceden inceye araştırma
tedrîs: (a.i.) ders verme, okutma
te'essüf: (a.i.) eseflenme, kederlenme
te'essür: (a.i.) üzüntü, kederlenme
teferrüc: (a.i.) ferahlama, rahatlama
teferrüd: (a.i.) bir iş veya hususta tek ve emsalsiz olma
teferrüs: (a.i.) sezme, anlar gibi olma
tefevvüh: (a.i.) dil uzatma, münasebetsiz söz söyleme
tefrîk: (a.i.) ayırma, ayırt etme
tefvîz: (a.i.) sipariş etme, bir işi başkasına havale etme
tehî: (f.s.) boş, tenha
tehlîl: (a.i.) İslam dininin tevhid akidesini özetleyen "Lâ ilâhe illallâh" sözünü tekrarlama
tehyi'e: (a.i.) hazırlama
tehzîb: (a.i.) ıslah etme, düzeltme, adam etme
tekâlîf: (a.i.) vergiler
tekā'üd: (a.i.) emekliye ayrılma, emeklilik
tekâyüd: (a.i.) hile yapma
tekbîr: (a.i.) "Allâhu Ekber" lafzını tekrarlama

tekebbür: (a.i.) büyüklenme
tekellüm: (a.i.) konuşma, söyleme
tekemmül: (a.i.) kemale erme, olgunlaşma
tekessür: (a.i.) çoğalma
tekrîm: (a.i.) saygı göstermeler, ululamalar
telâmîz: (a.i.) öğrenciler
telattuf: (a.i.) lütufla ve nazikçe davranma
telehhüf: (a.i.) hasret ve kederle yanıp yakılma, üzülme
telemmüz: (a.i.) talebelik etme, öğrenci olma
televvün: (a.i.) renkten renge girme
telh: (f.s.) acı
telh-kâm: (f.b.s.) kederli
te'lîfât: (a.i.) telif edilmiş eserler, yazılmış kitaplar
telmî': (a.i.) parıldatma
telzîz: (a.i.) lezzetlendirme, tatlandırma
temâdî: (a.i.) devam etme
temâşâ: (f.i.) bakıp seyretme, gezme
temâyüz: (a.i.) yükselme, kendini gösterme, belirginleşme
temcîd: (a.i.) ululama, ağırlama; sabah namazından evvel minarelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilahisi
temehhür: (a.i.) mahir olma, ustalaşma
temeşşuk: (a.i.) bir kimseden hat sanatı için meşk alma, hat dersi alma
temevvüc: (a.i.) dalgalanma, dalgalı olma
temevvüc-nümâ: (a.f.b.s.) dalgalanma gösteren
temhîdât: (a.i.) izahlar, açıklamalar
temhîr: (a.i.) mühürleme
temlîk: (a.i.) mülk olarak verme
temlîknâme: (a.f.b.i.) devlete hizmeti geçenlere hükümdar tarafından mülk olarak bazı yerlerin verildiğini bildiren belge
tena"um: (a.i.) nimet içinde, bolluk içinde bulunma
ten-dürüstî: (f.b.i.) vücut sağlamlığı, sağlamlık, kuvvetlilik
teneffüz: (a.i.) nüfuz ve kuvvet kazanma
tenevvu': (a.i.) çeşitlilik, çeşitlenme
tenezzüh: (a.i.) gezinti
teng: (f.s.) dar
tenkîl: (a.i.) uzaklaştırma; örnek olacak bir ceza verme , hakkından gelme
tenmîk: (a.i.) güzel yazı ile yazma
tenvîr: (a.i.) aydınlatma, ışıklandırma
terâcim: (a.i.) tercümeler
terakkî: (a.i.) ilerleme
terekküb: (a.i.) karışıp birleşme, meydana, gelme, bileşim
tergîb: (a.i.) arzu ettirme, istek verme, isteklendirme
terkîm: (a.i.) yazma
termîm: (a.i.) tamir etme
tertîb: (a.i.) düzenleme, düzeltme
tescîn: (a.i.) hapsetme

teshîr: (a.i.) zapt, fethetme, ele geçirme, elde etme
tesmiye: (a.i.) isimlendirme
tesviye: (a.i.) verme, teslim etme
tesviye-i umûr: işlerin görülmesi ve neticelendirilmesi
teşbîh: (a.i.) benzetme, benzetme sanatı
teşehhür: (a.i.) şöhretlenme, meşhur olma
teşerrüf: (a.i.) tanışma, şereflenme
teşe"ub: (a.i.) dallanma, şubelere ayrılma
teşfiye: (a.i.) şifalandırma, iyileştirme
teşhîr: (a.i.) herkese gösterme
teşne: (f.s.) susamış
teşnîf-i âzân: (a.i.) küpe takma; kulakları süsleme
teşrîf: (a.i.) şereflendirme, gelmesiyle bir yere şeref verme
teşvîş: (a.i.) karıştırma, karmakarışık etme
teşyî': (a.i.) uğurlama
tetâvül: (a.i.) zulüm
tetebbu': (a.i.) bir şeyi tetkik etmek, etraflıca incelemek
tetebbu'ât: (a.i.) tetkikler, incelemeler, araştırmalar
tevâbi': (a.s.) bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, maiyet
tevâlî: (a.i.) birbiri ardınca gelme, arkası kesilmeksizin devam etme
tevârüs: (a.i.) bir şeyin sonradan gelenlere intikal etmesi, miras kalma
tevcîh: (a.i.) yönelme, çevirme; makam ve rütbe verme
tevdî': (a.i.) bir şeyi veya işi bir kimseye bırakma, emanet etme
teveccüh: (a.i.) yönelme
tevellüd: (a.i.) doğma, doğum
te'vîl: (a.i.) yorumlama, açıklama
te'vîlât: (a.i.) yorumlar, açıklamalar
tevkîl: (a.i.) vekil etme, vekil olma
tevkîr: (a.i.) büyükleme, ululama
tevkît: (a.i.) vakti ve saati belli etme
tevsîm: (a.i.) işaret koyma, adlandırma
tevşîh: (a.i.) süsleme, süslendirme
tevzî': (a.i.) dağıtma, herkese payına düşeni verme
teyemmünen: (a.zf.) uğur sayarak, uğur kabul ederek
te'yîd: (a.i.) kuvvetlendirme, sağlamlaştırma
tezevvüc: (a.i.) zevce edinme, evlenme
tezkâr: (a.i.) hatırlama, anılma
tezkiye: (a.i.) temizleme
tezyîd: (a.i.) artırma, ilave etme
tezyîn: (a.i.) zinetlendirme, süsleme, süslenme
tıfl: (a.i.) küçük çocuk
tılısm: (a.i.) tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıyan şey, büyü
tırâşîde: (f.s.) yontulmuş
tîcân: (a.i.) taçlar
tîğ: (f.i.) kılıç
tilâvet: (a.i.) Kur'an-ı Kerim okuma
tilmîz: (a.i.) öğrenci, çırak

tîmâr: (f.i.) tahsis edilen bir mîrî arazide savaş zamanında kullanılacak belli miktarda sipahi beslemek ve buna mukabil arazinin öşrünü almak suretiyle işleyen askerî ve iktisadî sistem; bu sistemin uygulandığı arazi
tûbâ: (a.i.) cennette bulunan ve dalları tüm cenneti gölgeleyen ağaç
tuhfe: (a.i.) hediye, armağan
tûlânî: (a.s.) boyuna, uzunlamasına
tu'ma: (a.i.) lokma
tûtî: (f.i.) papağan cinsinden taklit yapan bir kuş
tuyûr: (a.i.) kuşlar

U-Ü

'ubûr: (a.i.) geçme, bir başka tarafa geçme
udhûke-pîrâ: (a.f.b.s.) güldüren
ufk-ı bekā: sonsuzluk ufku
'uhde: (a.i.) söz verme, bir işi üzerine alma, vazife, sorumluluk
'ukbâ: (a.i.) ahiret, öbür dünya
'ukūl: (a.i.) akıllar
'ulemâ: (a.i.) âlimler
ulü'l-emr: (a.b.i.) emir sahibi, halife, önder
'ulüvv: (a.i.) yücelik
'ulviyyet: (a.i.) yükseklik, yücelik
'ulyâ: (a.s.) yüce, ulu
'umde: (a.i.) herkesin güvendiği ve itibar ettiği kimse
umûr: (a.i) işler
'unf: (a.i.) şiddet, sertlik, kabalık
'unfuvân: (a.i.) gençlik ve tazelik zamanı
'urbân: (a.i.) çölde yaşayan bedevî Araplar
'urefâ: (a.i.) ârifler, irfan sahibi kimseler
'usfûr: (a.i.) serçe kuşu
'uşşâk: (a.i.) aşıklar
'uzlet: (a.i.) bir yana çekilip tenha bir yerde yaşamak
üdebâ: (a.i.) edipler, yazarlar
ülfet: (a.i.) alışma, kaynaşma; bir şeyi alışkanlık ve huy edinme
ümem: (a.i.) ümetler, milletler
ümerâ: (a.i.) emirler, beyler, idareciler
ümîdvâr: (f.b.s.) ümitli, uman
üsbû'iyye: (a.s.) haftalık
üstâz: (a.i.) muallim, öğretmen, usta, sanatkar, üstat
üşkûfe: (f.i.) çiçek

V

vâbil: (a.i.) iri damlalı sağanak yağmur
vâfî: (a.s.) yeter, elverir
vâfir: (a.s.) çok, bol
vak': (a.i.) ağırbaşlılık; yüksek yer
vakkād: (a.s.) parlak, aydınlık, ışıklı
vakūr: (a.s.) ağırbaşlı, temkinli
vâlâ-güher: (f.b.s.) çok değerli
vâlâ-nejâd: (f.b.s.) yüce soylu, asil
vâlâ-resm: (f.a.b.s.) yüce, ulu
vâlâ-rüsûm: (f.a.b.s.) yüce, ulu
vâlâ-şân: (f.b.s.) çok şanlı, namlı
vâlid: (a.i.) baba
vâlide: (a.i.) anne

vâreste: (f.s.) ilişiksiz, uzak
vâridât: (a.i.) belli bir zaman aralığında elde edilen gelir
vâsıl: (a.s.) erişen, ulaşan
vâsılîn: (a.s.) Hakk'a ulaşanlar
vâsi': (a.s.) geniş
vâyedâr: (f.b.s.) nasibi olan, kısmetli
vaz': (a.i.) koyma, konulma
vâzı': (a.s.) koyan
vâzıh: (a.s.) açık, ortada, anlaşılır
vech-i şebeh: teşbihin dört rüknünden biri olan benzetme yönü
vecîh: (a.s.) güzel, hoş, latif
vefî: (a.s.) vefalı, sözünün eri, sözünde duran
vefîr: (a.s.) çok, bol
vefk: (a.i.) tılsımlı ibare, muska
vefret: (a.i.) çokluk bolluk
vegā: (a.i.) kavga, savaş
vehleten: (a.zf.) ansızın, birdenbire; ilk olarak
velâyet-iktirân: (a.b.s.) velayete ulaşmış, veli olmuş
velhân: (a.s.) şaşkın, sersem
velî: (a.i.) Allah dostu, ermiş kimse
veliyye: (a.i.) ermiş kadın
veliyyü'n-ni'met: nimet dağıtan, besleyen (Metinde "veliyy-i ni'met" şeklinde de bulunmaktadır.)
velvele-ârâ-yı devrân: (a.f.b.s.) zamanın sesini güzelleştiren, güzel sada ile dünyayı süsleyen
vera': (a.i.) haramdan kaçınma
verziş: (f.i.) çalışma, gayret gösterme
vird: (a.i.) belli zamanlarda okunması âdet olan dualar
vird-i zebân: diline dolama
vücûh: (a.i.) bir memleketin ileri gelenleri
vülât: (a.i.) valiler
vürûd: (a.i.) gelme, varma, yetişme
vüs'at: (a.i.) genişlik

Y

yâbis: (a.s.) kuru
yâdigâr: (f.b.i.) bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey
yakîn: (a.i.) şeksiz ve şüphesiz olarak bilme
yâr u ağyâr: dost ve düşman
yebâb: (f.s.) viran, harap, yıkık, bozuk
yed-i beyzâ: marifetli ve parlak el (Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı mucizelerini gösterdiği parlak elinden kinayedir)
yed-i tûlâ: çok bilgi, bir sahada tam vukufiyet kesb etme
yek-dîger: (f.b.i.) birbirini, bir taraf öbür tarafı
yek-ser: (f.b.zf.) baştan başa
yektâ-süvâr: (f.b.s.) tek atlı, emsalsiz, bir ilim sahasında en önde gelen
yemm: (a.i.) deniz
yesâr: (a.i.) zenginlik, bolluk; sol, sol taraf
yevâkît: (a.i.) yakutlar
yümn: (a.i.) uğur, mutluluk, bereket

Z

zâdegân: (f.i.) soylular sınıfı, meşhur ve soylu aileler topluluğu
zâde-i tab‘: insanın tabiatında meydana gelen eseri, şiir (Metinde "zâde-i tabî‘at" şeklinde de geçmektedir.)
zâhib: (a.s.) gidici, giden
zâhid: (a.s.) zühd sahibi olan, sofu
za‘îm: (a.s.) zeamet sahibi
zâ’ir: (a.s.) ziyaret eden
zâkir: (a.s.) zikreden; tekkelerde zikir esnasında dervişleri teşvik için ilahiler okuyan kimse
zamîme: (a.i.) ek, artırma, ilave
zamîme-i revâtib: vazife ve maaş yükseltilmesi
zânû-zede: (f.b.s.) diz çökmüş
zânû-zen: (f.b.s.) diz çökmüş
zâr u giryân: ağlayıp inleyen
zavâbıt: (a.i.) kaideler, nizamlar, usüller
ze‘âmet: (a.i.) Osmanlı timar sisteminde 20.000 akçeden fazla dirlik tasarrufuna verilen ad
zebân-ı hâl: hal dili, bir kimsenin söyleyeceği şeyi hali ile ifade etmesi
zebân-zed: (f.b.s.) söylenen, devamlı söylenmekte olan, yayılmış
zeberced: (a.i.) zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı
zebh-i karâbîn: kurban kesme
zebîb: (a.i.) kuru üzüm, kuru incir
zebûn: (f.s.) zayıf, aciz
zehâdet: (a.i.) zahitlik, din emirlerine aşırı bağlılık
zehhâr: (a.s.) dolu, taşkın, coşkun
zehr-âb: (f.b.i.) acı su
zemîm: (a.s.) zemmedilmiş, kötü, beğenilmeyen
zemzeme: (a.i.) ezgili, nağmeli ses, nağme
zer‘: (a.i.) ekme, ekim yapma
zer: (f.i.) altın
zer-ger: (f.b.i.) kuyumcu
zevâl: (a.i.) batma, yok olma, sona erme; güneşin tepede olduğu vakit, öğle vakti
zevâliyet: (a.i.) yok olma, sona erme
zevi’l-ihtirâm: (a.b.s.) saygıdeğer olanlar
zevi’l-‘irfân: (a.b.s.) irfan sahipleri
zevi’l-mefâhir: (a.b.s.) övünülecek vasıflara sahip olanlar
zevrakçe: (a.i.) küçük sandal
zırgām: (a.i.) aslan
zîbâ: (f.s.) süslü, güzel
zihî: (a.e.) ne güzel, ne hoş, aferin
zindegânî: (f.i.) dirilik, yaşayış, hayat
zîr: (f.i.) alt, aşağı
zîr ü bâlâ: aşağı yukarı, altüst
zîr ü zeber: altüst
zî-şân: (a.b.s.) şanlı
zîver: (f.i.) süs, bezek
zu‘afâ: (a.s.) zayıflar
zû-fünûn: (a.b.s.) bilgi sahibi, bilgili
zuhûrât: (a.i.) hesapta olmayan, umulmadık haller ve bunların icap ettirdiği masraflar

zübde: (a.i.) bir şeyin özü ve en seçkin parçası

zükûr: (a.i.) erkekler

zülâl: (a.i.) saf, hafif, soğuk, güzel ve tatlı olan su

zü'l-cenâheyn: (a.b.s.) iki kanatlı; zahiri ve batını ilimleri bilen

züvvâr: (a.s.) ziyaretçiler, ziyaret edenler

DİZİN

A

'Abbâs Ağa, 99
'Abdullâh Efendi, 57, 236
'Abdullâh Efendi bin el-Hâc Ahmed Efendi et-Tânzî, min kurâyı Çarsancak, min a'mâli Âmid, 95
'Abdullâh Hân, 129
'Abdurrahîm el-Amâsî, 88
'Abdurrahmân Âmidî, 88
'Abdurrahmân Efendi el-Âmidî, el-ma'rûf bi-Kurrâ-zâde, 94
'Abdurrahmân Fâzıl, 219
'Abdurrahmân Mescidi, 98
'Abdurrahmân Vehbî ibni Mollâ İbrâhîm er-Reşmelî, 73
'Abdülcebbâr Efendi, 160
'Abdülcelîl-zâde Emîn Paşa, 246
'Abdülgafûr Lebîb Efendi, 64
'Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî, 63, 82, 91, 220
'Abdülhâdî Efendi, 164
'Abdülhalîm el-Konevî, 86
'Abdülhamîd Efendi, 174
'Abdülhayy, 87
'Abdülkādir Geylânî, 250
'Abdülkādir Merâgî, 144
'Abdülkerîm 'Abdî Efendi, 179
'Abdülkerîm Âmidî, 85, 86, 87
'Abdülkerîm Efendi, 57
'Abdüllatîf Çelebi, 121, 124
'Abdüllatîf Çelebi bin Hüseyin Çelebi el-Âmidî, 121
'Abdüllatîf Çelebî-i Âmidî, 120
'Abdülmü'min İsfahânî, 145
'Abdülvehhâb el-Âmidî, 94
'Abdürrahîm-zâde Efendi, 161
'Aboş ('Abdurrahmân) Efendi, 246
Açıkbaş Mahmûd Resmî Efendi, 45
Âdâbü'l-Kelâm, 60
Adana, 15, 45, 51
Âdem Efendi, 184
'Âdile Hanım, 171
Âgâh, 19, 238, 239, 240
'Ahdî, 130
'Ahdî-i Bağdâdî, 127, 130
Ahî Çelebi Mahkemesi, 169
Ahî Mahmûd, 132, 182
Ahî Mahmûd bin Şeyh Muhammed Urmevî, 181
Ahî-zâde Yahyâ Efendi, 43
Ahmed Ağa, 117, 118
Ahmed 'Azmî Efendi, 176
Ahmed Bey, 70, 151, 152, 173, 175
Ahmed Çelebi, 120, 123, 149, 158, 159, 219, 223
Ahmed Çelebi el-Halvetî el-Âmidî, 120
Ahmed Çelebi, Lâle-zârî-i Meşhûr, 147
Ahmed Efendi, 42
Ahmed Efendi el-Âmidî, 180
Ahmed Efendi el-Âmidî, el-ma'rûf bi-Hânnân-zâde, 176

Ahmed Efendi, el-'arîf bi-'Üryânî, 165
Ahmed Efendi, Kādî-i Âmid, 163
Ahmed Efendi 'Üryânî, 165
Ahmed el-Berdahî el-Âmidî , 101
Ahmed Hâmî-i Âmidî, 63
Ahmed Hayâlî, 128
Ahmed Hayâlî Efendi, 179
Ahmed Hayâlî, Gülşenî-zâde, 124
Ahmed Hayâlî ibni Gülşenî, 32
Ahmed Hicâzî, 132
Ahmed Hilmî-i Âmidî, 15
Ahmed-i Bîcân, 141
Ahmed-i Hânî, 20
Ahmed-i Zer-ger, 156, 160
Ahmed Mürşidî, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 142, 143
Ahmed Mürşidî-i Âmidî, 132
Ahmed Paşa, 142, 204, 218, 249, 252
Ahmed Usta, 157
Ahmed Virdî Çelebi, 227
Ahmed Vücûdî, 132
Ahmed Yekdest el-Mekkî-i Cûryânî, 245
Akıska, 89
Akkoyunlu, 25, 33, 116, 117
'Alâ'eddîn Bey, 151
'Alâ'eddîn bin Veliyullâh Şeyh Muhammed bin 'Irâk ed-Dımaşkî sümme'l-Medenî, 205
'Alâ'eddîn Efendi, min kasabai Palu, min a'mâli Âmid, 95
'Âlî, 192
'Âlî Bey, 189
'Alî Efendi, 42
'Âlî Efendi, 205
'Alî Efendi el-Perçencî, min a'mâli Harput, 95
'Alî el-Âmidî, 28, 29
Ali Emîrî, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21
'Alî en-Nisârî, 49
'Alî en-Nisârî el-Kayserî, 86
'Alî es-Safvetî, 40
'Âlî Hân Medresesi, 163
'Alî Paşa, 61, 203
'Alîpaşa Mahallesi, 73, 178, 179
'Alîpınarı, 140, 141
'Alî Safvetî, 128
Âmidî, 242, 243
Anadolu, 43, 44, 53, 54, 58, 160, 162, 169
'Âne, 202
'Ankānâme, 37
Ankara, 161, 163
Antalya, 54
'Anze, 251
'Arabistân, 187, 199
Aras, 201
'Ârif Hikmet Bey, 94, 95
'Ârif Hikmet Beyefendi, 72, 88, 96
Arnavud-zâde Mehmed Bey, 173
Arpaçay, 199
Âsaf, 236
Atrabü'l-Âsâr fî Ma'rifeti 'Urefâ'i'l-Edvâr, 55
Atrabü'l-Âsâr fî 'Urefâ'i'l-Edvâr, 227
Ayasofya Câmii, 55, 73

Ayas Paşa, 198
Aydoğmuş, 24
'Ayıntâbî Hoca 'Aynî, 238
Aylak (Eblak) Mescidi, 152
'Aynî-i 'Ayntâbî, 30
'Ayntâb, 30, 31, 121
Ayrancı, 247
Ayrancılı, 247
Ayrancılı Mustafâ Çavuş, 247
Âzerbaycân, 242
'Azîziye Câmii, 145
'Azîz Mahmûd Urmevî, 44, 48, 144, 181, 182, 220, 221
'Azîz Mahmûd Urmevî el-Âmidî, 132
'Azîz-zâde Ahmed Efendi, 146
'Azîz-zâde İsmâ'îl Çelebi, 144, 219
'Azmî, 176
'Azmî-zâde Hâfız Mehmed Efendi, 176

B

Bağdâd, 47, 48, 126, 130, 158, 159, 174, 200, 201, 202, 203, 236, 249, 250
Bahâ'eddîn Efendi, 98
Bahâyî Efendi, 160, 161
Bahrü'l-Ma'ârif, 102
Bahşî Efendi, 44
Bâkî, 102
Balıklı, 222
Baltacı Mehmed Paşa, 60
Bardaklı, 101
Basra, 202, 203
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 16
Bayburd, 117
Bâyezîd, 140
Bâyezîd Hân Câmii, 53
Bayındıriyye, 28, 31, 33, 120, 121, 122, 123
Baykara, 56
Bâzirgânbaşı Medresesi, 162
Behrâm, 217
Behrâm Paşa, 70, 176
Behrâm Paşa Câmii, 70, 98, 175, 179, 251
Belîğ-i Bursevî, 46
Bereketli, 169
Beşîr Ağa Medresesi, 230
Beşîrî, 62
Bevvâb, 203
Bey'atî (Fedâyî), 153
Beydâvî, 96
Beyt-i Mu'azzam, 26
Bıyıklı Mehmed, 123
Bıyıklı Mehmed Paşa, 19, 119, 188
Bıyıklı Mehmed Paşa Camii, 19
Birecik, 202
Birecikli Şeyh Ebûbekir, 139
Bitlîs, 62
Boğaziçi, 217
Bosna, 94, 157, 162
Bosnalı Hüsrev Paşa, 188
Bostancık Câmii, 230
Bostânü'l-'Ârifîn, 50
Bozok, 189, 197
Bû 'Alî, 89

Budin, 190, 218
Buhârâ, 240
Bulkıyâ, 200
Bursa, 45, 46, 166
Büyük Küncili 'Abdurrahmân Efendi, 177

C - Ç

Ca'ber, 202
Ca'fer Ağa, 165
Ca'fer Ağa (Medresesi), 43
Câmasbnâme, 200
Câmi'-i Kebîr, 19, 20
Câmi'u Envâ'i'l-Edeb, 101
Canbolad Bey, 202
Cehdî, 71
Celâleddîn es-Suyûtî, 50
Celâlî Deli Hasan, 159
Cemâleddîn İbnü'l-Cezerî, 50
Cemâleddîn Kureyşî, 93
Cemîl Paşa, 236
Cerrâh Mehmed Paşa, 130
Cezâyir, 127
Cezîretü'l-'Arab, 201
Cidde, 68, 70
Cihânşâh, 200
Cizre, 20, 185
Cusak, 119
Cürcânî, 91
Çakal Mescidi, 177
Çâker, 19
Çaldıran Muhârebesi, 117, 188
Çarhî-zâde, 171
Çelebi Mâ'î Efendî-i Âmidî, 219
Çelebi Yahyâ Efendi, 52
Çerkes, 188
Çerkes İskender Paşa, 124, 202
Çerkes İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa , 129
Çermik, 20, 76
Çimen-zâde Mehmed Çelebi, 227
Çorlulu 'Alî Paşa, 68, 163
Çukadâr Hâcî İbrâhîm Ağa, 68
Çuvalduz-zâde İsmâ'îl Çelebi, 226

D

Dağardı, 54
Dağkapısı, 26, 101, 124, 147, 187
Dâvûd Paşa, 174
Dede 'Ömer Rûşenî, 120
Delâ'il-i Hayrât, 183
Deli Petro, 60
Der-sa'âdet, 36, 42, 45, 48, 51, 53, 57, 73, 80, 81, 94, 129, 157, 161, 162, 169, 173, 175, 185, 192, 201, 217, 226, 228, 237, 247, 248, 249
Dersim, 250
Dervîş İbrâhîm ed-Diyârbekrî-i Gülşenî, 57
Dımaşk, 93
Dımaşkî, 209, 217
Dicle, 202, 220, 247, 250
Dicle Köprüsü, 20
Dilâveriyye (Medresesi), 48
Dilâveriyye Medresesi, 19, 48
Dilâver Paşa, 48

Dimetoka, 54
Dîvân-ı Kebîr, 34, 38, 242
Dîvânu Lugâti't-Türk, 16
Dîvânyolu, 248
Diyârbekirli Hüseyin, 58
Dürrü'l-Hubeb, 121, 188, 190, 191, 194, 195, 198

E

Ebe-zâde ʻAbdullâh Efendi, 164
Ebî ʻAbdullâh Muhammed bin İsmâʻîl el-Buhârî, 87
Ebi'l-Feth Muhammed bin Sâlih, 21, 210
Ebi'l-Leys es-Semerkandî, 50
Ebû ʻAbdullâh Sâlih el-Âmidî, 101
Ebûbekir Ağa, 81, 98, 99, 228
Ebûbekir Ağa Saʻîd Ağa-zâde , 99
Ebûbekir Âmidî, 94
Ebûbekir Bey, Şeyh-zâde, 101
Ebûbekir bin Ebûbekir el-Âmidî, 73, 74
Ebûbekir Efendi, 90, 96
Ebûbekir Efendi, el-maʻrûf bi-Küçük Ahmed-zâde, 85
Ebûbekir Efendi, Müftî Kâtib, 97
Ebûbekir el-Âmidî, 88
Ebûbekir el-Âmidî Şeyhü'l-Kurrâ , 99
Ebûbekir el-Çermîkî el-Âmidî, 76
Ebûbekir el-Kārî, 100
Ebû Hanîfeti'n-Nuʻmân, 139
Ebûkebîş Suyu, 202
Ebû Muhammed ʻAbdullâh bin ʻAbdullâh Ziyâ'eddîn Ebû İshâk, 90
Ebû Saʻîd Efendi, 225
Ebû Saʻîd-zâde Feyzullâh Efendi, 162
Ebû Velîd Maʻn b. Zâ'ide b. ʻAbdillâh, 152
Ebü'l-Fidâ, 93
Ebü'l-Hasen, 92
Edîb, 19
Edirne, 52, 53, 192, 242
Edirnekapısı Medresesi, 43
Edirnevî, 51
Efdaliyye Medresesi, 161
El-Hâşiye ʻale'l-Hüseyniyye, 92
el-Hey'e, 50
Elkās Mîrzâ, 192
el-Kirmânî, 50
El-Mecmûʻ fî ʻUlemâ'i'l-Meşhûd ve'l-Mesmûʻ, 225
Elvend Hân, 123
Elvend Hân ibni Maksûd Bey ibni Uzun Hasan , 122
Emâcin, 202
Emîn Ağa, 246, 247
Emîn Efendi, Lebîb-zâde, 246
Emîn Paşa, ʻAbdülcelîl-zâde, 246
Emîr Ağa, 244
Emîr Ahmed Hayâlî, 40, 42, 128
Emîr Çelebi, Gûyende, 244
Emîrî-zâde Ahmed Ağa, 99
Emîrî-zâde Mehmed Ağa, 98

Emîrî-zâde Seyyid Ahmed Ağa, 170, 171
Emîrî-zâde Süleymân Çelebi, 171
Emrullâh, 241
Engürüs Muhârebâtı, 190
Envârü't-Tenzîl, 97
Erdek, 169
Erzincan, 95, 117
Erzurûm, 15, 89, 117, 157, 195, 197, 198, 199, 219
Erzurûm Kal'ası, 195
Erzurûmî Seyyid Feyzullâh Efendi , 54
Es'ad Efendi, 55, 227
Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid, 13
eş-Şifâ, 50
Evrâd-ı Hazret-i Gülşenî, 34
Eyüp, 162
Eyyûb Ağa, 21, 249, 250

F

Fahreddîn Râzî, 93
Fahrü'r-Râzî, 63
Fâmî, 19
Fârâbî, 52, 63, 89, 227, 244
Faslü'l-Hitâb, 58
Fâtıma Necîbe Hanım, 169
Fâtiha-i Şerîfe Tefsîri, 79
Fâtiha Sûresi Tefsîri, 78
Fâtiha Tefsîri, 78
Fatîn Efendi, 237
Fedâyî, 152, 225
Fekkü'l-Muğlak, 27
Fellûce, 202
Ferâ'iz, 27
Ferazdak, 89
Ferruhşâd Bey, 117
Fetâvâ'l-Kebîr, 50
Fethiyye, 203
Fethullâh bin 'Abdüllatîf bin Hüseyin Çelebi el-Âmidî, 121
Fethullâh Çelebi, 124
Fethullâh Çelebî-i Âmidî, 120
Fevâ'idü'l-İnsiyye fî Şerhi Endelüsiyye, 101
Feyzullâh Feyzî Efendi, 15
Fırât, 202, 250
Fisagores, 52, 244
Fuzûlî, 102

G

Gāzî İskender Paş, 129
Girid, 169, 225
Güldeste-i Riyâz-ı Dâniş-verân, 46
Gülşenî, 34
Gülşenî Hazretleri, 30
Gülşen-i Hulefâ, 47, 204
Gülşeniyye, 24, 40, 42
Gündoğmuş, 24
Gürcistân, 61, 128

H

Habîbullâh Mîrzâcân-ı Şîrâzî, 49
Hâce Hayreddîn Medresesi, 164
Hâcî 'Alî Paşa, 68, 69, 70
Hâcî Emîn (Çelebi) Ağa, 247
Hâcî Hân, 194

Hâcî ʻAbdurrahmân Efendi, 180, 186
Hâcî ʻAbdülvefâ-zâde, 98
Hâcî İbrâhîm Ağa, 69
Hâcî İsmâʻîl Ağa, 99
Hâcî Mehmed Efendi, 179
Hâcî Odabaşı Medresesi, 163
Hâcî Râgıb Efendi, 167
Hadâ'iku'l-Hakāyık-ı ʻAtâyî, 242
Hadîce Hanım, 98
Hadîce ʻİffet, 70, 175
Hadîkatü'l-Cevâmiʻ, 129
Hadîse, 202
Hâfız Ağa, 99
Hâfız Bulak Âgâh-ı Semerkandî, 238
Hâfız Bulak Özbekî, 183
Hâfız Ebûbekir el-Kārî', 86
Hâfız Esʻad Efendi, 186
Hâfız-ı Şîrâzî, 194
Hâfız Mahmûd Efendi, 186
Hâfız Mehmed Efendi, 53
Hâfız Muhammed Âgâh Semerkandî, 182
Hafîd, 72
Haleb, 15, 119, 161, 166, 188, 189, 190, 194, 201, 202
Hâlidîoğlu, 202
Halîfe, 153
Halîl Efendi, 98
Halîl el-Lakānî, 87
Halvetiyye, 120, 123
Hamdî, 19
Hamdiye, 175
Hâmî, 19, 63
Hâmî-i Âmidî, 238
Hammâmlı Köşkü, 124
Hamravât, 69, 101, 147, 154
Hân-kāh Medresesi, 241
Hânnân-zâde, 176
Hânnân-zâde Hâcî Ahmed Efendi, 236
Hanya, 225
Harîrî, 71
Hârûn er-Reşîd, 55
Hasan Ahsen, 40, 41, 128
Hasan Çelebi, 122, 123
Hasan Çelebî-i Âmidî, 30, 33, 120, 121
Hasan Efendi, 42, 56
Hasan Efendi ah-i Şeyh ʻAlî Safvetî, 40
Hasankalʻası, 199, 201
Hasankeyf, 177
Hasan Paşa, 47, 157, 158
Hâsim, 19
Hâşim-zâde, 173
Hâşim-zâde Ahmed Bey, 173
Hâşiye ʻalâ Envâri't-Tenzîl li-Nâsırüddîn el-Beydâvî, 92
Hâşiye ʻalâ Muhtasari'l-Müntehâ, 92
Hâşiye-i Muhtasar-ı Müntehâ, 85
Hâtem, 152
Hâtem-i Tâ'î, 251
Haydar Paşa Medresesi, 163
Hayfin, 202
Hayreddîn Bey, 196
Hayrî, 170

Hayrullâh Hayrî Efendi, 169
Hazret-i 'Ömer Câmii, 87
Hediyyetullâh, 32
Hediyyetullâh Hanım, 28, 31, 32
Hesap Risalesi, 180
Hey'et-i İslâmiyye, 46, 47, 50
Heyt, 202
Hısn-ı Mansûrî-zâde Ahmed Efendi, 48
Hicâz, 70, 71, 76, 94, 186
Hicâzî, 132
Hidâye, 50
Hikâye-i Yûsuf [u] Züleyhâ, 143
Hille, 202
Hindistân, 34, 125, 219, 236
Hindî-zâde İsmâ'îl Ağa,, 236
Hoy Hânlığı, 193
Hoy Kal'ası, 194
Hulâsatü'l-Fetavâ, 50
Hulvî, 42
Humârî, 153
Humârî-i Âmidî, 149, 152
Hürrem Paşa, 189
Hüsamiyye Medresesi, 19
Hüseyin Ağa, 171
Hüseyin Çelebî-i Âmidî, 120, 122
Hüseyin el-Âmidî, 57
Hüseyin el-Cezâ'irî, 240
Hüseyin Nâcî-i Âmidî, 45
Hüsreviyye Medresesi, 19
Hüsrev Kethudâ Medresesi, 160
Hüsrev Paşa, 123, 125, 188, 189
Hüsrev Paşa Medresesi, 126

I - İ

'Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzılı'r-Rûm, 125
'Irâk, 102
'Irâk ed-Dımaşkî, 21
Îrân, 62, 117, 118, 187, 192, 193, 198, 199, 248
Îrân Muhârebâtı, 61, 128
'Îsâ Bey, 197
İbni Ebî Tâlib el-Mekkî, 50
İbni Hâcib, 64, 91, 92
İbni Haldûn, 93
İbni Hallikân, 93
İbni Kemâl, 36
İbni Sînâ, 64
İbni 'Ulyân, 202, 203
İbnü'l-Hâcib, 93
İbrâhîm Ağa, 60, 62
İbrâhîm Âmidî, 242
İbrâhîm Âmidî-i Gülşenî, 56
İbrâhîm Bey, 70
İbrâhîm bin Hüseyin el-Âmidî, 57
İbrâhîm Cehdî el-Âmidî İbn es-Seyyid Süleymân el-Âmidî İbn es-Seyyid Kāsım el-Âmidî, 71
İbrâhîm Efendi, 42, 51, 53, 58
İbrâhîm Efendi, İbni Hafîd-i Hazret-i Gülşenî, 40
İbrâhîm el-Âmidî, 24, 25, 40, 71
İbrâhîm el-Âmidî el-Hânefî en-Nakşibendî , 44
İbrâhîm el-Hanefî, 51
İbrâhîm el-Hanefî el-Âmidî en-

Nakşibendî, 44
İbrâhîm el-Karamânî el-Âmidî, 46, 49, 87
İbrâhîm el-Karamânî, el-ʻarîf bi-Tezkireci, 43
İbrâhîm el-Karamânî mevliden ve'l-Âmidî mavtınan, 46
İbrâhîm el-Karamânî sümme'l-Âmidî, 47, 48
İbrâhîm el-Kayserî el-Âmidî, 68, 71
İbrâhîm er-Reşîdî el-Âmidî, 72
İbrâhîm Gülşenî, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 123, 242
İbrâhîm Gülşenî el-Âmidî, 24
İbrâhîm Gülşenî-i Âmidî, 24, 38, 40, 128, 243
İbrâhîm, Hafîd-i Lebîb-i Âmidî, 64
İbrâhîm Hafîd Paşa el-Âmidî, el-ʻarîf bi-Şeyh-zâde, 72
İbrâhîm Hâsim el-Âmidî, 63
İbrâhîm Mavsılî, 55
İçel, 189
İdrîs-i Bidlîsî, 118
İhkâmü'l-Ahkâm, 93
ʻİmâdeddîn ibni Kesîr, 50
İmâm Bagavî, 50
İmâm Beydâvî, 92
İmâm Gazzâlî, 50
İmâm-ı Aʻzam Ebû Hanîfe Nuʻmân ibni Sâbit, 49
İmâm-ı Aʻzam, 87, 159
İmâm İbrâhîm Efendi, 71
İmâm Kurtubî, 50
İmâm Kuşeyrî, 50
İmâm Mergînânî, 50
İmâm Muhammed ibni Mahmûd es-Semerkandî, 50
İmâm Saʻlebî, 50
İncili Çavuş, 247, 248
İntihâb-ı Makālât-ı Gülşenî, 37
İntihâb-ı Rubâʻiyyât-ı Gülşenî, 37
İsfahân, 240
İsfendiyâr, 217
İshak Sünûhî Efendi, 185
İskender Bey, 189
İskender Paşa, 21, 125, 126, 130, 187, 192, 193, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 209, 210, 212, 218, 232
İskender Paşa Camii, 19
İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa, 124
İskendire, 204
İskilip, 96
İsmâʻîl Ağa, 81, 83
İsmâʻîl Âmidî, 165
İsmâʻîl Çelebi, 21, 145, 219, 221, 223
İsmâʻîl Efendi, 42, 224, 230
İsmâʻîl Efendi, Kādî, 225
İsmâʻîl Fedâyî, 225
İsmâʻîl, Kādî Efendi, 226
İsmâʻîl Mîrzâ, 192
ʻİsmet, 56
İstanbul, 162, 163
İstiskā Musallâsı, 27
İşkodra, 15
ʻİzârî-i Karamânî, 126

'İzzeddîn bin 'Abdüsselâm, 93
'İzzeddîn Şîr Bey, 185
'İzzetî, 19

K

Kabartay, 188
Kādî 'Adudüddîn, 91
Kādî Beydâvî, 78
Kādî Beydâvî Tefsîri, 78
Kādî es-Sanhâcî, 50
Kādî 'İyâz, 50
Kādirî, 244
Kağızman Derbendi, 201
Kāhire, 41, 121, 169, 240, 245
Kamaniçe, 54
Kâmî, 19
Kanlıca, 129, 217, 252
Kānûnî Sultân Süleymân, 187, 190, 192
Kānûnî Sultân Süleymân Hân, 127, 137, 147, 218
Karabâğ, 199
Kara Camii, 19
Karadere, 201
Kara Halîl Efendi, 224
Karahisâr, 197
Karahoca-zâde Kāsım Ağa, 236
Kara Kādî, 26
Karaman, 47, 189
Kara 'Osmân Bayındırî, 27, 33
Kars, 89
Kasımiyye Medresesi, 19
Kāsım Pâdişâh, 123
Kāsım Pâdişâh bin Cihângîr Şâh, 123
Kāsım Pâdişâh ibni Cihângîr Şâh ibni 'Alî Bey ibni Kara 'Osmân Bey, 122
Kāsım Pâdişâh Medresesi, 73
Kasîde-i Bürde, 183
Kasîde-i Tantarâniyye, 212
Kasîr Receb Efendi, 73
Kastallânî, 49
Kastamonu, 96
Kâtib Çelebi, 201
Kâtibî, 200
Kavala, 169
Kavs, 220
Kayalıbâğçe, 147
Kayseri, 161
Kayseriyye, 49, 189, 225, 226
Kel Ahmed Paşa, 68
Keleş 'Abdî Ağa, 249
Kenzü'l-Esrâr, 50
Kerc, 119
Kethudâ Ahmed Efendi, 164
Kıbrıs, 54, 56
Kıbrısî, 51
Kıdemnâme, 37
Kırklardağı, 145, 220
Kıtırbıl, 247
Kiki 'Aşîreti, 251
Kilis, 202
Kirazlı, 73
Kirazlı-zâde Alaybeyi 'Alî Ağa, 73
Kirmasti, 53, 54
Kitâbcılar Çarşısı, 157

Kitâb-ı Maʿnevî, 36
Kitâb-ı Maʿnevî-i Şerîf, 36
Kitâb-ı Tezkire-i Baba, 181
Kitâb-ı Velediyye, 58
Kitâbü'l-Mecmûʿ fi'l-Meşhûd ve'l-Mesmûʿ, 88
Kitâbü'l-Mecmûʿ, 94
Kitâbü't-Terâcim, 96
Konya, 240
Kostantiniyye, 162, 164, 216, 225
Koyunşâh Mezarlığı, 26
Köprülü ʿAbdullâh Paşa, 61, 62
Köprülü-zâde ʿAbdullâh Paşa, 61
Kudüs, 169
Kūrî (Lagarî)-zâde Ahmed Efendi, 162
Kurt-zâde, 201
Kutbüddîn Şîrâzî, 93
Kutludoğmuş, 24, 39
Kuyumcular Çarşısı, 157
Küçük Ahmed Ağa, 85, 167, 169
Küçük Ahmed-zâde, 91
Künhü'l-Ahbâr, 189, 192, 205
Kürdistân, 187, 198, 199, 219
Kürd Piyâle Paşa, 129

L

Lagarî ʿAlî Efendi, 162
Lahsâ, 204
Lahsa vilâyeti, 128
Lebîb, 19, 67, 70, 84, 92, 238
Lebîb-i Âmidî, 68, 69, 173, 184, 228, 246
Lebîb-zâde, 233
Lebîb-zâde Emîn Efendi, 246
Lebîd, 89
Lefkoşe, 162
Lemezât, 33, 41, 42
Leskovik, 15
Lisânî-i Adanevî, 126

M

Macaristân, 157, 190, 218
Macaristân Muhârebesi, 61
Mahmûd Ağa, 250, 251
Mahmûd Ağa Medresesi, 162
Mahmûd el-Ofî, 86
Mahmûd Hulvî Efendi, 41, 42
Mahmûd Paşa, 197
Malatya, 77, 78, 79, 196
Maʿn, 152
Manastır, 169
Maʿnevî-i Şerîf, 34, 35, 36
Manisa, 163, 164, 225
Marʿaş, 161
Mardin, 15, 20, 62, 71, 73, 88, 91, 119, 147, 200, 236, 249
Mardinkapısı, 25, 27, 30, 69, 87, 179
Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nesebi ve'l-Künâ ve'l-Elkāb, 245
Mecmûʿatü't-Terâcim, 88, 94, 95
Medîne-i Muʿattara, 241
Medîne-i Münevvere, 26, 76, 163, 169, 180, 245

Mehmed Ağa, 171
Mehmed 'Ârif Efendi, 169
Mehmed Bahşî Efendi, 43
Mehmed Çelebi, 122, 123
Mehmed Dervîş Bey, 218
Mehmed Emîn, 236
Mehmed Emîn Ağa-zâde Vehhâb Ağa, 81, 228
Mehmed Emîn Âsaf Efendi, 176
Mehmed Emîn Efendi, 177, 237
Mehmed Fenâyî-i La'lî, 36
Mehmed Hân-ı Râbi', 227
Mehmed Hayrullâh Hayrî Efendi, 169
Mehmed Paşa, 189
Mehmed Paşa Mahkemesi, 169
Mehmed Reşîd Paşa, 250
Mehmed Sânî Çelebi, 149
Mehmed Sânî Efendi, 149, 160
Mehmed Şerîf Efendi, 15, 171
Mehmed Tayfûr Efendi, 171
Mekke, 70
Mekke-i Mükerreme, 26, 245
Mektûbât-ı Sezâyî, 36
Melek Ahmed Paşa, 131, 150
Melek Ahmed Paşa Câmii, 48
Melek Ahmed Paşa Hammâmı, 152
Melek Ahmed Paşa-yı Âmidî, 150
Menâkıb-ı Gülşenî, 28, 121
Menâkıbnâme, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 39, 42, 122, 123, 124
Menteşe, 169
Mercâniyye Medresesi, 48
Mercidâbık, 119, 189
Mesnevî, 35
Mesnevî-i Şerîf, 34, 35
Mesudiyye Medresesi, 19
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 34
Mısır, 34, 93, 94, 119, 121, 128, 188, 201, 204, 205, 242
Mihaliç, 53, 54
Mîkāt, 26, 281
Millet Yazma Eser Kütüphanesi, 16
Millî Aşireti, 21
Millî Eyyûb Ağa, 250
Millî 'Abdî Ağa, 249, 251
Millî Tetebbûlar Encümeni, 16
Mi'mâr Mustafâ Ağa Medresesi, 185
Mir'âtü'l-Fevâ'id fî Terâcimi Meşâhîri Âmid, 16
Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi, 16
Mir'âtü'l-Memâlik, 200
Mîr Sultân, 203
Mîr Yahyâ-yı Tebrîzî, 49
Mîrzâ İsmâ'îl, 199
Mîrzâ Mustafâ Efendi, 54
Mollâ Ahmed-i Cezerî, 20
Mollâ Çelebi, 219
Mollâ Çelebî-i Âmidî, 48
Mollâ Mustafâ-yı Âmidî, 72
Mora, 61
Moranlı 'Abdî Bey, 249
Muhammed Âmidî, 31, 242
Muhammed bin Muhammed el-İskilibî, el-ma'rûf bi-Soğan-zâde, 96

Muhammed el-Âmidî, 24, 25, 28, 32, 40
Muhammed el-Ezherî, 87
Muhammed el-Yemânî el-Ezherî, 87
Muhammed Emîn Efendi, 15
Muhammed Hâris, 203
Muhammed ibni Cerîr et-Taberî, 192
Muhammed Şa'bân Kâmî el-Âmidî, 94
Muhammed Ziyâ'eddîn Akıskavî, 90
Muhassal, 93
Muhtasar, 91
Muhtasar-ı Müntehâ, 92, 96
Muhtasar-ı Müntehâ'yı Müntehe'ş-Sûl ve'l-Emel fî 'İlmi'l-Usûli ve'l-Cedel, 92
Muhtasarü'l-Usûl Şerhi, 97
Muhyiddîn-i 'Arabî, 25
Muhyî Efendi-zâde Emîr Hasan Efendi, 42
Mu'îd Ahmed Efendi, 162
Murtazâ Paşa Câmii, 178
Mûsâ 'Abdî, 200
Mûsâ 'Aleyhi's-selâm, 192
Muslihuddîn Lârî, 125, 201
Mustafâ Bey, 70, 196
Mustafâ Efendi, 99, 230
Mustafâ Efendi el-Bosnevî, 95
Mustafâ el-Âmidî, el-ma'rûf bi-'Alîpaşalı Hâfız Efendi, 95
Musul, 62, 180
Musullu Sâlih Efendi es-Sa'dî, 181
Muvaffakuddîn ibni Ebî Ecî'a, 93
Muzaffer Paşa, 202
Mücellid Mahmûd Çelebi, 227
Mücellid Mustafâ Çelebi, 227
Mücîb, 19
Müderris-zâde Emîn Efendi, 245
Mülhî-zâde Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi, 231
Münşeât, 146
Mürşidî, 132
Mürşidî Ahmed Efendi, 139
Müsevvid 'Alî Efendi, 165
Müseylime el-Mecrîtî, 97
Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi, 68, 80, 183
Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Efendi, 245
Müvezzi' Ahmed Efendi, 160

N

Nâbî, 146
Nâbis Kalesi, 202
Nâdir Şâh, 61, 249
Nahcıvân, 199
Na'îmâ, 219, 222
Nakşibendî, 245
Nakşibendiyye, 44, 46, 139, 146, 220, 221, 239
Nazîretü Tâ'iyye'i İbni Fârız, 37
Nazmî-zâde Murtazâ-yı Bağdâdî, 47
Necâtü'l-Musallîn, 74, 75, 76
Nemrûd, 65
Nerîmân, 217
Nisbetî, 19

Nişâncî-i Cedîd Medresesi, 43
Nûh Ağa, 97
Nuhbetü't-Tevârîh, 204
Nusretî, 19

O - Ö

Oğuz Ata, 24, 39
Oklidîs, 64
Onikidîvân kasabası, 162
Orhâniye Câmii, 45
'Osmân Ağa, 139
'Osmân ed-Divrîgî, 86
'Osmân Efendi, 91
'Osmân Efendi Medresesi, 185
'Osmâniyye, 51, 103, 119, 120, 137, 147, 238
Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi, 15
'Osmân Sa'îd Dârimî, 50
'Ömer Efendi, 71
'Ömer Efendi el-Âmidî, el-ma'rûf bi-Kurşunlu, 94
'Örfî, 56
Özbek, 129

P

Palu, 95
Parlı Camii, 19
Pasin, 201
Paşa Câmii, 69
Paşmakçı-zâde Mevlânâ 'Alî Efendi, 57
Payas Su, 69
Peçevî, 222
Peçevî İbrâhîm Efendi, 158, 159, 193, 199
Pendnâme, 132, 135, 139, 142, 143
Pervîz Efendi Medresesi, 43
Prut Muhârebesi, 60

R

Râhile Sırrî, 175
Râhile Sırrî Hanım, 70, 175
Rahmâniyye, 203
Rakka, 128, 129, 202
Ravza-i Mu'attara, 241
Ravza-i Mutahhara, 26, 71, 76, 139
Razıyyüddîn el-Halebî, 21, 121
Razıyyüddîn Halebî, 212
Razıyyüddîn ibni Hanbelî, 212
Razıyyüddîn ibni Hanbelî-i Halebî, 207
Razıyyüddîn İbrâhîm bin Muhammed el-Halebî el-Hanbelî, 190
Razıyyüddîn Muhammed bin İbrâhîm Hanbelî, 188
Recce, 202
Receb el-Âmidî, 49, 87
Refî', 233
Reşîde Hanım, 177
Reşîd Paşa, 246
Revâmîzü'l-A'yân fî Mezâmîri'l-'Uhûdi ve'l-Ezmân, 90, 94
Revân, 125, 199, 219
Rodos, 201
Rubâ'iyyât, 37
Ruhâ, 74, 125, 219
Rukiyye Hanım, 180

Rûmeli, 51, 54, 58, 157, 162, 189, 225
Rûmkapısı, 88, 118
Rusya Muhârebesi, 181, 185
Rûşenî, 34
Rüstem Hân, 122
Rüstem Paşa, 198

S

Saçlı-zâde, 63
Saçlı-zâde İbrâhîm Ağa, 63
Sa'dî karyesi, 178
Sadrü'd-dâr, 202
Sadrü'l-bahrân, 202
Sa'dullâh Paşa Kütübhânesi, 183
Sâhib Mehmed Efendi, 163
Sahîh-i Buhârî, 91
Sahn-ı Semân, 43, 241, 283, 285
Sa'îd Paşa, 236
Sâ'ib, 64, 240
Sâ'ib Dîvânı, 56
Sâ'ibe, 203
Sâ'ib-i İsfahânî, 57
Sâ'ib-i Tebrîzî, 240
Sa'îd Paşa-yı Âmidî, 71
Salât-ı Münciye, 76
Sâlih Sa'dî Efendi, 180
Sâm, 217
Saraybosna, 173
Sarı 'Abdurrahmân Paşa Kütübhânesi, 20, 179
Sâsânî, 217
Sâvur, 62
Selanik, 15
Selanikî Mustafâ Efendi, 129
Selîm Hân, 119, 201
Semerkand, 238, 240
Semvât, 202
Senâyî-i Gaznevî, 223
Serdâr Ağa, 99
Seydî Re'îs, 200
Seyfeddîn Âmidî, 92, 93
Seyf-i Âmidî, 92
Seyrân Köşkü, 101
Seyyid Âdem Efendi, 182
Seyyid Ahmed Ağa, 236
Seyyid Ahmed Çelebi, 144, 182
Seyyid Ahmed Efendi, 175
Seyyid Ahmed Efendi el-Âmidî, 164
Seyyid Ahmed Urmevî, el-mülakkab bi-Ahî Mahmûd, 132
Seyyid Ebûbekir Ağa, 228
Seyyid Ebûbekir Efendi, 80
Seyyid Ebûbekir el-Âmidî, 80, 81
Seyyid Feyzullâh Efendi, 54, 163
Seyyid Hüseyin Çelebî-i Halvetî-i Âmidî, 120
Seyyid İsmâ'îl Ağa, 228, 231, 232, 233, 234
Seyyid İsmâ'îl Çelebi, 144
Seyyid Kāsım Efendi, 71
Seyyid Mehmed Çelebî-i Âmidî, 120
Seyyid Mehmed Dervîş Efendi, 183
Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi, 15, 171
Seyyid Mehmed Timurtaş, 121

Seyyid Muhammed, 244
Seyyid Muhammed Babâ-yı Nakşibendî, 144
Seyyid Muhammed Babâ-yı Urmevî, 181
Seyyid Muhammed Es'ad el-'Ayntâbî, 95
Seyyid Nûh Çelebi, 227
Seyyid 'Ömer Efendi, 80
Seyyid Sâ'id Âmidî, 80
Seyyid Süleymân el-Âmidî, 71
Seyyid Şerîf Cürcânî, 49, 93
Seyyid Tâhir Efendi, 76
Sıbgatullâh Efendi, 91
Sıbgatullâh Efendi el-Âmidî, 96
Sicill-i 'Osmânî, 58, 226
Si'ird, 185, 236
Silsilenâme-i Meşâyih, 181
Sinân Paşa, 128, 204
Sîn Câmii, 186
Sincar, 149, 160
Sinimmâr, 84
Sinop, 161
Sirâceddîn İbnü'l-Mülakkan, 93
Sivas, 189
Siverek, 250
Sofya, 162
Sokollu Mehmed Paşa-zâde Hasan Paşa, 157
Solak-zâde, 195, 197, 198
Sûfî İbrâhîm Paşa, 45, 51
Sultânahmed, 248
Sultân Ahmed Hân, 54
Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis, 51
Sultân Bâyezîd, 164
Sultân Bâyezîd Hân Câmii, 52, 53
Sultân Gavrî, 119
Sultân Halîl, 122
Sultân Hamza, 25, 26, 27, 28, 33
Sultân İbrâhîm, 47
Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel, 62
Sultân Mehemmed, 131
Sultân Mehmed Hân, 43
Sultân Mehmed Hân-ı Râbi', 51, 53, 54, 55
Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis , 130
Sultân Mustafâ, 54, 91
Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî, 51
Sultân Selîm Câmii, 52
Sultân Selîm Hân, 118
Sultân Tomanbay, 119
Sultân Veled, 36
Sultân Ya'kūb, 122
Sûriye, 190
Suyûtî, 50
Süheylî Efendi, 204, 205
Süleymân ibni Hâlid bin Velîd, 178
Süleymâniye, 163
Süleymân Paşa, 249
Süleymân Şirvânî, 47, 49
Sülûkiyye Mahallesi, 179
Sülûkiyye Mescidi Mektebi, 15
Sürûrî-i Kadîm, 102

Ş

Şa'bân Kâmî Efendi, 15, 176, 179

Şâfi'î Ahmed Efendi, 174
Şâfi'î Ahmed Hoca, 174
Şâh 'Abbâs, 248
Şâh İsmâ'îl, 116, 117, 118, 148
Şâh İsmâ'îl-i Safevî, 116, 120, 147, 188, 192
Şâh Sultân Zâviyesi, 241
Şâh Tahmasb, 192, 195, 198, 199
Şâh Tahmasb-zâde Mîrzâ İsmâ'îl, 198
Şâhverdi Kethudâ, 159
Şakāyık, 161, 242
Şakāyık-ı Nu'mâniyye, 46
Şâm, 157, 176, 180, 190, 237
Şammar, 251
Şattü'l-'Arab, 202
Şehâbeddîn Âmidî, 24, 25, 242
Şehâbeddîn el-Âmidî, 24, 40
Şehdî, 19
Şehîd 'Alî Paşa, 61
Şehnâme, 138, 217
Şehrizor, 202
Şerefeddîn, 30, 31
Şerefeddîn ibni Mevlânâ 'Aynî-i 'Ayntâbî, 28
Şerh-i Dîvân-ı Firişte, 101
Şerh-i Velediyye, 57
Şerhü'l-'Akā'id, 50
Şerhü'l-Meşârık, 50
Şerhü's-Südûr, 50
Şevket, 240
Şeybânî, 152
Şeyh 'Alî, 30
Şeyhî, 164, 165, 226
Şeyhî Efendi, 163
Şeyh Mahmûd, 177
Şeyh Mahmûd Hulvî-i İstanbûlî, 42
Şeyh-zâde Ahmed Çelebi, 227
Şeyh-zâde İbrâhîm Hafîd Paşa, 72, 231
Şeyh-zâde İbrâhîm Hafîd Paşa-yı Âmidî , 101
Şeyh-zâde İbrâhîm Paşa, 171, 249
Şeyh-zâde Seyyid İsmâ'îl Ağa, 231
Şirvân, 15
Şîrvî, 151
Şîve-i Tarîkat, 42
Şûragel, 199
Şûrî, 19

T

Tabakāt-ı 'Ulemâ, 72
Tabakātü'l-'Ulemâ, 96
Tâceddîn 'Abdülvehhâb Sübkî, 93
Tâhir Ağa, 186
Tahmasb Hân, 193
Tahmasb Şâh, 61
Ta'lîmü'l-Müte'allim, 50
Tâlib, 50, 56
Târîh-i İbni Haldûn, 163
Târîh-i Na'îmâ, 159
Târih-i Osmânî Encümeni, 16
Târîh-i Peçevî, 219
Târîh-i Râşid, 56
Tasnîf-i Vesâ'ik-i Târîhiyye Encümeni Başkanlığı, 16
Taşköprülü-zâde 'Üsâmeddîn, 93

Tavîl Receb Efendi, 73
Tayfûr, 140
Tebrîz, 30, 33, 35, 61, 120, 121, 122, 123, 192, 219, 242
Tecrîd, 64
Tefsîr-i Şerîf 'ale'l-Fâtiha, 92
Teftâzânî, 50, 91, 93
Temeşvar, 157
Temîm-i Dârî, 200
Tezkire-i 'Ahdî, 130
Tezkire-i 'Ahdî-i Bağdâdî, 130
Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid, 13, 15
Tezkiretü'l-Hattâtîn, 80, 183, 184
Tırnova, 169
Tibyânu Resâ'ili'l-Hakāyık fî Beyâni Selâsili't-Tarâ'ik, 32
Tiflîs, 61, 128
Timur Ağa, 249
Timur Paşa, 21, 249
Tire, 161
Tokat, 54
Tophâne Mahkemesi, 169
Trablusşâm, 161
Trabzon, 116, 117, 196, 230
Tufeylî, 153
Tufeylî-i Âmidî, 149
Tuhfe-i Hattâtîn, 183
Tuhfetü'l-Hattâtîn, 68
Tuhfetü'l-Kibâr, 201
Tuhfetü'l-Mahdûm, 57, 58, 60

U - Ü

'Ulyânoğlu, 127, 201, 203
Urfa, 76, 251
Urmiye, 181
'Uşşâkî, 161
Uzun Hasan, 30, 33, 121
Ülfetî, 153
Ülfetî-i Âmidî, 149
Ümmühânî Hanım, 177
Ümnî, 19
Ümnî-yi Âmidî, 244
'Üryânî, 165
'Üryânî-zâde, 169
'Üryânî-zâde Mehmed 'Azîz Efendi, 169
Üsküdar, 54, 94

V

Vakāyi'ü'l-Fuzalâ, 226
Vakāyi'ü'l-Fuzalâ-i Şeyhî, 46, 55, 182
Vâlî, 19
Van, 51, 125, 192, 193, 194, 199, 219
Vanlı Kara 'Abdullâh, 221
Vasît, 50
Vehhâb Ağa, 247
Velediyye, 57
Velediyye Risâlesi, 58
Veliyyüddîn Konstantinevî, 91
Vîrânşehir, 251
Vücûdî, 132

Y

Yahyâ Çelebi, 227
Yahyâ-zâde Ahmed Efendi, Kādî, 173
Ya'kūb Çelebi, 122

Ya'kūb Çelebî-i Âmidî , 120
Ya'kūb Neccârî, 237
Ya'kūb Efendi, 186
Yanya, 15, 169
Yarhisâr, 160
Yavuz Sultân Selîm Hân, 102, 116, 117, 120, 123, 188
Yemen, 15, 128, 204
Yenişehir, 169
Yiğid Ahmed Ağa, 116, 117, 118
Yûsuf Bahşî Efendi, 43
Yûsuf-ı Velî, 231, 232
Yüsrî, 19

Z

Zâl, 217
Zâloğlu Rüstem, 217
Zât-ı Semânîn Medresesi, 19
Zenciriyye Medresesi, 19
Zencîriyye (Medresesi), 48, 98
Zer-ger Ahmed Çelebî-i Şehîr, 155
Zernûcî, 50
Zernûk, 202
Zevalton, 189
Zeyl-i Heşt Behişt, 118
Zeyl-i Şakāyık, 125
Zeyl-i Şakāyık-ı 'Atâyî, 44
Zeyl-i Şeyhî, 161, 163, 164, 165
Zeyl-i 'Uşşâkî-zâde, 182
Zeylü'z-Zeyl-i Şeyhî, 48
Zeylü'z-Zeyl-i Şakāyık, 226
Zeylü'z-Zeyl-i 'Uşşâkî-zâde, 55
Ziyâ'eddîn Ebû 'Abdullâh bin Muhammed Ziyâ'eddîn Ebû Muhammed el-Ahıshavî el-Azgûrî el-Urpalavî, 94
Zülfî Efendi, 236

TIPKIBASIM

Millet Yazma Eser Ktp.

Ali Emiri Tarih, No. 750

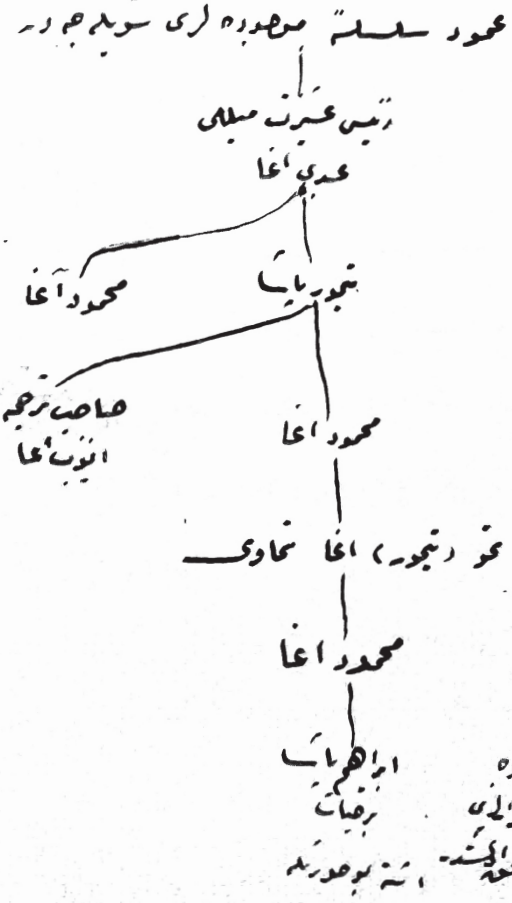

حلب ایدرك مملكت آلیقومسه واولصورتله امرار حیات ایلدیکی
حالده ۱۲۵۷ سنه سنده اجل موعودیله وعلی روایة مسموعاً
وفات ایلمشدر . محله مرزه کاتنه بهرام پاشا جامع شریفی
مقبره سنده مدفوندر . عشیرت مرقومه ریاستی الآن صاحب ترجمه برادر
احفادینك عهده سنده در .
سخاوتده حاتم طیه ثانی وشجاعتده بی مدانی مکرم وفی
دلنواز مهمان پرور اصیل ونجیب ایدی .

عمود سلسلهٔ موجوده لری شویله جه در

رئیس عشیرت میللی
عبدی آغا

محمود آغا — تیمور پاشا

صاحب ترجمه ایوب آغا — محمود آغا

تحو (تیمور) آغا تحاوی

محمود آغا

ابراهیم پاشا
برحیات
اشته بو صورتله

برذات اولدیغندن بر دائرهٔ اطاعتکارانه ده
اولمق اوزره اشکی قوة واقتدارلری
اعاده یه موفق اولمشدر .

صاحب ترجمه دن صکره عشیرت ریاستنه برادر زاده سی محمود آغا کچمش و بوده عموجه سی و جدی کبی یار لاحقه یوز طوتمش ایسه ده
او خیوارده بولنان کیکی عشیرتله و قوطولان بر محاربه ده تلف اولمشدر . بونك اوزرینه میللی عشیرتك هر بری بر طرفه
طاغلمش و رئیس عشایر اولان ایکنجی محمود آغاده اورفه یه چکیلمش اوراده اقامت ایلمشدر . سمر و غیره نك جوارلرینی
بولنان وران شهر صحراسنده بویله تنها قالمش حکومتجه مناسب کوریلمیه رق اخیرا مولی الیه محمود آغا اورفه دن جلب اولنه رق
اوده سوریه یه بوراده طاغلمش اولان عشیرتی طویلمش طویلمش و محمود آغا ایسه [illegible]

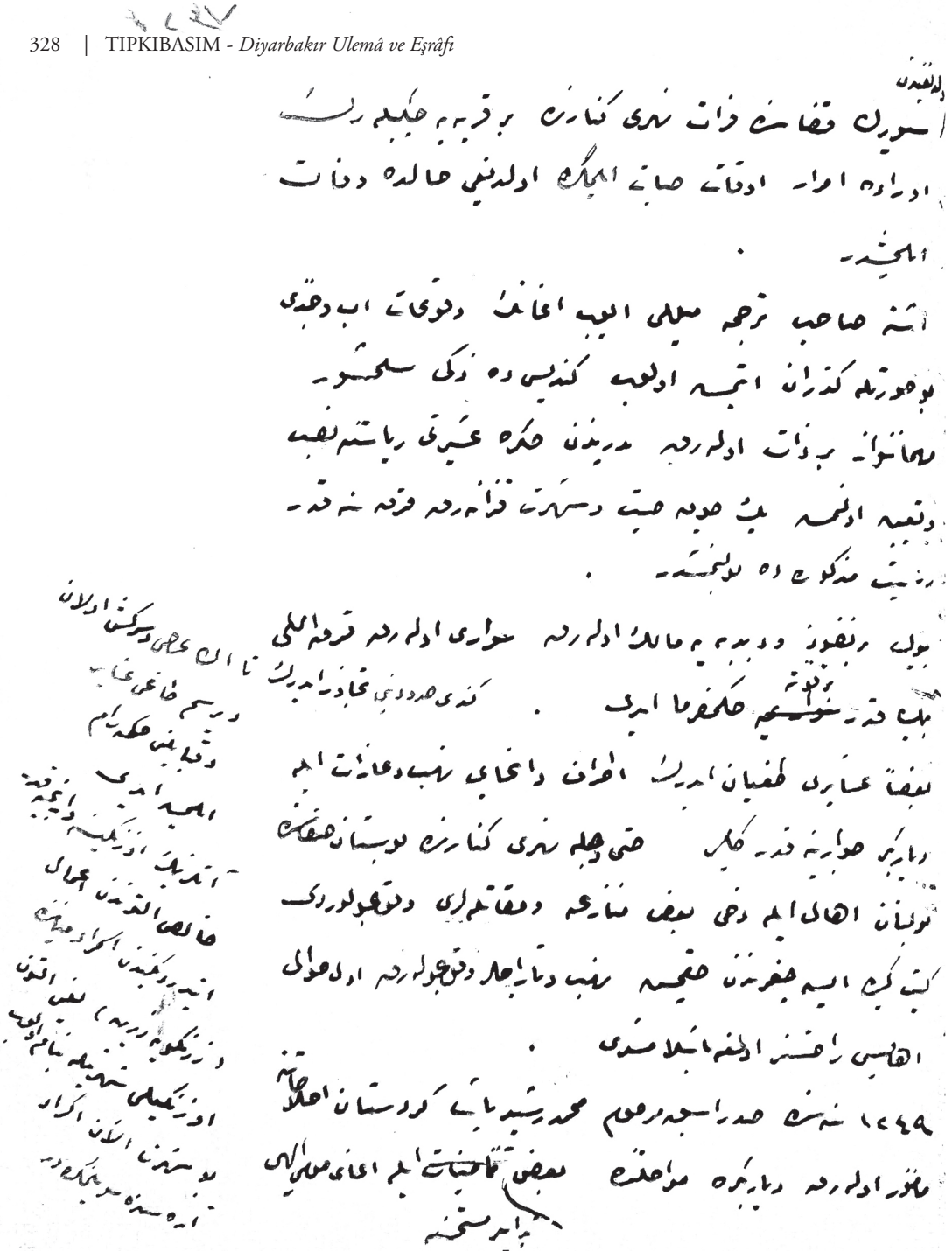

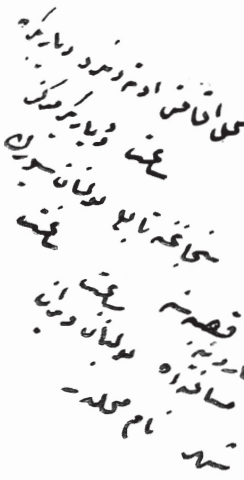

ایوب آغا میللی

میللی عشیرتی رئیسی مشهور حیدر پاشانک محمد حسن
حیدر پاشانک بدری کهیه عبدی آغادن . بادشاه ایله اولان
محاربات عبدی آغا بغداد والیسی احمد پاشانک خدمتنده بولنه رق
ایران حدودنده وسالت ایلیه وبو وسیله ایله آغا عشیرتی
ریاستنه تعیین اولنمشدر .

میللی عبدی آغادن صکره محمد می حیدر آغا عشیرتی رئیسی اولمسه
وبوده مقدمدی بدری کبی حسن حال ایله حکومتده بولنه رق ایکنجی مرتبه
اولمق اوزره رتبه میرمیرانی ایله تجلیل اولنمش ایسه ده حکومتی ایچون
بر غائله حدوثنه قدر ۱۲۰۷ سنه سنه الحاقنه قربان حضرتلرینه
حاضر اولمشدر . حسن بدر ایله اکنونکی ایوب آغا اولمق
قابل اولمامش و رجوعه قدر وقتلری رتبه وعادتاً حسن وسیله
بغداد والیسی سلیمان پاشا اوردوسنه مقارن اولمسه واولوقت ریاست اوزره

قصبه
سلیمان
سلیمان
سلیمان

ابیاتك ترجمهٔ حالی یزینه درج و تحریریله اکتفا اولندی

دور حجدن بر فقاه دهره زیور در شراب
رهروان راه عشقه پیر و رهبر در شراب

آب و تاب ایله کزر الدن اله ایدن ایله
سد چکر یاجوج اکداره سکندر در شراب

صورتا مند پدروش تلخدر اما مفید
مافی دختردر ولکن ذوقه مادر در شراب

Arafi'in devamı

حائز نصاب فضائل اولدی .

بیك ایکیوز التمش ایکی سنه‌سنده در سعادته عازم و همجلس اکابر و اعاظم

و ۱۲۷۶ حدودنده متوجه صوب ضیافتخانه رتب نعیم اولمشدر .

مرحوم فطین افندی ۱۲۶۹ سنه‌سنده اکمالنه موفق اولدقلری تذکره‌لرنده

صاحب ترجمه حقنده شو سطرلری یازیور .

(موصی الیه نحیف الوجود بر شاعر معارف نمود اولوب خیلیدن خیلی

قصائد کزین و غزلیات پسندیده طرح و تنظیمنه موفق اولمش ایسه ده

مؤخرا مضبطه اشعارینی اضاعه ایلمش اولدیغندن اشعار و گفتاری

معدوم نا موجوددر)

مع هذا مضبطه اشعاری هر نقدر ضیاعه اوغرامش اولسه بیله تحریر

تذکره مذکوره‌دن حکره دها یدی سکز سنه قدر معمر اولمش و بو حرده ده

بر خیلی اشعار برکزین تنظیمنه موفق اولمش مأمول بولنمش ایسه ده

اشبو تذکره ناچیزمزك تحریری زماننه دکین بشقه آثاری

منظورمز اولمدیغندن تذکره مذکوره‌ده محرر اولان اشبو

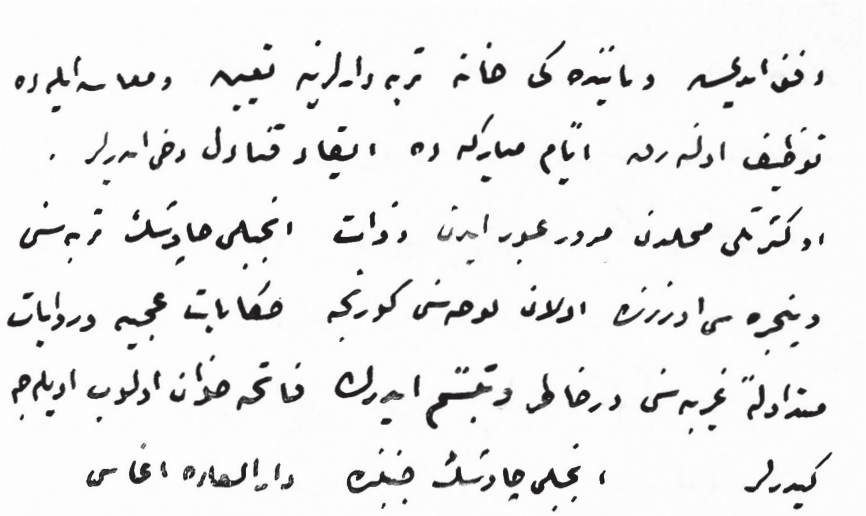

مناسبتیله دیاربکره ورود ایدن اعاظمک مسموعی اولدقده قبولرینه
انتساب و بعده بعض قدردانان واسطه‌سیله درسعادته عزیمت
ایدرک باب عالیه بالانتساب اولزمان حکمنجه خلیجه مهم
برمسند اولان حادثه‌لق پایهٔ عالیسنه واصل اولمشدر .
اتشزبانلق و حضرجوابلق خصوصنده خارقه‌لری کیتدکجه شهره یاب
اولدقده ارتق ضرب مثل حکمنی آلمقده اولان کلماتی جالب
حیرت بولنان لطائفی سرمایهٔ مجالس و محافل اولمشدر .
بعده معاصری بولنان پادشاهان عظام حضراتنه مصاحب اولمق
و مقربین سلطنت سنیه‌دن بولنمق شرف عالیهاسنه نائل اولدقده
مستغرق التفات شهریاران ذوی الاحتشام اولمغله کامیاب روزگار
اولدقده امرار اوقات حیات کامبینی ایلمشدر .
۱۰۷۰ تاریخنده سفارتله ایرانه کیدرک دلخواه عالی دائره‌سنده حسن خدمته
موفق و شاه ایرانک دخی مظهر تقدیر و تحسینی اولدقده برخیلی مدت برآن
و بر دقیقه نزدندن آیرمامشدر . شاه عباس ایله‌ده برچوق مطایبه‌سی موجود و مرویدر
انجیلی چاوشه ۱۰۵۰ حدودنده درسعادتده وفات ایدرک
سلطان احمد جوارینک دیوان یولی اوزرنده و شمدیکی بلدیه باغچه‌سی
قارشوسنده‌کی موقع فرحفزاده‌کی دائره درونده تربهٔ مخصوصه‌یه

انجیلی چاوش (ایرنجیلی)

لطائف پرداز ونکته شناسلقله مشهور دنیا ولطیفه لطیفه‌لری
و خفا بخشا ظریفه‌لری الان دللرده داستان اضحوکه پیرا اولان
نام ذاتدر . اسملری مصطفی ایسه‌ده شهرتی اسمنه
غلبه ایلدیکندن (انجیلی چاوش) دینلدیکی همان کرهٔ ارض
اوزرنده بولنان صغار وکبارون بیلمیان کیمسه بولنمز .
دیاربکر (آمد) شهرینه ایکی ساعت مسافه‌ده واقع (ایرنجیلی) نام
قریه‌دندر . قریهٔ مذکوره دیاربکر (آمد) ک شرقه شمالی
طرفنده ونهر دجله کنارنده واقع قطربل قریه‌سیله همحدوددر .
اشته ایرنجیلی مصطفی چاوش بو قریه‌ده تولد ایدرک هنوز یدی
سکز یاشلرنده ایکن بعض اقربا سیله شهره کلوب کیتمکه وظرافت
ونکته شناسلغی تشهیر ایلمکله باشلامشدر وبالاخره کوینه کیتمیوب
مملکتده تحصیل کمالات ایلمشدر .
حال وقال واطوارنده اولان ظرافت ولطافتی عراق وایران سفرلری

مناسبتیله

« امین اغا »

اعیان مملکتدن مشهور وهاب اغانك پدریدر اسملری
محمد اولدیغی جهتله حرف « میم » ده محمد امین اسمیله
ترجمهٔ احوال عالیلری محرردر

حاجی امین « چلبی » اغا

اسمی بالاده مسطور اولان امین اغانك حفیدی و مشهور
عبدالوهاب اغانك مخدومیدر . بونك دخی جد عالیلری
کبی اسمی محمد اولمق حسبیله ترجمهٔ احوال بهینلری
حرف « میم » ده « محمد امین » اسمیله مسطوردر

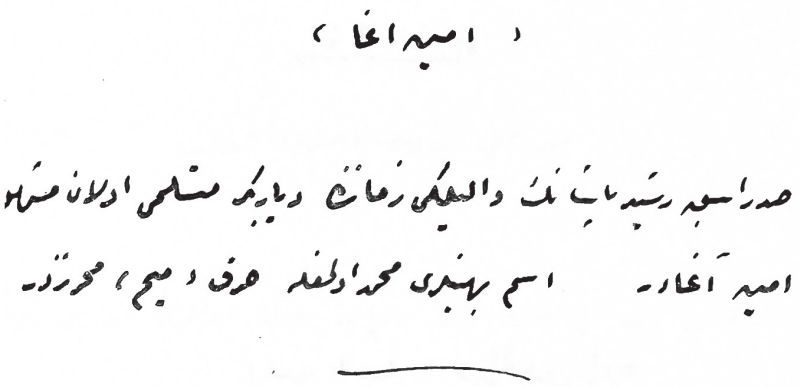

حور فردوس ایله کامن آله عبدالرحمن

سنه ١١٦٤

امین پاشا عبدالجلیل زاده

وزرای عظامدن عبدالجلیل زاده امین پاشا مرحومدر

اسم آصفانه‌لری محمد اولمغله ترجمهٔ احوال دستورانه‌لری

(محمد امین) اسمیله حرف (میم) ده زیور سطوردر

امین افندی لبیب زاده

خاندان کریم مملکتدن لبیب زاده امین افندی مرحومدر

اسم والا رسملری محمد اولمغله ترجمهٔ احوال فاضلانه‌لری

حرف (میم) ده (محمد امین) سرلوحهٔ عالیسیله مسطور

و مندرجدر

مدرس زاده امین افندی

دیاربکر و آمد، شهرینک خاندانندن اولان مدرس زاده‌لردن
و علمادن بر ذاتدر.
ابراز مکارم جوانمردی و ابراز خصائل نجابت پروری ایله معروف
پیران جهاندیدگانه حرمت و امثال و اقرانه رعایت و غربا و فقرایه
بذل معاونت ایتمکله موصوف ایدی.
وفاتی ۱۱۸۵ حدودنده در. برادر زاده‌سی
عبوسه (عبدالرحمن) افندینک ۱۱۶۷ سنه‌سنده هنوز بو جوان
ایکن وفاتنه لبیب آمدی مرحوم بو تاریخ لطیفی انشاد
ایلمشدی. تاریخ

آه کیم باد فنا سیله بو باغ دهرک — قریلور بویله نهال چمنستان جهان
تاب مرگ ایله بو نونجلی کوروب پژمرده — حوبسه وسه اشکنی مادرله پدر قیلدی روان
آلیوب کامنی دوشیزه امیدندن — اولدی چون حجله‌که بهجتی بیت الاحزان

دوزبانیله قلم یازدی دعا هم تاریخ

حور

الحضره عزیمت و ادراجه دخی نشر انوار حقیقت و مشغول
اوراد و اذکار طریقت اولدیغی حالده ۱۱۶۷ سنه سنده
مدینهٔ قاهره ده طبقات جناب کبریا و عازم ملک
لایبلی اولمشدر. و ترقی لاهوتی سنه ۱۱۶۷ تاریخ
وفاتیدر. شیخ مشار الیه واصل مرتبهٔ فتوحات
و ناقل دقایق اقصی الغایات بر شیخ کرامت وقوف
و بر مدشد ولایت موصوف ایدی.
فاضل عریف مستقیم زاده مولانا سلیمان سعد الدین افندی
مرحوم و مجلة الضاب فی النسب والکنی والالقاب
نام کتاب مستطابنده شیخ مشار الیهی اجل ثنا ایله
ذکر و بیان و حق عالمیرزه تذکیر رحمت جناب رحمان
ایدیور.

السيد الشيخ امير اغا

شهرمزدن نشئت ايدن مشايخ كرامدن اولوب اسم والا رسملرى
سيد محمددر . كندبسى تحصيل علوم عالمه ايدن فضلادن
ايسه ده اشراف مملكتدن اولمق حسبيله اولزمان حكمنجه الفاظ
تعظيميه دن اولان اغا لقله كسب اشتهار ايلمشدر .
مدينهٔ موزه ى زيارت ومكهٔ مكرمه يه مواصلت و اداى فريضهٔ
حج پربركتله ناتل مثوبات دارين اولمش ومكهٔ معظمه ده
قطب العارفين وغوث الواصلين خواجه احمد يكدست
المكى جوربانى حضرتلرندن اخذ يد انابت ايدرك حضرت
پير مشار اليهك نظر اكسير اثر فياضانه لرينه مظهريتدن آيرلمغه
امكان بوله مدلغندن مكهٔ مكرمه ده اختيار مجاورت ايلمش
وخدمات وفيره وسنين كثيره دن صكره لابس لباس مشيخت
اولمشدر . ١١١٩ سنه سنده شيخ محترملرينك تبديل
خانقاه جهان ايلمسى اوزرينه مملكتى جانبنه عودت ايدرك
اجراى آيين نقشبندى ايله اوقاتكذار و سالكين كثيره يه
ارائهٔ طريق حقايق مدار ايلدكدن صكره جانب مصردار

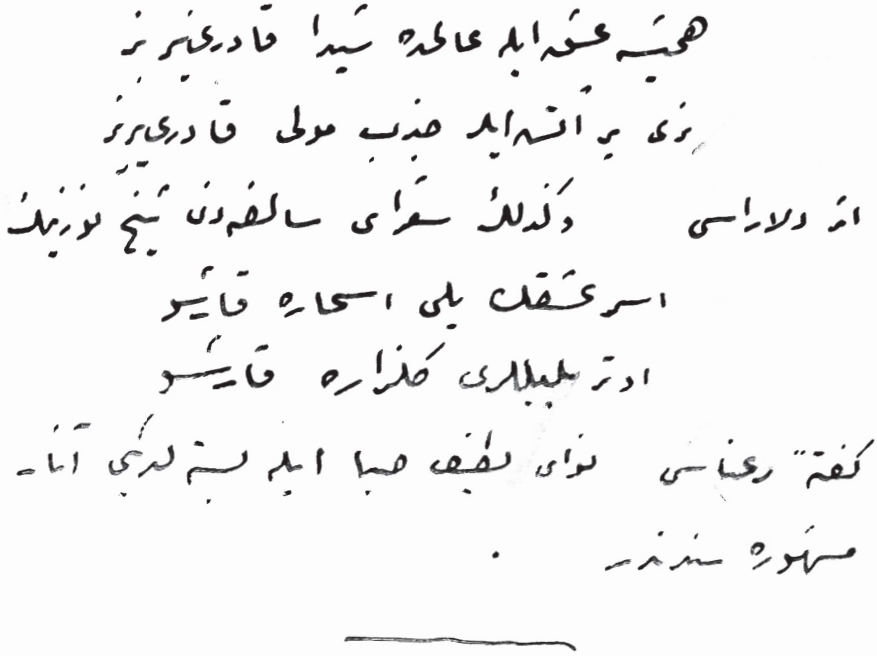

امیر چلبی کوینده

فن لطیف موسیقیده شهرمزك استاد اشهری اولوب فارابی
ثانی وبلکه فیثاغورثه مدانی بولنان برکوینده عالیقدردر .
اهویهٔ لطیفه ایله بسته لرکلری کفته لر زوایا وتکایاده کمال تقدیر
ایله قرأت وکندیسنك صدای لطیفی حسبیله مجالس ومحافلده قاعد
موقع تکریم وحرمت ایدی .
کندیسی فن قیمتدار اغانینك علمی وعملیسنی تحصیل خصوصنده
برچوق اساتذهٔ سرودك زانوزن پیشگاه تعلیمی اولمسه
وکندیلرنده برچوق نوهوسان خنیاکران مملکت اخذ وتحصیل
اصول ومقام ایلمسه ایدی .
شعرای شهرك برچوق آثار بلیغنی بسته یه آلهرق یادکار روزکار
وعرفای دهرك برخیلی شرقیلرینی اصول نادره یه قوشه رق
قریه موقع اشتهار ایلمشدر و ۱۱۲۰ حدودنده
ترك نفحه سرای جهان ایتمشدر .
سالف الترجمه امنی آمدینك طریقت علیهٔ قادریه حضرت اولانلر

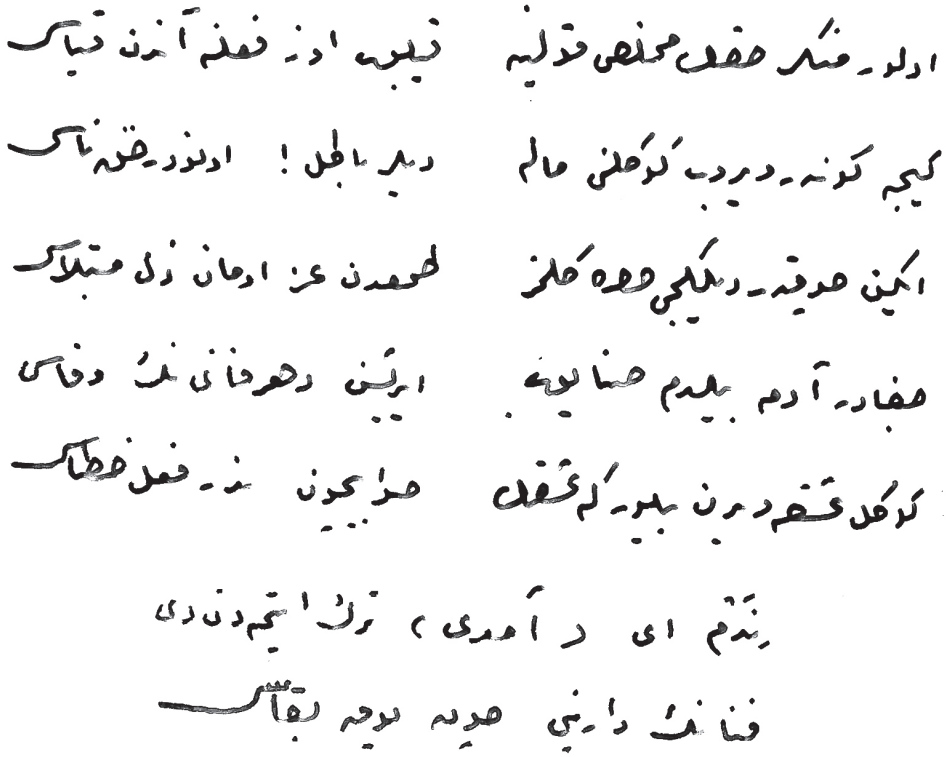

(آمدی)

پیر طریقت و مرشد حقیقت قطب العارفین غوث الواصلین حضرت

ابراهیم گلشنی حضرتلریدر.

پدرلری شیخ محمد آمدی انک پدری الشیخ الحاج ابراهیم آمدی انک

پدری شیخ شهاب الدین آمدی حضراتی اولوب مشار الیهما حجله‌سی

شهر دیاربکرده تولد و وفات ایلدکلرندن مراقد عالیلری

حالا زیارتگاه خاص و عامدر.

مرشد مشار الیه شیخ ابراهیم گلشنی حضرتلری دخی شهر آمد دیاربکرده

تولد و عنفوان جوانیسی شهرمزده اکمال ایله بعده تبریزه عزیمت

ایتمش و مقتضا نیه شهرمزه گلمرک یدی سنه مقداری اقامتدن

صکره جانب مصره عزیمت ایدرک اوراده وفات ایلمشدر.

بوکا نسبی تواریخ و مناقبنامه‌لرک بعضیسی آذربیجان

و تبریزلی و بعضیسی مصریدر دیه تحریر ایدرلر.

حالبوکه بالاده بیان اولندیغی اوزره هم آباء و اجدادی

٩٩٠ سنه‌سی شعبانک ادرنه دار الحدیثنه ترفیع اولندی .
سنهٔ مزبوره ذی القعده سنده دیاربکر (آمد) قفاسی غایت
اولنوب ایکی سنه مدت اجرای احکام شریعت بیضا ایدرک
٩٩٢ سنه‌سی شعبانک کوکب روحی برج بدندن غارب
وصحیفهٔ شهوددن غائب اولدی (وکان امر الله قدرا مقدورا)
شقایق ذیلی (حدائق الحقایق) عطایی ده ترجمهٔ حالی مسطور
اولوب (مولانای مرقوم آشنای دریای علوم مطیع امر
الهی مظهر فیض نامتناهی ایدی) دیه حقنده ثنا ایدیور
فقط مسقط رأسنی و وطنی و مملکتنی ایضاح ایتمیور .

المولى امرّاه ، قاضی

سرایرده عدمدن مجلس وجوده وضع قدم قیلدقده (و افوّض
امری الی الله) مسلک علیسنه اتباع ایله امور دنیویه سنی
ترک و تفویض ربانی ایدرک عنان عزیمتنه وادی تحصیله معطوف
و نقد وقت عزیزینه جنس علم و عرفانه مصروف قیلوب علمای عصره
خدمت و کسب شرف ملازمت ایتدکدن صکره (اتی امر الله
فلا تستعجلوه) امر همایونی اوزره منزل مقصوده وصول ایچون
اختیار استعجال ایتیوب مراتب خدمت علمی قدمه بر قدمه احراز
و رجای پایه اربعین ایچون کردن امیدی فراز قیلدقده ۹۸۱
سنه سی شوالنده شاه سلطان زاویه سی مدرسلکی ابتدا قرق اقچه ایله
عهده فاضلانه لرینه توجیه اولندی ۹۸۲ ذی القعده سنده منفصل
و ۹۸۵ ربیع الآخرده خانقاه مدرسه سنه واصل اولدی
۹۸۸ سنه سی شعبانده خاصکی پایه سنه نائل اولدی ۹۸۹ سنه سی
رمضان شریفده صحن ثمان مدرسلکی ایله قرین اعزاز و ابجال اولدی

طقوز

بعده مهبط انوار حضرت مولانا اولان شهر شهیر قونیه یه کلدرك

بو خانقاهده آخر او مولوی دلبر

کباب آتشه ناز ایتدی دونه دونه بنی

بیت تحسر مآلنده ایما ایلدیکی طریقت علیه مولویه دن دخی اخذ ید انابت ایلمشدر

آندن مصر نادرة العصره واردقلرنده خط دستلری عنایت نفیس اولدیغی

حالده اول عصرده استاد اکمل خطوط اولوب قاهره ده اقامت ایدن

حسین الجزائری حضرتلرندن تعلم و دقایق خطوط متنوعه یه بر قاتدها وزرشله

ارتقه بر استاد مکمل الخطوط اولدیغندن مشار الیهدن اخذ اجازت ایدی

بعده آهنك ایفای فریضه زیارت بیت المعظم و جبینسوده حجر

اسعد مکرم اولوب اورادن ازاده طبیعتلر اولان

نبوت دستگاها کمترین خاك درك آگاه

نیاز ایلر طواف روضه کی فوت اولمدن فرصت

بیتنی گویا اولدیغی حالده مدینه معطره یه عزیمتله رویحال روضه معطره

رسول اکرم و فیضیاب مقام افخم حبیب اعظم اولدی .

شکر

نامرده محتاج اولمامق وحتی اسخیای اکابره ده باشه اکمامك ایچون بعض
حرفت وصنعتلرك تحصیلنه سلوك ایدرك ساعات اسبوعیه سنی شویله جه
تقسیم ایتدی .

١	قرائت قرآن عظیم الشان	تحصیل علوم عالیه	٢
٣	تحصیل خطوط متنوعه	تحصیل صنعت تجلید	٤
٥	تحصیل صنعت نقش وتذهیب	مداولهٔ شعر وانشا	٦

ایشته جناب استاد معالی نژاد شو علوم عالیه وصنایع نفیسه یی تحصیل ایله
کمالاتنما اولدیغی اثناده مشایخ طریقت نقشبندیه دن اولان بر عزیز
محترمدن منیب وسالك وتذکیهٔ نفسه مالك اولمرق اکتساب
فیض مجاز وشرف استخلاف ایله ممتاز اولدی .
اول اثناده شهر شهیر بخارا وطن عالیلری اولان سمرقنددن دها زیاده
مجمع علم وعلما ومرکز صنایع شتی اولدیغندن هر فن وصنعتده لایقی
وجهله تکمل وتبحر ایتمك اوزره مدینهٔ بخارایه عزم ورحلت ایلدی .
اوراده دخی بر چوق فضلا وهنروران ایله کوریشه رك تعلقی کمالات
ایلمك

جناب آگاه عرف نیناه وطن اصلیسی اولان مدینهٔ سمرقندده ۱۰۴۰ سنه‌سنده

کهواره پیرای وجود اولدی .

زمان طفلانه گذار ایتدکدن صکره « خیرکم من تعلم القرآن وعلمه »

حدیث شریفی اسرارینه واقف اولهرق اولا حفظ قرآن عظیم الشأنه صرف

نقدینهٔ همتله « اشراف امتی حملة القرآن » تبجیل جلیله مظهریتله

اشراف امت شرف جهانبهاسنی احراز ایلدی .

« شفاء الجنان قرائة القرآن » تبشیر جلیله اتباع ایله بر طرفدن

قرائت جناب قرآنه بالدوام تشفیهٔ وجدان ایدر و بر طرفدن قرائت

سبعه‌یی تلقی واتقانه سعی فراوان ایلردی .

علم قرائتده بر قرای بی اقران اولدیغی حالده علوم عالیه و فنون آلیه

تحصیلنده بذل سرمایهٔ مقدرت ایلدی

هزار مرتبه آگاه ! پای اشکسته

یانمده جنبش دست سؤالدن یکدر

بیت حقایق پسندلری وجهله جناب استاد تحصیل کمالات ایله برابر

« آگاه »

مملکتمزک خطاطینه کرامنک اکمال دقایقه خطوط ایدن مستعدان
تلمیذانه اجازت ویردکلری اثناده اوقونان سلسله نامه لرده تقریباً
سکز اون طبقه یوقاروده

« المأذون من حافظ بلاق آگاه سمرقندی »

عبارهسنه تصادف اولنورکه ایشته ترجمهٔ حالنی یازه جغمز بو ذات عالیقدردر
عینتابی خواجه عینی مرحوم بعض شعرای عثمانیه نک اسامیسنی متضمن
اولان منظومه سنده

« لبیب آگاه و حامی آمدیدر »

مصراعیله صاحب ترجمه نک دیاربکری اولدیغنی کوسترمش ایسه ده یا شهرتی
اعتبارینه تابع بولنمق ویاخود سمرقندی الاصل اولدیغنه واقف اولمامق
کرکدر . چونکه مشارالیه سمرقندی الاصل ایسه ده دیاربکره نقل و هجرتله
آلتمش سنه مقداری سجاده پیرای اقامت اولوب ینه شهرمزده عازم جنابنا
رب عزت اولمش حسبیله آمدی ظن اولنمسی مأمولدر

جناب

آصف

اسم فضائل رسمی محمد امیندر علما و صلحای مملکتدن حنان زاده
صاحبی احمد افندی نام ذاتک صلبندن بیک ایکیوز اوتوز التی سنه سنده
کهواره زیب وجود اولمشدر.
پدر عالیقدرلری سنت سنیه مهاجری اجرا ایدرک ۱۲۴۵ تاریخنده
مخدوملری صاحب ترجمه محمد امین افندی یی مستصحباً شام شریفه نقل
و رحلت ایلمشدر.
مشار الیهک مملکتک سلخخانه لرینه کتوریلان اغنامی قصابلرک شرع
شریفه موافق بر صورتده نحر ایتدکلرینه و قصابلر میانه مختلف
آدملر قارشدیغنه کوجنه رک مملکتی ترک ایلدیکی استاد اکرمز
حکایت ایلدی.
صاحب ترجمه اوائل حالنده والد ماجدلرندن عربی و فارسی علوم و قواعدندن
بعض مرتبه کسب معلومات و مؤخراً شام شریفده مقیم الشیخ یعقوب
بخاری نام ذاتدن فنون فارسیه متعلق تحصیل مضامین و نکات ایدرک

حائز

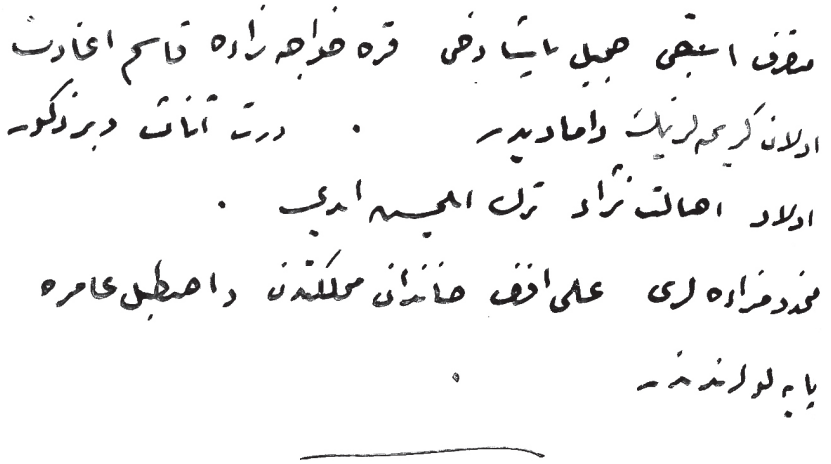

« اسماعیل اغا هندی زاده »

خاندان مملکتدندر. اجداد مکارم نژادی هندستاندن
دیاربکر (آمد) شهرینه نقل و هجرت ایتمش اولدیغی جهتله (هندی
زاده) شهرتیله بنامدر. مشهور قره خواجه زاده
مرحوم قاسم اغا بو ذاتک دامادی ایدی.
صاحب ترجمه اسماعیل اغا جوانمرد غیور ابنای جنسنه
خیرخواه بر ذات ایدی.
بو عبد حقیرک جدی سابق الترجمه سید احمد اغا ایله یاروانیس
و روز و شب محب جلیس ایدی.
وفاتی ۱۲۴۰ حدودنده در. وجوه مملکتدن
و مجلس کبیر ایالت اعضاسندن مرحوم زلفی افندی بو ذاتک مخدومیدر.
زلفی افندینک اواخر ایامنه بو عبد حقیر خیال میالی یتشدم.
بو تذکره مزک تحریرینه باعث اولانلردن ماردین متصرف سابقی
سعادتلو سعید پاشا حضرتلری بو ذاتک مخدومی زلفی افندینک دامادلری
و آتی الترجمه بغداد ملاسی مرحوم عبدالله افندی حفیدی و سعرد
متصرف

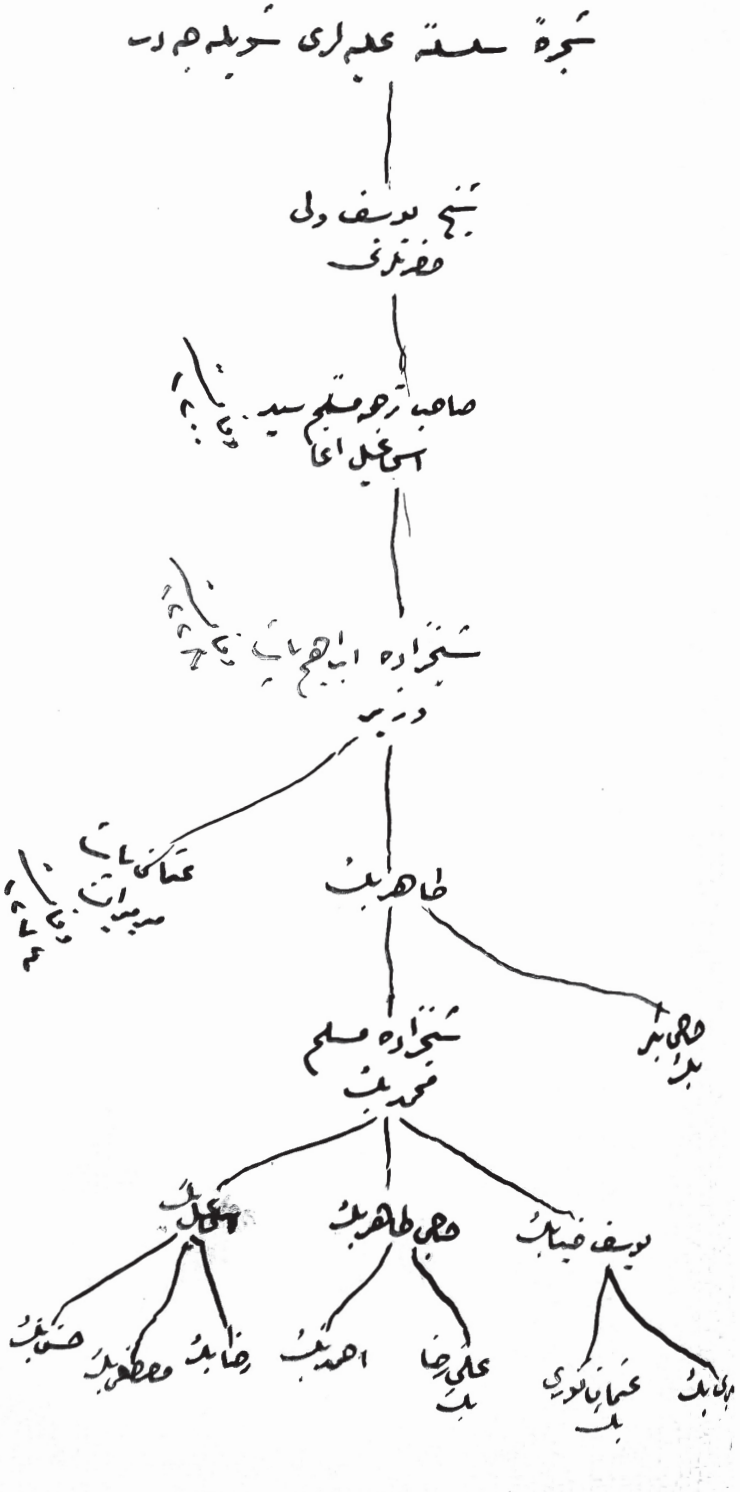

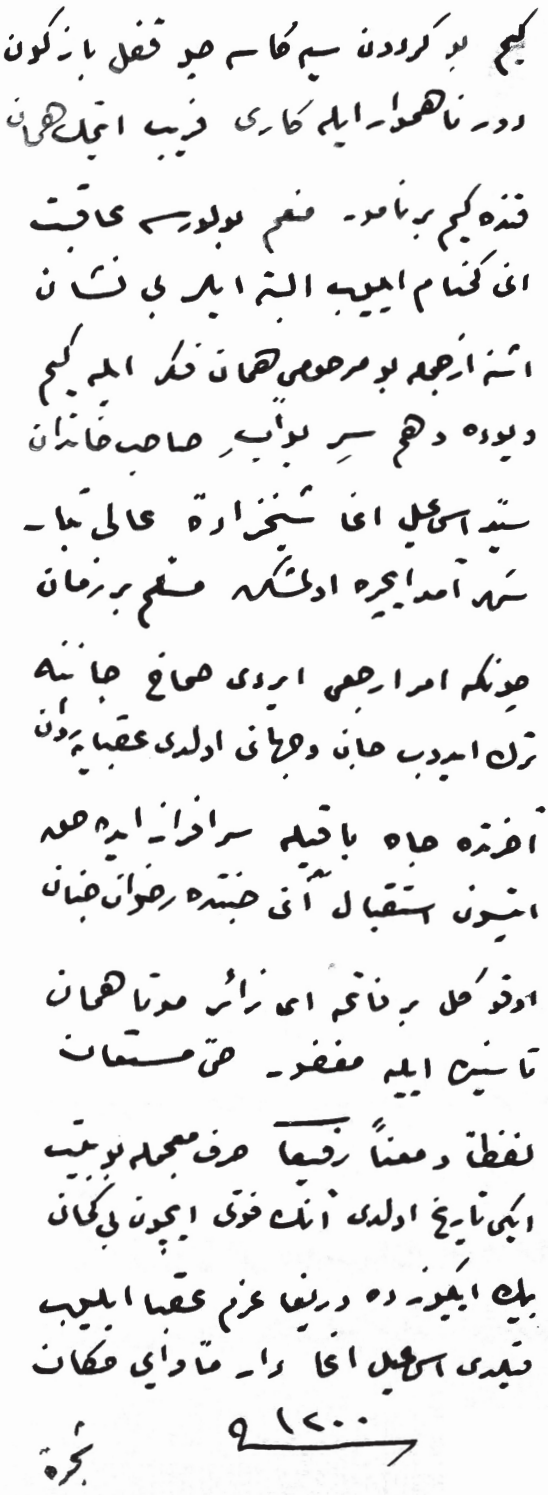

وطاعات ایله اوقاتکذار اولدیغی حالده هجرت سنیه خیر البریه‌نك
۱۲۰۰ سنه‌سنده قرب رحمته انتقال وعموم احدقا واوداسنی
مستغرق دریای حزن وملال ایلدی .

هله اوپیر محترمك وفاتنه قریب بر زمانده حفیدلری طاهر
وبکر بکلری بغیرینه باصه‌رق لحیه نورانیسی اوزرینه اقتدیغی
دموع تأثرله سوزناك بر صورتده عائله‌سی افرادینه راسخه
وداع ابدیه واجرای نصایح مشفقانه ایلمسی بك حزین
بر منظره تشکیل ایتمشدی .

ابراهیم بك (پاشا) بر ولدنجیه لایق اولمه‌جق صورتده ابذال
نذور وصدقات وایثار خیرات وحسنات ایله ایام سپهفام
فاجعه ماتمی بو صورتله امرار وروح پرفتوح پدری قرین
مسار ایلمشدر .

صاحب ترجمه سید اسماعیل اغا مرحومك وفاتنه اتی الترجمه لبیب
زاده صاحب دیوان جناب رفیع نکته‌دان بو ابیات وتاریخی
انشاد ایلمشدر . (تاریخ)

اولمه‌سن ای اهل دولت غرة جاه جهان
جاهك ایرسه ماهه‌دك یوقدر زوالندن امان

(سید اسماعیل آغا شیخزاده)

عین الاعیان بنام و سرآمد مسلمین ذوی الاحترام شیخزاده
سید اسماعیل آغا مرحومدر .
مشایخ کرام مملکتدن صاحب کرامات ولایت اولان شیخ یوسف
ولی حضرتلرینک مخدوم معالی رسومی و وزرای عظام سلطنت سنیه دن
مشهور شیخزاده ابراهیم حفیظ پاشا مرحومک پدر نجابت گستریدر .
پدر عالیلری شیخ یوسف ولی حضرتلرندن مکمل تربیه گورمش و هر بری
بر انسان کامل ایچون سرمایه مباهات اولمغه کفایت ایدن معالی
اخلاق و آداب ایله تزیین ذات و صفات ایلمش و شوقدرکه مسلک
پدری التزام ایلیوب اغالق مسلکنه سلوک ایتمش ایدی .
حقیقت ! سید اسماعیل آغا شیخ یوسف ولی حضرتلرینه لایق بر مخدوم
و ابراهیم پاشا حضرتلرینه سزا بر پدر عالی رسوم اولوب مزایای
خاطر نوازانه و اطوار عالیجنابانه نک بر تمثال بدیعی ایدی .
بر مدت وجوه و اعیانلغله امرار اوقات ایلمش و بعده اول زمان
حکمنجه قپوجی باشیلق رتبه رفیعه سیله طرف سلطنت سنیه دن

تلطیف

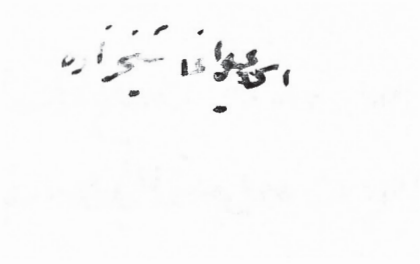

١١٩٤ سنه‌سنده عزم دار نعیم اولدی .

بو سنه مذکوره‌نك غرة صفرینده اعتباراً ملحی زاده سید

محمد سعید افندی تعیین اولنمشدر .

صاحب ترجمه عالم خلوقه متقی بر ذات ایدی

دفتر علماء رسمیه‌ده اسم والا رسملری مقید

و مسطوردر .

(المولى اسماعيل افندى قاضى)

اصلى طربزون شهر دلاراسندندر . محلكنده تحصيل علوم
ايلدكدن صكره علماى رسميه عدادينه داخل اولهرق ١١٧٠ سنه سى
ذى الحجه سنك اون ايكنجى كوننده ثانيه بشير اغا مدرسه سنه ناتل
و ١١٧٢ سنه سنده رتبه ابتداء خارجه حركت و دور مدارس معتاده
ايدرك ١١٧٨ سنه سنده مدارس حركت داخلندن درسيه شيخ الاسلام
مصطفى افندى داخل اولمشدر .
١١٩١ سنه سى ذى الحجه سنك طقوزنده بوستانجق جامع شريفى درسيه سنه
كسب شرف اتصال و مدارس موصله صحن ايله ممتاز الامثال اولدى
١٢٨٢ سنه سنده اكمال مدارس معتاده ايله بوسنه نيابت عليه سيله
بكام بورلمشدر . ١٢٩١ سنه سنده رتبه خارجدن داخله
حركت ١٢٩٤ سنه سنده دياربكر (آمد) نيابت شرعيه سنه
تعيين ايله ناتل مسرت اولمشدر .
شهرمزده اجراى احكام شريعت بيضا ايلمك ايكن

بيرا

زهی اطوار اعیانی ده فائق والد مشفق — که مخدومیچون ایدر اجتهاد وقع والای

همم پیرایه‌در بر سرفراز معتبردر کیم — بولنمز اعیان بلدان ایچره همتای

معالی منقبت مرد مروت صادق دولت — تواضع پیشه اما ذات طبعی راست گویای

ریا بیلمز سپاهی سویلر اتمز کیمسه‌دن پروا — اولور سائق ثوابه مفتی و منلا و پاشای

انک آثاریدر چونکم بو خرم دار ایدر اولمز — همای میمنت هر کون زیارت ایتسه بو جای

اساسی اولقدر قوت پذیر یمن و همت کیم — آثار عصفور بامی قافدن جبر ایله عنقای

هلال نو دیمه کوردکجه گردون بر مغنه دیشلر — بو ایوان فلک بنیانی بو طاق فلک سای

ایدرلر اعتراف عجز ایله طرحنه مندسلر — سنجار ایره‌مز کورسه اوده دعوای بنای

دخول عزم فردوسی ایله فردوسی ایدر تعبیر — کورن زیاده بو دیکسه سرای بهجت افزای

صباحا یا رواحا دوری آناسنده بر کره — کوررسه حوضی ایچره انعکاس سقف والای

اولوب آیینه وش چسپیده تاوان ایوانی — فلک ایلدی اهدا آفتاب عالم آرای

قیاس وصفی چونکم غایتی فتح دخل آنک — همان طی ایتمک اولی اولدی بو صحرا و کبرای

لبیب آلتون قلمله کتب اولنسون اکا بو تاریخ

مبارک ایلسون مولی بو دار خوب و رعنای

۱۱۷۴

اولمشدر . ١١٧٤ سنه‌سنده مخدوملری ابوبکر اغانك
در سعادتده دیاربکر ولوده‌لغنه بالتعیین عودتی اثناسنده
مخدوم نجابت رسومی ایچون آیروجه بر کاشانهٔ عالی بنا
وانشا ایلمسه ایدی .

لبیب آمدی مرحوم مخدومنك ولوده اولمسنك تبریکنی
وپدرینه اولان کمال اطاعت وانقیادینی وصاحب ترجمه‌سیدر
اسمعیل اغانك دخی ثنای مکارم نژاد وخانهٔ جدیدك
راسخهٔ مبارکبادینی محتوی اولوب اوچ بیتلی مع تاریخ بر قصیده
بلیغه تنظیم ایلمشدر که مسار الیه وخانه‌نك صورت انشاسنه
دائر اولان ابیاتی بو محله درج وتسطیر اولندی .

محصل جنبشه جولان وضع کاملانه یله — سلوکنده پسند ایتدردی یکسر پیر و برنای
خوش اسلوب اویله کیم میدان عقل و رشد و فکرده — کچردی والدی دولتلو اسمعیل اغای
فاما کیم رضای والدندن بر قدم بردم — تجاوزدن تاب ایلر ایدی جنبش پای
اولوب مکوسه کوسه هوش نظم لا تقل اف — اکا ایتمشدی بو قول شریفك نهی انهای
ستانبولدن کلنجه آمده اقبال و عزتله — آنك حفظ ایتدی والدی ایما بو معنای
اکا چونکیم ویرلدی جانب دولتدن استیهال — کرکدر هر جهتدن اکا استیهال و یکتای
بو بیتله او مخدوم فلکقدرینه ایدوب تخصیص — انکچون مستقلا یایدی بو دار دلارای

(سید اسمعیل اغا ویوده)

خاندان مملکت وارباب یسار وثروتدن اولوب ایالت دیاربکره
مقدما ویوده اولان مشهور محمد امین اغازاده وهاب اغا مرحومک
توابعندن ایدی . کندیسی اصیل بر ذات اولمغله برابر
غایت درایتکار ونبض آشنای رجال شهرتشعار اولدیغندن
بر خلی وقت ایالت دیاربکر ویوده لغیله کامروا اولهرق
ابراز کفایت وصداقت ایلمسه بر ذات معالی کردار ایدی .
کندولری پیر واختیار اولهرق ویوده لق منصبندن انفکاکنی متعاقب
مخدوم اصالت موسوملری آنف الترجمه سید ابوبکر اغا درسعادته
عزیمت ایدرک پدرینک مسند متروکنه قائم اولمسه ایدی .
مشار الیه جواد کریم یار واغیاره الطاف والتفاتی مبذول
بر ذات وفا اشتهار وصاحب تدبیر ایدی .
۱۱۷۵ حدودنده توجه سمت آخرت ایلدی وفاتنه قدر
موقع اقبال واعتبارده بولنیغی کبی وفاتندن صکره ده بر حوقه زمان
نام با احترامی السنه اهالی مملکتده ذکر خیر ایله باقی ودائر
اولمشدر

ووقت اشتهاری عهد شوقه آور محمد خان رابع اولدیغنی بیان
وتذکیر ایدرک بالاده بسته لرمسه اولدیغنی ارائه ایلدیکمز
ربعدن ماعدا بر موجب قواعد فن دها بر مقدار اثر
سادی فکنی بولندیغنک و قرائت استادیره بلده سنک اوسط
الحال اولان رجال اشتغال فنی ایله مساویة الاقدام
ومتقاربة الافهام ایدوکنک منقول ومسموع اولدیغنی
روایت ایدیور .

فی الحقیقه اولزمان زمانده شهرمزده بک چوق استاندهی
نظیر الحان موجود اولوب ازجمله شیخزاده احمد چلبی
کمانزن مشهور احمد وردی چلبی چمن زاده محمد چلبی
مجلد محمود چلبی مجلد مصطفی چلبی استاد اشهر سید
نوح چلبی مترنم اکبر یحیی چلبی کبی فن سرودک طبقه ر
بالاسنی احراز ایدن مشاهیر استادان فارابی مثاله نسبتله
جناب شیخ الاسلام صاحب ترجمه نک فن سرودک جهت عملیسنده
اولان مرتبه استادیتنی ایکنجی طبقه ده عد ایلیور .

« اسماعیل چلبی چوالدوز زاده »

شهرمزك استاد بسته كاران ومعلم موسیقی شناساندندر .
چوالدوز زاده لقبیله بنام ایدی . صداسی لطیف وروضه‌ای
اولدیغندن تعلم احول ومقاماته هوس ایدرك احول صفا
موحول ترنمی تحامیله تحصیل ایلدکدن صکره علو همت اقدامی یالکز
شونك بونك بسته لدیکی شیلری ازبر لیوب سطارتنجه مجلس ومحفل
اولمغله قناعت ایتمامکله استادان مملکتدن نغمات جبره‌نك
احول عملیسنه دخی چالیشه رق اکمال تعلم وضبط قواعد فن
ترنم ایلمشدر . کوزل ترکیلر ولطیف شرقیلر وبلیغ غزللر
بسته لرمشدر . مقام کردیده واحول خفیفده

قصدك اکرچه جان ودلك بری سینه‌در
ایکیسیده فدا یولکه بریسی نه‌در

مرتبی جمله آثار لطافتشعارندندر .
شیخ الاسلام اسبق اسعد افندی مرحوم « اطرب الآثار
فی عرفاء الادوار » نام تذکره علیه‌لرنده بوذاتی قید وتحریر
وفن

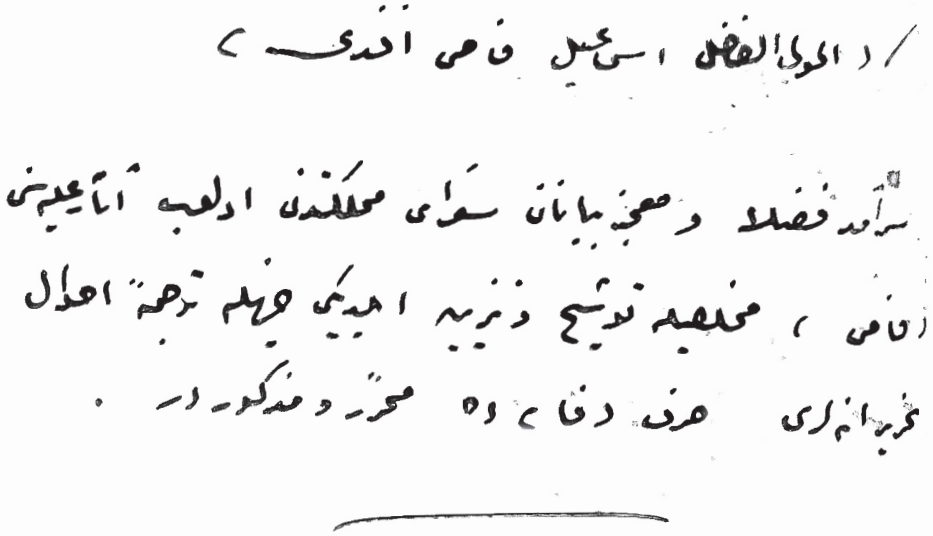

انتقال و عالم عقبایه ارتحال ایلدیلر .

ذیل الذیل شقایق اولان (وقایع الفضلا) ده شیخی

افندی صاحب ترجمه حقنده

(مرحوم مزبور فضائل علمیه ایله مشهور محتشم و وقور صاحب

بصیرت و شعور ایدی) دیه حسن ثنا و ادای شهادت

ایدیور .

شوقدرکه (۱۰۹۷ سنه سی ربیع الاخرنده منفصل و سنه مذکوره

اواخرنده عالم عقبایه مرتحل اولدی) عباره سی تحریر ایدوب

تاریخ انفصالیله وفاتی اره سنده برقاچ ماه مسافه اولدیغندن

دیاربکر ده می و یا قیصریه یاخود در سعادته عزیمت ایدرک اوراده می

وفات ایلدیکنه دائر جناب شیخی صراحت ویرمیور .

انجق (سجل عثمانی) ده (دیاربکر ملاسی اولدی اوراده

۱۰۹۷ ده وفات ایلدی) عباره سی کورلمکله فاضل مرحوم

حقنده وسیله رحمت اولمق اوزره ترجمه حالنی تحریر ایلدک .

(اسمعیل افندی قاضی)

بلدهٔ قیصریه‌دن ظهور و استفاضهٔ نور شعور ایدرك دار السلطنهٔ
محمیهٔ قسطنطنیه‌یه عزیمت و شیخ الاسلام ابو سعید افندیدن
احراز شرف ملازمت ایتمشلر ایدی .
دور مدارس معتاده ایدرك فرقه اقچه مدرسه‌دن معزول
اولدقدن صکره سالك مسلك قضا و مالك ازمهٔ حکم و امضا
اولمشلر ایدی .
روم ایلی قلمروندە بر قاچ مناصبده اجرای احکام شریعت
ایلیوب ۱۰۸۰ تاریخنده جزیرهٔ کریدده حانیه قضاسی مولویتنه
موصول و ۱۰۸۱ سنه‌سی محرمنده مسقط رأسی اولان قیصریه قضاسنه
منقول اولدیلر . ۱۰۸۲ سنه‌سی ربیع الاولنده انفصال
رونما و ۱۰۹۰ ذی القعده‌سنده قاضی مغنیسا اولدی .
۱۰۹۲ سنه‌سنده معزول دیرلرینه دیکری موصول اولدی .
۱۰۹۶ سنه‌سی صفرنده دیاربکر قضاسی عنایت اولندی .
۱۰۹۷ سنه‌سی ربیع الاخرنده انفصال و سنهٔ مذکوره اواخرنده
انتقال

(علم و عرفان فراوان ایله مفرد و یکتا بر استاد اکرم دینا
و بر نحریر اعظم و والا ایدی.
(المجموع فی علماء الشهود والمسموع) نام کتاب
مستطابده دخی مسطور و مندرجدر.

(اسمعیل فدائی)

شاعر ماهر اولدیغندن ترجمهٔ حال ادیبانه‌لری حرف (فا)ده
فدائی مخلصیله بعض آثار نفیسهٔ شعریه‌لریله برابر مندرج و
مسطوردر.

العالم العامل الفاضل المولى اسماعيل
افندی

شهرمزك الف كامل حدودندن اول اولان علمای عظام
و اجلهٔ فضلای ذوی الاحترامندن العالم الفاضل
انی الترجمه قره خلیل افندی مرحومك مخدوم فضائل
مكتسبیدر .
تكمیل مدت عمرنده مملكتمزده نشر علوم عالیه ایله مشغول
و تدریس و تذكیر ایله كذارنده ایام و فصول ایدی .
دائرهٔ تدریس تحریراتلرندن برجوقه فضلای عظام یتشمش
و كندیلری استاد علما اولهرق بركة من بركات ایام ،
اولمشلر ایدی .
اول مجتهد علوم الف تمام الف كامل حدودنده
ترك درسخانهٔ جهان و داخل نعم بی انتهای
جنان اولمشدر .
علامهٔ مشار الیه فضل و كمال بی پایان ایله انكشتنما و علم
و عرفان

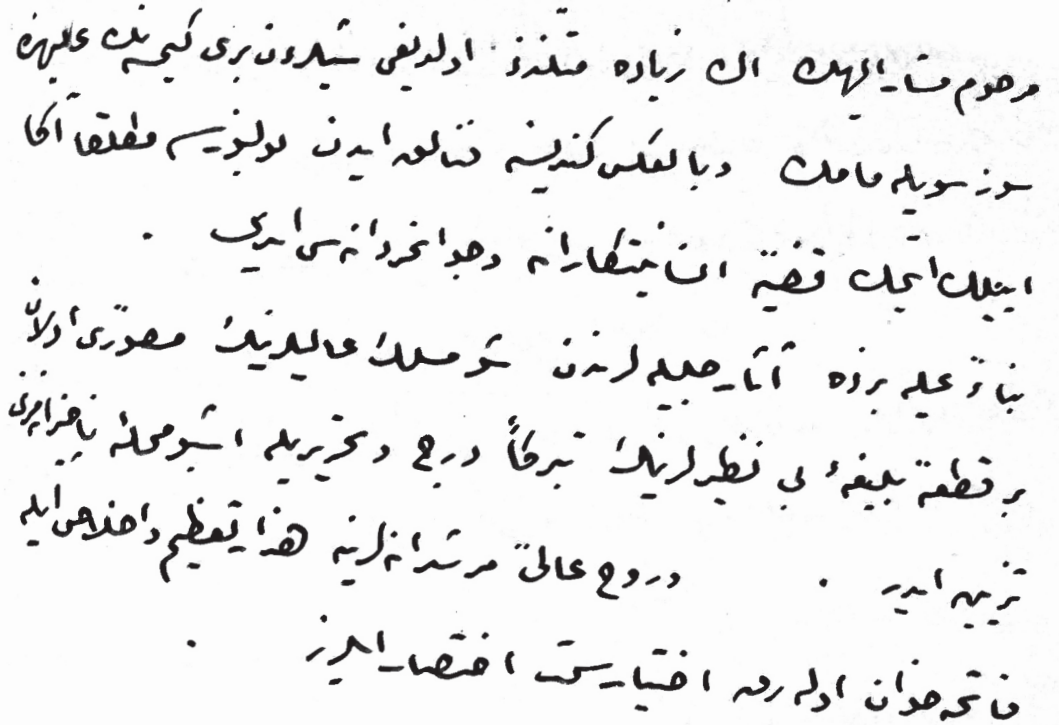

نقشبندیه خانقاهیدر — اورنکیدر تلون ازهار
شکل ورد سفیدی ماه منیر — توغ شاهیسی نجم کیسودار
درکه حقه کف کشاده مدام — محترقدر دل چناری چونار
قوسدر تیر همته منزل — قوسدر برج شمس فیضه آثار
قوسدر کیم عقود ازهاری — اولدی معنیده سبحة الابرار
باغچه بلبل کوچوک مؤذن اولوب — کلشندر طریق فصل بهار
نقشبندیدن ایلیوب بیعت — سمدی ایتدی مقامی بسته نگار
نقشبندیه نک عمارتیدر — دل آگاه مرشد اخیار
خانقاهنده قرقلر یدیلر — چونکه نان عزیزی لیلی ونهار

شکر نعمتله هر بری ایتدی
وردینی یا عزیز و یا غفار

جناب عزیز محمود ارموی باباسنه منامده جواب ویروب شهادت کورلی شیدر اما شو کوزل باغچه لری یاپدم دنیادن استیفای حظ ایدوب باغچه لردن کسب لذت ایتمه دن نیجه ترک ایده یم دیوب باغچه لری کوستر.

والد کثیر المحامدلری اتی الترجمه عزیز محمود ارموی حضرتلری برکیجه عالم رؤیاده
پدرلرینی کوروب کندویه دیرکه محمود شهادتی قبول ایدرمیسن .
جناب شیخ ایسه اول اثناده دیاربکر (آمد) خارجنده قرقلر طاغی دامنده
قوس نام محلده کوزل باغچه‌لر وقصرلر یاپمسه ایدی که فاضل شهیر اتی الترجمه
عبدالغفور لبیب آمدینک اشبو منظومه بلیغه سنده دخی روحانیت
ولطافتی اکلاشیله جغی ~~اوزره~~ کبی الآن دخی قوس باغچه‌سی دیمکله
معروف ریاض دلارادر .

چیه ابروس اوزره پرچم یا- اولدی اشکسته قوس باغنه تا-
قوس باغی مناسبتله دله برنیجه نکته ایلدی اخطا-
باخصوص ایچ اصف پردل (۱) وصفه تحریک ابروی کفتا-
نفس الامری بودرکه کلشن قوس اولدی اهل قلوبه جای قرا-
قرقلر برطرفده چله چکر قوسک ایچه رجالنی انکا-
برطرفده طریقه سعدینک (۲) سالک فیض ایتدی جد جوا-

نقشبند

اولدیغندن بر طرفدن مریدانی تحصیل علوم عالیه‌یه سوق ایدوب .

اشته صاحب ترجمه اسماعیل چلبی شیخ مشار الیهک مخدوم فضائل رسومی

و سابق الترجمه احمد چلبی کبی بر فاضلک دخی والدی کمالات رسومیدر .

چلبی مشار الیه شهر دیاربکر (آمد) ده بیک یکرمی حدودنده تولد ایدرک

پدر عالیکهرلرینک سوق و دلالت خیریه‌سیله علامه شهیر چلبی مأی

افندی آمدی (۱) و اتشه‌لری ملا چلبی و اتی الترجمه عبدالرحمن فاضل

کبی افاضل بی مثال مملکتدن کسب علوم و کمالات ایلمسه و علم تصوفی دخی

پدر عالیکهرلرندن اخذ و تلقی ایدرک بر فاضل بی نظیر جهان اولمشدر .

(اسماعیل چلبی)

مرشد معارج طریقت ناشر مراسم حقیقت واصل سرائر معنوی واقف
دقایق شرع نبوی مشهور عزیززاده لردن اسماعیل چلبی حضرتلریدر .
تاریخ پچوی ونعیماده وسائر تواریخ صحت نماده تفصیلاتی بیان اولندیغی
اوزره ابا عن جد کبار ابن کبار وبالخاصه پدر عالیکهرلری بر شیخ
بی نظیر پرهیزکار اولوب بالعموم سردارلر وپاشالر تکیه سنه واروب
حصه مند فیوضات ودعای مستجابلریله ده غنیمت پیرا اولورلر ایدی .
تبریز وروان اولکه لرندن ارضروم ورها دوانه وارنجه جمله ممالک وکردستان
خلقی ایاغنه اقوب کمال محبت ایله کندویه بنده واعتقاد تام ایله خاندانه
محب وافکنده اولمشلر ایدی .
هندستانه وارنجه جهانک هر طرفندن نذور وزکوة وهدایا وصدقات
تکیه سی درویشلرینه کلوب عامه ناس مالارینی کندولرندن دریغ ایتمزلر ایدی .
درون مملکتده بر جامع (۱) دخی بنا ایدوب اکثر مریدلری تکیه وجامعه
جمع اولور واوتوردقلری یرده ذکر جهری ایدرلر ایدی .
ودامادی اتی الترجمه ملا چلبی دخی بر فاضل بی نظیر وعلامه شهیر
اولدیغندن

اولدقدن بشقه مضامین لطیفه اختراعنه قادر بر شاعر ماهر اولدیغندن بو ذاتك
دخی بعض آثار و ترجمهٔ احوال بهینلری محلنده مسطوردر .

صاحب ترجمه غازی دبی همتا اسکندر پاشا حضرتلرینك سلیس اشعاریه دار ایدی
بو جمله دن اولمق اوزره بیك تاریخلرنده نازلسه غایت نفیس و نزد عاجزیه
موجود بر مجموعهٔ قیمتدارده شو تاریخ قطعه لری محرردر که قانونی سلطان
سلیمان خان علیه الرحمة والغفران حضرتلری پای تخت مجارستان اولان
بودین قلعه سنی طقوز یوز قرق سکز سنه سنده ایکنجی دفعه اولرق فتح
و تسخیر ایله مرکز ولایت اتخاذ بیوردقلری اثناده معیت همایون
شاهانه لرنده اولمغله عرض حضور خلافت منشور جناب جهانستانی
ایتمشلر ایدی .

تاریخ غازی اسکندر پاشا فتح مکرر
قلعهٔ بودین

بودینك قلعه سن الدقده اعدا مکرر فتح ایدوب شاه مظفر
آنك میرلوادن بر سکندر
دیدی تاریخنی (فتح مکرر)
٩٩٤٨

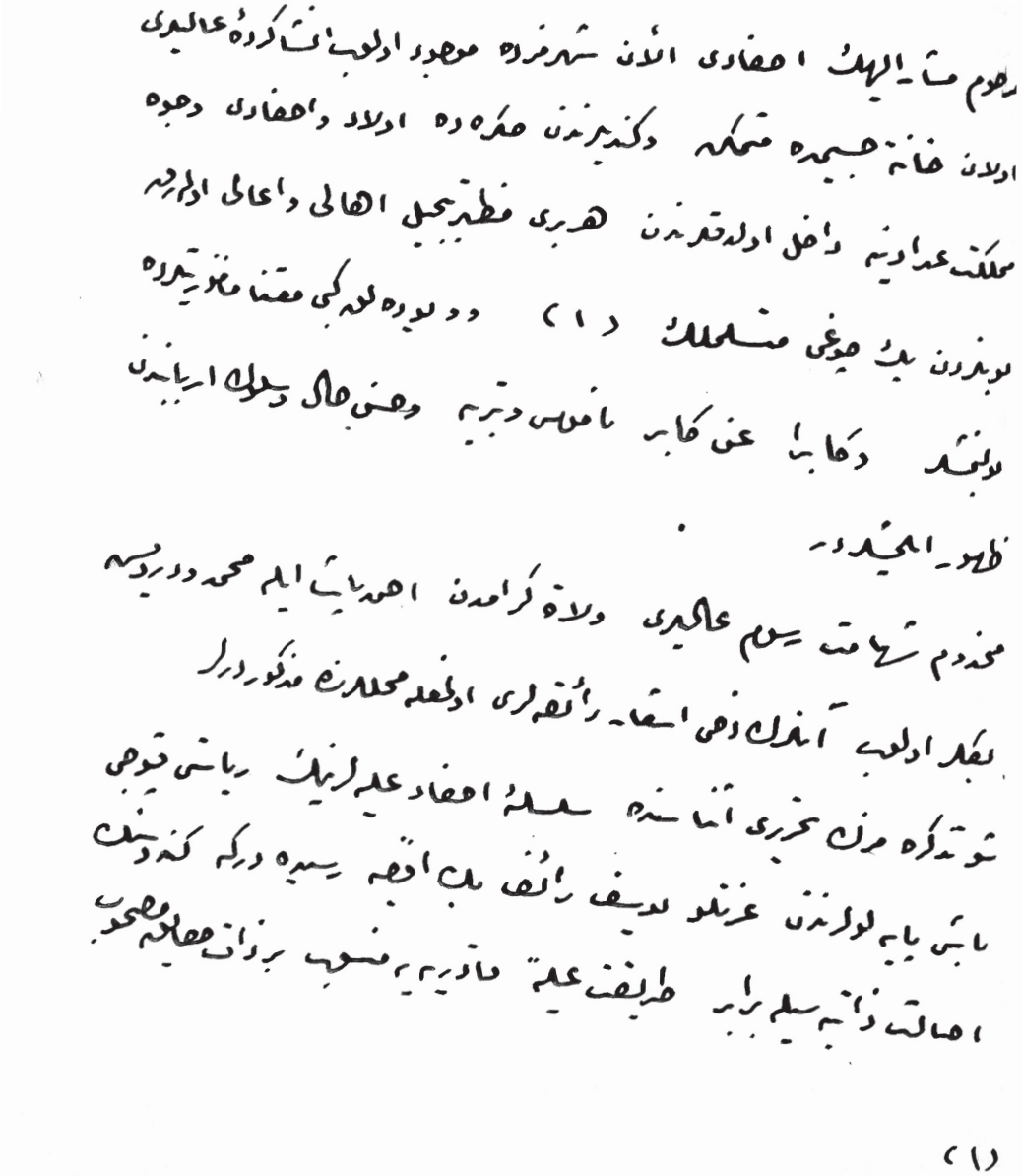

(1)

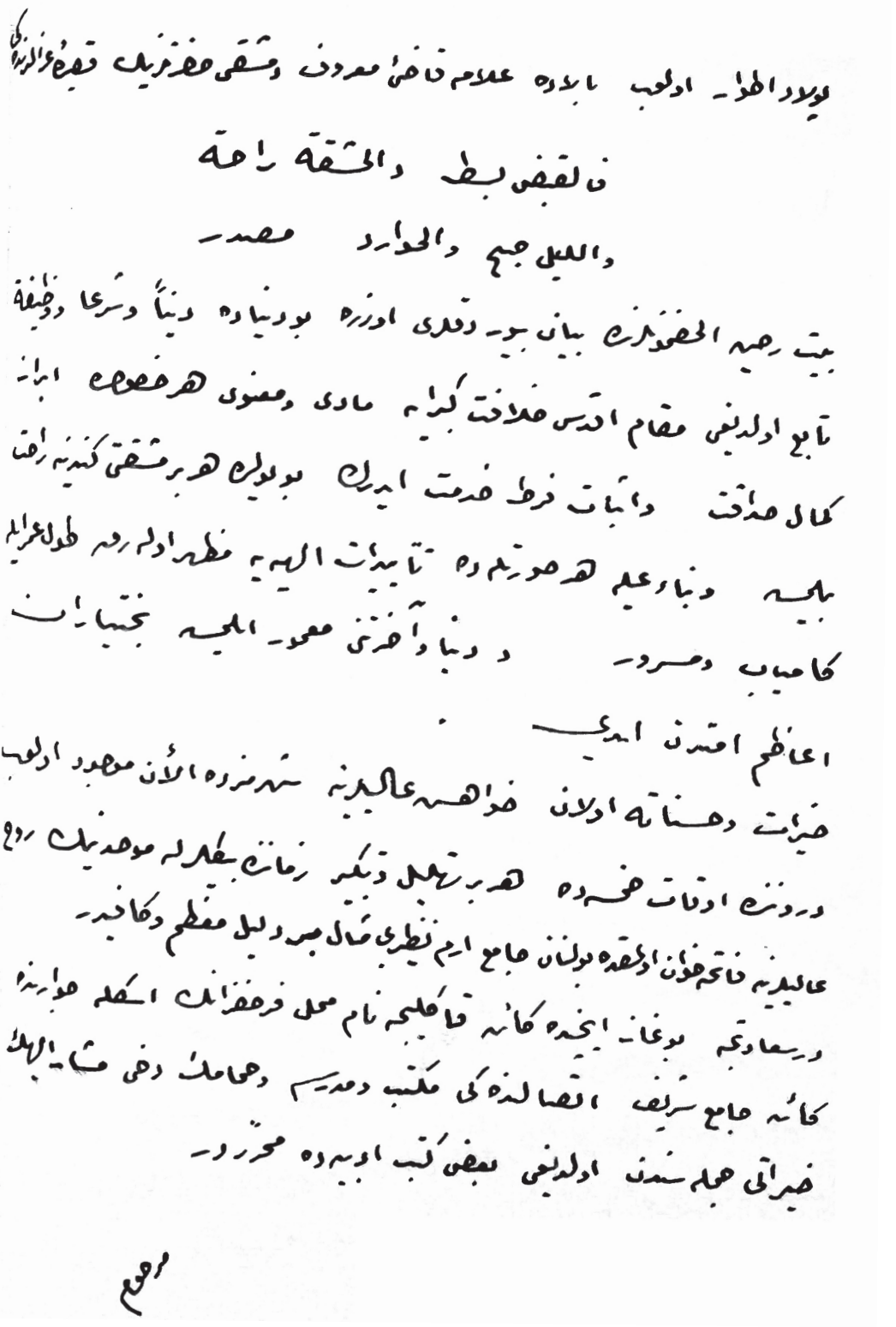

مجريا فلك الندى من فوقه بحر اللف في لجة الاسعاد ما عاد النوى يهوى الرجال

ذو القصور الجنجلي نجل الحجال الحنبلي صاغ كالمنصاغ من تبر عقودا من مقال

لا لاغراض واغراض من الدنيا يرى بذلها فالعبد راض مكرم في كل حال

ثم اهدى من صلاتي للرسول المصطفى سول اصحاب الصفا ما قد صفى صفو الزلال

حامدا لله ذي الآلاء والفيء ما

لاح نجم في الثرى او ضاء بدر او هلال

اشته غازی شهامت مغازی مشار الیهك شجاعة وفراست وفضائل وکمالات

وعرفان واقتداری حقده فحول عرب ونحول ادب طرفلرندن بالاده

نمونه لری کوستریلان قصائد غرا ونشائد احری مثللو نیجه نیجه آثار

شهد آمیز انشاد اولنمشدر

غازی اکبر مشار الیه نریمان معرکه حرب وضرب اسفندیار ملحمه شرق وغرب

بهرام دمدم فرسای میدان جنك وهیجا ضرغام زمزمه آرای پرخاش وغوغا

وهانکی سمته توجه ایتمش ایسه فتح ونصرتله همعنان وقنغی محله عزیمت ایلمش

ایسه عون وظفرله کامران اولمش وارسلانلرك دره مکره ویولاد

کبی یورکلرك اوینامقده اولدیغی اك وهشتلی معرکه لرده بر اژدر بی پروای

جکردار وکنجلرك اختیار اولدیغی اك شدتلی کیجه لرده بر صفدر بی خوف

الشديد الحزم حزما والشديد العزم في ... جمع مال عاد في التعداد اعداد الرمال

من اجاب البذل منه لا بذلٍ معدم ... واهتدى حين ارتدى بالمجد والافضال ضال

هو دفتردار دار الملك قسطنطينية ... دار فيها في مدار السعد محمود الفعال

اريحي لم يزل يرتاح في يوم العطا ... لواليه آل راح فاته ذل السؤال

جاد في الانجاد والاغواد للوراد من ... ماله فالرى هم نالوا كما نال الكمال

ذاق حذاقة الحساب الحقر من تحريره ... في مقام بسطهم فيه لطرح الذكر نال

في بطاح القهر طاح الجسم من حساده ... هل من الحساد فرد ساد من بالمجد طال

عن حمى الافراح راح الهم والغم اغتدى ... اذ تلقى منه ترقى منصبا بالباب عال

دام مفتوحا لديه باب اسباب الصفا ... والعدا من صاب او صاب الردى تسقى كحال

يرتدي جدوى سليمان الزمان المحتمي ... بالجهاد الهاد للخيرات عن دبل الوبال

ملك ملك راجح قاموس فلك رايح ... فيه غال من صحاح الدر ما واراه مال

بان في آبان حتف الحتف نامي عدله ... صان اغصان الهدى عن عقب ارباب الضلال

صاح خذ افصاح مثلي عن لآلي وصفه ... ان شعري ال يا خلي البال الى نظم اللآل

لكن اعذرني باني لم انظمه عقدها ... حق نفس النفس عن احصاء اعداد الرمال

ياله بحر لنا ريح يجاري فلكه ... ان نوى بالاذن من مولاه ايلا النوال

دام بالتاييد والتابيد محروس الحمى ... من مدام الحال يسقى حبه الجام الجلال

مجريا

وذ عفاف عرضه اضحى عريضا في الورى ... ما لواه عن لواه باذل احمال مال

جوهر الثغر فالى ان راه باسماً ... مادحاً حالى وقالى فاتحا اقفال فال

لى صباح منه حتى صرت ادعوه الى ... عم صباحاً سر فيه حاله الاقبال بال

كل لاحٍ لاحَ للاهى يباهى طرفه ... قال حقا ان ما في طرفه السحر الحلال

ليس في امهال داعٍ عن تلقى مدحه ... وهو حب مدحه في في الحفى حب هال

يا نحيل الخصر حصر النحل قد انحلنى ... يا فسيح الصدر كم قد ضاق بى ضنك المجال

لا تسلن عن دم فان مضاهى عندم ... حين ادمى طرف عينى قدك العال سال

لم نوى بالبال من جبال ابليس النوى ... حال اذ جال الجوى في قلب حب غير خال

كيف لا ابكى واحكى قصتى عن غصتى ... هل وصال منك يشفى من جراحات النصال

نقل انباء الجوى عن نقل اعباء الهوى ... يا لا ارباب الهوى هل يحمل الاثقال قال

دع وصالى لست ابغى منك الا نظرة ... يا حبيبا صال كيلا ابتغى منه الوصال

نظرة تكفى وتشفى من عليل غالنى ... مثلها لو نال مثلى قلت ذا جدى مثال

لا تغب عنى فلا من شانه الاسعاف لى ... خير قرم جال في مضمار ابطال الرجال

مسعف الاشبال ان القوا لباس الحرب حال ... واسع الكلكال ان من فضله المحتاج كال

الهمام الندب مقدام الوغى اسكندر

دام بالاقدام يعلو الهام في يوم النزال

يا خلي البال قد بلبلت بالبلبال بال

بالنوى زلزلتني والعقل بالزلزال زال

مطلعلي مشهور قصيدة طنطانيه‌ي اوقودم راعت نظمي فوق العاده تقدير

واستعجاب ايلدي

وقتاكه باب عالي دفتردار لغنه نقل اولندي سؤال نظم مذكور اوزره شو

قصيده‌ي تنظيم وتقديم ايلدم

قصيدهٔ بليغة رضي الدين حلبي درحق غازي مشار اليه اسكندر پاشا

يا حبيبا مال عن من دأبه لحظ الجمال كن طبيبا حيث حال الصب اضحى كالمحال

حال مثلي حالك من فقد من قد زانه ليل خال مسكه ما زال يهديه الغزال

طاب لي ارسال دمعي سال لا من طرف سال حيث غيث الصبر مني حالة الترحال حال

كيف والاجال في احداق آجال الحمى كم بها جفن كعضب في يد الابطال طال

يا لقومي هل لنا طوق على طعن القنا من قوام كقوام البان من رشق النبال

قطع الاوصال من بالقد والحاظ حال صادر الامال اذ في حلبة الاجال جال

يوسفي راودته العين اذ اكبرنه شاخصات العين اذ ما عن جماله من مجال

اختزلت النفس قوم السوى عن هذا الرشا بعد قوم لا تزال النفس عنهم في اختزال

لذة الالحان لو جاز التداني واللقا منه لكن القلى منه كبيع لا يقال

راق مثل البدر في الاشراق بادي وجهه فهو جال خدرسا من فرع ربات الحجال

و د

مرض الجفون نحبه بعيوننا ÷ لكنه بجسومنا مبغوض

من لم يغض الطرف عن الحاظها ارداه طرف من سعاد غضيض

تلك التي هي جنة ونجدها نار عليها ناظري معروض

وهناك تفاح يزيد غضاضة ان زاد فيه اللثم والتقفيض

فالحسن ممحوض من الباي لها والمجد منه اسكندر ممحوض

ليث يهيج على فريسة ولى يثنيه عنها في الفريس ربوض

لو عن بحر للحمام لخاضه ونجا ولم يبتل حين يخوض

وهو الحليم اذا اتى بكبيرة جان وازلق احمصيه وحوض

وله العزائم كالصوارم لم يكن ليكلها التهوين والتحريض

ومدبر قد ابرمت آراؤه حكما يعز لمثلها التنقيض

وجليس كتب ما خفي لعلومها التحرير بل بمقاله التمخيض

سود الدفاتر عنده معشوقة عشقا تحنته الحسان البيض

فاسلم سلمت لاهل دهرك مالكاً

طول الزمان بشوسهم وتروض

علامه حلبي جناب رضي الدين ابن حنبلي ديركه پاشاي اسكندر سيرت

ايله مداولة كتب عليه ايلديكمز اثناده

وعنى وعدنا الى ما نرتجى فوراء ما يبدو الحرام الاشهر

ووراء استار الجمال ملاحة كل الملاحة دونها تستصغر

وجميع آثار الجمال مظاهر والعارفون بسر هذا استأثروا

ظهرت بمرآت العناية جهرة فصبوا اليها العاشقين وشمروا

وتمتعوا برياض انس حظائر ابدًا غصون الوصل فيها تثمر

فالقبض بسط والمشقة راحة والليل صبح والموارد مصدر

مولاى هذا الفن حقك قد بدا من حسن ذوقك فيه ما هو اجدر

لا زال ذكرك من آفاق العلى وعقولنا بعمومه تتفكر :

ما دام روح اللطف من روح الرضى

يطوى على هذا الوجود وينشر

غازى مشار اليه اسكندرپاشا حضرتلرينك جلالتلى كمالاتى حقنده مدينه مشرفه

طيبه خطيب جليلى الشيخ العلامه ابى الفتح محمد بن صالح حضرتلرينك

نطق آراى سلك اللآل بلاغت اولدقلرى قصيده فريده در

سود العيون هى السيوف البيض قومى الى نفس بها فتفيض

مقل تضاعف سقمها فتضعفه فجرى بجسمى سقمها المنقوض

نفضة سقمها محرضا وسقامها منها الشفاء لانها تحريض

مرضى

ولاسيما ابن الحنبلي الذي ارتوى

بعذب ندى منه تعظم وصفه

سيد بنيان القريض وان يكن ركيكا لذي نقد العبارة رصفه

واسنى صلات اردفت بسلامها على من حما عن ورطة الشرك كهفه

محمد الهادي الانام وآله

واصحابه ما انساب في الدو خشفه

مشار اليه غازي اسكندر باشا حضرتلرينك مدايح ومحامد جليله لرينى متضمن علامه

شهير القاضي معروف الدمشقي حضرتلرينك چكيرة قلم بلاغت ايلدكلري قصيده جيده در

البدر اشرقت ام نجوم تزهر ام لاح من تلقاء فارس انور

ام اسفر الصبح الهيج مبشرا ان الغزالة اثر ذلك تسفر

يا من اذا رام الفصيح عبارة عن فضله فهو العيي المحصر

ما آمد وديار بكر كلها مذ غبت الا فارس يتقطر

يا من له من عفة وصيانة حصن سما واسنة وسنور

ومن العوارف والمعارف واللطا ئف والفصاحة والرجاحة عسكر

وذكاء قلب في الفراسة فارس والخصم لخا في لديه مظهر

وعود على بدء اسلم ثانيا
واهدى سلاماً طاب كالمسك عرفه

قصيدهٔ مذكوره نك وزن وقافيه سنه موافق اوله رق غازئ مشار اليه اسكندر
پاشا حضرتلرينك اوصاف عاليه سى حقنده علامه رضى الدين ابن حنبلئ حلبى نك
تنظيم ومشار اليه اعطا ايلديكى قصيدهٔ نفيسه در .

لنا اريحى صاغ كالمسك عرفه — واحسانه ذاك الذى انبث عرفه
واهدى الينا الحب يسكر حرفه — نتيجة حب ليس يمكن صرفه
وفت من لديه لا لكسب محامد — ولكن لكيما يرمق الاجر طرفه
امام تحلى بالفوائد فكه — كما قد حوى بحر الفوائد كفه
له فى الاسماء العلم مصباح كوكب — بدا نحو للسامعين وحرفه
وان له والمدح قد هان كشفه — فضائل اخرى بدرها فات كسفه
سما فى اراضى الشام ديوان سعده — فبالنصح فيه قبضه ثم صرفه
وقد عاد دفتر دارها عن امانة — وعفة كف عن رشاها تكفه
حماه بشهب نار فى كل منزل — مكيدة ذى ضغن من اللطف لطفه
ولا برح القرم الهمام مليكنا — بابالغ اسعاف وعون يحفه
عسى فيض جدواه يروى اخا الظما — فكم لذللو راد من ذاك رشفه

ولا سيما

سلام عليكم شرف الله قدركم ... وابقاك للمعروف اذ انت كهفه

سلام محب مذ تعرف ذاتكم ... على نأيه عنكم تزايد لهفه

ولكنه يدعو باخلاص نية ... تشاء علاكم ان يعجل حتفه

ويدنيك للسلطان تخلص نصحه ... ليبلغ اهل العلم والدين عرفه

وقد ورد الباب الشريف محبكم ... ونال به ما لا يكيف وصفه

وقابل سلطان البسيطة فانثنى ... بخير وافراح بها اهتز عطفه

واهدى كتاباً كان الف باسمه ... فجازى بما في البال بل زاد ضعفه

وعاينت في السلطان لما رأيته ... مناقب اهل الله لا زال لطفه

خشوعاً واخباتاً وحلماً وخشية ... فما عن سدى عم البرية عطفه

وفي النفس حاجات تأخر ذكرها ... لسابق مقدور تعذر خلفه

وارجو له الاسكندر الندب ان يرد ... الى منهل في القرب يهنيه رشفه

وارجو بتعجيل لذاك لكي نرى ... مشيداً من المعروف اتقن وصفه

وانت على ما انت فيه ولم يزل ... شعارك ذكراك جل وخوفه

وعلمك ان الدهر لم حل خطبه ... بقوم وكم اخنى على الناس صرفه

فخذ صفوة واغرس من العدل والتقى ... غروساً جناها خير ما له قطفه

(آمد) ده وفات ایدرك خیرات جمیله سندن اولان جامع شریفی
جوارینه دفن اولندی ؟

غازی مشار الیهك لذیتاب اولدیغی اك برنجی برش وار ایسه اوده علما
وفضلا ایله صحبت وکتب عالیه وآلیه نك مطالعه سیله امرار وقت وساعت
اولدیغندن مجاهد بی نظیر مشار الیهك مدایح فضائل ومحامد خصایل
وستایش شمایل وشجاعت قهرمانی وعدالت نوشیروانی وتدابیر بزرجمهری
وسخاء جوانمردیلری حقنده یك چوق آثار بیغه انشا وتنظیم اولنمشدر که
اگر جمله سی یازلمق لازم کلسه جلدلر تشکیل ایدر .
بناءً علیه بعض اعاظم فضلا طرفندن عربی العباره اولرق یازیلان آثارك
تبرکاً درجیله مجله مزی تزیین ایدرز .
الفاضل العلامه شیخ علاء الدین بن ولی اك شیخ محمد بن عراق الدمشقی
ثم الحدی حضرتلرینك حق غازی مشار الیهده کی قصیده غرّالری .

من العبد من یدعی علیا ووصفه وفیّ وان نکشفه هالك کشفه
هو ابن العراق اضعف الناس فی التقی وفی العلم ان تخبره یظهر ضعفه
الی الفاضل الاسکندر العالم الرضی
ومن فاح بالافضال والبرّ عرفه

سلام

در تبیه قته اجرای تعقیبات اولمقدن صکره فوراً دیاربکره عودت ایلمشدر
بو اثناده شهزاده سلیمان خانك فوتندن دخی مقدماً دیاربکر جانبنه توجه بیورمش
اولمکله ده عیدافحا سنك عرفه سنده اسکنده پاشا ایله برابر دیاربکره وصول بولدی
تعمیر کونندن تخمیناً دیاربکره قلعه اسکنده پاشا به مفوض اولدیغی کبی زوجه وصفا وحیه
دخی کنتخدا ایله امرا و قضاة اولدقده ۹۶۷ سنی محرمنك بدنجی کونی صبح طریقیله یولجی
متوجهاً حرکت و اسکنده پاشا دخی برخیلی مسافه یه کدر وجیه تشییع بالائفا عودت ایدی
پاشا ۹۷۶ سنه سنده اون بیکسه سوارنی تخمیناً شهر دیاربکره اجرای عدل و داد و دولتخواهی
ایدرك اثنا ایدیکی خانه سنده امرا و قضاة ایلکك اوزبکخانك جزیره العرب امیری علیخان اوغلنك
جمعیت عربان ایله کلان ایلچیسی اولوب بیکچی محمد هزارفن ایله شهر دیاربکره کلوب
هدیه عجیبه کلدن اسکنده پاشا بغداد والیلکنه تحویل ایدیلدکده مزبور قندوشکیلی اولوب
سردار پاشا وقتنده نصب و تعیین اولنوب پاشانك بو خصوصی دخی جوده بیورلمق وبك چیم
قندهاری طرفنه کلدکده کلمکه بونك تفصیلات مستدرکات جلد ثالث (تحفة الکتاب) نام کتابمه
قیمیدار شده مندرج اولمغله اوراده نقل ایدیلدی کتابمه مراجعت اولنه

مندرجه بغدادی کچکدن صکره فوراً ایلچی برادلعرب بعضی اشخاص کوندرمش اولوب دیاربکر
طاغلرینه واقع مستدنده بیکچی جزیره لری اطرافنده واقع جزیره تطاالعرب دیرلر محلده کوچ
کوچ ایلیان اوزره تبدیل کروه اعراب ایله دسدار اوغلو ایله علیخان کاه الحاقه وکاه عصیان اوزره
اولوب بو اثناده ایله عصیان اظهار ایتمکله اوده سنه سنده دیاربکر بکلربکسی اولمغله کچن
اسکنده پاشا یرینه وکالتنامه اولمغله بغداد ایالتی ویرلوب قره قون اولمق سنه سردار نصب اولندی
مستدرات ایالتی دخی مفوض پاشایه ویرلوب عسکر اکراد ایله حاکم اولمغه بیورلدی.

دوم

واروب اسکندر پاشا ایله جنك ایتمك کبی بر تخم فسادك محصولی ایرشدی بیچیدیلر و زهراب
ایله مزج ایدوب قانه قانه ایچدیلر ارتق پادشاه اسلامك قهر و انتقامدن مبارك
خاطر عاطرلری مرحمت و رأفته مبدل اولدی !

ارتق اورالردن عودت اولنرق حسن قلعه‌سی قرینه نزول اولندقده دیاربکر بکلر
بکیسی اسکندر پاشا ایله کردستان بکلرینه خلعتلر کیدیریلوب و دستیوسی پادشاهی
ایله مستسعد اولوب یرلرینه وارمغه حسن اجازت اولمغله اسکندر پاشا سنه مذکوره
رمضان شریف غایه‌سنده دیاربکره مواصلت ایلدی

بو حره‌ده دیاربکرده بر جامع لطیف انشاسنه شروع ایدوب نفس مملکتده برچوق
دخان و اراضی و سائره وقف ایلدکدن بشقه شهر و انده و ملحقاتنده تملیك ایلدیکی
برچوق املاك و عقاری دخی وقف ایلدی الآن احفادی اره لقده و انه کیدرك
رؤیت حساب ایدرلر

جامع شریف اتمامنی متعاقب درون مملکتده قلعه شکلنده و غایت اوسع و مکلف
خانه انشاسنه شروع ایلدی خانه مذکور الآن موجود و احفادی تصرفنده مشهوددر
۹۶۶ سنه‌سنده (مرآت الممالك) نام سیاحت نامه مؤلفی اتی الترجمه کاتبی مخلص سیدی
رئیس دیاربکره کلدرك اسکندر پاشا ایله کورشدی

مومی الیه سیدی رئیس کتابنده اسکندر پاشا ایله مصاحبه دائر شو سوزلری یازیبور
(بغداددن ماردین یولی ایله آمده کلنوب آنده اسکندر پاشا حضرتلریله ملاقات ایدوب
انواع عنایتلرینه مظهر دوشوب بر نیجه نیجه مصاحبت اولنوب واقع اولان سرکذشتی استماع
ایتدکلرنده تعجب ایدوب « سزه واقع اولان حادثه تمیم داری‌یه اولمشدر بر سز کور دیکلر
غرایبه

ایله یاد ایدیله جکلرینی بربرلرینه اخطار ایله انلرده ثبات ایتدکجه ایتدیلر اسکندر پاشا
کویاکه برکوه آهنین ایدی اعدانک مقصد و امالی ایسه مشار الیهی یا اسیر یا اتلاف
ایتمک ایدی پاشا هم شجاعتنه و هم یاننده کی منتخب عسکره کوه زرک اصلا فتور
کتورمامکده و بلا پروا اجلله کولشمک ایدی نهایت طائفه سرخسران بی پایان
اولمغین شجعان امرا شهید اولمقده و کتدکجه غلبه انلرده قالمقده ایدی برطرفدن
طربزون بکی مصطفی بک اجرا ایلدیکی شدت حملاتک نتیجه سی اولرق شربت شهادتی
نوش ایلدیکندن پاشایی داغدار تأثر ایلمک اولدیغی حالده دیکر طرفدن عین بر حرب الیم
اجرا ایلمک اولان ملاطیه بکی خیرالدین بکی زمره شهدایه واصل اولدی
بوزوق بکی عیسی بک بو حالی کوره رک شدتلی بر هجوم اجرا ایلدی لشکر اعدایی
بربرینه قاتارق شربت شهادتی نوش و اکا همپا اولان قره حصار بکی محمود پاشا
دخی الدیغی برچوق یاره لرک نتیجه سی اولرق حوری جنانی دراغوش ایلدی
اسکندر پاشا ایسه هجوم اعدایه قارشو حالا کویاکه بر سد اسکندر ایدی طرف دشمندن قتل و اتلاف
ایدیلانلرک حد و پایانی یوق ایدی ایسه شول درجه یه واردی که ارضروم بیمین و یسار
اغالری دخی شهید و کرفتار اولدیلر
پاشای خونخوار حالا کندویه هوادار و قفادار قلان بر نیجه کارکذار و نامدار ایله
چالیشیور ایدی
فقط اعدانک مقصدی و حتی اک برنجی موفقیتی پاشایی یا اسیر و هیچ اولمزسه شهید ایلک
قضیه سی اولدیغندن بلکه یورالرینه میدان ویروب انلری ممنون و مسرور ایتمکی بعض خیرخواهان

اخطار

وان والیکلری ایشته بو صورتله ایفای وظیفهٔ شجاعتکاری ایدرک تنظیم حدود ثغوره
موفق اولدقدن صکره (٩٥٦) سنه‌سنده ارضروم والیکنه تحویل مقرر ایلدی
دب الحبیب صاحبی دیرکه کندیسیله هر زمان و مکانده مکاتبه و مراسله‌مز اکسک اولمزدی
حتی یازدیغم مکتوبلرک بعضیلرینک صدر و عنوانه شو قطعه‌لری یازمشدم

لی الف تحیة ولی الف سلام مهدی لحمی حماه غضب وحسام
سام بسمو قطع الهام همام کم فرجه بارحه منه ظلام

دیکر

یا من قطنوا برحب محروسة دان کم تبعد واللقا قد جان وآن
الشوق اوی بمهجتی کل اوان والصبر هوی هوی من نای هوان

پاشا ارضروم عدل و داد ایتمکده ایکن سنهٔ مرقومه ده شاه طهماسب بالذات اوغلی
اسمعیل میرزایی قوماندان نصب ایدوب ارضروم قلعه‌سی اورزینه کوندردی
صولاق زاده تاریخنده دیرکه اسکندر پاشای کشورکشا هجوم قزلباشک قصدینی
معلوم ایتدکده اکرچه عاقل و دانا و کاردان جنک آزما ایدی لکن دوشمن کوریجک
عنان اختیاری و صبر و قراری الدن کیدر ایدی
بناءً علیه قزلباش امراسی پاشای نامدارک جکردارلغی جبیله حصار ایچنده تدافعی صورتیله
جنک ایتمکدن عار ایدوب قارشو چیقه‌جغنی بیلیرلردی
اول اجلدن بر قاچ یره کمین قویوب بعض متعینلری اورالرده کیزلیوب مشار الیهی
دام دوشورمک و باشنه اشخاص اوشورمق سوداسنده اولدیلر تا که بو طریق ایله اله
کتوروب انتقام الدلر

وظاهرده

ایدرجه سنه خوی قلعه‌سنی محاصره ایلدی ایراندن سوق اولنان اردولری برباد و پریشان
ایدرك امر محاصره ده ثبات و اصرار کوستردی
عاقبت بونده دخی منصور و مظفر اولوب خوی قلعه‌سنی فتح ایلدی مذکور صاحبی خانك
و دهانجه بیك خارجینك مال و طوارلرینه اغتنام ایلدی
کسیلان باشلر ایسه نیزه قلنوب حضرت پادشاه هنوز صلبده ایکن دیوانه هیونه
کلیجك بو غزای غرای بهجت اثر باعث شادمانی پادشاه غضنفر و عسکر اولوب
اسکندر پاشایه تقدیر فراوانی حاوی یارینلان تلطیفنامه‌دن بشقه بر قبضه شمشیر
قیمتدار و خلعت مورث الافتخار احسان و ارسال ایله برابر تیمار و وظائفی
دخی تزیید قلندی
درر الحب صاحبی دیرکه مسموعمز اولدیکه پاشا بکلربکی اولنجه کمال تواضعندن ملا
حافظ شیرازینك

نه عمر خضر بماند نه ملك اسکندر
نزاع بر سر دنیای دون مکن درویش

بیتنی حاوی بر مسلرحك ایتدیرمش ایدی شاه ایرانه یازدیغی مکتوب جلادت اسلوبی
انکله تحریر ایلمشدر بطش و شدتی و موت خصوصنده کی عدم پرواسی بونکله ده
ظاهر اولور دیدکدن صکره بیت مذکوری لسان عذب البیان عربیه شو قطعه
ایله ترجمه ایدیور

اسکندر والخضر لم یك باقیا من عمر ذا او ملك ذاك متاع
من اجل دنیاك الذلیلة لم یکن یا ایها الدرویش منك نزاع

و طاغ قوس خارجنده کائن و حالا مصرتکاه
مملکت اولان حماملی قصر دلکشاسنک
و باشی حماملی نامیله زبانزد و سحدی خراب
بولنان کرمانیه نک و دهاسان برخوی
و ...
و ...
و ...
و ...

(اسکندر پاشا)

دیاربکرده واقع و نام عالیسنه منسوب جامع شریفک بانیسی و آلان اولادلری یدنده موجود اولوب
اسکندر پاشا غازی دیمکله معروف اولان کاشانه جسیمک صاحبی بولنان غازی مشهور اسکندر
پاشا ~~حضرتلریدر~~ موجودر.

مشارالیه استعمال سیف و سنان شجاعتده یکتا و گروه اهل قلم میاننده بی همتا و امور مهمه
حسابیه ده رضی حائز اقتدار اعلی بر مجاهد بی نظیر دنیا ایدی.

مشارالیه حضرتلری مطلع اعمارندن مقطعه وار نجه یه دکین اللی سنه دن متجاوز دولت ابد مدتی
و بالنعمت عز و رفعتی اوزرینه ایران و کردستان و عربستان حدودلرنده قلیج صاللامش
و هانکی جهته توجه ایلمش ایسه جمله سنه منصور و مظفر اولمش بر غازی بختیاردر.

میدان محاربه ده اجرا ایلدیکی کارزار و فنون مهمه حربیه ده ایفا ایلدیکی مهارت و اقتدار حسبیله
قانونی سلطان سلیمان حضرتلرینک زمان یا کمالنده کی قوماندانلرک الی مشهورلرندندر.

اسکندر پاشانک اصلی قبارطای نام چرکس قبیله سندن اولوب تقریبا مبادی قرن عاشر
اولان طقوز یوز سنه سی حدودنده دنیایه کلمش و اصل زمان نشو و نما اولدقده اقربا سندن
بولنان بوسنه لی خسرو پاشا دائره سنده اکتساب کمال و تربیه ایلمشدر.

هنوز کنج اولدیغی حالده مشارالیه خسرو پاشا ایله باوز سلطان سلیم خان کبی بر پادشاه
کامران شرف معیتنده ۹۲۰ سنه سنده مشهور چالدیران محاربه سنده بولنمش و فن جلیل حربک

ایلک

اسکندریہ

ایلیك ایتمك قضیه استانتیکارانه و جوانمردانه‌سی ایدی .

بناءً علیه بزده آثار جلیله‌لرندن شومسلك عالیلرینك مصوری اولان

بر قطعه بلیغه‌ی بی‌نظیرلرینك تبرکاً درج و تحریریله اشبو مجله ناچیزانه‌مزی

تزیین ایدر . و روح عالی مرشدانه‌لرینه هزار تعظیم و اخلاص ایله

فاتحه‌خوان اوله‌رق اختیار سمت اختصار ایلرز .

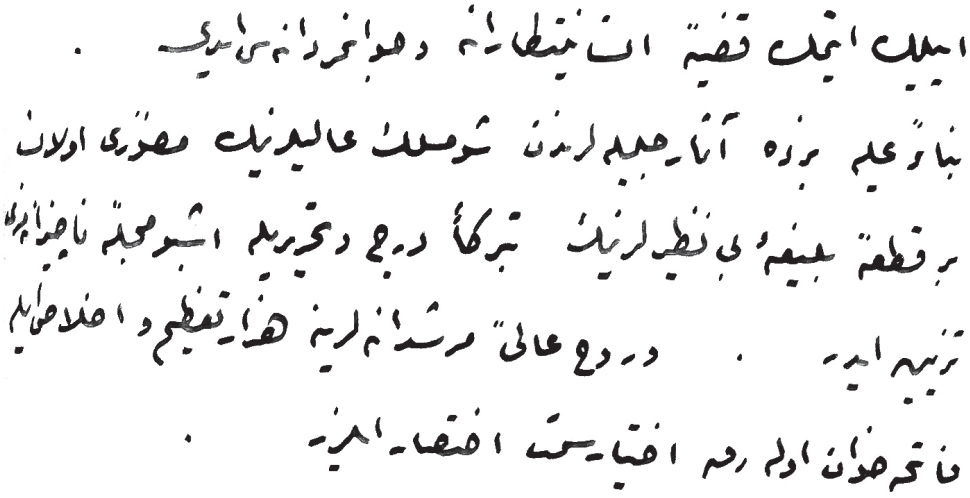

قطعه

ما صاف دلانیم بکس کینه نداریم

خلقست بما دشمن و ما با همه یاریم

ما شاخ درختیم پر از میوه توحید

هر رهگذری سنگ زند عار نداریم

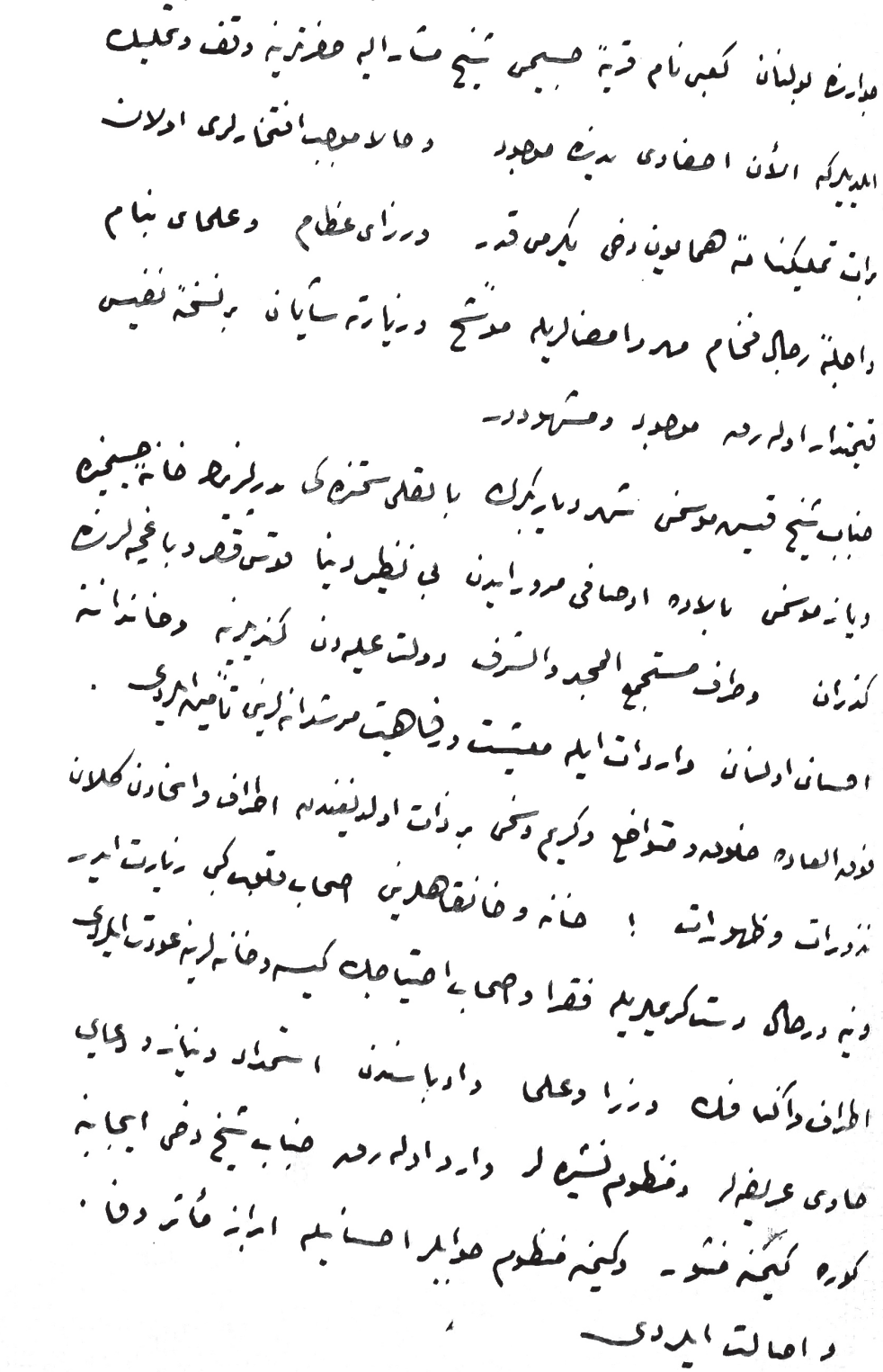

باغچه‌لری کوستر .

پدرلری لطیفه سویلمم البته قبول ایتمیلسن دیه اعاده کلام ایدر

شیخ دخی قبول ایتدم دیدکدن صکره بیدار اولور .

بو واقعه‌یی تفکر ایدوب معلوم ایدینورکه کندوسنه چرخ ستمکاردن

بر نادره ظهوری مقرردر .

درحال خلفاسندن دانلو قره عبدالله نام ذاتی چاغروب رویاسنی

حکایت ودرویشانی جمع ایله آنلرک اوکنه سجاده‌سنی صاحب

ترجمه اسماعیل چلبی‌یه وصیت ایلر .

فی الحقیقه جناب شیخک شهادتی عالم قضا وقدرده مقدر ایمش

اره‌دن چوق کچمه‌دن پچوی ونعیما تاریخلرنده تفصیلاتی محرر اولدیغی

اوزره ۱۰۴۸ سنه‌سنده ظهوره کلمکله وصیتلری وجهله مخدوملری

اسماعیل چلبی سجاده خانقاه ارشاده قعود ایلدی .

پدر وجدنده بولنان نور رشد وحقیقت ناصیه حالنده لمعه‌بخش ظهور

وشعشعه صفوت واهلیتله متحلی ومنظور اولدیغندن آباء واجدادنه

متباقی مریدان اطرافنه جمع اولدیلر .

عصر عالیلرنده بولنان خلیفه سلسله جناب سلاطین عثمانی قصر مذکور

جوارنده

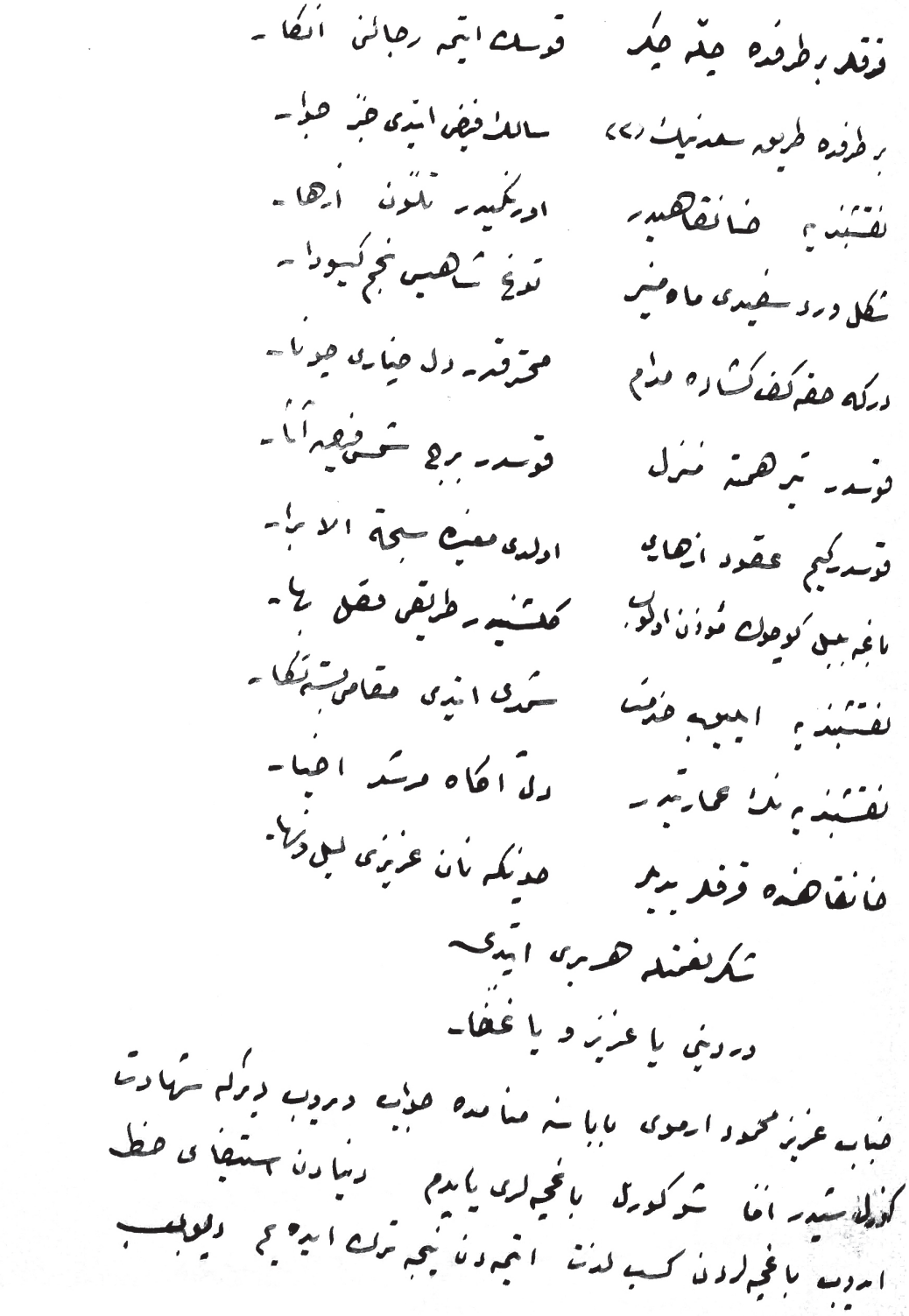

افاضل بی مثال مملکتدن کسب علوم وکمالات ایلمسه وعلم تصوفی دخی پدر
عالیکهرلرندن اخذ وتلقی ایدرك بر فاضل بی نظیر جهان اولمشدر .

والد کثیر المحامدلری اتی الترجمه عزیز محمود ارموی حضرتلری بر کیجه عالم منامده
پدرلرینی کوروب کندویه دیرکه محمود شهادتی قبول ایدرمیسن .

جناب شیخ ایسه اول اثناده دیاربکر (آمد) شهری خارجنده قرقلر طاغی
دامنده دجله نهرینه ناظر قوس نام محلده کوزل باغچه لر وقصرلر یاپمسه
ایدیکه فاضل شهیر اتی الترجمه عبد الغفور لبیب آمدینك اشبو
منظومه بلیغه سندن دخی روحانیت ولطافتی اکلاشیله جغی کبی الآن دخی
قوس باغچه سی دیمکله معروف ریاض دلارادر .

چیه ابروس اوزره پرچم یار — اولدی اشکسته قوس باغنه تار
قوس باغی مناسبتله دله — بر نیجه نکته ایلدی اخطار
باخصوص ایره آصف پر دل (۱) — وصفه تحریك ابروی کفتار
نفس الامری بودرکه کلشن قوس — اولدی اهل قلوبه حابی قرار

قرقلر

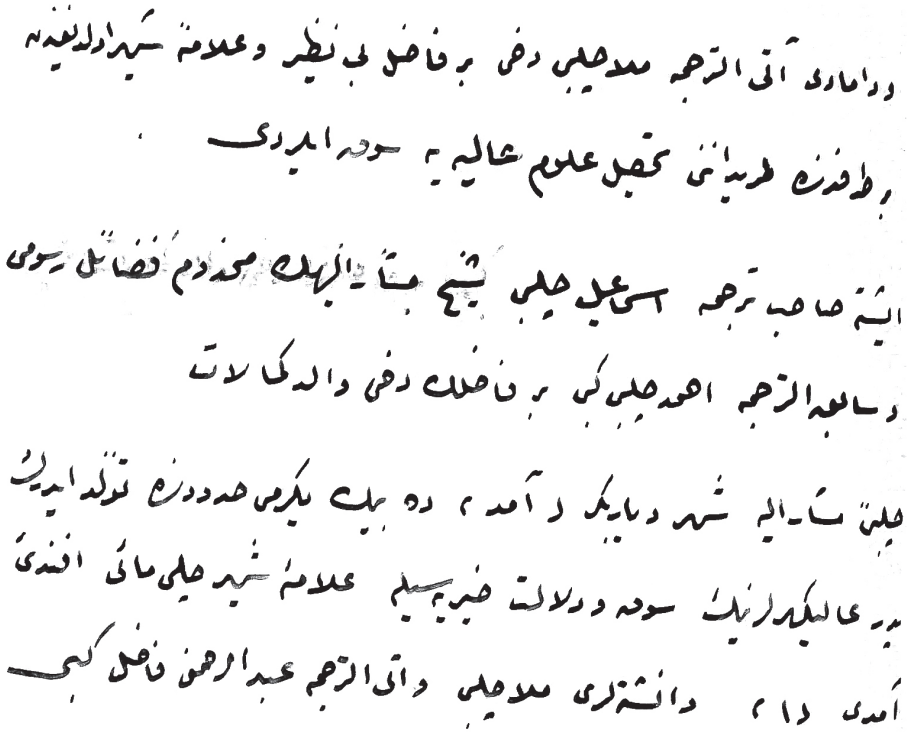

« اسماعیل چلبی »

مرشد معارج طریقت ناشر مراسم حقیقت واصل سرائر معنوی واقف دقایق
شرع نبوی مشهور عزیززاده‌لردن اسماعیل چلبی حضرتلریدر .
تاریخ یحیوی ونعیماده وسائر تواریخ صحت نماده تفصیلاتی بیان اولندیغی
اوزره اباعن جد کبار ابن کبار وبالخاصه پدر عالیقدرلری بر شیخ بی نظیر
پرهیزکار اولوب بالعموم سردارلر وپاشالر تکیه‌سنه واروب حصه‌مند فتوحات
ودعای مستجابلریله ده غنیمت پیرا اولورلر ایدی .
تبریز وروان اولکه‌لرندن ارضروم ورها ووانه وارنجه جمله ممالک وکردستان
خلقی ایاغنه آقوب کمال محبت ایله کندویه بنده واعتقاد تام ایله خاندانه
محب وافکنده اولمشلر ایدی .
هندستانه وارنجه جهانک هر طرفندن نذور وزکوة وهدایا وصدقات
تکیه‌سی درویشلرینه کلوب عامه ناس مالارینی کندولرندن دریغ ایتمزلر ایدی .
درون مملکتده بر جامع (۱) دخی بنا ایدوب اکثر مریدلری تکیه وجامعده جمع
اولور واوتوردقلری یرده ذکر جهری ایدرلر ایدی .

(۱)

ودامادی

١٧٣

صاحب ترجمه غازی بی همتا اسکندر پاشا حضرتلرینک سلیس اشعاریله وارایدی .

بو جمله دن اولمق اوزره بیک تاریخلرنده یازلمش غایت نفیس و نزد عاجزیده

موجود بر مجموعه قیمتدارده شو تاریخ قطعه لری محرردر که قانونی سلطان

سلیمان خان علیه الرحمة والغفران حضرتلری پایتخت مجارستان اولان

بودین قلعه سی طقوز یوز قرق سکز سنه سنده ایکنجی دفعه اولمق رقم فتح و تسخیر ایله مرکز

ولایت اتخاذ بیوردقلری اثناده معیت همایون شاهانه لرنده اولمغله عرض حضور

خلافت نشور جناب جهانستانی ایتمشلر ایدی .

« تاریخ غازی اسکندر پاشا فتح مکرر قلعه بودین »

بودینک قلعه سن آلدقده اعدا مکرر فتح ایدوب شاه مظفر

آنک میر لوادن بر سکندر

دیدی تاریخنی « فتح مکرر »

٩٤٨

مداهن اولمسه عالمده عالم

جسارت ایده مزدی ظلمه ظالم

دیلرمکه دولته ایرمه نادانک یدی

حرجه قالیرمی جهانده کر فنا دلنسه کدی

صاح خذ افصاح مثلی عن لآلی وصفه ان شعر ال یا خلی البال الی نظم اللآل

لکن اعذرنی بانی لم انظمه عقدها حق نفس النفس عن احصاء اعداد الرمال

یا له بحر لنا ریح یجاری فلکه ان نوی بالاذن من مولاه ابلا النوال

دام بالتأیید والتأبید محروس الحمی من مدام الحال یسقی حبه الجام الجلال

مجریا فلک الندی من فوق بحر اللف فی لجة الاسعاد ما عاد النوی یهوی الرجال

ذو القصور المنجلی نجل الجمال الحنبلی صاغ کالمنصاغ من تبر عقودا من مقال

لا لاغراض واغراض من الدنیا یری بذلها فالعبد راض مکرم فی کل حال

ثم اهدی من صلاتی للرسول المصطفی سول اصحاب الصفا ما قد صفی صفو الزلال

حامدا لله ذی الآلاء والنعماء ما

لاح نجم فی الثری او ضاء بدر او هلال

ایشته غازی شهامت مغازی مشار الیهك شجاعت وفراست وفضائل وکمالات

وعرفان واقتداری حضرت فحول عرب ونحول ادب طرفلرندن بالاده

نمونه لری کوستریلان قصائد غرا ونشائد احری مثللو نیجه نیجه آثار شهد آمیز

انشاد اولنمشدر.

غازی اکبر مشار الیه ترجمان معرکه حرب وضرب اسفندیار ملحمه شرق وغرب

بهرام دمدم فرسای میدان جنك وهیجا ضرغام زمزم آرای پرخاش وغوغا

وهانکی سمته توجه ایتمسه ایسه فتح ونصرتله همعنان وقنغی محله عزیمت ایلمسه ایسه

عون

نظرة تكفي وتشفي من عليل غالني مثلها لو نال مثلي قلت ذا جدي مثال

لا تغب عني فلا من شأنه الاسعاف لي خير قرم جال في مضمار ابطال الرجال

مسعف الاشبال ان القوا لباس الحرب جال واسع الكلكال ان من فضله المحتاج كال

الهمام الندب مقدام الوغى اسكندر

دام بالاقدام يعلو الهام في يوم النزال

الشديد الحزم حزما والشديد العزم في جمع مال عاد في التعداد اعداد الرمال

من اجاب البذل منه لا بذل معدم واهتدى حين ارتدى بالمجد والافضال ضال

هو دفتردار دار الملك قسطنطنية دار فيها في مدار السعد محمود الفعال

اريحي لم يزل رياح في يوم العطا لو اليه آل راح فاته ذل السؤال

جاد في الانجاد والاغواد للوراد من ماله فالري هم نالوا كما نال الكمال

داق حذاقة الحساب المقر من تحريره في مقام بسطهم فيه لطرح الذكر نال

في بطاح القهر طاح الجسم من حساده هل من الحساد فرد ساد من بالمجد طال

عن حمى الافراح راح الهم والغم اغتدى اذ تلقى مذ ترقى منصبا بالبال عال

دام مفتوحا لديه باب اسباب الصفا والعدا من صاب او صاب الردى تسقى سجال

يرتدي جدوى سليمان الزمان المحتمي بالجهاد الهاد للخيرات عن وبل الوبال

ملك ملك راجح قاموس فلك رايح فيه غال من صحاح النذر ما واراه مال

بان في آبان حتف الحتف نامي عدله صان اغصان الهدى عن عقب ارباب الضلال

يا لقومي هل لنا طوق على طعن القنا ... من قوام كقوام البان من رشق النبال

قطع الاوصال من بالقد والحاظ حال ... صادر الامال اذ في حلية الاجال جال

يوسفي راودته العين اذ اكبرنه ... شاخصات العين اذ ما عن جماله من مجال

اختزلت النفس قوم السوى عن هذا الرشا ... بعد قوم لا تزال النفس عنهم في اختزال

لذة الالحان لو جاز التداني واللقا ... منه لكن القلى منه كبيع لا يقال

راق مثل البدر في الاشراق بادي وجهه ... فهو جال خدرساً من فرع ربات الحجال

وذ عفاف عرضه اضحى عريفاً في الورى ... مالواه عن لواه باذل اجمال مال

جوهر الثغر فالى ان راه باسماً ... مادحا حالي وقالي فاتحاً اقفال فال

لي صباح منه حتى صرت ادعوه الى ... عم صباحاً سر فيه حاله الاقبال بال

كل لاحٍ لاحَ للاهي يباهي طرفه ... قال حقا ان ما في طرفه السحر الحلال

ليس في امهال داعٍ عن تلقي مدحه ... وهو حب مدحه في في المعنى حب هال

يا نحيل الخصر خصر النحل قد انحلني ... يا فسيح الصدر كم قد ضاق بي ضنك المجال

لا تسلن عن دم فان مضاهي عندم ... حين ادمى طرف عيني قدك العسال سال

لم نوى بالبال من جبال ابليس النوى ... حال اذ جال الجوى في قلب حب غير خال

كيف لا ابكي واحكي قصتي عن غصتي ... هل وصال منك يشفي من جراحات الضال

نقل انباء الجوى عن نقل اعباء الهوى ... يا لا ارباب الهوى هل يحمل الاثقال قال

دع وصالي لست ابغي منك الا نظرة ... يا حبيبا حال كيلا ابتغي منه الوصال

نظرة

سود الدفاتر عنده معشوقة عشقا تمنته الحسان البيض

فاسلم سلمت لاهل دهرك مالكاً

طول الزمان بشوسهم وتروض

علامهٔ حلبی جناب رضی الدین ابن حنبلی دیرکه یاشی ی اسکندر سریت ایله

مداولهٔ کتب علمیه ایدیکمز آثاره .

یا خلی البال قد بلبلت بالبلبال بال

بالنوی زلزلتنی والعقل بالزلزال زال

مطلعلی مشهور قصیدهٔ طنطرانیه ی اوقودم براعت نظمی فوق العاده

تقدیر واستعجال ایلدی .

وقتاکه باب عالی دفتردارلغنه نقل اولنمش منوال نظم مذکور اوزره شو

قصیده ی نظم وتقدیم ایلدم

قصیدهٔ بلیغهٔ رضی الدین حلبی دوجه غازی مشار الیه اسکندر پاشا

یا حبیبا مال عن من دأبه لحظ الجمال کن طبیبا حیث حال الصب اضحی کالمحال

حال مثلی حالك من فقد من قد زانه لیل خال مسکه ما زال یهدیه الغزال

طاب لی ارسال دمعی سال لا من طرف سال حیث غیبت الصبر منی حالة الترحال حال

کیف والاجال فی احداقه آجال الحمی کم بها جفن کعضب فی ید الابطال طال

غازی مشار الیه اسکندر پاشا حضرتلرینک جلائل کمالاتی حضرت مدینه
مشرفه طیبه خطیب جلیلی الشیخ العلامه ابی الفتح محمد بن صالح
حضرتلرینک نطق آرای سلک الآل بلاغت اولدقلری قصیده‌در

سود العیون هی السیوف البیض قومی الی نفس بها فتفیض
مقل تضاعف سقمها فنضنضه فجری بجسمی سقمها المنقوض
نفضة سقمها ممرضا وسقامها منها الشفاء لانها تحریض
مرض الجفون نحبه بعیوننا لکنه بجسومنا مبغوض
من لم یغض الطرف عن الحاظها ارداه طرف من سعاد غضیض
تلک التی هی جنة ونجدها نار علیها ناظری معروض
وهناک تفاح یزید غضاضة ان زاد فیه اللثم والعضیض
فالحسن ممحوض من الباری لها والمجد منه اسکندر ممحوض
لیث یهیج علی فریسته ولی یثنیه عنها فی الفریس ربوض
لو عن بحر للحمام لخاضه ونجا ولم یبتل حین یخوض
وهو الحلیم اذا اتی بکبیرة جان وازلق احمصیه وحوض
وله العزائم کالصوارم لم یکن لیکلها التهوین والتمریض
ومدبر قد ابرمت آراؤه حکما یعز لمثلها التنقیض
وجلیس کتب ما خفی لعلومها التحریر بل بحقا له التمحیض

سود

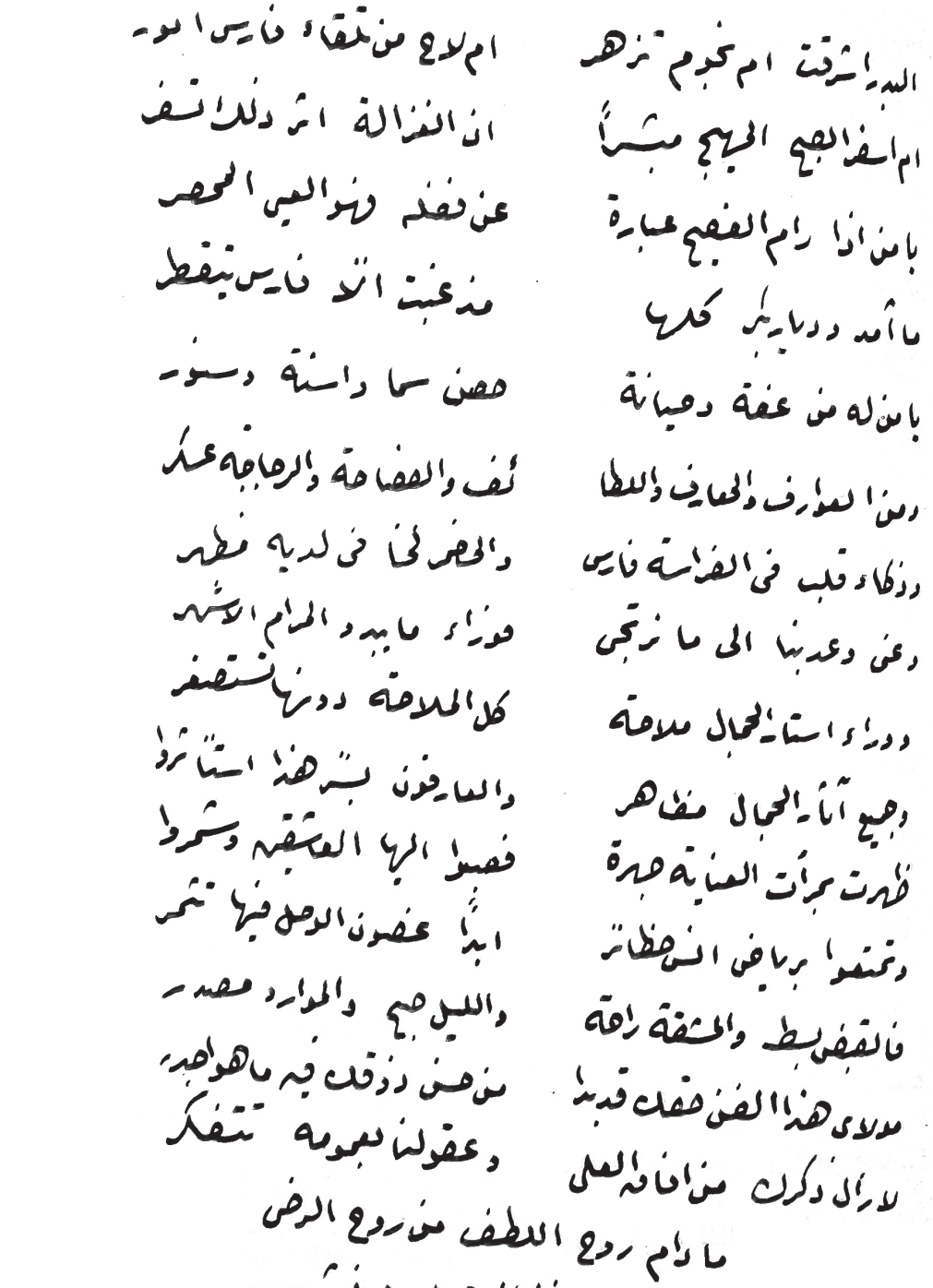

امام تحلى بالفوائد فكنه ... كما قد حوى بحر الفوائد كفه

له في الاسماء العلم مصباح كوكب ... بدا نحو للسامعين و صرفه

وان له والمدح قد هان كشفه ... فضائل اخرى بدرها فات كسفه

سما في اراضي الشام ديوان سعده ... فبالنصح فيه قبضه ثم صرفه

وقد عاد دفتر دارها عن امانة ... دعفة كف عن رشاها تكفه

حماه بشهبا ناد في كل منزل ... مكيدة ذي ضغن من اللطف لطفه

ولا برح القرم الهمام مليكنا ... بابالغ اسعاف دعون يحفه

عسى فيض جدواه يروي اخا الظما ... فكم لذلك راد من ذاك رشفه

ولا سيما ابن الحنبلي الذي ارتوى

بعذب ندى منه تعظم وصفه

مسيد بنيان القريض وان يكن ... ركيكا لذي نقد العبارة رصفه

واسنى صلات اردفت بسلامها ... على من حما عن ورطة الشرك كهفه

محمد الهادي الانام وآله

واصحابه ما انساب في الدو خشفه

مشار اليه غازي اسكندر پاشا حضرتلرينك مدايح ومحامد جليله لرينى متضمن علامه شهير القاضي المعروف الدمشقي حضرتلرينك جكيره قلم بلاغت ايلدكلري قصيره جيده در

البدر

واهدى كتاباً كان الف باسمه فجازى بما فى البال بل زاد ضعفه
وعاينت فى السلطان لما رأيته مناقب اهل الله لا زال لطفه
خشوعاً واخباتاً وحلماً وخشية فما عن سدى عم البرية عطفه
وفى النفس حاجات تأخر ذكرها لسابق مقدور تعذر خلفه
وارجو له الاسكندر الندب ان يرد الى منهل فى القرب يهنيه رشفه
وارجو بتعجيل لذاك لكى نرى مشيداً من المعروف اتقن وصفه
وانت على ما انت فيه ولم يزل شعارك ذكر الله جل وخوفه
وعلمك ان الدهر لم حل خطبه بقوم وكم اخنى على الناس حرفه
فخذ صفوة واعرس عن العدل والتقى عروساً جناها خير ماله قطفه

وعود على بدء اسلم ثانيا
واهدى سلاماً طاب كالمسك عرفه

قصيدة مذكوره نك وزن وقافيه سنه موافق اوله رق غازى مشار اليه اسكندر
پاشا حضرتلرينك اوصاف عاليه سى حقنده علامه رضى الدين ابن حنبلى حلبى نك
تنظيم ومشار اليهه اعطا ايديكى قصيدة نضيره در

لنا اريحى صاغ كالمسك عرفه واحسانه ذاك الذى انبت عرفه
واهدى الينا الحب يسكر حرفه نتيجة حب ليس يمكن حرفه
وفت من لديه لا لكسب محامد ولكن لكيما يرمق الاجر طرفه

وستايسه شمايل وشجاعت قهرمانى وعدالت نوشيروانى وتدابير
بزرجمهرى وسخاء جوانمردلرى حقنده يك حوقه آثار بليغه انشاد وتنظيم
اولنمشدركه اكر جمله سى يازيلمق لازمكلسه جلدلر تشكيل ايدر .
بنا بر عليه بعض اعاظم فضلا طرفندن عربى العباره اولمق ايله يازيلان آثارك
تبركاً درجيله مجلدمزى تزيين ايدرز .

الفاضل العلامه شيخ علاء الدين بن ولى الله شيخ محمد بن عراق الدمشقى
ثم المدنى حضرتلرينك حق غازى مشار اليهده كى قصيده غرّاسى .

من العبد من يدعى عليا ووصفه وفى وان نكشفه هالك كشفه
هو ابن العراق اضعف الناس فى التقى وفى العلم ان تخبره يظهر ضعفه

الى الفاضل الاسكندر العالم الرضى
ومن فاح بالافضال والبر عرفه

سلام عليكم شرف الله قدركم وابقاك للمعروف اذ انت كهفه
سلام محب مذ تعرف ذاتكم على نأيه عنكم تزايد لهفه
ولكنه يدعو باخلاص نية لشأن علاكم ان يعجل حتفه
ويدنيك للسلطان تخلص نصحه ليبلغ اهل العلم والدين عرفه
وقد ورد الباب الشريف محبكم ونال به ما لا يكيف وصفه
وقابل سلطان البسيطة فانثنى بخير وافراح بها اهتز عطفه

واهدى

سنه مذکوره ایچنده مصر نادر العصر والیلکنه تحویل مقرونه ایلدی
پاشا بو مقرونده دخی بر ییل اون ای اجرای حکومت ایدرک نخبة التواریخده ولاة
مصر تعداد اولندیغی صره ده مشار الیه اسکندر پاشا ایچون جرکس الاصل نامدار
شجیع و دلیر و برار و علم معرفتده انگشتنمای روزگار بر وزیر کامکار ایدی
دیو حسن شهادت اولندیغی اوزره اوراده دخی هر بر امور و خصوصک موفق اولمش
و ۹۷۸ سنی اواخرنده سنان پاشا کرکی کبی ولایتنه نظام و انتظام ویردکدن
صکره عودت ایلمشدر.
پاشا هر یرده حسن حیث براقمش و مصرده دخی مظهر حسن موفقیت اولدیغی
درکار بولنمش ایکن بعض پاشالر زماننده فرصت بولدرق فاحش وظیفه لره
نائل اولندرک تنزیل اسمیسنه دقتله محافظه و وارداته همت ایلدیکندن استفاده لرینه
طوقنان بعض مصر تاریخلری مجرد اغراض اثری اولدرق مشار الیهک بیت المال
مسلمینه اولان شو خدمت جدیه نافعه سنی سوء تفسیر ایلمشلردر.
شو جمله دن ۱۰۳۰ تاریخنده تاریخنی اکمال ایدن سهیلی افندی حق مشار الیهده
بغیر حق بعض تفوهده بولنمش و اندن اون اوچ سنه اقدم مصر والیلکنه
بولنان بستانجی باشیلقدن مخرج دیگر اسکندر پاشا ایله موازنه ایدرک
انی فوق العاده مدح و ثنا ایلمشدر.
حالبوکه شو ایکی اسکندر پاشا ایله معاصر اولان دفتردار عالی افندی کنه
الاخبارنده سهیلی افندینک خلافنه اولدرق بزم اسکندر پاشایی شجاعت و اهلیت
و استقامت

بویله بر دشمن اوزرینه عزمده انجلک محاسبه و بلکه عزم ایتسه بیله ارحزوم دلاورلرندن
بر فرد خلاص اولمق احتمال ایدی لله الحمد اول مرتبه لرده اولمدی (۱)

اسکندر پاشانک قلعه یه قیانمیویده ازعسکرایله میدانه چیقماسندن طولایی اکثر ناس
طرف پادشاهیدن کندوسنه غضب اولنه جغنه قیاس ایدرلردی

اول شهریار مقادر شناس مشارالیه خلعت کرانبها و تیغ مجوهر جهانگشا ارسال ایله
خاطرینه الالوب بر قطعه بو مضمونده خط شریف کوندردی

(اسکندر برخوردار اولدیسه و هر وجهله لطف و احسانه سزاوار اولدیسه سن شاه اوغلنک
اکثری دکلسک و انک عسکری و فرنه وکندن اوزره ایکن بو مرتبه مقابله یه اقدام
و کوشش و اهتمام انجق اولور

لاجرم سکا لازم اولان بذل مقدور ایدی حقا که سعیک قصور بولمدی نصرت و هزیمت
مشیت خدایه متعلقدر کوکلکی خوش دوته سک)

صولاق زاده شو خط شریفی یازدقدن صکره دیرکه بعض ثقاتدن منقولدرکه
پاشای مشارالیه بر کیجه مقدم عالم رؤیاسنده بر ییلان طوتمش تعلقاتندن بر قاچه نقل
ایتدکده بریسی ییلان طوتمق اضطراب و الم و غصه و غم صورتیدر دیمش بریسی دخی
غالبا اول طوتدیغکز ییلان شاه اوغلیدر اوزریکزه کلمک سوزلری شایعدر
لابد انی الله کتوررسکز دیو تعبیر ایتمشلر پاشانک میلی تعبیر ثانیه ذاهب اولوب
خبر کوننده بو قدر جزانه و بو درجه دقت او مصلحت ایچون ایمش
در الحبیب صاحبی دیرکه پاشا بلاد شیعه اوزرینه ایلغار ایلمکدن خالی قالمیوب ابراهیم اجرا و حذر
عظیم ایقاع ایلدیکندن شاه طهماسب طرفندن واقع اولان توالی رجا و استدعا اوزرینه

(۱) تاریخ صولاق زاده صحیفه (۵۲۸)

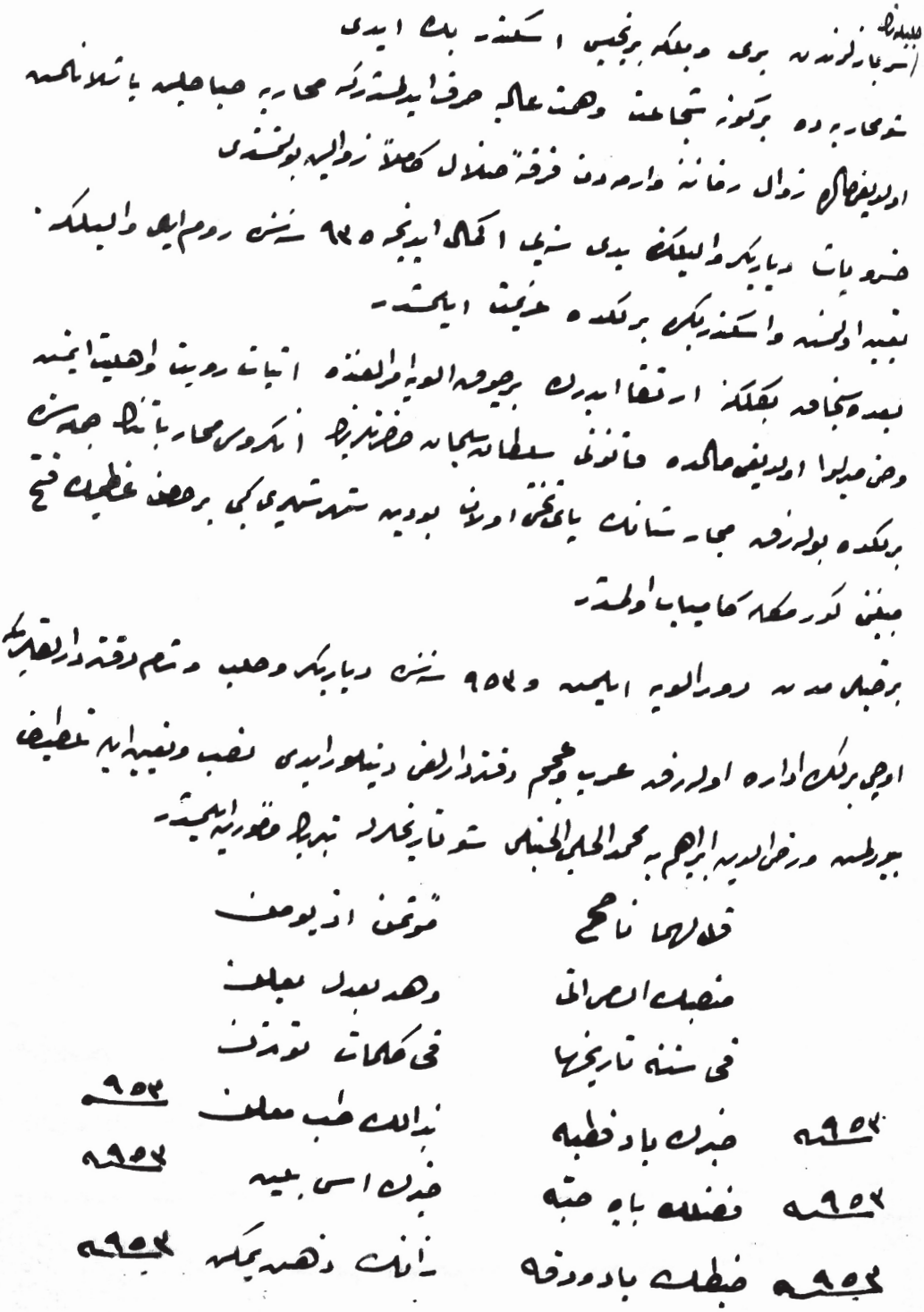

(اسکندر پاشا)

دیاربکرده واقع و نام عالیسنه منسوب جامع شریفک بانیسی والان اولادلری بدنده موجود اولوب اسکندر پاشا خازنی دیمکله معروف اولان کاشانهٔ جسیمک صاحبی بولنان غازی مشهور اسکندر پاشا حضرتلریدر.

مشارالیه استعمال سیف و سنان شجاعتده یکتا و گروه اهل قلم میاننده بی همتا و امور مهمهٔ حسابیه ده دخی حائز اقتدار اعلی بر مجاهد بی نظیر دنیا ایدی.

مشارالیه حضرتلری مطلع اعمارندن مقطعه وارنجه یه دکین الی سنه دن متجاوز دولت ابد مدتی ولی النعمت عز و رفعتی اوزرینه ایران و کردستان و عربستان حدودلرنده قلیچ صاللامش و هنکی جهته توجه ایتمش ایسه جمله سنده منصور و مظفر اولمش بر غازی بختیاردر.

میدان محاربه ده اجرا ایلدیکی کارزار و فنون مهمهٔ حربیه ده ایفا ایلدیکی مهارت و اقتدار جمیله قانونی سلطان سلیمان حضرتلرینک زمان پاکمکنده کی قوماندانلرک اک مشهورلرندندر.

اسکندر پاشانک اصلی قبارطای نام چرکس قبیله سندن اولوب تقریباً مبادی قرن عاشر اولان طقوز یوز سنه سی حدودنده دنیایه کلمش و واصل زمان نشو و نما اولدقده اقربا سندن بولنان بوسنه لی خسرو پاشا دائره سنده اکتساب کمال و تربیه ایلمشدر.

هنوز

(~~[illegible]~~ اوغلی اسکندر پاشا)

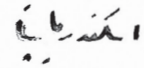

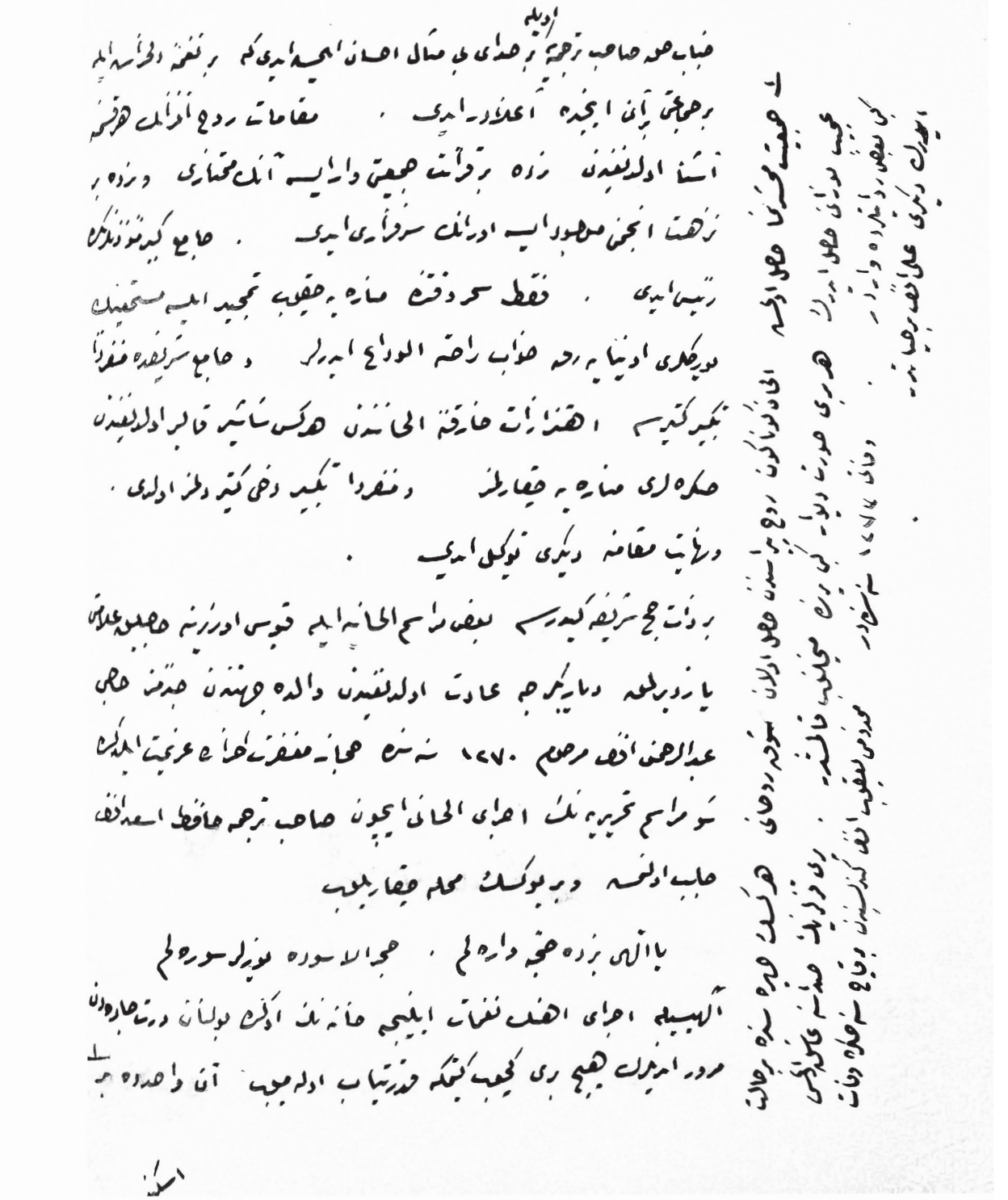

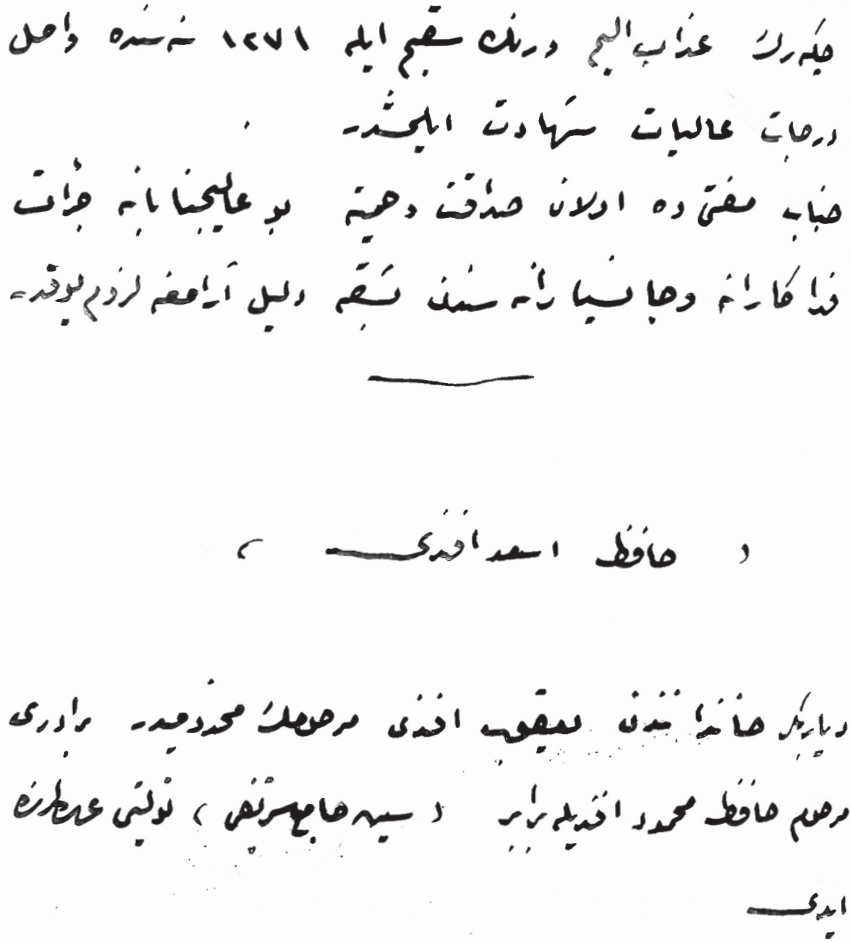

« المولى اسعد »

دیاربکر (آمد) شهرینک خاندان کرام و فضلای ذوی الاحترامندندر.
صادق دولت و خیرخواه مملکت بر ذات ایدی.
سعرد سنجاغی مفتیلکنه تعیین اولنه‌رق اوراده امر جلیل افتایه
صرف تاب و توان ایلمک ایدی.
۱۲۷۰ سنه‌سنده کی روسیه محاربه‌سنده جزره امراسندن اولوب مقدما
درسعادته نقل اولنان عزالدین شیر بک (پاشا) عساکر معاونه
طویلایوب محاربه‌یه کتمک اوزره جزره‌یه کلمش و اوراده تبدیل فکر
و حرکت ایدرک جزره‌دن مرکز لوا اولان سعرد قصبه‌سنه کلوب
او حوالیده اجرای فصاحت ایتمک بولنمش ایدی.
صاحب ترجمه‌نک دین و دولته اولان کمال صداقت و فرط حمیتی
حسبیله میر موصی الیه اجرای نصایح حقگویانه‌یه جرأت ایلدیکندن
جناب مفتی‌یی و اورانک خاندان قدیمندن طاهر اغای اشکنجه‌یه

حکم ر(؟)

الحول الله

الحول الله

المولى اسحق سنوحی افندی

علمای والاشانی مملکتندندر . تحصیل فضائل وکمالات ایلدکدن

صکره علماء رسمیه سلسله‌سنه داخل اولهرق ۱۳۲۷ سنه‌سی

شوال سرتیفنک یکرمی برنجی رتبه حرکت خارجیله رابعه عثمان

افندی مدرسه‌سنه اتصال وسنه مذکوره اواخرنده ثانیه معمار مصطفی

اغا مدرسه‌سیله مبتهج الامال اولدی .

دورمدارس معتاده ایدرک ۱۳۲۴ سنه‌سنده رتبه ابتداء داخله

داخل اولدیغی حالده عمر عزیزی وفا ایلمدیکندن سنه مذکوره ظرفنده

عازم نزهتگاه جنات عالیات اولدی .

ادیب لبیب فاضل لطفکار . انسانیت شعار .

بر ذات مکارم دثار ایدی .

دفاتر علماء رسمیه‌ده اسم والا رسملری مسطوردر .

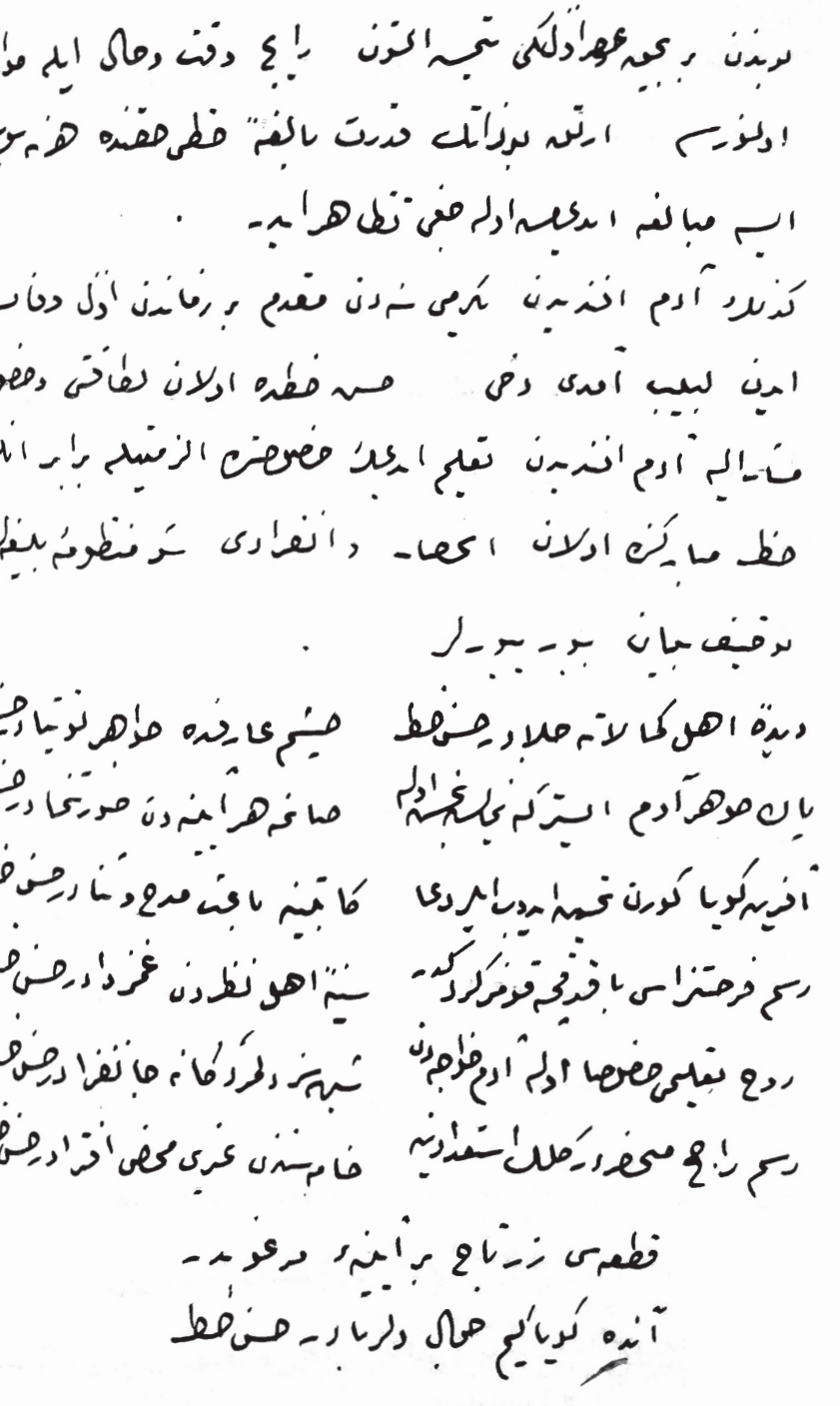

(سید آدم افندی خطاط اشهر)

مشاهیر اساتذهٔ خطاطین مملکتندر. ۱۱۴۱ تاریخنده وفات
ایدن آتی الترجمه حافظ محمد آگاه سمرقندی حضرتلرندن تحصیل فنون
متنوعه ایدرك اخذ اجازت ایلمش و خطوط عالیه نك جمله سنده
ابراز ید بیضا ایله (آیة من آیة ۱۱) اولمشدر.
استادینك وفاتندن اعتباراً تمام التحسن اوچ سنه مدت دیاربکر (آمد)
شهرینك و حوالیسینك وفاتنفرمای استادیتی بولنمشدر.
جامع کبیرك چارشو طرفنده کی قیوس مدخلنده واقع و شمدیکی
سعدای پاشا کتبخانه سی قارشوسنده کی دکانده اقامت ایدردی.
خط نفیسنك رواج تجلید و تذهیبی برجوجه مجلد و مذهب
صاحب معرفت نیشمکه سببیت ویرمشدر. وفاتی
(۱۲۰۴) سنه سنده و شهر آمدده در.
صبیح اللقا و بشوش و نادره گو بر ذات ملك سیرت ایدی
نیشدرمش اولدیغی خطاطان کثیره دن بری خطاط شهیر آتی الترجمه
سید محمد درویش افندی مرحومدرکه بو حقیرك استادینك استادیدر.
شهرت شایعه سی الان هولسانده دائر و قدرت فائقه سی هر زبانده

جاریدر.

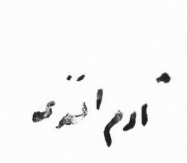

اولدیغی کبی اکبر وارشد اولاد عزیز محمود حضرتلری ایدوکی
صاحب ترجمه نک (اخی محمود) کنیه سیله مکنی بولنمسیله ده مثبتدر
بناءً علیه هر ایکی برادر عالیقدرک دخی طوغریجه پدر عالیقدرلرندن
اخذ نسبت طریقت ایلمیه اولدیلر دها طوغری اولمق اوزره
تلقی اولنه بیلور.

صاحب ترجمه اخذ محمود حضرتلری او عائلهٔ مبجله یه احسان الهی
اولان الطاف مالانهایه خفیه دن حصه یاب کمال بر شیخ کرامت
وقوف فیض اشتمال و جد بجد بر فاضل ولایت موصوف بی مثال
اولدقلری حالده ۱۰۲۰ حدودنده مشتاق لقاء رحمانی
اولهرق عزم تجلیخانهٔ لاهوت ایلمشدر.

برادر و مخدوم عالیلری و دها بر چوق اقرباء و خویشان مبارکه لری
بو مجموعهٔ عاجزانه مزه زینت بخشادرلر.

عمود نسب کرامتمدارلری سابق الترجمه سید احمد چلبی بخشنده
مرور ایلمشدر.

بن شیخ محمد

(السید الشیخ اخی محمود ارموی)

اتی الترجمه عزیز محمود ارموی قدس سره القوی حضرتلرینک برادر
عالیکهرلریدر . اسم اصلیسی احمد ایسه ده
برادر والالرینه نسبت اولنه رق (اخی محمود) لقبیله ملقب
اولوب اسم اصلیسی تحریر وتلفظدن قالمشدر .
سرخسران ایران طرفندن الف کاملدن حکره ارمیه حوالیسنی
استیلا ایتملری اورزینه ۱۰۰۹ تاریخنده برادر عالیقدرلری
و بالعموم عائلهٔ علیه لریله برابر مهاجرت و شهرمزه عزیمت ایدرک
وجودلری باعث فیض و برکت مملکت اولمشدر .
مطبوع سلسلهٔ نامهٔ مشایخده بو ذاتک سلسلهٔ طریقی پدر اکرملری
(صاحب کتاب تذکرهٔ بابا) الشیخ السید محمد بابای ارموی حضرتلرندن
و برادر اکرملری عزیز محمود ارموی حضرتلرینه بو ذات اشرفدن اخذ و تلقی
ایلدیکی محرر ایسه ده (ذیل عشاق زاده) و (وقایع الفضلاء)
شیخی کبی کتب معتبره ده عزیز محمود ارموی حضرتلری سلسلهٔ نسبتی
طوغریجه پدرلری السید الشیخ محمد بابای ارمویدن اخذ ایلدیکی

محرر

145

حضر فضلاسندن اولوب تاریخ مذکورده برحیات بولندیغی
تقیه ایدییور.

فضل وکمالنک درجاتنه کلنجه مشارالیه صالح السعدی مرحومک صاحب
ترجمه یه ارسال ایلدیکی شو منظومه ده کی توصیفات ایله کندیزیمک
استادینه کوندروب زیرده مندرج بولنان منظومهٔ عربیه بلیغه سندن
اصحاب مطالعه یه معلوم اولهجغی وارسته قید و تذکاردر.

فاضل شهیر وکلامهٔ نحریر موصللی صالح افندی السعدی
مرحومک صاحب ترجمه یه ارسال ایلدیکی منظومه

الفاضل الكامل احمد افندی

مشار الیهك شخص و هویتی معلومم دكل ایسه ده اولده لولبانی آثار
عربیه سی بك سلیس اولدیغی كبی موصللی فاضل شهیر علامه تحریر
صالح سعدی افندی مرحومك خط دستیله اولان بر منظومه سی بالاسنده
(صورة كتاب الی تلمیذلی ظریف من اهل آمد)
(قرأ علی رسالة الحساب للبهائی وغیرها)
عبارة سی محرر اولمسنه و صالح سعدی افندی مرحومك مدة العمر دیاربكر
(آمد) شهرینه كلمامسنه نظراً كندیسی موصله عزیمت ایدرك مشار الیه
صالح سعدی افندیدن تلمذ ایلدیكی اكلاشیلیور .
و منظومه مذكوره نك بر بیتنده .

الی الاخ الندب الزكی الاوحد نجل عزیز النجیب احمد
صراحتنه كوره پدرینك اسمیره عزیز اولدیغی و كندیسنده فضل و
كمالندن بشقه نبیه و نجیب بر عائله دن ایدوكی نمایان اولیور .
كندی منظومه جوابیه سنك بعض ابیاتنده دخی ١٢٤٤ سنه سنده
واقع اولان روسیه محاربه سندن بحث ایدیورلر اواسط عصر

صفر

[illegible]

احمد خالی افندی و عزتلو عبد الفتاح فتحی افندی و عبد الکریم عبدی
افندیلرک جمله‌سی صاحب دیوان و آثار اولدقلرندن
ترجمهٔ حاللری محللرنده مسطوردر .

الشیخ احمد افندی الآمدی

مملکتمز علماسندن بر ذات فضائل سماتدر . بعض علمای
مملکتندن تحصیل علوم عالیه ایدکدن صکره همشیره‌لری رقیه
خانم و دایی زاده‌لری ضابطاندن حاجی عبد الرحمن افندی
ایله برابر شام شریفه مهاجرت ایلمش و شام شرف انجامده
بر مدت اقامتدن صکره مدینهٔ منوره‌یه هجرت ایدرک
اوراده حرم نبوی خطبای سعادت احتواسی میاننه داخل
اولمرق احراز شرف بی انتها ایلمشدر .
تقریباً وفاتی ۱۲۶۰ حدودنده در . الیوم عائله‌سندن
مدینهٔ منوره‌ده بعضاً ذواتک موجود اولدیغی مرویدر .

بتشبیب جامع کبیرده صاری عبدالرحمن پاشا کتبخانه سنده قعود ایدنجه
علی پاشا محله سنده کی خانه نک اورایه اوزاق دوشمسی حسبیله جامع کبیر
جوارنده بر خانه اشترا ایدرک اورایه نقل بیورمش و متعاقباً
شمدی احفادی یدنده موجود اولان بهرام پاشا جامع شریفی
جوارنده و سلوکیه محله سنده کائن خانه یی اشترا ایدرک نقل ایلیه
کی کان عبادت و طاعتله امرار اوقات ایلمش و بهرام جامعی
شریفی امامت و خطابتی دخی عهدهٔ عالیلرینه توجیه ایله جمعیت وفیره یه
مقتدا بولنمش اولدیغی حالده ۱۲۵۸ سنه سنده

اولمشدر

زمانده بولنان شهرمز اهالیسندن همان مشار الیهدن اوقمیان
کیمسه یوق کبیدر وفاتنده تلمیذان سائره سندن تشیع
بالکز قرق عدد حافظ کلام الله جنازه سنده موجود بولنوب
اغلیه رق تلاوت قرآن عظیم الشان ایتمشلر ایدی
مرقد عالیلری ماردین قپوسی خارجنده قبالق تعبیر اولنان محلک
وسطنده و رهگذاره ناظردر مرقد عالیسیله الآن
تبرک اولنور
اولاد و احفادندن السید الشیخ محمد شعبان کامی افندی و مخدومی

و نقدر لزوم کورنسه بیله قسم اللهی لسانه آلمسه و بیلمم
ایشلرده تأمینات مقامنده استعمال ایلدیکی و علی التحقیق
کلمه‌سی ایدی

مرحومک بو فضل و کمال و زهاوتیله برابر خانه‌سنده بعض کوچک کوکرجا
اولسه اولوب آقشامدن اوه کلدکده بسه اون دقیقه آنلرله
مشغول اولور. و حتی بعض کره مبارک جبه‌سنی چیقه‌رارق اوچورتمه
و آنلری سیر ایتمک ایچون ارقه‌لری چکره آتاردی

حرمی تعجب ایدرک کلیکز باقکز تیمسه یاشنده اولان بزم
احمد چوجق اولمشدر دیه اعتراض ایدردی.

مشار الیه اره‌لقده بعض لطائفده مائل ایدی.

باجناحلری حاجی محمد افندی که [illegible] یک مشقی و فقط صحیح
مبتلا بر ذات ایدی بعضاً کیجه‌لری برلکده اوطوردقلری
وقت حاجی اغزکی آچ سکا شکر ویره جکم دیر و
مبارکده اغزینی اچنجه قهوه قاشیغنه قویمسه اولدیغی کلی اغزینه
آتار حدتلندیرر ایدی و حکره تطییب ایله بر
چوق شکرلر و میوه‌لرله تلذیذ دماغ ایتدیرر ایدی.

مخدوملری ای الترجمه استاد اکرمحسن شعبان کامی افندی حضرتلری

بیتشدی

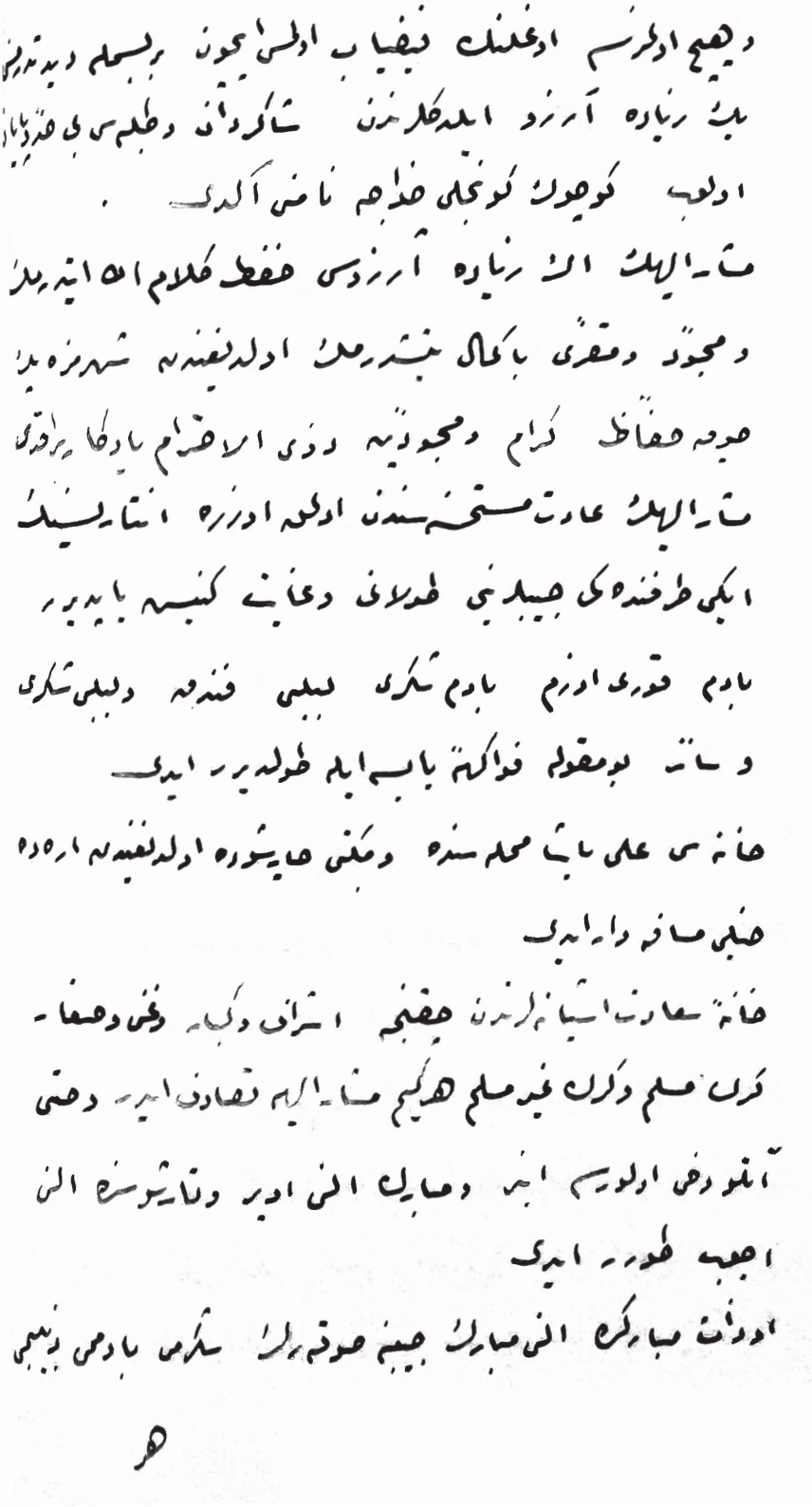

اشراف امتدن اولدی . حداس دخی بیک لطیف اولدیغندن
علم قرائته صرف نقدینه اقتدار ایدرک بر مجوّد بی اقران وقرائت
سبعه ده مشار بالبنان اولدی .
بیوک جدّمز عبدالرحمن افندی مرحوم مشار الیهک صلاح حال وکمالنه
حیران اولهرق کریمه لری امهانی خانمی حبالهٔ ازدواجنه بالاعطا
ایچ کوه کیلکله کندیلرینه داماد ایلدی .
جناب استاد تحصیل کمالاتی ترک ایتمامکله برابر دیاربکر (آمد) ده
کائن چقال مسجد شریفنده امامت وبعض جوامع شریفه ده
خطیب والا مقام اولدی
۱۲۱۰ سنه سنده قائم پدر عالیلری المولی الفاضل عبدالرحمن افندی
حضرتلرینک وقوع وفاتی اوزرینه انک مخدوم بهینلری محمد امین افندی
ایله بر بر مشترکاً مکتب قائم پدره قعود وتلمیذانه تعلیم علوم
وخطوط ایلمکله مبادرت ایلدیلر
۱۲۲۰ سنه سنده قائم برادرلری محمد امین افندینک دخی بلا ولد وفاتی
حسبیله ارتق منفرداً قائم پدرلرینک مقامنه قائم اولدی
مشار الیه تقی نقی متقی متشرع عابد متجهد بر ذات
کثیر المآثر ظهور ایلمکله هرکس اولادینی مشار الیهه اوقوتدرمغی

العابد الحافظ العامل النقي السيد

المولى احمد افندي

آتي الترجمه استاذ اكرمز شعبان كامي افندي حضرتلرينك پدر والا رسولي

و بو حقير خاكسارك والده سنك جدّيدر

١٢٨٠ حدودنده ديار بكر (آمد) شهرينه ساعت مسافه ده واقع

حسنكيف (حصنكيفا) نام شهر قديمده شيخ محمود نام ذاتك

صلبندن كهواره پيراي ولادت اولمشدر

هنوز بر طفل شيرخوار ايكن والدينك وقوع وفاتي و ١١٧١

سنه سنده (بلاي قحط اعظم) تاريخي اولان قحط و غلادن

طولاي قصبهٔ مذكوره اهاليسنك طاعلمسه بولنمسي حسبيله والده لري

رشيده خانم مخدومه لرين مستصحباً ديار بكر (آمد) نقل و مهاجرت

ايلدي

مخدومني بعض مكاتبه بالاعطا واقف مبادئ قرائت اولدقدن

صكره كذلك اجدادمزدن اولان آتي الترجمه بيوك كونجكلي (١) عبد الرحمن

افندي حضرتلرينك مكتب تربيه سنه توديع ايلدي

اوراده اوّلا كلام اللهي درج حافظه وجدان ايدرك (اشراف

امتي حملة القرآن) حديث شريفنك شاني با احترامه مظهريتله

(١)

اشراف

السيد الشيخ احمد افندي الآمدي المعروف

بحنان زاده

شهرمزك علما وفضلاسندن غايت متقي وحدود احكام شرعيه نك

حرفيا اجراسنه غايت مقدم بر ذات كثير محامد اولوب حنان زاده

لقبيله بنام ايدي

١١٩٠ حدودنده شهر ديار بكر وآمده ده كهواره پيراي ولادت اولمش

وافاضل مملكتدن تحصيل علوم وكمالات ايلمشدر

مشار اليهك مملكتك سلخ خانه لرينه كتوريلان اغنامي قصابلرك

شرع شريفه موافق صورتده نحر ايتمدكلرينه كوجنه رك مع ~~عائله شام~~

١٢٤٥ حدودنده مع عائله شام شريفه نقل ومهاجرت ايلدي

شام فيضات آرامده امرار اوقات ونشر فضائل وكمالات ايلديكي

حالده ١٢٥٠ حدودنده تماشاي باغ جنانه طالب

وواصل مقصد اقصاي مطالب ومآرب اولدي

اتى الترجمه ادبادن محمد امين آصف افندي بو ذات عالي قدرك

مخدوم معارف رسوميدر

بو حقیر یالکز شاعره سزی خاتمه یتشدم .

اولاد ذکوری اولمدیغی جهتله آبا و اجدادندن بری عهده سنه

اولان بهرام پاشا تولیتی دامادی عزمی زاده حافظ محمد افندیه

انتقال ایدرك الآن آنك اولاد و احفادی یدنده دیر .

(احمد عزمی افندی)

علمادن و صاحب دیوان شعرادندر . ترجمهٔ احوال

و آثار عالیلری (عزمی) مخلصیله حرف (عین) ده

محرردر .

احمد بك متوللی

خاندان مملکتدن سابق الترجمه ابراهیم بکك مخدومی ومصطفی
بکك حفیدیدر . وآتیة التراجم فخر المخدرات
خدیجه عفت وراحله سری خانملر کبی ایکی شاعرهٔ ماهره نك
پدر کزینی وخاندانان مملکتك حائز موقع بهترینیدر .
دیاربکر دآمده شکرزه واقع بهرام پاشا جامع شریفی تولیتی
پدرندن صکره بوذاته انتقال ایدرك جامع شریف مذکوره
اجرای خدمات ایله امرار اوقات ایلمشدر .
کندیسی فطین ذکی نطوق فقرا پرور بر ذات ایدی
بك چوق ابیات واشعار ولطائف ومطایبات خیالخانهٔ
عرفانده موجود ومنقوش ایدی .
عرفان دکمالنه بو دلیل تیرکه کریمه لرینی بك کوزل اوقوتدیروب
یازدرمش ومملکتمزك مدار فخر عظیمی اولمه جق بر موقع
عالی العالی ادبه ایصال ایلمشدر .
١٢٤٥ سنه سنده وفات ایلدی اوچ کریمه عفیفه ترك
ایلمشدر . حمدیه خدیجه عفت راحله سری خانملردر
برنجی کریمه سی صاحب آثار ادیبه دیکرلری شاعره در .

(سید احمد افندی رجالدن)

شهر دیاربکر (آمده ده نمایافته ظهور اولمشدر . تحصیل
کمالات ایله کسب اقتدار واهلیت ایلدکدن صکره درسعادته
عزیمت ایلمسه وخواجکان دیوان همایون صنوف عالیه سنه
داخل اولمشدر .

۱۲۳۷ سنه سنده استانبول مقاطعه جیلکی مقوریتنه رونقبخش
و ۱۲۳۸ سنه سنده مالیه تذکره جیلکی مقوریت مهمه سیله کامروا
اولهرق مقوریت مذکوره ده ایفای حسن خدمت ایلمکده ایکن
۱۲۴۰ سنه سی رجبنک اون دردنجی کونی عازم سمت ضیافتخانه
ملکوت اولدی .

اقتدار واهلیت وصداقت واستقامت اصحابندن بر
ذات موقر اولدیغندن مسلک بی بقای جهان بر مدت
دها مساعده ایتسیدی دها مقتضا مقوریتلره رونقطراز
اولهرق دولت ابد مدتنه ایفای خدمات مهمه یه
موفق اولمسی مأمول ایدی .

736

ایلدی . نشر علوم عالیه ایله مشغول ایکن ١٢٥٠
حدودنده عزم جنات عالیات ایتمشدر .
وفاتنه سن عالیلری هنوز حدود اربعینه واصل اولمامشدی
فکرنده کی وسعت وکمالنده اولان قوته نظراً عمری وفا
ایتسه ایدی بك بیوك علمای عظام طبقه سنه واصل اولهرق
کسب اشتهار فوق العاده ایتمسی مسلم ایدی .

المولى شافعى احمد افندى

سرآمدان فضلاى مملكتدن اولوب شافعى المذهب اولديغيچون شافعى
احمد خواجه ، ديه بنام اولمشدر .

علماى مملكتدن اتى الترجمه مفتى عبدالحميد افندينك تحصيل علوم
عاليه يه سعى واقدام ايلمسه وطبيعتنده اولان استعداد خداداد
شو سعى واقدامه انضمام ايدرك مشار اليهك طلبه ممتازندن
اولمشدر . غايت نجات وصاحب فكر عميق ايدى
برحوقه استلة مكمله ايله اويله بر استاد كاملى بولور . وبوكبى تدريسده
وقتيله كوريلان تحصيل كافى دكلدر . يكيدن متن وشروحى مطالعه ايدرك
اويله جه درس اوقتمق لازمدر . ديه رك استادينك كيجه لرى درسه
باقمقسزين صباحلين كلوب طلبه سنه درس اوقتمغه اعتراض
ايدردى ١١٣٤ سنه سنده واقع اولان محاصره مملكت
وانك اوزرينه استاد نفيك اوغراديغى فلاكت سببيله
صاحب ترجمه بغداده عزيمت ايدرك ذاتا درس ودورى
مرتبه اجازته تقرب ايلديكى جهتله بغداد واليس مشهور
داود پاشا مرحومدن اخذ اجازت ايدرك مملكته عودت

ايلدى

(المولى احمد افندی قاضی)

دیاربکر علماسندن بر ذات عالی قدر اولوب دیجی زاده
شهره‌یله زبانزد ومعروف ایدی .
بر مدت مملکتده نشر علوم ایله مشغول اولدقدن صکره درسعادته
عزیمتله علمای رسمیه عدادینه داخل اولمسه درجوقه ممالکده
ایفای خدمات شریعت غرا ایلمشدر .
١١٩٧ سنه‌سی رمضان شریفی غره‌سندن اعتبارا ضبط اولنمق
اوزره عهده فاضلانه‌لریه سموای بوسنه نیابت علیه‌سی
توجیه اولنه‌رق جانب مأموریتنه عزیمت واوراجه‌ده اجرای
احکام مطهره شریعت ایدرک مأموریت مذکوره اثناسنده
عزم شهرستان آخرت ایلمشدر .
فاضل کامل عابد متقی متدین بر حاکم حاسم
ایدی .

(هاشم زاده احمد بك)

خاندان مملکت و دودمان صاحب ثروتدن بر ذات عالیقدر اولوب

(هاشم زاده) دیه معروف و مشهور ایدی .

جود و سخاده قدوة نجبا و احسان و عطاده عمده کرما و

اسخیا ایدی . جوق کیمسه انسانیتنی کوزلرینه .

و جوق ذوات التفات معاونتکارلرینه مظهرینله نظام

اولمشیدی . وفاتی ۱۱۸۰ حدودنده در .

۱۱۷۰ سنه سنده

خانه عزت آشیانه لرینک حرم دائره سنی تعمیر و انشا و دامادلری

ارنود زاده محمد بك ایچون ایروجه بر دائره بنا ایلدکده

لبیب آمدی مرحوم بو تاریخ لطیف ایله تبریك

اولمشیدی تاریخ

دودمان زیب علا حضرت هاشم زاده یعنی احمد بك اوتاج سرخیل نجبا

آرنود زاده محمد بکی ایتدکده ختنه ایتدی اول دنده بو داری چو صدف حجله

بنده یازدم آکا تبریك ایله تاریخ لبیب

دولت آباد اوله یمن ایله بو دار رعنا

سنه ۱۱۷۰

732

زمان انتقالنده عموجه‌م حسین اغا سکز و پدر کوارم التی
یاشنده بر معصوم صغیر ایدیلر . سلسله
عمود نسب شویله‌جه‌در .

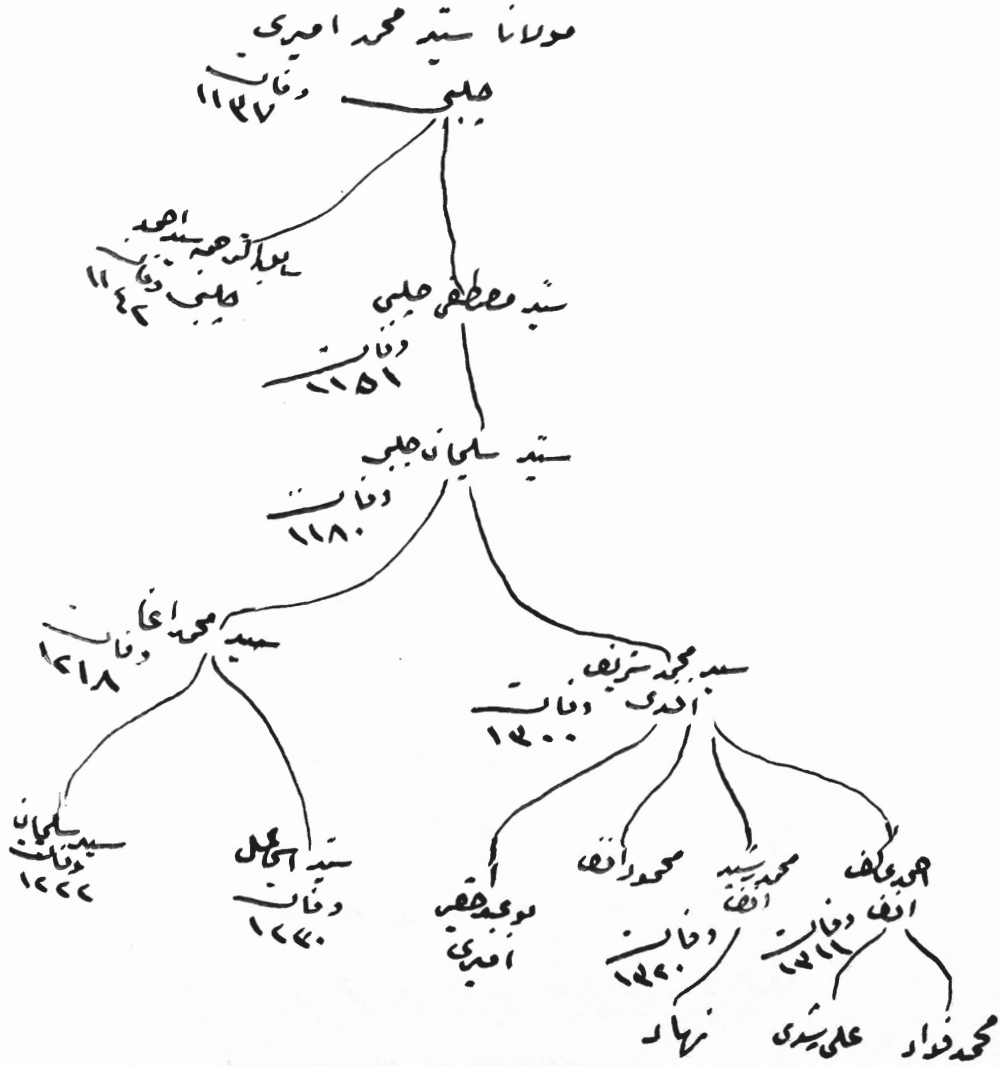

بیوک جدمزک راجیلیغی نصیحتنامه‌یه مخالفدر . دیدیکی شو نصیحتنامه‌در حقیقةً هرزه‌جان
ایتمکه شایاندر .

وجمعیتلرله مسابقتنمای وجوه واعیان مملکت اولهرق
اتلاف ثروته بذل نقدینه تاب وتوان ایلمیش برادر
والاگهری صاحب ترجمه احمد اغالی دلخراش تأسف ایلمیش
وبو حالك بر وجهله اوکنی آلمق قابل اولهمامشدر .
بو مسلك ایجابات بشریه‌یه وخصوصله بیوك جدمز سید محمد
امیری چلبی حضرتلرینك اولادینه یادگار قیمتدار براقدیغی منظوم
نصیحتنامه‌یه مخالفدر . دیه‌رك شب وروز عمیق تفکرلره
ودرین تأثرلره باشلامش وبو کیدیشك نتیجه مولمه‌سی
اولهرق عالم یوزومه توکورمکدن ایسه ناموس اصالت
اوغرینه لاشه‌مه توکورملری دها خیرلیدر . سوزلرینی درمیان
ودرد زبان ایتمش ونهایت برکون بغتةً انتحار ایتمشدر .
انتحاری ۱۲۲۴ سنه‌سنده وسن احیلانلری انلی زاده‌سنده
ایدی . علمای خاندان مملکتدن ومشهور چرخی
زاده‌لردن اتی الترجمه مولانا محمد طیفور افندینك کریمه‌سی
عادله خانمله ازدواج ایلمیش اولدیغندن ایکی ذکور اولاد
ترك ایلمشدر که بیوکی عموجه‌م حسین اغا مرحوم وکوچوکی
پدر عالیقدرم محمد شریف افندی حضرتلریدر .

(امیری زاده سید احمد اغا)

امیری زاده سلیمان چلبی نك ایکنجی حفیدی و بو حقیرك جد
صاحب المجدیدر . کندیسی سادات کرامدن اولدیغی کبی دیاربکرك
اعیان بنام و آغایان ذوی الاحترامندندر .
« اغا » تلقیبی عنوان رسمیه دن اولوب یوقسه کندیسی خط و کتابه واقف
و اشعار ادبایه و تواریخ و انسابه وقوف و معلوماتی وافر و مستحضراتی
ذهنیه سی کثیر بر ذات صاحب المآثر ایدی .
آبا و اجدادینك ثروت و سامانی کندیسیله بیوك برادری آتی الترجمه
کمرك امینی محمد اغایه انتقال ایتمش و بر چوق اقمشه فاخره
دستگاهلریه و سلوکیه تولیتنه مالك بولنمش اولدقلرندن یسار
و غنا ایله معروف و معانی اصالتله موصوف و ابنای جنسنه
حسن معاونت و آثار خیرخواهی ایله مذکور بر جوانمرد وقور ایدی
بیوك برادری کمرك امینی محمد اغا ایسه وزرای عظامدن آتی الترجمه
مشهور شیخزاده ابراهیم پاشانك شب و روز یار و حالداش
اولدیغندن حوصله ثروتك قبول ایتمدیکی بر سخاوت و دها طوغریسی
بی لزوم بر سفاهته دوکلمرك بك بیوك خیانتلر و عظیم سور
و جمعیتلر

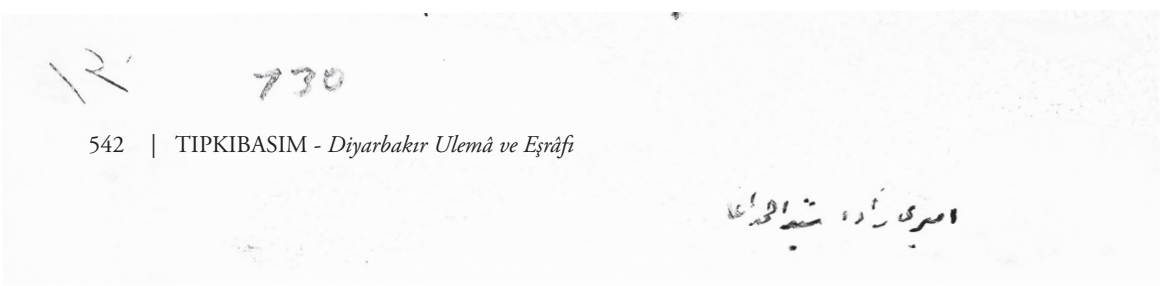

129

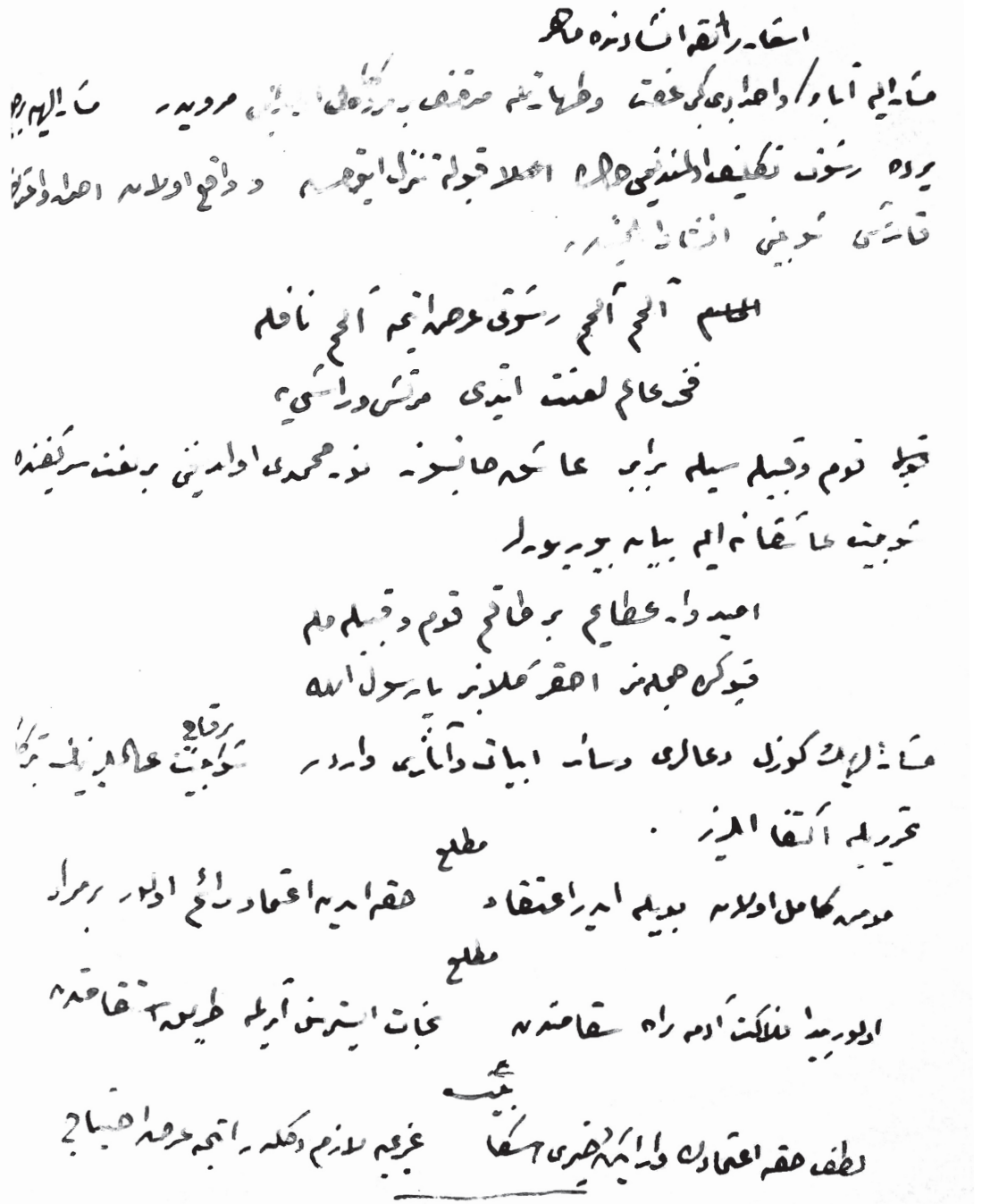

728

[illegible] Anatolu kazaskeri iken Edirne'de vefat etmiştir. Eşrâf-ı Diyarbakır'dan olup ilmiye sınıfına mensuptur. 1260 senesinde Medine-i Tayyibe'de vefat etmiştir. Ailesi hakkında bilgi bulunamadı.

Mehmed Arif Efendi

Fatma Hanım

Kerkük kadısı iken vefat etmiştir. Kendisinden bahseden müellifler onun Arapça ve Farsça bilgisinin çok iyi olduğunu kaydetmişlerdir. Ailesi hakkında bilgi bulunamadı.

Ahmed Asım Efendi

Anatolu kazaskeri Mehmed Vahid Efendi'nin kardeşidir. Ailesi hakkında bilgi bulunamadı.

Mehmed Vahid

Sahib-i tercüme Mehmed Hayati Efendi'nin oğlu olup 1251 tarihinde [illegible] doğmuştur. Rüşdiye mektebini bitirdikten sonra 1268 senesinde Mahmud Arzi Efendi'nin Anatolu kazaskerliği esnasında kalemiye girmiş ve 1269 yılında Mahkeme-i Kassam'da [illegible] olmuştur. 1276 yılında Kitabet-i Defter-i Evvel'de, 1278 yılında Ahkam-ı Adliye Mahkemesi'nde, 1280 yılında Defterhane Mahkemesi'nde, 1282 yılında Mahkeme-i Nakibü'l-Eşraf'da, 1284 yılında Mahkeme-i Evkaf'da, 1285 yılında Mahkeme-i Tahrirat'da, 1287 yılında Mahkeme-i Mülkiye'de, 1289 yılında Mahkeme-i Temyiz'de görev yapmıştır. 1291 senesinde Mahkeme-i Temyiz Reisi iken vefat etmiştir. Ailesi hakkında bilgi bulunamadı.

Mehmed Hayati

Sahib-i tercüme Mehmed Hayati Efendi'nin oğlu olup 1251 tarihinde [illegible] doğmuştur. Rüşdiye mektebini bitirdikten sonra 1268 senesinde Mahmud Arzi Efendi'nin Anatolu kazaskerliği esnasında kalemiye girmiş ve 1269 yılında Mahkeme-i Kassam'da [illegible] olmuştur. 1276 yılında Kitabet-i Defter-i Evvel'de, 1278 yılında Ahkam-ı Adliye Mahkemesi'nde, 1280 yılında Defterhane Mahkemesi'nde, 1282 yılında Mahkeme-i Nakibü'l-Eşraf'da, 1284 yılında Mahkeme-i Evkaf'da, 1285 yılında Mahkeme-i Tahrirat'da, 1287 yılında Mahkeme-i Mülkiye'de, 1289 yılında Mahkeme-i Temyiz'de görev yapmıştır. 1291 senesinde Mahkeme-i Temyiz Reisi iken vefat etmiştir. Ailesi hakkında bilgi bulunamadı.

(1)

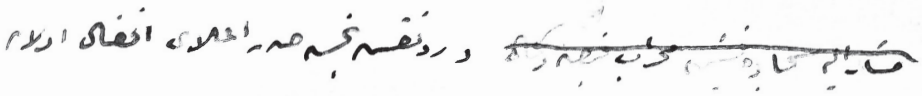

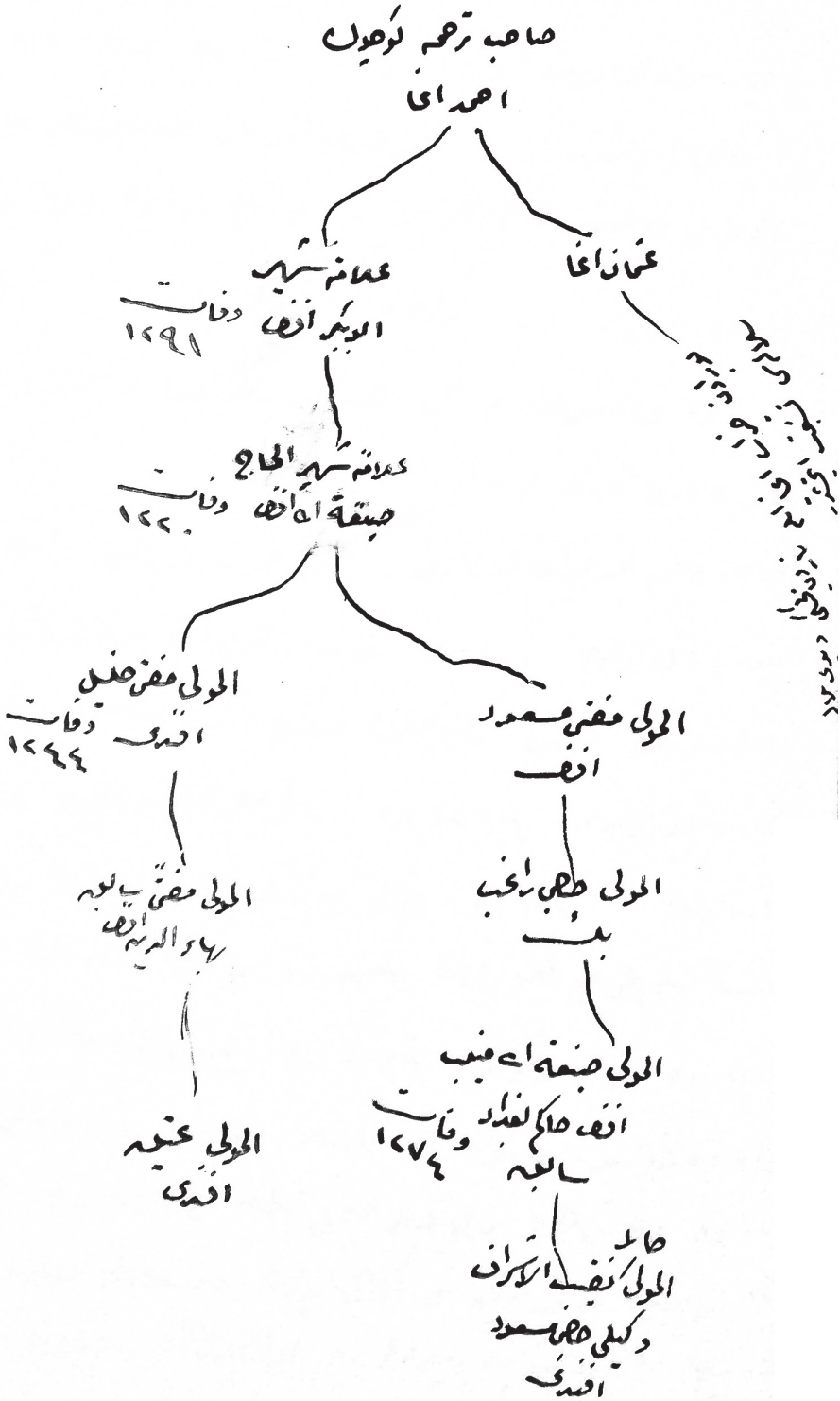
صاحب ترجمه كوچوك
احمد اغا
عثمان اغا
علامه شهير
ابوبكر افندى
وفات
١٢٩١
علامه شهير الحاج
صبغة اى افندى
وفات
١٢٢٠
المولى مفتى خليل
افندى
وفات
١٢٤٤
المولى مفتى مسعود
افندى
المولى مفتى سابق
بهاء الدين افندى
المولى حلمى راغب
بك
المولى عتيق
افندى
المولى صبغة اى منيب
افندى حاكم بغداد
سابق
وفات
١٢٧٤
حالا
المولى نقيب الاشراف
وكيلى حلمى مسعود
افندى

کوچوك احمد اغا

متحیزان مملکت واصحاب یسار وثروتدن بر ذات عالیسمات اولدقلری
کبی صلب پاکیزه تشکل ایدن بر عائله نجیبه دن ایکی عصردن برو
مشهور علامه ابوبکر و علامه و فاضل کامل حجی راغب
افندی حضراتی مثللو ودهانیجه نیجه علما وفضلا یتشمشدر
کندیلری دخی نجابت وخاندانلقله تمایز ایتمشدر و کوچوك احمد اغا
دیه مشهور وبنام بولنمشدر .

مالك اولدیغی بر حوزه دستگاهلرده اقمشه فاخره حریریه نسج
واعمال ایدیلرك اصحاب دکاکینه توزیع واعطا واقطار وممالکه
دخی سوق واسرا اولنور ایدی .

فقرا پرور وصلاح حال ایله زیور خلوق متواضع مراحمکه
بر مرد نجابت گستر ایدی وفاتی ۱۱۴۰ حدودنده
عمود نسب اعقاب عالیلری شویله حه در

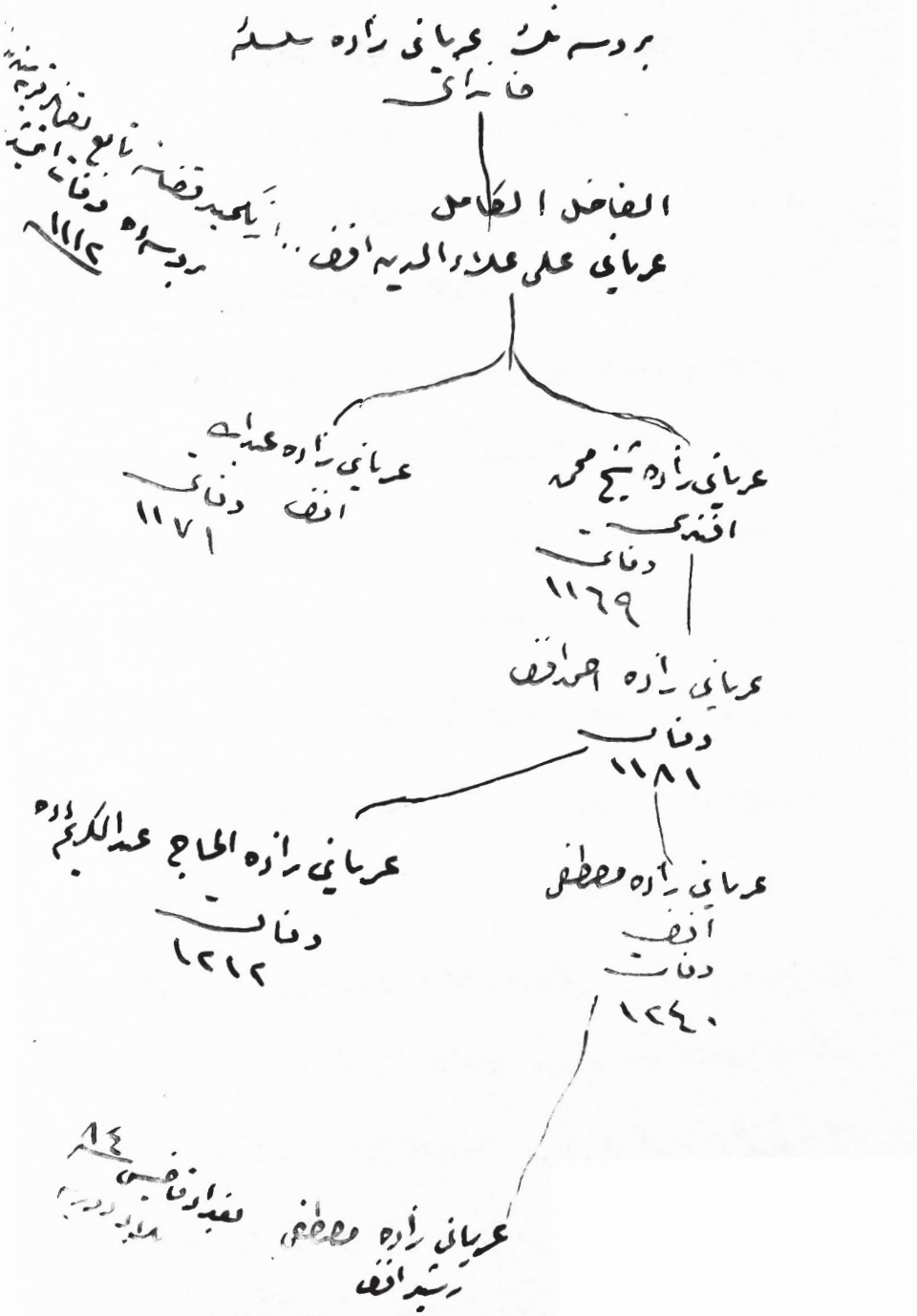

العالم الفاضل المولى احمد افندی العریف

بعریانی

دیاربکر (آمد) ک عریانی سلالهسنی تشکیل ایدن اجلهٔ
علما و ابنهٔ فضلادن احمد افندی عریانی حضرتلریدر .
مشارالیه تقریباً ۱۱۰۰ حدودنده شهر دیاربکر (آمد) ده تولد
ایدرک جبین حالی نور استعداده مطلع و خزینهٔ افکاری
جوهر عرفان و ذکایه مجمع بر ذکی مادرزاد ظهور ایلدیکندن
تحصیل علوم و کمالاته صرف ماحصل اقتدار ایلمسه و نشر
علوم عالیه ایله مشغول بولنمسه اولدیغی حالده تخمیناً ۱۱۷۰
حدودنده واصل روح روانی عازم سمت لاهوت
و اصل نعیم جناب خالق ملک مکونات و جبروت اولمشدر
عصر مذکورده بروسه دن و حلبدن دخی بر عریانی سلالهسی
ظهور ایدرک اولاد و احفادی یکدیگرندن تفریق اولنمیه جق
بر راده یه وارمش اولدیغندن بو بابده تحریات عمیقه بالاجرا
اوچ عریانی نک واصل اولمه بیلدیکمز سلسله لری بو راده
تحریری فائده دن خالی کورلمکله هر اوچ سلسله نامه
دخی تبرکاً بو راده تحریر اولنور .

آی الترجمه اسماعیل آفندینک
مخدومیدر

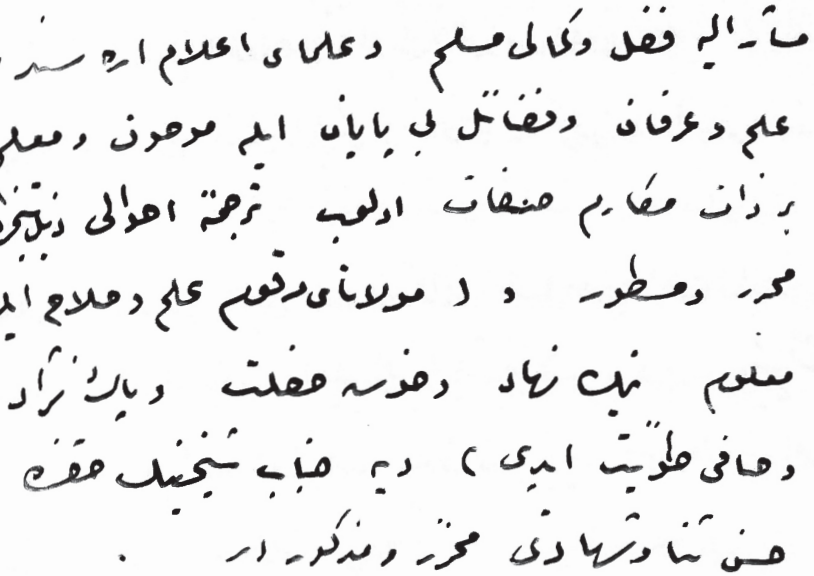

١٢٤ 724

العالم الفاضل المولى السيد احمد افندي الآمدي

١٠٨٠ حدودنده شهر دیاربکر ل آمدی ده کهواره یرای ولادت اولمشدر

علمای مملکت تحصیل فضائل وکمال وتکمیل علوم وافضال ایلدکدن صکره دار السلطنت العلیه محمیه قسطنطنیه یه عزیمت وشیخ الاسلام ابه زاده عبدالله افندینک سلطان بایزید اعاده لرندن احراز شرف ملازمت ایلدی

علی حسب العاده دور مدارس معتاده ایله قرق اقچه مدرسه دن معزول ومنتظر نیل مأمول ایکن ١١٣٧ سنه سی سنه سی شوال المکرمه یدنجی کونی مسنود علی افندی نام ذات فضائل سماتک یرینه جعفر آغا دار الحدیثنه خارج ایله عارج وبین الامثال شرف امتیاز ایله مبتهج اولدی

مدرسه مذکوره نشر علوم عالیه ایله مشغول وبرحوله طلبه کرام وخادمین علوم اعلام یتشدرمکه همت عالیلری مصروف ومبذول اولدیغی حالده ١١٣٩ سنه سی محرم الحرامی اوائلنده ترک جهان بی بقا وعزم جناب عالیات جناب کبریا ایلدی

١١٢٧ ربيع الاولنك اوچنجی کون بالفرمان عالی مدرسه‌سی رفع .
و بعده جرایمی عفو اولنوب ثانیا طریقه دخول و ١١٢٧ محرم
الحرامی غره‌سنده مغنیسا قضاسنه دخول بولمشلر ایدی .
١١٢٨ محرمی غره‌سنده معزول و ١١٣٣ محرم الحرامی غره‌سنده
دیاربکر قضاسی حکومتی عهده‌سی عالیلرینه تودیع ایله نائل مأمول
اولدیلر .
سنه مزبوره ذی الحجه‌سنك اون ایکنجی سبت کونی قاضی ایکن دائن اجل
متقاضی وقضاء دین واجب الاداء جانبه راضی اولدقلرنده
شهرآمدده خارج سورده دفن قلندی .
منصب محلول ایکی آی مقداری اولادینه مدویریلوب ١١٣٤ سنه‌سی
ربیع الاولی توقیتیله مغنیسا قضاسندن منفصل عبدالهادی افندی
توجیه اولندی .
مولانای مزبورك ترجمه احوالی ذیل شیخی محرردر (مرحوم
مرقوم کتخدا احمد افندی دیمکله معلوم علم وصلاحدن
حصه‌دار وخلق ایله حسن معامله‌سی وار ایدی) دیه جناب
شیخی حق مرحومه حسن شهادت ایلیور .

العالم

شهریاری ایکن همتلرینه واصل و همتلریله شیخ الاسلام السید فیضی
افندیدن ملازم و راه تدریسه عازم اولمشیدی .
دور مراتب و اخذ رواتب ایدرک قرق اقچه مدرسه‌دن معزول و منتظر
نیل مأمول ایکن افندیسی رکاب همایون قانمقامیله طشره چیقدقده
امامیتلری خدمتیله شرفیاب و ۱۱۱۷ شعبانک اون بشنجی کونی
مشهور تاریخ ابن خلدون مترجمی صاحب محمد افندی حضرتلری یرلرینه عالیخان
مدرسه‌سی خارجله کامیاب اولدیلر .
۱۱۱۸ محرمنده افندیسی صدر اعظم اولدقده بونلری سلیمانیه متولیسی
و حرم کتخداسی ایدوب سنه مذکوره ذی الحجه‌سنک یکرمی سکزنجی کونی
حاجی اوطه باشی مدرسه‌سنه واصل ۱۱۲۰ صفرینک اون بشنجی کونی
موصله صحن اعتباریله حیدریانک مدرسه‌سنه نائل اولدی .
۱۱۲۱ ربیع الاولنک اون برنجی کونی مدارس ثمانیه‌نک قرین بری احسان
و انتساب اقبال و کمال لمعان اولدی .
۱۱۲۲ ربیع الآخرده افندیسی صدارتدن منفصل اولمغله بونلر دخی
حبس و تسجیل و سنه مزبوره شوالنک دردنجی کونی موصله صحن
اولان خواجه خیرالدین مدرسه‌سنه ابتدا التمسه اعتباریله مکین
قلندیلر .

١١٢٦ ذی الحجة الشریفه‌سی غره‌سنده قیصریه قضاسی عنایت اولنه‌رق
١١٢٨ صفر الخیری غره‌سنده انفصالی حسبیله درسعادته عودت ایلدی .
١١٢٩ ذی الحجة الشریفه‌سی غره‌سنده مدینهٔ منوره پایه‌سی صحنجه‌سیله
مغنیسا قضاسی اعطا و ١١٣١ سنه‌سی محرم الحرامی غره‌سنده مأموریت
مذکوره کشیده یا ایدلدی .
١١٣٥ سنه‌سی ربیع الآخرنده دیاربکر (آمد) قضاسی احسان اولندی
مدینهٔ مذکوره‌ده ایفای وظیفهٔ شرعیه و مرعیه ایلمکده ایکن سنهٔ
مزبوره ذی القعده‌سنده منصب حیاتدن منفصل و عالم ارواحه واصل
اولدیلر

ترجمهٔ احوالی ذیل شیخیه محرر اولوب (مولانای مترجم علم و معارف
ایله معلم و فقاهت و نزاهتده مسلم عالم مجالس کبارده معزز
و مکرم و درویش نهاد و پاک اعتقاد ایدی) دیه حضرت شیخی
افندی مرحوم حسن ثنا ایدیور .

جورلیلی علی پاشا کتخداسی المولی احمد افندی
قاضی آمد

بلدهٔ انقره‌دن ظهور و آفتاب فیض ارلیندن استفاضهٔ نور شعور
ایدوب دار الملک استانبوله وصول و جورلیلی علی پاشا سلحدار

سهی تاری

وضع قدم ایلدکده عنان عزیمتنه وادی تحصیله معطوف ونقد وقت
عزیزینه جنس علم وعرفانه مصروف قیلوب علمای عصره خدمت
وابو سعید زاده فیض الله افندی استانه سنه انتساب ایلدی
١٠٩٧ ذی القعده سنده روم ایلی صدارتنه تشریفلرنده احراز شرف
ملازمت ایلیوب دور مدارس وعقد مجالس ایدرک قرق اقچه
مدرسه دن معزول ومنتظر نیل مقبول ایکن ١١٠٦ ذی القعده سنک
اوچنجی کونی ایوبده احداث اولنان محمود اغا مدرسه سنه ابتدا
خارج اعتباریله مدرس اولدیلر .
١١٠٨ شعبان شریفنک اون اوچنجی کونی حرکت مثلیه خارج و ١١٠٩
شعبان شریفنک یکرمی برنجی کونی یرلرنده داخل اعتبار اولنوب
١١١٥ جمادی الاخره سنک اون طقوزنجی کونی ~~معید احمد افندی یرینه~~
داخل حرکت مثلیه سی اعتباریله بازرکان باشی مدرسه سنه تحریک اولنمشلر ایدی
١١١٦ ربیع الاخرینک یکرمنجی کونی سنه مذکوره رجبی غره سی توقیتیله
لفقوشه قضاسی حکومتی تفویض و ١١١٨ ربیع الاولاسی غره سنده
عزل ایله اولندی
١١٢٠ محرم الحرامی غره سنده صوفیه پایه سی ضمیمه سیله بوسنه قضاسی
ویریلوب ١١٢٢ صفر الخیری غره سنده عزل اولندیلر .

المولى قورى (لاغرى) زاده احمد افندى
قاضئ مدينة آمد

ولايت اناطوليده اون ايكى ديوان قصبه سندن نشئت
ودار الملك استانبوله هجرت ايليوب شيخ الاسلام
ابعق معيد احمد افندى آستانه سنه انتساب
وجنابلرندن ملازمتله كامياب اولهرق دور مدارس
معتاده ايله قرق اقچه مدرسه دن معزول ايكن خارج
وداخل مدرسه لرينه وصول بولدقدن صكره اختيار تقاعد
متقاعداً وفات ايليان لاغرى على افندى مرحومك
فرزند خردمندى احمد افنديدر .
دار السلطنة العلية محميهٔ قسطنطينيه ده
سرايردهٔ عدمدن مجلس شهوده

وضع

120

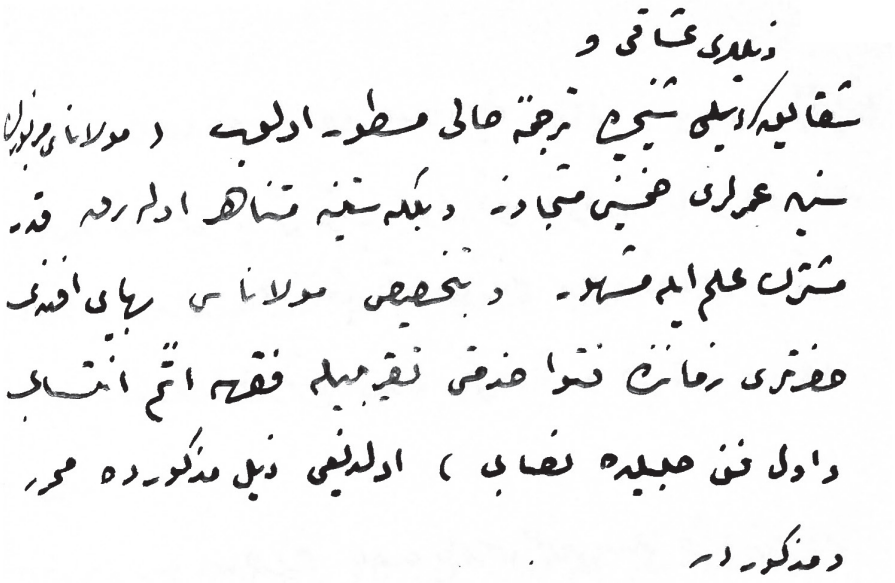

١٠٦٤ رمضانده افضلیه مدرسه‌سیله بکام و ١٠٦٦ ذی الحجه‌سنده
سنیوب قضاسی نیابتی توجیه اولندقده قبولدن ابا و اختفا ایله
تلخکام اولدیلر ایکی آی مرورنده مرعش قضاسی نیابتی
کندولرینه تکلیف اولندقده اندن دخی ابا و قبولدن استعفا
ایلدی .

١٠٦٧ ربیع الاخرده حلب پایه‌سی ضمیمه‌سیله طرابلس شام
قضاسنه عازم و التمسه‌سکز ربیع الاخرده اکمال مدتله درسعادته
متعازم اولدی

١٠٧١ رمضانده انقره حکومتی عربه‌لرینه توجیه ١٠٧٢ رجبده
عزل ایله انقره نیابتی / ابو سعید زاده افضلیه اریه لق اتخاذ اولندی .

١٠٧٦ جمادی الاخره‌سنده تیره قضاسی عنایت و ١٠٧٧ رمضانده
رفع اولنوب یری عبدالرحیم زاده افضلیه اریه لق ویرلدی

١٠٨٢ ربیع الاولنده قیصری قضاسنه تعیین اولنوب ١٠٨٤
محرمنده انفصال ایلدی

١٠٨٨ جمادی الاولنده دیاربکر قضاسنه ارتقا ایلدی ١٠٨٩
صفرنده صرصر اجل کلبرک حیاتنه بادهوایه توزیع و بلبل
روح روانه گلستان قدیره توزیع ایلدی

المولى موزّع احمد افندى
قاضى آمد

انا طولى قضاتندن عبد الجبار افندى نام ذاتك مخدوم خردمندى
موزّع احمد افنديدر .

شيخ الاسلام اسبق مرحوم بهائى افندى منسوباتندن اولوب
مشار اليه حضرتلرينه فتوى امينى اولمشيدى .

تقريباً ١٠٧٠ حدودنده دنيايه كلمش وتحصيل علم ومعرفت وشيخ الاسلام
بهائى افنديدن احراز شرف ملازمت ايتمشيدى .

على الاصول قرق اقچه مدرسه دن معزول ايكن ١٠٦٠ سنه سى
رمضانده يار حصار مدرسى اولدى .

١٠٦١ جمادى الاولىسنده مدرسه مذكوره عهده سندن انصراف
اولنه رق مشار اليه بهائى افندى ايله مقا
كوندرلدى .

١٠٦٢ ذى الحجه سنده دار الحديث خسرو كتخدا مدرسه سيله تلطيف اولندى

بك

اشته جناب استاد زرگر ! احمد چلبی نك حائز اولدیغی خارقه مهارت
شهرمزی قومجیلق صنعتنده بویله مضبوط بلاد اولدیغی بر مشهور حالده
کتیرمش اولمغله برابر اوهنرور یکتا عنایت خلوق و متقی و ادیب و عارف
بر ذات اولوب دائما علما و فضلا ایله ده انیس و جلیس ایدی .

مشار الیهك علمای کرام و فضلای بنام ایله اولان آمیزش و مصاحبت
ادیبانه لرینه علمای فخام و فضلای ذوی الاحترامدن آتی الترجمه سنجار
مفتیسی زاده مدرس بی نظیر و سرآمد علمای واجب التوقیر محمد ثانی
افندی حضرتلری بر مدت دیاربکردن سنجاره کیدرك اورادن یازمش
اولدیغی مکتوب قیمتدارنده استاد مشار الیهی شو صورت
تبجیلکارانه ده یاد ایتمش بر دلیل واضحدر .

و استاد احمد زرگر . صفا بخش قلوب و روحپرور قرداشمز
و حالداش بولداشمز خدمتلرینه دعالر اولنور .

سلام از من بر آن یار گزیده
که او جان منست و هم دو دیده

اشته صاحب ترجمه استاد زرگر احمد چلبی نك صنعت زرگریده
نقل بر خارقه اولدیغی میدانه کتیردیکی شو یادگار قیمتدار ایله ده متقین
اولدیغی کبی قیومجیلق صنعتی بو ذاتك همتیله بك چوق ترقی ایلمسه
و بونك چیره دستی مهارتندن اقتباس ایدرك بك چوق صنعتکار ماهر
یتشمسه اولدیغی حالده جناب احمد چلبی ١٠١٢ حدودنده تارك
دکان جواهر فروشان جهان اولهرق کوهر روح روانی تسلیم گنجینه
جنان ایلمشدر.

استاد مشار الیهك شهرتی و ذکر خیری بر خیلی زمان دوام ایلدیکی کبی تیشدردیکی
شاگردان دخی بر چوق مدت آبروی زرگران جهان اولمسه ایدی.

حتی فاتح بغداد حضرتلری دار السلام مذکوری فتح و تسخیر ایلدکده بغدادك
بعض اماکن مبارکه تزییناتنی دیاربکر (آمد) دن سایرسه ایتمسه و بونلری
استادی نظیر مشار الیهك شاگردان معرفت پیراسی میدانه کتیرمشدرکه
بو بابده تاریخ نعماده دخی عیناً شو فقره محرردر.

(پادشاه حضرتلری هنگام شتا اولمغله یتمسه برکون دیاربکرده اقامت بیوردیلر
حضرت امام اعظم تربه سنه سیم خامدن باب و شبکه و بعض آویزه لر
و مصنع قندیللر ترتیب اولنوب اول دیارك مشهور استاد قیومجیلرینه
یاپدیروب محلنه وضع اولنمق ایچون بغداده ارسال ایلدی.

حضرتلری بغداد والیلکنه تعیین اولنمغله کذرکاهی اولان دیاربکر (آمد) ه کلهرك نوادر
مذکوره یی تحاشا و بو صنایع نفیسه و عجیبه یه مسرور اولهرق احمد
چلبی یی مقولندن زیاده تلطیف و تطییب ایلمسه و مذکور (کاخ) و
(روضه) یی نهراً کلکلر واسطه سیله و جناب احمد چلبی نك بعض شاکردانی
معرفتیله بغداد بهشت آباده نقل ایله قوردیروب دفع موقع انظار
انام ایلمشدر

بو (کاخ بهشت) و (روضهٔ بهشتی) یحیی ابراهیم افندی دخی
تاریخنده ذکر ایدرك دیرکه !

(حسن پاشا بغداد بکلربکیسی ایکن قرق الی بیك غروشلق کموشدن (کاخ
بهشت) نام سریری احداث ایدر و اوزرنده نیه سیم خامدن اشجار
و اوراق بهار مقوله سی اثمار وضع ایدوب بر وجهله ترتیب و تزیین ایدرکه
عقول حیران اولور)

پاشا التی سنه بغداد والیلکنه بولنهرق شو روضهٔ مصنوعه یی نظرکاهندن
آیرمامش و ۱۰۱۲ سنه سنده واقع اولان انفصالنده برلك نقلنه تشبث
ایلمشدر . نیه یحیی ابراهیم افندی تاریخنده دیرکه .

(پاشانك خزینه سی بغداددن کلورکن جلالی دلی حسن پنجه سنه کیدر
(روضه بهشت) ی دلی حسن قوردیروب اتباعنه سیر ایتدیرر .
پاشانك کتخداسی شاه ویردی کتخدا نقل ایدردی)

اشه

پاشانك نوادر روزگاردن وعجایب صنایع دنیادن اولمق اوزره اعمال
ایتدردیکی شیلردن بری (کاخ بهشت) اسمنده خالص کموشدن وغایت
مصنع بر سریر . وبریده اغاجلری کموش والتوندن
وبایراقلری یاقوت وزمرددن ومیوه وشکوفه‌لری لعل ویاقوت وانجودن
واغاجلرك اوزرنده‌کی طیور ومرغانك هر بری بر نوع قیمتدار شیلردن
اولمق اوزره (روضهٔ بهشت) اسمنده بر باغچهٔ ارم نظیر ایدی
جناب احمد چلبی ایسه ذاتاً قیامته قدر شان استادیتی سویلنه‌جك دنیاده
بر اثر بر اقمغه خواهشکر ایدی . شوهمت عالیهٔ وزیرانه‌یی
کورنجه پاشانك انسانیتدردیکی ایکوز بوقدر دکانده موجود اولان
استادان زرکرانی وسائر شاکردانی باشنه طویلامش وهر برینك
مهارت واستطاعتی نسبتنده بر ایش توزیع وال ظریف وخرده‌کار
وصنعتلی ایشلری کندی بالذات درعهده واعمال ایدرك اقدام زمان
وفیرك محصولی اولان مذکور (کاخ بهشت) و(روضهٔ بهشت)
۱۰۰۶ سنه‌سنده نظیرینی کوزلر کورمامش بر صنعت نفیسه ایله
اکمال ایدلمشدر . جناب استاد بایراقلرك طمرلرینه و
میوه‌لرك قشر ولبنه وارنجه اویله بر صنعت بدیعه‌ده نقش ایلدی که
مصنوع اولدیغنی بیلمیان بر انسان وهلهٔ کورنجه اقتطاف میوه
آرزوسنه دوشر . ومدید ایدرك ایش اکلاینجه ولهان وحیران
اولوردی . نعم التصادف سنهٔ مذکوره ظرفنده حسن پاشا

حائز اکسیر صنعت اولان بو ذاتک خرده کاری و صنعتلی ایشلری الدن اله
کزمکه باشلامش و شهرت شایعه‌سی دیلدن دیله دوشمش و هر طرفدن
بر چوق اصحاب صنعت صاحب ترجمه‌دن تعلم و تابعه هنر و معرفت ایچون
دیاربکر (آمد) ه اقتحام ایتمشدر.

۹۷۵ سنه‌سنده دیاربکر والیلکنه تعیین اولنان صدر اعظم مشهور صقوللی محمد
پاشازاده حسن پاشا حضرتلری دیاربکرده قیومجیلغک بو درجه ترقیسنی
و ارباب صنعتک تکثرینی و سیما صاحب ترجمه احمد اوستانک خارقه
مهارتنی کوره‌رک تقدیر فراوان ایلمش و قیومجیلرک مأوای قدیملری
تکثر ایدن اهل صنعتی ارتق استیعاب ایتمامکله دکانلرنده تکثر
ایدن انواع مجوهرات قیمتدار حسبیله ده دفع محذورات ایچون بونلره
غایت مضبوط و محکم بر دائره‌یه احتیاج اهم کورلمش اولدیغندن
زرکرانه مخصوص اولمق و ایکیوزدن متجاوز دکاکینی حاوی بولنمق اوزره
الیوم شهرمزده موجود اولان قیومجیلر چارشوسنی بنایه قیام ایلدی.

پاشا! بو چارشوی کبیرک بر جانبنده بر ده غایت جسیم بر خان
انشا ایتمشدر که حالا حسن پاشا خانی دیمکله معروف و آنک
اتصالنده و بر جهتی مذکور قیومجیلره واصل اولان و شمدی کتانجیلر چارشوسی
نامیله معروف بولنان چارشویی بنا ایتمشدر که خانک چارشویه و چارشولرک یکدیکرینه

چکمجه تقلیدی میدانه آتاردی .

پدری ! بو خارقهٔ استعدادی کورنجه کیجه‌لری و تعطیل کونلری زرکرلك
صنعت نفیسنك قواعد و دقایقنی تعلیم ایتمکه باشلامش و چوجق شو
صنعت نازکده ترقی ایتدکجه ایتمشدر .

بر درجه‌ده‌کی پدرینك وفاتنه هنوز سنی یکرمی یکرمی بش راده‌سنده
اولدیغی حالده قیومجیلرك جمله‌سنه مرجح بر زرکر مکمل اولمشیدی .

ارتق دکانه قعود ایدرك صنعتنه دوام ایتدکده استاد مکتب حقیقیدن
عجیب و غریب بر صورتده درس صنایع المغه موفق اولمش و میدانه کتیردیکی
بر طاقم اوانی سیم و زر و حلیات الماس و مجوهر هر طرفده کسب اشتهار ایلمشدر
جناب استاد احمد زرکر یوتنه همتنه آب و تاب ویره‌رك صنعتنه
بدایع عجیبه ابراز ایدرك خرده الماسلری اکلاشلمه‌جق بر صورتده ربط
و استف ایدوب اویله حلیات میدانه کتیردی که کورنلر بر کوهر یکپاره
قیاس ایدرلردی .

بعضاً بویله کرفت الماسلرله بیوك حجمده و یکدیکرندن استفاضهٔ انوار
ایده‌جك صورتده اویله آی و کون رسملری میدانه کتیردی که آفتابه
قارشو طوتلسه حصوله کتیردیکی شعشعه دوبالادن بر آفتاب دیکر ظهور
ایدیور تصور اولنوردی .

حارا

٢١٦

772

استاد زرگر احمد چلبی شهیر

دیاربکر (آمد)ك معتبرانی اهالیسندن هنر و معرفتله نامدار و بالخاصه
قیومجیلقده سرآمد روزگار و حرزده کاری صنعتنده حائز عجایب مهارت
بر ذات مشهور الاقتدار در .
تقریباً ٩٤٠ حدودنده گوهر وجودی آرایش معدن شهود اولدی
پدری دخی قیومجی اصنافنك هنروران و معتبرانندن ایدی .
والد مشفقی ! گوهرپاره سنی مبادی نشئتنده تحصیل جواهر علوم و معارفه
سوق ایلدیکندن صرف نقدینه همتله استحصال یواقیت کمالات ایلدی
فقط قدرت فاطره چوجغه رسم یاپمق خصوصنده فوق العاده بر سرعت
استعداد بخش ایتمش اولدیغندن بر کاغذه اکلنجه صورتیله بر چرکی چیزسه
غایت مستقیم بر خط حصوله گلیر و ملعبه طریقیله دیواره بر دائره
نقش ایتسه بر کار ایله اولچولنجه موافق دوشه رك امثال و اقرانی و
استادینك تقدیر و حیرتلرینی جلب ایلردی .
او در معصوم اقتدار ! پدرینك دکاننه گیتدکجه النه گیچیردیکی بر تیل
پاره سنی اکوب بوکه رق بر شکل لطیف ظهوره گتیرر و خانه سنده
بوله بیلدیکی تنکه پارچه لرینی کسه رك و یکدیگرینه لحیمله رك صنعتلی بر کوسه

مثمن ومجلا مرمرلرله تزيين ودرون جامع شريفك اطراف اربعه سنى
وحتى مربع الشكل اولان قائمه لرينى بيله كمرلرينه وسائر محللرينى تا سقف
ورواق وزير قبه يه وارنجه يه قدر سرايا اوقيجنه ار كاشى ومزين
چينيلرله برصورتده ترصيع وتلميع ايلمشدركه جامع شريفه كيرنلر
رشك انداز بدايع چين اولان اونقوش رنكارنكى واو آثار بديعه يى
كورنجه جامع شريفك شاعر بى نظير خمارينى آمدى طرفندن
تاريخ اتمامى اولان

(جنت دنيا دير ايسم لايقى) ٩٩٤

مصراع بديعنى كمال تقدير ومفخرتله بى اختيار تكرار ايدرلردى

جناب مير مكرم ائمه وخطبا ومؤذنلر وجزوخوانلر ومدرسلر و
مفسرلر ومحدثلر تعيين ايدرك هر برينه بر يوم ووقت تخصيص ايلدى

اوقات خمسه ده جهرى وقتلرك امامرينى بشقه وسرى وقتلرك امامرينى
بشقه اولهرق تعيين ايتدى

دكاكين وعقارات وبيوت كثيره وقف ايدرك شغال فراش كناس
نعتخوان بواب كبى خدمه نك كافه سنى تعيين ومصارفك جمله سنى
مع زيادة تأمين ايلدكدن بشقه موحلقلرندن بازموسمزه متمادياً بوزلو
صو ايچمك وقتنده ايجاب ايدن مواقعده كمور ياقمق ايچون مبالغ قاتيلى

اماكن

٤٥٤
٦٥
٢١٤
١١٦
١٥١
٩٩٩

٤٥٤
٦٥
٢٠٤
١١١
١٤٢
٩٧٥

111

میر محترم ! جامع شریفی فوقانی و منارهسنی ایکی طریقلی بنا ایلمکی
تصور ایلدیکی جهتله ارباب فن میقات واسطهسیله سمت قبلهیی
کوزلجه تعیین ایتدردکدن صکره تقسیماتی بالاجرا ذبح قرابین ایدرک
غور زمینه وارنجه تملکی ایتدرمش وعلی الاصول بعض نقود متنوعه
عصریه قونلدقدن صکره تمل طاشی وضع ایدلمشدر .
عمله واستادلر هرکون علی الصباح اولجه بنا بیوردقلری حمام کیدرک
مجاناً غسل ایدر واندن صکره پاک وطاهر اولهرق جامع شریفک
عملیاتنه مباشرت ایدرلردی
تراشیده ورصین ومکمل طاشلرله بیک مستحکم بر صورتده انشا اتهدوام
ایدیلهرک جامع شریف اوجسامت وارتفاعیله برابر قورشونلی وقبهلی
ویک لطیف وفوقانی اولهرق بنا ومنارهسی دخی عاینت یوکسک
وظریف اولدیغی حالده ایکی طریقلی انشا وچشمه وفوارهلرینک
آب لطیفی ایروجه بر مجرا ایله خارج شهردن آب لطیف حمرواندن
نقل ایله اجرا ایدلدی .
جناب میر صاحب الخیر جامع شریفک بویله مکمل صورتده اعمار
وانشاسنه نقدر بیوک همت صرف ایتمشلر مزینه چینی وقیمتدار
کاشیلر تدارکنهده اونسبتده بیوک همتلر صرف ایدرک محراب ومنبرینی

حمام لطیفی بنایه ابتدا ایدرک ۹۷۵ تاریخنده قرینه اتمام اولدی
شعرای آتشزبان مملکتندن آتی الترجمه خماری آمدی ترکی و فارسی
شو تاریخ نفیسلری حمام مذکورک انشا و اتمامی حقنده انشاد ایلدی .

خماری
دیدی تاریخ آکا هاتف سمادن
بهشت آیینلی حمام اولدی پیدا ۹۷۵

دیگر تاریخ

الفتی
کوروب هاتف دیدی تاریخن آنک
یری پاکیزه آبی خوب حمام ۹۷۵

دیگر فارسی تاریخ

خلیفه
سال تاریخ بنایسنه ختم آمد این ندا
صاحب حمام یارب باد دمسازیتان ۹۷۵

دیگر فارسی تاریخ

طفیلی
بی ساقط گشت تاریخش چنین شد
حجر لولوست زمزم مای حمام ۹۷۵

بیعتی / فدائی
دیر ایسم خبنده دنیا لائقه

۲۱۴
۱۱۱
۴۵۴
۶۵
۱۴۲
۹۷۵

بک ! بوندن حکره جامع شریفک لوازمنی تهیه و احضاره نصب نفس
اهتمام ایدوب اولا جامع شریفک دورینی محیط اولان محلک
صاحبلرینی اثمان مضاعفه ایله ارضا ایدرک اشترا ایلدی .

بر

احمد بك ! كتابت معاملاتنده و سائر امور و خصوصات استخدام ايلديكى
دانلرده اصحاب اقتدار و كمالاتدن و حسن خط و حسن حال اربابندن
ايديلر حتى فاضل كامل و شاعر اديب و ماهر اتى الترجمه اسمعيل فدا
بك دخى بو جمله دن ايدى كه يدمزده موجود بولنان و طوغريسى اوزمانك
ادبيات و آثارى حقنده مثلى ناموجود اولان بر مجموعه كبيره و نفيسه نك
بر حوقه قسمى بو ذاتك خط نفيسيله مزين بولنمسه و بقاچ محلنده دخى
كتبه وضع ايلمشدر كه بريسى عيناً شودر

(كتبه حقير الفقير فدايى درآمد المحروسه ٩٨٩ زعيم
مردم ملك احمد بك)

ملك احمد بكك متعدد دائره لرى اولوب صنوف اصحاب فضائل و عرفان
و گروه سياحان و مسافران و سائر برايا و فقيرانك هر برى كنديلرينه
مخصوص اولان دائره ده متنعم نعمت فراوان اولورلر ايدى .
٩٧٤ سنه سنده ايدى كه بك بر جامع شريف انشا ايلمكى تصور ايلدى
و اول امرده الآن (ملك احمد پاشا حوض) ديه مشهور و معمور اولان
و ايلاق (ايلق) (١) مسجد شريفى قارشوسنده بولنان

ملك احمد پاشا صاحب جامع الشريف

ديار بكر (آمد) خاندانندن وفوق العاده اصحاب يسار وثروتدن اولوب
شهرمز درونده وروم قپوسی جوارنده الحالة هذه (قسر الناظرين)
صفا وكبا ونامه نسبتله ~~ملك احمد پاشا صاحبی ديمكله~~ شهرتلو
اولان وشهرمزك نفايس آثار وبدايع قيمتدارندن بولنان جامع نور
لامعك وحمام كبيرك بانی عاليسی مرحوم ملك احمد پاشا حضرتلريدر.

بو جامع شريف ١٠٤٨ سنه سندن ١٠٥٦ سنه سی ظرفنده اوچ دفعه
ديار بكر واليسی وبعده صدر اعظم اولان ديكر ملك احمد پاشانك اولديغی
قياس اولنمسه وحتی بعض ديار بكر سالنامه لرنده والی بك اسامیسنی
حاوی ~~اولان~~ جدولده والی مشار اليهك اسمی خدا سنده كوسترلمسه ايسه ده
بو جامع شريف آنك زمان مأمورينندن يارم عصردن متجاوز بر زمان
مقدم بودات صاحب الخيرات طرفندن بنا اولنمشدر.

صاحب ترجمه ملك احمد پاشای آمدی تقريباً ٩٧٠ حدودنده شهرمزده
كهواره پيرای عالم اشباح اولمسه وعنفوان جوانيده ايكن تحصيل نقدينه
كمالاته صرف همت ايلمشدر.

حسن وجمالده (ما هذا بشر) سرينه مظهر خوشخوی وملك منظر

وسلیس برافادة مفیده‌لی حاتزاد لدلفیدن بو محله عینا تحریر ایلرز

صاحب باغ وگلشن خندان . وچشم وچراغ نیاز مندان جانلر طربی
کوکلم طلبی نور عینه سعادتم افندم احمد چلبی حضرتلرینک خاکپایلرینه
سلام وبو مضمون ایله دعالر اولنور.

باغ عمرت همیشه خرم باد بالنبی وآله الامجاد

مشار الیه افندینک فی الحقیقه کل بی نظیر نوشکفته مجلس یاران ایدوکنده
شبهه یوقدر.

چو گل بخنده درآید لب از امل بصفا
اگر زگلشن لطفش وزد نسیم قبول

وبو دخی شان شریفلرینه موافقدر.

شوق وذوق ایله هر سوزک احمد
باغ عشقه ایچره یادگار اوقنور.

استاد

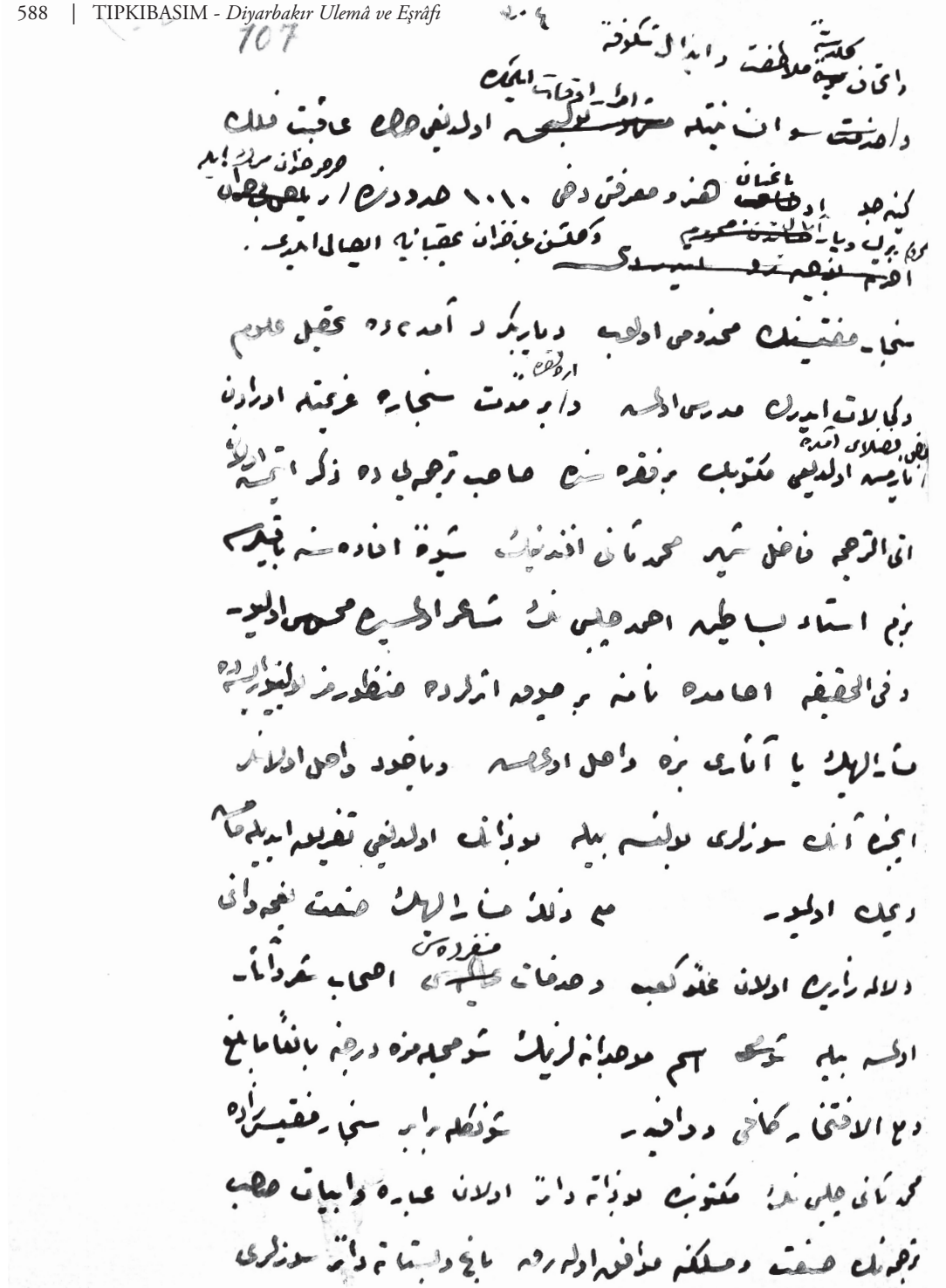

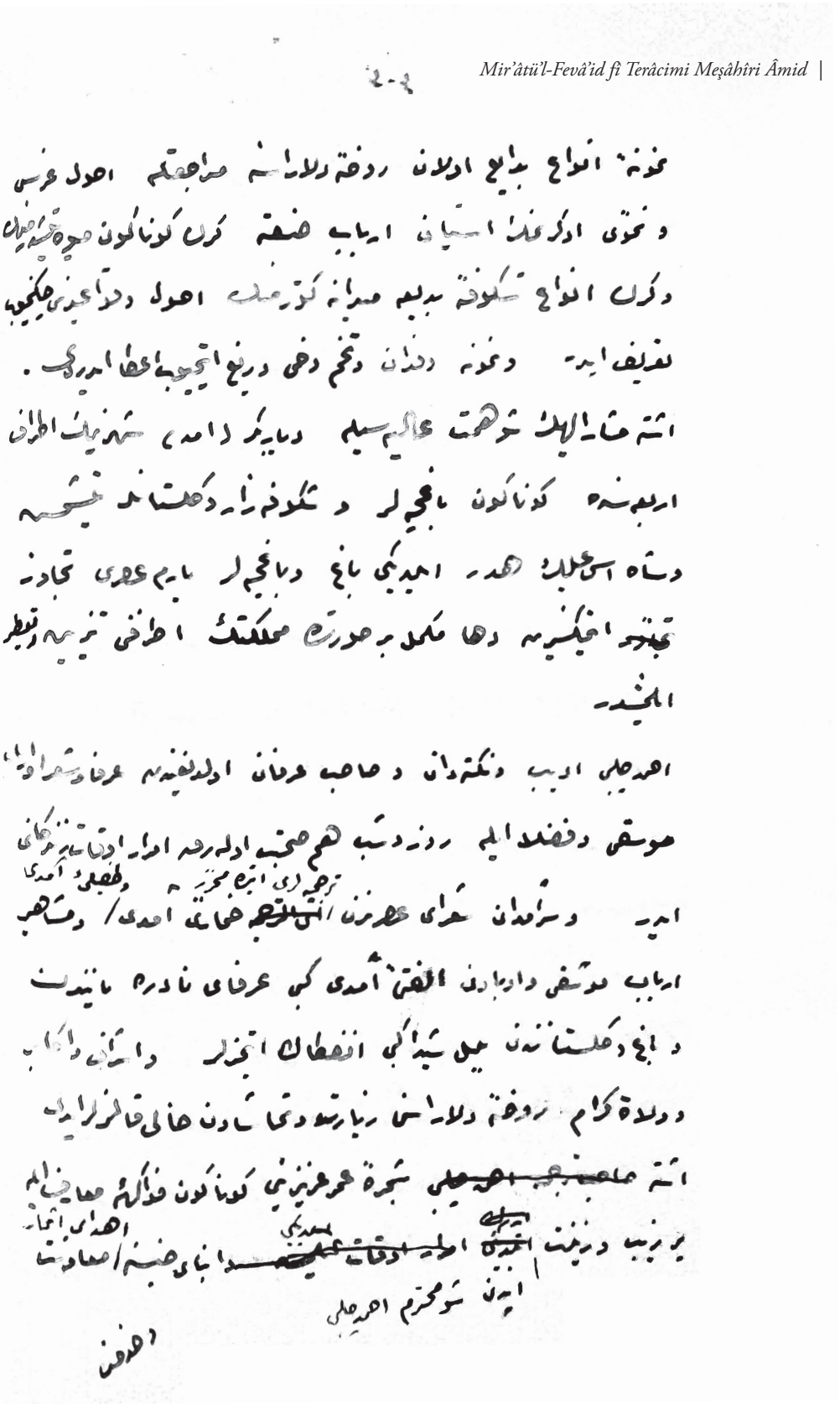

بر شجره حاصل اولان میوه یی دیگر شجره اشیله مق و ثمره دار اولمیان بر
شجره بر قاچ اشجار مثمره میوه سی تیشدرمك کبی فن بغچوانی نك
ترقیسنه خادم اولان خصوصده فوق العاده مراق ایدیکندن قوای افطاری
دائما بونلرله مشغول و متوغل ایدی .
بو بابده تجارب کثیره و مدیده اجرا ایلمسه و بر شجره اشی صورتیله
بر خیلی میوه تیشدرمکه موفق اولمه رق مسلك بدیعه سیله بر بغچوان
استادی نظیر اولدیغنی هرکسه اعتراف ایدیرمش ایدی . و بو اسباب افطار ایلمشدر
لیمون و پورتقال کبی مناظر بدیعه یی خانز و بلاد حاره یه مخصوص اولان
میوه لری موسم شتاده محروز اوطه لرده مسلیب یاز موسمنده .
باغچه سنك مناسب موقعلرینه چکه رك باغچه یی مثالنی بونلرله
تزیین ایدرلردی . چکردکسز میوه تیشدرمکه ده
حصر اوقات ایدرك بر چوق تجارب و تدقیقاتدن صکره دوت و انار
کبی بعض اثمار لطیفه یی چکردکسز تیشدرمکه اکتساب موفقیت ایتمشدر .
باغچه سنك بر قسمنده مکمل بر گلستان و یانده اشکوفه بدیعه کوناکونی
حاوی بر ده شکوفه زار لطیف تیشدرمشدی کرك فواکهنه متنوعه و کرك
اشکوفه کوناکوندن یك بیوك استفاده ایدرك ثروت و سامانی
فوق العاده بر راده یه واصل اولمشدر .

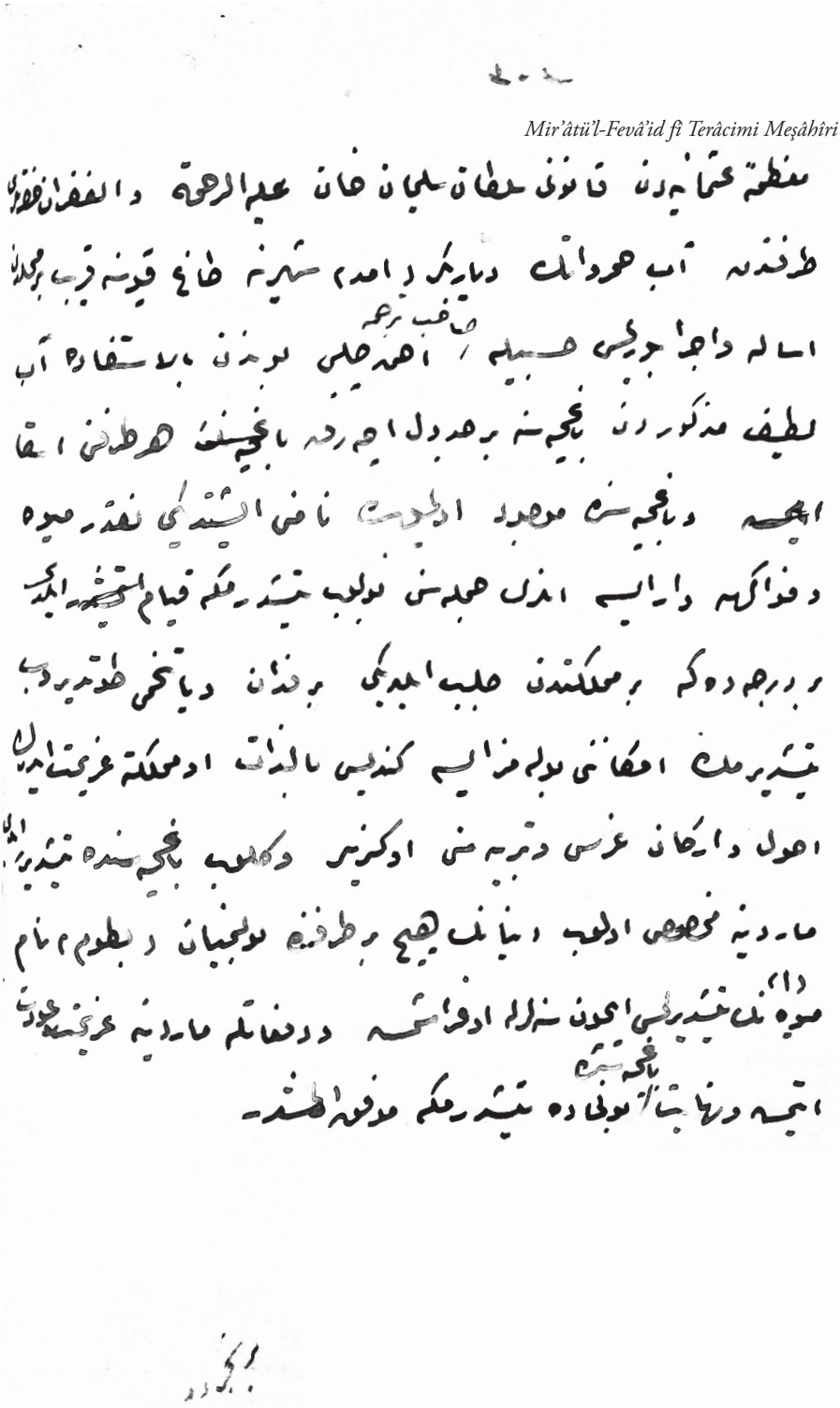

احمد چلبی لاله زاری مشهور

دیاربکر ادبا و خاندانندن غایت هنرور و بالخاصه اثمار و فواکهه

و اشکوفه کوناکون تیشدرمکده نادر الامثال بر ذات عالیقدردر .

پدری دیاربکر (آمد) ک طاغ قیوس خانه‌سنده واقع (قپالی باغچه)

نام روضهٔ جسیم و دلارانک صاحبی ایدی .

فقط فصل مخصوصده بیان اولندیغی اوزره شاه اسماعیل صفوی طرفندن

۹۲۱ سنه‌سنده دیاربکرک واقع اولان بر بیچه سنه‌قدر بر محاصرهٔ مدیده‌سنده

اطراف مملکتده اولان / باغ و باغچه‌لر خراب و یباب ایدیلمش و اولطیف

اشجار میوه‌دارک انقاضی / محاصره ایشنده و سانز شیلرده قوللانلمش

اولدیغندن بو میانده شعر (قپالی باغچه) دخی خرابه زاره دونمش ایدی .

صاحب ترجمه احمد چلبی / تقریباً ۹۲۵ حدودنده / ~~[illegible]~~ روضهٔ شهود

اوله‌رق / خاندانلغه لایق بر صورتده تربیه کورمش و عرفان و کمالات

~~[illegible]~~ ایله بیچه انسان اولمغه میل و رغبت ایدرک ~~[illegible]~~ بعض علمای مملکتدن اقتطاف

~~[illegible]~~ فواکهه

~~[illegible]~~ علم و ادب / ~~[illegible]~~ ایلدکدن صکره (الولد الحر یقتدی بآبائه الغر)

ماصدقنجه باغچه و انلغه و اشجار مثمره تیشدرمکه فوق العاده هوسکار اولمشدر

قرن عاشرنه هجری اواسطنده پدرینک وقوع وفاتی و اول اثناده سلاطین

مشایخ طریقت نقشبندیه‌دن دیاربکرده سجاده نشین ارشاد وکرامت
عزیززاده احمد افندی حضرتلرینه استجلاب دعا ایچون یازلمشدر.

رازدان مدارج جبروت پازنان معارج لاهوت محرم درگاه احدی مخزن
اسرار صمدی عنایتلو سماحتلو افندم سلطانم چلبی افندی دام ظله
ارشاده علی مفارق الطالبین حضرتلرینک حاشیه سجاده هدایت
اندوزلرینه کلابدان دو دیده سرشک آیین نهاده وضع درویشانه قلندیغی
سیاقده خاطر الهام الیفلری پرسش سطرلری دیباجه اخلاص قلندیغی
زمینه برداشته تناوری دیرین بودرکه عاطفتلو مکرمتلو
افندم سلطانم جانب شریفه اولان انجذاب درونمز وارسته
قید بیاندر. هر بار نیازنامه ارسالی تصمیم کرده مخلصانه‌مز اولدیغی
مشهود ضمیر سرائر دانیلریدر. انجق جواب
داعیه‌سیله اوقات عزیزلرینی تضییع وقلب شریفکزی اشغال ایتمک
واهمه‌سی مانع تحریر اولمقده‌در
از جان و دل مخلص و ثنالری خدمتنده متفحص اولدیغمز حسبیله سعادتلو
سماحتلو عنایتلو افندمک دخی کارگاه توجه باطنلرندن بودبسته‌لر
افراز حصه غائبله سرفراز بیورلمق چشم داشت آمالمزدر.

امیددرکه

گاه جد عالیلرینک مشهور جهانیان اولان زاویه فیوضات آشیانه‌لرنده
تلقین طریق و اسما ایله سالکینه ارائه طریق نجات ایله مقید و گاه
وسط مملکتده جد عالیلرینک یادگاری اولان عزیزیه جامع شریفنده
خلقه بند ذکر و محمدت و گاهیجه ده مملکته یارم ساعت مسافه‌ده دجله
کنارنده قرقلر طاغی نام محل مبارک جوارنده کی قصر فیوضات حصر
قدیمدن خلقه بند تهلیل و ارادت اولنه‌رق بیکلرجه سالکینی واصل
طبقات کشف و هدایت ایدر
و اهالی مملکت پای مبارکنه صوکبی اقوب انفاس متبرکه‌سندن استعانه
و استمداد ایلرلر ایدی
اکسیر توجهندن استمداد و ادعیه فیاضانه‌لرینی استرحام ایله اغتنام ایلمک
اذکیای اطراف و انحانک عادت مألوفه‌لری حکمنی المشدی .
بوکا نمونه اولمق و اول شیخ کرامت اعتیادک مرتبه کمالاتی اکلاشلمق
اوزره استمداد و استعانه معنویه‌یی حاوی خاکپای مشار الیهه
تقدیم اولنان ضراعتنامه‌لردن ملک الشعرای زمانی اولان نابی
مرحومک بر قطعه عریضه‌سن درج ایدیورزکه مشار الیه نابی مرحومک
منشآتی میانده شو سرلوحه ایله محرردر

مشار الیه احمد چلبی ۱۰۴۰ حدودنده کهواره زیب ولادت اولمرق
آبا و اجدادینه موهبهٔ الهیه اولان نور ذکا مشار الیهک دخی ناحیهٔ
استعدادنده لمعانه باشلامش اولمغله افاضل مملکتدن علوم عالیه
وانواع فنون آلیه اخذینه وزرسه وشتاب ایلدیکندن فیضیاب فضائل
وکمالات اولوب بی نظیر روزگار اولمشدر
اندن شعر وانشایه میل ورغبت ایدرک آنده دخی ممتاز اقران وامائل
اولدقدن صکره فطرت مادر زادنده مکنوز اولان عشق جانسوز ومحبت خانمان
افروزک سوق والجاسیله فن نشاط افزای موسیقی تحصیلنه سعی فراوان
واهتمام بی پایان ایدرک فن مزبورده دخی فرید زمان وفارابی دوران
ظهور ایلمشدر
مقامات متنوعهٔ لطیفه ده بسته لریکی آثاری جناب عبدالقادر مراغی کورسه
غلام فضیلتی اولمغی آرزو وفن سرود وغناده کی قطعهٔ نفیسه لرینی
عبدالمؤمن اصفهانی مشاهده ایلسه مرتبهٔ یکتای استادیتنی امضا
ایچون تکاپو ایدردی
علوم وفنون ظاهره ده بو صورتله ابراز ید طولی ایدرک بر مدت امرای
بنام ایله همصحبت وعلی الخصوص ولاة عظام ایله ندیم مصاحبت

(احمد چلبی)

واصل سرائر غیبی عارف دقایق لاریبی شیخ اکمل طریقه نقشبندی مرشد
اعظم شیوخ ارجمندی اتی الترجمه عزیز محمود ارموی قدس سره الغنی حضرتلرینه
حفید عالیقدری وکذلک اتی الترجمه عزیز زاده اسماعیل چلبی نک مخدوم
والا رسوم ارشد ودلپسندی درّ دریای کرامت غوث جهان فضیلت
متمسک طریق ناجی جناب رسول عربی عزیز جلیل القدر سید احمد
چلبی مرحومدر .

آبا و اجدادی سراپا عالم وفاضل وطریقه جلیل نقشبندیه منسوب محقق
وکامل ذاتلر اولوب سلسله نسب شریفی پیر سجادهٔ قطبیت کاشف
فیوضات قدسیت السید الشیخ محمد بابای نقشبندی حضرتلرینه بو وجهله
واصلدر .
الشیخ السید احمد چلبی ابن الشیخ السید اسماعیل چلبی ابن الشیخ
السید اولانا ومولانا عزیز محمود ارموی ابن الشیخ السید احمد
ابن الشیخ السید محمد ابن الشیخ السید محمد بابای نقشبندی .
قدس الله اسرارهم .

مشار

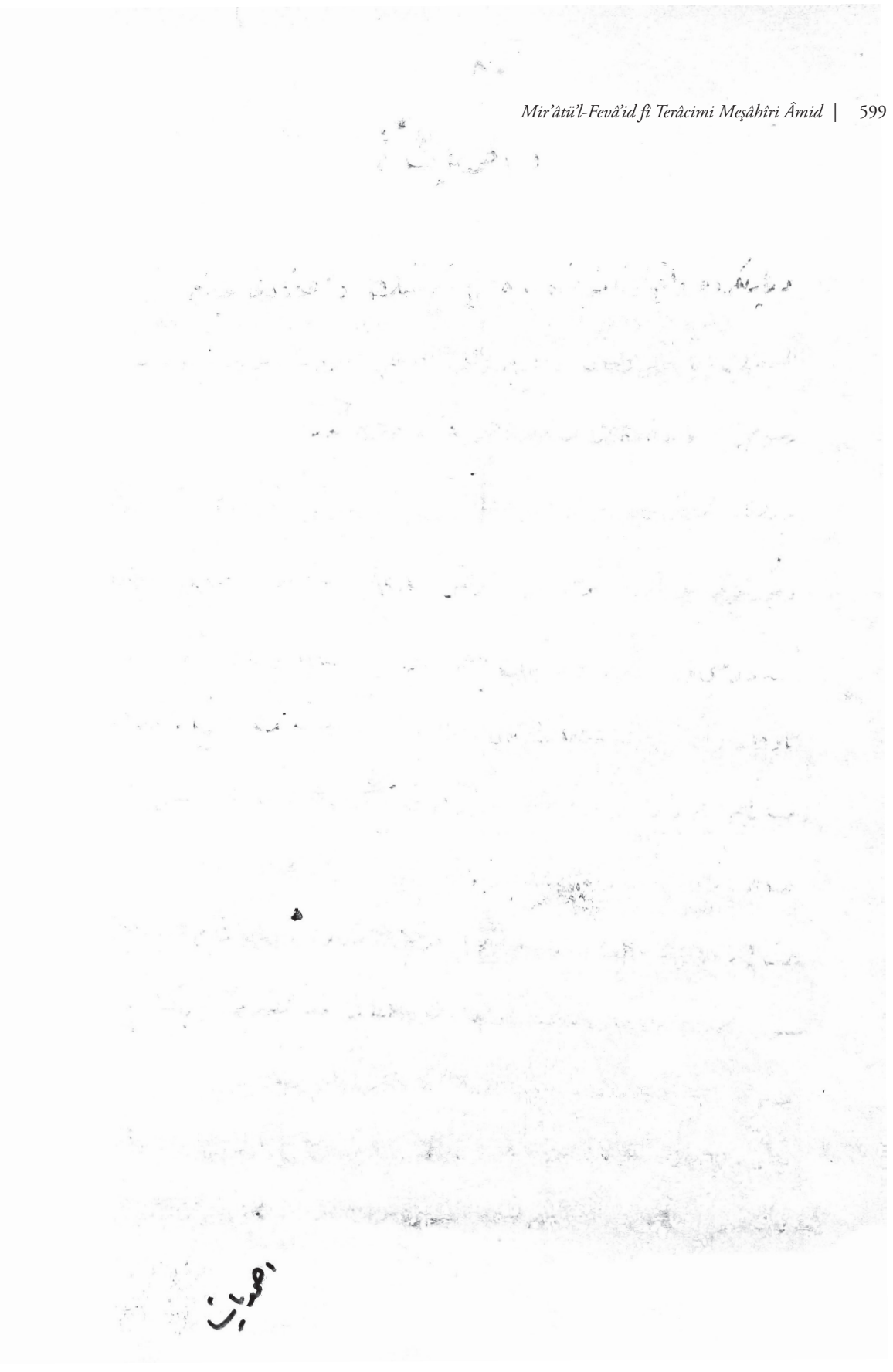

مقالهٔ علیالرندن آکلاشیله جغی اوزره مشارالیهك بو وادیده غزل انشاد بیورملری
مسلك عالیلرینه مخالف اولدیغی کبی اخیراً غزل مذکور شاعر روم احمد پاشا مرحومك
دیوانده منظور اولدیغندن بونك دخی مشارالیه احمد مرشدی یازلمسی سهو
وغلطدن منبعث ایدوکی غایان اولمشدر .

بلاده ذکری سبق ایدن (بندنامه) وحکایهٔ یوسف زلیخا ، نام ایکی عدد کتاب
عالیلری مشهودمز هم وهنوز مشهودمز اولمیان بشقه تألیفاتی جلیله سنك
موجود اولمسی ده مأمول بولنمشدر .

بو نعت شریف سوزناك اول عاشق محبوب کبریانك زادهٔ طبع حقایق نبع
بی نظیرلرندن صدور ایدن آثار بلیغهٔ حقایق احتوادندر .

سکا قربان اوله جانم محمد
ایکی عالمده درمانم محمد
سنی کورمزدن اول شوق عشقك
بکا کار ایتدی جانانم محمد
خیالك کوکلمه نقش اولدی چیقمز
جمالك اولدی سیرانم محمد
یاقار عشقك اودی جسم ایله جانی
ایرسه درمانه لقمانم محمد

اولورسم کریولرده پاره پاره
فدا اولسون سکا جانم محمد
وصالك تشنه سیم ایلرم آه
دمادم زار وکریانم محمد
نوله بدی ایره بیلسم خاکپایه
کچورسم انده دورانم محمد
دیلر احمد ! غنی امت فقیری
کوره محشرده سلطانم محمد

٧٨

بو حالدن بر آز جسارت آلەرق یواشن یواشن کیرو چکلدك یولمزی صاپدردق حلا قوزی
ساکن بر حالده طورمقده ایدیلر . ارقداشلرمز هنوز دنیاده یشاق مقدر اولدیغنی یوقسه یك
تهلکه کچیردیکمزی دهشتله بر صورتده حکایه ایدییورلردی .
بنه بوکره مرقد عالیلرینی کورنجه یدی سنه اول قوردلر بزه تصادف ایتمش اولدقلری حالده دنیا
سباعانه لرندن نجاته بولدیغمز محلك بوارسی اولدیغنی درحال درخاطر ایلدیکمدن اوغریب حیرتله
عون الهی ایله مشار الیهك امداد روحانیتنه اوغرانلمش اولدیغی لاریب هوده نقصه روح عالیلری
کمالی خلوص ایله فاتحه اهدا ایلدم .
حرم عالیلرینك ایکی اولدیغی بندنامه لرینك برمحلده بالمناسبه محرر استخلاف انجال ایتدکلری
« احمدی اولادیکی ویرمکتبه »
مصرع زیباسیله امر اظهار ایسه ده شمدی احفادینك موجود هوسی معلوم دکلدر . بر مجموعه
غافل اولمه کوزك آچ سن سنی انسان ایره کور
همدم اهل دل اول شوتنکی جان ایره کور
مطلعلی ترجیع بند مشار الیه نامنه یازلمش ایسه ده اخیراً قدیم بر مجموعه ده کورلمکله مشار الیهك اولمیوب
سهواً نام عالیلرینه یازلدیغی وبعض مجموعه لرده دخی کذلك (غزل احمد مرشدی) سرلوحه
آستانك احمده دار الشفادر دوستم
کاکلك زنجیرینی دوراتمه اول دیوانه دن
مقطعلی غزل مشار الیه نامنه محرر ایسه ده بالاده (فی نفس بیان ناطقه) سرلوحه سی تحتنده
مقاله

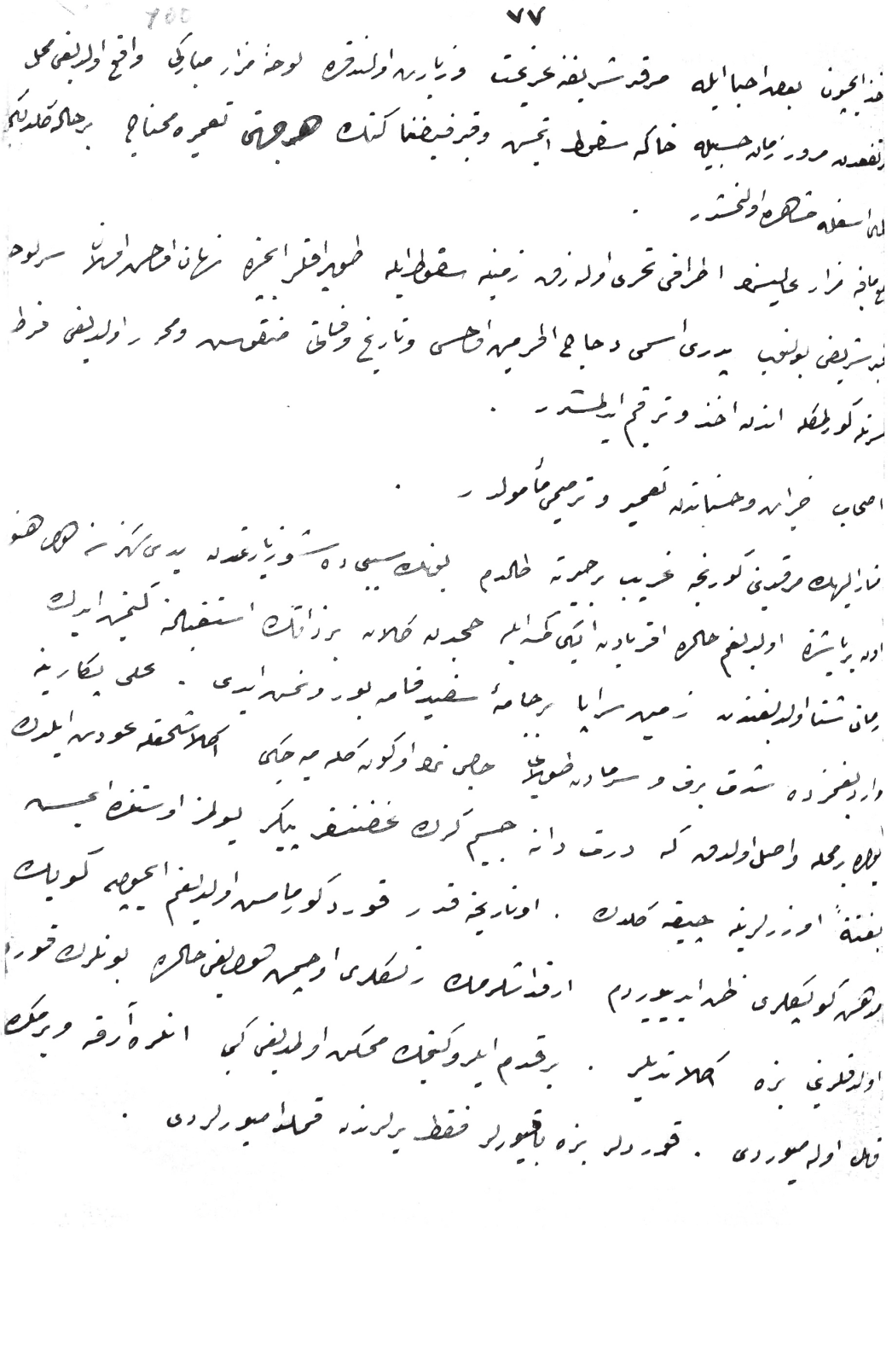

٧٦

وضع اولنوب کدینک کردننه تعلیق اولنور .

کدی عادت مألوفه سی وجهله خانه سنه عودت ایدنجه حضرت فاضل بی مدانی (یدکزده
امریکز یوغیکن سزکله باشه چیقه موردق شمدی امرده استحصال ایتدیکز) آرتق
شو خانه یی سزه ترک ایله محل آخره نقل ایدهلم) زمینزه بر خطاب ایله (علی بکاری) قریه سنه
نقل و رحلت ایلدیلر .

الان اهالی بینزه (احمدی کدیسی کبی) و یا (احمد مرشدی کدیسی کبی) ضرب مثلی بوندن
یادکار قالمشدر . حتی بعض محللرده بونی تحریف ایله (احمد بیجان کدیسی کبی دخی) دیرلر
باقکز بو ذات عالیقدرک مرتبهٔ انصاف و انقیادینه !
بر سنور ضعیفی بیله انجتمک و خصوصیله بیوک و کوچک هر ایرشه امر اولی الامر و وکیل
اولی الامره اطاعت ایلمک ایشته بویله اولملیدر !

قریهٔ مذکوره دخی اهالی مملکت طرفندن زیارت و وجود عالیلریله تبرک اولنمقده ایکن ١١٧٤
عازم کلشنزای دار الخلود و شارب زلال حوض مورود اولهرق ضیاع ایدیسی عموم اهالی
ایچون موجب حزن الیم اولدی .

مرقد مبارکی دیاربکره یکرمی دقیقه مسافه ده و مذکور علی بکاری قریه سی هکذا
زمان حیات مرشدانه لرنده انفاس شریفه لریله تبرک اولندیغی کبی الان قبر شریفی زیارتکاه
خاص و عامدر . شو تذکره عاجزینک اثنای تحریرنده لوحهٔ مزارندن تاریخ وفاتی

ایچون

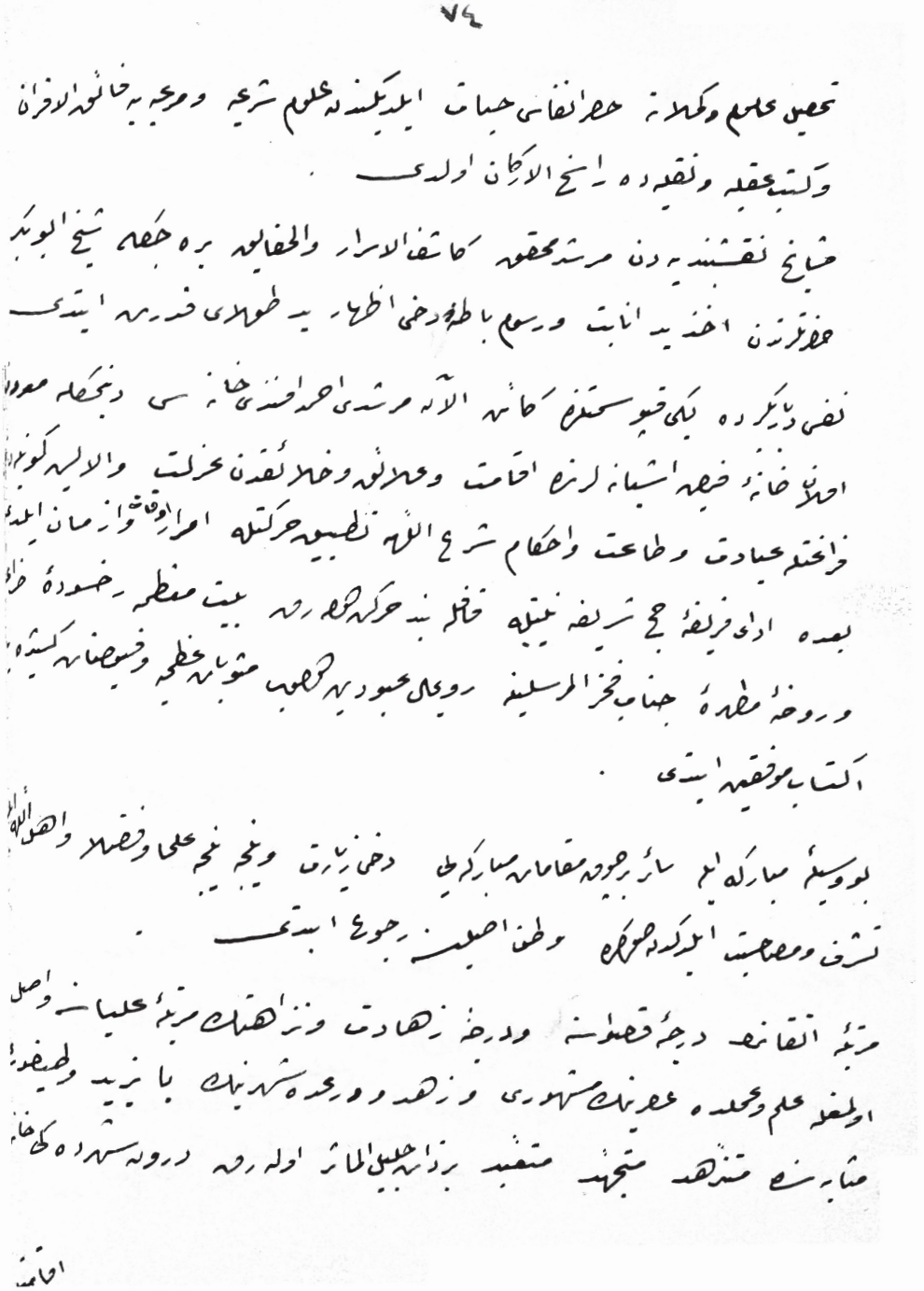

٧٤

بر کتاب کائناتده صنعه ! شرح بینات
اولدی هر فصل مبینی داستان فیضمك

سید ایدك ازهار کونا کون باغ طبعمی
موسم نوروزیدر شمدی زمان فیضمك

ایتدی انصاف ایدوب بر کمسه تهذیب خمیر
گوشداری یوقسمی نطقه ترجمان فیضمك

نور آقار هر بر سوزمدن ای امیری ایله کیم
آفتاب اوجه کداسی آستان فیضمك

صاحب ترجمه احمد مرشدی حضرتلری دیاربکر (آمد) مقبراتندن وصلحادن عثمان اغا نام ذاتك صلب پاکندن
هجرتك سنهٔ خیر البریه علیه اکمل التحیه نك بیك یوز حدودنده قدمنهادهٔ ساحهٔ شهود اوجشدر
کرك پدرلری وکرك کندیلری نندنامه لرنده تصریح ایلدکلری اوزره شهرمزك اکثر اهالیسی کبی
مذهب مختار ابو حنیفة النعمان ایله منور الوجدان ایدیلر
پدر ووالده سی (احمدی معصوم ایکن قالدك یتیم) مصراع عالیسی فاصله هنوز معصوم ایکن وفات
در یتیم کبی یتیم قالدی

وحتی الفاظك اصل واشتقاقنه باقمیوب السنهٔ عوامده نه صورتله استعمال اولنور
اویله جه یازمغه رعایت ایلمیدرکه خرج عالم بر کتاب فوائد نصاب اولمشدر
شو کتابه یاقدقجه کوره که بو محرر عاجزك بو نظم ناچیزی احمد مرشدی حضرتلری لسانه
سویلنمشدر .

هر مألی دخی مطلقدر بیان فیضمك
هر سوزی برهان حکمتدر دهان فیضمك

اولدی آثارم نقوش قدرتك شهنامه سی
ماسوا جدا ایدر شهنامه خوان فیضمك

پرتو الهام جوی فکرمك سیالیدر
نوردر آب روانی ناودان فیضمك

شبچراغ معرفت یاقوت مضمون بنه در
طبعمه احسانیدر بونلر جهان فیضمك

قطره سی طوفان معنادر یم عرفانمك
ذره سی مهر ذکادر آسمان فیضمك

ماورای ماسوادن قلبه عکس انداز هوسور
یوق عوالمده مکانی لامکان فیضمك

ذکاء

٧١

بنای قدرت الهیه اولان وجود انسانی نك نه کبی اخلاق عالیه و فضائل جلیله ایله مرصع
و مزین و نصل وظائف حقیقیه و انوار لاهوتیه ایله ملمع و منور اولمسی لازم کلدیکی —
و وحشیلکده کی سقامت و ندامتی و محاسن جوانمردیده کی نجابت و سعادتی بر صورتده
بیان و حکایت و عشق جانسوز محمدی و محبت شوق افروز احمدی ایله تصویر و روایت ایلمشدرکه
کوزلرندن مدت عمرلرینك ندامت اقتضاسی اولان بر کیمسه بر قاچ صحیفه سنی دقتله اوقور و یا
دیکلرسه البته آغلر و تائب و مستغفر دوشور .

بنا بر علیه شعائر انسانیتی بیلدیرن و مآثر ایمانی بیان مرصوص کبی کوکلره کوکلندیرن بو کتاب
مبینك هر کلمه سی نور دیدهٔ اهل یقین و هر صحیفه سی خلاصهٔ معجزات فخر المرسلین
اولدیغندن هر سطری لوحهٔ وجدانه نور ایله یازلسه لایقدر .

اعظم سلاطین عثمانیه دن جنتمکان قانونی سلطان سلیمان خان حضرتلری کبی بر پادشاه
حقایق آکتناه نفس الامره مطابق بر کلام حق اولمق اوزره بیورمشلرکه
(دنیاده بزه و صاحبنه فائده لی هنر عوام پسند اولان هنردر زیرا)
عوام پسند اولمیان هنرك طالب و رانجی بیکده بر بولنمز)

ایشته احمد مرشدی حضرتلرینك کتابنك بو مرتبه مآثر و دست رنجیتده دائر احساسی
کتابنك موضوعنك علویتیله برابر جناب پادشاه حکمتپناه مشار الیهك ارادهٔ
ملوکانه لری وجهله عوامك اکلایه جغی بر صورتده غایت اچیق و ساده اولسه رق

اونجه قوت ویر بکا یا ذوالکرم — وارمب آنی اول صراطی کچوره‌م

اونجه قوت ویرسه الله اکا — آلوب آنی قویه جنتدن بکا

ایتدیکی ایلک آنی آنده بوله — جنتی رضوانی انکله بوله

احمدی حق قوللرینه ایلک ایده — راضی ایت هرکسی خطرنجه کیت

برقارنجه سنی قورتاران قولی — کورکه نیجه قورتاره یارک نخی

ایلک ایله خلقی سکا ایله یار — اول سهانه ایدوب آنی ! یارلغار

اول رسول الله قیل ایلک کلام

ویره‌لم اکا صلات ایله سلام

ای قارئ ! احتمالکه بو قاروده یازدیغم سطرلری پک مبالغه و اکثار ایدیور
تعییب ایدیوردک البته جناب احمد مرشدی حضرتلرینک شو حکایه‌سی سنه
بوره‌ککی یومشاتدی .

یا اون بیک عدد ابیاتی حاوی اولان بو مثللو عالیجنابانه و صفوتکارانه سوزلر
کویلولرمز قادینلرمز اولادمز اوزرلرنده نصل بر حسن تأثیر حاصل ایده‌جک
شو نحونه ایله تفکر ایت !

اول زمان احمد مرشدی حضرتلرینک ملک جدی اربابنه نصل بر ذات اولدیغی
اکلار . و سوزلرمی تصدیق ایدرسه . ایشته جناب فاضلک بتون
سوزلری بویله !

بنای

٦٩

بر روایه وار مناسب دیکله سن — هپ عباد الله ایلك ایله سن

قورولنجه یارك اول محشر دمی — بر قارنجه آره یه بر آدمی

بولمیه محشر یرنده آنی اول — اول جهنم جانبنه واره یول

اول جحیم اوزره آنی واروب یولور — اول صراط اوستنده دتده یو طورور

اول قارنجه حق دیوانه واره — اول نیاز ایدوب یره یوزین سوره

جانب حقدن ایره آکاندا — سویله یاغله سوزین ایله ادا

ایده یارب نیازم وار سکا — بر ضعیف قولم ! عطا ایله بکا

بر کشینك بنده واردر ایلکی — دیلرم سندن ایا عالم بکی

بکا لطف ایت رخصتی یا ذالکرم — بن دخی آکا بر ایلك ایله یم

حق تعالی ایده یاغله قولم — ایلکی نه در آنك سویله کورم

اول دیه دنیاده اولدیغم زمان — کزر ایدم صویه دوشدم ناکهان

غرقه واردم اودمده یا احد — اول قولك ایردی بکا قیلدی مدد

بکا بر چوب اوزادوب طوتدم آنی — اول صویدن بریاننه قویدی بنی

اول نجاتمه سبب اولدی نم — کیم خلاص اولدی نم جان و تنم

یا الهی اول بنی قورتاره نك — حالی مشکلدر بوکون بیچاره نك

کورمشم انی صراط اوزره بوکون — دتده یو طورمشدر احوالی زبون

بن صو اوزره اولدیغم کبی ایشی — خوف ایدرکه ناره دوشر اول کشی

فکر عاجزانه‌مجه احمد مرشدی حضرتلری اول بیوك آدملردندر که اگر ابنای جنسنه
خدمت ایدن انسانلره هیکل رکزی ایچون بر مسابقت جدولی آچیلمش اولسه بو
بو ذاتك برنجیلکی قزانه‌جغنده شبهه یوقدر .

شو رای غریبدر که اوخدا پسندانه سوزلرك او عالیجنابانه حکایات و تمثیلاتك
مؤلف عالیسی اولان بویله بر ذاتك ترجمهٔ حالنه دائر هیچ بر کتابده بر سطریق خصوصی
کورلمیور . بالکز مطبوع پندنامه‌لری زیرنده بوده کتابده‌کی صیغت و علویه
اعتباریله اولملیدر . (عارف کامل اوحدی و بارع فاضل المعی دیاربکر
السید احمد افندی قدس المولی سره و افاضی علیه لطفه حضرتلرینك کتاب مرشد
احمدیه نام تألیف الیف و تصنیف لطیفی) عباره‌سی واردر که ایشته
شمدی‌یه قدر . مشارالیهك تعریف ذاتیلری بوندن عبارت قالمشدر .
شو سطرلری یازارکن کتابلری یانمده ایدی نمونه اولمق اوزره بعض ابیات نصا
آمیزی درج ایتمکی ارزو ایتدم .

فقط هانکی حکایه‌سنی درج ایتمکی بر درلو کسدیره‌مدم چونکه جمله‌سی بر بر
پارلاق کوکل هیچ برینی انتخابدن خارج براقمق ایسته‌میور . نهایت تصا
صورتیله کتابی اچدم . مسافر پرورلك و انسانیت بحثنه عائد قسمك باش
صحیفه‌سنده شو حکایه تصادف ایلدی .

مطبوعاتك ظهورندن اول خطاطلر نسخ كثيره سنى يازه رق بك چوق استفاده
ايلدكلرى كبى بصمه نك ظهورندن بريده بكرمى اوتوز دفعه طبع اولنمش وكافه
نسخه لرى صاتلمشدر .

بعض كتابچيلرك برنجى استفاده سى بو كتابه منحصردر . دينلسه مبالغه ايلمامش اولور .
چونكه سنوى تقريباً يوز بيك نسخه صاتلمقده اولديغنى بعض كتابچيلر روايت ايلمكده در .
عوام آره سنده مظهر اولديغى رغبت واعتباره هيچ بر كتاب يتشمامشدر .
لسان تركينك استعمالى وتلفظ ايدلديكى اوفاقه برقريه بولنمزكه انده موجود اولمسون
حقيقةً هم خلوص نيتله وهم اويله ساده الفاظ وآچيق عبارات ايله يازلمشدركه
هنوز بويولره بردها كتاب كورلمامشدر .
كويلولرمزك اخلاق صافيه سى انصاف وحقانيت وظلم وغدردن مجانبت وحسن
خلق وحيايه مظهريتلرى بو كتاب نصايح مؤثرانه سيله حاصل اولمقده در .
كيجه كويليلرمز بر آره يه جمع اولديغى خواجه لرى بو كتابى اوقور . آنلر جان ايله دكلرلر
جناب فاضل اويله رقيق بر صورتده ايكيلرك نفسنه خطاب ايلركه اغلامامق
قابل اولمز .
انسانيتى ابناى جنسنه معاونتى اويله مؤثر بر صورتده تصوير ايدركه انسانك
يوره كى پولاد اولسه يومشار .

خوش سخن قیلمه خدا احسان آکا — ایشیدن کمسه هوس حیران آکا

بو بلوکدن کلدی اکثر شاعرین — صایمدی مقبوله آنی شاعرین

آنلرک زیرا اولور مذهبی بول — بعضه شعرنده قیلار کفری قبول

شارعک مدح ایتدیکن اول قدح ایدر — ذم اولان فعل شنیعی مدح ایدر

عالم و صالحلره ایذا ایدر — زاهد و تقوایی استهزا ایدر

مدح ایدر فسقی می و میخانه‌یی — هجو ایدر مسجد عبادتخانه‌یی

کیندی عارف بیلور الا که یار — بولمدی راه حقیقت ایچره دار

بو کروهک حقه یوقدر طاعتی — شعر ایله بولمش فناده شهرتی

احمدی شکر ایله شاعر اولمدک — اویله هزلیاته ماهر اولمدک

اویله لغویات شعری سویلمه — اویمایان شرعه کلامی ایلمه

شارعه اولیعون کلامی سویله سن — نظم ایله خلقه آنی شای ایله سن

نظم ایله وجه سخن ملاح هوسور — بویله کمسه شارعه مداح هوسور

نظم ایله سویله شریعت سوزلرک — وار رضاسی خالقک پیغمبرک

مشار الیه ذوات کثیره‌نک موجب ارشادی اولان بو کتابی ١٢٤٩ سنه‌سنده
ایلدیکنصه آندن صوکره‌کی یکرمی بش سنه‌لک حالی حیاتنده پک چوق اشتها
و بو کونه قدر آره‌دن بر بیچوق عصردن متجاوز بر زمان کچمش اولدیغی حالده
قزانلغی شهرت الآن دوام ایلمکده بولنمشدر .

مطبوعاتک

١

احمد مرشدی حضرتلری

ورع وتقواده فرید اقطار اولان احمد مرشدی آمدی حضرتلری در .
خزانهٔ ادبك شایان احترام وتوقیر محفوظاتندن اولان آثارینی احمد واحمدی
بعضاً دخی مرشدی امضالریله تزیین ایلردی .

اون بیك بیتدن مجتمعدر اولوب مشهور دنیا اولان پندنامه ! مشارالیهك اولدیغی
کبی بیکلرله ابیاتی وحکایهٔ جناب یوسف زلیخالی حاوی دیگر براثر پرعبر
قیمتداری دخی مشهورمز اولمشدر .

مشارالیه پندنامه‌لرنده کندیسنه شاعر اولمدیغنی ومالایعنی ایله اوقاتکذار اولان قوالان
بلافائده حقنده (فی بیان نفس ناطقه) سرلوحه‌سی تحتنده‌کی گفتار دُرر
بارلرنده شاعر حقیقی نصل اولمق لازمکله‌جکنی ـــ ویوکره بیان بیوریورلر .

طوتدی نفس ناطقه بعض خام بویلوکره یوق صلات ایله سلام
امر حقی ایلمز بیوایه در بونلره دیل براولو سرمایه در

(الشيخ سيد احمد ارموى الملقب)

(باخى محمود)

عزيز محمود ارموى الآمدى قدس سره الصمدى حضرتلرينك برادر

عاليكسرلريدر برادر والاسنه نسبت اولنه رق (اخى محمود)

تقبيله بنام اولوب اسمى تداولدن قاعده ايدى برجوق وثائقده

اسمى ذكر اولنميوب بالكز (اخى محمود) ديه كوستريلمكده اولديغى

جهتله بزده ترجمهٔ حال نجيبانه لرينى (اخى محمود) سرلوحه سى

تحتنده ذكر ايلدك ، ادرايه مراجعت بيوريله)

(احمد حجازى)

ترجمهٔ احوال استادانه لرى ايچون (حجازى) كلمه سنه مراجعت بيوريله

(احمد وجودى)

ترجمهٔ احوال شاعرانه لرى ايچون (وجودى) مخلصنه مراجعت اولنه

93.

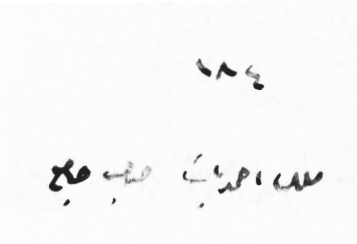

ثانی حاتم وخلق عظیم ایله مقبول اهل عالم ولیلاً ونهاراً طوطی شیرین مقال
اولوب اوچ لسان ایله اشعار زبان حال دیمکله طالب وراغب هر برنده فاضل وکاملدر) انتهی
اشته عهدی بغدادینک شو سطرلرندن دخی مشار الیهک نصل بر فاضل ذوفنون ونصل بر صفدر
سخاوت نمون اولدیغی تمامیله عیانان اولمغله ~~اوصاف فضائل وشجاعت عالیلرنده~~
ایدرک مشار الیهک فارسی وترکی آثار نامدارلرندن نمونه اولمق بعضلرینک تحریریله اکتفا اولنور
شوابیات بینه اکری فاتحی سلطان محمد خان ثالثک شهزاده لکلری زمانده ۹۹۰ سنه سنده واقع
اولان سوزختان همایونلرنده وزیر رابع جراح محمد پاشا معرفتیله امر ختانلرینک اجراسی
حقنده چکیلن قلم فصاحت رقملری اولان آثاردندر

آفتاب دین ودولت حضرت شاه جهان — سایهٔ پروردگار ومایهٔ امن وامان
خسرو انجم حشم شاهنشه کیوان غلام — پادشاه کامبخش وکامبین وکامران
حضرت شهزاده یی قصد ایتدی سنت ایتمکه — ایلدی بر سور مثلنه کورمدی چشم زمان
حضرت سلطان محمد اول نهال باغ دل — در یکتای جلالت غنچهٔ گلزار جان
دست خارج ایرمسون اول دامن پاکه دیو — سنتهٔ تعیین اولندی حضرت آصف مکان
اول محمد نام پاشای وزیر چارمین — بندهٔ خاص وحریم خدمت شاه جهان

مطلع فارسی

جهان چو بادیه من تشنهٔ خراب درد — نشاط آب بود سربسر سراب درد

دیگر مطلع ترکی

بنم بر زلفی جیم ابروسی نون اکلنجم اولمشدر — عجب دلبسته یم بند نون اکلنجم اولمشدر

حمیت و عدالتله موصوف مروت و وفا ایله معروف حلال مشکلات و کشاف معضلات
تدبیر و تصور ده کامل محبت علمایه مائل لسان تصوفده باهر الفضایل مرکز معظم
خلافت کبرایه حقیله صادق و مزیات مکمله ایله امثال و اقرانه فائق کریم ابن کریم و کبار
ابن کبار بر وجود کثیر المآثر بی نظیر و بر دستور وقور معالی سیر ایدی .
مشار الیهک بو صورتله فضل و کمالی و لطیف اشعار آبداری اولدیغی حالده غریبدر که تذکره عهدی
بغدادیدن بشقه تذاکر رومک هیچ برنده نه اسمی و نه ده بر بیتی کوریله یور .
تذکره عهدینک تألیفی ایسه مشار الیهک اواسط ایامنه مصادف اولان ٩٧١ تاریخنده
اولدیغندن پدرینک بغداد والیلکندن و کندیسنک بکلربکیلکندن مقدمدر . مع مافیه
عهدینک حق مشار الیهده یازدیغی سطرلری عیناً بو محله درج ایلرز .
پادشاه کامبخش و سلیمان باد رخش حضرتلرینک ایام سعادت فرجامیلرنده بکلربکیلر صنفنده
لشکرکش روز هیجا اعنی قره آمد پاشاسی اولان اسکندر پاشانک اوغلیدر .
الولد سر ابیه مقتضاسنجه فارس میدان شجاعت و مکمل فضیلت و درک فراستله
صاحب دراست و طالع میمنت مقرون و اقبال روز افزون ایله سلطان جهانگیر و خاقان بی نظیر
بکلری سلکنده شمار و آلتون باشلو سنجاق ایله میر باوقار و لایق ایالت امارت برله
صاحب اعتبار و سائر اقران ایچنده عدالتله نامدار و مرکز دائره کون و مکانده
اظهر من الشمس و ابین من الامس اولدقلری طالع و لامعدر . و حد ذاتنده وجود شریفی
و طبع لطیفی تحصیل انواع فضیلت ایتمدن بر آن و بر ساعت خالی اولمیوب دائما دست جودیله

ثانی

ابراز ایده جکنه شبهه یوقدر ایدی .

ینه هر حالده سعی مشکور و همتی مبرور اولان ذوات عالیه دن اولمغله بو
صورتله وقوع وفاتی ضایعات عظیمه متأسفه دن معدوددر .

مشار الیهک تاریخ وفاتی (سجل عثمانی) ده ۹۸۷ سنه سی کوسترلمسه
و (حدیقة الجوامع) ده در سعادتده قاکلیجه ده مدفون بولنان
غازی اسکندر پاشا و جنبنده کی اوغلی احمد پاشا شو ذاتلر اولمسی مأمول
و مرقدلرینک تاریخ رقمیدر اولدیغی محرر بولنمسه ایسه ده حتی بالاده یازدیغمز وجهله در .

حتی سلانیکی مصطفی افندی مرحوم کندیسینک معاصرندن اولوب وفاتندن آز بر مدت
صکره یازدیغی تاریخ معتبرنده بزم بیان ایلدیکمز تاریخی مثبت اولمق اوزره
عیناً شو عباره محرردر .

(بو اثناده مرحوم چرکس اسکندر پاشا زاده ممتاز الاقران رقه بکلربکی احمد پاشانک
انتقالی عرض اولنمغین رقه بکلربکیلکی سابقا اوزبک خانی عبدالله خان حضرتلرینه واروب
کلن کرد پیاله پاشایه فرمان اولندی فی اواخر ربیع الاول ۹۹۶) .

مشار الیه نهنک دریای شجاعت و پلنک کهسار جلادت میدان
حرب و ضربده چابکسوار و فقه و رتق امورده انگشتنمای روزگار جامع سیف و قلم
منشی معجز رقم شاعر آتشزبان ملهم جود و سخا و مکارمده ثانی حاتم
فضل و کمال ایله مسلم و علم و عرفان ایله مزین و محترم صاحب عقل اتم .

٩٨٥ سنه‌سنده ظهور ایدن ایران محاربه‌سنده پاشا معزول اولدیغی حالده کندی
قیوسی خلقی و پدرینک اصدقای منسوبینی طوپلیه‌رق مکمل آلای ایله ایران سفرینه
شتاب ایلمسه . و ابراز ایلدیکی شجاعت و جلادت دفعاتله تلطیفی
استلزام ایتمسه و خصوصیله گرجستان قطعه‌سنه واقع اولان مهاجمه‌ده
پاشا عادتا انسان قیافتنده بر ارسلان کسیله‌رک نشانه شجاعت و
ظفر اولمق اوزره یاره‌لندیغی حالده اجلنی حیرتده براقه‌جق بر شهامتله تفلیسه
داخل اولمشدر .

طلب و آرزوسی وجهله وطننه جوار اولان رقه ولایتی والیلکنه تعیینی
اجرا اولندیغی کبی ایجاب ایدن صورتلرده مظهر تکریمات اولمشدر .
مذکور رقه ولایتی والیلکنده اجرای حسن خدمت و ابراز مآثر عدالت ایلمکده
اولدیغی و مشار الیهک مسلم یار و اعیار اولان فرط شجاعت و مرکز خلافت کبرایه
اولان کمال صداقتی حسبیله دین و دولتنه دها یک چوق خدمات نافعه ابرازینه
نصب نفس اهتمام ایتمکده
~~ارزوسیه~~ بولندیغی حالده ٩٩٦ سنه‌سی اوائلنده وفات و شتاب جنات عالیات ایلدی .
مشار الیه مآثر کمالات و تجارب و اقتدارینه تمام موسم اقتطافی اولان بر زمانده وفات ایتمیوب
حدود عمر طبیعی‌یه قدر معمر اولسیدی حائز اولدیغی فضائل و کفایت و متصف بولندیغی
شجاعت و جلادت عالی العالی ایجابنجه ولی نعمت و سبب عز و رفعتی اولان دولت
ابد مدت سلطنت سنیه‌یه دها یک چوق خدمات صادقانه و جانسپارانه

ابراز

اوراده ! ترجمهٔ حاللری آتیده مندرج مظهر اسرار ذوالمنن شیخ ابراهیم
کلشنی آمدی حضرتلرینک مخدومی امیر احمد خیالی و آنک مخدوملری شیخ علی
صفوی و شیخ حسن احسن حضراتیله الفت و صحبت ایدرک مناقب جناب
کلشنیده محرر اولدیغی اوزره سنهٔ مذکوره ظرفنده وفات ایدن امیر احمد
خیالی حضرتلرینک معاملهٔ تدفینیه سنده حضر بولنمشدر .

بر سنه اون ماه پدریله برابر مصرده بولنمش و ٩٧٩ سنه سنده یحسن وقوعاتی
حسن ختام بوله رق سنان پاشانک مأموریت سابقه سی اولان مصر والیلکنه
نهضتی حسبیله پدرلریله معاً عودت ایلمشدر .

اللی سنه دن متجاوز دولت ابد مدتی و ولی نعمتی اوغرنده صادقانه قلیچ صالیان
دهانکی سمته توجه ایتمش ایسه مظهر فتح و ظفر اولان پدر شیردللری سنهٔ مذکوره
ظرفنده وفات ایلمکله مخدوم معالی رسوم مشار الیهی آلام و اکدار ایچنده
براقمش و سایهٔ پدر و عنایت قدرله قرق سنه دنبرو سبقت ایدن تعلم
و تجاربک تک باشنه ایفا و اجراسی زمانی حلول ایلمشدر .

اوراده اولان وقوف و معلوماتی و زمان پدرلرنده وقوعه کلان فتح
و تسخیری اثناسنده سبقت ایدن جانسپارانه خدماتی حسبیله لحسا
ولایتی والیلکنه تعیین ایله کامبین و ایفای مآثر حصافت
و رویت ایدرک مظهر تقدیر و تحسین اولدی .

دل گرفتار کمند زلف عنبربوی تست کر دل ما را گشادی همت از ابروی تست

(عهدئ بغدادی)

دمبدم دل غرقه خون از خنجر دلجوی تست سرخئ روی شهید عشق از پهلوی تست

قانونی سلطان سلیمان خان زمانزده اطاعت ایدوب شاعر ممتاز الاقران فضولی مرحوم

شبهه یوقدر که بو نصرت نصرت اسلامدر

پادشاهک ملکنه آثار استحکامدر

بیتنی حاوی اولان ترجیع بند مفصلیله هم تبریک و همده اهمیت موقعه سنی

بیان ایلدیکی جزایر قطعه سی امیری مشهور علیان اوغلی رفع لوای شقاوت

ایلدیکندن کرک آنک تأدیب و تنکیلنده و کرک او قطعهٔ واسعه ده فتح

و تسخیر اولنان برچوق محللرک محاربه لرنده سردار مقدمة الجیش

صاحب ترجمه احمد پاشا اولدیغی حالده قطعهٔ مذکوره فتح و تسخیر اولنمش

و علیان اوغلی کفن بر کردن اوله رق التجا و دخالت ایلمشدر و بو غزای

غرایه (فتح دیار عرب ٩٧٥) تاریخ واقع اولمشدر .

٩٧٧ سنه سنده یمنه مأمور ایدیلان سنان پاشایه سوقیات امور مهمهٔ

سریعه سنده بولنمق اوزره مصر والیلکنه تعیین اولنان پدری لیکهرلریله

واقع اولان عرض و طلبی اوزرینه مصرده پدرلری رفاقتنه اعزام قلنمش

و یمن محاربات و فتوحاتنده سوق الجیش معاملاتنده خدمات محدوده ابراز ایلمشدر .

اوراده

کرک پدرندن کورمک اولدیغی درس تعلیم شهامت وکرک مبارزه میدانلرنده
ابراز ایلمک اولدیغی مآثر متوالیه نجدت کندیسنی امثال واقرانندن ممتاز
برقوماندان تجربه آموز حرب و دغوغا ایلمشدی .
پاشا مملکتی شعراسیله پیاپی تشکیل انجمن دانش ایلمک اولدیغی کبی اطراف
وانحا شعرا وفضلاسنی مستغرق انعام و التفات ایلدی .
حتی غداری قرامانی پرورده خدمتی ولسانی آدنوی واصل
شرف مصاحبتی اولمغله سرفراز مفخرت اولان شعرادن وهیئت انجمن
ادبیه سنک ایکی اشرف اعضاسندن ایدیلر .
٩٧٤ سنه سنده پدر والاکهرلری بغداد بهشت آباد والیلکنه تعیین
ایدلمکله معیت پدرله عزم سوی بغداد ایلدی .
اوراده واقع اولان عرب محاربه لرنده دخی ابراز مآثر جلادت ایلمسه
وبرق خاطف کبی هر طرف سرکشانی خوف وحیرتده براقه رق اطاعت ایتدرمشدر .
عراق علماسیله ده صحبت والفتدن ~~بر~~ کیرو طور مامش وشعرا وادباسیله
مناظره ومشاعره کثیره اجرا ایلمشدر .
شو جمله دن اوله رق بو مناظره فارسیه صاحب تذکره عهدی بغدادی
ایله واقع اولمشدر .

(احمد پاشا صاحب ترجمه)

اميره اسكندر پاشا وصاحبه فاستحسنه واعجبه وبالغ في
ثنائه وعطائه وعيّنه معلماً لنفسه وابنائه وزاد عليه وظيفة
وابرم عليه بالاقامة في البلدة المسفورة ثم قلد المدرسة التي
بناها خسرو پاشا في البلدة المزبورة وأرسل اليه المنشور من
جانب السلطان بأن يلتحق به بزمرة الموالي فتعيّن كل نوبة ثلثة
من طلبته لملازمة الباب العالي فدام على الدرس والافادة ،
عبارة سيله بيان اولنديغي اوزره اسكندر پاشا طرفندن حقنده حرمت اوفى
بالاجرا هم خسرو پاشا مدرسه سنه مدرس وهمده كنديلرينه ومخدوملرينه معلم
تعيين ايتدي .
احمد پاشا بونلرده بالاستفاده علامة مشار اليهدن تكميل كمالاته همت
ايدرك علوم وفنونده قدرت عليا حاصل ايلدي .
بو كمالاتيله برابر اشقياي اكرادك تأديبي وكردنكشانك تنكيلي كبي
احوالده دخي پدرينك يديمين سطوتي مقامنه قائم اولهرق شجاعت
وجلادتلرده فضل وكمالي كبي كسب اشتهار ايتدي .
هر نه محله سوق سريه اولنمق لازم كلسه پاشانك رأيت ظفري آنده تموج نما ايدي
جلادتله ايلغارده نامدار وسرعتله يتشوب وعلى الفضله اشقياي
باصمقده چايكسوار روزكار ايدي .

كرك

والد ماجدلری ٩٥٧ سنه‌سنده دیاربکر والیلکنه تعیین اولنه‌رق اون التی
سنه اجرای وظائف حل وعقد ایتمکله برابر الحالة هذه موجود اولان
خانهٔ جسیمی انشا وصاحب ترجمه ایله برادرلری اتی الترجمه درویش
ومحمد بکلری بوقوناقده اسکان وایوا ایدرک خانه‌لری جوارنده
حالا نشاط بخش قلوب مسلمین اولان جامع شریفی بنا ایلیوب وان
وروان درها طرفلرنده اولان برچوق املاک وعقاری جامع
شریفه وقف ایدرک دیاربکر (آمد) ده توطن قرار ویردی .
اسکندر پاشا حضرتلرینک ترجمهٔ حالنده کوریله‌جکی اوزره کندیسی فاضل بی‌نظیر
وبهادر شیردل اولمغله برابر باب اصفهانلری صاحب علوم وکمالاتکشاده
وبالخاصه هنرمندان روزگار ومعارف پروران صاحب اقتداره دلداده
اولدیغندن محمد ذملرینک اثر پدره سلوک ایله برخیلی فضائل احراز وهله اوچ
لسانده تنظیم اشعار فصاحت دثار ایله کسب امتیاز ایلمشلر ایدی .
قبر شریفلری دیاربکر (آمد) ده حالا زیارتگاه فضلا اولان خواجه
شهریار هندوستان اتی الترجمه مصلح الدین لاری حضرتلری ٩٦٤
سنه‌سنده دیاربکری تشریف ایلدک .
(عقد المنظوم فی ذکر افاضل الروم) نام ذیل شقایقده
(فلما وصل الی آمد وشاع له المحاسن والمحامد استدعاه

١٧٤

(اسکندر پاشا زاده احمد پاشا)

شهر دیاربکر (آمد) ده واقع و نامنه منسوب جامع شریفک واحفادی
بدیره الآن موجود اولان خانهٔ جسیمک و طاغ قپوسی خارجنده
(حماملی کوشکی) دیه معروف اولان قصر دلکشانک بانیسی و دیاربکر
والیٔ اسبقی مشهور چرکس اسکندر پاشا مرحومک مخدوم شجاعت رسومی
ولاة عظامدن احمد پاشا حضرتلریدر .

پدرلری دیاربکره والی اولمزدن اول یعنی اوائل حالنده دخی برخیلی وقت
متنوع خدمتلرله شهرمزده بولنمسه وحتی ٩٢٨ سنه‌سندن ٩٣٥
سنه‌سنه‌قدر یدی سنه‌دن متجاوز شهرمزده والیلک ایدرک جامع و
مدرسه‌کبی خیرات ومبرات یادکار براقان صقوللی خاندانندن مرحوم
خسرو پاشانک اقرباسندن اولمغله والیٔ مشار الیه ایله برابر دیاربکرده
امدار اوقات ایلدیکی اثناده ٩٣٣ حدودنده صاحب ترجمه احمد
پاشا حضرتلری کهواره زیب شهود اولمشدر .

مشار الیه فارق یمین ویسار و حائز تاب واقتدار اولدقده پدر
عالیکهرلرینک سوق وهمتیله مقدمات دینیه وادبیه‌یی تحصیله بذل
نقدینه غیرت ایلمسه وخصوصیله سلاحشورلق و جنکاورلکده
مشار بالبنان اولمشدر .

والد

87

١٧٣

صورت جریانیله رد و قبول معامله‌یه دائر مباحث ضروریه‌دن اولوب
بوقسه شو ایکی عائلهٔ محترمه‌نك آباء و اجدادینك یکدیکری میانده
جریان ایلیه معاونت و مناسبت و حرمت و رعایت اولاد و احفادی
میانلرنده دخی دوام و توالی ایلمشدر .
مشار الیهك برادر عالیقدرلری الشیخ عبد اللطیف چلبی و آنك
مخدوم کرامت رسومی الشیخ فتح الله چلبی دخی بو عائله‌نك ارکان
والاشان و اصحاب کمالات ذوی العرفاننه‌ن اولدقلرندن
محللرنده مسطورلردر .

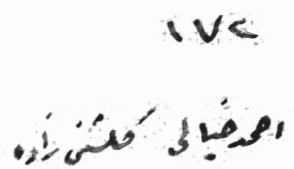

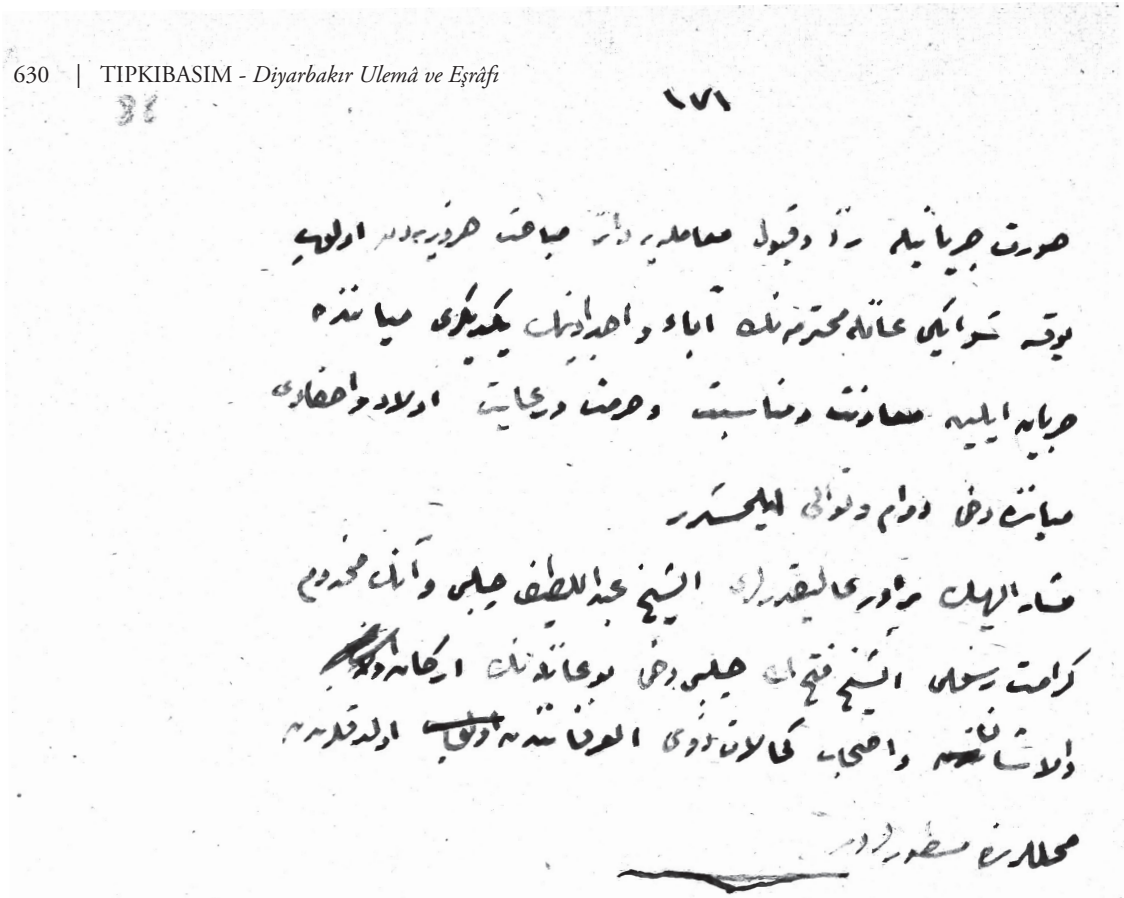

و دیاربکرك شو صورتله فتح و تسخیرندن صکره برنجی والی تعیین اولنان
بیقلی محمد و بعده والی اولان خسرو پاشالرك مظهر احترام و حرمتی
اولهرق امرار اوقات ایلمك بولنمسه اولدیغی حالده ٩٧٠ حدودنك
عازم سوی خوشبوی جنان اولمشدر .

ابراهیم گلشنی قدس سره السنی حضرتلری تبریزدن ٩٠٦ تاریخنده دیاربکر
(آمد) ه عودت بیوردقلرنده مشار الیه احمد چلبی ایله عمجه زاده لری
محمد چلبی قاسم پادشاه و بعده الوندخانه بعض التفاتلرینه بولندقلری
مناقبنامه ده محرر ایسه ده شو ایکی عائله مبجله نك آباء و اجدادی
بر منطقه دن ظهور ایدرك یکدیگرینه معاونت و مظاهرت ایلمسه
و حتی ابراهیم گلشنی حضرتلری اوائل حالنده دیاربکر (آمد) دن
تبریزه عزیمت ایلدکلرنده مشار الیه شیخ احمد چلبی نك عمجه لری
قاضیعسکر و مفتی فاضل حسن چلبی حضرتلرینك اولاد معنویسی و هر خصوصده
مظهر توجهی اولهرق تبشمسه و حکره ده بو عائله افرادینه مناقبنامه ده
مسطور اولدیغی اوزره یك حوق معاونت مرشدانه لری وقوعه گلمشدر .

~~[illegible]~~ مناقبنامه نك اویولده اولان بعض تمهیداتی ایسه ! گروه شیعه نك
ظهوریله اهل سنتك حوالی ایرانیه دن دیاربکر سمتنه اقتحام ورودلرینه
مصادف اولمسنه بناءً اوتوقسکی احوال پریشانی و فترت سرگردانی نك

صورت

بر فضل صاحب اعتبار اولمشدر .

بر مدت یدر وعجمه لریله تبریز دلاویزده امرار وقت وساعت ایدرك
ملوك بایندریه نك بعض خدمات مهمه سنده بولندقدن صکره طریقت علیه خلوتیه یه
انتساب ایله یدر عالیکهرلرندن مستخلف اولمشدر .

٩٩٥ حدودنده یدر فضائل کسترلرینك اختیار سیاحت ایتمش اوزرینه
شهر دیاربکر (آمده) ده مقامنه قائم اولدی .

کثرت مریدانه مالك بر شیخ بزرکوار اولمغله برابر اولوقت دیاربکر
ملکی بولنان قاسم پادشاه بن جهانکیر شاهك مقربانندن اولمش
وبعده الوند خانك تبریزدن ورودیله نائل حکومت اولدقده آتك
وفاتنده دخی بر موقع اعتبار واحترامده متمکن بولنمشدر .

الوند خانك ٩١٠ سنه سنده دیاربکر (آمده) ده واقع اولان
وفاتندن صکره ظهور ایدن فترت مشار الیهی بر مدت سرکردان
حیرت ایلمش وتمادی ایدن اومحشر آشوب ایچره ایکن
یاوز سلطان سلیم خان علیه الرحمة والغفران حضرتلرینك ٩٢١
سنه سنده دیاربکر (آمده) ی فتح وتسخیر بیورملری ! سائر اهالی
مملکت مثللو مشار الیهی دخی واصل فردوس سرور وکامرانی ایتمشدر .

عواطف جلیله جناب سلیم خانیه مظهریتله کامیاب اولمش

و ٩٠١ تاریخنه قدر اجرای احکام شریعت غرّا ایلدکدن صکره
رستم خانک وفاتنی متعاقب اجل قضا ایله عزم دیار آخرت ایلمشدر .

(٤)

مشار الیه قاضیعسکر و مفتی یعقوب چلبی نک برادری محمد چلبی دخی
اعاظم ارکان باینده‌ریه‌دن اولوب برادرینک اجل قضا ایله
واقع اولان وفاق اوزرینه وطنی اولان دیاربکر (آمده) چکلمشدر .
اولوقت دیاربکر ملکی بولنان قاسم پادشاه ابن جهانگیر شاه ابن علی بک
ابن قره عثمان بکک مقربانندن اولدی .

٩٠٧ تاریخنده الوند خان ابن مقصود بک ابن اوزون حسنک
تبریزدن دیاربکر (آمده) ورودی اوزرینه آنکره انیس و جلیسی
بولنمسه و ٩١٥ حدودنده روح روانه قابض الارواحه تسلیم ایتمشدر .

(٥)

اشته ترجمهٔ حالی یازمقده اولدیغمز مولانا احمد چلبی حضرتلری بویله
بر خاندان قدیم و عائلهٔ نجیبه‌نک ارکانندن اولان مشار الیه حسین
چلبی آمدی حضرتلرینک مخدوم فضائل رسومیدر .

سکزنجی قرن هجری اواسطنده یعنی تقریباً ٨٦٠ حدودنده شهر
دیاربکر (آمده) ده دنیایه کلمسه و تحصیل علوم عالیه ایدرک

(٢)

صاحب ترجمه احمد چلبی‌نك عمجه عالیلری فاضل بی‌نظیر مولانا حسن چلبی
آمدی دخی ملوك بایندریه‌نك مفتی و قاضیعسکری و مدبر اموری ایدی .
عادل فاضل کریم ابنای جنسنه خیرخواه و السانیتطا - بر ذات شریف
اولوب اوزون حسن طرفندن ٨٧٧ سنه‌سنده تبریزك فتح و تسخیری
اوزرینه سلطان مشار الیه ایله برابر مدینهٔ مذکوره‌یه عزیمت ایلمسه .
و اوزون حسندن صکره مخدوملری سلطان خلیل و سلطان یعقوب زمانلرنده
کی کان مفتیلك و قاضیعسکرلك مقام منیفلرنده بولنمشدر .
مسند مذکورده متکای وسادهٔ عز و اعتبار ایکن ٨٩٠ حدودنده
تبریزده وفات ایلدی . مناقبنامه‌ده اخلاق حسنه
و بعض اطوار مستحسنه‌سی مسطوردر .

(٣)

قاضیعسکر و مفتی مشار الیه حسن چلبی‌نك دخی یعقوب چلبی و محمد چلبی
اسملرنده عالم و فاضل و رکن اعظم دولت ایکی مخدوم کزینی وار ایدی .
مخدوم کبیری بولنان مولانا یعقوب چلبی علم و فضل ایله متحلی بر ذات
نادر الوجود اولمسی حسبیله ملوك بایندریه‌دن رستم خان زمانلرنده بو دخی
قاضیعسکرلکله مفتیلك مقام رفیعه رونق طراز فضیلت و اجلال اولمسه

آمدی . وآنك برادری افاضل اکابردن السید محمد چلبی آمدی
حضراتی اولدیغندن ویدر وعمجه وعمجه زاده لری دیاربکر د آمدیك داخل
حوزهٔ عادلهٔ عثمانیه اولمسندن مقدم وفات ایلدکلرندن مشار الیه احمد چلبی
حضرتلرینك ترجمهٔ حال احیلانه لرندن اول معلومات اولمق اوزره بو بابده انلر حقنده بعض
ایضاحات اعطاسیله بسط فوائد اولنمسی مناسب کورلدی .

(١)

پدری عالیلری الشیخ السید حسین چلبی خلوتی آمدی عالم وکامل
وفاضل بر ذات اصیل اولوب ملوك بایندریه زمانده دیاربکر قاضیلغنه
بولنمش وبعده تبریزده مشایخ کرام خلوتیه دن مشهور دده عمر روشن
قدس سره السنی حضرتلرینه اناتیله نائل رتبهٔ مشیخت اولمرق شیخ
مشار الیه حضرتلری طرفندن دیاربکر د آمدیه کوندریلوب نشر طریقت
خلوتیه ایلمشدر .

بر مدت صکره سید محمد تیمورطاش حضرتلرینی رفاقتنه آلمرق جانب سیاحته
عزیمت ایلمش ومصر قاهره ده بر زاویه انشاسیله اوراده اجرای آیین
وتصفیهٔ قلوب سالکین ایله مشغول بر شیخ جلیل اولدیغی حالده ٩١٠ حدودنده وفات
ایدرك زاویه سی درونده دفین خاك مغفرت ایدلمشدر .
شیخ کرامت مدار مشار الیه شهرمزك بویله اصیل وقدیم بر خاندانندن ایکن

الشيخ الاجل الاجل السيد المولى احمد چلبي
الخلوتي الآمدي

مشار اليهك آباؤ واعمامي وسائر اركان كرامي كابراً عن كابر شهرمزك
قديم متحيزان خاندان وافاخم علماى ديشان واكابر مشايخ والاشان
وملوك زمانه سنك اعاظم اركانندن ايديلر

صاحب ترجمه السيد الشيخ احمد چلبي حضرتلرى دخى فضل وكمال وحصول سلطنت
معظمه عثمانيه يه حائز مباهات اولديغى جوهر چلبي شعشعه صداقت عال
العال ايجابنجه ديار بكر (آمد) شهرينك شاه اسمعيل صفوى طرفندن
بر بچوق سنه شدايد محصوره سنه تحمل ايدرك بالاده كى فصل مخصوصده تفصيلاً
بيان اولنديغى اوزره ياوز سلطان سليم خان عليه الرحمة والغفران حضرتلرى
جانب شهامت جالبندن شهرك فتح وتسخيرى اوزرينه رهياب بلايا اولان
افراد اكابر مجاهدينندن بر شيخ معالى سماتدر .

پدر كمالات حضرتلرى مشايخ كرام خلوتيه دن مولانا حسين چلبي آمدى
وبرادرلرى كذلك اكابر خلوتيه دن شيخ عبد اللطيف چلبي آمدى
وبونك مخدومى شيخ جليل خلوتى مولانا فتح الله چلبي آمدى وكذلك
صاحب ترجمه شيخ احمد چلبي حضرتلرينك عمجه لرى قاضيسكر حسن چلبي
آمدى وانك مخدوم فضائل رسومى كذلك قاضيسكر يعقوب چلبي

آمدى

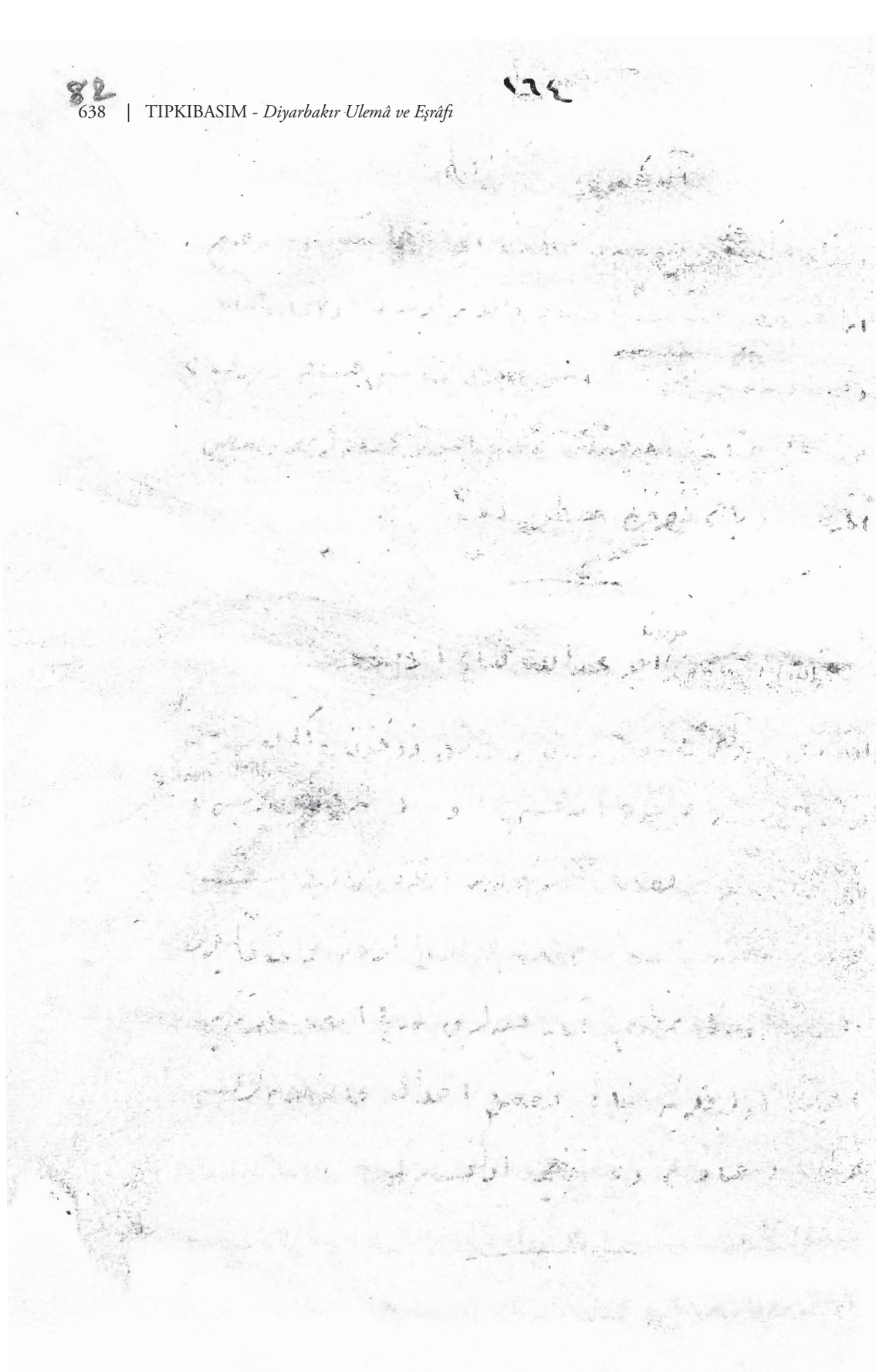

١٦١

اندن صكره محاصرهٔ مدهشهٔ مذكوره نك ختامنه قدر طاشه بصدانوب

طوپراغه طاشنه رغم هر حورتله چالشمشدر .

بر بچوق سنه صكره بيغلى محمد پاشانك عساكر عثمانيه ايله ورودى و مملكتك

محاصره دن استخلاصى كبى بر موفقيت جهانقيمته نائلتندن صكره ~~ماردين~~

كرج و ~~ماردين~~ و جوسق و ماردين طرفلرنده كى محاربانك جمله سنه

ابراز مردانكى ايتمسه و اندن معيت جناب سليم خانه شتاب

ايدرك باذر ~~سلطان سليم خانك~~ مصر ملكى سلطان غورى ايله حلب جوارنده

مرج دابقده و قوبولان ~~محاربانك~~ و بعده جوار مصرده سلطان طومانبايه

ايله و قوبولان محاربه لرك جمله سنه ايفاى خدمات جانسپارانه ايلمسه

و جناب پادشاه عالیجناب مصردن عودت ايدركدن صكره صاحب ترجمه نك

صداقت و حسن خدمت و شجاعتنه مكافاة سنجاق بكلكنه ترفيع

اولنمشدر .

اشته جناب احمد سلطان سليم خان كبى بر پادشاه جهانك ايله بويله هر محاربه‌ده
بولنه‌رق اكتساب ملكه و مهارت حربيه ايله صحيفه شهامتى تزيين و برجوق
محاربه‌لرده قواعد و فنون حربيه‌يه موافق بر صورتده جنكاورلكلر كوسترمش
و قهرمانلرك قورقولغى و ارسلانلرك اوركيدكى اك دهشتلى مواقعده بلا پروا
هجوم و متانت كوستر ايرانه ايلچى اولديغندن اويله بر پادشاه صاحبقران
طرفندن بزم احمدك اسمنه حماست و شجاعت و دلاورلكنك بر نشانه
عاليسى اولمق اوزره (يكيد) لفظى علاوه بيوريلمه‌رق اندن صكره (يكيد احمد)
ديه مشهور جهان اولمشدر.

٩٢٠ سنه‌سنده اهالى دياربكر آمد اهاليسى شاه اسمعيلدن روكردان اولمه‌رق
قبله‌گاه خلافت عثمانيه توجه صداقتكارانه ايله شادان اولمه‌رق. بو وسيله ايله عموم
كردستان اهاليسى شاه اسمعيلك تابعيتى ترك ايتمسى شاه مشار اليهى غضبناك ايلديكندن
مقدمه‌ده تفصيلا بيان اولنديغى اوزره دياربكر آمد سنجاغى بريكمسنه محصور ايلمسه
والى بيك بوقدر نفوس شامل بر مملكت اهاليسى ارتق جانلرندن اميدى قطع ايتمه
ايكن بزم يكيد احمد اغا سلطان سليم خان حضرتلرى طرفندن مقدمة الجيش
اولمه‌رق امداد مملكته تشيمشدر.

احمد اغا بر قرانلق كيجه‌ده ايران اردوسى ياروب قهرمانلرى حيران ايتدكلرى

79

فطرت / مردانه سنه طوقندیغی کبی اول اثناده یاوز سلطان سلیم خانک طرازون والیلکنه ولوله آرای
جهان جنکاورلک و سلحشورلغی کندیسن مفتون و بی قرار ایلدیکندن طرزبوزونه عزیمت
و بندکانی عدادینه دخوله کسب موفقیت ایلمشدر.

شاه اسماعیلک ظهوریله ایران جهتنده هرج و مرج و اهل سنتک حالی دکرکون
اولمسی اوزرینه برچوق اهل سنت طرزون جهتنه التجا ایتمشدر و شاه اسماعیل ایسه
آقه قیونلی ملوکنی تعقیب ایله ارضروم قدر کلوب شهر مذکوری خرابه رازه دوندرمش
ایسه ده بایبورد و ارزنجان جهتلری صاحب ترجمه احمد آغا و دواتی الترجمه
فرخشاد بکلر واسطه سیله ضبط و تسخیر و محافظه ایدلدیکندن شاه اسماعیل ارضروم
بریمه کچه مبلغ عودت ایتمشدر.

بیک احمد آغانک کوستردیکی صداقت و شجاعت یاوز سلطان سلیم خان حضرتلرینک
نظر دقتنی جلب ایلدیکندن کندیسی اخص قرناسی صنفنه داخل ایتمش و هر بر کار
و زارده معیت سلیمی ایله مبجل بولنمشدر.

مسند جلیل خلافت وجود سلیمی ایله مبجل اولنجه هر بر سفر و حضرده کوستردیکی
خدمت و صداقته مکافاةً ایلمشدر.

اندن صکره کی محاربات و خصوصیله شاه اسماعیل ایله دوقوغولان چالدیران محاربه سنده
کرک دیل الحق و کرک رهبرلک و قاره غوللق ایلمک خصوصنده بیوک برایلقلر
کوستردیکی چالدیران محاربه عظیمه سنده دخی معیت پادشاهیده برایلق کوسترنلر
الا برنجیلرندن ایدی.

١٥٧

سلطان مشار اليهك مساعدهٔ شاهانه‌لريله معيتنه آلديغي يوز اعلى قدر دلاوران
روم ايله اك اول امداد اهالميه شتابان اولوب برج و باروي مملكت
اوزرينه رايت ظفر آيت عثماني ركزه موفق اولان قهرمان كبير
المحامددر

مشار اليهك تاريخ تولدي يكرمي كسريله ميور ايسه ده طقوز تاريخندن مقدم
يعني ٨٨٠ ايله ٨٩٠ ميانه‌سنده تخمين اولنمق لازم كلمكله جريان
وقوعات احوالي ارائه ايلدي

عالم راحت الارواحدن ايريلان جناب احمد شيرنهاد نهال گلستان ابديتدن
قويان سائر كلچهره معصوملركي اضطراب لرزشنه‌سي فنايه الشمق ايچون
والده‌سي طرفندن برچوق ايلر كهواره‌لرده صارصديرمش و كندي‌سي لسان حال
معصومانه ايله برچوق فرياد و انينلر قوپارمش ايسه ده نه چاره كم! سائقه حقيقتده
امرينه انقياد ايله صبر بلا آرامدن بشقه چاره اولمامغله سن نجيبانه‌لرينه
مستعد تحصيل هنر بر حاكم كلنجه مبادي تحصيله صرف تاب و اقتدار ايلمش
و فقط تاب بازو و هيئت و قامتده بهادرلك و پهلوانلغه دها زياده
استعداد اولديغندن سلحشورلق و خيطاورلك و ادنسنه سلوك ايلمشدر
بر مدت آق قويونلي ملوكي خدمتنده بولنمش ايسه ده بونلرك يكديكريله اوغراشمكدن

قطرات

دلاور رستم اقتدار صفدر بی نظیر روزگار جناب حاجی

یکید احمد اغا

سرآمد مجاهدان سرنامهٔ دفتر دلاوران قهرمان روز هیجا صفدر

بی نظیر میدان حرب و وغا جناب (یکید احمد اغا) حضرتلری دیاربکر آمد

شهرینک پادشاه سلطان سلیم خان علیه الرحمة والغفران حضرتلری طرفندن فتح و تسخیرنده

عظیم خدمت صفدرانه و شجاعت رستمانه سی سبق ایتمش و درون مملکتده انشا

ایلدیکی بر مسجد شریفله بر محله الآن نام عالیلرینه منسوبیتله زبانزد و موجود

و معمور بولنمشدر.

جناب صفدر پریمان شهادت زمان تولدی آق قیونلی زمانده ایسه ابتدا

شهرمزدن مهاجرتله اولوقت طرزدن والیسی بولنان پادشاه سلطان سلیم خان حضرتلرینک

درگاهنه التجا و دلاوران رومه التحاق ایدرک زیرده تفصیلاتی کوستریله جکی

اوزره بر چوق محاربات بولنمش و شهرمز اهالی حادثه سی شاه اسماعیل

صفویدن روگردان اولدقده پادشاه سلطان سلیم خان حضرتلرینک عتبهٔ علیالرینه

استمداد ایله تمام بر بچوق سنه مدت شاه اسماعیل طرفندن بلیهٔ محصوره یه

اوغرایوب الم بیکیدن متجاوز نفوسک جانبرندن قطع امید ایتدکلری بر زمانده

وبو معمانك توجيهى اولدركه لفظ يو نك شكلى يو در
سفرك راسندن كچيك يوسف اولور .
وبعد ذلك معلوم اولاكه معماده لطافت وظرافت اولدركه
هم معناى بيت وهم معناى معما اوله وهم معناى بيت
اول نامك صاحبنه مناسب اوله (انتهى)

ابيات	
١٨	تركى
٨	فارسى
٢	عربى
٢٨	

اصل هفتدهم دربیان الفاظ مشترکه اصل هشتدهم دربیان
آنکه بعض از اجزای کلمه با کلمهٔ دکر جمع کنند .
اصل نوازدهم دربیان اسماء اعداد اصل بیستم جزء مجزو
اصل بست ویکم دربیان کعب ومکعب اصل بست دوم دربیان قطر دایره
اصل بست سوم دربیان اسامی مبادی اعداد اصل بست
چهارم : دربیان ضد و نقیض . (١)
سکزنجی اصل اولدرکه نقش وصورت وشکل وهیئت وتجنیس
درلر تصحیف کلمه یعنی تغییر کلمه دلرلر (مثال)

درپای صورت تو سهی سرو روز وشب
چون سایه سر نهاده که بروی کذر کنی

و بو معمانک توجیه بودرکه صورت تو دن یو مقصود اولور
سهی سرودن س و سر سایه دن که عربی فیٔ در ف
مقصود اولور چون دکلن جمع اده سین یوسف اولور
مثال دیکر

سفر اهلی یدم اما کلجک شهرکه بن
سنده بو شکلی کورب رای سفردن کچدم

اسمنك غیری اولورسه اکا لغز درلر شویله که آنده اشارت
اوله بر مستخایه علامتلرنی ولازملرنی عد اتمکله

مثال بالشعر ،

ندر اولکم آنك در رنکی قاره تنی باشدن باشه هپ یاره یاره
آیاغندن آصا قوقشر آنی الی اوریسك صاچیلور اوستوکه قانی

ولغز دیو اصل لغتده صچان دلوکنه درلرکه صاغلو و صوللو
اکری بکری دلوکی اوله صکره دن ذکر اولنان شعر مثللویه نقل
اولندی . ودخی بعض کم بعض ارباب معما قواعد معمای یکرم
درت اصل قلمشلرکه ذکر اولنور .

اصل اول در بیان حساب جمل اصل دوم در بیان ارقام هندسه
اصل سیوم در بیان ارقام روز اصل چهارم در بیان کواکب سبع سیاره
اصل پنجم در بیان ارقام بروج اصل ششم در بیان سال وماه
اصل هفتم در بیان لغت اصل هشتم در بیان صورت وشکل
اصل نهم در بیان قلب وعکس اصل دهم در بیان تشبیهات
اصل یازدهم در بیان اسامی اول کلمه اصل دوازدهم در بیان اسامی اوسط کلمه
اصل سیزدهم در بیان اسامی اواخر کلمه اصل چهاردهم در بیان لب اطراف کلمه
اصل پانزدهم در بیان تصغیر اصل شانزدهم در بیان اسقاط حروف

اصل

١٥٧

دل بنده سکا و جان چاکر
والله بیاغوکه شمس خاور

بحر رمل مثمن محذوف ، فاعلات فاعلات فاعلات فاعلن وزنی در

مثال بالفارسی : دست وطبع تست چرخ همت وبحر هنر
نظم ونثر تست عقد لولوی وگنج گهر

بحر رمل محذوف مسدس ، فاعلاتن فاعلاتن فاعلن وزنی در

مثاله بالعربی صاحبٌ فی الجود معنیً باذل
محسنٌ فی المنح مُزْن هاطل

(١) هذا فی بیان اصل التعمیة ، یعنی معمانک قواعدی بیانزه درکه
مقالات فصحا اِجْرَه آنک جوامع الکلم وکلام معجزله شرکتی واردرکه
ظاهر مراددر وباطنی مراددر وباطننک باطنی مراددر الی
حیث یمکن ! ودخی بلکل کم معما تعمیه دن مشتقدر تعمیه لفظنده
برنسنه یی پنهان اتمکه درلر که اسم شعر اچنده کزلنمش اوله
واول شعره دخی معما درلر مجاز مرسل طریقنجه وکثرت استعمالله
وشیوعله حقیقت عرفیه اولدی ودخی بلکل کم تعمیه اولان
نسنه ادم اسمی اولجق اولورسه آکا هما درلر واکر آدم

عروس گل نقاب غنچه چه آرد خار بر دارد
۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۱۰ ۱۰۰ ۱۰۱۰

(بحر هزج محذوف مسدس) مفاعیلن مفاعیلن فعولن وزنی در

مثال بالفارسی: تو ای دلبر چو نیه شیرین زبانی
که در گفت عجب شکر زبانی

بحر هزج مسدس مقبوض) مفعول مفاعلن فعولن وزنی در.

مثال بالفارسی: زلفت ز دلم ببرد آرام
بر من نظری کن ای دلارام

(بحر هزج مسدس مقبوض) مفعول مفاعلن فعولن وزنی در.

مثال بالترکی زلفکی کورن دایرهٔ حسنکه اقرب
دوی که نیه الحسن آیک منزلی عقرب

بحر هزج اخرب مقصور مخنوق مثمن) مفعول مفاعل مفعول مفاعیلن وزنی در

مثاله بالفارسی: لطفت بدل آرامی پیرایهٔ جان آید
دستت بگهر بخشی سرمایهٔ جان آید

بحر رجز سالم مثمن) مستفعلن مستفعلن مستفعل مستفعل وزنی در

مثال بالفارسی از سبزه در هر جانبی فرش زمرد ساخته
وز لاله در هر گوشهٔ لعل و عقیق انداخته

(فرع رجز) فع مفتعلن مفاعلن فع وزنی در مثال بالترکی

دل

١٥٠

١١ مديد ١٢ بسيط ١٣ كامل ١٤ وافر ١٥ مقتضب ١٦ مقتدر

بو اون آلتی بحورك فروعی چوقدر. بعضیسی

كتوردك و اولكه تركیده و فارسیده اكن مستعمل دكلدر. آنی

ترك اتدك و دخی قاعدهٔ عروض اولدركه بیتی تقطیع ایدجك

میزان حروفله بیت حروفنی صایب موازنه قلمق درست دكلدر.

زیراكه شعرده كاه اولوركه ایكی ساكن بر حرف صایلور. یار

و جان كبی و شاه و ماه كبی و كاه اولور. اوچ ساكن بر حرف

منزلهسنه اولور. دوست و اوست و خاست كبی و كاه

اولور. بر حرف متحركله و بر حرف ساكن و بر حرف متحرك صایلور. مثلا

نه و كه و جو و مه كبی و كاه اولوركه تشدید بر حرف

صایلور. یعنی بر حرف یرینه طورر. كرّت و مرّت و شدّت

و قوّت كبی و كاه اولوركه مدله بر ساكن بر حرف متحرك

عد اولنور. خلاص كبی. پس معلوم اولدیكه عدد حروفه

اعتبار یوغمش اصل وزنی كوزتمكمش.

(بحر هزج سالم مثمن) مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن وزنیدر

مثال بالفارسی و تقطیعه

صبا بیغا	م فروردین	ز سوی گل	ستان دارد
١٠١٠١٠٠	١٠٠ ١٠١٠	١٠٠ ٠	١٠٠

بار کف ترا مشک خط کفت دلم

دیدم بیقینی خط کفت دلم

~~مثال ترکی بالشعر~~

~~ماه دردم خدکه ای نور عالم لیک ماه~~

~~سرو قامت شکرین لب عنبرین رخم وکل~~

(١) هذا فی بیان قواعد العروض وقواعد الاوزان وعدد البحور،

امدی بلکل کم عروض دیو میزان شعره دیرل نتاکم کچدی ودخی عروضک

اصل رکنی سکز رکندر واول سکز رکن دخی ایکی قسمدر برسی خماسی

وبرسی سباعی در وخماسی اولدرکه آنک رکنی بشبه حرف اوزرنه

مبنی اوله مفاعیلن فاعلاتن مفاعلتن مفتعلن مستفعلن

متفاعلن مفعولات کبی اکرچه جوهر قتنده مفعولات

بو رکندن دکلدر لکن بعضلر اعتبار اتمشلردر و مفتعلن دخی

بو اوزاندن دکلدر لکن ترکیده وفارسیده اولان ابیاتده بعض

بولندوغی اجلدن ذکر اولندی وبو سکز بحردن اون التی بحر چقر

(عدد بحور) ١ هَزَج ٢ رَجَز ٣ رَمَل ٤ مضارع ٥ مُنسَرِج

٦ سَرِیع ٧ مُتَقَارِب ٨ خَفِیف ٩ مُجتَث ١٠ طَوِیل

مدید

لعلك دمنده معجز عيسى در آرزوم
وصلك سوزنده جنت اعلى در آرزوم

وتشبيه تسويه ! اولدركه عاشق برلنه سنى معشوقك برلنه سنه
بكزده مثلا بيلوك وچوك كبى انجلدم واغزك كبى حالم تنك
اولدى ديم . مثال بالشعر

دشالى عشقوكه حالم بن كشكش
قشك يايى كبى قدم خم اولدى

وتشبيه عكس ! اولدركه بونى آكا بكزتدوكندن صكره دونب
آنى بوكه بكزده لر هر برنه وجه شبه بيان اده لر مثال بالشعر

تن وصلتك جفاسيله جان كبى لطيف
جان فرقتك كدورتيله تن كبى كثيف

وتشبيه اضمار اولدركه تشبيه غرض اولميا بلكه تعريضيله
برلنه نسبت اتمك غرض اوله نيشه ونيچون دمكله مثال بالشعر

خونى كورك طوتمكه حرامى دكل سنك
يغماليوب كوكل اونى نيته قان دوكر

وتشبيه تفضيل ! اولدركه تشبيه ايتدكدن صكره مشبه اولنده
فضل اثبات ايليه . مثال بالشعر

(هذا في بيان التشبيهات) ای برادر بلکلکم صنایع
شعریه‌دن وبدایع محسنه‌دن برسی که تشبیه در تتبع واستقرا ایله
یدی نوع در بودخی تجنیسات کبی ! تشبیه مطلق وتشبیه مشروط
وتشبیه کنایت وتشبیه تسویه وتشبیه عکس وتشبیه اضمار
وتشبیه تفضیل ؛
اما مطلق اولدرکه برنسنه‌یی برنسنه‌یه بکزده‌لر مطلقا مثال بالشعر

یوزک کلدر صیحک سنبل دشک در
ولیکن عاشق الدرمک اشک در

وتشبیه مشروط اولدرکه برنسنه‌نک وجودنی شرط ادب بکزده‌لر
مثلا سروک جانی ونازله صانمسی اولسیدی بیوک اکا بکزدی .
مثال بالشعر ماه دردم یوزکه خبرکه ای نور عالم ماه اکر لیک ماه
سرو قامت شکرین لب عنبرین پرچم دکل

وتشبیه کنایت اولدرکه مشبه کنایتلو وکزلو تلفظ اولنه
وادات تشبیه ذکر اولنمیه مثلا غنچه دیوب طوطق قصد اولنه
ونرکس دیوب کوز مراد اولنه وسرو دیوب بوی قصد اولنه
ودر دیوب دش قصد اولنه ولعل دیوب لب مراد اولنه
وجنت دیوب یوز قصد اولنه مثال بالشعر

لعلک

وسباعیده اخرندن برسنك اکی حرف مغایر اولمغله تجنیس مطرف
بولنمق بعید دکلدر سفرجل وسفرشه ومستخرج ومستعدم
کبی لکن اعتبار اتمشلردر وبعض فضلا تجنیس مطرف آدنی
تجنیس زائد دیو نقل اتدوکمزه ددی ومغایرت حرفله اولسون
کرکسه اول مغایرت اولده اولسون کرکسه اورتاده اولسون کرکسه
آخرده اولسون اکی حالدن خالی دکلدر یا بودرکه اول
اکی مغایر کلن حرفلر اراسنده قرب مخرج اولا ویا اولمیا
اکر قرب مخرج اولمجق اولورسه تجنیس مضارع درلر ددی
اجل وعجل کبی وجبر وجفر کبی واکر قرب مخرج اولمجق
اولورسه تجنیس لاحق درلر ددی همزه ولمزه کبی
وسفر وسهر وحسد وحسن کبی وقلب کل وقلب بعض
صورتلری دخی فتح وحتف وعورات وروعات کبی تجنیس
انواعندن طوتدلر تجنیس قلب ددلر .
یدنجی تجنیس خط در وتجنیس خط اولدرکه هیئتده
وصورتده ورسم کتابتده اکی لفظ ویا دخی زیاده بر اوله
اما نقطه ده مغایر اولالر عاقل وغافل وبرتر
کبی بوکا تجنیس تصحیف دخی درلر .

(بشنجی) تخمیس مرکبدر بو خانِ (۱) تجنیس تام کبیدر
بلکه حقیقتده آنك اقسامندندر تلفظده و حرکاتده و سکناتده
و عدد حروفده اکسی بردر اما بر طرفندن و یا اکی طرفنده
ترکب وار اکی لفظندن و یا اوچ لفظدن مرکبدر بر طرفنده اولانك
مثالی دلاور و دل آور و مرجان و مرجان کبی
اولکه مثال که رسم کتابتده اکسی بر دکلدر مفروق درلر
و اکنجی مثال که رسم کتابتده بر دررلر متشابه درلر و اکی حرفده اولان
مثالی دَرْدَه و دَرْدَهِ کبی بر آتش و بر آتش کبی
و اکی لفظدن زیاده دن مرکب اولانك مثالی (شعر)

بزکه یوز بندله مشکین صیچوکك بنده سی یوز
بز نیوز اولمسه آنك بر قلنك بنده سی یوز

التنجیس تجنیس مطرف در و تجنیس مطرف اولدرکه اخرلرنده
بر حرف مغایر اوله غافر و غافل کبی و خوب و خون کبی
و بالن و بالش کبی و اکر هر برسنده اکی حرف مغایر
اوله تجنیس فوت اولور غافل و غاشق کبی و خوب
و خورد کبی زیراکه تجنیسك اکثر حروفنده اتفاق شرطدر.
بو سوز ثلاثیده و رباعیده مسلم اما خماسیده و سداسیده

١٤٤

بر نوعدن دکلدر مستوفی درلر اکنجی مثالده بر نوعدندر متحایل درلر

(اکنجی) تجنیس ناقصدر وتجنیس ناقص اولدرکه اکی لفظ

حروفده بر اولهلر وحرکاتده وسکناتده مخالف اولالر پَرْ وَ

پَرْ وَ شَکَرْ کبی وبعض فضلا بوکا تجنیس محرّف دیدی

هیئتلرنده انحراف اولدیغی سببدن تجنیس ناقص عام طوتدی

تجنیس زائدن ومکرردن .

(اوچنجی) زائددرکه مذیّل دخی درلر وتجنیس زائد اولدرکه حرکاتده

تمام متفق اولدقدن صکره برسنک آخرنده زیاده حرفی کله چشم

وچشمه و پروا و پروانه کبی زائددرلر زیاده حرفی

اولندوغندن اتری مذیّل درلر زیاده آتکنده اولدیغندن اوتری

وبعضلر مذیّل آدنی اکی حرف زیاده اولانه تخصیص ایلرلر .

(دردنجی) تجنیس مکرردر وتجنیس مکرر آکا درلر برسنک

اولنده زیاده حرف اولا دم وَ ادم وَ ساق وَ مساق

وَ سَک و اَشک کبی وبعض فضلا تجنیس ناقص

لقبنی زیاده حرف اولان صورتده اصطلاح ادنوب تجنیس زائدن

وتجنیس مکرردن عام طوتدلر وزیاده اورتاسنده اولماغی

داخی آنک اقسامندن قلدلر جد وجهد وشر وشهر کبی

کون یوزکه مشتری مهرله ماه
مشک صچک بندنه بنده اسیر

(هذا فی بیان التجنیسات) امدی بلکلکم تجنیس اکی
لفظک بربرنه مناسب اولمسی در اکثر حروف متفقه اولمق اوزرنه
بو دخی استقرایله یدی نوع در تجنیس تام تجنیس ناقص
تجنیس زائد تجنیس مکرر تجنیس مرکب تجنیس مطرف
تجنیس خط در .

اولکی تجنیس تام در . و تجنیس تام دیو اکا درلرکه اکی
لفظ و یا دخی زیاده تلفظده و کتابتده و سکناتده و
عدد حروفده بر اوله و هیچ برنسنه ده ترکیب اولمیا و معنادی
مغایر اوله مثلا اکی یرده خر لفظی کله اکی معنایه دلالت
اده نتاکم حضرت مولانا قدس الله تعالی سره بیوردی بیت

کوش خر بفروش دیکر کوش خر ان سخن را در نیاید کوش خر

(مثال بالترکی بیت)

غریبجی دکرسه کوزم چو در یتیم
که کوزی یشلو اولور هرکه اوله غریب و یتیم

اولکی مثالده برسی اسم و برسی فعل در یعنی امر در از خریدن

71

١٤٢

کله . ومخلص دیجک برده تخلص دخی دیرلر .

(تاج بیت) دیو شاعر آدی کلن بیتدن صکره کلن بیته دیرلر .

(شیخ) دیو بیتی اوچ پاره قلوب بربرنه قافیه کبی اویدرمغه درلر

مثال بالشعر

کزکدر جادوی سحار قشکدر فتنه مکار

بکون زلفک درر طرار کوکل صید اتمکه ای جان

دیو صنعته مستمط دخی درلر .

(ترصیع) اولدرکه بربرنه مشابه الفاظله بیتی تزیین اده لر (مثال بالشعر)

ای سکندر در سلیمان سطوت دارا دار

دی غضنفر نریمان رتبت سهراب دار

(رد العجز علی الصدر) دیو شول صنعته درلرکه بیت اولنده قنقی

لفظ آکلوریسه آخر مصراع اولنده دخی آنی آکالر (مثال بالشعر)

غریبم لطفک اوما کلدم ای شاه

غریب اولمیا لطف ایتسک غریبه

(ایهام) دیو شوکه درلرکه بربیتک یا بر عبارتک معنسی

ذوالوجهین اوله یعنی معنای موضوع له سندن غیری بر معنای

آخره دخی موهوم اولنه . (مثال بالشعر)

اولم اول زیاده دخی یا قافیه دوشه یا ردیف واقع اولم .

(قافیه) دیو شعرك آخری قنغی حرف اوزرنه بنا اولنورسه آکا درلر

وآندن صکره کلن لفظلره ردیف درلر . مثال

نیچه بر هجر اودنه بغرمی بریان اولمسین

بنی یولا بقدر کوزمی کریان اولمسین

مثلا کریان بیتك قافیه سی در . بوندن صکره ایده سین لفظی

مکرر کلدوکی ردیفدر . اما کریان بریان لفظی که

قافیه واقع اولمشدر . قچن بونلرك یاسی یرنده تا شعر

آخر اولنجه قافیده یا حرفی رعایت اولنه مثلا عریان

وریان و دیان کبی حرف یا مقابله سنده غیر حرف کتورمسلر

عطشان و خندان مثاللو قافیهٔ خلط اتمسه لر آکا

روی درلر قنغی حرفله کرکسه اولسون همان یایه مخصوص

دکلدر . مثلا امامی همامی کبی کم میم اول یرنده غیری

حرف کتورمیاسن شویله کم سلامی حسامی قیامی کبی

اوشده

رونیك صنعتی بودر .

(مطلع) دیو شعرك اول بیتنه درلر .

(مخلص) دیو شعرك آخر بیتنه درلر که آنده شاعر آدی

طلم

کوسترمکه داخی درلر .

(مدح) دیو محبوبن ویاخود برکسنه‌یی اوصاف حمیده یله ذکر اتمکه درلر .

(هجو) دیو ذمّه درلر یعنی اوصاف قبیحه یله اکمغه درلر .

(مرثیه) الوی مدح اتمکه درلر .

(نشید) دیو ایدلمش غزله درلر وشعری غنغله اوقومغه درلر

(ترجمه) دیو سزی بر دلدن بر دله دوندرمکه درلر کرکسه نظم اولسون کرکسه نثر اولسون .

(نظم) دیو سوزی وزنه کتورب شعر ایلمکه درلر .

(نثر) دیو نظمک عکسنه درلر .

(نظیره) دیو برکجسنک شعری قافیه‌سنده آنک قصدلرینی برعبارت آخر ایله شعر اتمکه درلر .

(نقیضه) دیو بره کونک شعری قافیه‌سنده آنک شعری قصدنک عکسیله شعر اتمکه درلر جدّی هزله دوندرمکه درلر .

(موشّح) دیو سؤل شعره درلرکه هربیتک اولندن برحرف الهلر بر آدم آدی چقه .

(مستزاد) دیو سؤل شعره درلرکم هرمصراعک آخرنه زیاده‌سی

(شعر) امدی بلکل کم شعر دیو شول بیته درلرکم موزون
معنوی اوله وبعضلر دولرکه مبالغه دخی قصد اولنه .

(بیت) دیو شول اکی مصراعه درلرکه آخرلری قافیه ده
کرکسه بربرینه مطابق اولسون کرکسه اولمسون .

(مثنوی) دیو شول بیتلره درلرکه مصراعی نک آخرلری
بربرینه موافق کله قافیده دستانلر بیتیه کبی .

(رباعی) دیو جهار مصراعه درلر یعنی اکی بیته درلرکه
آخرلری قافیه ده بر اوله .

(قطعه) دیو اوچ بیتدن طقوزه وارنجه بیتلره درلرکه اول
مصراعی بیت اخرینه قافیده مطابق اولمیا .

(قصیده) دیو طقوز بیتدن زیاده اولن شعره درلر نه دکلو
زیاده اولورسه اولسون .

(ترجیع) دیو اوچ شعره درلر ویاخود بش شعره درلر ویاخود
یدی شعره درلرکه هر شعرک اراسنده بر بیت اوله واکا ترجیع
بنده دیرلر .

(غزل) دیو محبوبک حسنی اوکمکه درلر شعرله .
شویله که عرض اشتیاق ومحبت وشکایت وحسرت وفراق

کوسترمکه

ادب چقری بلور . اکنجی اولدرکه صاحب طبع اولمینده
عروض قوت در . عروض بلمکی سببیله بیتی موزون اوقور
زیراکه عروض میزاندر یعنی شعرک ترازوسیدر . پس هر
بیتی میزانله موازنه ایلر دخی خفتنه و ثقلتنه بلور .
و دخی بیت اولورکه عروضیلر قاتنده موزوندر اما صاحب
طبع قتنده موزون کلمز طبیعة ثقیل کلور زیراکه عرب
شاعرلری بر بیتده اصلدن فرعه و فرعدن اصله نقل ادرلر
بیتک بر مصراعی اصل وزننه و بر مصراعی فرع وزننه اولور
دخی طبیعت آنی تمیز اده مز ناموزون صنور
(مثال بالشعر)

فانظر الی دمع جری فی مقلتی من مسحتی
اَبْلَی الهوی اَسَفی یَوْمَ النَّوی بَدَنی

اِشْدَه بو بیتک بر مصراعی بر وزنه در / و بر مصراعی بر وزنه در موزوندر معنوی در
اما طبیعة رکیک کلور عرب شاعرلری شعرلرنه بنوک کبی چوقدر
پس معلوم اولدیکه شعره هم طبیعت و هم عروض کرکمشه .
(هذا فی بیان القواعد الشعریه)

واملاسی

لسان ترکیمزک شیوهٔ عتیقه‌سی حقنده بو کتابدن ایدیلان استفاده‌نک
درجاتی قابل تعریف اولمدیغی کبی مندرجاتنک تنوع اوزره‌کی
اقسام معارفه‌ده بر نمونه‌در

صاحب ترجمه‌نک نصل بر استاد قدیم و عالیقدر اولدیغنی دوقتیاب ادب
و عرفان اولانلره اوزون اوزادیه تعریف و بیاندن ایسه هم اوزمانکی
اوزمانکی ترکجه عباره و املا و ادبیات و ابیاته نمونه اولمق ایچون
و همده مشار الیهک کمالاتنه دلیل بولنمق اوزره
شعر و عروضه عائد قسمندن بعض پارچه‌لری هیچ بر کلمه و املاسنه
طوقنمسزین عیناً تحریرینه ابتدار و حق عالیلرنده بوندن زیاده
اطناب مقال ایلمکدن کف قلم ایلدم ایلمکی مناسب کوردم

(قسم پنجم در قواعد شعریه و تجنیسات و تشبیهات غزلیات
و مجازات مرسل و عروض و اصل تعمیه)

اما بلکل که بعضلر دخی که طبع وقاد و ذهن نقاد کمسنه‌لره
قواعد شعریه و عروض حاجت دکلدر زیرا که وجدان انسان
ابیاتک رکاکتنه و سقامتنه قوة طبعله تمییز اده بلور
ولکن بز ایدرز قواعد شعریه و عروض بلمکده اکی درلو
فائده واردر بری اولدرکه شعرک قانونه و عروضک اصطلاحاتنه
بلور قنقی بیت قنقی بحردندر و نه وزنه یدکن تقطیع

ادب

تاریخ تألیفی ٩٦٠ سنه‌سی حدودن اولدیغی حالده شو بحث ایدیکمز کتابک
اکمال تألیفی ٩٠٧ سنه‌سنده اولمسنه نظراً اندن دخی یارم عصردن
متجاوز بر زمان مقدمدر.

بو ذات کتابنی دیآمده‌ده تألیف ایدرکن عراقده فضولی ادبیات
ایله کسب معارفه ایده‌جک بر سنه واصل اولمامسه دردمده باقی
هنوز دنیایه کلمامشدی.

بو کتابک بر قیمتدارلغی دخی یاوز سلطان سلیم خان حضرتلرینک دیاربکر
دیآمده‌ی فتح و تسخیر بیورملرندن اون درت سنه مقدم یازلمسیدرکه
شهرمزک اوتاریخدن دها اولکی ترکجه‌سیله ادبیات عثمانیه‌نک دخولندن
مکره حاصل اولان فرقه ترقی‌یه بر مقیاس دیمک اولدیغندن شو کتابجزه
پک بیوک بر تعلق و مناسبتی واردر.

شو مندرجات کتابدن مؤلف عالیقدرک عارف عالم منجم
حکیم اهل لغت اهل هیئت اهل لسان شاعر منشی
اولدیغی تعیین ایتمکله برابر بشیوز بوقدر صحیفه‌لک بر کتابی نفیس نسخ
خطیله یازمسه داره‌لقده‌کی فصل و تقسیماتی ده سرخ مرکبیله و
ثلث خطیله قید ایتمسه اولدیغندن جناب مصنفک بر خطاط
هنرور اولدیغی تظاهر ایدیور.

اوچنجی قسم ! حروف هجا اولنان یکرمی طقوز حرفک هر برینک معناسی
وموقع وصورت اسقاللرینی وایراد ابیات ایله بر طاقم مثاللرینی
وحروف مذکوره اوزرینه اجرا اولنان صنفلرک ایضاحات
وتعریفاتی در

دردنجی قسم ! اسماء شهور رومیه وفرسیه وتاریخ جلالیه‌یی وهر
برینک صورت وزمان وضعی وسائر تعریفاتی وعدد ایام
مسترقه وکبیسه‌یی ومذکور شهوره مخصوص اولان اعیاد وایام
مشهوره‌یی امحی وسیارات مقبره سماویه‌نک اسامیسنی وبونلرک بروجه
صورت سیر وحرکت وهر برینک تسمیه ایدلدکلری اسملرک اسباب
ووجه مناسبتی وایام محذوراتی وحجامت ایتمک فائده
وحضرتی وجدولنک عیناً درجیله برابر شهور عربیه غره‌لرینی بولمق وبیلمک
اصولنک تعریفاتی کبی فوائدی محتویدر .

بشنجی قسم ! قواعد شعریه وتجنیسات وتشبیهات وغزلیات
ومجاز مرسل وقواعد عروض واوزان وبحور ومعما ولغز وبونلرک
تعریفات ومثال وایضاحاتی بیانده در . ١

٤ معلومدرکه اوزان اشعار وعروض وادبیات ترکیه تعریفاتنه دائر
رومده الک اول یازیلان کتاب سروری قدیمک بحر المعارفیدرکه

تاریخ

المولى الحكيم الاديب العالم العلامه الشيخ احمد البردخي (١)
الآمدي صاحب كتاب (جامع انواع الادب)

بو ذات فاضل بي مثال بوندن درت عصر مقدم يعني هجرت سنه نك تمام
طقوز يوز حدودنده شهرمزك شهرمزك پيشواي كمالات و امام استاد
ادبياتي ايدي

٩٠٧ سنه سنده تأليفني اكمال ايلديكي (جامع انواع الادب) نام كتاب
قيمتداري بشيوز بيوك صحيفه دن متجاوز و مشار اليهك خط دست
نفيسيله محرر اولهرق بر نسخه سي نزدمزده موجوددر .

بو كتاب بي نظير ! تركي عباره ايله بش قسم مسلمي جامع اولوب
هر قسميده بر چوق انواع و فصولي متضمندر اهميت مندرجاتي
اكلاشلمق ايچون اقسام خمسه مشتمله سني بو راده مختصراً بيان
ايلرز .

برنجي قسم ! فارسي لغتلرك معناسني و تركجه يه ترجمه سني محتوي باشليجه
بر كتاب كبيردر .

ايكنجي قسم ! افعال فارسيه يي و هر بر قواعد و امثله سني معرف
و مشتملدر .

بردخ (پاردان)

اولان حمروات حوی کمرلری ایله سیران کوشکی جوارینه یکی یاپیلان
ولایت حکومت قوناغی اره سنده واقع بر محل فرح افزاده در
سرلوحهٔ مدقد عالیلرنده بعض الفاظ دعائیه و احترامیه دن
صکره (شیخ القرا حافظ ابوبکر افندی) عبارهسی محرردر

ابوبکر بک شیخزاده

وزرای عظامدن مرحوم شیخزاده ابراهیم حفید پاشای آمدینک
احفاد والانژادندندر . اسمنه اولان مناسبتی حسبیله
(بکری) مخلصنی بالاختیار صاحب اشعار اولدیغندن
اختیار ایلدیکندن
ترجمهٔ احوال نجیبانه لری (با) حرفنده مسطوردر .

ابو عبدالله صالح الآمدی

اون برنجی عصر هجری علماسندن بر فاضل ذو فنوندر . (فوائد
الانسیه فی شرح اندلسیه) و (شرح دیوان فرشته) نام
کتاب فوائد نصابلر مشهورمز اولان تألیفات تحریرانه لرندندر .
اسملری کبی صالح اولان ذات عالیلری منظوم آثار علیه لرینده صالح امضاسیله
تزیین ایلمکله اولدقلرینه بناءً تفصیل احوال فاضلانه لری
حرف (صاد) ده تحریر اولنمشدر .

ونعمت زندگانی ایله تلذذ بر صورت متنعمه ده امرار حیات زندگانی ایلمشدر. ۱۲۸۶

بو فاضل نجیب دایه ۱۱۶ حدودنده دیاربکر (آق) شهرنده صوربند عالم شهود اولمشدر.

و خدمات جبانیه‌یی اوقودقدن صکره حفظ کلام الله صرف

نقدینه همت ایلمسه و حواس دخی کوزل اولدیغندن دها مبادی

تشبثنده عامه‌نک مظهر تقدیری اولمغه باشلامشدر.

مملکتمز علما و فضلاسندن تحصیل علوم و کمالات ایدرک

بالخاصه تجوید و قرائت مملکتنک وحیدی و بلکه عصرینک فریدی

اولمق درجه‌سنی احراز ایله شیخ القرای مملکت اولمشدر.

بو صورتله رئیس انجمن حفاظ شرافت اتصاف و جلیس بزمگاه

اکابر و اشراف اولمشدر. ایفای خدمات کلام جلیل حضرت باری

و امرار اوقات بختیاری ایلمکده اولدیغی حالده ۱۲۴۰ حدودنده

عزم ضیافتخانه جناب رب متعال و ضیاع ابدیلری شهرمزی

ماتمکده حزن و ملال ایلدی.

نعش مغفرت نقش تیشدر دیکی بر حوض حوله قرآن عظیم الشأندن

و سائر فضلا و اکابر و ارکاندن مرکب برجم غفیر ایله قالدیریلوب

خارج سورده کائن مدفن مخصوصه ایصال و تودیع نیازگاه

غفران جناب ذوالجلال والکمال ایدلدی.

مرقد عالیلری طاغ قیوس خارجنده خیرات جناب سلیمان خانی

« المولى حافظ ابوبكر الآمدي شيخ القرا »

دیاربکر (آمد)ك فضلا وصلحاسندن وبالخاصه علم قرائت واصول تجویدده فرید بر
ذات موهبت تأیید ایدی . جناب ابوبکرك دائما لساننده
کلام الله جاری وهر انجمنده اوقودیغی عشر شریفلری وجود اتقیایه بر روح
ساری ایدی . علم قرائته تحمل وتشنج ایتمسی اوزرینه هر
طرفدن اقوب کلان برچوق حفظهٔ کرام کندیسندن تعلم فوائد قرائته طالب
واصول معلومهٔ سبعه اوزرینه اخذ وضبط کلام الله ایتمکه بیك شوق ایله خواهشکر
وراغب ایدیلر . کویاکه دائرهٔ تدریس برکلشن لطافت رسانی وآنده‌کی
حفاظك هر بری بر بلبل کویای خوش الحان ایدی .
جوامعده آیتخوان الهی اولدقجه عاشقان محبت کبریا اولان دلریشانی مست بکا
ومحراب امامته کچدکجه بولندیغی جامع کثرت جماعتدن محشرنما اولور ایدی .
الحاصل صحبت لطیفی کلام الله الفت شریفی کلام الله داء وستدقدسنی حیاتیه‌سی هپ
تعلم کلام الله ایدی . صاحب ترجمه ابوبکر القارئ حضرتلرینك
غبطه اولنه‌جق ودها طوغریسی هرکس ایچون موجب امتثال بختیاری اولنه‌جق احوالندن
بریده عمرینك اك قیمتدار بر زمانی اولان اوان شباب وجوانیده ودها مکره‌لری اقسام
سفاهتك هیچ برینه تنزل ورغبت ایلمدیکندن فحشیات نتیجه الیمه‌سی اولان ونیجه نیجه نازنین
وجودلری کنج یاشنده خاك سیاهه ایصال ویاخود دها بر مدت یشامسه اولسه بیله
اومثللو بدبختلری جانندن بیزار ایلین امراض مدهشه ساریه‌نك کافه‌سندن طاهر
الذیل ومصون الوجود اولمه‌رق سنی شکسانی متجاوز اولدیغی حالده اواخر عمرینه قدر تندرستی

ونعمت

(ابوبكر اغا سعيد اغا زاده)

خاندان مملكتدن سعيد اغا مرحومك مخدوميدر . خانهٔ خيراشيانه‌سى
بهرام پاشا جامع شريفى جوارنده اولوب جدمز اتى الترجمه اميرى زاده
احمد اغانك يارانندن و جيرانندن ايدى .
خلوق و مقبر و انسانيتله موصوف اعوان مملكتدندر . ١٢٤٠
حدودنده وفات ايلمشدر .
حافظ اغا عباس اغا حاجى اسمعيل اغا مصطفى افندى نامنده درت مخدومى ايله
خديجه و حميده اسملرنده ايكى كريمه سى قالمشدر .
خديجه خانم بزنجى اولادى اولوب اتى الترجمه مشهور سرداره اغانك حرمى ايدى بك معمره
اولديغندن الان برحياتدر . و مخدوملرندن مصطفى افندى ترقى ايدرك
مجلس كبير ايالت باشكاتبى اولديغى حالده بلا ولد وفات ايلدى . اخوان اربعهٔ
مذكوره‌دن بو حقير يالكز حافظ اغايه يتشدم سكسانلق بر پير محترم ايدى .
صاحب ترجمه ابوبكر اغانك احفادى موجود و اكثريسى دنى ثروتدرلر .
مرحومك نقشه خاتمى بر وثيقه‌ده منظورمز اولدى (رب سهل
امور ابوبكر) عباره‌سى منقوش و محكوكدر .

١٢٨

(حاجی ابوبکر اغا حاجی وفا زاده)

دیاربکر (آمد) شهرینک مقبران و خاندانندن اولوب حاجی عبدالوفا زاده شهرتیله بنام ایدی .

مملکتک ! ابوابی دائما آینده و رونده یه کشاده اولان اعیان ذوی الاحترامندن ایدی .

بیت خدا و روضهٔ جناب رسول کبریای زیارتله ده مشرف و حامیاب اولمشدر ایدی . خانهٔ وفا آشیانه سی بهرام پاشا جامع شریفی جوارنده ابنای جنسنه انسانیت و رحم و شفقتله موصوف و اطوار خیرخواهی ایله معروفدر . ١٢٧٠ حدودنده نشیمن عقبایه خرامان اولمشدر . صاحب ترجمه نک خدیجه خانم نامنده بر کریمهٔ عفت وسیمه سی بو حقیرک پدرینک عموجه سی وجوه مملکتدن اتی الترجمه امیری زاده محمد اغانک حبالهٔ ازدواجنده اولوب بیوک عموجه مزک وفاتنی متعاقب و هنوز پدرلری حیاتده ایکن ١٢٧٠ سنه سنده وفات ایتمشدر ایدی . اسماعیل اغا نامنده محدوملری بیر و اختیار اولدیغی حالده یقین وقتلره قدر بر حیات ایدی .

بو حقیره بزده تصادف ایتسه آداب و تربیه یه دائر بر چوق نصایح اجرا و ابراز آثار اصالت و وفا ایدردی تقریباً ١٢٨٥ سنه سنده

وفات ایلدی بو اسماعیل اغانک دخی ابوبکر اقف و توفیق اقف اسملرنده ایکی محدومیله بر کریمه سی واردر الحق نامی تربیه ایله متصف و مخلوقه ذاتلردر بر عصری تجاوز ایدن بر قرائی عادتا برادرمه سنه ایصال ایله بو حقیره دائما ابراز نوازش و التفات ایله وفا زاده لک شعاری ابراز و اثبات ایدرلر بو ابوبکر اقف محکمهٔ شرعیه مداوملرندن و علمای مملکتدندر بالجمله فقه و فرائضده نادر الامثالدر

و عبدالرحمن مسجدی قارشوسنده اولوب الآن احفادی یدنده موجوددر

64 ١٢٧

(المولى ابوبكر افندى مفتى كاتبى)

علماى كرام مملكتدن بر ذات عاليقدردر. تحصيل علوم وكمالات
ايلديكدن صكره مملكت مفتيلرينك كتابت خدمت مبجله سيله امرار
اوقات وازمان ايلمك ايدى
علوم متداوله نك اكثر اقسامنده صاحب يد طولى اولدقدن بشقه
بالخاصه اوفاق و طلسمات / سيميا / وتاريخيات كبى فنون غريبه ده دخى حائز مهارت
كبرى اولوب زماننك عادتا مسيلحة المجريطيسى ايدى.
مشار اليهك علوم غريبه ده اولان كمالاتنه دال اولمق اوزره
/ ديار بكر مسلمى اى الترجمه مشهور نوح اعا حضرت بر حكايه عجيبه سى
متواتر ومشهوردر. حكايه مذكوره يى وصاحب ترجمه نك
اوصاف فضائل وكمالاتنى ١٢٠٧ تاريخنده تولد ايدرك كتابمزك
ابتداى مباشرتى تاريخنه قدر. بر حيات اولان مفتى اسبق بهاء الدين افندى
ابن مفتى شهيد خليل افندى ابن علامه صبغة الله افندى ابن علامه شهير كوچك ابوبكر افندى
مرحومدن ايشتمشدم. خانه فاضلانه لرى جامع كبيرك جانب
يمينده و زنجيريه مدرسه عاليه سى جوارنده اولوب يقين وقته قدر موجود دنامنه
وفاتى تقريبا ١٢٢٠ سنه سنده در. منسوب اوله رق سويلنمك ايدى.
مشار اليه عابد زاهد فاضل متقى عالم مرعى الخاطر خصوصيله
علم فقه و علوم سائره ده نظيرى نايابدر ذات ايدى.

ذي حجى ونهية وحاز محصولاً نافعاً من جنا سنابل منهجه البهية .
والصلوة مع السلام على نبيه الذي بعث لاحكام الاحكام بالتوضيح والتلويح
للدلالات والاشارات من فحوى الكلام في شرح صدر شريعة العليا
وطريقة المثلى افلح من انتهج بها واستعلى وخاب من تنأى عنها وتولى
وعلى آله وصحبه اسوة الراسخين في الاجتهاد والاجماع ودراري فلك الاسلام
بالتنوير والالماع . اما بعد فيقول العبد الفقير ابوبكر الآمدي المدعو
بكوجك احمد زاده اسبغ الله افضاله وعليه زاده . قد اضمرت
في طويتي مذ شعرت بهويتي ان ابلى رداء الشباب في اقتناء
انواع العلوم الآلية لنيل فحوى السنة والكتاب ولما بلغت
بتوفيق العالم الغيب والعيان امنية خلدي وله الحمد بالجنان والبيان
نقّت بعض بعض التعليق على بعض زبر العلم ونبراس التحقيق
سيما على انوار التنزيل ثم وشيت الحواشي الشريفية على شرح مختصر
الاصول بوشاح ابكار الفكر لعلها عقيلة اترابها وهي
كضرائر الحسناء قلن لها . ونتأمل من ذي العرش الكريم .
تقبله بقبول حسن للاعمال والترقي الى درجات الكمال بالكمال
حتى الحضور لحظيرة القدس بالعفو والنوال انه تعالى محسن
ازلي بلا زوال .

الحول

ایدرك ایکی دفعه ختم ایلدی . طلبه‌سی کثرتلی ایدی . بك چوق علمایه
اجازت ویردی ۱۱۹۰ حدودنده قسطمونیه وفات ایلدی .
مخدومی عثمان افندی عالم و فاضل بر کنج اولدیغی حالده ۱۱۹۶ سنه‌سنده
یکرمی بش یاشنده وفات ایتمشدر . بونك مخدومی عثمان افندیدر
تحصیل علم ایله مشغول ایدی .

۱۲ العالم الفاضل والصنديد الكامل ضبغة الله افندی الآمدی
علامه مشار الیهك ولدنجیبیدر . پدرلرندن تلمذ ایلدیکی شیخ
الاسلام عارف حکمت بك افندی مرحومك «طبقات العلما» و «کتاب
التراجم» نام اثرلرنده محرردر . مفتی بلده ایدی بو دخی
پدرلری کبی بك چوق علمی و فضلا یتشدرمشدر . بر فاضل جلیل المفاخر
بی نظیردر . ترجمه حالی آتیده کله جکدر . ان شاء الله تعالی .

علامه مشار الیه ابوبکر افندی حضرتلرینك منظورمز اولان آثار جلیله‌لریله
هر برندن بر رنمونه تحریری موجب تفصیل اوله جغندن «مختصر منتهی»یه
اولان حاشیه بی نظیرلرینك مقدمه بدیعه و مرصعه‌سی تبرکاً بو محله تسطیر ایله اکتفا اولنور .

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

ثناءً سامياً لرب رضاه منتهى السؤال والامل ومبتغى الراغبين
في علمي الاصول والجدل . حار في عباب ادراكه عن العوم كل

١١٩٠ سنه‌سنده وفات ایتمشدر .

٨ العالم العامل الفاضل مصطفی الآمدی المعروف
بعلی پاشالی حافظ افندی ! استاد مشار الیهدن تلمذ ایلدیکی
(المجموع) ده مسطور واحوالی آتیده مذکوردر .

٩ الشیخ العالم الفاضل السید محمد اسعد العینتابی
استاد مشار الیهدن تلمذ ایلدیکی جناب شیخ الاسلام عارف حکمت
بك مرحومك (مجموعة التراجم) نام اثرنده محکیدر . کثرت
طلبه‌یه مالك بر فاضل جلیل المسالك ایدی .

١٠ العالم العامل مصطفی افندی البوسنوی ! مشار الیهدن
تلمذ ایلدیکی (المجموع) ده محرردر . ارزنجانده تدریس ایله
اشتغال ایتمش . وبعده ارزنجان نیابتنه تعیین اولنمش ایدی
احمد ومحمد اسملرنده فضلادن ایکی خیر الخلف ترك ایله ١٢٠٨
سنه‌سنده ارزنجانده وفات ایتمشدر .

١١ العالم العامل الفاضل الکامل محمد بن محمد الاسکلیبی
المعروف بصوغانزاده ! استاد مشار الیهدن تلمذ ایلدیکی .
(المجموع) ده محرردر . اسکلیب وقسطمونی قصبه‌لری مدرسه‌لرنده
مدرسلك ایتدکدن صکره اسکلیب مفتیسی اولدی و بیضاوی تدریس

ایدرلر

٥ الشيخ العالم العابد الحاج عبدالله افندي بن الحاج احمد افندي
الطاكزي ! من قرای چارسنجاق من اعمال آمد ! مشار اليهدن تلمذ
ايلديكي (المجموع) ده مذكوردر . اخذ اجازت ايلدكدن
صكره دياربكر (آمد) ده و سائر بعض مواقعده نشر علوم عاليه
ايله اوقاتكذار اولهرق بيك چوق طلبه فيوضات درس وتلقيندن
مستفيد اولمش و ١٢١٠ حدودنده وفات ايلمشدر .
عالم و فاضل وكامل بر ذات ايدي .

٦ الشيخ العالم العامل الكامل ! علاء الدين افندي
من قصبة پالو من اعمال آمد ! استاد مشار اليهك طلبه سندن اولديغي
(المجموع) ده محرردر . مسقط رأسي اولان پالو قصبه سنده
بر مدرسه بنا ايدرك اوراده تدريس ايله مشغول اولديغي حالده ١١٨٥
حدودنده الغ ياشنده قصبه مذكوره ده وفات ايتمشدر .
علماي عالميه وفضلاي متقيندن ايدي . اول حواليده
بيك چوق تلاميذ يتشدرمشدر .

٧ الشيخ العالم العامل علي افندي البرچنجي من اعمال خربوت
استاد مشار اليهدن تلمذ ايلديكي (المجموع) ده مذكوردر .
اول حواليده بر چوق طلبه يتشديروب الغ ياشنده اولديغي حالده

١ العالم الفاضل الاديب عبدالرحمن افندی الآمدی المعروف
بقرا زاده ! علامه مشار اليه ابوبكر آمدی حضرتلرندن تلمذ ايلديكی
(كتاب المجموع) ده محرردر . ترجمه حالی آتيده كله جكدر انشاء الله تعالی .

٢ العالم النحرير الفاضل عبدالوهاب الآمدی ! مشار اليهدن تلمذ
ايلديكی شيخ الاسلام عارف حكمت بكك (مجموعة التراجم) نام كتابنده
محرردر . تراجم احوالی آتيده كله جكدر .

٣ العالم العامل والفاضل الكامل ضياء الدين ابوعبدالله بن
محمد ضياء الدين ابومحمد الاخسخوی الازغوری الاوربالاوی ! ~~تأليفات~~
~~كثيره صاحبيدر~~ . استاد مشار اليهدن اوقوديغی كندی تأليفاتنده محكی
و (المجموع) ده محرردر . مصر وبوسنه يه وحجاز مغفرت طرازه كتيديكندن
صكره درسعادتده اقامت ايدرك تأليفات ونشر علوم عاليات ايله مشغول
اولديغی حالده ١٢١٨ سنه سنده وفات ايدرك اسكدارده مدفوندر .
تأليفات كثيره صاحبيدر . مايكز روامیز الاعيان فی مزامير العهود والازمان
نام كتابی بش جلد كبيردر . طلبه سی فضل وكمالی كبی كثير ايدی .

٤ العالم العامل الفاضل عمر افندی الآمدی المعروف بقورشونلی
مشار اليهدن تلمذ ايلديكی (كتاب المجموع) ده محرردر . ترجمه احوالی
موقعنده كله جكدر .

الشيخ

کتب جلیله ومطولات نفیسه هوامشنده علامة مشار الیهك خط دستلری

وامضای عالیلریله برچوق شروحات وتعلیقاتك مشاهده وزیارتیله

بو محرر عاجز قریر العین اولمشدر .

اول استاذ فضائل اعتلانك تلمیذان جلیل الاشتهاری دخی پك

کثیر اولوب بونلرك جمله سنی تحریره کتابمزك حجمی مساعد اولمدیغندن

یالکز اون ایکی عددینك تحریریله اکتفا اولنور .

دخی داخل اولدیغی حالده اعظم فضلای شرق و غرب طرفندن یازیلان شروح و
حواشی بیکدن متجاوز اولدیغی حالده بونک ال صونکده یازیلانی ده صاحب
ترجمه علامه ابوبکر آمدینکدر .

کتب معتبره یه تعلیقاتی دخی حد و احصادن بیرون اولوب استاد اکرمز الشیخ
محمد شعبان کامی الآمدی حضرتلرینک کتبخانهٔ عالیلرنده موجود بعض کتب

٥

امام سیف الدین آمدی عصرنده علم معقولاتده اندن اعلم کیمسه غیر موجود ایدی
(العلامه جمال الدین قریشی)

٦

امام سیف الدین آمدی مثلی نادر بر فاضل شهیر ایدی .
(العلامه ابو الفدای مشهور)

٧

امام سیف الدین آمدینک تألیفات رایقه سی یکرمیدن متجاوز اولوب جمله سی
منقح و بی مثالدر . (العلامه طاشکوپریلی زاده عصام الدین)

٨

سیف الدین آمدینک قریحه و قوهٔ حافظه سی پک واسع اولوب علم جدل
و خلاف و معقولاتده زمانده اندن دها احفظ بر کیمسه ظهور ایتمامشدر .
(العلامه ابن خلکان المشهور)

٩

سیف الدین آمدی مصر و دمشق جامع کبیرلرنده صالحی و جمعه اتشاملری
عقد مجلس مناظره ایتدکجه کافهٔ اکابر علما و اعظم فضلا جمع اولوب
متنفع و مستفید اولورلر ایدی . (العلامه شیخ العالم سراج الدین ابن الملقن)

١٠

علم کلامده یازیلان کتابلرک ال مکمل و بی نظیری سیف الدین آمدی و فخر الدین رازی
کبی ایکی امام همامک (الاحکام) و (المحصل) نام تألیف جلیللریدر
فقط امام سیف الدین آمدینک احکامی امام فخر الدین رازینک محصلنده مرجحدر .
(العلامه ابن خلدون المشهور)

(احكام الاحكام) نام كتاب جليلندن اخذ واختصار ايلمشدر
ابوبكر آمدى حضرتلرى شو حاشيه مرغوبه لرنده بونى ايضاح ايدرك
(هو مختصر من الاحكام الاحكام للآمدى)
ديمشدر . بناء عليه كتابك ابتداسى بر علامه آمدينك
اولديغى كبى قطب الدين شيرازيلر علامه تفتازانيلر سيد شريف جرجانيلر

وعظم اوصافنده پك عالى جمله لر صرف ايتمشلردر . شهرت فضائل
جازقه سى عالمگير اولان اول امام همامك ترجمه احوالى پك مفصل اولديغندن
بوراده ايراددن صرف نظر له برابر . مع مافيه مرتبة على الاعلاى كعب
منفردى اكلاشلمق ايچون بعض اعاظم فضلا وسرآمدان اكابر مشاهيرك
بوبابده بعض مختصر جمله لرى تبركاً تحرير اولنور .

١

سيف الدين آمديدن كوزل درس تلقين ايدن بر فردى نه كوردم نه ايشتدم
كوياكه منبر بلاغتك بر خطيب بى مثالى ايدى
(العلامه شيخ الاسلام عز الدين بن عبد السلام)

٢

سيف الدين آمدينك كتاب الاحكامنك نظيرى نه مقدم تأليف اولنمش ونه ده
حكره تأليف اولنه جقدر . (العلامه ابن الحاجب المشهور)

٣

سيف الدين آمدى . اوحد فضلا سيد علما و اذكاى اهل زمان ايدى
علوم شرعيه وحكميه وسائره ده اكابر كيمسه مماثل اوله مامشدر .
(العلامه موفق الدين ابن ابى اصيبعه)

٤

امام سيف الدين آمدى وحيد اذكياى عالم ايدى .
(العلامه تاج الدين عبد الوهاب سبكى)

تأليفات مقبوله ورسائل مرغوبه‌سی الله عدده قريب اولوب هر بری
علمای كرام وطلبهٔ ذوی الاحترام نزدنده مقبول ومعتبردر .
امّا بو حقيرك هنوز مصادف نظر مفخرتی اولانلر شو درت عدد دركه
علی الاسامی ذكر وبيان اولنور .

١ (حاشيه علی انوار التنزيل لناصر الدين البيضاوی) تفسير
شريف امام بيضاوی اوائلنه مخصوص بر تأليف اليفدر .

٢ (تفسير شريف علی الفاتحه) فاتحهٔ شريفه‌نك
تفسيرينه مخصوص بر كتاب فوائد نصابدر .

٣ (الحاشيه علی الحسينيه) آداب كلامدن حسينيه
اوزرينه تحشيهٔ لطيفه ومعتبره‌در .

٤ (حاشية علی مختصر المنتهی) علامه ابن حاجبك اصولدن
مختصر منتهاسی اوزرينه حواشی بسيطه وعاليه‌يی حاوی بر كتاب مرغوبدر .
مختصر منتهايی (منتهی السؤال والامل فی علمی الاصول والجدل) نام كتابدن
وآنی ده علامهٔ شهير واكبر امام سيف الدين آمدی (١) حضرتلرينك

---

(١) علامهٔ مشار اليهك اسمی علی شهرتی سيف الدين كنيه‌سی ابو الحسندر .
علم كلام واصول دينده بر سيف قاطع اولديغندن سيف آمدی
وسيف الدين لقبلريله مشتهر كائنات اولمشدر .
بو علامهٔ بی نظيرك كرك فضائل ذاتی وكرك تأليفاتی حقنده
اعاظم علما ومشاهير فضلا بك بيوك تعظيم واحترام كوسترمشلر

حال . يدرّس العلوم ويفيد الطلبة حتى توفي بها روح الله

روحه . ونوّر ضريحه ، (انتهى)

علامهٔ مشار اليهك مخدوملرى اعاظم فضلا وكبار علمادن مفتى

صبغة الله افندى حضرتلريدركه بو ذاتده پدر اكرملرى كبى پك

چوق فحولين طلبه يتشدرمكه موفق اولمشدر بر ذات اجلدر .

برادر عاليقدرلرى دخى معتبران مملكتدن عثمان افندى مرحومدركه

١١٨٧ سنه سنده بنا ايلدكلرى خانهٔ نجابت آشيانه يه آبروى

ادبايى آمد فاضل كثير المحامد اتى الترجمه مولانا عبد الغفور

لبيب آمدى شو تاريخى تنظيم ايتمشدى .

نجيب محترم عثمان افندى سزاوار عقل اوّل دينسه زيرا

كه قيلدى طبع معمار يسى انك بو رعنا منزله بو حسن اعطا

لبيبا كلدى بر تاريخ ذهنه زهى نو طرح دلكش دار رعنا

سنه ١١٨٧

علامهٔ مشار اليهك عائلهٔ نجيبه لرندن پك چوق علما وفضلا وشعرا

وقضاة شرع شريف ومفتى صاحب افتا وسائر اصحاب مساند ورتب

يتشمشدركه بونلردن پك چوغى اشبو كتابمزك مواقع متعدده سنده مذكور

اولهرق تزيين صحايف آثار قلنمشدر .

واكابر المجرمين لا يلوى الى احد منهم ولا يهابهم وهم يهابونه
ويخشون منه وكان لاهل آمد عليه اقبال عظيم واعتقاد
وكانوا يحبونه ويعظمونه ويطيعونه طاعة الرعية لاميرها
وكان يقول ما مددت قط باعمال الخير ولا تناولت الطعام
من قصعة الغير وكان ذا جاهٍ وثروة عظيمة ووقار
وكان مجلسه مجلس هيبة غاشية لاهلها كأنّ على رؤسهم
الطير صامتين له لا يلوى احد منهم الى احد ولا يتكلم
الّا باذنه

وله تصانيف وتعاليق كثيرة في علوم شتى وكتب كثيرة وكان
رحمه الله كثيرًا لاعتراض والتحامل على العلماء والمشايخ و
الوزراء وكانوا يأتون اليه زايرين له وهو لا يلتفت
اليهم ولا يقوم لهم وهم يتحمّلوه ذلك منه ثمّ انّ
بعضا من حساده واعدائه وشى به الى ولى الدين شيخ
الاسلام القسطنطوى بانّه يكثر الوقيعة في مشايخ الصوفية
فيكفرهم فكلّم ولى الدين السلطان مصطفى فامر بنفيه وتغريبه
فغربوه الى بلدة ماردين فكان بها مدة يردى بها ويدرّس
ثم اطلقوه فعاد الى بلده فعاش مدة على رغد عيش وسعة

حال

مناسب كوردم . اشته شو سطرلر عيناً مولانا محمد ضياء الدين
افندى حضرتلرينك افادة مشهوده سيدر .

ثم قدمت آمد من بلاد الجزيرة . وترددت من كان بها من
علمائها ومشايخها . وحضرت دروس الحافظ العالم العلامة
والقدوة الفهامة ابوبكر بن احمد المعروف بكوچك احمد زاده
ولازمته مدت وقرأت عليه شرح مختصر ابن الحاجب فى الاصول
للقاضى عضد الدين وما عليه من حواشى السيد الجرجانى والسعد
التفتازانى وغيرهما وسمعت منه قطعة من اوائل صحيح البخارى
وغير ذلك .

وكان رحمة الله عليه آية فى الورع والتقوى وغاية فى تحقيق العلوم
والفتوى . بارعاً فى الاصول والفروع والمنقول والمعقول
كلها حافظاً للقرآن عارفاً بوجوه القرآت مجوداً لها
محدثاً مفسراً جدلياً متكلماً حنفياً سنياً صحيح العقيدة
حجة ثبتاً شديداً على اهل البدع قاهراً لهم كثير الوقيعة
فى جهلة المتصوفة ذا هيبة وجلالة وصولة .
انتهت اليه رياسة التدريس والاقرأ فى تلك البلاد واقبلت
عليه الطلبة من كل وجه . متعظماً جداً على الظلمة .

كان حافظاً قارياً مفسراً محدثاً نحوياً منطقياً متكلماً حنفياً
سنياً صحيح العقيدة ذا هيبة متصلباً في الدين والتقوى
ومحققاً في العلوم سيما الفقه والفتوى فعاش على عيش
رغد وحسن حال الى ان استوفى عمره . وله تصانيف
كثيرة في انواع العلوم وتخرج عليه جمع كثير من العلماء انتهت
اليه رياست التدريس في تلك البلاد ، بيورمشلردر .
علامه مشار اليه . خاتمة الخواتيم المحققين درة التيجان
افاضل المتبحرين دريای وسيع علوم عربيه شهباز بالا پروانه
فضای ادبيه رياضيات ده رايض ميدان جدل رسوم عقليه ده ثانی
عقل اول فن تفسيرده مجاهد مسائل فقهيه ده مجتهد علوم
حديثده مهارتی واصل مرتبه حجت علامه اكبر مدرسه معرفت
جمله منقولات خزانه حافظه سنده منقوش ومطمور وكافه مفردات
آيينه انديشه سنده صور بند ظهور دقايق معانی وبيان حقايق
لفظ ومعنا سندن كنايت وصنايع بديعيه كلمات بديعه سندن
عبارت وادی بلاغتك لبيد وفرزدقی ميدان فصاحتك بحتری
عمعقی ابكار افكار علميه نك وليس فن حكمتك فارابی
بوعليس علوم آليه نك واقف سرائر اساس غالب نفس لئيم

مشار اليهك شهرمزده مدت تدريس فيضناكى يارم عصرى تجاوز ايلديكى
حالده ١١٩٠ سنه سنده .

« الموت باب وكل الناس داخله »

مدلولنجه متوجه رحمت پروردكار « عازم قربكاه جناب رب
غفار اولدى .

مرقد غفران مرصدى روم قپوسى خارجنده استاد اكبرلرى عبدالرحمن
الفاضل الآمدينك مزار عاليلرى جوارنده عائلة نجيبه لرينه مخصوص
اولان حظيره ده در . بو حقير دفعاتله زيارت مرقد
عاليلريله مشرف اولمشدر .

شيخ الاسلام شهير مرحوم عارف حكمت بك افندى استاذه
فضلاى روم مخصوص اولان « مجموعة التراجم ١٢٤٤ » نام عربى
العباره كتاب معتبرلرنده علامة مشار اليهى استاذه عظام
مشهوره ميانده ذكر و تعداد ايلمشدر .

حلية مناقب كرامك يكتا سوار ميدان فضائل استيناس فاضل
شهير و مفتى بى نظير مولانا عبدالرحيم الاماسى حضرتلرى
« كتاب المجموع فى المشهود والمسموع » نام اثر معتبرلرنده مشار
اليهك حقنده حسن ثنا و مدحنده اطرا ايدوب .

كان

واصل اولمق طالب تحصیل علوم اولانلره اخص آمال اولدیغندن اطراف
ممالکدن طلبه اقرب کلمک ایدی .
جناب ابوبکر الآمدی ! حقیقةً بر استاد حکیم اولدیغندن شاگردانه
تلقینات علمیه وعلویه سی بالکز اثنای درس ومدرسه یه منحصر دکل ایدی
کائناتک هر ذره سی آنک ایچون بر کتاب حکمت وماسوانک
هر نقطه سی کندیسی ایچون بر مکتب حقیقت ایدی .
کیمسه دن برکونا اجرت قبول ایلمز . وطلباً لمرضاة الله
نشر علوم عالیه ایلردی .
مشار الیه غایت متقی وخیرخواه بر ذات اولدیغندن فضلای مشایخ
کرام حقلرنده رعایتی بر کمال ایسه ده هنوز شرائط اسلامیه سنی لا یقیله اکرنمامش
اولدقلری حالده بر طاقم رؤیا وتکایاده امرار اوقات ایدن ساده دلان
جهلا حقلرنده معترض شدید البطش ایدی .
بو حال بر چوق قیل وقالی مستلزم اولدیغندن اول فرسی کتاب علم وکمال بر مدت
ماردینه عزیمت ایدرک اوراده نشر علوم جلیله ایلدی .
فقط مشار الیه کبی بر مجموعه علومک دیاربکر (آمد) دن انفصالی لایق
کورلمدیکندن رضای تحریرانه لری بالتحصیل آلتی ماه صکره نه مملکتلرینه عودتله
کما کان ساعی نشر علوم وکمالات اولدی .

علیه اکمل التحایا افندمز حضرتلریدر

اشته مشار الیه حضرتلری بر جمعیت کبرای علمیه اره سنده استاد والا نژادلرندن

بو صورتله اخذ اجازته نائل و رونق بخش صدر اعلای تدریس اولوب

افتخار الاعالی والاماثل اولدی

ذاتا اقسام علومک کافه سنده تفرد و تبحر ایلدکدن فضله دواوین

اشعار عربیه تمامیله واقف و مضامین آثار عجمیه لایقیله عارف

اولدیغندن رحلة تدریسه کچنجه

بخارادن کلیردکلر حدیثنه طالب معنا

مضمونه ما صدق اولهرق کمال رغبت و فوق العاده کثرت

طلبه یه مالک اولدی

دیاربکر (آمد) شهرینک ماردین قیوسی اتصالنده کائن حضرت عمر

جامع شریفی دائره سنده کی مدرسه ده نشر علوم عالیه ایله سجاده نشین

محراب فیض و کمال اولهرق حلقه تدریسندن بیکلرله افاضل علوم اخذ

نور فیوضات ایتمکده بولنمسه و بر طرفدن کمال طهارت و جبرانی و سائقه

شوق ایمان ایله عبادات و طاعات جناب کبریایه حصر ما حصل

اقتدار ایدرک قائم اللیل والنهار اولمشیدی

مشار الیهک شهرت علم و کمالی بر درجه یه واصل اولدی که حلقه تدریسنه

واصل

اتمامه اشتغال عظیم ومجاهدهٔ جسیم کوستره رك نائل فیوضات

اقصی اولدی

علامه عبدالکریم حضرتری بو جدی طلبه سیله افتخار ایدرك حاصل اولدیغی

علوم عالیه نك کافه سنی مشار الیه تلقین واوچ قطعه اجازتنامه

اعطا ایلدی که . برنجیسی

علوم عقلیه ونقلیه یه دائر اوله رق عثمان الدیوریکی وشیخ علی النشاری

القیصری واسطه سیله سابق الترجمه ابراهیم القرمانی الآمدی

واتی الترجمه شیخ رجب الآمدی سلسله وواسطه لریله امام اعظم

افخر حضرتلرینه واصل ایدی . ایکنجیسی

علم تفسیر وفقهه منحصر اولوب بودخی عبدالکریم آمدی حضرتلرینك

دیگر استادی الشیخ محمد الازهری وآنك استادی مولانا عبدالحی

واسطه لریله کذلك امام اعظم وهمام افخم افخر حضرتلرینه واصلدر .

اوچنجیسی متناً واصولاً علم حدیث شریفه متعلق اولوب بوده

عبدالکریم حضرتلرینك استادی الشیخ محمد الیمانی الازهری

وآنك دیگر استادی علامهٔ شهیر خلیل اللقانی معرفتلریله امام

الائمه ابی عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری حضرتلرینه واصلدر که

هر اوچ سلسله نك دخی سند اتصال مباهاتی افضل الانبیا

استماعیله تشنیف اذان ایلدیکی استادینک تقریر دلپذیرینی بیک زمزمه
عندلیب دلکش ایله دکشیدره مز ایدی .
زمین و آسمانه باقدقجه جهانه نه ایچون کلدیکنی فکر ایدرک
اویله جه چالیشیردی .
ابتدای امرده حفظ کلام الله موفق و بعده تکمیل دقایق
قرائت ایدرک مظهر اسرار کلام فیاض مطلق اولدیغندن
حافظ ابوبکر القاری شهرتنی آلدی .
جناب استاد والا محمود الادفی حضرتلرینه درس فیوضات عاباتنه
دوام ایله نحو منطق معانی کبی علوم عالیه یی تحصیل ایلدی .
اندن فاضل قوی مولانا عبدالحلیم القنوی حضرتلرینک مجلس درس علومنه
داخل اولهرق اوراده دخی فقه بدیع هیئت حکمت کبی
علوم عالیه و آلیه یی اکمال ایلدی .
بونکله برابر شعرای عرب و ادبای فرسک آثار حکیمانه لرینه و تراجم
احوال مشاهیر فضلا و علمایه ده متمایل اولدیغندن خالی بوله
بیلدیکی زمانلرده بو قبیل آثار نفیسه مطالعه سنه معطوف ایدی .
اندن حکره علامه شهیر عبدالکریم آمدی حضرتلرینک دائره
فیوضات باهره سنه دوام ایله متباقی علوم عالیه نک کافه سنی

اتمام

قدرت فاطره ! بر آدمی بختیار کمالات ایدوب تیشدرمك استرسه هنوز
آوان صباوتنده بر طاقم خصائص عالیه ممتازه یه مظهر ایده کلمکده اولدیغی
جناب ملانك هر حال و شان معصومانه سی کوسترمکده ایدی .
اکلنجه و ملعبه محللرینه دوامدن اجتناب ایلر . رفقا ایله اختلاط
مالایعنی یی سومز . دائما مطالعه ایله تلذیذ دماغ مسعدت
ایدردی .
تعطیل کونلری پدرینك ویا استادینك رفاقتیله بعض تنزه محللرینه
عزیمت ایتسه بیله ! یا جهاندیده پیرانك صحبت حکیمانه سنی استماع ایدر
ویا خود قوینده کتوردیکی درس کتابنی مطالعه و تکرار ایلردی .
نته کیم حاشیه مختصر منتهالری مقدمه سنده
(قد اضمرت فی طویتی مذ شعرت بهویتی ان ابلی رداء الشباب
فی اقتناء انواع العلوم الآلیة لنیل فحوی السنة والکتاب)
عبارهسیله کندولری دخی بیان بیوریورلر .
هرکس بر شوق و شطارت بدایع بهاری سیر و تماشایه ! استماع نغمات
عندلیب خوشنوایه جان آترلر ایکن مشار الیهك نزهتکاه راحت
الروحی اوزمانده دخی دائرهٔ کلشن تدریس استاد ایدی .
اوراده طویدیغی بوی کمال و عرفانی ال لطیف کلستانده بولمز

العالم الفاضل الكامل العالم والاستاذ المدقق المحقق
رئيس العلماء آمد . مولانا ابوبكر افندى
المعروف بكوچك احمد زاده

اون ايكنجى عصر هجرى كبار فضلاسندن اولان بو تحرير يكتا معتبر ونجيب بر عائله يه
منسوب اولمغله برابر علوم وكمالات كليه نك درجة قصواسنه واصل اولمه
زماننده بك زياده اشتهار ايلمسه واستاد عاليقدرلرى مولانا عبدالكريم
آمدى حضرتلرينك وفاتندن صكره ديار بكر ولايتنك رياست تدريس علومى
علامة مشار اليه حضرتلرينه منتهى بولنمسه ايدى .

هجرت سنه نك ١١١٠ حدودنده شهر ديار بكر د آمد ده
رونقطراز كاشانه هش اولدى .

والد ماجدلرى كوچك احمد اغا ناميله زبانزد صغار وكبار بر ذات
تقواشعار ووالده لرى بر عفيفه عصمت دثار اولملرى حسبيله امراض
وعللدن سالم بويله ايكى واسطة الحياتك محصول عمر كرانمايه لرى اولان
مولانا ابوبكر حضرتلرى سالم بر وجوده مالك اولمه رق يتشمكه باشلادى .
تفريق سواد وسفيده مقتدر اولدقجه بر سنه كلنجه والدينك كوستردكى
آثار تربيه كار كر تأثير اولدقلرينه هر شيدن زياده تحصيل علوم
شتايه سعى واقدام ايلدى .

قدرت

ستانبولدن کلنجه آمده اقبال و عزتله — آنک حفظ ایتدی والدی ایما بو معنایی

آکا چونکم ویرلدی جانب دولتدن استیهال — کرکدر هر جهتدن آکا استیهال و یکتایی

بو نیتله او مخدوم فلکقدرینه ایدوب تخصیص — انکچون مستقلاً یایدی بو دار دلارایی

زهی اطوار اعیانی ده فائق والد مشفق — که مخدومیچون ایلر اجتهاد وقع والایی

هم پیر ایدر بر سرفراز معتبر دیرکیم — بولنمز اعیان بلدان ایچره همتایی

معالی منقبت مرد مروت صادق دولت — تواضع پیشه اما دأب طبعی راست کویایی

ریا بیلمز سپاهی سویلر ایتمز کیمسه دن پروا — اولور سایه ثوابه مفتی و ملاذ پاشایی

انک آثاریدر چونکم بو خرم دار ! دور اولمز — همای میمنت هر کون زیارت ایتسه بو جایی

اساسی اولقدر قوت پذیر یمن همت کیم — آثار عصفور بامی قافدن جبر ایله عنقایی

هلال نو دیمه کوردکجه کردون یا مغنیه لشکر — بو ایوان فلک بنیانی بو طاق فلک سایی

ایدرلر اعتراف عجز ! طرحنه مهندسلر — سنمار ایره مز کورسه اوده دعوای بنایی

دخول عزم فردوس ایله فردوس ایدر تعبیر — کورن رؤیاده بو دلکشه سرای بهجت افزایی

صباحاً یا رواحاً دوری اثناسنده بر کره — کورسه حوض ایچره انعکاس سقف والایی

اولوب آیینه وش پیسیده تاوان ایوانی — فلک ایلردی اهدا آفتاب عالم آرایی

قیاس وصفی چونکم غایتی منتج دکل آنک — همان طی ایتمک اولی اولدی بو صغرا و کبرایی

لبیب المتون قلمله کتب اولنسون آکا بو تاریخ

مبارک ایلسون مولی بو دار خوب در عنایی

باب سخاسی ارباب احتیاج وفقرایه مفتوح وعلما وشعرا ایله
شب وروز صحبت وتشکیل انجمن الفت ایلدیکندن هرکس نظرنده
مقبول و ممدوح ایدی .

اهدای آثار ایدن شعرا جوائزیله مسرور وعرض احتیاج ایلین
فقرا احسانیله حائز رهین حبور ایدی .

کاشانه‌سی مسافرین وسیاحینه کشاده ونعمت فراوانی هرزمان
کشیده وآماده اولدیغندن جوانمردلک شعائرینی لایقیله ایفا
وخاندانلق مراسمنی حقیله اجرا ایدرک انسانیتدن کام آلمش
وشیمهٔ حاتمانه ایله کسب نیک نام ایلمشدی .

بشوش خلوق وجیه متواضع ایدی ١١٨٥ حدودنده
ضیافتخانهٔ رب اعلایه روبراه عزیمت وضیاع ابدیسی برچوق
ایتام وارامل وضعفایه باعث احزان وکدورت اولدی .

مرحوم مشار الیهک تعمیر وانشا ایلدیکی خانهٔ سعادت آشیانه وسیله‌سیله
اکابر فضلا وسرآمدان شعرای مملکتدن اتی الترجمه مولانا
عبدالغفور لبیب آمدی حضرتلرینک کشیدهٔ سلک اللآل سطور
ایلدکلری سو منظومهٔ بلیغه اوصاف واقتدارلرینی
معرفدر .

الاجود النجيب سيد ابوبكر الآمدي

مشاهير اسخياى مملكت وكرماى شرف اقتران اصحاب همتدن
عين الاعيان بر ذات سخاوت عنوان ايدى .

پدرى اسماعيل اغا خاندان قديم وارباب يسارون اولوب اولوب
ايالت ديار بكرده ويوده اولان مشهور محمد امين اغازاده وهاب
اغا مرحومك متعلقات ومنسوباتندن ايدى .

پدرلرى دخى بر خيلى وقت ايالت ديار بكر ويوده لغنده بولنه رق
ابراز كفايت وصداقت ايلمش ومخدوملرى صاحب ترجمه ابوبكر
اغا سايه پدر ومساعدة قدرله مكمل تربيه كوره رك جواد وسخى
ومرحمتكار بر ذات معالى كردار ظهور ايلمش ايدى .

پدرينك پير واختيار اولدقده ويوده لق منصبندن انفكاكنى متعاقب
كنديلرى دير سعادته عزيمت ايدرك مملكتك ويوده لق مسند معتبرينى
نام شرف اتسامنه اجرا وتوجيه ايتديروب كمال موفقيتله مملكته
عودت ايلمش و (با دوستان تلطف با دشمنان مدارا)
مسلك مستحسنه سلوك ايدرك يار واغيارى احكامنه رام وتامين
استراحت انام ايدرك سخاوت وخاندانلغك بحق معالى
مضمونى حل واجرا ايلمشدى .

باب

51

عازم اولمشدر.

شو عزیمتنه و انتقال شرقه سنه ١١٦٢ ، تاریخ واقع اولدیغی مستقیم زاده سعدالدین افندی مرحومک تذکرة الخطاطینده محرردر.

استانه عزتی آشیانه ده مسافرةً ساکن و تحریر الواح نادره ایله اوقاتکزینه ایکن ترک نفوس بی بقای جهان و واصل دعوتخانه جناب رب دیان اولمشدر.

کوزل خط ایله محرر و مزین اولمرق یادکار جهان ایلدکلری برحوق آثار و الواح قیمتدارلری حالا اربابی عندنده محفوظ موقع اعتبار و احترامدر.

المولى سيد ابوبكر الآمدى خطاط

سادات كثير البركاتدن سيد سعد آمدينك مخدومى خطاط شهير
سيد ابوبكر افندیدر .

برادرى سيد عمر افندى دخى مشاهير خطاطيندن اولمغله ترجمه
حالى آتيده مندرجدر .

صاحب ترجمه سيد ابوبكر افندى تقريباً ١١٠٠ حدودنده شهر
دياربكر (آمد) ده تولد ايلدى .

تحصيل فرائض شرعيه وتعليم سنه سنيه ايلديكدن صكره حسن خطه
ليل ونهار سعى وكوشش ايله مأذون اولهرق شهرمزك سرآمدان
خطاطين كرامى صنوف ممتازه سنه داخل اولدى

بالخاصه ثلث ونسخده استاد ماهر اولديغندن بعض كلام قديم وبرچوق
انعام شريف ومرقعات نفيس تحرير وكوزل لوحه لر
ابداع وتشهير ايلدى .

برادر عاليقدرلرى سيد عمر افندیله برابر وقت وزمانلرى
نشر هنر وكمالاته مصروف ووجوه واكابر مملكت اولادينه
تعليم خطوط متنوعه ايله مشغول ومألوف اولديغى حالده بالاخره سير
وسياحتى آرزو ايدرك ١١٦٢ سنه سنده درسعادته

عازم

وبين كل بعض من ايضاحه وهذا هو المقصود ههنا بقرينة نزّل
ونسبة التنزيل اليه تعالى باعتبار كونه سبباً آمراً ثمّ كونه منزّلاً
بتبعية حامله لا بالذات وهو ظاهر هذا كله اذا كان المنزل
هو كلام اللفظي الحادث على ما هو الظاهر من السوق ويدلّ
عليه قوله فتحدّى الى انّما يكون به واما اذا كان هو الكلام
النفسي القديم فكونه منزلا وفرقاناً وقرآناً باعتبار عباراته
الدالة عليه .

السيد الحاج ابوبكر بن السيد طاهر الجرميكي الآمدي مولداً والمفتي الملطي
موطناً .

مذكور فاتحة شريفه تفسيرنده بالكز (الحمد) لفظ شريفي اوزرينه
عازمسه اولديغي حاشيه مرغوبه تبركاً ترجمة احوال تحريراتلري زيرينه
تحرير ايله اكتفا اولندي .

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله اجمعين .
(قوله) الحمد لله الذي نزل الفرقان على عبده ليكون للعالمين
نذيرا . فيه اقتباس من مواضع من القرآن بتغيير يسير معنى او لفظاً
وبغيره ومنها قوله تعالى الذي نزل الفرقان الآية ومنها
تبارك الذي نزل الفرقان الآية ومنها الحمد لله الذي انزل
على عبده الكتاب او غير ذلك وكل من الكثرة او التغير والتدريج
المفهم من التنزيل راجع الى التعلق والمتعلق الذي هو الكلام
واعتبار كل منها فيهما غير خفي اما على نسخة نزل الفرقان
فلانفصال بعض اجزائه عن بعض في الانزال من سماء الدنيا
الى النبي صلى الله عليه وسلم واما على نسخة نزل الفرقان
فلكونه مشتركاً بين المجموع . ما ! بين دفتي المصاحف

وبين

الكريم . جعله الله تعالى مما ينتفع به الانام بالنبي واله الكرام .
وغفر له ولوالديه والمؤمنين والمؤمنات آمين يارب العالمين .
يا الهنا واله الخلق جميعاً الهاً واحداً لا اله الا انت يا حي يا قيوم
يا ذا الجلال والاكرام .
قاضي بيضاوي بيض الله وجهه حضرتلرينك فاتحه تفسيري اوزرينه اولان
شو حاشيه مكمله سي بو حقيرك منظوري اولان تأليفات معتبره سندندر
بو كتابي ١١٢٧ سنه سنده اكمال ايدرك نهايتنده .
(وارجو من الله تعالى ان اضمها الى حاشية متعلقة بسورة
البقرة بعونه وقدرته تعالى)
ديمه ونقط شو ايكنجي حاشيه هنوز مشهودمز اولمامشدر .
بونلردن بشقه كذلك قاضي بيضاوي تفسيري اوزرينه سورهٔ نبأدن
باشلايه رق غايت قرآن عظيم الشأنه قدر اولان اوتوز يدي سور
شريفه اوزرلرينه مكمل حواشي لطيفه سي واردركه بو حقير تماماً .
مطالعه سيله تنوير عيون ايلدم .
١١٣٢ سنه سنده اكمال ايلديكي نهايتنه تحرير بيورلقلري شو عبارهدن مستبانه
(تمت في يوم الاحد من اواسط رجب المرجب في سنة اثنى وثلثين
ومائة والف من هجرة من له العز والشرف وانا الفقير اليه تعالى

مولانای مشار الیه ! علوم عربیه‌نك بحر زخاری وفنون ادبیه‌نك
جوال ساحة واسع الکناری دریای انوار احادیث نبویه‌نك
ناظم سلك اللآل مسلسلی وابکار افکار تفاسیر قرآنیه‌نك
موشکاف مجمل ومفصلی اشعة دیانت وتقوی ایله تنور نما
وانوار عفت وصلاح ایله متحلی ومجلا اصول دین واصول
شرعك مشید الارکانی وفروع مسائل دینیه‌نك قوی ساز بنیانی
بحر کامل حبر شامل فخر زمانه زخریکانه بر فاضل علامه اولدیغندن
ملاطیه دیاریك ریاست علمیه‌سی زمانزده آنده منتهی اولمشیدی .
فتواری متین ومحکم ورسائل مسائلی مسلم عالمدر . جواهر ایله
وزن اولنمغه لایق تعلیقاتی کثیردر .
بو قدر فضل وکمالیله برابر ترجمه احوال فاضلانه‌لری هیچ بر کتب ادبیه‌ده
مسطور اولمیوب یالکز وفاتنه قریب یازلمش اولان بر حاشیه تفسیرلری
ظهرنده شو عبارة مجمله کورلمشدر .
هذا ما جمعه والفه المولی الاکمل السامی الانبل قدوة ارباب
الکمالات العلمیة والعملیة المفتی بمدینة ملطیه السید ابوبکر بن
السید طاهر الجرمیکی الآمدی مولدا ثم الملطی موطنا علی تفسیر القاضی
الاول السور من القرآن العظیم وهی سورة المثانی فاتحة الکتاب
الکریم

مدینهٔ ملاطیه (١) ده ارتقه تمکن وتوطن ایدرك درس فیوضات
عزسنه حاضر اولان طلبهٔ کرام اخذ فیوضات بر دوام ایلمکده
اولدقلرندن هر طرفدن بر حوق طلبه تقریر وتدریس غطریفانه لریله
بیقیاب ! واکتساب انوار علوم عالیه ایله کامران وکامیاب اولدیلر .
مدارس کمالات کونیه نك محفوظ مواقع تبجیلی اولان آثار علیه سنه اندن صکره
شویله جه وضع امضا بویورلر ایدی .

(السید الحاج ابوبکر بن السید الطاهر الجرمیکی الآمدی
مولداً . ثم الملطی موطناً)

اشته فاضل مشار الیه هم نشر علوم عالیه وهمده خدمت افتای شرعیه ایله
اوقاتکذار اولهرق ١١٥٠ حدودنده مذکور ملاطیه قصبه سنده جانب
روضهٔ رضوانه خرامان ونعم جنات عالیاتیله کامران اولدی .

العالم الكامل الفقيه الحاج ابوبكر الجرميكي الآمدي

مشار اليه اصلاً دياربكر (آمد) ه اون التي ساعت مسافه سي بولنان
جرميك قصبه سندن السيد طاهر افندي نام ذاتك صلبندن ١٠٨٠
حدودنده كهواره زيب جهان هستي اولمشدر .
دياربكر علماسندن كسب علوم وكمالات ايدرك كبار علماي كرام
صنوف ناجيه سنه داخل اولدي .
بر مدت دياربكر (آمد) شهرنده نشر علوم عاليه ايله مشغول اولدقدن
صكره حجاز مغفرت طرازه متوجه اولوب بيت الله اعظمي زيارت
وبعده مدينه منوره يه عزيمتله رخسوده روضه مطهره جناب
رسول الله اكرم اولهرق استمداد شفاعت ايدكدن صكره دياربكره عودتله
كما كان نشر علوم عاليه ايله متوغل اولدي .
١١٢٠ حدودنده دياربكر (آمد) ه اون التي ساعت مسافه ده كائن
مدينه ملاطيه دن واقع اولان مراجعت اوزرينه مدينه مذكوره يه عزيمت
واوراده دخي نشر علوم عاليه يه مداومت ايلدي .
بالاخره بلده مذكوره نك مسند افتاسي انحلال ايتمكله مفتيلك
وظيفه جليله شرعيه سي دخي عهده كمالات عيالرينه توجيه اولندي .

مديم :

٩٦

والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات بحرمة جميع
الانبياء وسيد الكائنات .

اعلم ان الحديث علم شريف يناسب مكارم الاخلاق ومحاسن
الشيم وهو من علوم الاخرة لا من علوم الدنيا فمن اراد
التصدي لاسماع الحديث او لاستماعه او لافادة شئ من
علومه او لاستفادته فليتقدم صحيح النية واخلاصها
وليطهر قلبه من الاغراض الدنيوية وادناسها وليحذر
من بلية حب الرياسة ورعوناتها وطلب مال وغير ذلك
مما لا يراد به وجه الله تعالى .

وصحابه وازواجه واهل بيته مادامة المخلوقات في السموات والارضين
وبعد فيقول العبد الضعيف المذنب المفتقر الى رحمة الباري تعالى
ابوبكر بن ابي بكر الآمدي مولداً . الرهاوي مسكناً .
هذه رسالة جليلة مشتملة على الاحاديث الموروده من مفخر
الموجودات عليه الصلوة والسلام . في شان الصلوات المنجية
لقائلها من غمرات الموت . وشدايد الدنيا والاخرة .
والفزع الاكبر في يوم الحشر والنشر والعقبات ولذلك
سُمّيت هذه الرسالة « نجاة المصلين » مأخوذة من
كتب المعتبرات التي تُبيّن اسامي كل واحد منها في كل حديث من
الاحاديث المذكورة في هذه الرسالة بلفظ كذا .
ان شاء الله تعالى لاجل التدريس والتعليم في ايام شهر رمضان بحيث
يصادف الختم بالختم . الفصل الاول في الاداب الشيخ
الفصل الثاني في اداب المطالب الفصل الثالث في اداب
المكاتب الفصل الرابع في اتيان الصلوات على سيد السادات
الفصل الخامس في احاديث الموروده في حق الصلوات .
وملتمس من الله تعالى ان يجعلها سبباً لحسن خاتمتي .
وان يغفر لي ولوالدي ولاستاذي ولجميع المؤمنين والمؤمنات

والمسلمين

46

تألیفات علیه‌لرندن «نجات المصلین» نام کتاب مستطاب بو حقیرك
مطالعه‌سیله تنویر باصرة ابتهاج ایلدیکی آثار نفیسه‌سندندر.
بو کتاب ! رمضان شریفده تدریس اولنمق اوزره حق نبی دیشنده
صلوات شریفه کتورمنك فضائل و فوائدندن و اولباب کی احادیث جلیله
نبویه‌دن باحث و بشبه فصل اوزرینه مرتبدر.
منظورمز اولانلردن بر نسخه ۱۱۲۷ سنه‌سنده یازلمشدر که فاضل
مشار الیهك زمان حیاتنه مصادفدر.
رمضان شریف عنایه‌سنده ختامه ایردیکنی شو ظریف عباره ایله بیان
ایدیورلر که حقیقة علم و کمالندن بشقه عرفانه دخی دلالت ایلیور.
«لاجل التدریس والتعلم فی ایام شهر رمضان»
«بحیث یصادف الختم بالختم»
ذکر اولنان «نجات المصلین» کتاب فوائد قربنك مقدمه‌سی حدیث
شریفك اسماع و استماعی خصوصنده کی قواعد علیه‌یی دخی معرف
اولدیغندن عیناً و تبرکاً تحریر اولنور.

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی جمیع الانبیاء والمرسلین
خصوصاً علی محمد الذی کان وجوده رحمة للعالمین وعلی آله

عزیمت وکماکان تدریس علوم ایله مشغول اولدی .

بلدهٔ مذکوره اهالیسنک کندوسنه واقع اولان احترام واعتقادی

ومعیشت فاضلانه‌لریک مکملاً تأمینی حسبیله توطن وتمکن ایدرک اوراده

دخی یک چوق طلبه‌یی واصل درجات فضائل وعلوم ایلدی .

خزائن فضیلتک محفوظات احترامندن اولان آثار علیه‌سنه مدینهٔ رهاده

تمکنندن صکره شویله‌جه وضع امضا ایلمک ایدی .

ابوبکر بن ابوبکر الآمدی مولداً ؛ الرهاوی مسکناً ،

اوقات و اوانی اشرف طاعت واحسن عبادت اولان نشر علوم عالیه‌یه

مصروف اولدیغی حالده ۱۱۴۰ حدودنده مدینهٔ مذکوره‌ده طلبکار

اقلیم جنان وواصل نعمتخانهٔ جاودان اولمشدر .

فاضل مشار الیه شیخ العربیه استاد فنون ادبیه عین الاعیان علمای

تحریر وتنجیق رونقپیرای صدر مدرسهٔ درس وتحقیق سینهٔ بیکینه‌لری

مجموعهٔ نفایس قواعد . وصحیفهٔ متخیلهٔ الهام مقابلی فهرست مجموعهٔ

فوائد خزانهٔ حافظه‌لری مشحون جواهر منقولات ومرآت

متصوره‌لری صورتبند حقایق معقولات عرصهٔ تفسیر وحدیثده یکتا سوار

ساحهٔ حکمت وهیئتده واسع الاقتدار دریای گوهرریز دقایق وحقایق

مجتنب الآمال دامگاه علایق عالم وفاضل وعابد کامل ومحقق ایدی .

تألیفات

العالم الفاضل العابد المولى ابوبكر بن ابوبكر الآمدي

فاضل مشار اليهك پدرينك اسمى دخى ابوبكردر. مملكتك صلحى سنه‌سندن ايدى
صلب پدردن تقريباً ١٠٧٠ حدودنده شهر ديار بكر (آمد) ده قدم
نهادة عالم ظهور اولدى.

فارق نيك وبد وواصل رشد خرد اولديغى اثناده فحول علماى
بلده‌دن اتى الترجمه طويل وقصير رجب افندىلردن تحصيل معارف وكمالات
عليه وتكميل نسخ عليه ايدرك اخذ اجازت ايلدى.

بعده صدرنشين مدرسهٔ فضيلت اولهرق نشر علوم عاليه ايله
برچوق طلبه يتشدردى.

١١١٠ حدودنده ديار بكر (آمد) ده اوتوز ساعت مسافه‌ده بولنان
مدينهٔ رها (١) دن واقع اولان مراجعت ودعوت اوزرينه مدينهٔ مذكوره‌يه

ابراهیم (ایبسه) اغا سپاهی ٤٢

کرازلی زاده ! آلای بکی علی اغا مرحومک کوچوک برادریدر

(کرازلی) دیاربکر (آمد) جوارنده بر قریه درکه اجدادی

اصلاً قریهٔ مذکوره دن اولمغله بو نسبتله کسب اشتهار

ایلمشلردر .

کندیسی معتبران مملکتندن و سرآمدان سپاهیاندن و علی

پاشا محله سی اغواتندن ایدی .

کاشانه سی ارباب مراجعته روز و شب کشاده و نعمتی

آینده و روندگانه آماده بر ذات انسانیتکار

ایدی .

١٢٥٥ جدودنده عزم دیار آخرت ایلدی .

مرحوم اوچ ارکک اولاد ترک ایتمش ایسه ده مقام

پدره قائم اولهجق استعدادی حائز اولمدقلری جهتله

خانه سی قیانمش و اولادلری نامعلوم اولمشدر .

المولى ابراهيم الرشيدى الآمدى خطاط

شهرمز خطاطين والاشانندندر . اوائل حالنده تحصيل
فنون ومعارف ايدكدن بشقه اساتذهٔ خطاطين مملكتدن
آتى الترجمه ملا مصطفاى آمديدن تحصيل خطوط وتكميل رسوخ
فن مذكور ايلدى .
كلام الله شريف وبعض انعام لطيف ومرقعات منيف
تحرير وترقيمى ووجوه واكابر مملكت اولاد وانجالنه
دقايق خطوط دلپذير تفهيم وتعليمى ايله تأمين معيشت
وكذارش وقت وساعت ايلمكده اولديغى حالده ١٢٥٠
حدودنده تارك نفوس كتابخانهٔ جهان وواصل ضيافتكاه
جناب رب منان اولمشدر .
بو خطاط معارف ارتباطك شاكردانندن عبدالرحمن وهبى
ابن ملا ابراهيم الرشحلى نام ذات طرفندن ١٢٨٨ سنه سنده
اكمال ايديلوب ماردينده قاسم پادشاه مدرسه سنه وقف
اولنمش بر كلام قديم درسعادتده ايا صوفيه جامع شريفى
كلام قديملرى ميانده موجوددر .

الفاتح

شیخ الاسلام اسبق مرحوم عارف حکمت بك افندی حضرتلری
طبقات علماسنده بو ذات فضائل سماتی تحریر و
« العالم الکامل المدرس بآمد . وکان متمکناً فی العربیة
« وآیة فی الذکاء »
عبارهسیله ذکاء وعلم وکمالاتنی حسن ثنا ایله توقیر ایلمشدر .

الشهم الصنديد الاصيل ابراهيم حفيد پاشاء
الآمدی العريف بشيخزاده

مشار اليه حضرتلری وزرای عظام سلطنت سنیه دن وکابراً عن کابر
مملکتمزك خاندانندن صاحب دیوان بلاغت عنوان اولان
مشهور شیخزاده ابراهیم حفید پاشا حضرتلریدر .
وزیر مشار الیهك کرك اجداد والانژاد وکرك اولاد واحفاد
اصالت نهادندن بك چوق علما ومشایخ وشعرا وادبا ظهور
ایلدیکندن اکثریسی محللرنك مسطور اولدقلری کبی مشار الیه .
ابراهیم پاشا حضرتلرینك آثار جلیله لرینی « حفید » مخلص
وامضاسیله توشیح وتزیین ایلدکلرندن ترجمهٔ احوال دستورانه لری
حرف « حا » ده رونق پیرای صحایفدر .

بین الناس امام ابراهیم افندی دینمکله معروف بر ذات
معالی وقوف ایدی .

١١٥٠ حدودنده شهر دیاربکر (آمد) ده قدمزن عالم
هستی اولمشدر .

حداثت سننده تحصیل معارف فراوان ایله ممتاز اقران و زبدهٔ مجودین قرآن
اولمسنه . وبعده ماردینه عزیمت ایدرك اوراده حاج
کبیر امام ثانیسی فضلادن الحاج عمر افندیدن اکمال تحصیل ایلمشدر .

دیاربکر (آمد) ه عودتله بعض جوامعده امام وبعض مدارسده
مدرس حائز الاحترام اولرق بر حوزه زمان بو صورتله ابراز فضائل
جلیه ونشر علوم عالیه ایله بر حوزه طلبه نك اخذ علوم عالیه
ایلمسنه واسطهٔ ظاهره اولمشدر .

طائف بیت مکرم وجبینسوده روضهٔ مطهرهٔ حبیب اکرم
اولمق امنیه عالیه سیله ١٢١٦ سنه سنده حجاز مغفرت طرازه
عزیمت . واول جانب مفخرت جالبده دردانهٔ روح روانه
خازن گنجینهٔ عالم ارواحه تسلیمه موافقت ایلمشدر .

مشار الیه تحریر حریری بیان فاضل بی نظیر دوران سرآمد امثال
واقران مجموعهٔ کمالات وعرفان بر نادرهٔ بدیعهٔ زمان ایدی

نهایه

بهره یاب و مدقق اولمشدر ،
دیه دقایق حسن خطنی ثنا ایلمشدر .

المولی الفاضل الحسیب الادیب ابراهیم جهدی
الآمدی ابن السید سلیمان الآمدی ابن
السید قاسم الآمدی

اسبق مفتی دیاربکر آمدی سید قاسم افندی مرحومک حفیدی
وفخر الفضلا سعادتلو سعید پاشای آمدی حضرتلرینک جد
فضائل تأییدیدر . بو عائله مبجله دن یک چوق فضلا
وشعرا وادبا ظهور ایلدیکندن برخیلیسی محللرنک رونق آرای
صحایفدر . بو ذات عالیقدر دخی و جهدی مخلصی
حائز اولدقلری جهتله ترجمه حال و بعض آثار بهینلری
حرف جیمده نقشطراز سطوردر .

العالم الفاضل العامل المولی ابراهیم الآمدی

مشار الیه فضلا وعلمای کرام سلکندن اولوب بعض جوامع
شریفه ده امام ومقتدای جماعت والامقام اولملری حسبیله

٢٠ « ابراهيم بك »

آتية الترجمه فخر المخدرات خديجه عفت وراخله سری خانملر
کبی ایکی شاعره ماهره نك جد اعلاسی وخاندانان
مملکتك حائز موقع اعلاسی اولان ابراهیم بك مرحومدر .
دیاربکر خاندان قدیمندن مصطفی بك نام ذاتك مخدومیدر .
دیاربکر (آمد) شهرنده واقع بهرام پاشا جامع شریفی تولیتی
آباء و اجدادندن بو ذاته انتقال ایدرك جامع شریفه
خدمت وتعمیر وترمیمنه دقت ایلمشدر .
بو عائله بك
بانی جامع شریف بهرام پاشا مرحومك کریمه زاده لری اولدیغنه
دائر بر روایت وار ایسه ده حقیقتی مجهول اولوب شوقدرکه
مذکور جامع شریفك تولیتی بالذات بهرام پاشا طرفندن اجدادینه
تودیع ایدلدیکی اقوای روایاتدندر .
صاحب ترجمه آتی الترجمه مخدومی احمد بکی ترك ایله ١٢٠٠
حدودنده عزم بقا ایلمشدر .

سحاب فیضه نیسان کرم دستور فرخدم — وزیر ابن وزیر دیم همم حاجی علی پاشا

آنک ایچ چوقداری حاجی ابراهیم اغا خونکم — اولوب جویای جوی جنت اولدی عازم عقبا

امکداریچون اسکندرلک اشرابیله عزم ایتدی — که ایده روضه آب حیات حمرات اجرا

مناسب بر محلک جستجوین ایلدی فرمان — که مرحوم ایچون آنده اولنه بر چشمه سارانشا

جوار مکه یعنی جده معموره ده بر سال — اولوب والی فرات عذب عدلن ایلدی اجرا

کوردی ارض حجازک حر و تابن قلت آبن — مثال بئر زمزم نیتن صاف ایتدی اول اثنا

که آبه احتیاج اولان محلده یا پدره بالذات — ایده عطشانی اردایه سبیل ماء روح افزا

اهالیسی بو سوقه و مسجدک محراب ایدی آبه — بو جایه وضع ایدوب لبتشنه کانی ایلدی ارضا

خدا اول منبع البر آصفک اجرین ایله افزون — هم اول مرحومی جوی رحمت و غفران ایله

لبیب اول کعبة الخیرک اوقو حوکبی تاریخن

عطاشی سعی ایله زمزملدی حاجی علی پاشا

سنه ١١٨٠

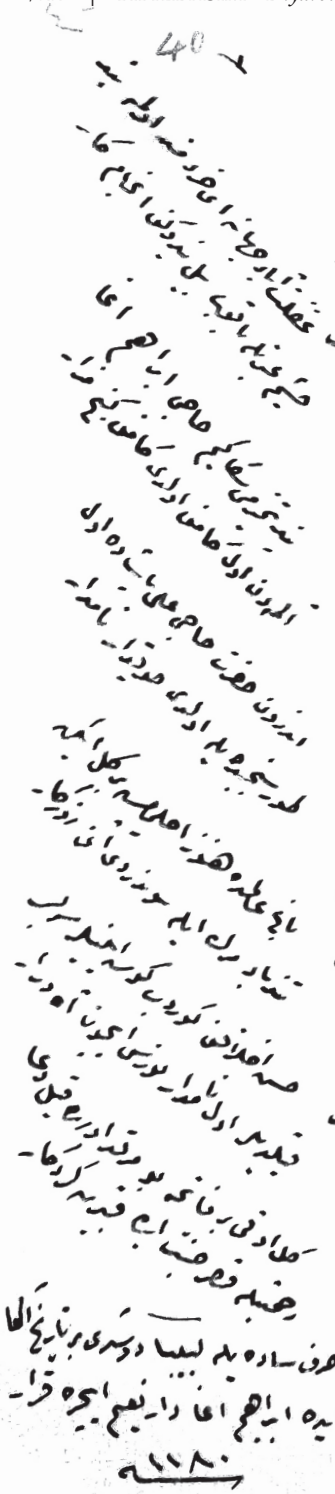

٨١

ترجمهٔ احوالنه مخصوص اولان «تحفة الخطاطين» نام اثر .
معتبرنك بو ذاتی ذکر واملا . و
«حسن خط و ثلث و نسخده فائق و برکات خلیلیه‌دن
بهره یاب و مدقق ایلمشدر»
دیه دقایق حسن خطنی ثنا ایلمشدر .

الحولی ابراهیم القیصری الآمدی خطاط ١٨

مشاهیر خطاطین مملکتندندر . اصلاً مدینهٔ قیصریه‌دن
اولدیغی حالده اوائل حالنده دیاربکر (آمد) ه نقل و رحلت
ایدرك اساتذهٔ خطوط متنوعهٔ مملکتدن تعلم حسن
خطه کوشش و سائر معارف و فنونده ورزش ایدرك
آمدده توطن و تمکن ایلدی .
حسن خط ثلث و نسخده فائق الاقران اوله‌رق برقاچ کلام
قدیم و بر خیلی انعام و احزاب شریفه و مرقعات
لطیف و آثار سائرهٔ قیمت الیف تحریر و یادکار
روزکار ایلدی .
بیدری ابداع خطوط مشحونه و محصول دست مبارکیله
تأمین معیشت حسنه ایلمك ایکن تقریباً ١١٧٠ حدودنده
شهر دیاربکر (آمد) ده ترك قلم و قلمدان و روح روانی
گلشن جنانده آشیان ایلدی .
مستقیم زاده سعدالدین افندی مرحوم خطاطین مشهورندن

هجر ایله صبحمی اخشام ایدن ابراهیم

قنده سن قنده ای آرامش جسم و جانم — قنده سن ای دل پرورده بنم درمانم

اشکمه ایتدی رفاقت جگرمدن قانم — قزل ایرماغه دولنب دیده خون افشانم

آتش فرقت ایله یاندی دل سوزانم — صان حریق ایچون اذان اولدی بنم افغانم

ترک ایدوب گریه و شیونده لبیبی تنها

گوشهٔ ماتمه ایتدک آنی ایوا ایوا

38

لیك بو قدر بو راده فاتنه استرحام — همان الله ویره صبر جمیل اوزره قیام

کیدی اول یوسف شیرین دهن سیم اندام — وادی نرفع و ناصبده چون اولدی گمنام

بوله مرعای بهشت ایچره دوای تسنیم

طعمه کرك فنا اولدی قوزم ابراهیم

گلشن بهجته رخساری گل آلم ایدی — لب خندیده سی خود غنچهٔ اقبالم ایدی

نظر چهرهٔ مسعودی نجم فالم ایدی — صحبتی باعث آسایش احوالم ایدی

جنبش دلکش و نازی شغف بالم ایدی — رشد نادیده سی سرمایهٔ آمالم ایدی

غم حیاتنده ره شوقده پامالم ایدی — عمرم آیینه سنه صورتی تمثالم ایدی

چرب و شیرینی صفای دلم پر حالم ایدی — لذتی قالدی دماغمده اوغل بالم ایدی

میوهٔ وصلنه بن طویجیوب اولدم محروم

طویه یاری شمر خلده اولطفل معصوم

لام و سین قامتمی قیلدی الف قدك لا — حرف نفیم که ایدوب نفی سوای مولا

ایده مم کیمسه یه اسناد حوادث حاشا — اعتقادم بوکه حق ویردی حق الدی حقا

مالك الملکه نیجه وارد اولور چون و چرا — بنده یم بنده نك انجق ایشی تسلیم رضا

ایدرم سوز درونمله بلی خیر دعا — سنی مولا ایده عصفور جنان اعلا

همان اولسون شکا نزهتکه مأوی مأوا — اوله یم بن غم و اندوه ایله مرثیه سرا

وصلتندن بنی ناکام ایدن ابراهیم

بکا رحم ایلیوب آلدک الحدن یاری — کوکلم اکلنجه‌سی طوطی شکرگفتاری

کلخن ایتدک کوزمه جلوه‌که کلزاری — بانه‌یم یاقلیم ایلیم آه و زاری

کزه‌یم اره‌یم اول دلبر کلرخساری — آغلیم آقده‌یم دیده خون‌افشاری

آلمیم دستمه متی بعد کل پرخاری — کلمسون خاطرمه باغ بهشت آثاری

ایتمسون شیوه دلسوزینه چرخ انکاری — صوره‌یم سویلیده‌یم یاری بن اول غداری

تخم امیدمی خاک ایله ایدوب زیر و زبر

آقدی باران سرشکم سکا بوندن نه تبر

قزدن اول کلبه نورسته و نازنده می آه — تازه بالینه بدل اولدی بکا خار و کیاه

خاک تیره یله اولوب سیم تنی سیم سیاه — کل مرک ایله یاخود منخسف اولدی اول ماه

بو قضادر ایکیم اولور کیمسه‌یه برکیمسه پناه — بیلور احوال دل غمزده و زاری آله

قوت جانم ایدی تقبیل شکرخنده شفاه — امتزاجیله کلوب سینه‌یه صد رجب و رفاه

جمله اطواری اولوب طبعه موافق هرکاه — نطق جانپروری اولمشدی بو فقه دلخواه

سمدی بی بهره‌در اول زمزمه‌لردن کوشم

بلبلی اوچدی تهیدر قفس آغوشم

کوزلر آهولری اول کوزلری آهوی مدام — اولدیلر کبک و کبوترلری آوازه بام

بوزدی بازیچه‌سنی شعبده باز ایام — قالمدی مجلس انسمده بنم ذره نظام

قاچدی دستمده کی سرمایه صبر و آرام — سود امیدنه زیان اولدی بکا کالته کام

لیک

37

(ابراهیم حفید لبیب آمدی) ١٧

مشاهیر فضلا و سرآمدان شعرای آمددن مشهور عبدالغفور لبیب افندی مرحومک ایلک حفیدیدر .

هنوز اون بر و اون ایکی یاشلرنده صاحب حسن و جمال و برج ملاحتده بر هلال ایکن ١١٦٧ سنه سنده وفات ایلمشدر .

جد عالیلری لبیب ادیبی نالان و گریان ایدرک بو مرثیه دلخراش و حزن آوری حفید موصی الیهک آتشه افتراقیله کشیده رشته تلهف و تحسر ایلمشدر .

(مرثیه)

راحت اولدکمی فلک کیم نی گریان ایتدک — گلشن عشرتمی گلبن احزان ایتدک

کارمی بلبل سوریده دسه افغان ایتدک — نسخه خاطرم اوراق پریشان ایتدک

نی مجنون سرانداز بیابان ایتدک — دست بیدادک آتوب چاک گریبان ایتدک

جگرم پاره سنی برمکه بریان ایتدک — دلی زهرابه چش کاسه دوران ایتدک

نار نمرود کدرله نی سوزان ایتدک — بیت معمور دل زارمی ویران ایتدک

قیلدک آماج خزان اول ورق تکریمی

نشله دک غنچه باغ دلم ابراهیمی

٧٥

العالم المفلق الاديب والاستاذ الكامل الوحيد الاريب

المولى ابراهيم حاسم الآمدي

حسن ايله شعر و انشاده يكتا و فضل و كمالده بي همتا اولوب شاعر مشهور احمد حامي آمدي

حضرتلرينك استاد و الاستاذيدر جناب حامي نك

رأفت قلب ايله اواه حليم مكرم حنيف كريم ابراهيم

ذهن وقادينه نسبت بازي اثر خامهٔ فخر الرازي

حكمت ترجمهٔ فارابي عقلنك بر اودلمش خوابي

عقل كل مدرسهٔ فضلنه باب ابن حاجب آكا الجز بواب

ابن سينا ايله صاحب تجريد اولمز آكا مضاف ايله معيد

ويرسه اشكال فنونه تأسيس آكا شاكر اولمز اقليدس

نظم اشعاره اولوردي تائب شوكت رأيني كورسه صائب

مرتبهٔ علياي فضل و كمالني تعريف ايلديكي بو ذات عاليقدر. زادهٔ طبيعتلري اولان آثار

مؤيده سني (حاسم) امضاسيله توشيح و تزيين بيوردقلري جهتله ترجمهٔ احوال تحريراتلري

حرف (حا) ده ارايش صحايف آثار قلنمشدر.

ابراهيم

(ابراهیم اغا) ١٥

معتبران مملکتدن اولوب صاچلی زاده دیه معروف و صحیح
سخی وفادار بر ذات ایدی .
سن پیریه واصل اولمدن کهولت حیاتی زمانده ١١٤٩
سنه سنده عزم نعیم جاودانی ایلدی .
سلاله نك دوام موجودیتی معلوم دکلدر . مشاهیر
فضلای مملکتدن اتی الترجمه عبدالغفور لبیب آمدی
مرحوم . صاحب ترجمه نك وفاتنه بو قطعه تاریخی
انشاد ایلمشدر (تاریخ)

فریادکه ابراهیم آغایه دوران
آلدرمدی کام عمرینی دنیاده

یازلوحنه بو دعای تاریخ لبیب
جنتده دوته مکانی صاچلی زاده

سنه ١١٤٩

طرفلرینه کیدلمك مصمم ایکن ایام شتا بامر الله تعالی کثرت
اوزره اولدیغندن باران وقوعی سببیله اول طرفدن عزیمت بر وجهله
ممکن اولمامغله ماردین یولندن بشیری وصادر اوستندن
کیدلمك جهله اتفاقیله انسب واولی کورلمکله ومقتضای وقت
وحاله کوره سنده بر آن اول کلوب اردوی همایونده بعض
خدمات علیه مره بولنمك لازمکلمکله اشبو امر شریفم
اصدار وارسال اولنمشدر ایمدی سنکه مومی الیهسن
سبکبار بر ایکی آدمکله علی العجله قالقوب اردوی همایونه
بر ساعت اقدم ملحق وملاقی اولمغه بذل تاب وطاقت وخلافندن
مجانبت ایلمك بابنده فرمان عالیشانم صادر اولمشدر
اواسط جمادی الاخر ١١٤٧

ضرب مثل شکلنی آلمشدر.

(جدل رفت از میان شهریاران اتحاد آمد)

تاریخی ناطق اولدیغی اوزره ۱۱۴۴ سنه‌سنده طهماسب شاه ایله
واقع اولان مصالحه اوزرینه جناب آغاده سیف شجاعتنی
درنیام ایتمسه ایسه‌ده برایکی سنه کچمکسزین نادرشاهک
اخلال صلح وصلاح ایتمسی جهتیله ۱۱۴۷ سنه‌سنده کویریلی
زاده عبدالله پاشا قوماندانیله سوق اولنان اردوی همایونه
سردار مشارالیهک واقع اولان طلبی اوزرینه اغای مشارالیه
یا فرمان همایون مخصوصه جلب ودعوت اولنمشدر.

محاربهٔ مذکوره‌ده دخی بک چوق برارلغه موفق اولمسه ایسه‌ده
احوال ناگهانی جریه ایجابنجه واقع اولان بعض احوال سوقیله
۱۱۴۸ سنه‌سنده افندیسی کویریلی عبدالله پاشا کبی برقهرمان
علی سریله برلکده شارب شهد شهادت اولرق روح
روانی عزم ملاء اعلا ایلمشدر.

مشارالیه هنگامهٔ حرب وضربده برصفدر غضنفر نهاد
ومیدان کارزارده بر رستم صاحب رأی سداد ایدی.
اگر طالعی یاور اولوب برمدت دها یشامش اولسه ایدی

حائز

مشارالیه علی پاشانک سبب شهادتی اولان محاربستان
محاربه سنه دخی ایراز وجود ایلمشدر.
الحاصل ۱۱۳۰ سنه سنه قدر دوام ایدن محارباتک کافه سنده
بولنه رق نشانهٔ شجاعت و حذاقت اولمق اوزره برچوق پاره لر
آلمش و بحق ایراز لیاقت و اهلیتله برابر برچوق تجارب
و تدقیقات ایله سرآمدان ارباب عسکریه دن اولمق اوزره کسب
اشتهار ایلمشدی.
فی الحقیقه حرب ایچون انتخاب ایلدیکی معرکه یک اهمیتی حائز و هجوم ایچون
ارائه ایلدیکی موقع فتح و ظفری منتج اولور و تحصن ایچون اختیار
ایلدیکی نقطهٔ منیعه اعدا طرفندن بر وجهله تسخیر ایدیلمز ایدی.
۱۱۳۴ سنه سنده سرزدهٔ ظهور اولان ایران محارباتنده دخی
اجرای کرّ و فر ایدرک گرجستان قطعه سنک فتحیله ۱۱۳۵ سنه سنده
تفلیس شهرینه پاشای مشارالیه برلکده گیرمش.
و ۱۱۳۷ تاریخنده کوپریلی عبدالله پاشانک فتح و تسخیر ایلدیکی
تبریز شهرینه پاشای مشارالیه ایله برابر داخل اولمش ایدی.
۱۱۴۴ تاریخنه قدر دوام ایدن ایران محارباتنک کافه سنده
صیت و شهرتی عنان سمایه واصل اولمش و ترتیبات حربیه سی

٦٩

١٤ « آغای غلمانان آمد ابراهیم آغا »

صاحب ترجمه تقریباً ١١٠٠ حدودنده شهر دیاربکر (آمد)ده
تولد ایلمشدر .

گرچه « آغا » لقبنی حائز ایسه ده بو عنوان امی اولسندن
ایلدکلری اولوقت دولتک القاب احترامیه رسمیه سندن
ایدی . بوقسم کندیسی مکاتب مملکتده تحصیل
کورمش زکی وکاتب ومقتدر بر ذات ایدی .
سابقه تقدیر ازلی عسکرلک جهتنه سوق ایدرک کورمش اولدیغی
تجارب عدیده وذاتنده اولان استعداد طبیعیه سابقه سیله
اولزمان حکمنجه مکمل بر ارکان حرب ظهور ایتمش ایدی .
١١٢٢ سنه سنده بالطه جی محمد پاشا مرحومک دلی پترو ایله اجرا
ایلدیکی « پردت » محاربه غالبه سنده بولنمش .
و انی متعاقب صدر اسبق مرحوم شهید علی پاشا موره فتوحاتنده
دخی حسن خدمتی سبقت ایلمشدی .

مسار

وهو المخدوم المكرم ومولى المفخم زاده الله عمره بالدولة والاقبال
واوصله الى مراتب ابيه بالفضل والاجلال وهو من استفاء
آفاق الشريعة الغراء بضياء فضله واستحشى خضراء البلاد
وغبرائها بعين عدله وانتضر زهراء العلوم ونجوم الفضائل
من رياض العرفان بكمال تربيته وتربية كماله واختضر مزرعة الآمال
لارباب الحاجات بنوال سحابه وسحاب نواله وكان سمي من في حقه
نبي الاله فمن كنت مولاه فعليٌّ مولاه اعني به حضرت
شيخ الاسلام ومفتي الانام زين الله تعالى بآثار معاليه وجوه
عرايس الايام وربط اطناب دولته باوتاد الخلود والدوام
طال بقاه من مسند الشريعة المصطفوية وزاد اجلاله في اجراء
الاحكام النبوية وهذه باكورة تحصلي من روضة العلوم .
وموسومة (بتحفة المخدوم) اللهم منك التوفيق على استقامة
الترتيب وبك اعتصم فيه عما يصم ويعيب وشرعت للتأليف
بتاريخ غريب . وعليك توكلت واليك انيب .
يا من وفقنا .

العلا

سبحان من زين سماء المشاعر بكواكب المناظرة الافكار وجعل
شمس العقل متلألئة عن افق الادلة بانوار الاذكار وعلم
الانسان وظائف البحث في نظام اداب الكلام وافاض زلال
الفكر عن العقول من مجاري الافحام الافهام .

والصلوة على من ابرز الحجج القاطعة دعاؤه النافعة
للانس والجان واسكت من تحدى به بسورة من الفرقان من اكابر
فصحاء البيان وعلى الذين منعوا نقوص المشركين عن حدود الاسلام
ونقضوا اباطيل الكفر من الاوثان والاصنام من آله الكرام
واصحابه الفخام ما تعاقب النور والظلام واليقظة والمنام .

فان من توفيق الله تعالى لعبده الفقير ابراهيم بن حسين الآمدي
احسن الله مآبهما التعليق بالاستعجال على طريق الارتجال من تراكم
سحب الحرمان في جو الآمال وتلاطم امواج الغموم في سواحل البال
على رسالة في آداب الكلام للاديب الفاضل الهمام الشيخ
حسين الآدنوي من الكلام عليه الرحمة والسلام .

تحفة الى حضرت من استنار نير السيادة عن بهجته واستشرق
كوكب السعادة عن جبهته واستبلج انار الفضل والكمال عن حيرة
عقله واستبنج مضمون العدل عن سر ابيه من قياس شكله .

جناب شیخ الاسلامك مخدومی نامنه شرح و تنمیقه آدابدن کتاب ولدیه‌یی
انتخاب ایتمش و تألیف عالیلرینه ده (تحفة المخدوم) تسمیه ایلمش
عرفان فاضلانه‌لرینه دلالت ایتدیکی کبی مخدوم مشار الیه حقنده
مقدمهٔ کتابده ایفا ایلدیکی

(واوصله الی مراتب ابیه بالفضل والاجلال)

دعاسی دخی قرین هدف اجابت اولمرق حقیقةً پدرلری کبی
۱۱۳۰ سنه‌سنده نقیب الاشراف و بعده اناطولی و روم ایلی
قاضیسکری اولوب تألیف کتابلرندن یکرمی برسنه حکره‌ده مسند
جلیل شیخ الاسلامی ایله مبجل اولمش ایدی.

سجل عثمانی ده شو عبارة ایله

(ابراهیم افندی دیاربکرلی حسین اوغلیدر. مدرسی اولوب بو سنه‌لرده
— یعنی ۱۲۵۴ ایله ۱۲۵۵ سنه‌لری اره‌سنده — ارتحال
ایلمشدر. فضلادندر. ولدیه رساله‌سنی تألیف ایلدی)
بیان اولنان ذاتدن مقصد بو ایسه تاریخ وفاتی اندن بر عصر
مقدم اولدیغی کبی ولدیه رساله‌سنی تألیف ایتمیوب شرح ایتمشدر.
حتی نهایت مقدمه‌ده تحریر بیوردقلری (وعلیك توکلت والیك
انیب) تاریخ تألیفیدرکه ۱۱۲۲ سنه‌سنه مصادفدر.

کتاب مذکورك مقدمهٔ بلیغه‌سی تبرکاً ترجمهٔ حال تحریراتلری زیرینه درج اولنور

سبحان

37

١١٢٢ سنه‌سنده «شرح ولديه» يى شيخ الاسلام وقت اولان
پشمقجى زاده مولانا على افندى حضرتلرينك مخدوملرى عبدالله افندى
نامنه تأليف و اسمنى «تحفة المخدوم» وضع ايدرك تقديم
و بو وسيله ايله جناب شيخ الاسلام كسب نسبت ايلديكندن
مدرسين كرام والامقام زمره‌سنه داخل اولدى .
جوامع و مدارس عاليه‌ده نشر علوم جليله ايله اوقاتكذار و برحوقه
طلبهٔ كرام تيشدرمكله قرين احترام و اشتهار اولديغى حالده
١١٥٠ حدودنده ترك درس و دور حيات و طى سجل اوقات ايدرك نسخهٔ
كبراى روح روانى عازم بزم خاص الخاص رب غفار و نائل مائدهٔ
رحمت پروردگار اولدى .
مولاناى مشار اليه «افاض الله تعالى زلال رحمته عليه» زمان تدريسده
علامهٔ برجيس جناب و هر سؤال و جواب فضائل احتواسى فصل
الخطاب كبى بر كتاب و تقرير جانبخشلرى عذب و لطافتده نمونه
نماى كوثر و تحرير روح افزالرى لذت و حلاوتده قيمتشكن
قند مكرر . تفسير و حديثده يكتا و منطق و معانى و بيانده
بى همتا و علوم عاليه و آليهٔ سائره‌ده صاحب يد طولى بر فاضل
كامل العيار و بر عالم جليل الاقتدار ايدى .

العالم الكامل الفاضل مولانا ابراهيم بن حسين
الآمدي

مشار اليه عصرينك فريدي و وقتنك وحيدي اولان علماي كرامدن
و مدرسين ذوي الاحترامدن (ولديه) نام كتابك شارح صاحب
فضيلتي بر مؤلف عاليقدردر .

شهر ديار بكر (آمد) ده تقريباً ١٠٩٠ حدودنده حسين الآمدي
نام ذاتك صلبندن نورنجش عالم شهود اولمشدر .

واصل مرتبهٔ تجيز يمين و شمال و فارق رشد و ضلال اولدقده
بعض مكاتب جيانيه ده مقدماته ابتدار و مبادئ فرائض
دينيه تحصيلنه همت بسيار ايلدكدن صكره مملكتك علماي كرامي درسنه
طالب اولدي .

بر حوقه زمان سعي و ورزش و تحصيل و تعلمه اقدام و كوشش
ايدرك طبقهٔ علماي علوم و كمالاته واصل و استاذ الاساتيذ
مملكتدن اتي الترجمه مفتي عبدالكريم انف حضرتلرندن اخذ اجازته
نائل اولدي .

١١٢٠ حدودنده درسعادته توجيه وجههٔ عزيمت و نشر علوم
عاليه يه مباشرت ايلدي .

بلا

29

بونکله برابر طریقه جناب گلشنده نیجه زمان خدمت ایتمکله
غنچهٔ مقصودی گشاده . وغبار علایق فانیدن آزاده
اولهرق دوام صوم وصلوة وتدارک سرمایهٔ نجاة ایلدیکندن
صلابت دینیه ایله معروف وحب معرفت وابنای جنسه حسن
معامله وانسانیتله موصوف اولمشدر .
توبه واستغفار وطاعات وحسنات صحیتشعار ایله
حیاتگذار اولدیغی حالده تقریباً ۱۱۲۰ حدودنده شهر
دیاربکر (آمد) ده وداع عالم فانی وعزم جانب
کاشانهٔ جاودانی ایلدی .
شو عارف معرفت پیرانک یادگار خامهٔ عرفان جامه‌لری
اولان مستنسخات آثار نادره‌دن (کتابت نسخ)
خطیله بر عدد صاحب دیوانی بو حقیرده موجوددر که نهایتنده‌کی
کتبه عیناً شویله در .
(تمام شد بدست درویش ابراهیم الدیاربکری گلشنی)
(غفر الله له ولوالدیه جمادی الاولی ۱۰۸۴)
صاحب اصفهانی مرحومک بر حیات اولدیغی بر زمانده استنساخ
ایدلمش اولدیغی تاریخ مذکوردن مستبان در .

٥٩

شعب نقراتنه پسندیده قیلوب استادیتلرینه حکم ایتمشلردر .

بوندن ماعدا دها بر مقدار اثر لطافت گسترلری واردر . لکن
کبار طریقت علمیه دن اولدقلرینه بنا ئر اشاعت بیورمشلردر .

اشته مشار الیهك نصل استاد یگانهٔ بایقرا تحسین اولدقلری جناب
شیخ الاسلامك عیناً درج اولنان شو عباره سنده مستبان اولور .

مشار الیهك اولاد ذکوری و دوام سلسلهٔ اعقابی معلوم دکل ایسه ده
قبریسه اثنای عزیمتده دامادی مدرسین کرامدن حسن افندی نام ذاتك
بر کمك عزیمت ایلدیکی تاریخ راشدده محرردر .

١٤ المولی ابراهیم آمدی گلشنی خطاط

مومی الیه دیاربکر و آمدی ده بولنان گلشنی زاده لردندر .

حسن خطه مالك عارف و ظریف و محب تصوف بر ذات ایدی .
لسان عذب البیان فارسیه واقف و اشعار نوباوهٔ شعرایه مائل ایدی
بر حوقه مجموعه لر دیوانلر نگاشتهٔ قلم گلدریز و سائر آثار نادره
دلاویز تحریریله مطالعه خانهٔ معرفتنی لبریز ایلمشدی .

عرفی و طالب و عصمت کبی مشاهیر شعرا دیوانلری الندن دوشمز
و عرفای مملکتله طرح انجمن صفای الفت ایلمکدن خالی قالمزدی .

بو نظم

28

١١٠٢ شعبانك اخيرا شيخ الاسلام اولان ميرزا مصطفى افندى ايله مأمورا
قبرسى جانبنه راحله بند عزيمت واوراده مزاج نزاكت امتزاجى منحرف
اولمرقه سنة مذكوره ذى الحجه سنده حلول اجل موعوديله عازم دار
الخلود وبالخاصه حسن صوت ونغمده عديم النظير اولان اول فاضل
بنامك ضياع ابديسى قدرشناسانه موجب ملال وكدرنا معدود اولمشدر .
جزيرة مذكوره نك مركزى اولان نقوشه قصبه سنده واقع ايا صوفيه جامع
شريفى ساحه سنده دفينه خاك غفران قلنمشدر .
مشار اليهك ترجمة احوالى ذيل الذيل عشاقى زاده ايله وقايع الفضلا
شيخيه مندرج ومسند ومأموريتى اعتباريله اورفانه عائد تاريخلرده
دخى مسطور ومندمج اولدقدن بشقه فن موسيقيده زمانده مثل و
نظيرى بولنميان برآيت كبرى اولملرى حسبيله سلطان محمد خان رابع
حضرتلرى اول استاد اكملى دائرة همايونلرندن آيرميوب هر انجمن ادب
ومجلس طربده اهوية دلپذير ونغمات صداى بى نظيرينى استماعه
رغبت بيورديقجه دامن دامن احسان ايلدكلرى سيم وزر وجهان جهان
ايتدكلرى التفات مكرر هارون الرشيد ايله ابراهيم موصلى حكاياتنه
برابر وبلكه آندن دخى بالا و برتر ايدى .
شيخ الاسلام اسعد افندى مرحوم فن لطيف موسيقيه اختصاص تامى

اولان

27

افندی (۱) یرینه شهزادگان جوانبختان سلطان مصطفی و سلطان
احمد خان حضرتلرینه معلم عالیشان تعیین اولنوب سلفلری اوزرندن
سلطان احمد خان اول مدرسه‌سی دخی احسان اولندی .

۱۰۹۸ سنه‌سی رمضاننده سلفلری سید فیض‌الله افندی یرینه بالفعل روم ایلی
صدارتیله بکام و اهرازبخشای جامهٔ عز و احتشام اولدی .

اشته بو صورتله مساعدهٔ بخت و طالع کندیلرینه هر صورتله یار و یاور
بولنمسه . و بالاده‌کی مأموریتلر عهده‌سنده اولدیغی حالده تمام یکرمی
التی سنه سلطان محمد خان رابع حضرتلرینک امامتی خدمتنی ایفا ایدرک
سرفراز اقران و اماثل اولمشدر .

سنهٔ مذکوره ذی الحجه‌سنده اختیار تقاعدله ایام شمار و ۱۰۹۹
سنه‌سی جمادی الاولنده اسکدار قضاسی اریه‌لغی عهدهٔ خندیدانه‌لرینه احاله ایله
دایه‌دار و ۱۱۰۰ سنه‌سی جمادی الاولنده اریه‌لقلری توقات
قضاسنه تبدیل ایله عمرگذار اولدی .

١٠٧٢ سنه‌سنده جناب شهريار در سعادته عودتله برابر خطيب مشار اليهك
صداى دلفريبنك دمكذار خطراتى اولمغله ١٠٧٣ سنه‌سى شوالنك
يكرمى برنجى كونى امام سلطانى حافظ محمد افندى قريحهٔ همايون حضرت
پادشاهيدن صدر اناطولى پايه‌سنك احسانيله داخل امانى
ويرينه حسب ترجمه ابراهيم افندى حضرتلرى دفعةً استانبول پايه‌سيله بكام ايديلرك
امام سلطانى و مقتداى محراب جهانبانى اولدى .

سلطان محمد خان رابع كبى بر پادشاه ذيشانك بو صورتله امامت
مستلزم المفخرتنه ثانيتله فرق مفخرتنه همسر آفاق ايلديكدن فضله
درياى سخاوت التواى پادشاهى خروشه كلهرك ميخالج مع كرماش اريه‌لقلريله
مظهر تبجيل و اكرام ايديلديلر .

١٠٨٣ سنه‌سى رجبنده قمانجه قلعه‌سنك فتحندن صكره عهدهٔ استيهال
فاضلانه‌لرينه روم ايلى قاضيعسكرلكى پايه‌سى احسان و ديمتوقه مع طاغ
اردى قضالرى دخى خميمهٔ رواتبله مسرور شادان اولندى .

١٠٩١ سنه‌سنده اريه‌لقلرينك بر قسمى اولان ميخالج مع كرماش قضالرى دها
زياده حصلات ويرن انطاليه قضاسيله تبديل اولندى .

١٠٩٧ سنه‌سى محرمنده بالفعل اناطولى صدارتيله بلند قدر اولديلر .
سنهٔ مذكوره جمادى الاخره‌سى اواخرنده ارضروم سيد فيض الله

افندى

26

خطیب مشار الیه گلشن ادرنه‌نك بر بلبل دستانسرای نغماتی اولدیغندن
غذای ارواح اولان خطابت بی نظیرینی استماع ایله تنویر وجدان
ایتمك ایچون جمعه گونلری ادرنه اهالیسی بایزید خان جامع شریفنه
شتابان اولورلر ایدی .

هنر و معرفت ! زمان مناسبی گلدکجه انسانی فیضیاب کمال ایده‌جکی
بدیهی اولدیغندن ۱۰۷۱ سنه‌سنده پادشاه عدالت لامع سلطان
محمد خان رابع حضرتلرینك دار النصر ادرنه‌یه تشریفلری فاضل مشار الیهك غنچهٔ
طالعنك بر دنبره گشاد و خندان اولمسنه وسیله اولدی .

ادرنه واصل اولان پادشاه زمان ! خطیب مشار الیهك ولوله آرای
دوران اولان نغمات عجیبهٔ خطابتنی گوش ایدرك استماعه رغبت
و جمعه سلاملغنی سلطان بایزید خان جامع شریفنه ترتیب ایله عزیمته همت
بیوردقلرندن الحان جناب خطیبی فوق العاده تقدیر و اعطای
احسان وفیر ایله عودت همایون بیوردیلر .

خطیب مشار الیهی دفعاتله حضور شاهانه‌لرینه قبوله عنایت و اهویهٔ
صدای روح افزالرینه حوالهٔ صماخ رغبت ایدرلر ایدی .

حضرت پادشاه ذیشانك برسنه مدت ادرنه‌ده اقامتلری اثناسنده بو صورتله
حق عالیلرنده التفات کرانبهای شاهانه توالی ایلدی .

٥٤

فنّ موسیقینك علمی وعملی خصوصلرینه میل ورغبت ایدرك آنده دخی
فارابیّ زمان وفیثاغورث دوران درجه‌سنی احراز ایلدی .

اشته پدری ! جگر پاره‌سنی بو صورتله اوقیوب یازمق وکسب هنر
ومعارف ایتمکه حالیشدرمش . واستقبالاً احراز ایده‌جکی
مساندجیلیه‌نك مقدّمات مادیه‌سنی تهیّه واحضار ایلمشدرکه
بختیار پدرینك شو مسلك علویسنه باقیلیرسه تقدیر عظیمه
لایق اوله‌جق اولدرن صاییلیر .

اولادی دخی پدرینك شو صورتله صرف نقدینه همت ایلمسنك
قدر وشکرینی بیله‌رك مشروبات مسکره‌نك یوزینه باقمامش
وفحشیات شنیعه‌نك سمتنه اوغرامیوب کندی درس ودوریله وحسن
اخلاقنك محافظه‌سیله مشغول اولمشدر .

بعده ادرنه علماسندن چلبی یحیی افندینك دائرهٔ درس وتلقینی
شرفنی احراز ایله تحصیل معارف ادبیه وتکثیر بضاعهٔ علمیه ایلدی .

اندن محمیهٔ مرقومه‌ده واقع سلطان سلیم جامع شریفنك امامتی خدمتیله
تکریم سزا وداخل محراب معلّا اولدیلر .

١٠٦٨ سنه‌سی طلالك ینه مدینهٔ مذکوره‌ده سلطان بایزید خان جامع شریفی
خطابتی دخی اول قاریٔ بی نظیره احسان اولندی .

خطیب

25

موطناً آمدی مولداً ادرنوی مسکناً استانبولی مدفناً

قبریسیدر.

پدرلری شهرمز اهالیسندن الحاج محمد نام ذات اولوب بزازلق صنعتیله

امرار اوقات ایلدیکی حالده سائق تقدیر قدیر کندیسنی برای تجارت ادرنه جانبنه

سوق و تسییر ایلمسه و صاحب ترجمه ۱۰۷۸ سنه سنده محمیه مذکوره ده حلب

یدردن کهواره پیرای عالم هستی اولمشدر.

پدرلرینک اک برنجی ارزوسی اولادینی حافظ کلام الله کورمک

و آنک لساننده قرائت سبعه اوزره آیات جلیله استماع ایله شرفیاب

دارین اولمق قضیه منجیه سی اولدیغندن جکر پاره سنک یرلره سورنمک

زمانی کچنجه حفظ کلام الله باشلاتدردی.

اولادی ایسه بلبللری حیران طوطیلری نالان ایره جک بر حسن صیدایه مالک

اولدیغی تظاهر ایلدیکندن تأیید ازل حسن نیتنک آیینه سی اولمق قضیه سی

بو خصوصده دخی صورتنمای تجلی اولدی.

معصوم! جوهر جلی شعشعه استعداد مادرزاده مالک اولدیغندن

آز وقتده حفظ کلام الله ایلدکدن بشقه علم قرائته

دوام و همت ایدرک قرائت سبعه یی ده نقشطراز حافظه ایله

بر قرای شهیر اولدی.

٥١

المولى المجوّد الحافظ ابراهيم الحنفي رئيس
العلماء روم وقاضيعسكر روم
ايلي سابقا

سلاطين معظمه عثمانيه دن سلطان محمد خان رابع حضرتلري
زمانده صدارت وامامت ورياست علماي جمع ايله مظهر
تكريم اولان سرآمدان هنروران وصداي روم افراده
بي مثل واقران وفنّ سرود وموسيقيده صاحب
بسته ومقام اولان روم ايلي قاضيعسكري
وسلطان مصطفى خان ثاني وسلطان احمد خان ثالث حضراتنك
معلملك شرفيله ده مباهي المولى ابراهيم افندي حضرتلريدركه

موطنا

24

(صاحب الشهم والسعادة)

١٢

(صوفی ابراهیم پاشا)

شهرمزده نما یافته اولان ذوات عالیه دندر . سن والالری
کمالی رسیده اولدقده درسعادته عزیمت ایدرك سوق تجلی
بخت ایله اندرون فیض مشحونه داخل وتدریجاً بالترقی
بستانجی باشیلق وموریت معتنابهاسنه داخل اولدی .
١٠٦٠ سنه‌سنده وان وان ایالتی والیلکیله چراغ ایدلدی
وهاسانز بعض ولایتلرده بولندقدن صکره ١٠٧٦ سنه‌سنده
اطنه والیسی اولدی . ١٠٨٠ سنه‌سنده تارك مشغله
جهان وعازم استراحتگاه جنان اولمشدر .
صادق ومدبر وخیرخواه وانسانیتکار بر والی والاشان
عدالت اشتهار ایدی .
مشار الیهك حائز اولدیغی ورع وتواضع وحلم واتقا
نام نامیلرینه (صوفی) لقب عالیسنی علاوه ایتدرمشدر .

٤٩

وتفسير الامام العلامة عثمان سعيد دارمي وتفسير شيخ جمال الدين ابن الجزري
وتفسير العلامة ابن ابي طالب المكي وتفسير شيخ الفاضل عماد الدين ابن كثير
وتفسير علامة الكرماني وتفسير العلامة صاحب الوسيط وتفسير امام محمد
ابن محمود السمرقندي وكتاب بستان العارفين لابي الليث سمرقندي وكنز
الاسرار للقاضي الصنهاجي وشرح المشارق وشرح الصدور للعلامة
السيوطي وشرح العقاب للعلامة التفتازاني والشفاء للقاضي
عياض وخلاصة الفتاوى وكتاب المسمى بفتاوى الكبير .
وكتاب المسمى بتعليم المتعلم للامام الفاضل المتورع وهو برهان
الاسلام وشيخه الامام المرغيناني هو صاحب الهداية . ما هو لازم
اعتقاده . مرتبا على ابواب وفصول وخاتمة .

احراز ایلمسه بر فاضل شرف مدار اولدیغی حالده تراجم احوال کتابلرینک هیچ
برینده اسمنک بیله کورلمامسی حسبیله بو عبد حقیر اوتوز قدر اجازتنامه
جمع ایلدکدن بشقه حق مشار الیهده لازمکلان تحقیقات و تتبعاتی بایجرا بعض
تألیفات علیه سنده دسترس اولنمسه و اول استاد فضلانک ترجمه احوالنک دخی
شو صورتله تحریرینه اکتساب موفقیت ایدیلمشدر .
تألیفات علیه سندن مطالعه سیله تنویر عیون ایلدیکمز (هیئت اسلامیه)
نام کتاب فضائل نصابلرینک مقدمه سی شودر .

الحمد لله الذی خلق السموات والارض وجمیع العالم وعلمنا بفضله مالم
تکن نعلم . والصلوة والسلام علی رسولنا وسیدنا ومولانا
محمد خاتم النبیین وعلی آله وصحبه الطیبین الطاهرین .
وبعد فیقول الفقیر الی ربه الغنی ابراهیم القرمانی ثم الآمدی
لما طلعت کتاب الهیئة علی طریق السنة والجماعة للمولی العلامة
ابی الفضل جلال الدین السیوطی ووجدت مبانی مباحثها مطابقا لمضمون
الاحادیث والآثار وموافقا لمفهوم کلام التابعین الاخیار .
انتخبت فیه ومن الکتاب المعتبرة نحو تفسیر الامام ابی اللیث السمرقندی
وتفسیر الامام القرطبی وتفسیر الامام البغوی وتفسیر الامام الثعلبی وتفسیر الامام القشیری

٤٢

كلشن فضل وحكمت . وتقرير جانبخشلرى سلسبيل فيوضات موهبت

اولمغله روضة من رياض الجنان اولان دار الافاده لرى پيشگاهى

محشر طالبين دلتشنه علوم ايدى .

استاد مشار اليهك درس فيوضات غرس تحريراتلرندن ظهور ايدن مشهوردن

برى قيصريه مفتيسى العالم الفاضل مولانا على النثارى حضرتلريدر كه

علماى رومك سلسله اجازتنامه لرينك اكثرينده زبور سطور اولان .

الفاضل الكامل العالم على النثارى المفتى بقيصرية الروم

تلميذ مولانا رجب الآمدى وابراهيم القرمانى الآمدى

عباره سندن دخى اكلاشيله جغى اوزره على النثارى حضرتلرى هم مولانا رجب

الآمديدن وهم علامه مشار اليهدن مجازدر .

كنديلرينك استاد والانثرادلرى اولان مولانا سليمان شيروانى حضرتلرى

دخى فاضل نحرير مولانا ميريحياى تبريزيدن اوده العالم العلامه

حبيب الله ميرزا جان شيرازى حضرتلرندن مأذون اولوب اندن سيد شريف جرجانى

حضرتلريه واندن امام همام جناب امام اعظم ابو حنيفه نعمان ابن ثابت افندمزه واندن برقاچ

واسطه عليه ايله مفخر الثقلين روح الكائنات حبيب اكرم ونبى محترم صلى الله عليه وسلم

افندمز حضرتلريه اكتساب شرف اتصال ايتمشدر .

اشته علامه مشار اليه ! علماى كرام متأخرين بلاد رومدن اكثرينك استاد تيني

احراز

تقریرنده کی لطافت تألیفنده کی متانت کبی دلربا اولمق حسبیله
آستانی مرجع دلستشنکان علوم شتی اولمشیدی .

افضل باقیات صالحات واحسن طاعات خیرات اولان نشر علوم دینیه
وانارهٔ مهر انوار یقینیه وسائر طاعات سنیه ورضیه واعمال خیریه
ومرضیه ایله کذارندهٔ ساعات واوقات اولدیغی حالده ۱۰۸۰ حدودنده
شهر دیاربکر (آمد) ده زیر وبالای ماسوادن قطع نظر وعازم
قربکاه جناب خالق شمس وقمر اولدی .

استاد مشار الیه قدوهٔ علمای متبحرین بدرقهٔ اذکیای عارفین عمدهٔ
علمای عاملین مجمع بحرین فضیلت وحقیقت مورد النهرین کمال ومعرفت
مردمک دیدهٔ ارباب منطوق ومفهوم واقف دقایق عمیقهٔ معارف وعلوم
وعلم جلیل تفسیرده کشاف بی مدانی وعلم حدیث شریفده سبقداشن
قسطلانی اولدیغندن هنکام درس وافاده لری طالبین علوم وکمالاته

وجامع شریفک جامع یمینی برده جسیم خانی واردرکه بو مدرسه نک اوقافندن ایدی .
مدرسه نک بعض محللری وکرک خانک قپوسی بک ظریف اویمه لر ورقیق نقشلر له مزین
وعیون آرادر . بو مدرسه تاریخ بناسندن بالاعتبار یتمش سنه لک بر مدت
ظرفنده بک چوق علما وفضلا یتشدرمکله ۱۰۹۹ سنه سنده مدارس رسمیه عدادینه
بالادخال مدرسلرینه ابتدا خارج وداخل وموحلهٔ صحن اعتبارلری ویرلدی .
فضلای مشهوره دن سابقا امین فتوی حصن منصوری زاده احمد افندی مرحوم مفتیلکله
برابر ۱۰۹۳ سنه سندن ۱۱۲۰ سنه سنه قدر بو مدرسه ده مدرس بولندیغی وسنهٔ
مذکوره ده بغداد ده مشهور مرجانیه مدرسه سنه نقل اولندیغی حالده قبول ایلمدیکی
ذیل الذیل شیخیده محرردر .

٤١

اولمسنه وسلطان مشار اليهك مدت سلطنتی ١٠٤٩ سنه سندن ١٠٥٧ سنه سنه
قدر اولمغله برابر فاضل مشار اليه كتابك مقدمه سنی :
(فيقول الفقير الى ربه الغنی ابراهيم القرمانی ثم الآمدی)
عباره سيله توشيح ايتمسه بولنمسنه نظراً ١٠٥٠ حدودندن برخلی زمان
مقدم اجازت آلديغی تخمين اولنه بيلير .
استاد مشار اليه بو صورتله صدر مدرسه تدريسه قعود ايدنجه پيشگاه درسنه التجا
ايدن طلبه ؛ ممتاز الاقران اولمقده وكتيدكجه شهرت شايعه سی ارتمقده ايدی .
خزائن فضيلتك محفوظات احترامندن اولان تأليفات وسائر آثارنده
وطن اصليسی ايله وطن ثانی اتخاذ ايلديكی آمدی جمع ايله وضع امضا
ايدرك (ابراهيم القرمانی ثم الآمدی) ديه تزيين ايلردی .
١٠٤٨ سنه سنده كاشف الاسرار والحقايق عزيز محمود ارموی حضرتلرينك
قضا زده روزگار اولمسی اوزرينه شيخ مشار اليهك دامادی استاد الكل
مولانا ملا چلبی آمدينك درسعادته عزيمتی ايجاب ايلمكله استاد مشار
اليهك طلبه سنك برخيليسی دخی درس عاليلرينه التحاق ايدرك
تلميذانی حد واحصادن بيرون اولدی .
دلاوريه (١) وزنجيريه كبی برچوق مدارسمزده نشر علوم عاليه ايليه رك

---

(١) (دلاوريه مدرسه سی) ١٠٢٥ و ١٠٢٨ تاريخلرنده ايكی دفعه ديار بكر واليسی
وبعده صدر اعظم اولوب ١٠٧١ تاريخنده وفات ايدن خرواتی الاصل دلاور
پاشا مرحومك آثار خيريه سندندر . ملك احمد پاشا جامع شريفی حقابلنده در

سن شریفلری تمییز بیاض وسواد وتفریق نقصان وزیاد درجه‌سه واصل
اولدقده مبادی قرائتی هر مسلمه دینا الزم اولان رسائل ومسائل اسلامیه‌یی اوقودقدن
صکره ۱۰۲۰ حدودنده مجمع علمی اولان شهر دیاربکر (آمد) ه کلهرک استاد فرید
مولانا سلیمان شروانی حضرتلرینک درس فیوضات عنایاتنه اتصال ایلدی .

متین بر استعداده سریع بر ذکایه مالک اولان بو کوچوک طالب استاد عالیقدرینک
جالب انظار تقدیری اولهجق بر صورتده چالشمقده ایدی .

بر خیلی زمان زانو زده اشتغال اولهرق حکمت هندسه هیئت منطق معانی
تفسیر حدیث وسائر کتب عالیه وآلیه‌یی مع حواشی اخذ وتلقی ایله اتمام کلیات علوم
واکمال علومات منطوقه ومفهوم ایدرک علامه مشار الیهدن بر جمعیت کبرای
علمیه اره‌سنده اخذ شرف اجازت ایلدی .

مشار الیهک سلیمان شروانی حضرتلرندن هانکی سنه‌ده اجازت الدیغی تعیین
ایتدیریله میور ایسه‌ده شو قدرکه تألیفات علمیه‌سندن اولان (هیئت اسلامیه)
نام کتابی بوندن بر بیچق عصر اول (کشف خلفا) مؤلفی نظمی زاده مرتضای
بغدادی ؛ بغداد والیسی حسن پاشا مرحومک امریله ترکجه‌یه ترجمه ایدرک کتاب مذکورک مقدمه‌سنده ؛
(علمای اعلامدن مرحوم ابراهیم القرمانی ثم الآمدی بو کتاب رایق
واثر فایقی ؛ سلطان روم سلطان ابراهیم مرحوم حضرتلرینه اعتقاد اهل
سنت اوزره بر تحفه متحف اولمق اوزره تألیف ایلدی) دیه بیان ایلمش

٢٩

العالم الفاضل الاستاذ مولانا ابراهيم القرمانى
مولداً والآمدى موطناً

«هيئت اسلاميه» نام كتابك مؤلف عاليقدرى استاذ الاساتيذ
علماى روم بر علامهٔ بى نظير در .

علماى ذوى الاحترامك طلبهٔ كرامه اجازت ويردكلرى اثناده
اوقونان سلسله نامه لرك اكثريسنده تقريباً سكز اون طبقه يوقاروده .

(المولى العالم الفاضل ابراهيم القرمانى الآمدى)

عبارهٔ سنه تصادف اولنوركه اشته ترجمهٔ حالنى يازمقده اولديغمز
بو ذات عاليقدر در .

شويله بر استاذ الاساتيذ اولديغى و «هيئت اسلاميه» كتابى هر كتبخانه ده موجود
و علماى كرام اره سنده متداول و مرغوب بولنديغى حالده شو راسى غريبدركه ترجمهٔ
حالى ولو بر سطرلق اولسون شمديجه قدر يازلمامشدر .

زمانك يك زياده اشتهار ايتمسه اولان بو فاضل يكتا اون برنجى قرن
هجرى فضلاسندن اولوب هجرت سنه نك الف كامل حدودنده
زمانك ديده كشاى عالم هستى اولدى .

س

20

ترجمهٔ احوال شیخانه‌لری شقایق نعمانیه‌نك ذیل الذیلی اولان وقایع
الفضلاء شیخیه دخی مسطور اولوب .
(مرحوم مرقوم کثرت مجاهده و ریاضتله معلوم پیر صالح سعادتمند
مفلح ایدی) دیه حقنده حسن ثنا ایلمشدر .

شهرتیله بنام آتی الترجمه پیر محقق شیخ محمود رسمی افندی دادرخانه
جامع شریفی وجامع کبیر شیخ کرسی نشینی فاضل شهیر آتی الترجمه حسین
ناجی آمدی حضراتی کبی ذوات عالیه ایله صحبت وموانست ایلدی .
بلده مذکوره ده دخی اون سنه دن زیاده نشر کرامات جلیه وکشف فیوضات
علیه ایله گذارنده لیل ونهار وتقلیب اوراق روزگار ایلمکده اولدیغی حالده
١٠٦٠ سنه سنده تماشای نقوش ماسوای ترک ایدرک عازم دار الملک
ملکوت وواصل نعمای ضیافتخانه حضرت الحضی جبروت اولدی .
نعش مغفرت نقش مریدان ومحبانی طرفندن احتفالات کامله ایله قالدیریلوب
بروسه ده پکار باشی مقبره سنده ودیعه خاک مغفرت مدار
ایدلدیکی ترجمه حالیله برابر بلیغ بر سوینک (گلدسته ریاض
دانشوران) نام اثر بلیغنده محرردر .
عزیز مشار الیه ! کبار مشایخ نقشبندیه دن اولوب حلیه صلاح
وتقوا ایله مزین وعنوان زهد ومکرمتله معنون صاحب وجد وحال
وضمیر منیری عشق ومحبتله مالامال مستجاب الدعا مظهر اسرار تجلیات
ادنی نائل عطایای خفیه جناب کبریا سالک شریعت محمدیه
ناهج طریقت احمدیه بر ذات ستوده غایات وبر شیخ هدایت
آیات ایدی

ترجمه

اثنای طریقده برحوقه پیران صاحب طریقت ؛ واهل حال ذوات
برمیمنتله کوریشه رك درسعادته مواصلت واول اثناده بستانجی باشی
اولان دیاربکر (آمد) ی صوفی ابراهیم پاشا (۱) خانه سنده
برمدت اقامت ودرسعادتده بولنان جوامع وزوایا ومراقد مبارکه یی
زیارت . وحلقه بند ذکر وتهلیل اولهرق عبادت وطاعت
جناب رب عزت ایلدی .

برمدت حکره درسعادتدن طی سجادهٔ بیوتت ومحروسه بروسه یه
امالهٔ روی عزیمت ایتدی .

شهر مذکورده ساکن ومتوطن اولوب کاه تلقین طریقه اسما ایله نیجه
نیجه سالکینه ارائهٔ سبیل نجات وکاه شیخ کرامت اثرلرینك
برادر زاده لری اولوب بروسه ده اقامت ایدن آچیق باشه

---

(۱) (صوفی ابراهیم پاشا) آمدی الاصلدر . سن کماله رسیده
اولدقده درسعادته عزیمت ایدرك سوق تجلی بخت ایله اندرون فیض مشحونه
داخل وتدریجاً بالترقی بستانجی باشیلق مأموریت مهمه سنه داخل اولدی .
۱۰۶۰ سنه سنده وان والکیله چراغ اولمشیدی . دها سائر بعض ولایتلرده
بولندقدن صکره ۱۰۷۶ سنه سنده اطنه والیسی اولدی ۱۰۸۰ سنه سنده
تارك مشغلهٔ جهان وعازم استراحتگاه جنان اولمشدر .
صادق ومدبر وخیرخواه وانسانیتکار بر والی والاشان عدالت
اقتران ایدی . مشار الیهك کرك طبعاً متصف اولدیغی حلم
حلم وتواضعی . وکرك ورع واتقا ومحارمدن کمال اجتنابی
نام نامیلرینه (صوفی) لقبنی علاوه ایتدرمشدر .

عالم غیبدن قدمنهاده منصهٔ وجود و سرحلقهٔ مجلس شهود اولمشدر .

— داخل مرتبهٔ سن شباب اولدقده — علوم شرعیه و مرعیه یی تحصیل ایلدکدن صکره جذبه من جذبات الرحمانه مظهر اولوب اول تیغ جوهر نمای کرامتی مقناطیس ارادهٔ جناب ذوالجلال سمت حقیقته جذب ایلمکله ۱۰۱۰ حدودنده طریقت علیهٔ نقشبندیه مشایخ ذوی الاحترامنک سربلندی و مرشدان هدایت قرین متصوفه نک سرباز و ارجمندی مظهر سر معنوی مولانا عزیز محمود ارموی حضرتلرندن توبه و انابت و اخذ دست ارادت ایلدی .

بر چوق مجاهدات و ریاضات و اکمال شرائط خدمات ایله تصفیهٔ وجدانه موفق اولدقدن صکره شیخ مشار الیه حضرتلرندن لابس لباس مشیخت اولهرق بر شیخ عالیجناب اولدی .

بر طرفدن تحلیهٔ مرشدانه ساعی و بر طرفدن مرشد عالیلرینک نظر اکسیر اثر محققانه لرینک ! حقنده متوالی التزاید اولمسنه راعی و صارف مساعی ایدی .

۱۰۴۸ سنه سنده شیخ عالیلرینه ناکهانی بر صورتده اجل قضا ایله عزم دیار جاودانی ایلمیش اوزرینه کندیلرینی کمال استغراق و حیرت احاطه ایدرک اختیار مهاجرت ایلدی .

اثنای

18

شهرمزی بالتشریف کمال طهارت ونزاهتله مدت عرفیه‌سی اولان بر
بچق سنه‌یی اکماله قریب بر حره‌ده خسته‌لنه‌رق ۱۰۷۸ سنه‌سی حضرتلرینک
تارک علایق ماسوا وعازم قربگاه جناب کبریا اولدی .
مولانای مرحوم صاحب علم وکمال . وانسانیت ومکرمتله مزین الخصال
وابنای جنسنه خیرخواه ومعاونت ایصال بر ذات فضائل
اشتمال ایدی .
مرحوملر ترجمه حالی ذیل شقایق عطایی ده مسطور اولوب نهایتده شو عباره
ایله حقنده ثنا وحسن شهادت ایدیلیور .
(مولانای مرقوم داخل عداد ارباب علوم اولوب اناطولی صدری بحثی افندیمه
مذکر اوغلی خیر ایله مذکور وخدمتی مشکور ایدی) .

٤

المولی المحقق الکامل الشیخ ابراهیم الحنفی
الآمدی النقشبندی

کرده ناحیه مشایخ کرامدن عمدة اصحاب سالکین قدوة ارباب
واصلین شیخ سدید کرامت نهاد مرشد نبیل صحیح الاعتقاد . شیخ
ابراهیم الآمدی الحنفی النقشبندی حضرتلریدر .
هجرت سنیه خیر البریه نک ۹۸۰ حدودنده شهر دیاربکر (آمد) ده

معزول اولدقدن صکره ۱۰۲۸ محرمنده پرویز افندی مدرسه‌سنه تعیین اولندی .

سنهٔ مذکوره شعبانده صدر اناطولی ایله متجمل اولان محمد بحثی افندی حضرتلرینک تذکره جیلکلری خدمتیله شرفیاب اولدقده ینه مدرسهٔ مذکوره عهدهٔ عالیلرنده ابقا بیورلدی . وفقط ۱۰۲۹ رجبنده بعض کنار مدرسه‌لری تکلیف اولندقده عزل اختیار ایلدی .

سنهٔ مذکوره حجازی الاولیسنده مشار الیه یوسف بحثی افندی حضرتلری اناطولی صدرندن انفصال ایلدکده صاحب ترجمه‌دخی تذکره جیلکلرندن طبیعتیله منفک اولدی .

۱۰۳۱ سنه‌سنده نشانجی جدید مدرسه‌سی عهدهٔ فاضلانه‌لرینه عنایت اولنمسنه اکتساب موفقیت و ۱۰۳۲ سنه‌سی شوالنده جعفر اغا پایه‌سنه واصل اولدقده تجدید برات مشرفت و ۱۰۳۵ سنه‌سی صفرنده اورنه قیوس مدرسه‌سنه وضع قدم فضیلت ایلدی .

۱۰۳۶ سنه‌سی رجبنده ابو الفتح سلطان محمد خان علیه الرحمة والغفران حضرتلرینک صحن ثمان نامیله معروف اولان مدرسهٔ جلیله‌لرینک بریسیله تسریر وتبجیل ایدلدی .

سنهٔ مذکوره رمضاننده عهدهٔ عالیلرینه دیاربکر (آمد) قضاسی توجیه اولندی .

شکرمزی

17

(قدس الله اسرارهم)

صاحب ترجمه شیخ ابراهیم حضرتلرینک درسعادتده خانقاه کلشنیه ده
وکیل وجانشینلری ! شیخ محمود حلوئی استانبولیدر که
(لحظات) کبی بر کتاب قیمتداری مرشد عالیلری شیخ مشارالیه نامه تحریر
و ۱۰۴۰ تاریخنده اکمال ایلمشدر . الحق ایادئ رغبت
عرفاده حالا بر یادکار باقیدر .

المولی ابراهیم القرمانی العریف بتذکره جی
قاضئ آمد . سابقا

دیاربکر (آمد) ده مسندنشین قضا ایکن ۱۰۴۸ سنه سنده وفات
ایدرک مملکتمزده آخرت قومشوس اولان فضلادندر .
قرمانی الاصل اولوب ۱۰۰۰ حدودندن مقدم تولد ایلمشدر ومملکتمزده
بعض علمادن تعلم علوم عالیه ایدکدن صکره آستانه عزت آشیانه یه
کلهرک اوراده دخی بعض علماء کرامدن اخذ علوم عالیه ایدکدن صکره
طریق فیض رفیق تدریسه عازم واخی زاده یحیی افندی
مرحومدن ملازم اولمشیدی .
بعض بقاع علمیه یه مداوم اولهرق علی الاصول قرق اقچه دن

شیخ مشار الیه حضرتلری شیخ الطریقه شیخ الحقیقه بحرین وابل کامل
ابن کامل بدر سماء کرامت ذکر انبهای ولایت مظهر اسرار
تجلیات محرم خلوتسرای فیضات بدرقهٔ شهراه قافلهٔ کملین
بارقهٔ مشعل اهل یقین روح سینهٔ اخیار نور دیدهٔ ابرار
صائم الایام مجتنب الآثام کثیر اللطف والانعام قائم
اللیال شاکر القدر والآصال بر سید ایدی عالیجناب
و بر شیخ اجل و مستطاب ایدی .
(شیوهٔ طریقت) نام کتاب فوائد نصابده محرر اولدیغی اوزره
مشار الیه شیخ ابراهیم افندی حضرتلرینک جانشینلری السید الشیخ احمد افندی
حضرتلری اندن حکره السید الشیخ علی افندی اندن مناقبنامه صاحبی
شیخ محیی افندی زاده امیر حسن افندی اندن الشیخ السید حسن افندی
اندن السید الشیخ اسماعیل افندی اندن السید الشیخ ابراهیم افندی
حضراتی اولوب ۱۱۰۰ حدودنده بو ذات عالیقدر استانهٔ پیر
معنی یعنی خانقاه حضرت گلشنده بالانشین سجادهٔ طریقت
اجداد ایدی . مشایخ مشار الیهک جمله سی اولاد
ذکوردندر . دایکز مناقبنامه صاحبی شیخ محیی افندی زاده امیر
حسن افندی کریمه زادهٔ امیر احمد خیالی بن الشیخ ابراهیم گلشنیدر .

قدسی

16

بی نظیر مذکور درونده در .

مناقب علیه ! وکرامات جلیه سنه دائر روایات وحکایات اکثر من

ان تحصی اولوب بر عددی تبرکاً ترجمه حاللری زیرینه درج اولنور .

لحظاتده مسطور درکه شیخ مشار الیه حضرتلری ذاکرلکدن چقارمش

اولدیغی برکیمسه ! نیچون بنی ذاکرلکدن چقاردی دیه برکون مجالس

ومحافلده جناب شیخ حضرتلری سوز سویلمکله جرأتیاب اولور .

اول کیجه اغزی اکیلیر . سوز سویلمکله لیاقتی قالمز فرداسی اول حال

ایله کلمرک جناب شیخه التجا وتوبه واستغفار ایله اغزینک

طوغرولمسی نیاز ورجا ایلر .

جناب شیخ کمال کرملرندن قصورینی عفو ایله قرق صباح مبارک پشمقلریله

هرکون یدیشر کره اورر . قرقنجی کون باذن الله

تعالی تمامیله صحت بولور .

بو کرامتک بین الاخوان مشهور اولدیغنی جناب محمود حلوی افندی ثبت

وتحریر ایلدکدن صکره شو قطعه ایله ده تحدیث شکران ایلیور .

حمد لله مظهر انظار ابراهیم اولوب

نار عشقن دلده یاندردی منور ایلدی

مرد کامل ایلدی اسرار نور الله ایله

سمت ارشادی سکا حلوی مقرر ایلدی

٢٠

مشرق فضیلت اولمشدر ایدی .

حتی جناب شیخ ابراهیمک ولاتینه دال اولمق اوزره صاحب لطفات محمود حلوی افندی مشار الیه حضرتلری شو قطعه‌یی کشیده سلک سطور تکریم ایلمشدر .

اولیا ایچره ! کیم خلیل خدا بیلکه عالمده شیخ ابراهیم
قیل محبت اکا دل وجاندن یاقجه تاکه آنده نار جحیم

١٠٢٤ سنه‌سنده والد ماجدلری سید حسن احسن حضرتلریله عزم گلشن بقا ایتمش اوزرینه مصر قاهره‌ده کائن زاویهٔ کبیرهٔ شیخ ابراهیم گلشنیه پدرلری مقامنه قاعد و ناشر لآلی اسرار رب واحد اولدیلر

درگاه جناب گلشنی که مشهور عالم و محل التجای آینده و روندگان درویشان و سیاحان عرب و عجمدر . اول جای فیضناکده اون سنه‌دن زیاده مربع نشین مسند پدر و اجداد اولوب بر طرفدن تربیهٔ سالکینه ابتدار و بر طرفدن مجاهدات و ریاضات و عبادات ایله امرار اوقات فیضات ایدرک احوال عجیبه اظهار و کشف و کرامتله شهرتشعار هر دیار اولمشلر ایدی .

١٠٤٥ حدودنده روبراه خانقاه بقا و واصل جنابقتگاه رب اعلی اولدی . مرقد مبارکی قاهره‌ده خانقاه

بی نظیر

٦٩

15

مولانا محمد الآمدی ابن الشیخ الحاج ابراهیم الآمدی ابن الشیخ شهاب الدین الآمدی حضراتیدر .

اشبو سلسله‌ده اسامیسی مسطور اولان ذواتک کافه‌سنک و بو عائله جلیله‌یه منسوب دها بیک چوق ذوات کرامک ترجمهٔ احوال فضائل اشتمالری محللرنده مسطوردر .

اشته صاحب ترجمه السید الشیخ ابراهیم حضرتلری دخی بو عائله جلیله‌دن السید الشیخ حسن احسن حضرتلرینک صلب پاکندن تقریباً ١٠٨٠ حدودنده زیور افروز ساحهٔ شهود اولمشدر .

هنوز بر نور مجسم معصومیت ایکن .

ان الهلال اذا رأیت نموه ایقنت ان سیصیر بدراً کاملا

بیت بلیغنک مضمون حقایق نمونی هر حال و طور علویتنی سندن لمعه‌دار اولمقده ایدی .

اولوقت مرشد سجادهٔ طریقت کلشنیه عم والاکبرلری خورشید آسمان ولایت السید الشیخ علی الصفوی حضرتلری ایدی . اولا آندن اقتباس نور فیضات ایلمش و ١٠٠٥ تاریخنده شیخ مشار الیهک متوجه افق بقا اولمسی اوزرینه پدر والاکبرلری جانشین مسند طریقت اولمغله پروردهٔ نظر اکسیر اثرلری اولهرق بدر کامل

٢٨

٢

الشيخ المحقق الكامل المولى السيد ابراهيم
افندى ابن حفيد حضرت كلشنى

زلال سرچشمهٔ وفا نور چشم اتقيا منسوب
نسب طاهر مظهر اسرار باطن وظاهر . داخل
فيض آلهى حائز فيضات نامتناهى حفيد
زادهٔ حضرت شيخ ابراهيم كلشنى السيد الشيخ
مولانا ابراهيم افندى حضرتلريدر .
مسار الهلاك سلسلهٔ اجداد ساميلرى شويله جه در
الشيخ السيد ابراهيم افندى ابن السيد الشيخ حسن افندى
اخ شيخ على صفوتى ابن الشيخ السيد امير احمد
خيالى ابن السيد الشيخ صاحب الطريقة العلية
المشهورة مولانا ابراهيم كلشنى آمدى ابن السيد الشيخ
مولانا

14

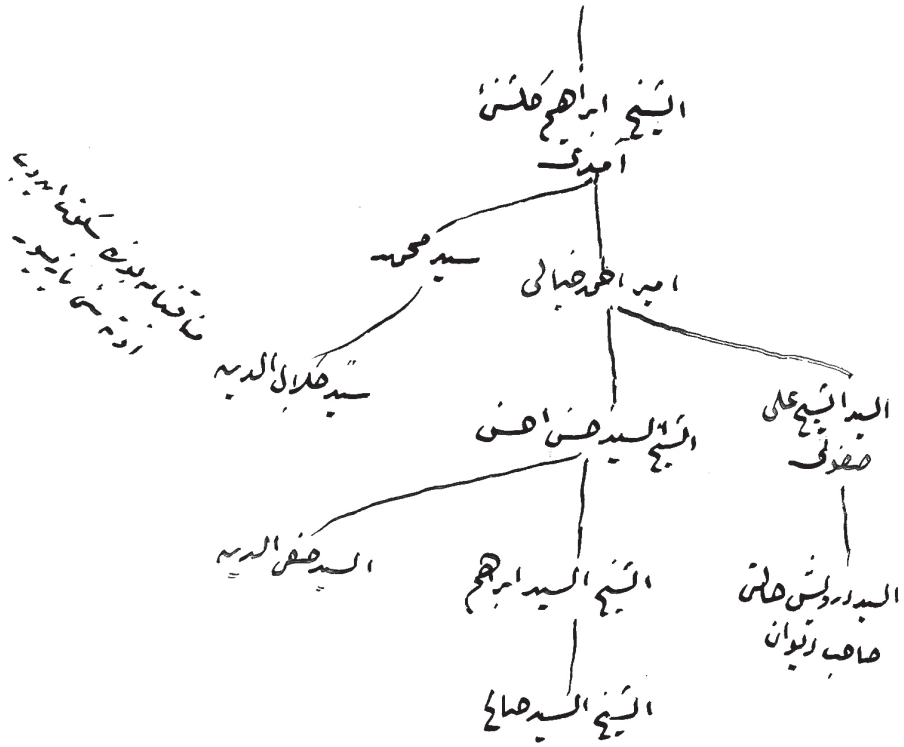
الشيخ ابراهيم حلمي
اميدي
سيد محمد
امير احمد خيالي
سيد جلال الدين
السيد الشيخ علي
صفوي
الشيخ السيد حسن احسن
السيد حسن الدين
الشيخ السيد ابراهيم
السيد درويش حلمي
صاحب ديوان
الشيخ السيد صالح

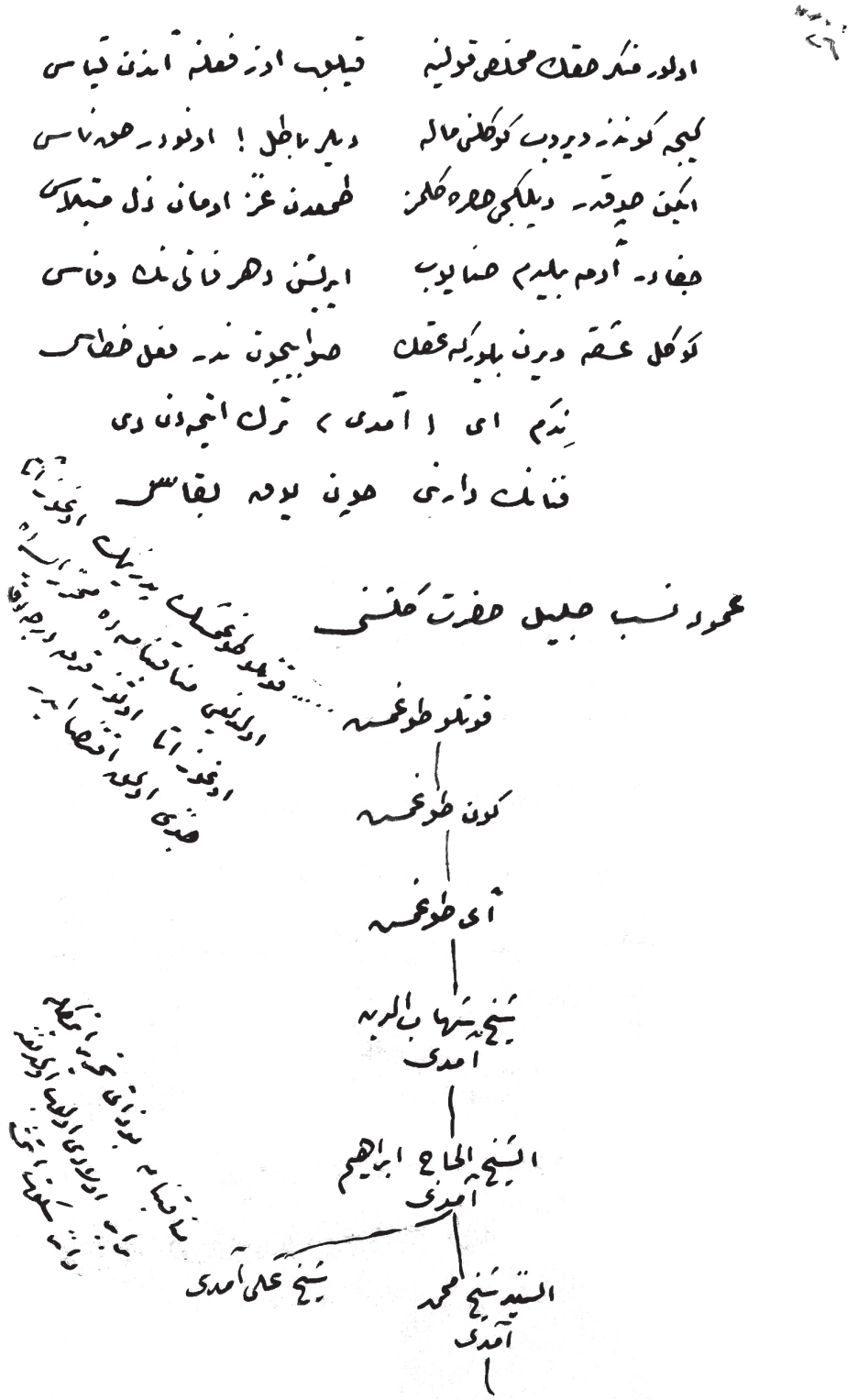

اولور منکر حقک مخلص قولینه قیلوب اوز فعلنه آندن قیاس

کیجه کوندز ویروب کوکلنی ماله دیلر باطل ! اونودر حق ناس

ایکن چوقدر دیلکجی حصره کلمز طمعدن عز اومان ذل مبتلاس

جفادر آدمه بیلدم صنایوب ایریشن دهر فانی نک وفاس

کوکل عشقه ویرن بیلورکه عقل صوابیچون ندر فعل خطاس

ندم ای (آمدی) ترک اتیجه دن دی

فنانک دارنی چون یوق بقاس

عمود نسب جلیل حضرت کلشنی

قوتلو طوغمش

کون طوغمش

آی طوغمش

شیخ شهاب الدین آمدی

الشیخ الحاج ابراهیم آمدی

شیخ علی آمدی

السید شیخ محمد آمدی

13 . اولنمش بر مجموعه لطیفه‌در . مطالعه‌کذارمز اولمشدر .

بونلردن بشقه نثراً دخی کتب و رسائل و صفایح و نصایحی غایت چوقدر .

پیر طریقت علیه کلشنی حضرتلرینک اسم والا رسم محققانه‌لری ابراهیم اولمغله تبرکاً کندیلرینک و اجداد عالیلرینک احوالندن ابتداء کتابمزده بوقدر جک بحث اولندی .

جناب پیر اکرمک مخلص شریفلری (کلشنی) اولمق حسبیله ترجمه احوال غوثانه و اطوار حقایق اشتمال محققانه‌لری حرف کافده مخلص جلیل مذکور ایله مفصلاً مسطوردر .

تفصیلات احوال کرامت مآللرینه کسب اطلاعی آرزو بیوران ذواتک اورایه مراجعت بیورملری مقتضیدر .

پیر محقق مشار الیه حضرتلری (آمدی) اولدقلری جهتله شو ابیات عالیه ترکی دیوان کبیرنده وطن مرشدانه‌لرینه اشارةً (آمدی) مخلصیله توشیح بیوردقلری بر غزل محققانه‌لرندن تبرکاً و تیمناً بو محله درج و تسطیر ایله تزیین سطور آثار قلنور .

(نظم جلیل جناب ابراهیم کلشنی آمدی)

هوا ییله هوسدن پرورشدن حریصک درد اولور دلده عداس

٢٤

(٧)

فارسی و عربی و ترکی رباعیاتی اون ایکی بیک بیتدر .
بونلر دخی واصل نظرگاه عبد خاکسار اولمشدر .

(٨)

آثار منظومهٔ ساتره لری اون بر بیک بیتدر . اکثریسی مشهود
چشم افتخارمز اولمشدر . جمله سی یوز اوتوز بیک بیت اولور .

(٩)

(قدمنامه) بر قاچ یوز بیتی حاوی ترکجه بر منظومهٔ جلیله لریدر .
بو حقیرده موجوددر .

١٠

(نظیرهٔ تائیهٔ ابن فارض) عربی العباره و غایت مشهور بر
قصیدهٔ برگزیده لریدر .

(١١)

(انتخاب مقالات گلشنی) دیوان عالیلرندن انتخاب ایدیلمش
بر مجموعهٔ نفیسه در . بو حقیرک مشهودی اولمشدر .

(١٢)

(انتخاب رباعیات گلشنی) بو دخی رباعی عالیلرندن اقتطاف
اولنمش

12

معنوی شریف مذکورک مقدمه‌سندن آلتیوز بیت مقدارینی جناب
مرشد مستعلی شیخ محمد فنائی لعلی حضرتلری شرح وایضاح ایدرک
مکتوبات سزای ایله برابر ۱۲۸۹ سنه‌سنده درسعادتده طبع
ونشر اولنمشدر.

(۳)

عنقا نامه) نام کتاب مستطابلری فارسی العباره اولهرق
اوتوز بیک بیتدر. بو اثر عنقا اشیانهٔ بلاغت
هنوز مشهودمز اولمامشدر.

(٤)

عربی دیوان فصاحت بیانی بشبیک بیتدر. بو دخی هنوز
مشهودمز اولمامشدر.

(٥)

فارسی دیوان بلاغت عنوانی اون یدی بیک بیتدر. مبدأندن
مقطعنه قدر. بو حقیر مطالعه‌سیله مشرف اولمشدر.

(٦)

لسان ترکیه‌کی دیوان سلاست اقترانلری اون بشبیک بیتدر. بو دخی
سرایا مطالعه‌کذار عبد حقیر اولمشدر.

٢٢

و مخدوم مکرم جناب مولانا حضرت سلطان ولد قدس سره الاحد

دخی آثار کرامت ایاتلرینک بعض محللرک اشارت بیورمشلر

— بر اثر عین کرامت بودر —

صنع آثار ولی شد معنوی همچو تقریر رموز مثنوی

هر کسی در حال قالش کی رسد زانکه بیرونست از روح و جسد

پاک جان می باید و باریک بین تا کند او فهم این سر متین

کتاب معنوی شریف مفتی الثقلین علامهٔ روم ابن کمال حضرتلرینک

شو تقریض غراسیله ده مزیندر .

تقریض ابن کمال در حق معنوی شریف

بو کتاب معنوی که شیخ ابراهیم گلشنی نکدر حقایق قدسیه دن انشا

و دقایق انسیه دن انبا اولنمغین اهل صورت بونک معناسنه

واقف اولمز و اصطلاحات و تأویلاتنه مطلع اولمیان اشاراتنه

عارف اولمز اکثری تفسیر قرآن عظیم و تأویل کلام قدیم و شرح

حدیث نبوی و کشف کلمات مصطفوی معناسنی محتویدر که آنده

نیجه اسرار الهی مطویدر پس اهل اللهک احوالنه اعتقاد

و روحانیتلرندن استمداد مهمدر . افاضنا الله من برکات

آثارهم و انار الله قلوبنا من مشکاة انوارهم

معنوی

11

وکمال شوق و جذبات سائقه سیله

باشلادقجه بن سوزه باشلار هجومه کائنات

سرّ خفیسی ظهور ایدرک سینهٔ صفوت دفینه‌لرنده حاصل اولان کورلتیدن

مهابت آلهرق یانینه کیمسه اوطورمیه جسارت ایده مزدی .

اون اوچ ماهده ختامه رسیده اولمسه فقط شو اون اوچ ماه ظرفنده

مالکز قرق کون معنوی شریف تألیفیله اشتغال بوریشدرکه قرق کونده

اکمال ایدلمسه دیمک اولمغله درجهٔ غایات الغایات کماللری

ومرتبهٔ شان کرامت نشان عالی العاللری بوندن ظاهر اولور .

کتاب جلیل مذکور حقنده مثنوی شریفده برنیجه یرده شویله‌جه اشارت

کرامت آیات واردر .

(مثنوی شریفدن)

پیشکش می‌آرمت ای معنوی قسم سادس در تمام مثنوی

دیکر

فرجه کن در جزیره[1] مثنوی کر شدی عطشان بحر معنوی

دیکر

فرجه کن چندانکه اندر هر نفس مثنوی را معنوی بینی و بس

---

1) صاحب معنوی حضرت کلشنی نک مسقط رأسی و معنوی نک محل تألیفی اولان دیاربکر (آمد) شهری جزیره قطعه‌سی داخلنده در .

بر حوقه دوادین قدیمه حضرت مولانا ده دخی مشهودمز اولمشدر که
عین کرامت ومحض ولایت اولدیغی هر شبهه دن وارسته در .
مطلع انوار روشنی پیر طریقت ابراهیم گلشنی حضرتلرینک یادگار اخلاف
ایلدکلری آثار قدسیه وتألیفات جلیله لری یک کثیر ایسه ده تبرکاً
بوراده بعضلرینی یاد وتعداد ایلرز .

(۱)

(اوراد حضرت گلشنی) آیات مبارکهٔ قرآنیه یی جامع اوراد شریفلریدر
مریدان ومحبانک وسائر اصحاب ایقانک ورد لسان وحرز امانلر
بر اثر جلیل ونافعدر . دفعاتله طبع اولنمشدر .

(۲)

(معنوی شریف) اعاظم تألیفاتندندر . مولانا جلال الدین
رومی قدس سره القیومی حضرتلرینک مثنوی شریفلرینه جواب کونه
اولان کتاب مشهور مشکین ارقامدر که فرق بیک بیتدر .
کافه سی رموزات قرآنیه ودقایق حدیث نبویه یی حاوی وجامعدر .
کتاب شریف مذکوری تبریزدن عودتلرنده وطن عالیلری اولان دیاربکر
(آمد) شهرنده تألیف بیوردیلر .
تحریرلری هنگامنده بعضاً بر کونده بیک ایکیوز بیت تحریر بیوررلردی

وکمال

10

اوتوز سنه قدر مقدم بولنمق لازمکلیور (العلم عند الله)

مرشد مشار الیه حضرتلرینک علو شان کرامت نشانلرینه برهان باهر

و جلالت قدر و عظم مقام ولایت اقترانلرینه دلیل مادی و ظاهر

بو یتر که ! کاشف اسرار قیومی معتکف بارگاه قرب دیومی

مولانا جلال الدین رومی افاضنا الله من برکاته حضرتلری

جناب گلشنینک هنوز عالم ثبوتدن لمعه ریز میدان وجود اولمسندن

ایکیوز سنه مقدم حالات وجد و استغراقلرینک برنده باصره بصیرتلری

تماشای گلشن عالم لاهوت بیوردقلری آثاره اول حضرتک نور

ولایت و مشعله ارشاد و هدایتله عالم اشباحده ظهور ایده جکنه

اشارت و زمره عشاقه بشارت اوله رق .

دیدم رخ خوب گلشنی را آن چشم و چراغ روشنی را

مطلعنی محتوی بولنان ابیات کرامت آیاتی اول گل گلشن ولایت

حضرتی صحیفه پیرای انشا و بیور مشکدر که دیاربکردن ظهوری و مصرده

توطن و اختیار اقامت ایتمیسی کبی احوال آیتی قطب افخمیزینی جامع اولمغله

برابر حضرت مولانانک کرک هندستانده طبع اولنان و کرک غیر مطبوع

اوله رق متداول بولنان بالعموم دیوان کبیرنده موجوددر .

و حتی حضرت گلشننک تشریف عالم شهود ایتمسندن مقدم یازیلان

کرمکاریری اون بش اولمیوب قرق التی اولمق ایجاب ایدر . فقط
تبریزه عزیمتلرنده حدیث السن اولدقلری تبریزده کی احوال و وقوعاتلری
مناسبتیله مناقبنامه نک دها بر حوقه محلنده مذکور اولمسنه کوره سن عالیلرینک
اوبله قرق التی راده سنده اولمدیغی تعیین ایدیور .
اشته کرک مناقبنامه و کرک مشار الیهدن بحث ایدن سائر کتابلر هر فصلده
بو نقطه لری نظر دقته الماقشلردر .
کرچه لحظاتده و اندن نقلاً بعض طبقاتده وفات عالیلری ٩٦٢
کوستریلیور ایسه ده ینه سن سمیلری ١١٤ ده بالغ اولمیه جغی کبی
٩٤٠ سنه سنده وفات ایلدیکی شبهه دن وارسته و محقق اولدیغی جهتله
لحظاتک ارائه ایلدیکی تاریخ وفات کلیاً غیر موافق بر سهودن
عبارتدر . بناءً علیه تولد عالی حضرت کلشن ٨٢٦
سنه سنده اولمیوب بوندن اوتوز سنه صکره یعنی ٨٥٦ سنه سنده اولمق
لازم کلیور که اول حالده کرک پدرلرینک و کرک جد عالیلرینک
سلطان حمزه زمانینی ادراک ایتمسه اولملری و کندیلرینک حدیث السن
ایکن تبریزه عزیمت بیورملری کبی وقایع دخی موافق دوشیور .
بناءً علیه یا وفاتلرنده سن عالیلری ١١٤ اولمیوب سکسان درت
راده سنده اولمق و یاخود تبریزه عزیمتی آق قیونلیلرک تبریزی تسخیرندن

اوتوز

9

دخی ولادت ولایتیا هیلرینک بو حسابه موافق اولهرق ۸۲۶
سنه سنده اولدیغی مصرحدر .

جناب ابراهیم گلشنی ایکی یاشنده ایکن پدرینک وفات ایلدیکی مناقبنامه
روایاتندن اولوب حالبوکه پدری وجدی آق قیونلی ملوکندن
سلطان حمزه بن قره عثمان بایندری زمانی ادراک ایلدکلری
نه مناقبنامه روایاتندندر .

سلطان حمزه نک حکومتی ایسه ۸۳۶ سنه سندن صکره در .

وکذلک مناقبنامه ده حضرت گلشنی نک سن عالیلری اون بش حولرنده
اولدیغی حالده دیاربکردن تبریزه عزیمت وملوک بایندریه دن اوزون
حسنک قاضیعسکری مولانا حسن چلبی آمدی حضرتلری کندیلرینه
فوق العاده رعایتله اولاد معنوی ایلدیکی مسطوردر .

عموم تواریخ کتابلرنده مصرح اولدیغی اوزره اوزون حسنک تبریزی
ضبطی ومرکز حکومتی دیاربکر (آمد) شهرندن اورایه
نقلی ۸۷۲ سنه سنده در .

بناءً علیه حضرت گلشنی نک اون سنه ظرفنده تبریزی تشریف بورمش اولدیغی
فرض اولنسه سننک اون بش رأسنه اولمسنه نظراً تولد کرامت
آثارلری ۸۵۷ اولمق لازمکلیر . ویاخود تبریزه عزیمتنده سن

اوکره ده مدم . التون و انجو و جواهره میل ایدوب
بر نسنه تکلیف ایتمدیلر . مع هذا پدرلرندن نیجه کره نیجه بیک
آلتون قالدی .

اشته مناقبنامه نک بیان ایلدیکی شو ایکی کریمه لر شو هدیة الاخانمک
حفیدزاده لریدر — نصل پارلاق بر توالئ فیوضات —
والدهٔ حضرت کلشنی ! مشار الیها هدیة الاخانم اشته بو صورتله عابده زاهده
متقیه بر ولیه اولدیغی حالده تقریباً ٨٢٠ حدودنده (١) شهر دیاربکر
(آمد) ده غنودهٔ لحد غفران اولمشدر .

(پیر طریقت حضرت ابراهیم کلشنی)

قطب العارفین غوث الواصلین پیر طریقت معدن حقیقت السید الشیخ
ابراهیم کلشنی قدس سره الغنی حضرتلری الطاف جناب حقک حامدی الشیخ محمد الآمدی
حضرتلرینک صلب پاکندن شهر دیاربکر (آمد) ده رونق آرای عالم شهود اولمشدر .

تاریخ ولادت مرشدانه لری مناقبنامه ده صراحةً کوستریلمور ایسه ده ١١٤
یاشنده اولدیغی حالده ٩٤٠ سنه سنده وفات ایلدیکی مصرح اولدیغنه نظراً
ولادت باکمالک ٨٢٦ سنه سنده اولمق لازمکلدیکی کبی
(تبیان وسائل الحقایق فی بیان سلاسل الطرایق) نام کتابده

(١) بو تاریخ مناقبنامه ترتیبنه نظراً کوستریلیور . بو قسم سائر وقوعاته باقیلرسه
ولیهٔ مشار الیهانک وفاتی ٨٦٠ حدودنده اولمق لازمکلیور .

8 ومزار مبارکی دیاربکر (آمد) ده متبرک ایدوکی

مناقبنامه روایاتندندر.

٦ والدهٔ حضرت کلشنی فخر المخدرات هدیة الله خانم

له مولانا شرف الدین حضرتلرینک کریمهٔ عفت وسیمه‌لری یعنی

کلشنی قدس سره الغنی حضرتلرینک والده‌لری هدیة الله

فخر المخدرات وشرف الموقرات بر ولیة اللهدر.

١٨٠٠ حدودنده شهر دیاربکر (آمد) ده کهواره

زیب ولادت اولمشدر.

ولادت عفیفانه‌لرندن مقدم پدرلری مولانا شرف الدین حضرتلرینه

عالم منامده سکا بر قز هدیه ویرلدی دیه تبشیر اولنمغله

اول سببدن نامنی هدیة الله قومشدر.

دائم صائمه وعبادتده قائمه ایدی دنیا زینتندن بری ایدی

آرایش عالم ظاهره قطعا میل وارتباطی یوق ایدی.

حتی اون ایکیدن یوقاری عددی بیلمزدی. صای صایمق لازمکلسه

انجق اون ایکیجه قدر صایه بیلیردی.

صاحب مناقبنامه دیرکه! بو فقیر شیخ احمد خیالی ابن کلشنی‌نک

بربرندن صکره ایکی کریمه‌سنی آلدم ایکیسنه دخی اون بشدن زیاده

7

كذلك ماردين قپوسى خارجنده پدر امجد وجد ارشدلرى

يانده دفين خاك غفراندر .

(مولانا شرف الدين عينتابى ~~الآمدى~~)

العارفين مولانا ابراهيم گلشن حضرتلرينك والده لرينك پدرى

ى اعلام ومشايخ كرامدن مولانا شرف الدين حضرتلريدر .

ى مشهوره دن عينتى عينتابى نك مخدوم فضائل رسومى ايدى .

يندن حكره عينتاب بلده سنده مدرس شهير اولمغله اول اطرافده

برخيلى زمان آنك فتواسيله عمل ايديلمك اولديغى كبى فرط فقاهت

وكمال سخا وخلقتندن ناشى بركيجه مسافرسز يمك يمز ومسافر

كلمز ايسه كنديسى بالذات چقوب تخرى ايدرك مطلقا بر ديابر قاچ

مسافر بولور كتيرر وبرابرجه يمك يرايدى .

مناقبنامه روايتندندركه بركيجه غايت صغوق اولديغى جهتله كيمسه

كلمامش وصغوقك شدتندن كنديسيده چقوب مسافر تخرى

ايده مامش اولديغى حالده اويومشدر .

عالم منامده كنديلرينه ! سن استراحتله وقارينك طوقه بر حالده

اويويه سكره محله كره برانسان آچ وصوسز صغوقده دتره يه

بولايقميدر ! خطابى واقع اولمغله درحال نصف الليلده

غایت متقی وکامل و اهل حال وکثیر الخیر بر ذات عالیقدر ایدی
مناقبنامه ده مسطور اولدیغی اوزره یاننده دائما ایکیوزدن
متجاوز مریدان موجود ایدی .

اصحاب صفه کبی کمال قناعتله کچنوب حدود شرع وصوم قدوة
وصلوته دوام ایله دائما عبادت وریاضت اوزره ایدیلر علی
جناب شیخ ایسه کمالیله آمال دنیویه دن مجتنب خفیهٔ فضلا
جناب رب العالمین ایله منجذب ایدی . یدرلر

شیخ علی حضرتلرینک بیک دانه لی بر تسبیحی وار ایدی هر کیجه مریدانی
جمع ایدرک انواع تهلیل وتوحید ایله احیای لیال ایدرلردی .
حضرت شیخ ابراهیم کلشنی هنوز ایکی یاشنده ایکن پدرلری انتقال ایتمکله
اشبو عم محترملری مشار الیهی پدری کبی کمال حرمت ورعایت
وتحصیل وتربیه ایله بسلیوب بیوتمش ایدی .
بناءً علیه کلشنی حضرتلری تبریزه عزیمتله اوائل حالنده قاضی عسکر مولانا
حسن چلبی آمدینک مقبولی ووکیل اموری وبو وسیله ایله اوردن حسنک
دخی منظوری اولدقده عمجه لرینک ! حقنده سبق ایدن معاملهٔ
خدمتکذارانه لرینه مقابل دفعةً بشیوز التون کوندرمش ایدی .
جناب شیخ علینک وفاتی تقریباً ۸۷۰ حدودنده در .

کوندرا

6

قرق کون صباحلین ایرکن کیدوب صباح نمازینی اوراده قیلدقدن صکره
جناب کبریایه نیاز ایدنلرک داخل آمال ومرام اولدقلری تواتراً
مجرب ومشهور اولدیغی جهتله تربهٔ عالیلرینه صباحلین ایرکن
دوام ایلمک الآن باقی ومرعیدر .

کندیلری آمر وناهیٔ بالحق اولمقده سیف قاطع اولمقله موصوف
اولدقلری کبی مؤلفین کرام فضائل اتّسامدن دخی اولملری حسبیله فقه
شریف واصول کلام ومنطقده مؤلفات جلیله لری واردر .

مرقد معطرلری که یک فرحفزا بر موقعده در کرک کندیلرینک
وکرک آباؤ اجدادینک جسیم زاویه لری ده بوراده ایدی .

الآن تربه لری جوارنده طوپراق یغنتیسندن متشکل بر
تپه جک زاویه نک موقعنی ارائه ایدییور .

دیاربکر (آمدی) دن اورایه نقل ایدلمش اولان ماء جارینک بعض
آثار وعلایم مجراسی یقین وقتلره قدر مشاهده اولنمقده ایدی .

(الشیخ علی الآمدی)

مشار الیه شیخ محمد آمدی حضرتلرینک برادر عالیقدرلری یعنی ابراهیم
کلشنی قدس سره العالی حضرتلرینک عمجه لری الشیخ السید علی الآمدی
حضرتلری ۸۰۰ حدودنده داخل تشیخ عالم شهود اولمشدر .

آنك اسم والا رسم عاليلريله توسيع ايتمشدر .

مشار اليه حضرتلرى سلاطين بايندريه نزدنده مرغوب وموقر وجلالت

شان ومهابت علم وعرفان ايله متحلى ومنور . بر روح معطر كرامت

وبر نور مجسم ولايت ايدى .

ملوك بايندريه دن سلطان حمزه ايله اولان بعض مناقب جليله سى

مناقب كلشنده رونقطراز صحايفدر .

نظر اكسير اثرلرينه مصادف اولان سعادت دارين بولور ودائره

اذكار وتوحيدينه دخول ايله شرفياب اولان فيوضات كونينه

واصل اولور ايدى .

جهان بى بقا اول قطب يكتا واول مرشد بى همتايه ده وفا ايتمكله

٨٢٨ حدودنده عزم ملك لايبلى ايليديلر .

بو قطب كرامت اثر پدر عاليكهرلرى الشيخ الحاج ابراهيم حضرتلرنده

جنبنه دفن اولندى . فقط اره لرى بر ديوار ايله مفرزدر .

چله خانه عاليلرى مرقد معطرلرى اتصالنده بر كوچوك وظريف قبه يى

وغايت كوچوك بر قپويى حاوى اولهرق حالا موجوددر .

مزار پر انوارلرى زيارتگاه ارباب رجا ونشانگاه تير دعا اوغلى

ذكور واناث عموم اهالى مملكتك حالا زيارتگاه عظيميدر .

قرق

5

مدید کیمسه اولدیغی حالده الآن اهالی مملکت عندنده جلالت
قدر و شان ایله معروف و نباهت فضل و کمال ایله موصوف
بر ولی الله مکرم اولوب حالا مرقد مبارکی زیارتگاه ابرار و برایادر
اول ولی مفخم ۷۶۰ حدودنده زیور مهر حیات اولمشدر .
پدر عالیکهرلرندن اخذ فیض کمالات و تحصیل علم و عرفان بی غایات
حقایق بینات ایدرک مهر پدر افروز آسمان کرامت و برق
شعله تاب اقلیم ولایت سرو سرچشمه ریاض توحید و بلبل حقایق
الحان گلشن تمجید بر مرشد کامل مکمل ظهور ایتمشلر ایدی .
هر بر محاسن عالیه و اخلاق طاهره ایله مزین و ممتاز اولان بو ذات
عالیقدر دخی پدر ولایت اثرلری کبی پک چوق کیمسه لری تحصیل
فضائل و کمالاته ترغیب و تشویق و نیجه نیجه مریدانی واصل درجات
تحقیق ایلدی .
دیاربکر (آمد) ده نشر علوم عالیه ایله مشغول اولان مولانا
شرف الدین ابن مولانا غنی غنیتابی نک کریمه عفت و سمیه سی
هدیة الله خانم ایله تزوج ایدرک شو ایکی ذات تقوا سماتک
اجتماعندن بر طریقت علیه ابراهیم گلشن حضرتلری بو خاکدان هستی یی
تزیین ایلمشدر . و پدر عالیکهرلرینه اولان کمال خلوص و محبتی حسبیله

جناب رب پروردگار ایلدی .

مرقدی معطری ماردین قپوسی خارجنده قصبه‌یه اون بش دقیقه‌لق مسافه‌ده
استسقا مصلاسی نام محلده و چله‌خانهٔ مرشدانه‌لری دخی مرقد
معطرلری یانده حالا موجود و باقیدر .

اهالی مملکت ذکور و اناث اکثر زمانده مرقد مبارکنی
زیارت و تبرکله استمداد روحانیت ایدرلر .

فقه شریفده مسائل مشکله حلنده « فک الحقلق » نامیله بر کتاب
جلیل تألیف بیوردقدن بشقه فرائضی شرح ایتمش و معقولاتده
نیجه نیجه کتب و رسائل معتبره تصنیف و علوم ظاهر و باطنده
بر عنقای ذوالجناحین اولدیغی جهتله علم جلیل تصوفده دخی کتب
کثیرهٔ جیده تألیف بیورمشلر ایدی .

مشار الیه حضرتلرینک ایکی مخدوم عالیلری اولوب بری پیر طریقت
ابراهیم گلشنی حضرتلرینک پدر عالیگهرلری شیخ محمد الآمدی
و دیگری آنک کوچوک برادری و جناب شیخ ابراهیم گلشنی‌نک
عم محترمی شیخ علی الآمدی حضراتیدر .

(السید الشیخ مولانا محمد الآمدی)

مولانا شیخ محمد الآمدی حضرتلری اره‌دن درت بچق عصردن زیاده بر زمان

مدید

بو صورتله ادای فریضهٔ حج اعلا و استکمال زیارت روح الثقلین ایله
احراز شرف و سعادت اوفی ایدکدن صکره مملکتلرینه عودت
و دیدار باکمالرینه مشتاق اولان اهالی یی مستغرق مسرت ایدرک
کی کان نشر علوم عالیه و ایثار فیوضات سرمدیه ایله کذارنده
روز و لیال اولمقده ایدیلر .

جناب شیخ اجل ! ذاتا زمان حیاتنده (موتوا قبل ان تموتوا)
سرّ جلیله مظهر اولمغله شو کاشانهٔ موقتدن دیکر خانهٔ قدیمه عزیمت
بیورمسی زماننی نور باصرهٔ حقایقبینه ایله کشف ایدرک کیمسه نک
اختیار زحمتنه حاجت براقمیوب وجود جلیلی نور مبین شکلنی
آلمش اولان او نخل روان روضهٔ ملکوت کفننی کندی الیله
بیچدی دیکدی . صوینی کندی الیله کتیردی ایصتدی
خلق ایله حلاللشدی . کندی حلالنه ده حقنی ویروب وداعی
اجرا ایتدی . اندن حجرهٔ نورانشانه کیروب غسلنی اجرا
و کفنه بورینوب تلاوت آیات قرآن ایدرک سن غوثانه لری
یوز اون سنه یه بالغ اولدیغی حالده تقریبا ۸۲۰ سنه سنده (۱) ارتحال حضور

(۱) شو تاریخ وفات مناقبنامه دن استنباط صورتیله در . فقط بالاده سلطان حمزه ایله
کچن محاوره یه باقیلیرسه وفاتی بوندن اوتوز سنه قدر صکره اولمق لازمکلیر .
و یاخود او محاوره سلطان حمزه نک پدری قره عثمان بایندری ایله سبقه
ایتمش بولنمسی ایجاب ایدر .

و رویمال روضهٔ مطهرهٔ جناب حبیب اکرم نیت ایدوب دیاربکر
دآمدهدن یایا ویالین ایاق حرکت ایتمش و میقاتدن بیت
معظمه وارنجه یه قدر اون بیك رکعت نماز قیلمشدر .

بعده مکهٔ مکرمه ده بر ییل مجاور قالهرق اکثر زمانلرده حریم بیت
اعظمده امرار اوقات ایلدیکی حالده عبادتك تشهد زمانلرندن
بشقه اول مقام مکرم و معظمی تکریماً دائماً ایاق اوزره
طوروب اصلا اوطورمامشدر .

وقتاکه مدینهٔ منوره یه یعنی روضهٔ مطهرهٔ جناب حبیب اللهه متوجه
اولدی . اثنای طریقده پنجه بیك رکعت نماز قیلهرق تمام
التی ماهده مدینهٔ طیبه یه داخل اولمشدر .

حرمین محترمین آره سنده واروب کلنلر اول عاشق کبریانك محراب
ملکوته جاندن توجهنی کوردکجه کمال هیئت و فرط استغراقندن
مهابت آلهرق درحال پیاده اولوب جناب شیخه قارشو
آثار تعظیم کوسترلر ایدی .

حضرت مرشد اعظم قطعیاً ملتفت اولمز . وارحم الراحمین ایله اولان
صحبت حقیقیه سی و معراج کمالاتی آره سنه کیمسه نك دخول و اخلال
حضوریسی آرزو بیورمزلر ایدی .

3

آق قیونلی ملوکندن سلطان حمزه (۱) و حرملری جناب شیخه انابت
ایتمش و عموم اکابرک مرجع و معتقدی بولنمش اولدیغی حالده دنیا
امورینه اصلا مداخله ایتمیوب اوراد و اذکار و نشر
علوم عالیه ایله مشغول بولنمشدر.

حتی سلطان مشار الیهک واقع اولان فوق العاده الحاح و ابرامی
اوزرینه دیاربکر (آمد) ک قاضیلغنی قبول ایتمش و بر قاچ کون اجرای
احکام شرع شریف ایدرک هفته سنه وارمه دن طلب عفو ایلمکله
سلطان مشار الیه ایله اره لرنده شو مصاحبه جریان ایلمشدر.

سلطان حمزه — سن صداقتده و علمده منفرد سک سنک
اوزریکه قضا فرضدر.

جناب شیخ ابراهیم — قضا فرض کفایه در. بو قدر
قضا بزه کفایت ایدر.

شو جواب مسکتانه ایله سلطان مشار الیهی اقناع و ارضا ایدرک
دیاربکر قاضیلغی شاگردانندن قره قاضی نام ذاته توجیه اولندی.

عاشق جانسوز عشق حقیقی اولان اول عارف بالله — طواف بیت الله اعظم

(۱) سلطان مشار الیه ۸۷۶ سنه سندن ۸۴۷ سنه سنه قدر دیاربکر و اول حوالیده اجرای
حکومت ایدرک دیاربکر (آمد) ده وفات ایتمشدر. بو عائله نک مراقدی
دیاربکر (آمد) ک طاغ قوس خارجنده قیونشاه مزارلغی دیه الآن معروفدر.
مشار الیهک آمده قلعه درونده بنا ایلدیکی بر مسجد شریف موجود و معمور
و ناملرینه نسبتله زبانزد و مذکوردر.

٤

خاك غفران مولنمش اولمش مظنوندر .

٢ (الشيخ الحاج ابراهيم الآمدي)

شيخ مشار اليه مولانا شهاب الدين آمدي حضرتلرينك مخدوم كمالات عنواني يعني پير طريقت ابراهيم كلشني حضرتلرينك جد عاليلري طاق بلند ايوان تقوانك شمع منوري . الشيخ الحاج ابراهيم الآمدي حضرتلري تخميناً ٧٢٠ حدودنده (١) شهر ديار بكر (آمد) ده واصل شهرستان شهود اولمشدر .

مشار اليه علم وكمالده عصرينك وحيدي و زهد وتقواده دهرينك فريدي ايدي . انوار فضل وكمالي شرق وغربه واصل اولهرق مناقبنامه ده محرر اولديغي اوزره بلاد عجم و ديار رومدن علامه مشار اليه حضرتلرندن استفتايه كليرلردي .

نيجه نيجه كيمسه لري تحصيل علوم وكمالاته سوق ايتمش وتربيه مريدين ايچون متعدد خلوتخانه لر بنا ايتديروب يك چوق ابناي بشرك ظاهر وباطنني معمور ايلمشدر .

---

(١) مشار اليهك تاريخ تولدي مناقبنامه رواياتندن مستنبط اولوب فقط سياق وسباق افاده يه نظراً بو تاريخدن يكرمي سنه صكره يعني ٧٢٠ حدودنده اولمق حسابه دها موافق كبي كليور .

ثم

(جناب شیخ شهاب الدین آمدی)

بالاده کی سلسله ده جناب گلشنی قدس سره الغنی حضرتلرینک اوچنجی طبقه ده
جد عالیلری اولان شیخ شهاب الدین آمدی قدس سره الصمدی حضرتلری هجرت
سنیه خیر البریه نک تخمیناً ٦٧٠ حدودنده آی طوغمش حضرتلرینک
حلب پاکندن لمعه نمای افق شهود اولمش واکمل خصائله مالک
واجمل فضائله سالک بر ذات کمالات شمائل ظهور ایلمشدر .
زمان حیات غطریفانه لرنده فضل وکمالندن تنعم وانفاس طیبه سیله
تبرک اولنور ایدی .
علم وعبادته شدید الاشتغال وذکر وتوحید ایله ورق گردان
ایام ولیال ایکن تقریباً ٧٥٠ حدودنده شهر دیاربکر دآمدم ده
شهباز روح روانی تارک دامگاه ناسوت وطائر آشیانه
اوجگاه لاهوت اولدی .
معالی انظار عالیلری همقیمت اکسیر اولان شیخ مشار الیهک مرقد
سامیلری مرور زمان حسبیله هر نقدر صراحةً غیر معین ایسه ده
مخدوم تقوا رسوملری السید الحاج ابراهیم الآمدی وانک مخدوم
کمالات موسوملری السید الشیخ محمد الآمدی حضراتیله سائر
خاندان کرامدینک دیاربکر دآمدم ک ماردین قپوسی خارجنده
الآن معلوم ومشهور اولان مراقد علیه لری جوارنده دفین
خاک غفران بولنمش اولمسی مظنوندر .

« حرف الالف »

قدوة العارفين عمدة الواصلين پیر طریقت
گلشنیه مولانا السید الشیخ ابراهیم گلشنی
الآمدی قدس سره

قطب الکاملین غوث الواصلین مولانا ابراهیم گلشنی قدس سره
الغنی حضرتلرینک آبا و اجداد کراملری کابراً عن کابر مقتدای
اعیان و اکابر و اصحاب کمالات ذوی المفاخر بر سلسلهٔ جلیله
اولوب اسامی علیه‌لری شویله‌جه در.
مولانا ابراهیم گلشنی آمدی آنک پدری مولانا الشیخ محمد الآمدی
آنک پدری الشیخ الحاج ابراهیم الآمدی آنک پدری مولانا الشیخ
شهاب الدین الآمدی آنک پدری آی طوغمش آنک پدری
کون طوغمش آنک پدری قوتلو طوغمش حضراتیدر.
بوندن یوقاری سلسلهٔ انساب مرشدانه‌لری واضع لغت ترکی
اولان اوغوز آتایه رسیده در.

MİLLET GENEL KÜTÜPHANESİ
KISIM : A. E. Tarih
ESKİ KAYIT No. 750
YENİ KAYIT No.
TASNİF No.